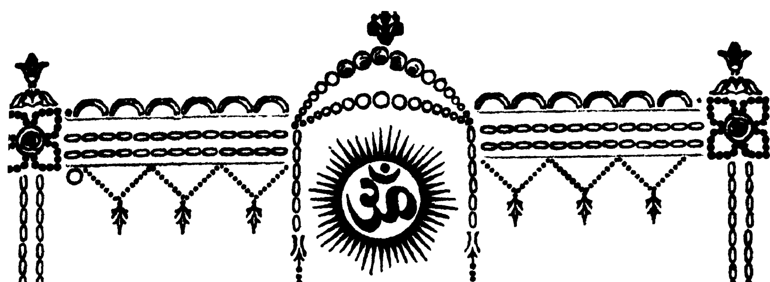
स्वर्गनुं विमान

હરે રામ હરે રામ, રામ રામ હરે હરે;
હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ, કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે.

लेखक—स्व० अमृतलाल सुंदरजी पढियार
સ્થળ: ચોરવાડ, (કાઠિયાવાડ)

सस्तु साहित्य वर्धक कार्यालय तरफथी
संपादक अने प्रकाशक: भिक्षु—अखंडानंद
અમદાવાદ અને મુંબઈ-૨

આવૃત્તિ ૫મી, પૃષ્ઠ ૩૭૨, પ્રત ૫૫૦૦, સંવત ૧૯૯૬
મૂલ્ય રૂપિયો ૧।=, અન્યત્ર ૦)= વધુ

स्वर्गनुं विमान

હરે રામ હરે રામ, રામ રામ હરે હરે;
હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ, કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે.

लेखक–स्व० अमृतलाल सुंदरजी पढियार
સ્થળ: ચોરવાડ (કાઠિયાવાડ)

सस्तु साहित्य वर्धक कार्यालय तरफथी
संपादक अने प्रकाशकः भिक्षु-अखंडानंद
અમદાવાદ અને મુંબઈ-૨

આવૃત્તિ ૫મી, પૃષ્ઠ ૩૭૨, પ્રત ૫૫૦૦, કુલ પ્રત ૧૪,૮૦૦
મૂલ્ય રૂપિયો ૧।=, અન્યત્ર ૦)= વધુ

સંવત ૧૯૯૬ : સને ૧૯૪૦

અમદાવાદ "સસ્તુ સાહિત્ય મુદ્રણાલય"માં
ભિક્ષુ-અખંડાનંદના પ્રબંધથી મુદ્રિત

प्रकाशकनुं निवेदन

આ ગ્રંથની ચોથી આવૃત્તિ સંવત ૧૯૮૧માં પ્રસિદ્ધ થયેલી અને તે ઘણો વખત થયાં ખલાસ થઇ ગઈ હતી. હાલ અનુકુળ સંયોગો આવતાં આ તેની પાંચમી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થાય છે.

પ્રકાશકની ચોથી આવૃત્તિનું નિવેદન તથા લેખકની આગલી આવૃત્તિઓની પ્રસ્તાવનાઓ આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં છપાયાં છે. તેમાં આ ગ્રંથની ઉપકારકતા ઇત્યાદિ સંબંધી સવિસ્તર જણાવેલું હોવાથી અત્રે તેનો ફરી ઉલ્લેખ કર્યો નથી.

હાલની ચાલુ મોંઘવારી જોતાં કિંમતમાં થોડો વધારો કરવો પડત; પરંતુ કાગળો જૂના ભાવે મળવાની શરત એક વરસ માટે લડાઈ અગાઉથી થઇ ગયેલી હોવાથી અને (બોર્ડ, છીંટ વગેરેના ભાવ વધી ગયેલા હોવાથી) પૂઠું બોર્ડપટ્ટીનું રાખ્યું હોવાથી કિંમતમાં વધારો કર્યો નથી.

આ પછી પાન ૨૪ ઉપર શુદ્ધિપત્ર છપાયું છે, તે મુજબ ગ્રંથ સુધારી લીધા પછી વાંચવા વિનતિ છે. **हरिः ॐ तत्सत्**

સંવત ૧૯૯૬,
ચૈત્ર સુદિ–૨

—ભિક્ષુ અખંડાનંદ

ચોથી આવૃત્તિના નિવેદનનો સારાંશ

'સ્વર્ગના વિમાન'ની ત્રીજી આવૃત્તિ આજથી સત્તર વર્ષ પર નીકળી હતી. સ્વર્ગનાં પુસ્તકોના સુવિખ્યાત લેખક સ્વ૦ વૈદ્ય અમૃતલાલ સુંદરજી પઢિયારના સ્વર્ગવાસને પણ છ વર્ષ થવા આવ્યાં.

સુયોગ્ય પત્ની અને સારી આર્થિક સ્થિતિ વિના વિવાહિત જીવનમાં પડવાનું તેમને પસંદ ન હતું અને ઘરમાં રસોઇપાણીને માટે ઓરમાન માતુશ્રી પણ હતાં; એટલે છેવટ સુધી પઢિયાર અવિવાહિતજ રહ્યા હતા. આથી તેઓ પોતાની પાછળ એક પણ માનવસંતતિ મૂકી ગયા નથી; પરંતુ તેને બદલે તેમના નામને દીર્ઘકાળપર્યંત દીપાવે, એવી ગ્રંથસંતતિ તો ઠીક સંખ્યામાં મૂકી ગયા છે.

જનસમાજ સ્વર્ગનાં પુસ્તકોનો છૂટથી લાભ લઇ શકે, તેટલા માટે તેઓ તેનું મૂલ્ય પણ અન્ય લેખકોની અપેક્ષાએ બને તેટલું ઓછુંજ રાખતા; અને તે છતાં પણ પોતાનાં પુસ્તકો હજી વધારે સસ્તાં નહિ આપી શકાવા માટે તેમને અસંતોષ રહેતો. એ અસંતોષ તેઓ પ્રસંગોપાત્ત પુસ્તકોની પ્રસ્તાવનામાં પણ દર્શાવતા અને પ્રાર્થના કરતા કે પોતાનાં પુસ્તકો કાંઇપણ નફા વિના વેચી શકાય એવા સંયોગો પ્રભુ આપે.

છેવટે તેમની એ પ્રાર્થના ઈશ્વરે સાંભળી હતી અને કેટલાક ધનપાત્ર સજ્જનોએ તેમને નિર્વાહની નિશ્ચિંતતા આપવા માટે અમુક હજારની રકમ અલગ કાઢવાનું નક્કી કર્યું હતું; પરંતુ એ અનુકૂળતાનો તેઓ લાભ લેવા પામે તે અગાઉજ તેમના શરીરને દૈવે ઝડપી લીધું!

પોતે હયાત ન હોય ત્યારે પોતાનાં પુસ્તકોને લગતા હક પોતાના દેશને આપી ચૂકેલા હોવાનું તો તેઓ અનેક પ્રસંગે કહેતા; એટલુંજ નહિ પણ એક વેળા તો તેમણે તેમનાં પુસ્તકો તેમની હયાતીમાં પણ પ્રસિદ્ધ કરવાની રજા (નરનારાયણની ભજનમંડળીમાં) લખી આપી હતી.

× × × × हरिः ॐ तत्सत् । भिक्षु–अखंडानंद

લેખકની આગલી પ્રસ્તાવનાઓ

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવનાનો સારાંશ

'સ્વર્ગ' અને 'વિમાન' એ બે શબ્દમાંજ કાંઇક એવું અલૌકિક બળ છે કે, જ્યારથી સૃષ્ટિ પેદા થઇ અને જ્યાંસુધી સૃષ્ટિ રહેશે, ત્યાંસુધી સ્વર્ગના વિમાનની ભાવના માણસોના દિલમાંથી કદી પણ જવાની નથી. જેઓ ધર્મને ન માનતા હોય તેઓને પણ સ્વર્ગના વિમાનની ભાવનાને કોઇ ને કોઇ રૂપમાં માનવી પડે છે. પછી ભલે તેઓ સ્વર્ગનો અર્થ સુખ માને અને વિમાનનો અર્થ જલદીથી સુખી થવાનો ઉપાય એમ માને, તોપણ કાંઇ અડચણ નથી. એટલો વ્યાવહારિક અર્થ પણ બહુ મોટા હેતુવાળો અને ઉત્તમ ભાવનાવાળો છે. વિમાન જેમ ખરરરરરર કરતું એકદમ આકાશમાં ઊડી જાય છે, તેમ સુખના રસ્તામાં ઝપાટાબંધ આગળ વધી શકાય એવી સહેલામાં સહેલી ચાવીઓ બતાવનારૂં જો કોઇ પુસ્તક હોય અને તેનું નામ "સ્વર્ગનું વિમાન" હોય તો તેમાં કાંઇ ખોટું નથી. **આ સ્વર્ગના વિમાનમાં** દુનિયાદારીનાં સુખની તથા ઈશ્વરી આનંદ લૂંટવાની એવી સહેલી ચાવીઓ છે કે નહિ, એ નક્કી કરવાનું કામ વાંચનારાઓનું છે. મારો પોતાનો તો સ્વર્ગના વિમાનમાં આવેલા દાખલાઓને માટે બહુ ઊંચો અભિપ્રાય છે. કારણ કે એ સવાત્રણસો દાખલાઓમાં મારી તરફના દાખલાઓ તો બહુજ થોડા છે. બાકી બધા દાખલાઓ તો જુદા જુદા સાધુઓના તથા પંડિતોના કહેલા છે અને મને એ દાખલાઓ પૂરા પાડનાર પણ એક અનુભવી ભક્ત છે; એટલુંજ નહિ પણ એક મોટા મંડળ આગળ દરરોજ તે દાખલાઓ કહી બતાવવામાં તથા વાંચી સંભળાવવામાં આવતા હતા અને તે દરેક વખતે લોકો બહુ માનથી સાંભળતા હતા તથા અંતરમાંથી એમ ઇચ્છતા હતા કે, હજી એના એ દાખલાઓ વારંવાર વંચાય તો સારૂં; એટલુંજ નહિ પણ આ પુસ્તક છપાવતી વખત એ દાખલાઓનાં વધારાનાં ફારમો અમે છપાવતા હતા તે પણ પાંચ સાત દિવસમાં ખપી જતાં અને ખપી ગયેલાં તથા નવાં ફારમો માટે ઉપરાઉપરી માગણી થતી હતી.

આ પુસ્તકમાં જે કાંઈ દોષ હોય, તે મારીજ ખામી છે અને જે કાંઇ ખૂબી હોય તે એ લખાવનાર ભક્તરાજની વિશાળ બુદ્ધિ તથા તેમની જામેલી ભક્તિનોજ પ્રસાદ છે. એ ભક્તરાજનું નામ આ પુસ્તકમાં આપવાથી મને બહુ આનંદ થાત અને લોકોને પણ એ નામ જાણવાથી ફાયદો થાત; પણ તેઓની ઇચ્છા એવી છે કે, તેમનું નામ મારે

પુસ્તકમાં લખવું નહિ; એટલે એ નામ આપવું હું બંધ* રાખું છું.

એ ભક્તરાજ તરફથી મને જે દાખલા મળેલા છે; તે સાદા, સહેલા અને હિંદુધર્મને બરાબર લાગુ પડે તેવા, તથા મંદિરોમાં છૂટથી આપી શકાય તેવા હતા, પણ મેં તેમાં જમાનાને અનુસરતા છૂટાપણાના વિચારો ભેળેલા છે, એટલે એ દાખલામાંથી કોઇ ફટકો જો જરા વધારે સખત લાગે, તો એ મારી તરફનોજ—અંતરની લાગણીનો કડવો ઘૂંટડો છે એમ સમજવું.

આ પુસ્તકમાં જે કવિતા તથા પદો આવેલાં છે, તે એક ભક્તમંડળમાં પ્રસંગોપાત્ત સ્ત્રી–પુરુષો ગાતાં તેમાંથી લીધેલાં છે. એટલે કોઇ કોઇ ઠેકાણે તેમાં ભૂલો હોય એ બનવાજોગ છે. એ કવિતા તથા પદોના મૂળ કર્તા, તેને છપાવનારાઓ તથા મને એ લખાવનારા સજ્જનોનો હું માનપૂર્વક ઉપકાર માનું છું.

આ પુસ્તક જેમ બને તેમ સહેલી ભાષામાં લખવામાં આવેલું છે, એટલે તેમાં કેટલાક કાઠિયાવાડી ગામઠી શબ્દો આવી ગયેલા છે. એ શબ્દો ચાહીને રહેવા દીધેલા છે; કારણ કે એવા ગામડિયા શબ્દોનો સંગ્રહ કરવાની પણ જરૂર છે.

આ પુસ્તકના સાંકળિયામાં ઘણાં દાખલાઓ બબ્બે ત્રણ ત્રણ મથાળાં નીચે આપેલા છે; તે ભૂલથી નહિ પણ તે તે વિષયમાં તે દાખલા લાગુ પડી શકે તેવા હોવાથીજ આપેલા છે.

આ પુસ્તકમાં આવતા દાખલા જેમણે મને લખાવ્યા, તે ભક્તરાજ મહારાજ પાસે આવી જાતના હજારો દાખલાઓનો ભંડાર છે. જો તેઓ કૃપા કરશે તો મારી ઇચ્છા એવી છે કે, એક હજાર દાખલાઓ લખવા ને છપાવવા; એથી ધર્મના જૂના વિચારો નવા રૂપમાં મૂકી શકાશે અને લોકોની ધર્મભાવના જાગૃત કરી શકાશે.

છેવટ વાંચનાર ભાઇ–બહેનોને એજ વિનતિ કરવાની છે કે જો આ પુસ્તક વારંવાર વાંચશો, તો ધર્મનાં રહસ્યો સહેલાઇથી સમજી શકશો અને બીજાંઓને તે સમજાવી શકશો તથા દિનપ્રતિદિન તમારા અંતરમાં પ્રભુપ્રેમ વધતો જશે, એટલે વિકારો ઓછા થઇ જશે; તેથી દુનિયામાં સુખથી રહી શકાશે અને મરતી વખત આત્મિક દિલાસો મેળવી શકાશે.

તા૦ ૮–૮–૧૯૦૨ **વૈદ અમૃતલાલ સુંદરજી પઢિયાર**

---

* અમે એ ખુલ્લું કરીશું કે, એ ભક્તરાજ તે મુંબઇના નરનારાયણના મંદિરમાં દરરોજ બે વાર ભરાતી ભજનમંડળીમાં સ્મરણ, કીર્તન અને ધૂનની રમઝટ મચાવતા એ ભજનમંડળીના ઉપદેશક, સ્થાપક અને આત્મા શ્રીજનદવજી મહારાજ છે. **ભિક્ષુ–અખંડાનંદ**

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવનાનો સારાંશ

પહેલી આવૃત્તિનાં એક હજાર પુસ્તકો સાત મહિનામાં ખપી જવાથી અને તેની ઉપરાઉપરી માગણી થવાથી આ બીજી આવૃત્તિ છપાવી છે.

આ પુસ્તક બહુ લોકપ્રિય થઇ પડેલું છે અને સો ભાઇબહેનો તેનો બહુ લાભ લે છે, એમ સેંકડો સેંકડો ઠેકાણેથી જાણીને અમને સંતોષ થાય છે. હજી પણ તેનો વધુ ફેલાવો થાય અને આ પછીની આવૃત્તિ આ કરતાં પણ સસ્તી કિંમતે વેચી શકાય, એવી અમારી ઇશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

મુંબઈ–ગણેશવાડી, સંવત ૧૯૫૯ના આસો સુદિ ૧ ને મંગળવાર

વૈદ્ય અમૃતલાલ સુંદરજી પઢિયાર

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવનાનો સારાંશ

ઘણી ખુશીની વાત છે કે, **"સ્વર્ગના વિમાન"**ની બીજી આવૃત્તિની બે હજાર નકલો પણ બહુ ટૂંક મુદતમાં ખપી ગઈ છે અને આ ત્રીજી આવૃત્તિની ત્રણ હજાર પ્રતો છપાવવાની અમને તક મળી છે. આ ઉપરથી એ પણ સાબિત થાય છે કે, આ પુસ્તક બહુ લોકપ્રિય છે. માટે જો એની કિંમત હજી પણ વધારે સસ્તી હોય, તો એની હજારો નકલો ખપી શકે, પણ દિલગીર છું કે, મારી પાસે પૈસા સંબંધી સારાં સાધનો નથી. મારાં પુસ્તકો વાંચવાની ખાસ ઇચ્છા છતાં પણ હજારો ગરીબ માણસો તેનો લાભ લઇ શકતાં નથી, તેથી મને બહુ ખેદ થાય છે; પણ ઇશ્વર દયાળુ છે એટલે મને આશા છે કે, વખત જતાં એનો કાંઇક ઉપાય મળી આવશે અને ગરીબ લોકો તેનો ખાસ લાભ લઇ શકે એવી રીતે હાલના કરતાં ઘણીજ ઓછી કિંમતે મારાં બધાં પુસ્તકો વેચી શકાશે. પરમકૃપાળુ પિતા પરમાત્મા એવી તક મને જલદી આપે, એમ હું પ્રાર્થના કરું છું.

ચોરવાડ, તા. ૨૨–૬–૧૯૦૮: **વૈદ્ય અમૃતલાલ સુંદરજી પઢિયાર**

अनुक्रमणिका

૨૨૦૯૭

શુદ્ધિપત્ર

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૩	૧૫	તુલાધાર, વાણિયો,	તુલાધાર વાણિયો
૨૦	૪	કે છે	છે કે
૨૫	૩૦	નાળા	નાળો
૫૧	૨૪	રીજો	રીઝો
૫૮	૬	એ એક	એક
૭૧	૨૨	ગોળાને	ધોળાને
૭૧	૩૨	અન્ય	અજ
૯૭	૧૧	બહસ્પતિએ	બૃહસ્પતિએ
૧૧૯	૭	मारत	भारत
૧૪૯	૧૨	ઊડવાથી	પડવાથી
૧૭૮	૮	સોનાના	સોનાની
૧૮૧	૩	ધણી	ધણી
૨૦૪	૯	તેમા	તેમાં
૨૧૬	૭	મહાસિંધુંમાં	મહાસિંધુમાં
૨૧૬	૧૪	આપણી	આપણે
૨૩૬	૨૩	મદવાડ	મંદવાડ
૨૩૭	૨૮	અમ	એમ
૨૬૨	૧૯	વરસાધાર	વર્ષા ધાર.
૨૬૪	૧૭	બોદ્ધ	બુદ્ધ
૨૮૦	૫	ગયાં	ગયું
૨૮૭	૫	વનાના	વિનાના
૩૦૮	૩૫	સ્વામામાંજ	સ્વપ્નામાંજ
૩૨૦	૧૧	અકળાઈ	અકડાઈ
૩૪૬	૩૦	પડું	પેડું
૩૪૭	૬	ગયા	ગયો
૩૪૮	૧૦	દુખિયારા	દુખિયારાં

स्वर्गनुं विमान

૧–બીજાને નિમકહરામ સમજનાર પોતેજ ઘણી વાર પ્રભુનો મોટો નિમકહરામ હોય છે

એક શેઠ ગાડીમાં બેસીને ફરવા જતો હતો, તેને રસ્તામાં તેની પિછાનવાળો એક સાધુ મળ્યો. સાધુએ પૂછ્યું કે, 'શેઠ કેમ છો?' શેઠે કહ્યું કે, 'આ ઘોડાની પંચાતીમાં છું. એ ઘોડા ઉપર બહુ રૂપિયા ખરચ્યા પણ તે સુધરતો નથી. એ ઘોડાને બહુ ખવરાવું છું, બહુ ફેરવું છું, તેને શીખવવા માટે ઉસ્તાદ કોચમૅન રાખેલો છે, પણ એની ચાલ સુધરતી નથી. એ તો માથે પડયો!' શેઠની એ વાત સાંભળી તે સાધુએ કહ્યું કે, 'પ્રભુને પણ તમારા જેવુંજ દુઃખ છે.' શેઠે પૂછ્યું: 'પ્રભુને અમારા જેવું શું દુઃખ છે?' સાધુએ કહ્યું: 'તમે જેમ ઘોડાને ખૂબ ખવરાવોપીવરાવો છો તોપણ તે સરખો ચાલતો નથી, તેમજ પ્રભુ તમોને ઘણું જ્ઞાન આપે છે, બહુ વૈભવ આપે છે, ઘણું સુખ આપે છે અને તમોને સુધરવાની બહુ તક આપે છે; સારા સારા મહાત્માઓ ને ભક્તોને શિક્ષક તરીકે સત્સંગ માટે તમારી પાસે મોકલે છે, તોપણ તમે તમારી ચાલ સુધારતા નથી. એ પ્રભુને મોટું દુઃખ છે. શેઠ! તમારો ઘોડો નહિ સુધરે તો ચાલશે; પણ તમે નહિ સુધરો તો ચાલી શકવાનું નથી. માટે તમારા ઘોડાને સરખો ચલાવવાની જેટલી મહેનત ને ખર્ચ કરો છો, તેટલી મહેનત ને ખર્ચ તમારી પોતાની ચાલ સુધારવાને માટે તો કરો.'

૨–ભક્ત થવા માટે બહુ જાણવાની જરૂર નથી, પણ કાંઇક કરવાની જરૂર છે

કોઇ એક માણસના ઘરમાં રાતે ચોર આવ્યો, ત્યારે તેની બાયડીએ કહ્યું કે, 'ઘરમાં કાંઇ ખડખડભડભડ થાય છે.' ધણીએ કહ્યું કે, 'હું સાંભળું છું.' બાયડીએ કહ્યું કે, 'બારી ઊઘડી.' ધણીએ કહ્યું કે, 'હું જોઉં છું.' બાયડીએ કહ્યું કે, 'પેટીનું તાળું ઊઘડચું,' તો કહે: 'હું જાણું છું.' પછી કહ્યું કે, 'માલ કાઢચો,' તો કહે 'હું જાણું છું.' 'ચોર બહાર નીકળે છે,' તો કહે 'હું જાણું છું.' 'ચોર ગયો,' તો કહે 'હું જાણું છું.' ત્યારે બાયડીએ કહ્યું કે, 'ધૂળ પડી તમારા જાણવામાં! એ જાણ્યું શું કામનું? જાણ્યા છતાં કાંઈ કર્યું નહિ ને ચોરને માલ લઈ જવા દીધો એ જાણ્યું શા કામનું? એવું જાણ્યા કરતાં તો ન જાણ્યુંજ સારૂં.' તેમજ માણસમાં ડહાપણ હોય, ચતુરાઈ હોય, પણ જો તેને કામમાં ન લીધું તો એ શું કામનું? બહુ વાતો કરે, બહુ શાસ્ત્રો ભણે, બહુ દોડધામ કરે, બહુ તીર્થ કરે અને બહુ આભડછેટ પાળે, પણ જો અંતરના વિકારો ઓછા ન કરે તો એ જ્ઞાન શું કામનું? એમ તો ઉંદર પણ એકાંતમાં રહે છે, વાંદરાઓ ફળફૂલ ખાઈને રહે છે; માછલાંઓ પાણીમાં ભીંજાયેલાંજ રહે છે, ગધેડાં પણ રાખમાં લોટે છે અને સાપ પણ ઘર બાંધતા નથી; પણ એથી કાંઈ મોક્ષ થાય નહિ. જ્ઞાન અનુભવમાં આવે ત્યારેજ કામનું છે. અનુભવમાં ન આવે ત્યાંસુધીનું જ્ઞાન તે આંધળું જ્ઞાન છે અને ત્યાંસુધીનો વિશ્વાસ તે મૂએલો વિશ્વાસ છે. માટે ભાઇઓ! એવા મૂએલા વિશ્વાસમાં પડી ન રહો.

૩–પ્રભુ બહારના ડોળથી નહિ પણ અંતરની શુદ્ધિથી રીઝે છે

લશ્કરી પોશાક પહેરીને ગામમાં ફરવું, નરમ બિછાનામાં સૂવું, દોસ્તોને મિજબાનીઓ આપવી અને જ્યાં બાનુઓની હાજરી વધારે હોય તેવાં મંડળોમાં બેસીને ગપ્પાં મારવાં, પણ બંદૂકને અવાજ પણ સાંભળવો નહિ; તલવાર સરખી રીતે પકડતાં પણ આવડે નહિ અને લડાઈનું મેદાન તો સ્વપ્નમાં પણ જોયું ન હોય, એવા લશ્કરી અમલદારોનાં નામ કાંઇ જગતના ઇતિહાસમાં હોય નહિ. જેણે ખરી બહાદુરી કરી હોય, જેણે દુશ્મનોના

ભાલા પોતાની છાતી ઉપર ઝીલ્યા હોય, જેના ઘાને દુશ્મનો પણ વખાણતા હોય, લડાઈનું મેદાન એજ જેને આનંદનું સ્થાન હોય, દુશ્મનોનું લોહી એજ જેની સમશેરનો શરાબ હોય, દુશ્મનોનાં માથાંની ખોપરી એજ જેનો પ્યાલો હોય અને જેણે પોતાનાં માથાં દેશને અર્થે આપ્યાં હોય, તેનાંજ નામ ઈતિહાસમાં હોય છે. તેમજ યાદ રાખજો કે, પ્રભુના દરબારમાં પણ માત્ર ટીલાં-ટપકાંવાળાંનાંજ નામ નથી. સોનામાં ગંઠાયલી સુંદર માળાઓ, સુશોભિત ટીલાંઓ, બારીક યજ્ઞોપવીત, મનમોહક પ્રસાદો, લાભલોભનાં દર્શન, વારે વારે નાહવું, છાંટાથી છોવાઇ જવું અને ઉપર ઉપરથી બહુ બહુ 'જેગોપાલ' તો ઘણુંઓને કરતાં આવડે છે, પણ તેથી કાંઇ પ્રભુના દરબારમાં નામ નોંધાય નહિ. એ બધું તો બહારના લશ્કરી પોશાક જેવું છે. જેમ પોશાક એ કાંઇક જુદીજ વસ્તુ છે અને શૂરવીરતા એ કાંઇક જુદીજ વસ્તુ છે; તેમ ટીલાંટપકાં એ કાંઇક જુદીજ વસ્તુ છે ને અંતરની ખરી ભક્તિ એ પણ કાંઈક જુદીજ વસ્તુ છે; માટે ભાઈઓ! એ બહારના ડોળદમાકમાં ને દાંભિકપણામાંજ ફસાઈ જવાય ને અંતર ખાલી રહી જાય, એમ ન થાય એ સંભાળજો.

૪—હરિને શરણ થયેલાં સદાય નિર્ભય રહે છે

એક પાંચ છ વર્ષનો આંધળો છોકરો પોતાના બાપના ખોળામાં બેઠો હતો. તેને કોઈ અજાણ્યા માણસે તેડી લીધો, પણ તે કાંઈ બોલ્યો નહિ; ત્યારે પાસે બેઠેલા બીજા માણસે તે છોકરાને પૂછ્યું કે, 'તને તેડયો તે માણસને તું ઓળખે છે?' ત્યારે છોકરાએ કહ્યું કે, 'ના.' પાછું તે માણસે પૂછ્યું કે, 'અજાણ્યા માણસ પાસે તું કેમ ગયો? એ તને કયાંય લઇ જશે અથવા મારશે તો?' ત્યારે તે છોકરાએ કહ્યું કે, 'મને એ ફિકર નથી, કારણકે હું મારા બાપાના ખોળામાં બેઠો છું, ત્યાંથી તેણે મને તેડયો છે, એટલે હું તેને નથી ઓળખતો પણ મારો બાપ તો ઓળખે છે!' આવીજ રીતે એ આંધળા છોકરાની પેઠે આપણે પણ આપણા પિતા—પ્રભુના ખોળામાં બેસી જઇએ તો આપણને પણ કાંઇ ભય રહે નહિ; માટે સર્વ ભાવથી, સર્વ મનથી, સર્વ હૃદયથી, પ્રભુને આધીન થવાની કોશિશ કરો. એના ચરણમાં પડવાથી ભય ભાગી જાય છે અને આપણે આંધળા છતાં એટલે અજ્ઞાની છતાં બાપના ખોળા-

માં બેસી જવાથી નિર્ભય થઇ જઇએ છીએ; માટે પૂર્ણ પ્રેમથી પ્રભુનું શરણુ ધરો, પ્રભુનું શરણુ ધરો.

૫–માણુસે હમેશાં સત્સંગમાં રહેવાની જરૂર છે

કુદરતનો એવો કાયદો છે કે, જો આપણે સફાઈ ન રાખીએ તો બધી વસ્તુઓ પોતાની મેળેજ ખરાબ થતી જાય છે. વાસણને જો ન ઘસીએ તો કાટ ચડે છે. પુસ્તકો ને કપડાં ન સંભાળીએ તો તેમાં જંતુઓ લાગી જાય છે. ઘરમાંથી ઝાડુ ન કાઢીએ તો એની મેળેજ કચરો ભરાતો જાય છે. કૂવામાંથી પાણી ન કાઢીએ તો તે વાસ મારી જાય છે. ગાયને ઘણા દહાડા સુધી ન દોહીએ તો તે વસૂકી જાય છે. ઘોડાને ઘણા દહાડા સુધી ન ફેરવીએ તો તે મસ્તીખોર થઈ જાય છે અને ફળને ઝાડ પરથી વખતસર ન તોડી લઇએ તો એની મેળેજ તૂટી પડીને સડતાં જાય છે; તેમજ આપણા મનને પણ જો ન સંભાળીએ, તો તે સ્વભાવથીજ ખરાબ થતું જાય છે, માટે તેને પ્રભુના નામસ્મરણરૂપી લગામ ચડાવવી જોઇએ અને ભગવદ્‌સેવાથી તેને ઘસવું જોઈએ. બીજા હલકા વિષયોમાં જઈને મન ખરાબ ન થાય માટે તેને ભક્તિના રસ્તામાં લઈ જઈ, પ્રભુના નામસ્મરણરૂપી મણિકામાં પરોવી દેવું જોઇએ. જો એમ નહિ કરીએ તો આપણુંજ મન આપણને મહા નીચતામાં લઇ જશે ને તેથી આપણી અધોગતિ થશે. એમ ન થાય માટે ભટકતા મનને ભક્તિમાં જોડી દો, સત્સંગમાં જોડી દો.

૬–પાપનો તુરતજ નાશ કરવો

એક ખેતરમાં કેટલાંક માણુસો કામ કરતાં હતાં. તેમાંથી બે માણુસને સાપ કરડયો. એ બેમાંથી એક માણુસે પોતાની જે આંગળીએ સાપ કરડયો હતો, તે આંગળી કાપી નાખી અને બીજા માણુસે સાપના ડંખવાળો ભાગ એમ ને એમ રહેવા દીધો. પરિણામ એ થયું કે, જેણે સાપ કરડેલો ભાગ કાપી નાખ્યો તે બચી ગયો અને નહિ કાપ્યો તેના શરીરમાં ઝેર ચડી ગયું, તેથી તે મરી ગયો. એવીજ રીતે મનમાં પાપનો વિચાર થાય તે સાપ કરડવા બરોબર છે. જો એ વિચારને દાબીજ દેવામાં આવે, જો

એ પાપને કાપીજ નાખવામાં આવે તો બચી જવાય છે; પણ જો તેને એમ ને એમ રાખી મૂકવામાં આવે તો તેનું ઝેર ફેલાઇ જાય છે અને અંતે નાશ થાય છે. માટે ભાઇઓ! પાપને–દુષ્ટ વિચારને તો તુરત મૂળમાંથીજ કાપી નાખજો. તોજ બચી શકાશે; નહિ તો બચવાની આશા નથી; કારણકે કાળોતરા નાગના ઝેર કરતાં પણ પાપનું ઝેર હજારો દરજ્જે ખરાબ છે. માટે પાપના જખમથી ચેતેલા રહેજો, ચેતેલા રહેજો. એ ઝેરને વધવા દેશો નહિ. એ ઝેર ઉતારવાનો મંત્ર પ્રભુના નામસ્મરણ વિના બીજો એકે નથી, એ યાદ રાખજો.

૭–બહારથી દુકાન બંધ કરીને અંદર પોતાનું કામકાજ કરનારાના જેવું ભક્તિમાં ન કરો

અગિયારસ, અમાસ, રવિવાર વગેરે દિવસે કેટલાક લોકો પોતાની દુકાન બંધ રાખે છે, પણ તેમાં ઘણા લોક માત્ર બહારથીજ બારણાં બંધ રાખે છે અને અંદર તો પોતાનું કામકાજ કર્યા કરે છે. રિવાજને ખાતર અથવા ફરજ પડવાથી લોકોને બતાવવા સારૂ તેઓ બહારથી દુકાનના દરવાજા બંધ કરે છે, પણ અંદર તો બધું કામકાજ ચાલે છે. કોઈ કાપડની ગડી વાળે છે, કોઇ તાકા ગણે છે, કોઇ નામું માંડે છે અને કોઈ માલ ગોઠવે છે. એમ અંદર તો કામ ચાલતુંજ હોય છે; માત્ર બહારથીજ તેઓ દુકાનનાં બારણાં બંધ કરે છે. આવી રીતે કરવું એ દુકાનોમાં તો કદાચ ચાલી શકશે, પણ આપણા પ્રભુ પાસે ચાલવાનું નથી. દર્શન કરવા માટે મંદિરમાં જઈએ કે ઘરમાં પ્રાર્થના કરવા બેસીએ, ત્યાં એમ ચલાવવું જોઈતું નથી. બહારનો ડોળ બધો ભક્તિ કરવાનો રાખીએ ને દર્શન તથા પ્રાર્થના વખતે પણ મનમાં બીજા વિચારો રાખીએ, તો એ પ્રભુને છેતરવા જેવું છે; પણ પ્રભુ કાંઈ એમ છેતરાય તેવો નથી. બહારથી બારણાં બંધ કરીને અંદર કામ કરવાનું દુકાનોમાં પરવડે, પણ મંદિરમાં પ્રભુ પાસે તે પરવડે નહિ. એકાગ્રતા વિના ભક્તિ થાય નહિ. બહારથી ભક્તિનો ઠાઠમાઠ રાખીને અંદર બીજા વિચારો કરવા, એનું નામ ભક્તિ નથી, પણ દાંભિકપણું છે. વ્યવહારમાં એવા ગોટાળા કદાચ નભી શકે, પણ પ્રભુ પાસે તે નભી શકે નહિ; એ સૌ ભાઈબહેનોએ બરોબર રીતે સમજવું જોઇએ.

પદ

જૂઠા જૂઠી ન ઝાલો માળા–હાં રે જૂઠા૦–માળા માળા માળા રે–જૂઠા૦
હાલતાં ને ચાલતાં, મણકા રે મૂકે (૨) જગ ધૂતવાના ચાળા રે–જૂઠા૦
જગતમાં ભક્તપણું દેખાડે (૨) કરમ કરે છે કાળાં રે–જૂઠા૦
વ્યાસ વલ્લભ કહે જૂઠા જનમના (૨) ખાશો જમના ભાલા રે–જૂઠા૦

૮–વિશ્વાસ વિનાનું મન એ લંગર વિનાના વહાણ જેવું છે

આપણે જોઈએ છીએ કે, જે વહાણને લંગર નાખેલું હોય છે, તે ઠેકાણાસર રહી શકે છે. એટલે પવનથી તેને ઊછળવું પડતું નથી કે ભરતીઓટથી તેને આગળપાછળ ઘસડાવું પડતું નથી. તેમજ જે માણસ ઈશ્વરનો આશરો રાખે છે, જે માણસ પ્રભુના વિશ્વાસરૂપી લંગર નાખે છે, તેને જુદા જુદા માણસોના જુદા જુદા વિચારોથી ભટકવું પડતું નથી. તેને કલ્પનાની જાળમાં પડવું પડતું નથી. તેની બુદ્ધિ તેને ઠગતી નથી ને તેનું મન તેને ભમાવતું નથી; કારણકે તેણે વિશ્વાસનું લંગર નાખેલું છે. પણ જેઓ આસ્થા વિનાના છે, ધર્મ વિનાના છે, પ્રભુ ઉપરના પ્રેમ વિનાના છે, તેઓ લંગર વગરના વહાણના જેવા છે. તેઓ જન્મ–મરણના ફેરામાં ભટકાય છે ને ઊંચનીચ યોનિમાં પડી આગળપાછળ ગબડ્યા કરે છે. એમ ન થાય એટલા માટે ભાઈઓ! તમે ભગવદ્‌આશરાનું લંગર નાખો.

૯–બધા વિના ચાલશે, પણ વિશ્વાસ વિના નહિ ચાલે

તમે ગરીબ હો ને દાન ન કરી શકો તો ચાલી શકશે, તમે બિમાર હો તેથી તપ ન કરી શકો તો ચાલી શકશે, તમે બહુ જંજાળી હો તેથી યોગ ન સાધી શકો તો તે ચાલી શકશે, તમને સારા પ્રસંગો ને સારા ગુરુઓ ન મળી શક્યા હોય, તેથી વધારે ઊંડું જ્ઞાન ન મળ્યું હોય તો તે પણ ચાલી શકશે અને તમે પાપ કર્યાં હોય તો તે પણ કદાચ ચાલી શકશે–તેની પણ ભક્તિથી માફી મળી શકશે, પણ જો તમારામાં વિશ્વાસ ન હોય તો એ ચાલી શકવાનું નથી. તમારૂં વહાણ બહુ સારી ચીજોથી ભરેલું હોય, પણ જો તેના તળિયામાં કાણું હોય, તો તે ડૂબી ગયા વિના રહેતું નથી. તેમજ તમે ગમે તેવા રૂડા હો, પણ જો તમારામાં

વિશ્વાસ ન હોય, તો એ વહાણના તળિયામાં ગાબડા જેવુંજ છે અને અવિશ્વાસરૂપી ગાબડું એટલું બધું મોટું છે કે, તેને થીંગડાં દઈને ચલાવી લઈ શકાય તેમ નથી. આપણે ઉપરથી ઇમારત બહુ મોટી ને ભભકાદાર બાંધીએ અને તેમાં ફેન્સી ફરનિચર ગોઠવીએ, પણ તેનો પાયો વંટોળિયાથી ઊડી જતી રેતી ઉપર બાંધવો એ જેવું કામ છે, તેવુંજ વિશ્વાસ વિનાનાં બીજાં કામો કરવાં એ પણ છે; કારણકે વિશ્વાસ એજ ધર્મનો પાયો છે. માટે જે કરો તે પૂર્ણ પ્રેમથી ને પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી કરો. શ્રદ્ધા વિના ઈશ્વરને જાણી શકાય ને પ્રસન્ન કરી શકાય એવો બીજો કોઈ પણ રસ્તો નથી-નથીજ. માટે ઈશ્વરી શ્રદ્ધાને આપણા જીવનનું તત્ત્વ બનાવો, તોજ આપણે દિલાસો મેળવી શકીશું ને તોજ સંસારસાગર તરી શકીશું એ નક્કી સમજજો.

૧૦–શોક કરવો એ પ્રભુ સાથે કજિયો કરવા જેવું છે

એક માણસે પોતાના બીજા ઓળખાણવાળાને પૂછ્યું કે, 'હમણાં કેમ દેખાતા નથી ?' ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'હમણાં મને શોક છે, એટલે બહાર નીકળતો નથી.' ત્યારે પેલા માણસે કહ્યું કે, 'તમે તો બહુ કજિયાખોર દેખાઓ છો. હજુ કજિયો છોડતા નથી?' એ સાંભળી શોકવાળાએ નવાઇ પામીને પૂછ્યું કે, 'આ તમે શું બોલો છો? અમે કોની સાથે કજિયો કર્યો ?' ત્યારે પેલા માણસે કહ્યું કે, તમે પ્રભુ સાથે કજિયા કરો છો. પ્રભુએ તમારૂં માણસ લીધું તે સારૂ તમે પ્રભુ સાથે વેર રાખો છો. આપણી દિલગીરી અને આપણા શોકનો અર્થ પ્રભુ સાથે કજિયો કર્યા વિના બીજો શો છે ? જે પ્રભુનું હતું, તે પ્રભુએ લીધું તેમાં શોક શાનો ? ખરી દિલગીરી તો એનું નામ છે કે, જેમ મરનાર મરી ગયું તેમ આપણે પણ મોડાવહેલા મરી જવું છે, માટે આપણું મોત સુધારી લેવું; ને ખરી ફરજ તો એજ છે કે, મરનારની પછવાડે આપણા સ્નેહ અને આપણી સ્થિતિ પ્રમાણે રૂડાં કામો કરવાં, કે જે તેને પ્રભુ પાસે મદદગાર થાય અને આપણને ફરજ બજાવ્યાનો દિલાસો મળે. ઘરમાં ભરાઈ રહેવું ને દેવદર્શનથી તથા ભગવદ્સેવાથી–એટલે કે રૂડાં કામોમાં ભાગ લેવાથી અલગ રહેવું, એનું નામ કાંઇ શોક નથી, પણ પ્રભુ સાથે વેર બાંધવા બરોબર છે, એ સૌ લોકોએ બરોબર યાદ રાખવું જોઇએ.'

૧૧–પ્રભુને દયા ગમે છે, ઠાઠમાઠ નહિ

સાધુઓ વારંવાર કહે છે કે, 'પ્રભુને દયા ગમે છે, ઠાઠમાઠ નહિ.' આપણે હાથે, પગે, કેડે, કોટે, નાકે ને માથે અણુખપતી રીતે દાગીનાઓ પહેરીએ, દાગીનાથી કંટાળીએ તોપણ પહેરીએ, ન ઊપડી શકે તોપણ પહેરીએ, કાન દુઃખે તોપણ પહેરીએ, પગે પાટા બાંધવા પડે તોપણ પહેરીએ, હાથ છોલાઇ જાય તેવી ટૂંકી બંગડીઓ અકળાઈપિછડાઇને પણ પહેરીએ, કરજ કરીને પણ–ધણી સાથે કજિયો કરીને પણ–દાગીના પહેરીએ અને હીરામોતી લટકાવી મલપતાં મહાલીએ ને આપણા ભાઇબંધો રોટલાના ટુકડા વિના મરી જાય, આપણા ભાઇબંધો કપડાંના કટકા વિના ટાઢે ઠરીને મરી જાય, આપણા ભાઇબંધો દવા વિના મરી જાય અને આપણા ભાઇબંધો પશુઓના જેવી સ્થિતિમાં રહે, તેને સુધારવા તથા બચાવવા માટે આપણે કાંઇ પણ તજવીજ ન કરીએ, ને માત્ર ઘરેણાં સારૂજ બધી દોડધામ કરીએ, એનું નામ શું રાક્ષસીપણું નથી ? આવું આવું જોઇને પણ આપણા હૃદયમાં દયા ન આવે, તો પછી માણસમાં ને રાક્ષસમાં ફેર શું ? એવી રીતે દાગીના પહેરીને લટકમટક ચાલવું, એ દેખાવ તો પડ્યા ઉપર પાટું મારવા જેવો, દુઃખીને ડામ દેવા જેવો, રોનાર સામે હસવા જેવો ને મરણ પામેલાને તીર ભોકવા જેવો છે. એવા દેખાવથી પ્રભુ રાજી થતો નથી; કારણકે, દયા વિનાના ભભકાનો દેખાવજ કઠોર છે, માટે પ્રભુને રિઝાવવો હોય તો હીરામોતીના નહિ, પણ દયાના દાગીના પહેરવા જોઇએ.

૧૨–જરૂર ન હોય તેને આપણે પરાણે ખવરાવીએ છીએ, પણ ભૂખ્યાને ટુકડો આપતા નથી

આપણા સગાંઓને, આપણા મિત્રોને, આપણા વેવાઇઓને આપણે બળાત્કારથી ખવડાવીએ છીએ, તેઓનું પેટ ભરાઈ ગયું હોય તોપણ વધારે ખાવાનો આગ્રહ કરીએ છીએ, તેઓને ભૂખ ન લાગી હોય તોપણ પરાણે જમાડીએ છીએ, તેઓને બદામી હલવો ને બાસૂદી ન ભાવે તોય ખવડાવીએ છીએ, તેઓને ઢોકળાં ને ભજિયાં ન પચે તોપણ ખવડાવીએ છીએ અને તેઓ જમવા આવવાની ચોખ્ખી ના પાડે તોપણ ઉપરાઉપરી તેડાંનોતરાં કરીને,

જોર કરીને, ગુસ્સો કરીને, લાગવગ વાપરીને, શરમાવીને, પણ તેઓને તેડી લાવીએ છીએ; અને વગર તેડચે આવેલાં, પેટ કૂટતાં, ભૂખથી રોતાં, અન્ન વિના દુર્બળ થયેલાં, આપણા ઘર નીચે ઊભેલાં ને ગટર પાસે પડેલી એઠી પતરાળીઓમાંથી ભાતના દાણા વીણતાં અનાથ છોકરાંઓને તેઓની કાલાવાલાભરેલી આજીજી છતાં અને આપણા ઘરમાં તૈયાર રસોઈ વધારે છતાં પણ તેને આપવાને આપણો જીવ ચાલતો નથી! એ શું માણસાઈ છે? પ્રભુને ખુશી કરવાનો રસ્તો, ખુલ્લું મન રાખી આપણા ગરીબ ભાઈબંધોને છૂટથી મદદ કરવી એજ છે. એ સિવાય—સાર્વજનિક ઉદારતા સિવાય પ્રભુને ખુશી કરવાનો બીજો કોઈ પણ સહેલો રસ્તો નથી. માટે આપવું એજ આપણો મહામંત્ર હોવો જોઇએ. તોજ આપણું કલ્યાણ છે.

૧૩–ઈશ્વરનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે માયા છૂટી જાય છે

એક નાના છોકરા માટે ધાવ રાખેલી હતી. એ ધાવને તે છોકરો પોતાની મા સમજતો હતો. તેથી તેનું કહ્યું માનતો, તેની પાસે દોડી જતો, તેને ન દેખે તો રોઈ પડતો અને તે ધાવ ઉપર બહુ પ્રેમ રાખતો હતો. એ છોકરાની ખરી મા તેને બહુ હેતથી લાંબા લાંબા હાથ કરીને બોલાવે, તોપણ તેની પાસે જતો નહિ. કારણકે એ તેની મા છે એમ તેને ખબર નહોતી. એ પછી જ્યારે એ છોકરો મોટો થયો અને તેણે જાણ્યું કે, આ ધાવ તો મારી નોકર છે, મારી ખરી મા તો બીજીજ છે; ત્યારે પછી તે કામ વિના ધાવ પાસે જતો નહિ. ધાવ તેને બહુયે બોલાવે, પણ તે છોકરો કહેતો કે, 'તું તો મારા બાપની દાસી છે. તું કાંઈ મારી મા નથી. હવે હું તારી પાસે નહિ આવું. તું મારાથી છેટી રહે.'

આવીજ રીતે માયા પ્રભુની દાસી છે, પણ આપણે પેલા બાળક જેવા અજ્ઞાન છીએ. માટે ખોટી માયાને મા સમજીએ છીએ અને આપણા ખરા પિતા—સમર્થ ઈશ્વરને વીસરી જઇએ છીએ; પણ જ્યારે ઈશ્વરનું સ્વરૂપ સમજાય છે ત્યારે માયા આપણી દાસી બની જાય છે, એ પછી હરિના ચરણનું શરણ છોડીને—ખરાં માબાપને છોડીને દાસી પાસે જવાનું મન થતું નથી, એજ સાચા ભક્તનું લક્ષણ છે.

૧૪–પ્રભુને સર્વવ્યાપી સમજે તે કોઇથી ડરતા નથી

ઇશ્વરને સર્વવ્યાપક સમજવાથી જેમ પાપથી બચાય છે, તેમજ એવા અનુભવથી આપણે નિર્ભય થઇએ છીએ. તેને માટે કહ્યું છે કે, એક માણુસ કોઈ નાના છોકરાને પોતાની નજીવી રમૂજને ખાતર, વિના કારણુ 'હાઉ' એમ બોલીને બિવરાવ્યા કરતો હતો. તેથી એ છોકરો એકલો હોય ત્યારે હાઉનું નામ સાંભળીને બીતો હતો. એક દિવસ તે છોકરો પોતાના બાપનો હાથ પકડીને અંધારા રસ્તામાંથી જતો હતો, એટલામાં તે માણુસ સામેથી આવીને બોલ્યો કે, 'હાઉ.' ત્યારે પેલા છોકરાએ કહ્યું કે, 'મેં મારા બાપની આંગળી પકડેલી છે, માટે હવે હું તમારા હાઉથી બીઉં નહિ. એ તો હું એકલો હોઉં તો તમારા હાઉથી ડરૂં.'

આવીજ રીતે ઇશ્વરને સાથે રાખી ચાલવાથી–ઈશ્વરને સર્વશક્તિમાન અને સર્વવ્યાપી સમજી તેવો અનુભવવાથી પેલા બાળકની પેઠે આપણે પણુ નિર્ભય થઇ જઇએ છીએ. માટે હમેશાં એવીજ ભાવના રાખવી કે,

સવૈયો

દૂર હુ રામ નજીક હુ રામ હી, દેશ હુ રામ પ્રદેશ હુ રામે;
પૂરવ રામ હી પશ્ચિમ રામ હી, દક્ષિન રામ હી ઉત્તર ધામે.
આગે હુ રામ હી પીછે હુ રામ હી, વ્યાપક રામ હી હૈ બનગ્રામે;
સુંદર રામ દશો દિશ પૂરણુ, સ્વર્ગ હુ રામ પતાલ હુ તામે.

૧૫–ગરીબો વિના સ્વર્ગ સુધી બોજો કોણ ઉપાડશે?

એક જ્ઞાની ભક્તે કહ્યું છે કે, 'ગરીબોને ધિક્કારો નહિ; કારણકે તે તો આપણા મોટા મિત્રો છે; તે આપણો બોજો ઉપાડનારા છે. તમે વિચાર તો કરી જુઓ, આપણા ધર્મનો બોજો સ્વર્ગ સુધી ઉપાડી જનાર ભિખારીઓ વિના બીજું કોણુ છે? આપણું એક પોટલું સ્ટેશન સુધી લઈ જવું હોય, તો એટલા સુધીના પણુ હેલકરી કેટલા બધા પૈસા માગે છે? તે તો વિચારી જુઓ. આપણે હેલકરીને એક માઈલે એક આનો તેની મજૂરીનો આપીએ તો સ્વર્ગ સુધીની મજૂરી શું થાય, એ ખ્યાલ તો કરી જુઓ? સ્વર્ગ સુધીની મજૂરીના દુનિયામાં પૈસાજ કોની પાસે છે? અને ધારો કે કદી એટલા મજૂરીના પૈસા કોઈ આપે તોપણુ ભિખારીઓ વિના સ્વર્ગ સુધી આપણો બોજો ઉપાડી જવાનું કબૂલ

કરે તેમ કોણ છે? આપણને અહીં ફોલીફોલીને ખાધા છતાં આપણાં બાયડીછોકરાં કે આપણા શેઠો કે નોકરો, આપણા દોસ્તો કે ખુશામતિયાઓ કોઈ પણ ત્યાં આપણા ધર્મના બોજાને પોતાને માથે ઉપાડીને પહોંચાડી શકશે નહિ. માત્ર ભિખારીઓજ આપણા બોજાને સ્વર્ગ સુધી પહોંચાડશે અને તે પણ મફત. મફત એટલુંજ નહિ, પણ એકનું હજારોગણું અપાવવાની શરતે. આવા સ્વર્ગમાં મદદ કરનારા–પ્રભુની સામે આપણા ધર્મની સાક્ષી પૂરનારા ભિખારીઓ વિના બીજા ખરા મિત્રો આપણને કોણ મળનાર છે? માટે ભાઇઓ! ભિખારીઓ ઉપર તો દયાજ રાખો, દયાજ રાખો ને જે બને તે આપ્યાજ કરો.

૧૬–ભગવદિચ્છાને આધીન થવા વિષે

જે લૂગડાં સારાં હોય તેનેજ ધોકા મારીમારીને ધોવાય છે. ફાડી નાખવા સારૂ કાંઈ તેને ધોકા મરાતા નથી, પણ તેનો મેલ કાઢવા સારૂજ તેને ધોકા મારવામાં આવેછે. તેમ જે પ્રભુના વહાલા ભક્તો છે, તેનેજ દુઃખ હોય છે; કારણકે દુઃખરૂપી ધોકાથીજ તે પવિત્ર થાય છે, પણ જે ફાટેલાં, સડેલાં, ગંદાં, ચીથરાં હોય છે, તેને તો કાકડીમાં કે મશાલોમાં બાળીજ દેવામાં આવે છે. એવાં બળી જવાને યોગ્ય રખડતાં ચીંથરાંઓને ધોવાની મહેનત કોઈ લેજ નહિ; સારાં કપડાં હોય તેજ ધોવાય. તેમજ જે પ્રભુનાં વહાલાં હોય છે, તેનેજ દુઃખ હોય છે. માટે દુઃખથી હિંમત ન હારી જાઓ, પણ તેને ખૂબીથી ભોગવો. એમાં ખૂબી એજ છે કે, દિલગીર થઇને ભોગવશો તો દુઃખમાં ડૂબી જશો ને ભગવદ્ઇચ્છાને આધીન થઇને શાંતિથી ભોગવશો તો તરી જશો.

૧૭–દુઃખો પણ કેટલીક વાર પ્રભુની દયારૂપજ હોય છે

કોઈ માણસ કૂવામાં પડી ગયો હોય ને છળી મરતો હોય, તેને કોઇ દયાળુ માણસ ચોટલી પકડી લઇને મરતો બચાવે, તો એ બચાવનાર માણસ ઉપર કાંઈ એવી ફરિયાદ મંડાય નહિ કે, તેં મારા વાળ કેમ ખેંચ્યા? કારણકે તેને મરતો બચાવ્યો, એ ઉપકારના બદલામાં વાળ ખેંચ્યા એ શું વિસાતમાં? અને તે પણ પોતાને ખાતર નહિ પણ પરમાર્થને ખાતરજ તેણે વાળ ખેંચેલા હતા. એવીજ રીતે આપણે આ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબેલા છીએ

ને પાપરૂપી કીચડમાં ફસાઈ ગયેલા છીએ. તેમાંથી બચાવવા માટે પ્રભુ આપણને જરાતરા દુઃખ આપે છે અને તેમ છતાં પણ એ બચાવવાનો ઉપકાર તો બાજુએ રહ્યો, પણ આપણે વાળ ખેંચવાની એટલે કે દુઃખની ફરિયાદ કરીએ છીએ. આપણી આ નીચતા અને પ્રભુની ઉત્તમતા તો જુઓ? એ નીચતામાંથી બચવાનો ઉપાય એજ છે કે, પ્રભુનું સ્મરણ કરતે કરતે શાંતિથી દુઃખોને ભોગવી લેવાં.

૧૮–ગમે તેટલું જ્ઞાન છતાં ભક્તિ વિના પાર પડાય નહિ

કોઈ એક શેઠ હોડીમાં બેસીને પાસેના બંદરે જતો હતો. તેની સાથે એક મોટું ઘડિયાળ હતું. હોડી ચાલ્યા પછી થોડી વારે ખારવાએ ઘડિયાળ પાસે ઊભીને પૂછ્યું કે, 'શેઠ કેટલા વાગ્યા છે?' શેઠે કહ્યું કે, 'તું ઘડિયાળમાં જુએ છે ને મને શું પૂછે છે?' ખારવાએ કહ્યું કે, 'મને ઘડિયાળ જોતાં આવડતું નથી.' શેઠે કહ્યું કે, 'અરે! અરે! તને ઘડિયાળ જોતાં પણ નથી આવડતું? કાંઈ ભણ્યોગણ્યો છે કે નહિ?' ખારવાએ કહ્યું: 'નારે માબાપ, ભણે ક્યાંથી? અમને તે ભણતાં કોણ શીખવે?' શેઠે કહ્યું,' અરે ભલા માણસ! ત્યારે તો તારી પા જિંદગી નકામી ગઈ. વારૂ, પરણ્યો છે કે નહિ?' ખારવાએ કહ્યું: 'પેટનું પૂરૂં થતુ નથી ને પરણવાની પીડામાં ક્યાં પડું?' શેઠે કહ્યું: 'બાયડીછોકરાં વિના તે દુનિયામાં સુખ શાનું? ત્યારે તો તારી અરધી જિંદગી રદ ગઇ. ભલા કાંઇ વેપારધંધો કે પટેલાઈ કરતાં આવડે છે કે નહિ?' ખારવાએ કહ્યું: 'આપણને તો એક હોડી હંકારતાં આવડે, બીજું કાંઇ ન આવડે.' શેઠે કહ્યું: 'ઓય મૂરખો! વેપાર કે પટેલાઈ પણ ન આવડે? ત્યારે તો તારી પોણી જિંદગી ફોકટ ગઇ.' આમ વાત ચાલે છે, એટલામાં એક તોફાની મોજું આવ્યું. તેથી પાસેના ખડક સાથે અથડાઇને અબઘડી હોડીના ટુકડા થઈ જશે એમ લાગ્યું. ત્યારે ખારવાએ પૂછ્યું કે, 'શેઠ! તરતાં આવડે છે કે નહિ?' શેઠે કહ્યું કે, 'ના, હું બધું શીખ્યો પણ તરતાં નથી શીખ્યો.' ત્યારે ખારવાએ કહ્યું કે, 'મારી તો પોણી જિંદગી એળે ગઇ પણ તમારી તો આખી જિંદગી ગઇ.' એમ કહી ખારવો દરિયામાં કૂદી પડચો. તે તરીને કિનારે પહોંચ્યો ને બીજું બધું જાણનારો પણ તરતાં નહિ જાણનારો શેઠ બિચારો ડૂબી મૂઓ.

આપણે પણ ઘણુંયે જાણીએ છીએ અને બીજાંઓ પાસે ડંફાશ મારીએ છીએ કે, અમે તો સોળેય સરાવ્યાં છે; પણ ભાઇઓ યાદ રાખજો કે, આપણે હજુ પ્રભુનું નામ જાણતા નથી, એ ન જાણીએ ત્યાંસુધી તરતાં આવડતું નથી અને તરતાં ન આવડે ત્યાંસુધી બીજું જાણ્યું શું કામનું ? કારણકે સંસારસમુદ્રમાં કાળનું તોફાન તો લાગવાનું છેજ. માટે ભાઇઓ, તરતાં શીખો, તરતાં શીખો, પ્રભુનું નામ લેતાં શીખો.

૧૯–સત્સંગના મહિમા વિષે ઉદ્ધવજીને ઉપદેશ

" દૈત્યો, રાક્ષસો, પશુઓ, ગંધર્વો, અપ્સરાઓ, નાગલોકો, સિદ્ધલોકો, ચારણો, યક્ષો, વિદ્યાધરો, મનુષ્યોમાં પણ વૈશ્યો, શૂદ્રો, સ્ત્રીઓ તથા ચાંડાલો કે જેઓ રજોગુણી તથા તમોગુણી હતાં, તેઓ પણ તે તે યુગમાં હે ઉદ્ધવ ! કેવળ સત્સંગથીજ મને પામ્યાં છે. વળી વૃત્રાસુર, પ્રહ્લાદ, વૃષપર્વા, બળીરાજા, બાણાસુર, મયદાનવ, વિભીષણ, સુગ્રીવ, હનુમાન, જાંબુવાન, ગજેંદ્ર, જટાયુ પક્ષી, તુલાધાર, વાણિયો, ધર્મવ્યાધ, કુબજા, વ્રજની ગોપીઓ, યજ્ઞ કરનારા બ્રાહ્મણોની સ્ત્રીઓ તથા તેવાં બીજાં પણ ઘણાં સત્સંગથી મને પામ્યા છે. આ લોકો વેદ ભણ્યા નહોતા. તેઓએ ભણવા માટે મહાત્માઓની સેવા પણ કરી નહોતી, તેમ તપ પણ કર્યું નહોતું; તોપણ માત્ર સત્સંગથીજ મને પામ્યાં હતાં. માટે હે ઉદ્ધવ ! તમે પણ વિધિ–નિષેધને છોડીને સત્સંગને રસ્તે સર્વાત્મભાવથી મારે શરણે આવો અને મને પ્રાપ્ત થઈને સંસારના સર્વ ભયમાંથી સદા મુક્ત થાઓ. "

સવૈયા

જો કોઇ જાઈ મિલે ઉનસો નર, હોત પવિત્ર લગે હરિગંગા;
દોષ કલંક સબે મિટિ જાઈ સુ, નીચ હુ જાઇ જુ હોત ઉતંગા.
જ્યું જલ ઔર મલીન મહા અતિ, ગંગ મિલ્યો હુઇ જાત હૈ ગંગા
સુંદર શુદ્ધ કરે તત્કાલ જુ, હૈ જગમાંહિ બડો સતસગાં.

૨૦–મીઠાઇનો સ્વાદ ખાવાથી સમજાય, વાતોથી નહિ

એક છોકરાને કોઈ ભલા માણસે બહુ ઉત્તમ પ્રકારની મીઠાઈ ખવરાવી. એ મીઠાઇ ખાવાથી તે છોકરો બહુજ ખુશીમાં આવી

ગયો ને ઘેર જઈ પોતાના બાપને કહ્યું કે, ‘ મને આપણા પાડોશીએ મીઠાઈ આપી તે બહુજ સારી હતી. એવી સ્વાદિષ્ટ મીઠાઇ મેં કદી પણ ખાધી નહોતી. એ મીઠાઈ મને લાવી આપો.’ બાપ વિચાર કરવા લાગ્યો કે, ‘ એ તે કઈ જાતની મીઠાઇ હશે ? ’ પછી તે છોકરાને તેડી એ મીઠાઇ આપનાર ગૃહસ્થ પાસે ગયો ને પૂછ્યું કે, ‘ભાઇ! આ છોકરો તમારી મીઠાઇનાં બહુજ વખાણ કરે છે. એ મીઠાઇનો સ્વાદ તે કેવો છે ? ’ ત્યારે તે મીઠાઇવાળાએ કહ્યું કે, ‘ એ તો જે ખાય તેને ખબર પડે. એનો સ્વાદ કેવો છે, તે કાંઇ શબ્દોથી કહી શકાય નહિ. એ તો ખાનારનેજ ખબર પડે. સાંભળનારના મોઢામાં એ સ્વાદ આવેજ નહિ;’ માટેજ વ્રજની પ્રેમઘેલી ગોપીઓના અનુભવ ઉપરથી આજે પણ વૈષ્ણવો ગાય છે કેઃ—

જાણ્યું કેમ આવે રે, માણ્યાને પરમાણે.

તેવીજ રીતે ધર્મનો આનંદ, ભક્તિનાં સુખ ને સત્સંગની મજા તો જે અનુભવે તેજ જાણે. એ સુખ કાંઈ કહ્યાં જાય નહિ. આપણે નવી જાતનું શાક કે ફળ ખાધું હોય, તેનો સ્વાદ પણ બીજાને સમજાવી શકતા નથી, ત્યારે આપણા હૃદયમાં ભરેલો ઈશ્વરી આનંદ બીજાને કેમ સમજાવી શકાય ? એ આનંદનો સ્વાદ વાણીની બહાર છે. પોથાંથોથાંમાં એ આનંદ નથી, તેમજ બીજાંઓના કહેવા સાંભળવાથી પણ એ આનંદ સમજી શકાય તેવો નથી. પણ એ તો અનુભવથીજ જાણી શકાય તેમ છે. માટે ભાઈઓ ! જો એવો અલૌકિક આનંદ લૂંટવો હોય તો સત્સંગમાં લાગી જાઓ ને તન, મન, ધનથી પ્રભુમય બની જાઓ.

૨૧–માયાથી જે ખોટી વસ્તુઓ ઊંચી ઊંચી લાગે છે, તે સત્સંગથી નીચી પડી જાય છે

બે માણુસ વાલકેશ્વરની ટેકરી ઉપર ચડવા લાગ્યાં. તેઓને એ ટેકરી ચડતાં થાક લાગ્યો, તેથી હારીને એક માણુસ પાછો નીચે ઊતરી ગયો અને બીજો માણુસ વિસામો લેતે લેતે હિંમતથી ધીરે ધીરે ઉપર ચડી ગયો. જે માણુસ ટેકરી ઉપર ચડી ગયો તેને નીચેથી જે બહુ મોટું મોટું લાગતું હતું, તે પણ નાનું થઇ ગયું. કોલાબાની દીવાદાંડી, રાજાબાઇ ટાવર, બોરીબંદર, સેક્રેટરિયટ, મ્યુનિસિપલ ઑફિસ અને મિલોનાં ભૂંગળાં તેની આગળ

નીચાં થઇ ગયાં; પણ જે માણસ નીચે ઊતરી ગયો, તેને એ સૌ ઊંચું ઊંચું લાગવા માંડયું.

આવીજ રીતે સત્સંગની આગળ–ભક્તિની આગળ સૌ નીચું થઇ જાય છે અને સત્સંગ વિના માયાની આગળ સૌ ઊંચું થઈ જાય છે. માયા એટલે વ્યવહારની જાળ, તે એક–બેનો ખાડો છે, કે જ્યાંથી બધું ઊંચું લાગે છે અને ભક્તિ તે વાલકેશ્વરની શીતળ ટેકરી છે, કે જ્યાંથી બધું નીચું લાગે છે. સત્સંગમાં–ભક્તિમાં ને માયામાં–વ્યવહારમાં એજ ભેદ છે, એજ રહસ્ય છે. એ રહસ્ય સમજીને અનુભવવું એનુંજ નામ ડહાપણ છે, એનુંજ નામ ભક્તિ છે ને એજ જિંદગીની સફળતા છે; પણ એ બધું સત્સંગથીજ થાય છે. માટે સૌ ભાઇઓએ સત્સંગથી ભક્તિની શાંત ટેકરી ઉપર ચડવાની હિંમત રાખવી જોઇએ. સત્સંગના રસ્તામાંથી હારીને પાછું ફરવું નહિ જોઈએ. પાછું ફરવાથી તો ખાડામાંજ ઊતરાય છે. માટે ભાઇઓ ! સત્સંગના રસ્તામાં આગળ વધવાનીજ પ્રબળ ઇચ્છા રાખો, પ્રબળ ઇચ્છા રાખો.

૨૨–સત્સંગમાં પડ્યા રહ્યા વિના પાર પમાય નહિ

કોઈ માણસ એક મોટા માણસ પાસે કામે ગયો. એ વખતે તે શેઠનું બારણું બંધ હતું, તેથી તે માણસે બારણું ઠોકયું, પણ અંદરથી તે શેઠ બારણું ઉઘાડે એટલા વખતમાં તે માણસ ચાલ્યો ગયો. એ પછી થોડા દહાડા બાદ બીજી વખત તે માણસ પાછો ત્યાં ગયો ને બારણું ઠોકયું. ત્યારે શેઠ ઊઠીને બારણું ઉઘાડવા લાગ્યા, એટલામાં પાછો પણ તે માણસ ચાલ્યો ગયો. આવી રીતે ઘણી વખત તે માણસ ત્યાં આવ્યો, પણ બારણું ઉઘાડવાનું થાય તે પહેલાં તે પાછો ચાલ્યો જતો. તે માણસ તેના આવા અધીરા સ્વભાવથી તે શેઠને મળી શકયો નહિ અને તેનું કામ થયું નહિ.

આપણે પણ તે માણસના જેવાજ અધીરા છીએ. આપણે સત્સંગમાં જઇએ છીએ અને ભક્તિ કરવા લાગીએ છીએ, પણ તેનું ફળ મેળવવાનો વખત આવે તે પહેલાં સત્સંગને છોડી દઇએ છીએ. વળી પાછા જ્યારે કાંઇ પ્રસંગ આવી પડે ત્યારે અથવા દિવાળી–હોળીએ કે અગિયારસ–અમાસે પાછા ફરતા ફરતા ચાલ્યા આવીએ છીએ. તેથી કાંઈ સત્સંગનો ખરો લાભ

મળે નહિ; કારણકે સત્સંગનો ખરો લાભ જે ઈશ્વરની કૃપા, તે આપણી ઉપર ઊતરે તે પહેલાં આપણે સત્સંગ–ભક્તિ છોડી દઇએ છીએ. એટલે ઇશ્વરી કૃપા મેળવી શકતા નથી. માટે પૂર્ણ પ્રેમથી ને ધીરજથી સત્સંગમાં મચ્યા રહેવું જોઇએ અને એકાગ્રતાથી તથા પૂર્ણ વિશ્વાસથી ભક્તિ કરવી જોઇએ, તોજ પ્રભુની કૃપા મેળવી શકાય. નજીવા નજીવા સ્વાર્થ સારૂ વચમાં વચમાં ભક્તિ નહિ છોડી દેવી જોઈએ, પણ ઘણો સત્સંગ ને અખંડ ભક્તિ કરવી જોઇએ. તોજ સંસારસાગર તરી શકાશે. યાદ રાખજો કે, સંસારસાગર તરવા માટે સત્સંગના જેવો બીજો કોઈ પણ સહેલો રસ્તો નથી–નથીજ.

૨૩–આપણે સત્સંગમાં જતા નથી તેનું કારણ શું?

કારણ એજ કે, આપણે સત્સંગની કિંમત સમજતા નથી. જેમ એક નાના બાળકના હાથમાં પતાસું ને રૂપિયો બંને વાનાં આપીએ, તો તે પતાસાને પકડી રાખશે, કારણકે મીઠું લાગે છે અને રૂપિયાને ફેંકી દેશે, કારણકે અજ્ઞાનને લીધે રૂપિયાની કિંમતની તેને ખબર નથી.

આ દાખલો આપણને મજાનો લાગે છે; પણ આપણને ખબર નથી કે તે આપણીજ ઉપર લાગુ પડે છે. પતાસારૂપી મીઠી લાગતી માયાને, એટલે કે નાટકશાળાને, નાચને અને મિજબાનીઓને, વરઘોડાઓને, શૃંગારરસની ચોપડીઓને અને લૂખા મોજશોખની નજીવી વસ્તુઓને આપણે વળગી રહીએ છીએ અને સત્સંગરૂપી રૂપિયો કે જેથી પ્રભુરૂપી હીરાને મેળવી શકાય છે તેને આપણે ગુમાવી નાખીએ છીએ; પણ આપણે એટલું વિચારતા નથી કે જેમ રૂપિયામાંથી ઘણાંય પતાસાં આવી શકે છે, તેમ આ વ્યવહારના ટૂંક વખતના ઉપલક મોજશોખ એ તો માયાની જાળ છે. એમાં ફસાઈ જઇને ઈશ્વરને ભૂલી જવો એનુંજ નામ અજ્ઞાનતા છે. સત્સંગરૂપી રૂપિયાની ખામીને લીધેજ એમ થાય છે. માટે ભાઇઓ! અનંત બ્રહ્માંડના નાથ સમર્થ પ્રભુને વીસરી જવાય એવી ભૂલ ન કરો–ન કરો. એવી ભૂલ ન થાય માટે પૂર્ણ પ્રેમથી હમેશાં સત્સંગમાં પડ્યા રહો.

૨૪–જેને સત્સંગનો રંગ લાગતાંજ માયા છૂટી જાય છે

એક નાની છોકરી પોતાના બાપને ઘેર હતી ત્યારે તેના જેવડી બીજી નાની છોકરીઓ સાથે છૂટથી હસતી, બોલતી ને ફળિયામાં રમતી હતી. એ પછી તે છોકરીનું લગ્ન થયું ત્યારે તે શરમમાં આવી ગઈ અને ઘરના કામકાજમાં લાગી ગઈ. એ પછી પેલી બીજી છોકરીઓ પોતાની સાથે રમવા માટે તે પરણેલી છોકરીને બોલાવવા લાગી, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'હવે મારૂં લગ્ન થયું છે, માટે મારાથી હવે તમારી સાથે રમવા અવાય નહિ.'

આવીજ રીતે જ્યારે આપણે સત્સંગમાં ભળી જઈએ છીએ ત્યારે આપણું ઈશ્વર સાથે લગ્ન થઇ જાય છે. એ પછી તે પરણેલી છોકરી પેઠે આપણને પણ સત્સંગ છોડીને પારકા ઘરના ઓટલા ભાંગવા ગમતા નથી અને પ્રભુના નામનો રસ મૂકીને લોકની મારી–તારી સાંભળવાની ઇચ્છા થતી નથી. એવી હલકી ઇચ્છાઓ તો જ્યાંસુધી આપણે સત્સંગમાં ન ભળીએ ત્યાંસુધીજ રહે છે. પ્રભુ સાથે લગ્ન થયા પછી પ્રભુ જેવા આનંદસ્વરૂપ ધણીને છોડીને બીજાઓની મફતની મોકાણો સાંભળવા તે કોણ જાય? પણ યાદ રાખજો કે, એવા સુખસ્વરૂપ ધણી સાથે સત્સંગથીજ લગ્ન થાય છે. સત્સંગ વિના એવો રૂડોરૂપાળો, એવો છેલછબીલો, એવો કનૈયાકુંવર જેવો વર મળશેજ નહિ, એ નક્કી સમજજો.

૨૫–સત્સંગથી આપણી ભૂલો સમજાય છે અને આપણે પ્રભુના રસ્તામાં આવી શકીએ છીએ

કોઇ એક શહેરમાં બહુ ચોરી થતી હતી. તેથી ત્યાંના રાજાએ શહેરના દરવાજા બંધ કરાવ્યા ને કિલ્લા ઉપર તથા દરવાજા ઉપર મજબૂત ચોકીપહેરા રાખ્યા. એમ ઘણા દિવસ સુધી કર્યું, પણ ચોરી થતી અટકી નહિ; કારણકે ચોર ગામની અંદરનાજ હતા. બહારગામના ચોર કાંઈ એ ગામમાં ચોરી કરવા આવતા નહોતા. અંતે જ્યારે ગામની અંદરના ચોરને પકડવામાં આવ્યા ત્યારે ચોરી થતી બંધ થઇ.

તેવીજ રીતે આપણે જે પાપ કરીએ છીએ તે પણ અંદરના વિકારોથીજ. એ પાપ દૂર કરવાને માટે બહારના દરવાજા બંધ

કરીએ, એટલે બહુ ઉપવાસ પાળીએ, બહુ સ્નાન કરીએ, બહુ આભડછેટ પાળીએ, બહુ ટીલાંટપકાં કરીએ, બહુ માળાકંઠી બાંધીએ અને બહુ મોટીમોટી વાતો કરીએ પણ તેથી કાંઇ અંતરનાં પાપ ટળે નહિ; કારણકે એ તો બહારના દરવાજા બંધ કરવા જેવું છે, પણ અંદરના ચોર પકડવા માટે તો સત્સંગની જરૂર છે. આપણામાં જે જે બૂરી ઇચ્છાઓ છૂપી રીતે રહેલી હોય છે, તેની સત્સંગથી ખબર પડી જાય છે; જેમકે આપણામાં અદેખાઈ હોય, નિંદા કરવાનો સ્વભાવ હોય, લોભની ઇચ્છા હોય, મોટાઈનું અભિમાન હોય, ધનનો, રૂપનો કે જુવાનીનો મદ હોય, વ્યભિચારની ઇચ્છા હોય, ધૂળ જેવી વાતમાં પણ જીવ બાળ્યા કરવાની ટેવ હોય અને બીજી જે કાંઈ એવી બૂરી ટેવો હોય, તે અંતરના ચોરો છે અને એ ચોરોને સત્સંગથીજ પકડી શકાય છે. બહારના દરવાજા બંધ કરવાથી કાંઇ એ ચોરોને પકડી શકાય નહિ. તો બહારના દરવાજા બંધ કરવાની જરૂર છેજ નહિ. માટે અંદરના વિકારો–અંદરના દુર્ગુણો છોડવા સારૂ તથા પાપથી બચવા સારૂ અને સમર્થ ઈશ્વરને જાણવા સારૂ દૃઢતાથી હમેશાં સત્સંગમાં મચ્યા રહો.

૨૬–સંસારીઓને સત્સંગ ગમતો નથી તે વિષે

એક ગામમાં મેડ–હાઉસમાં, એટલે જ્યાં ગાંડાઓને ભેળા કરીને રાખે છે તે મકાનમાં કાંઈ અકસ્માતથી મોટી આગ લાગી ને ચોતરફથી મોટા મોટા ભડકા નીકળવા લાગ્યા. એ જોઈને ગામનાં માણસો ત્યાં દોડતાં આવ્યાં ને બંબાખાનાવાળા પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તે બધા લોકો નીચે ઊભા રહીને જુએ છે, તો એ મકાનમાં રહેલા ગાંડાઓ નાચવા તથા કૂદવા મંડી ગયા હતા અને ગાયનો લલકારતા હતા, તથા સર્વે જણા બહુ ખુશીમાં આવી ગયા હતા. એ જોઇને નીચે ઊભેલા બંબાવાળાઓએ કહ્યું કે, 'ભાઇઓ! જલદી નીચે આવો, નીચે આવો; નહિ તો બળી મરશો. તમારા ઘરમાં આગ લાગેલી છે. જલદી કરો, વાર ન લગાડો.' આ સાંભળીને પેલા ગાંડાઓ તેને કહેવા લાગ્યા કે, 'જાઓ, જાઓ, મૂર્ખાઓ દૂર જાઓ. નીકળો અહીંથી. તમને કોણે ડાહ્યા કર્યા છે? અમારા મકાનમાં કોઇ દિવસ એક દીવો પણ બળતો દેખ્યો ન હતો અને આજે જ્યારે માંડમાંડ અમારે માટે જ્યુબિલીના જેવી મોટી

રોશની થઈ છે, ત્યારે તમે કહેવા બેઠા છો કે, નીચે આવો; પણ અમે કંઇ એવા ગાંડા નથી કે તમારૂં કહ્યું માનીને આવી મોટી જ્યુબિલીની રોશનીની મજા છોડી દઇએ.' એમ કહીને નાચતે નાચતે ને કૂદતે કૂદતે તે ગાંડાઓ એકબીજાને કહેવા લાગ્યા કે, 'એ મૂર્ખાઓ ગમે એટલું કહે પણ આપણે નીચે જવું નહિ હો. એ ગાંડાઓના કહેવાથી આપણે આપણી આવી મોટી મોજ છોડી દઇએ કે?' સરકારી બંબાવાળાઓ બહુ બહુ પ્રકારે આજીજી કરીને એ ગાંડાઓને સમજાવવા લાગ્યા ને પટાવવા લાગ્યા, પણ એ ગાંડાઓ કાંઇ સમજ્યા નહિ. તેથી અંતે બે ચાર જણા નીચે ઊતરી આવ્યા તે બચી ગયા ને બાકીના બધા ગાંડાઓ બળી મૂઆ.

આ વાત કહેવાનો સાર એ છે કે, સરકારી બંબાવાળારૂપી સંતજનો માયામાં બળતા સંસારીઓને ઘણા ઘણા પ્રકારે સમજૂતી આપીને કહે છે કે, 'માયાની લાહ્યથી બચવાને માટે સત્સંગ કરો—સત્સંગ કરો;' પણ તેને સંસારીઓ ઊલટા એમ કહે છે કે, 'આજે જ્યારે અમને ધન મળ્યું છે, આજે જ્યારે અમને વાડી બંગલા મળ્યા છે, આજે જ્યારે અમને ગાડીઘોડા મળેલા છે, આજે જ્યારે સુંદર સ્રીઓ અને અમારે ઘેર મોટાં મોટાં કારખાનાંઓ છે, આજે જ્યારે અમારી મોટી મોટી પેઢીઓ ચાલે છે, આજે જ્યારે ગામમાં અમારૂં મોટું નામ થયું છે, આજે જ્યારે નાટકશાળાઓ, સરકસો અને રમતગમતનાં સાધનો મળેલાં છે, આજે જ્યારે પારકે પૈસે મોજ ઉડાવીને, પછી દેવાળાં કાઢીને નાદારી કોર્ટનો લાભ લેવાની તક મળી છે, આજે જ્યારે છાપામાં અમારાં નામ આવે છે, આજે જ્યારે ઠેકાણે ઠેકાણે અમારાં વખાણ થાય છે અને આજે જ્યારે અમને ખિતાબો મળેલા છે તથા મળવાના છે ત્યારે, આવા જ્યુબિલીના દિવસે તમે કહેવા લાગ્યા છો કે, 'ભગતડાઓમાં ભળો!' જાઓ જાઓ. છટ્ છટ્ નોનસન્સ. અમે આવી મોજ મૂકીને તમારા જેવા વેરાગીઓમાં ભળીએ? આવાં સુખ મૂકીને હરકતોમાં ભળીએ? આવી અમારી આબરૂ મૂકીને હરિજનોમાં ભળીએ? અને આવા અમારા વૈભવો છોડીને વૈષ્ણવડા બનીએ? જાઓ જાઓ, તમે તો મૂર્ખા છો. કહેતલ દીવાના છે પણ કાંઈ સુણતલ દીવાના નથી. અમારી આવી સાહેબીમાં તમારા સત્સંગબત્સંગનું કાંઈ ચાલવાનું નથી. તમારા સત્સંગને તમારી પાસેજ રાખી મૂકો. અમે તો અમારી મોજ ઉડાવીશું. જો

ભગતડાઓ ડાહ્યા થઈને આવ્યા છે તે ! માંડ માંડ આવાં સુખ મળ્યાં છે ત્યારે કહે છે કે, એ છોડીને સત્સંગમાં ભળો. દીવાનાઓ કે છે બીજું કાંઈ છે ? જાઓ, જાઓ, અમારી પાસે તમારૂં કાંઇ ચાલવાનું નથી.'

ભાઈઓ ! આમાં દીવાના તે કોણ ? માયાવાદીઓ કે હરિજનો ? આવી રીતે મૅડ-હાઉસના દીવાનાઓની પેઠે આપણે પણ માયાના ભડકાઓને જ્યુબિલીની રોશની સમજીએ છીએ; તેથી તેમાં પડ્યા રહીએ છીએ ને સત્સંગનો લાભ લઇ શકતા નથી; પણ આ દાખલાથી આપણે સમજવું જોઇએ કે, પ્રભુના પવિત્ર નામ વિના બધાં માયાની ઝાળ જેવાં છે. એ ઝાળમાં પેલા દીવાનાઓની પેઠે આપણે પણ ન બળી મરીએ એ સંભાળજો.

સવૈયો

તાત મિલે પુનિ માત મિલે સુત ભ્રાત મિલે યુવતિ સુખદાઇ;
રાજ મિલે ગજ બાજિ મિલે, સબ સાજ મિલે મનવાંછિત પાઇ.
લોક મિલે સુરલોક મિલે, વિધિલોક મિલે વૈકુંઠ હુ જાઇ;
સુંદર ઔર મિલે સબહી સુખ, સંતસમાગમ દુર્લભ ભાઈ.

૨૭–સત્સંગમાં જવાથી જેમ આપણને લાભ થાય છે, તેમ આપણા કુટુંબને પણ લાભ થાય છે

સત્સંગ કરનારને તો લાભ થાય છેજ, પણ તેના કુટુંબને તથા તેના વંશવારસોને પણ મોટો લાભ થાય છે. પુરાવા વિના આજના સુધરેલા ગણાતા લોકો આ વાત માની શકશે નહિ. તેઓ કહેશે કે, ' એ કેમ બને ? ' પણ એ ખરી વાત છે. એને માટે સાધુઓ દાખલો આપે છે કેઃ–

" એક બહેરો માણસ રોજ કોઇ ભક્તમંડળમાં કથા સાંભળવા જતો હતો. તેને એક દિવસે કોઇ બીજા માણસે પૂછ્યું કે, 'કાકા તમે કથામાં જઇને શું કરો છો ? કાંઈ સાંભળતા તો નથી, ત્યારે મફતના ધક્કા શા માટે ખાઓ છો ?' એ સાંભળી તે બહેરા માણસે કહ્યું કે, ' ભાઈ ! મારે માટે નહિ પણ મારાં છોકરાંઓના ફાયદા માટે હું સત્સંગમાં જાઉં છું.' ત્યારે તે માણસે કહ્યું કે, 'તમે પોતેજ સાંભળી શકતા નથી ને તમારાં છોકરાંઓને ફાયદો ક્યાંથી થશે ?' તે બુઢ્ઢા કાકાએ કહ્યું: 'હું સાંભળતો નથી એ સાચી વાત છે, પણ મને સત્સંગમાં જતાં મારાં છોકરાંઓ રોજ રોજ

જુએ છે, તેથી તેઓના દિલમાં એ જાતના સંસ્કારો પડી જાય છે. હાલમાં તો એ બીજ વાવવા જેવું છે, પણ વખત આવ્યે તેઓમાં એ સંસ્કારો ખીલી નીકળશે અને મારી પેઠે મારાં છોકરાંઓ પણ સત્સંગમાં જવા લાગશે. એ લાભ કાંઈ જેવોતેવો નથી. છોકરાંઓમાં નકલ કરવાની ટેવ બહુ જબરી હોય છે અને તેમાં પણ માબાપનાં કામોની તો તે આબેહૂબ નકલ કરી શકે છે. માટે મારાં છોકરાંઓની નજર આગળ સારો દાખલો મૂકવા સારૂ અને તેઓનાં મનમાં સત્સંગની છાપ બેસાડવા સારૂ હું સાંભળતો નથી, તોપણ રોજ સત્સંગમાં જાઉં છું."

સૌ ભાઈઓએ આ વાત બહુ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. સત્સંગની મોટાઇ કેટલી બધી છે તે આમાંથી શીખવું જોઇએ. સત્સંગથી તો તુરતજ ફાયદો થાય છે; પણ કદી આપણને ફાયદો ન થાય તોપણ આપણાં છોકરાંઓના કલ્યાણ સારૂ પણ આપણે સત્સંગ કરવો જોઈએ.

૨૮–સત્સંગથી તરત મોક્ષ ન મળે, છતાં અંતઃકરણ તો પવિત્ર થવાનુંજ

એક ચેલાએ પોતાના ગુરુને કહ્યું કે, 'મહારાજ! હું રોજ રોજ સત્સંગમાં જાઉં છું, પણ મને કાંઇ ફાયદો થતો જણાતો નથી. હું તો જાણતો કે, સત્સંગમાં જવાથી પ્રભુસાક્ષાત્કાર થઇ જશે અને સ્વર્ગનાં સુખ મારા ઘરમાં આવી પડશે; પણ આજ સુધી એમ તો કાંઈ થયું નહિ, ત્યારે સત્સંગમાં આવવાથી શું ફાયદો?' ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે, 'બેટા, તું એક કામ કર, એટલે તારા એ સવાલનો જવાબ તને એની મેળેજ મળી જશે.' એમ કહી ગુરુએ તેને વાંસની એક ટોપલી આપીને કહ્યું કે, 'આ ટોપલીમાં પાણી ભરી લાવ.' એ ટોપલી લઇને તે ચેલો પાસેની નદી ઉપર ગયો અને તેને નદીમાં બોળી. પાણીમાં ટોપલી રાખી એટલો વખત તે પાણીથી ભરેલી રહી, પણ જ્યારે બહાર કાઢી ત્યારે તુરતજ તેમાંથી બધું પાણી નીકળી ગયું. દસ વીસ વખત ચેલાએ એમ માથાફોડ કરી, પણ ટોપલીમાં પાણી ભરાયું નહિ, ત્યારે થાકીને તે પાછો ગુરુ પાસે આવ્યો ને કહ્યું કે, 'મહારાજ! આમાં તો પાણી રહેતું નથી. કયાંય ટોપલીમાં તે પાણી ભરાય?' ગુરુએ કહ્યું: 'બેટા, જો તો ખરો. ધીરજ રાખીશ તો

એમાંથી પણ કાંઈક મેળવીશ.' એ પછી બીજે દિવસે પણ એજ ટોપલી આપીને પાછો તેને પાણી ભરવા મોકલ્યો. એમ પાંચ સાત દિવસ સુધી ચાલ્યું, પણ કાંઈ ટોપલીમાં પાણી આવે નહિ. ત્યારે કંટાળીને ચેલાએ કહ્યું કે, 'મહારાજ! આવા ઊંધા ઊંધા ધંધા તે શું બતાવો છો? કયાંય ટોપલીમાં તે પાણી ભરાયાં છે? રોજ રોજ આ તે શું રમત માંડી છે?' ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે, 'બેટા! ટોપલીમાં પાણી ન રહે એ તો ખરી વાત, પણ જો તો ખરો, રોજ રોજ પાણીમાં ભીંજાવાથી એ ટોપલીમાં બીજો કાંઈ ફેરફાર થયો છે કે નહિ?' ચેલાએ કહ્યું: 'પ્રથમ એ ટોપલી બહુ મેલી હતી, તે હવે ધોવાઈને સાફ થઈ છે અને બહુ કઠણ હતી તે હવે પોચી થઈ છે, એટલો ફેરફાર થયો છે.' ગુરુએ કહ્યું: 'બેટા એ શું થોડું છે? ટોપલીમાં પાણી ન આવ્યું તો રહ્યું, પણ ચોખ્ખી તો થઇ.'

તેમજ આપણાં મન પણ એ વાંસની ટોપલી જેવાં થઇ ગયેલાં છે. એટલે તેમાં માયાનો જાડો કચરો ભરાઈ શકે છે, પણ પાણી જેવી પાતળી—પાણી કરતાં પણ ઝીણી—સૂક્ષ્મ પ્રભુની વાતો તેમાં રહી શકતી નથી; તેથી પ્રભુનું સ્વરૂપ ન સમજાય તોપણ જેમ વારે વારે પાણીમાં બોળવાથી ટોપલી ઉપરનો મેલ ઓછો થાય છે, તેમ રોજ રોજ સત્સંગમાં જવાથી આપણા મનમાંથી પાપનો મેલ ઓછો થતો જાય છે અને દુનિયાનાં દુઃખોના ઘાથી તથા સુખોના અભિમાનથી આપણાં દિલ કઠોર થઈ ગયેલાં છે, તે સત્સંગથી નરમ તો પડશેજ. એ શું ઓછો લાભ છે? પાપ ધોવાય ને અંતર કોમળ થાય તો ધીરે ધીરે એની મેળેજ પ્રભુનો આનંદ પણ મળવા લાગશે. માટે ભાઇઓ! શરૂઆતમાં કદાચ ખુલ્લી રીતે લાભ ન દેખાય તોપણ સત્સંગમાં મચ્યા રહો, સત્સંગમાં મચ્યા રહો.

ધોળ

સુખ કહ્યું ન જાય સત્સંગનું રે (૨) આઠે અંગમાં આનંદ થાય. સુખ૦
અડસઠ તીરથ એને આંગણે રે (૨) સત્સંગેથી ભેળાં થાય. સુખ૦
એ સુખ ઇંદ્રના લોકથી અધિક છે રે (૨) વૈકુંઠેથી વધતું જાય. સુખ૦
એ સુખ બ્રહ્માના લોકથી ભારે ઘણું રે (૨) એ તો વેદ પુરાણે વંચાય. સુખ૦
મ્હેતો નરસિં એમાં તો એમ ભણે રે (૨) એતો ઓળખાવે અવિનાશ. સુખ૦

૨૯—સત્સંગની ખરી મજા દૂરથી જોવાથી નહિ, પણ એમાં તરબોળ થવાથીજ સમજાય છે

શિયાળાના દિવસોમાં નાહવા માટે આપણે જ્યારે નદીમાં કે તળાવમાં ઊતરીએ છીએ, ત્યારે પ્રથમ પાણી બહુ ઠંડું લાગે છે. થોડા થોડા પગ ભીંજાય ત્યાંસુધી પણ નાહવાનું મન થતું નથી. કમર સુધી પાણીમાં ઊતરીએ તોપણ ઠંડી લાગ્યા કરે છે, પણ જ્યારે પાણીમાં ડુબકી મારી દઇએ ત્યારે ટાઢ ઊડી જાય છે અને ખૂબ ચોળીમસળીને નાહવાનું મન થાય છે, તથા તરવાની ઇચ્છા થાય છે. તેવીજ રીતે શરૂઆતમાં સત્સંગ કરવો તથા ધર્મ પાળવો આપણને કઠિન લાગે છે, પણ જ્યારે તેમાં ભૂસકો મારીએ, જ્યારે તેમાં ઊંડા ઊતરીએ ત્યારે આપણી મુશ્કેલીઓ ભાગી જાય છે અને આપણને આનંદ આનંદ થાય છે. સત્સંગની ખામીને લીધે આપણામાં ધર્મની તીવ્ર લાગણી જાગૃત થયેલી નથી, એજ આપણો શિયાળો છે ને તેથીજ ધર્મનું શાંત જળ આપણને ટાઢું લાગે છે; પણ એ ટાઢ બહાર હોઈએ ત્યાં સુધીનીજ છે. અંદર ઊંડા ઊતર્યા પછી તો તરવામાંજ મજા પડે છે. તેવુંજ સત્સંગને માટે તથા ધર્મને માટે પણ સમજવાનું છે. આપણે જ્યાંસુધી હરિજન થયા નથી, ત્યાંસુધીજ ધર્મ પાળવો કઠિન લાગે છે, પણ જ્યારે નિશ્ચય કરીને તેમાં કૂદી પડીએ ત્યારે એ મુશ્કેલીઓ એની મેળેજ ભાગી જાય છે. માટે નજીવી અડચણોથી નહિ ડરી જતાં સત્સંગની પાળ ઉપરથી ધર્મના ઝરામાં કૂદી પડો. એમાં ટાઢ નથી પણ આનંદ છે. ટાઢ તો બહાર ઊભેલાંઓને છે. અંદર ડુબેલાંઓને તો આનંદજ છે, એ યાદ રાખજો.

૩૦—બહારની અડચણોથી સત્સંગ ન છોડી દો; ખરી મજા તો અંદર છે

એક બગીચાવાળાએ કોઈ માણસને કહ્યું કે, 'શેઠ! મારી વાડીમાં બોર બહુ સારાં થાય છે, તમારે ખાવા લાયક છે.' ત્યારે તે શેઠે કહ્યું કે, 'ભલે, કોઇ દિવસ વાત, ફુરસદે આવી જઈશ.' એ પછી તે શેઠ એ વાડી પાસેથી નીકળ્યો, ત્યારે ત્યાં રસ્તા પર પાકેલાં બોર ચાખી જોયાં, પણ તે બહુ ખાટાં લાગ્યાં. એ પછી પેલો બગીચાવાળો તેને મળ્યો. ત્યારે તે શેઠે કહ્યું કે, 'તમે તો તમારી

વાડીનાં ફળ બહુ વખાણતા હતા, પણ તે તો બહુ ખાટાં છે. મેં એક દિવસ ચાખી જોયાં.' ત્યારે તે બગીચાવાળાએ પૂછ્યું કે, 'તમે એ બોર ક્યાંથી ખાધાં?' શેઠે કહ્યું કે, 'તમારી વાડી પાસેથી હું નીકળ્યો હતો, ત્યારે રસ્તા ઉપર પડેલાં થોડાં બોર ચાખી જોયાં પણ તે બધાં ખાટાં.' ત્યારે તે બગીચાવાળાએ કહ્યું કે, 'એ ખાટાં બોર તો બહુ દૂરથી મંગાવીને ખાસ ત્યાં વાવેલાં છે, મીઠાં બોર તો વાડીની અંદર વચ્ચોવચ છે.' આ સાંભળી તે શેઠે પુછ્યું કે, 'એમ કરવાનું શું કારણ? ખાટાં બોર તે ચાહીને કોણ વાવે?' તે બગીચાવાળાએ કહ્યું કે, 'મીઠાં ફળનું રક્ષણ કરવા માટે બહાર ખાટાં ફળ રોપેલાં છે. અટકચાળાં છોકરાંઓ બહારનાં ખાટાં ફળ જોઈને ચાલ્યાં જાય ને અંદરનાં મીઠાં ફળને નુકસાન ન કરે, માટે એ ખાટાં બોર તો રસ્તા ઉપર ને દરવાજા ઉપર ખાસ રોપવામાં આવેલાં છે.' એ પછી તે શેઠ બગીચાવાળા સાથે વાડીમાં ગયો અને અંદરનાં મીઠાં ફળ ખાઈને ખુશી થયો. આવીજ રીતે વ્રત, ઉપવાસ, તીર્થ, સ્નાન, દાન, દર્શન, યમ, નિયમ વગેરે ધર્મની શરૂઆતનાં પગથિયાંનું જ્ઞાન આપણને સત્સંગમાં મળે છે અને તે આપણને કઠિન લાગે છે; પણ અંદરના આત્મિક આનંદનું રહસ્ય કાંઈ ઓરજ છે. માટે દરવાજા ઉપરનાં ખાટાં ફળથી નિરાશ નહિ થતાં અંદર ઘૂસો. જે મજા છે તે અંદર છે. ધર્મના રસ્તામાં આવતાં સ્નાન, દાન, વ્રત ને ઉપવાસ વગેરે તો ધર્મની વાડ છે. ખરાં ફળ તો સત્સંગથી ઉત્પન્ન થતી ભક્તિની અંદર છે. માટે ભાઈઓ! કાંટાવાળી વાડ જોઇને ભડકી જઈ ફળની મજા ન છોડી દો.

૩૧–પાપીઓ સત્સંગમાં આવતા નથી તેનું કારણ

એક ભગતે કોઈ મહાત્માને સવાલ પૂછયો કે, 'પાપીઓ સત્સંગમાં આવતા નથી તેનું શું કારણ છે?' ત્યારે તે મહાત્માએ કહ્યું કે, 'સત્સંગ એ એક પ્રકારની તોપ છે ને તેમાં થતો ઉપદેશ એ સત્સંગની તોપના ગોળા છે. તે ગોળા પાપીઓની છાતી ફાડી નાખે છે. માટે પાપીઓથી સત્સંગની તોપ સામે ટકી શકાતું નથી એટલે તેઓ સત્સંગમાં આવતા નથી. જેઓ સત્સંગમાં ન ભળે તેઓને માટે નક્કી સમજવું કે તેઓ પાપી છે; તેઓ અભાગિયા છે. તેઓને ધર્મજ્ઞાનની અને ઈશ્વરી જ્ઞાનની હજી પ્રબળ

ઇચ્છા થયેલી નથી, માટે તેઓ દયાને પાત્ર છે; કારણકે પોતાનું કલ્યાણ તેઓને હજી સમજાતું નથી, એટલે સત્સંગની તોપના ઉપદેશરૂપી ગોળા તેઓ સહન કરી શકતા નથી. પ્રભુ ! એવા અભાગિયાઓની ઉપર દયા કર અને તેઓને સત્સંગમાં ભળવાની બુદ્ધિ આપ.

૩૨–વખત અને સગવડ છતાં પણ સત્સંગનો લાભ નહિ લે તેઓને પસ્તાવું પડશે

ચોમાસાની અગાઉ જે ખેડૂત પોતાનાં ખેતર ખેડીને તૈયાર નથી રાખતો, તેનું આખું વરસ બગડે છે, તેમજ જે માણસ પોતાની આ અમૂલ્ય જિંદગીમાં સત્સંગમાં ભળીને ઈશ્વરની પિછાન નથી કરી લેતો તેનો આખો ભવ બગડે છે. આ ચાલુ જિંદગી એ આપણી મોસમ છે. આ મનુષ્ય–અવતાર એ ઈશ્વરની કૃપાનું ફળ છે, એ મોસમનો–એ કૃપાનો લાભ સત્સંગને રસ્તે આપણે નહિ લઈ શકીએ તો એ ફરી ફરી મળે એવી નકામી ચીજો નથી. દુનિયાનો ઘણી ચીજો આપણને પાછી મળી શકશે; પણ એક ક્ષણ પણ કોઇ જિંદગી આપી શકે તેમ છે ? જગતના સઘળા વૈભવ અને આખી પૃથ્વીનું રાજ્ય આપ્યાથી પણ, એક ક્ષણ પણ વધારે જિંદગી મળી શકે તેમ નથી. આવી અમૂલ્ય જિંદગી સત્સંગનો આનંદ ભોગવ્યા વિના, ઈશ્વરને યાદ કર્યા વિના, ઈશ્વરનું સ્વરૂપ સમજ્યા વિના અને ઈશ્વરની આજ્ઞા પાળ્યા વિના ચાલી જાય, એ શું દિલગીરીની વાત નથી ? એમ ન થાય માટે ભાઇઓ ! ચેતો, ચેતો અને હમેશાં સત્સંગમાં મચ્યા રહો.

પદ

જિને ન કિયો સત્સંગ જનમ ધરી, જિને ન કિયો સત્સંગ રે:
તાકો કેવળ પશુ કરી માનો, જદપિ મનુષ્યકો અંગ રે. જિને ન કિયો૦
કા ભયો પાટ પીતાંબર પહેરણ, ચડવે હસ્તી તુરંગ રે;
તામેં કા બડાઇ પાયો, ફુલ્યો હૃદય ઉમંગ રે. જિને ન કિયો૦
અહાર નિદ્રા ભય કરત હૈ મૈથૂન, લાગો વિષયકો રંગ રે;
ચેતત નાહીં બડો હે મૂરખ, કાલ કરેગો ભંગ રે. જિને ન કિયો૦
નિર્મળ ચિત્ત કરી કબહુ ન નાહ્યા, સંત સ્વરૂપી ગંગ રે;
કહે દેવો કેસે કરી પાવે, પૂરણ પદ અભંગ રે. જિને ન કિયો૦

૩૩–આવેલાં દુઃખોની સામે નહિ જોતાં તે મોકલનાર પ્રભુની સામે જોવું જોઇએ

કૂતરાને મારવા કોઇએ પથરો ફેંક્યો. એ પથરો કૂતરાને વાગ્યો, ત્યારે કૂતરો તે પથરા સાથે લડ્યો નહિ, પણ તે પથરો ફેંકનારની સામે ભસવા લાગ્યો. કૂતરાને પણ એટલું જ્ઞાન હોય છે કે, ફેંકાયલા પથરાને બચકાં ભરવામાં શું વળે ? તે ફેંકનારની-જ સામે લડવું જોઇએ; પણ અફસોસ કે, આપણને એટલું પણ જ્ઞાન નથી. જો એટલું જ્ઞાન રાખીએ તો પછી દુઃખની સામે આપણે થવું પડે નહિ. એટલે કે દુઃખોથી દિલગીર થવું પડે નહિ; કારણકે આપણી ઉપર આવી પડતાં દુઃખો પણ ફેંકાયલા પથરા જેવાંજ છે. તેની સાથે તાણતોડ ને મુક્કાબાજી કરવામાં શું વળે ? એ દુઃખો આપણને જે આપે છે, તેની સામે જોવું જોઇએ; કારણકે એ દુઃખો કાંઇ પોતાની મેળે પોતાની ખુશીથી આવતાં નથી, પણ (આપણાંજ કોઇ પાપનાં ફળ તરીકે) પ્રભુના મોકલવાથી તે આવેલાં છે. માટે આપણે દુઃખોની સામે નહિ જોતાં એટલે કે દુઃખોથી દિલગીર નહિ થતાં, તે દુઃખો મોકલનારની સામે જોવું જોઇએ, એટલે કે દુઃખોથી બચવા માટે પ્રભુની પ્રાર્થના કરવી જોઇએ અને ભવિષ્યમાં દુઃખો ન થાય એવાં કામો કરવાં જોઇએ; એજ બચવાનો રસ્તો છે. દુઃખથી નિરાશ થઇ હારી જવું, એ બચવાનો રસ્તો નથી. એ તો ડૂબવાનો રસ્તો છે.

૩૪–હરિજનો દુઃખમાં નિરાશ થતા નથી

તમે જોયું હશે કે, જે પક્ષી પાળેલાં હોય છે તેની કોઇ કોઇ વખત પાંખો કાપવામાં આવે છે. શા માટે તેની પાંખો કાપવામાં આવે છે ? પક્ષીઓ ઉપરના વેરને લીધે નહિ, પણ તે પક્ષી ઘરમાંથી ઊડી ન જાય માટે તેની પાંખો કાપવામાં આવે છે. એ પક્ષીને દુઃખ દેવા સારૂ નહિ, પણ તે ધણીને વહાલું છે, માટે તેની પાંખો કાપવામાં આવે છે. તેમજ બરોબર યાદ રાખજો કે, જે પ્રભુના વહાલા ભક્તો હોય છે, તેનેજ દુઃખ હોય છે. ધણીનો પ્રેમ છતાં પણ પક્ષી ઘરમાંથી ઊડી જવા ઇચ્છે છે, તેમ પ્રભુની આપણા ઉપર અનંત દયા છતાં પણ આપણે તેની કૃપામાંથી નીકળી જવા ઇચ્છિએ છીએ; પણ દયાળુ પ્રભુ જબરજસ્તીથી આપણને પોતાના

ઘરમાં રાખવા ઇચ્છે છે—એટલે સ્વર્ગમાં ને મોક્ષમાંજ રાખવા ઇચ્છે છે. પરંતુ આપણે એવા અભાગિયા છીએ કે, દુનિયાદારીનાં તુચ્છ સુખો સારૂ સ્વર્ગ છોડી દેવા તૈયાર થઇએ છીએ. તેથી લાચાર થઇને પ્રભુ આપણુને દુઃખ આપે છે. એટલે જેમ પાંખ કાપેલું પક્ષી ઘરમાંથી ઊડી જઇ શકે નહિ, તેમજ દુઃખને લીધે આપણે પણ પ્રભુના રસ્તામાંથી બહાર નીકળી શકતા નથી; માટે આજથી સમજી રાખજો કે, દુઃખ એ દુઃખ નથી, પણ દુઃખ એ પ્રભુની કૃપા છે, દુઃખ એ પાપથી બચવાનો ઉપાય છે, દુઃખ એ સંસારસમુદ્ર તરવાની સલામત મનવાર છે.

૩૫—જનાવરો પણ ધણીની આજ્ઞા પાળે છે, તો મનુષ્યે પ્રભુઇચ્છાને આધીન ન થવું એ કેટલું ખરાબ?

આપણે પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થવું જોઇએ; કારણકે તે આપણો ધણી છે. તેણે આપણુને સર્વ પ્રકારનું સુખ આપેલું છે, તેની દયા અનંત છે. જે પ્રભુની આજ્ઞા નથી પાળતો, જે પ્રભુના સ્વરૂપને જાણવા નથી ઇચ્છતો, તે પશુઓ કરતાં પણ ઊતરતો છે; કારણકે આપણે જોઇએ છીએ કે, કટકા રોટલા સારૂ કૂતરો તેના ધણી તરફ કેટલો બધો નિમકહલાલ રહે છે. વાંદરો મદારી-ની કેટલી બધી આજ્ઞા પાળે છે? અને ગાય પોતાના ગોવાળ ઉપર કેટલું બધું હેત રાખે છે? માત્ર જરાક જેટલા ફાયદા સારૂ પશુઓ પણ પોતાના ધણી માટે એટલું બધું કરે છે, ત્યારે વિચાર તો કરો કે, આપણે તો જનાવરો કરતાં હજારો દરજ્જે ચડિયાતા છીએ અને જનાવરોના ધણી કરતાં આપણો ધણી પ્રભુ અનંતગણો સમર્થ છે, તોપણ આપણે તે દયાળુ પ્રભુને જિગરથી જાણવા ઇચ્છતા નથી ને તેની સહેલામાં સહેલી આજ્ઞાઓ પણ પાળતા નથી, એ શું પશુઓ કરતાં પણ ઉતરતાપણું નથી? ઝેરી નાગ પણ પોતાના પાળનાર વાદીને આધીન રહે છે, ત્યારે શું આપણે સાપ કરતાં પણ બૂરા છીએ કે પ્રભુની ઇચ્છાને આ-ધીન ન રહીએ? જુઓ, તમારૂં મન પોતાની ભૂલ કબૂલ કરે છે, અને તમારૂં અંતઃકરણ કહે છે કે, આજથી પ્રભુની ઇચ્છાને આ-ધીન થવાનો ઠરાવ કરો. તમારા એ ઠરાવમાં બળ આવવા માટે નિખાલસ દિલથી પ્રભુની પ્રાર્થના કરો અને પ્રેમપૂર્વક માગો કે, તારી ઇચ્છાને આધીન થવાનું બળ આપ. કૃપાભિલાષિઓ!

જુઓ તો ખરા કે, થોડા દિવસમાં શું ચમત્કાર થાય છે? તમારા ઉપર ઈશ્વરની દયા કેટલી બધી ઊતરે છે ને તમે કેવા બદલાઈ જાઓ છો, તે જુઓ તો ખરા. એ સ્વાદ તો ચાખો. એની આગળ દુનિયાદારીના વિષયના સર્વે આનંદ તુચ્છ છે.

૩૬–વ્યભિચારિણી સ્ત્રી કરતાં પણ પ્રભુ તરફ નિમક-હરામ રહેનાર વધારે ખરાબ છે

જે સ્ત્રી પોતાના ધણીથી સૌભાગ્ય મેળવે છે, ધણીના પૈસાથી મોજશોખ કરે છે, ધણીનાં લૂગડાંઘરેણાં વાપરે છે, ધણીની સાથે ઈશ્વરના સોગન ખાઇને પવિત્ર રહેવા માટે લગ્ન વખતે બંધાયેલી છે અને જેને ધણીએ પોતાના સુખની ભાગીદાર બનાવી છે, જેના ઉપર ધણીએ વિશ્વાસ મૂકેલો છે, જેને ધણીએ પોતાનું હૃદય આપેલું છે અને જેના સુખને માટે ધણી હજારો જાતની જંજાળ ઉઠાવે છે, તે સ્ત્રી ધણીને છોડી જો વ્યભિચાર કરે, તો તેને કેટલી બધી નીચ સમજવી? અને તેને કેવી સખ્ત શિક્ષા થવી જોઇએ? શાસ્ત્રો કહે છે કે, એવી નીચ સ્ત્રીઓને ચૌટા વચ્ચે નાગી ઊભી રાખી સૌ લોકોના દેખતાં શિકારી કૂતરાઓ પાસે ફાડી ખવરાવવી જોઇએ. પોતાના મનુષ્ય–ધણીથી બેવફા થાય–નિમક-હરામ થાય, તે સ્ત્રીને જ્યારે આટલી બધી શિક્ષા થાય છે, ત્યારે આપણે, કે જે આપણા મહાન ધણી–પ્રભુથી વિમુખ થઇએ છીએ, તેને કેટલી બધી સખ્ત શિક્ષા થશે એ વિચારી તો જુઓ! એ વખતે આપણી પાસે આપણા બચાવનું બીજું શું સાધન છે? ભાઇઓ! પ્રભુના નામસ્મરણ વિના બીજું એકે સાધન ત્યાં કામ આવવાનું નથી, માટે પૂર્ણ પ્રેમ આણીને પ્રભુનું સ્મરણ કરો, પ્રભુની ભક્તિ કરો.

૩૭–ધણીને નિમકહરામ થનારા નોકર કરતાં પણ પ્રભુના ગુણ ન માને તે વધારે ધિક્કારવા યોગ્ય છે

કોઇ નોકર પોતાના ધણીનો પગાર ખાઇને જો તે ધણીના દુશ્મન સાથે મળી જાય, તો તે કેટલો બધો ખરાબ? લોકોમાં તેની કેટલી બધી આબરૂ જાય? અને સરકારી કાયદા પ્રમાણે તે કેવો ગુનેગાર થાય? આપણે બધા તેને કેવો ધિક્કારીએ? આપણે એવા માણસને ધિક્કારીએ છીએ, પણ આપણા અંતરને

તો પૂછી જુઓ કે, 'આપણે આપણા ધણી પ્રભુની તરફ કેમ વર્તીએ છીએ? આપણે તેની કેટલી આજ્ઞાઓ પાળી છે?' શું આ પાપ તમારા અંતઃકરણમાં જ્યારે ત્યારે નથી ડંખતું? અને તોપણ એ પાપને માટે ઈશ્વર ઉપર પ્રેમ આણીને ખરો પશ્ચાત્તાપ તમે કદી પણ કર્યો છે કે? ભાઇઓ! થયેલાં પાપથી છૂટવા માટે અને નવાં પાપ નહિ થવા માટે શુદ્ધ અંતઃકરણથી–હૃદયના ઉમળકાથી પશ્ચાત્તાપ કરો. પ્રભુ દયાળુ છે. તમારો પશ્ચાત્તાપ ખરેખરો હશે તો પાપ કપાઇ જતાં વાર લાગવાની નથી; કારણકે પાપ કરનાર તો આપણે અલ્પજ્ઞ મનુષ્ય છીએ, પણ કૃપા કરનાર તો સર્વજ્ઞ પ્રભુ છે, એટલે પ્રભુની કૃપા આગળ પાપની શું વિસાત છે? પણ મુદ્દાની વાત એટલીજ છે કે, કરવું જોઇએ. કર્યા વિના કાંઇ થાય નહિ. કરવાનું બીજું કાંઇ નથી, માત્ર એટલુંજ કે, બનેતો પોતાના ભાઇબંધોને કોઇ ને કોઇ રસ્તે મદદ કરવી અને પ્રભુનું નામસ્મરણ કરવું, એ સૌ સાધનોનું પણ સાધન છે. માટે સૂતાં, ઊઠતાં, બેસતાં, હરતાં, ફરતાં, ખાતાં, પીતાં અને કામકાજ કરતાં પણ પ્રભુનું નામસ્મરણ કરો. પ્રભુનું નામ એ અગ્નિ છે ને પાપ લાકડાં છે. અગ્નિ જરાક હોય તોપણ લાકડાંને બાળી નાખવાં તેને મુશ્કેલ નથી; માટે ભાઇઓ! નામસ્મરણ કરો.

૩૮–માબાપની સામે થનાર છોકરાંને આપણે હરામખોર કહીએ છીએ, પણ આપણે આપણા પ્રભુની તરફ કેમ વર્તીએ છીએ?

જે છોકરાંઓ એ માબાપથી જન્મ મેળવ્યો, માબાપથી પોષણ મેળવ્યું, માબાપથી કેળવણી મેળવી, માબાપથી ધન–દોલત મેળવી, માબાપથી આબરૂ મેળવી અને માબાપની મદદથી બૈરાંછોકરાંવાળા થયા, તે છોકરાંઓ માબાપના અનંત ગુણ વિસરી જઇને માબાપથી વિરુદ્ધ ચાલે તો એ કેટલું બધું ખરાબ? એવી નાલાયક ચાલ માટે સૌ લોકો તેમને કેટલાં બધાં ધિક્કારે? માબાપના નિસાસા તેનું કેટલું બધું બૂરૂં કરે? માબાપના લાખો ઉપકારોનો બદલો એવો હોય કે? આ કેટલું મોટું પાપ? આખી દુનિયાનાં ધર્મશાસ્ત્રો કહે છે કે, ' આવાં હરામખોર છોકરાંઓને માટે તો જાણે નરક છેજ,' પણ ત્યારે આપણે માટે શું? કારણકે

આપણે આપણા પિતા પ્રભુ ઉપર ક્યાં પ્રેમ રાખી શકીએ છીએ ? આપણે તેની ઇચ્છાને આધીન થવા માટે શું શું કર્યું છે? તેની મહત્તા, તેનું સ્વરૂપ સમજવા માટે આપણે ક્યાં ધ્યાન આપ્યું છે? માત્ર બીજાઓને ખરાબ કહેવું એજ આપણને આવડે છે, પણ આપણી પહાડ જેવી ખામીઓ પણ આપણે ક્યાં જોઇ શકીએ છીએ? માબાપની આજ્ઞા નહિ પાળનાર છોકરાંઓને આપણે હરામખોર કહીએ છીએ, પણ આપણું ઘર તો તપાસો. આપણા હૃદયને તો પૂછી જુઓ. આપણે આપણા પિતા–પ્રભુ તરફ કેમ વર્તીએ છીએ, તે તો વિચારી જુઓ. પ્રભુ આપણી પાસેથી માત્ર એકજ ચીજ–સદાચાર માગે છે. બીજું તે કાંઇ પણ માગતો નથી. દુનિયા ને સ્વર્ગનાં સર્વ સુખો ને સર્વ વૈભવો તેણે આપણે માટે રાખેલા છે. તેને માટે તો માત્ર સદાચાર; પણ સદાચાર સેંકડો પ્રકારના છે અને તે એકએકને પકડવા જતાં તો કેટલાયે જન્મો ચાલ્યા જાય તોપણ આરો આવે નહિ. તેને માટે સહેલામાં સહેલો ને સસ્તામાં સસ્તો માત્ર એકજ ઉપાય છે અને તે એજ કે, પ્રભુનું નામસ્મરણ. નામસ્મરણમાં સર્વ સદાચારનો સમાવેશ થઈ જાય છે, માટે પ્રભુનું નામસ્મરણ કરો. નામમાં અનંતગણું બળ છે અનેતે પ્રભુને વહાલું છે. પ્રભુએ પણ કહેલું છે કે, 'यज्ञानां जपयज्ञोऽस्मि । અર્થાત્ સર્વ યજ્ઞોમાં જપયજ્ઞ તે હું છું.' માટે ભાઇઓ ! પ્રભુનું નામસ્મરણ કરો; નામસ્મરણ કરો.

૩૯–છાશથી જેમ માખણ જુદું છે, તેમ ભક્ત જગતથી જુદા છે

ભાઇઓ ! ભક્ત કાંઇ જગતથી જુદા હોતા નથી. જગતમાંજ ભક્ત હોય છે અને છતાં પણ તે જગતથી ન્યારાજ રહે છે. જેમ દૂધમાંથી દહીં, દહીંમાંથી છાશ ને છાશમાંથીજ માખણ થાય છે; પણ માખણ થઈ ગયા પછી પાછું તે છાશમાં મળી શકતું નથી; એટલુંજ નહિ પણ છાશમાં રહ્યા છતાં છાશથી જુદું રહે છે, તેમ ભક્ત જગતમાં રહેવા છતાં છાશમાખણની પેઠે માયાથી જુદા રહે છે, પણ માયામાં મળી જતા નથી. ગીતામાં પણ શ્રીભગવાને કહેલું છે કેઃ–

જ્ઞાનીઓ ને અજ્ઞાનીઓમાં ફેર એજ છે કે, અજ્ઞાનીઓ દરેક કર્મ પોતાને માટેજ અતિ આસક્તિથી ને અહંભાવથી કરે

છે અને જ્ઞાનીઓ અહંભાવ છોડીને દરેક કામ જગતના હિતને અર્થે તથા ઈશ્વરાર્પણ કરે છે. ભક્તમાં ને વ્યાવહારિક લોકોમાં એજ ભેદ છે.'

૪૦-સ્વર્ગમાં બધાય છે; માત્ર આળસુઓ નથી

એક માણુસે કોઇ મહાત્માને પૂછ્યું કે, 'સ્વર્ગમાં કેવાં કેવાં માણુસો છે?' ત્યારે તે મહાત્માએ કહ્યું કે, 'સ્વર્ગમાં ભલાં માણુસો છે, તેમજ બૂરાં માણુસો પણ છે. ત્યાં ચોર છે, લુચ્ચાઓ છે, વ્યભિચારીઓ છે, ક્રોધી છે, લોભી છે, નિંદાખોરો છે, લૂંટારાઓ છે, લાંચિયાઓ છે, હત્યારાઓ છે, જૂઠું બોલનારાઓ છે અને બીજા ઘણુાય અપરાધીઓ સ્વર્ગમાં છે.' પેલા માણુસે પૂછ્યું કે, 'તેઓ સ્વર્ગમાં કેમ આવી શક્યા?' મહાત્માએ કહ્યું કે, 'હરિને શરણે જવાથી તેઓનાં પાપ હરાઇ ગયાં, તેથી તેઓ સ્વર્ગમાં આવી શક્યા છે.' પેલા માણુસે પૂછ્યું: 'આવા પાપીઓ પણ શુદ્ધ થઇને સ્વર્ગમાં આવી શકે છે, ત્યારે સ્વર્ગમાં ન આવી શકે એવું કોણ છે?' મહાત્માએ કહ્યું કે, 'સ્વર્ગમાં સર્વ આવી શકે છે, માત્ર આળસુઓ ત્યાં આવી શકતા નથી. આળસુઓ ભલા હોય તોપણ સ્વર્ગના અધિકારી નથી; કારણકે તેઓ દરરોજ સાંભળે છે, પણ પોતાનાં આળસથી કાંઇ કરી શકતા નથી અને બીજાઓએ ભલે પૂર્વાવસ્થામાં કદાચ પાપ કર્યાં હોય, તોપણ હરિના ચરણનું શરણ ધરવાથી તેઓનાં સર્વ પાપ કપાઇ જાય છે અને તે સ્વર્ગમાં જાય છે. માટે ભાઈઓ! આળસ તજીને ઈશ્વરભજન કરો.'

૪૧-માયા આપણને પકડતી નથી, પણ આપણેજ માયાને પકડી રાખીએ છીએ

સાંકડા મોંના ઘડામાં ચણા ભરેલા હતા. તે લેવા સારૂ વાંદરાએ તેમાં હાથ ઘાલી ચણાની મૂઠી ભરી. એ પછી તે હાથ ખેંચવા લાગ્યો, પણ મૂઠી મોટી ને ઘડાનું મોં સાંકડું હોવાથી તેમાંથી હાથ નીકળે નહિ. એથી વાંદરાને એમ લાગ્યું કે, ઘડાની અંદરથી કોઇએ મારો હાથ પકડી રાખ્યો છે. તેથી તે બહુ જોર કરવા લાગ્યો અને રોઇને બીજાં વાંદરાંઓને કહેવા લાગ્યો કે, 'મારો હાથ આ ઘડામાંથી કોઈ કાઢો રે કાઢો,' પણ બીજા કોઇથી કાંઇ

થઇ શકયું નહિ. એટલામાં તે વાંદરાના ઉસ્તાદ મદારીએ આવી-
ને તે વાંદરાને સમજાવ્યો કે, ' મૂઠી ઉઘાડી નાખ, એટલે હાથ
નીકળી જશે.' તેણે મૂઠી ખોલી એટલે તરતજ તે છૂટો થયો.

આવીજ રીતે માયા આપણને પકડતી નથી, પણ આપણે જૂઠી માયાને પકડી રાખીએ છીએ ને તેથીજ હેરાન થઇએ છીએ. માટે માયાથી દરેક રીતે બચવું જોઇએ. માયાને છોડવી એટલે કાંઇ ઘરબાર છોડીને જંગલમાં ચાલ્યા જવું એમ નથી, પણ માયાને છોડવી એનો અર્થ એટલોજ કે,

સંસારસું સરસો રહે, ને મન મારી પાસ;
સંસારમાં લુબ્ધે નહિ, તે જાણ મારો દાસ;
અર્જુન સુણો ગીતા સાર, પાંડવ માનજો નિર્ધાર.

૪૨–આવતી કાલનો ભરોંસો નથી, માટે ધર્મના કામમાં ઉતાવળ કરો

એક મંદિરમાં કોઇ વ્યાસ કથા વાંચતો હતો, તેમાં એવી વાત આવી કે, માયા મિથ્યા છે, દેહ ક્ષણભંગુર છે, કાળચક્ર સદાય ફર્યાજ કરે છે, માટે જે કામ કરવું હોય તે આજેજ કરી લેવું; કાલ ઉપર રાખવું નહિ, કારણકે કાલનો ભરોંસો શું? કાલ કોણે દીઠી છે?

એ વાત એક છોકરાએ સાંભળી ને તે પછી તે પોતાને ઘેર ગયો. એ છોકરાનો બાપ તે છોકરાને સારૂ વારંવાર કાંઈ સારૂં સારૂં ખાવાનું લઇ આવતો, તેમાંથી જરૂર જેટલું છોકરાને આપતો અને બાકીનું તે છોકરા માટે બીજા દિવસ સારૂ રાખી મૂકતો. છોકરો કથા સાંભળીને આવ્યો તે દહાડે પણ તેનો બાપ કાંઇ સારૂં સારૂં ખાવાનું લાવ્યો હતો. તેમાંથી તેણે થોડું છોકરાને આપ્યું અને વધારાનું બીજા દિવસ સારૂ રાખી મૂકવા લાગ્યો. ત્યારે છોકરાએ કહ્યું કે, ' બાપા! આજ તો બધું ખાવાનું મને આપી દો.' બાપે પૂછ્યું કે, ' કેમ? આજે શું છે?' છોકરાએ કહ્યું કે, ' આજે કથામાં એમ આવ્યું કે, માયા મિથ્યા છે ને કાલનો ભરોંસો નથી; માટે કાલ કરવાનું કામ આજેજ કરી લેવું. એથી મેં પણ વિચાર કર્યો છે કે, કાલ ખાવાની મીઠાઇ આજેજ ખાઇ લઉં; કાલની કોને ખબર છે?'

ભાઇઓ! આપણે પણ ઘણી વખત આપણાં શાસ્ત્રોના અર્થ

ઉપલા છોકરાના જેવાજ કરીએ છીએ. કથા વાંચનારનો કહેવાનો હેતુ એમ હતો કે, માયા મિથ્યા છે, માટે જેમ બચાય તેમ બચવું ને સારાં કામો જલદી કરવાં. એજ વચનનો માયાવાદીઓ ઊલટો અર્થ કરે છે. એવી રીતે કે, કાલનો ભરોંસો નથી માટે આજેજ મોજમજા કરી લઇએ. જગતના મિથ્યાપણાને એવા અર્થમાં વાપરવું જોઇએ નહિ. ઈશ્વરને જાણવાની પ્રબળ ઇચ્છા માયાને મિથ્યા માનવાથીજ થઇ શકે છે. જ્યાંસુધી માયાની જાળમાં વધારે ને વધારે ગૂંચવાતા જઇએ, ત્યાંસુધી ઈશ્વરનું સ્વરૂપ સમજી શકાય નહિ, માટે ઈશ્વરને જાણવા સારૂ માયાને મિથ્યા કહેલી છે. કાલનો ભરોંસો નથી, માટે માયાને આજેજ ભોગવી લેવી, એવો ટૂંકો, સ્વાર્થી ને મલિન વિકારોને વધારનારો અર્થ કદી પણ ન કરવો જોઇએ.

૪૩–કોઈ ભિખારી દાતાનેજ લૂંટે, તેમ ઈશ્વરે આપેલી શકિતઓને તેનીજ સામે આપણે વાપરીએ છીએ

કોઇ ગરીબ ભિખારી એક બહુ સારા માણસ પાસે ભીખ માગવા લાગ્યો, તેથી તે ભલા માણસે દયા કરીને તે ભિખારીને એક રૂપિયો આપ્યો. તે લઇને પેલો ભિખારી પોતાના જેવાજ બીજા લુચ્ચાઓને મળી ગયો અને તેઓને કહ્યું કે, ‘ આ માણુસ પાસે બહુ પૈસા છે, માટે ચાલો, આપણે તેને લૂંટી લઇએ.’ ભાઇઓ ! એ ભિખારીની નીચતા કેટલી બધી ? જેણે કૃપા કરીને તેને રૂપિયો આપ્યો, તેનેજ લૂંટી લેવા તે તૈયાર થયો.

એ ભિખારી બીજો કોઇજ નહિ પણ આપણે પોતેજ છીએ. આપણે જ્યારે બહુ બહુ પ્રાર્થના કરી છે, હજારો વખત પ્રભુ પાસે વિનયથી ભિક્ષા માગી છે, ત્યારે કૃપા કરીને તેણે આ મનુષ્ય અવતાર આપેલો છે; પણ તેની આપણે ક્યાં સાર્થકતા કરી શકીએ છીએ ? ઊલટો ઈશ્વરી શક્તિનો ખરાબ ઉપયોગ કરીએ છીએ. કૃપા કરીને ઈશ્વરે જેઓને રૂપ આપ્યું છે, તેઓ વ્યભિચારી થાય છે; જેને બળ આપ્યું છે, તે બીજાઓ ઉપર જુલમ ગુજારે છે; જેઓને ગુણ આપ્યા છે, તેઓ એકલપેટા થાય છે; જેઓને જ્ઞાન આપ્યું છે, તેઓ બીજાઓને ગણકારતા નથી; જેઓને સત્તા આપી છે, તેઓ અભિમાની થાય છે; જેઓને પૈસા આપ્યા છે, તેઓ પોતાની નીચ ઇચ્છાઓને પોષવામાંજ આનંદ માને છે; જેઓને

ત્યાગી બનાવ્યા છે, તેઓ ક્રોધીજ હોય છે અને જેઓને પ્રભુએ પોતાના મંદિરના રખેવાળ (ગુરુ) બનાવેલા છે, તેઓ પ્રભુનો દરવાજોજ બંધ કરે છે. આવી રીતે પેલા ભિખારીની પેઠે આપણે આપણા દાતા પ્રભુનેજ લૂંટવાનું કરીએ છીએ, એનુંજ નામ પાપ છે અને ઈશ્વરી બક્ષિસનો સારામાં સારો ઉપયોગ કરવો તેનું નામ પુણ્ય છે.

૪૪–સર્વ સુખોના દાતા પ્રભુનાજ હુકમો આપણે માનતા નથી તેથી આપણું શું થશે એ તો વિચારો

એક હરણની પાછળ શિકારી લાગ્યો, એટલે તે હરણ બહુ ઝડપથી દોડીને ઝાડીમાં છુપાઇ ગયું. શિકારી તેની પાછળ પાછળ ગયો, પણ બહુ ઘાટી ઝાડીને લીધે હરણ દેખાયું નહિ. તેથી શિકારી ત્યાં હરણની વાટ જોતો બેઠો રહ્યો. હરણ જે ઝાડની ઓથમાં, જે પાંદડાંના ગુચ્છાઓમાં છુપાઇ રહ્યું હતું, તેજ પાંદડાં ખાવા લાગ્યું. થોડા વખતમાં એ પાંદડાં ખવાઈ રહ્યાં ને હરણનું મોં ખુલ્લું થઇ ગયું. તેથી ત્યાં આજુબાજુમાં ફરતા પેલા શિકારીએ તેને દીઠું, એટલે તે હરણ પાસે આવ્યો ને બોલ્યો કે, 'હવે તું ભાગીને ક્યાં જઇશ ?' એ વખતે હરણે કહ્યું કે, 'હવે મને માર હું મરવાને યોગ્ય છું, કારણકે જે ઝાડીએ મદદ આપીને મને બચાવ્યું તેનેજ હું ખાઈ જવા લાગ્યું ને તેનોજ નાશ કરવા લાગ્યું, માટે હું મરવાને યોગ્ય છું.'

આપણું પણ આવુંજ છે હો. પ્રભુ આપણને મદદ કરે છે, પ્રભુ આપણને બચાવે છે, તોપણ આપણે તેની સામે થઇએ છીએ. આપણે તેની આજ્ઞા માનતા નથી, માટે આપણા પણ તે હરણના જેવા હાલ થાય તો તેમાં કાંઈ અજબ જેવું નથી; માટે ભાઇઓ ! ચેતો, ચેતો.

૪૫–ફળ નહિ આપનારા ઝાડને માળી કાપી નાખે છે તેવાજ હાલ ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન નહિ થનાર આપણા પણ થવાના

એક બગીચામાં ઘણાંય ઝાડો છે. તે સૌને માળી પાણી પાય છે, ખાતર પૂરે છે, તેનો રસ ચૂસી જાય તેવાં તેની પાસેનાં નકા-

માં મૂળિયાંને ખોદ્દી નાખે છે અને તેની દરેક રીતે બહુજ તજવીજ રાખે છે, એવી આશાથી કે તે ફળ આપશે. ઘણાં વરસો સુધી માળીએ એ પ્રમાણે ઝાડની તજવીજ રાખી, પણ અંતે મુદત વીતી ગયા છતાં પણ તે ઝાડ ફળ્યું નહિ, એટલે દિલગીર થઇને માળીએ તેને કાપી નાખ્યું. એ કાપતાં પણ માળીને દિલગીરી થઈ, પણ બીજો ઉપાય નહોતો; આથી લાચારીથી તેને તે કાપવું પડ્યું. તેણે ખાતરપાણી આપવામાં અને ફળ માટે ધીરજથી વાટ જોવામાં કાંઇ ખામી રાખી નહિ, પણ અંતે જ્યારે ઝાડ નજ ફળ્યું ત્યારે માળીએ તેને કાપી નાખ્યું ને બાળી દીધું.

આપણે પણ જો ન સમજીએ તો અંતે એવાજ હાલ છે. ઈશ્વર આપણો માળી છે. તે આપણને ભરણપોષણ આપે છે, આપણને દુ:ખદરદોથી બચાવે છે ને ભક્તિરૂપી ફળની આશા રાખે છે, એટલુંજ નહિ પણ તે માટે ધીરજથી વાટ જુએ છે; પણ આપણે જો પ્રભુના નામને યાદ કરશું નહિ, પ્રભુની દયાને સમજશું નહિ, પ્રભુના કાયદાને પાળશું નહિ અને પ્રભુની ઇચ્છાને માન આપશું નહિ, તો આપણો પણ પેલા ઝાડની પેઠે નાશ થશે.

૪૬–સર્વ વસ્તુઓ પ્રભુનો હુકમ માને છે, માત્ર માણસોજ માનતાં નથી !

પ્રભુ કહે છે કે, 'મેં નદીઓને કહ્યું કે, તમે વહ્યા કરો; સમુદ્રને કહ્યું કે, તમારામાં ભરતીઓટ થયા કરો ને મર્યાદામાં રહો; સૂર્યને કહ્યું કે, તમે પ્રકાશ આપ્યા કરો; ઝાડને કહ્યું કે તમે છાયા આપ્યા કરો; ફૂલને કહ્યું કે, તમે ખૂબસૂરતી વધાર્યા કરો ને ખૂબ સુગંધી કરો; તારાઓને કહ્યું કે, તમે આકાશમાં ફર્યા કરો; વરસાદને કહ્યું કે, તમે મારા હુકમ પ્રમાણે વરસ્યા કરો; પહાડોને કહ્યું કે, તમે સ્થિર રહો; પવનને કહ્યું કે, તું પ્રસરતો રહે અને અગ્નિને કહ્યું કે, તું ગરમી આપતો રહે. તે સર્વ એ પ્રમાણે કરે છે. દુનિયાની દરેક ચીજો મારો હુકમ માને છે, પણ માણસને મેં કહ્યું કે, તું મારી તરફ જો; અને તેણે કહ્યું કે, હું તારો હુકમ નહિ માનું!' જેમ એક માતેલો નવો ખૂંટિયો (બળદ) પોતાની કાંધ ઉપર ધૂંસરી મૂકવા દેવા ઇચ્છતો નથી ને વારંવાર બળ કરીને ધૂંસરી નીચેથી નીકળી જાય છે, તેમ માણસ પણ પ્રભુની આજ્ઞા પાળવામાં એમ કરે છે; પણ પેલા ખૂંટિયાની પેઠે

તેને ખબર નથી કે, વારંવાર લુચ્ચાઇ કરી ધૂંસરી નહિ ઉપાડશે તો તેનોજ નાશ થશે ને ધૂંસરી ઉપાડશે તો તેનું સારી રીતે રક્ષણ થશે, ને તેને રાતબ ખાવા મળશે; કારણકે ઈશ્વરી આજ્ઞા પાળવામાં દુઃખ નથી, પણ આનંદ છે, એ કદી પણ ભૂલવું જોઈએ નહિ.

માણસો પોતે પોતાને દુનિયાની સર્વ વસ્તુ કરતાં બહુ ઉત્તમ સમજે છે, પણ એમ સમજતાં નથી કે, એ ઉત્તમતા ઈશ્વરી માર્ગમાં રહીને–ઈશ્વરને જાણીએ તોજ છે, નહિ તો દુનિયાની બીજી સર્વ વસ્તુઓ કરતાં આપણે ઊતરતાં છીએ; કારણકે દરેક ચીજો ઈશ્વરનો હુકમ પાળે છે ને ઈશ્વરનો મહિમા બતાવતી રહેલી છે; પણ આપણે ઈશ્વરની આજ્ઞાઓનો આપણા નજીવા સ્વાર્થને ખાતર ભંગ કરીએ છીએ અને ઈશ્વરે કૃપા કરીને આપેલી અમૂલ્ય જિંદગી, કિંમતી તકો, તથા જ્ઞાનશક્તિનો ગેરઉપયોગ કરીએ છીએ, એ આપણું સૌ કરતાં ઊતરતાપણું છે. માટે એવું ઊતરતાપણું ન થવા સારૂ પ્રાર્થના કરો કે, ‘ હે પ્રભો! અમોને તારી ભક્તિ કરવાનું અને તારી ઇચ્છાને તાબે થવાનું બળ આપ.’

૪૭–એકાંતમાં પણ ઈશ્વર છે એમ સમજવાથી ખોટાંથી બચાય છે

એક મહેતાજીએ છોકરાઓને કહ્યું કે, ‘ઈશ્વર સર્વવ્યાપક છે, તે સર્વત્ર છે, તે આકાશમાં છે, પાતાળમાં છે, ઊંચે છે, નીચે છે, સમુદ્રમાં છે, પૃથ્વીમાં છે, ઝાડમાં છે, પાનમાં છે, પહાડમાં છે, તારામાં છે, પાણીમાં છે, પવનમાં છે અને આપણા મનમાં પણ છે. તેના વિના કોઈ જગ્યા ખાલી નથી. જ્યાં બીજું કોઈ ન હોય ત્યાં પણ તે છે.’ મહેતાજીની એ શિખામણ એક ખેડૂતના છોકરાએ ધ્યાનથી સાંભળી. એ છોકરાનો બાપ બીજા પાડોશીઓના ખેતરમાંથી ડૂંડાં ચોરી લેતો હતો. એક દિવસ તે ખેડૂતે પોતાના છોકરાને કહ્યું કે, ‘ હું આ બાજુના ખેતરમાંથી ડૂંડાં કાપુ છું; તું કોઇ આવે જાય તેની નજર રાખ.’ થોડી વારપછી તે ખેડૂતે ધાસ્તી અને અધીરતાથી છોકરાને પૂછ્યું કે, ‘ જો કોઈ આવતું તો નથી?’ તે છોકરાએ કહ્યું: ‘ નહિ બાપા! આપણા બે વિના બીજું કોઇ અહીં દેખાતું નથી, પણ મહેતાજીએ મને શીખવ્યું છે કેઃ—

દોહરા

આસપાસ આકાશમાં, અંતરમાં આભાસ;
શ્વાસશ્વાસની પાસ પણ, વિશ્વપતિનો વાસ. ૧
ભોંયમાં પેસી ભોંયરે, કરિયે કાંઇ વાત;
ઘડીએ મનમાં ઘાટ તે, જાણે જગનો તાત. ૨
ખાલી જગ્યા ખોળિયે, કણી મૂકવા કામ;
ક્યાંએ જગકર્તા વિના, ઠાલું ન મળે ઠામ. ૩

છોકરાના મુખમાંથી આ કવિતા સાંભળી તે ખેડૂતના હાથમાંથી દાતરડું પડી ગયું અને તે દિવસથી તેણે ચોરી કરવાનું કામ છોડી દીધું; કારણકે જેઓ ઈશ્વરનું સર્વવ્યાપકપણું બરોબર રીતે સમજીને અનુભવી શકે છે, તેઓ એકાંતમાં પણ કેમ ખોટું કામ કરી શકે? આપણને એકાંત લાગે છે ત્યાં પણ ઈશ્વર તો છેજ, એ ભૂલી જવું જોઇતું નથી.

૪૮–રાજાની સામે નોકરથી ખરાબ કામ થાય નહિ

જેઓ ઈશ્વરને સર્વવ્યાપક સમજે છે તેઓ એકાંતમાં પણ ખોટું કામ કરી શકે નહિ; કારણકે એકાંતમાં પણ ઈશ્વર તો આપણી પાસે–આપણી સામે–આપણી આજુબાજુ–આપણી સાથે અને આપણામાંજ હોય છે. એટલે જેમ નિશાળિયો મહેતાજીની સામે, છોકરાંઓ માબાપની સામે, સ્ત્રી પોતાના ધણીની સામે, નોકર પોતાના શેઠની સામે અને સિપાઇ પોતાના રાજાની હજૂરમાં ખોટું કામ કરી શકે નહિ, તેમજ જેઓ ઈશ્વરને સર્વવ્યાપક સમજે છે, તેવા ભક્તો પણ ઈશ્વરની સામે ખરાબ કામ કે બૂરા વિચાર કરી શકે નહિ, કારણકે ઈશ્વર સર્વત્ર છે એમ તેઓ માત્ર બોલવાથી નહિ પણ હૃદયથી અનુભવતા હોય છે; માટે પાપથી છૂટવા સારૂ આપણે સૌ ભાઇઓએ ઈશ્વરના સર્વવ્યાપીપણાનો અનુભવ વધારવો જોઇએ.

૪૯–મહેતાજીએ છોકરાને પૂછ્યું: 'ઈશ્વર ક્યાં છે?' છોકરાએ કહ્યું: 'ઈશ્વર ક્યાં નથી?'

ઈશ્વરનું સર્વવ્યાપકપણું સમજાવતે સમજાવતે પરીક્ષા લેવા માટે મહેતાજીએ છોકરાઓને પૂછ્યું કે, 'ઈશ્વર ક્યાં છે તે કહે તેને એક નારંગી ઇનામ આપું!' ત્યારે એક છોકરાએ જવાબ આપ્યો કે,'ઈશ્વર ક્યાં નથી તે કહે તેને હું બે નારંગી ઇનામ આપું!'

મતલબ કે ઈશ્વર સર્વત્ર છે, માટે કોઈ પણ જગ્યાએ—એકાંતમાં પણ કદી પાપ કરવું નહિ જોઈએ. ઈશ્વરનું સર્વવ્યાપકપણું સમજવું તે પાપથી બચવા માટે છે. માત્ર મોઢે વાતો કરવા માટે નથી. એ સર્વવ્યાપકપણું જાણવાથી એમ સમજાઈ જાય છે કે, માછલાં જેમ પાણીમાં રહે છે, પક્ષીઓ જેમ હવામાં ઘેરાયેલાં રહે છે, અને માળામાં જેમ ફૂલ પરોવાયેલાં રહે છે, તેમ આપણે ઈશ્વરમાં અને ઈશ્વર આપણામાં રહેલો છે. પ્રભુએ પણ ગીતામાં કહેલું છે કેઃ—

> मत्तः परतरं नान्यत् किंचिदस्ति धनंजय ।
> मयि सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे मणिगणा इव ॥
>
> (ગી૦ અ૦ ૭, શ્લો૦ ૭)

અર્થાત્ હે અર્જુન ! મારા સિવાય બીજું કોઈ પણ સત્ય નથી. જેમ એક દોરામાં ઘણાયે મણિઓ પરોવાયેલા હોય છે, તેમ મારામાં આ સર્વ જગત પરોવાયલું છે.

વળી પણ પ્રભુએ કહેલું છે કેઃ—

> यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति ।
> तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति ॥
>
> (ગી૦ અ૦ ૬, શ્લો૦ ૩૦)

અર્થાત્ જે સર્વમાં મને દેખે છે, અને સર્વને મારામાં દેખે છે, તેને હું દૂર નથી અને તે મારાથી દૂર નથી.

૫૦—ભક્તનું બૂરું પ્રભુ પણ કરી શકે નહિ, તો પછી થોડાંક નિંદાખોર માણસો શું કરી શકશે ?

કબીરને કોઈ એક ભકતે પૂછ્યું કે, ‘તારો પ્રભુ કેવો છે?’ ત્યારે તેણે કહ્યું કે, ‘મારો પ્રભુ સર્વશક્તિમાન છે. તે ગમે તે કરી શકે છે.’ ત્યારે પેલા બીજા ભકતે કહ્યું કે, ‘એ ખોટી વાત. એક બાબત એવી છે કે જે તારા પ્રભુથી પણ થઈ શકે નહિ!’ કબીરે કહ્યું કે, ‘મારા પ્રભુથી ન થઈ શકે એવી એકે ચીજ દુનિયામાં નથી.’ ત્યારે પેલા બીજા ભકતે કહ્યું કે, ‘પોતાના ભકતનું બૂરૂં કરવું એ ઈશ્વરથી પણ બની શકે તેમ નથી.’

આ વાત સાંભળીને કબીર હારી ગયો. તેણે કહ્યું કે, ‘તમારી વાત ખરી છે. પ્રભુ સર્વશક્તિમાન છે, પણ તે પોતાના ભક્તનું બૂરૂં કરવા સમર્થ નથી.’ આ મહાન ભક્તનો સંવાદ શું થોડો આશ્ચર્યકારક છે ? ભક્ત ઉપર ઈશ્વરની અખૂટ દયા તો જુઓ !

ભક્તિમાન ભાઈઓ ! ભલે લોકો તમારી ચેષ્ટા કરે, પણ નિરાશ થશો નહિ. પ્રભુ પોતે પણ તમારૂં બૂરૂં કરી શકતો નથી, ત્યારે બીજાઓ તમારી નિંદા કરીને શું સારૂં ફળ મેળવી શકશે ? માટે ભક્તિમાં મચ્યા રહો, ભક્તિમાં મચ્યા રહો. અહીં કદાચ ભલે તમારી કિંમત ઓછી હોય, પણ ઈશ્વરના દરબારમાં તમારો હક પહેલો છે ને તમારો દરજ્જો મોટો છે. જેઓ તમારી નિંદા કરે છે, તેને તમારા ઊંચા દરજ્જાની અદેખાઈ લાગે છે એમ સમજજો. એવી નિંદાથી ડરી જઈ ભક્તિ છોડી દેશો નહિ. તમારી વિરુદ્ધમાં તો કેટલાંક ખરાબ માણસોજ હશે, પણ તમારી તરફેણમાં તો ખુદ ઈશ્વર પોતે છે. પ્રભુએ પણ કહેલું છે કેઃ—

अनन्याश्चिंतयंतो मां ये जनाः पर्युपासते ।
तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥

(ગી. અ. ૯, શ્લો. ૨૨.)

અર્થાત્ જે માણસ અનન્ય ભાવથી મારૂં ચિંતવન કરે છે, મારીજ ભક્તિ કરે છે, તે સમાન ચિત્તવાળાના યોગક્ષેમને હું સાચવું છું.

પદ

ભક્તિ મહા બળવંતી રે, વહાલો વશ થઇ આવે ઘેર. (ટેક)
ભક્તને વશ થઇને વહાલો, વસિયા ગોકુળ ગામ;
આહીરડાને લાડ લડાવ્યા, એવા સુંદરશ્યામ. ભક્તિ૦
વેદ પુરાણ પુકારે હરિનું, પતિતપાવન નામ;
એ પાંડવની સાથે રહીને, સઘળાં કીધાં કામ. ભક્તિ૦
અંબરિખને હેતે અવતરિયા, ભક્તન કેરે ઘેર;
રઘુનાથ કે પામ્યા કેરી, એ ભક્તિની પેર. ભક્તિ૦

૫૧–અહીંના કેસને માટે કેટલી બધી તજવીજ ને ખરચ? અને મુક્તિના કેસને માટે કાંઇજ નહિ !

આપણો કોઈ મોટો કેસ હાઈકોર્ટમાં ચાલતો હોય તો તેને માટે કેટલી બધી તજવીજ રાખવી પડે છે ? કેવા સારા વકીલ–બૅરિસ્ટર રોકવા પડે છે, કેટલું બધું ખર્ચ કરવું પડે છે ? ને કેટલી બધી ફિકર રાખવી પડે છે ? એ બધું શા માટે ? કેસ જીતવા માટે; કારણકે જો હારી જઈએ તો ખરચ માથે પડે, આબરૂ જાય અને બહુ નુકસાનીમાં આવી પડીએ.

આવા એક સાધારણ કેસ સારૂ આપણને એટલું બધું કરવું પડે છે અને એવા કેસમાં હારવાથી પણ કેટલું બધું નુકસાન

થાય છે? ત્યારે વિચાર તો કરી જુઓ કે, આપણો મુક્તિ મેળવવાનો કેસ કેટલો બધો મોટો છે? એ કેસ જો હારી જઇએ તો કેટલું બધું નુકસાન? આખી જિંદગી રદ થઈ જાય અને તોપણ જુઓ તો ખરા કે, એ કેસ જીતવા માટે આપણે કોઇ પણ જાતની તજવીજ કે જરા પણ ઉતાવળ કરતા નથી. આવી ભયંકર બેદરકારીનો આપણા માલિક આગળ—આપણા પવિત્ર પિતા પાસે આપણે શું જવાબ આપી શકીશું, તે તો વિચારો.

૫૨—દુનિયા તો બગડેલી છેજ, ને આપણું મન પણ જો ખરાબ રાખીએ તો ક્યાં આરો આવે?

એક વહાણને બહારથી પવનનું તોફાન લાગે અને અંદર તળિયામાંથી ગાબડું પડે, એ વહાણને બચવાની આશા કયાંથી? એવા વહાણમાં બેઠેલા ઉતારૂઓનો તો નાશજ થાય. એવીજ રીતે બહારના તોફાનની પેઠે એક તો આપણી આજુબાજુની દુનિયા બગડેલી છે અને બીજું તેમાં ગાબડાની પેઠે જો આપણું મન પણ ખરાબ હોય તો પછી બચવાની આશા કયાંથી? જો વહાણની અંદર ગાબડું ન હોય તો બહારનાં તોફાનની સામે ટકી શકાય; તેમજ આપણું મન જો મજબૂત ને ભક્તિમાન હોય, તો બહારની દુનિયા સામે ટકી શકાય; પણ જો મનજ બગડેલું હોય તો પછી બાર વાગી જતાં વાર શું? માટે ભાઇઓ! તમારાં મનને સુધારો. મનને સુધારવું એજ સૌથી કઠિન કામ છે અને એજ સૌથી જરૂરનું છે; કારણકે મહાત્માઓએ કહ્યું છે કેઃ—

'मन एव मनुष्याणां कारणं बंधमोक्षयोः ।

અર્થાત્ માણસને બંધનનું અને મોક્ષનું કારણ મનજ છે. પ્રભુએ પણ કહેલું છે કે,

बंधुरात्माऽऽत्मनस्तस्य येनात्मैवात्मना जितः ।
अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्तेतात्मैव शत्रुवत् ॥
(ગી. અ. ૬, શ્લો. ૬)

અર્થાત્ જેણે પોતાના મન(આત્મા)વડે કરીને મનને જીત્યું છે, તેનું મનજ તેનું મિત્ર છે અને જેણે પોતાના મનને જીત્યું નથી, તેનું મનજ શત્રુ બનીને શત્રુની પેઠે વર્તે છે.

માટે મનને વશ રાખતાં શીખો અને દુનિયાની કેટલીક બગડેલી રીતોથી બચવા યત્ન કરો.

૫૩–બળતા ઘરમાંથી બીજું બધું બચ્યું, પણ છોકરું અંદર રહી ગયું !

કોઇ એક ઘરમાં આગ લાગી, ત્યારે ઘરવાળો પોતાનો સામાન આગથી બચાવવા માટે બહાર કાઢવા લાગ્યો. તેણે કબાટ, ખુરસી, પેટીઓ, કપડાંનાં બંડલો, પુસ્તકો, ચિત્રો, તિજોરી વગેરે ઘણી ચીજો બહાર કાઢી. એ પછી આગ વધી ગઇ, ને અંદર જઇ શકાય તેવું રહ્યું નહિ. ત્યારે કોઇએ પૂછ્યું કે, 'બધું આવી ગયું કે કાંઇ રહી ગયું ?' ત્યારે તે ઘરધણીએ કહ્યું કે, 'સબૂર કરો, હું જોઇ લઉં.' પછી તેણે આગમાંથી બહાર કાઢેલા સામાન તરફ જોઇને કહ્યું કે, 'હાય, હાય, બધું આવી ગયું; પણ મારો નાનકડો છોકરો સૂતેલો છે, તે ઘોડિયું અંદર રહી ગયું !' આ સાંભળી સૌ લોકો તેને ફિટકાર આપવા લાગ્યાં કે, 'અરે મૂર્ખા ! પેટીઓ, તિજોરી ને લૂગડાંનાં પોટલાં બચાવ્યાં ને પોતાના છોકરાને ભૂલી ગયો ? અફસોસ, અફસોસ, તે છોકરો આગમાં બળી મૂઓ.'

ભાઇઓ ! આપણે પણ આવીજ રીતે કરીએ છીએ. આપણા આત્મારૂપી નિર્દોષ બાળકને ભૂલી જઇએ છીએ. તેને માયાની આગમાંજ રહેવા દઇએ છીએ અને જે ચીજોની ખરી રીતે જોતાં કાંઈજ કિંમત નથી, એવી મોહક ચીજોને વધારવા તથા બચાવવા પાછળજ મંડી પડ્યા છીએ. માટે ભાઇઓ ! આગ તો લાગેલી છેજ, પણ હજુ તે વધી ગઇ નથી. એટલા વખતમાં ખુરસી–કોચને છોડી તમારાં બાળકને બચાવી લો. તમારા આત્માને બચાવી લો, બચાવી લો. એની અધોગતિ ન કરો, તેનો નાશ ન કરો. યાદ રાખજો કે, તમારાં ખુરસી, કોચ, પલંગ ને તિજોરીની કિંમત એની પાસે એક કરોડમા ભાગની પણ નથી. હજી પણ વખત છે; તો સમજો, સમજો. વખત ગયા પછી કાંઈનહિ થઇ શકે.

૫૪–લુચ્ચો છોકરો સુધરે એટલે બાપનું તે બધું તેનુંજ છે, તેમ પ્રભુના રસ્તા પર આવો એટલે તેનું બધું સુખ તમારૂંજ છે

એક છોકરો લુચ્ચાઇ કરીને પોતાના ભલા બાપના હુકમનું અપમાન કરવા લાગ્યો અને નાફરમાન થઇ બાપને છોડી ઘર બહાર ચાલ્યો ગયો. બાપે અને બાપના દોસ્તોએ તેને ઘણી વખત

અને ઘણી રીતે પ્રસંગોપાત્ત સમજાવ્યો, પણ તે લુચ્ચો છોકરો માન્યો નહિ. એ પછી થોડા વખતમાં તે છોકરાની બહુ દુર્દશા થઇ. તે બહુ માઠી હાલતમાં આવી ગયો. જૂઠી માયાના મિથ્યા મોજશોખથી તે બહુ ભોગી–બહુ રોગી બની ગયો ને ચીંથરેહાલ થઇ ગયો. એ પછી બહુ દુઃખી થઇને હારીને અંતે તે પોતાના પિતાના ઘરમાં ગયો અને પોતાના અપરાધ માટે દીનતાપૂર્વક માફી માગી, ત્યારે તે દયાળુ પિતાએ કહ્યું કે, 'બેટા! મારે કાંઈ તારી સાથે વેર નથી. મેં કાંઈ તને કાઢી મૂક્યો નથી, તું તારી મેળે નીકળી ગયો છે. તું તારી ચાલ સુધાર એટલે તું મારી દોલતનો માલિક છે. તું પાપને છોડી દે એટલે હું તારોજ છું ને તું મારોજ છે.' તે પિતા તો દયાળુ છે, પણ છોકરાની ઊંધાઇ હતી.

આવીજ રીતે આપણો સમર્થ પિતા ઈશ્વર તો મહાન દયાળુ છે, પણ આપણેજ તેની દરકાર રાખતા નથી ને તેને છોડી દઇએ છીએ, તેથીજ દુઃખી થઇએ છીએ. માટે સુખ પામવાનો ખરો રસ્તો તો એજ છે કે, સર્વાત્મભાવથી પ્રભુને શરણે જવું ને ખુલ્લા દિલથી દીનતા આણીને પ્રેમપૂર્વક પ્રભુની માફી માગવી. તો પ્રભુ આપણોજ છે. પ્રભુએ પણ કહેલું છે કેઃ–

समोऽहं सर्वभूतेषु न मे द्वेष्योऽस्ति न प्रियः ।
ये भजंति तु मां भक्त्या मयि ते तेषु चाप्यहम् ॥

(ગી. અ. ૯, શ્લો. ૨૨)

અર્થાત્ હું સર્વ ભૂતોમાં સમાન છું. મને કોઇનો દ્વેષ નથી અને મને કોઈ વહાલું નથી. તોપણ જે ભક્તિથી મને ભજે છે, તે મારામાં છે અને હું તેનામાં છું.

પદ

ભૂતળ ભક્તિ પદારથ મોટું, બ્રહ્મલોકમાં નાહીં રે;
પુણ્ય કરી અમરાપુરી પામ્યાં, અંતે ચોરાસી માંહી રે, (ટેક)
હરિના જન તો મુક્તિ ન માગે, જન્મોજનમ અવતાર રે;
નિત્ય સેવા નિત્ય કીર્તન ઓચ્છવ, નિરખવા નંદકુમાર રે. ભૂતળ૦
ભરતખંડ ભૂતળમાં જનમી, જેણે ગોવિંદના ગુણ ગાયા રે;
ધન્ય ધન્ય રે એનાં માતપિતાને, સફળ કરી એણે કાયા રે. ભૂતળ૦
ધન્ય વૃંદાવન ધન્ય એ લીલા, ધન્ય એ વ્રજના વાસી રે;
અષ્ટમાસિદ્ધિ આંગણિયેરે ઉભી, મુક્તિ છે એમની દાસી રે. ભૂતળ૦
એ રસનો સ્વાદ શંકર જાણે, જાણે શુકદેવ જોગી રે;
કંઇએક જાણે વ્રજની રે ગોપી, ભણે નરસૈયો ભોગી રે. ભૂતળ૦

૫૫–નબળા કેસની ડૉકટરને વધારે કાળજી હોય છે, તેમજ આપણે પણ પ્રભુને શરણે જઈએ તો આપણી તે વધારે કાળજી રાખે છે.

આપણાથી હાલતાંચાલતાં, બોલતાં, ખાતાંપીતાં, સૂતાં, બેસતાંઊઠતાં ને કામકાજ કરતાં કોઇ ને કોઇ પ્રકારનું મનનું, વાણીનું કે કર્મનું કાંઇ ને કાંઇ નાનું કે મોટું પાપ થઇ જાય છે. એવાં પાપને કોઇથી પણ રોકી શકાય નહિ. પ્રભુએ પણ કહ્યું છે કેઃ–

'सहजं कर्म कौंतेय सदोषमपि न त्यजेत् ।
सर्वारंभा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः ॥

(ગી. અ. ૧૮, શ્લો. ૪૮)

અર્થાત્ હે અર્જુન! સર્વ કર્મ દોષવાળાં છે. જેમ ધુમાડા વિના અગ્નિ હોઇ શકે નહિ, તેમજ દોષ વિનાનાં કર્મ હોઈ શકે નહિ; માટે કર્મ દોષવાળાં છે, તોપણ સ્વભાવથી પ્રાપ્ત થયેલાં સહજ કર્મ કરવાં.

કર્મ દોષવાળાં છે, છતાં પણ તે કર્યા વિના ચાલે તેમ નથી, એમ સમજીને પ્રાચીન આર્ય ઋષિઓએ કહેલું છે કેઃ–

'पापोऽहं पापकर्माहं पापात्मा पापसंभवः ।
त्राहि मां पुंडरीकाक्ष सर्वपापहरा हरिः ॥

આવી રીતે આપણે પાપમાંજ પડેલા છીએ, પણ તે પાપ હરિને શરણે જવાથી હરાઇ જાય છે. માટે પાપીઓ પણ જો પ્રભુને શરણે થઇ જાય તો તેઓને પણ કાંઈ દિલગીર થવા જેવું નથી; કારણકે પ્રભુ દયાળુ છે. એટલો બધો દયાળુ છે કે, તેની અસીમ દયાનો આપણને ખ્યાલ પણ આવી શકે નહિ. જેમ આપણાં પાપ વધારે તેમ તે વધારે દયાળુ બને છે. માટે પાપીઓએ પણ નિરાશ થવું નહિ. તેને માટે તો વધારે સારી તક છે. જેમ માળી સુકાઈ જતા નબળા છોડને વારે વારે પાણી પાય છે, જેમ માબાપ પોતાનાં આંધળાં, લૂલાં, લંગડાં, ગાંડાં કે બિમાર છોકરાંની બીજાં છોકરાંઓ કરતાં વધારે કાળજી રાખે છે, જેમ મહેતાજી બોથડ છોકરાંઓ સાથે વધારે મગજમારી કરે છે અને જેમ ડૉકટર નબળા કેસની સૌ કરતાં વધારે સંભાળ લે છે, તેમ દયાળુ પ્રભુ પાપીઓની વધારે સંભાળ લે છે; પણ શરત માત્ર એટલી કે, તેને શરણે જવું જોઇએ, તેની આજ્ઞા પાળવી જોઇએ. જો

પ્રભુને શરણે જઇએ તો પછી પાપનો ભાર નથી કે, તે આપણને નડી શકે. પ્રભુએ પોતે કહેલું છે કેઃ—

सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ।
अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥ (ગીતા)

અર્થાત્ સર્વ ધર્મને છોડીને માત્ર મારેજ શરણે આવ. તું શોક કર મા, હું તને સર્વ પાપથી છોડાવીને મોક્ષ આપીશ.

પ્રભુની આટલી બધી દયા છે ને તેણે આવો કોલ આપેલો છે, માટે પાપીઓએ ખોટી દિલગીરીમાં નહિ પડ્યા રહેતાં દીનતાથી પ્રભુને શરણે જવું જોઇએ, તો હજુ પણ કાંઇ ચાલ્યું ગયું નથી. જો કે મોડું થઇ ગયું છે, તોપણ હજી પણ ઇશ્વરનું શરણ ધરવાથી માફી મેળવી શકીએ તેમ છીએ. માટે ભાઇઓ! પાપની ઊંઘમાંથી જાગૃત થાઓ, જાગૃત થાઓ ને તમારૂં હિત સમજો. હરિશરણ વિના પાપ નાશ કરવાનો બીજો ઉપાય નથી, માટે થઇ ગયેલાં પાપથી નાહ ગભરાતાં પ્રભુનું શરણ શોધો ને ખરા જિગરથી માફી માગો, એટલે તમારાં પાપ કપાઇ જશે ને તમોને અવશ્ય માફી મળશે.

૫૬–પ્રભુના આપેલા વૈભવો પ્રભુને યાદ કર્યા વિના ભોગવવા એ ચોરી કરવા બરોબર છે

એક શાહુકારે પોતાને રહેવા માટે બહુ મોટું ને સુંદર મકાન બંધાવ્યું ને તેમાં લાખો રૂપિયાનું બધું નવી નવી જાતનું ઉમદા ફર્નિચર ગોઠવ્યું. એ પછી એક દિવસ તે શાહુકાર એક મહાત્માને પોતાનું મોટું ઘર દેખાડવા તેડી ગયો. તે મહાત્માને પોતાની સાથે ઘરના દરેક જોવાલાયક ભાગમાં ફેરવીને તે શેઠ પોતાના વૈભવો બતાવવા લાગ્યો. એ વખતે મહાત્માને થૂંકવાની ઇચ્છા થઇ, પણ તેણે એ ઘરમાં ક્યાંય થૂંકવા જેવું ઠેકાણું જોયું નહિ. જ્યાં જાય ત્યાં સુંદર ગાલીચા, મોટા મોટા અરીસા, ઊંચા ઊંચા છત્રીપલંગો ને સાટીનના ફેન્સી કોચો તથા ખુરસીઓ. એ બધું જોઇ લીધા પછી તે મહાત્માએ પૂછ્યું કે, 'આ ઘરમાં મંદિર ક્યાં છે? ઇશ્વર-પ્રાર્થનાની જગ્યા ક્યાં છે?' ત્યારે તે શેઠે કહ્યું કે, 'મહારાજ! એ તો મેં નથી બનાવ્યું.' એ સાંભળી તે સાધુ એ શેઠના મોં ઉપર થૂંક્યો, ત્યારે શેઠે ગુસ્સે થઇને કહ્યું કે, 'અરે મહારાજ! આ શું? આ કાંઇ રીત છે?' મહારાજે કહ્યુંઃ 'તમારા સુંદર ઘરમાં તમારા મોં વિના

બીજી કોઈ થૂંકવા જેવી જગ્યા મને મળી નહિ, કારણકે તમારે માટે આવડું મોટું ને આવું સુંદર ઘર બંધાવ્યું, પણ જેણે એ બધો વૈભવ તમને આપ્યો, તે પ્રભુને યાદ કરવા માટે તેમાં એક નાની ઓરડી પણ નહિ?' આ સાંભળી તે શેઠ શરમાઇ ગયો ને તેનો ગુસ્સો શાંત થયો.

આ વાતમાંથી આપણે શીખવાનું એ છે કે, આપણાં દરેક કામમાં ઈશ્વરને આગળ રાખવો જોઇએ અને આપણાં દરેક શુભ કર્મ પ્રેમપૂર્વક પ્રભુને અર્પણ કરવાં જોઇએ. જો એમ કરી શકીએ તો આપણા બધા વૈભવો ને ઠાઠમાઠ વચ્ચે પણ નિર્દોષ રહી શકીએ છીએ; પણ આપણા પેદા કરનાર પ્રભુને—આપણા દયાળુ પિતાને ભૂલી જઇએ અને બધું માત્ર આપણા પોતાનેજ સારૂ કરીએ એ તો દેખીતું પાપ છે. પ્રભુએ પણ કહેલું છે કે,

इष्टान्भोगान्हि वो देवा दास्यंते यज्ञभाविताः ।
तैर्दत्तानप्रदायैभ्यो यो भुंक्ते स्तेन एव सः ॥

(ગીતા—અ. ૩, શ્લો. ૧૨)

અર્થાત્ 'દેવોએ આપેલું દેવોને અર્પણ કર્યા વિના જે ભોગવે છે, તેને ચોરજ સમજવો.' માટે પાપથી બચવા સારૂ આપણે દરેક કામો મહાન પ્રભુના પવિત્ર નામથી પ્રભુને અર્પણ કરવાં જોઇએ.

૫૭—તમારા ગામમાં કે નાતમાં તમે મોટા હશો, પણ જગતની અંદર તમે કાંઇ વિસાતમાં નથી

એક શ્રીમંતે કોઈ જ્ઞાની સંન્યાસીને પોતાને ઘેર જમવા બોલાવ્યો. પછી તે સંન્યાસીની સાથે તે શેઠ પોતાના વૈભવની ને મગરૂરીની વાતો કરવા લાગ્યો ને બતાવવા લાગ્યો કે, 'આ વાડી મારી છે, સામેનો બંગલો મારો છે, ફલાણી મિલ મારી છે, તેની પાસેનું તળાવ અમારૂં છે, માથેરાનમાં અમારો બંગલો છે, દ્વારિકામાં અમારી વાડી છે, આ બાજુની ચાલી લેવાનો વિચાર છે.' એવી એવી રીતની વાતોથી પોતાની બડાઈ બતાવવા લાગ્યો. સંન્યાસી ત્યાગી ને જ્ઞાની હતો, તેથી તેને આવી વાતો રુચિ નહિ. તેને લાગ્યું કે, 'આ માણુસ બહુ અભિમાની છે. ઈશ્વરના અખૂટ વૈભવમાંથી તેને માત્ર અણુનું પણ અણુ જેટલું મળ્યું છે, તે પણ જીરવી શકતો નથી. તેને કાંઇ એ બાબતમાં સમજાવવો જોઇએ.' ગૃહસ્થોને ઘેર સાધુઓ જાય તેનું ફળ એજ હોવું જોઇએ કે, કાંઇ

ને કાંઈ ધર્મનું રહસ્ય બતાવવું, ને તેને શ્રદ્ધાભક્તિમાં લાવવા. પણ આજના વખતના કડક મિજાજના તુમાખી શેઠિયાઓ ગરીબ સાધુઓનાં કઠિન વચનો સાંખી જાય તેવા મજબૂત મનવાળા નથી. માટે તેઓને તો યુક્તિપ્રયુક્તિથી સમજાવવા જોઈએ. એમ ધારી તે સંન્યાસીએ ચાલતી વાત ફેરવી નાખીને, તે શેઠનો છોકરો ત્યાં માસ્તર પાસે નકશો શીખતો હતો, તેને પૂછયું કે, 'એ શું છે?' ત્યારે છોકરાએ કહ્યું કે, 'પૃથ્વીનો નકશો.' સંન્યાસીએ પૂછયું: 'તેમાં હિંદુસ્તાન કયાં છે?' છોકરાએ બતાવ્યું. સંન્યાસીએ કહ્યું: 'એવડા બધા મોટા નકશામાં હિંદુસ્તાન એવડું?' છોકરાએ કહ્યું: 'હા મહારાજ! આખી પૃથ્વીની આગળ હિંદુસ્તાનની શું વિસાત?' મહારાજે કહ્યું: 'એ નકશામાં મુંબઇ કયાં આવ્યું?' છોકરાએ એક બિંદુ બતાવ્યું, ને કહ્યું કે, 'એ મુંબઇ.' મહારાજે કહ્યું: 'મુંબઇમાં તારા બાપની મિલ કયાં છે તે નકશામાં બતાવ.' છોકરાએ મહારાજ સામું જોઇ કહ્યું કે, 'એ તો એમાં નથી.' મહારાજે કહ્યું કે, 'એવડી મોટી મિલ ને એવડો મોટો વાડીબંગલો એમાં નથી કેમ?' છોકરાએ કહ્યું: 'મહારાજ! પૃથ્વીના નકશામાં હિંદુસ્તાન એક પરા જેવું છે ને હિંદુસ્તાનમાં મુંબઇ એક મીંડા જેવું છે. તેમાં અમારો બંગલો કયાંથી હોય? દુનિયાની આગળ અમારો બંગલો શું વિસાતમાં?'

મહારાજે શેઠ સામું જોઇને કહ્યું કે, 'જોયું શેઠજી! આ તમારો છોકરો શું કહે છે? દુનિયાના એક બિંદુનું તમે એક પરમાણુ પણ નથી ને તેમ છતાં પણ તમે કેટલું બધું અભિમાન રાખો છો? તમારા મનથી તમે ગમે એટલા મોટા થાઓ, પણ જગતના હિસાબમાં ને પ્રભુ પાસે તમે કાંઈ પણ વિસાતમાં નથી; માટે ખોટી ખુમારી ન રાખો. જો જગતમાં મોટા થવું હોય ને પ્રભુ પાસે રૂડા થવું હોય તો તે દાન કરવાથી–પરમાર્થ કરવાથી થઇ શકશે. 'મારૂં, મારૂં' કરવાથી નહિ. અહંકારને તો પ્રભુ આસુરી ભાવ કહે છે. ગીતાજીમાં પ્રભુએ કહ્યું છે કેઃ—

दंभो दर्पोऽभिमानश्च क्रोधः पारुष्यमेव च ।
अज्ञानं चाभिजातस्य पार्थ संपदमासुरीम् ॥

(ગીતા–અ. ૧૬, શ્લો. ૪)

અર્થાત્ હે અર્જુન! દંભ, દર્પ, અહંકાર, ક્રોધ, પારુષ્ય, અને અજ્ઞાન એ આસુરી સંપત્તિ છે. એવી આસુરી સંપત્તિમાં

ફસાઇ જવાથી સાચી ભક્તિ થઇ શકે નહિ, માટે કોઇ પણ નાશવંત ચીજનું અભિમાન નહિ કરવું જોઇએ.'

આ સાંભળીને તે ગૃહસ્થ શરમાઇ ગયો. તેણે પોતાની ભૂલ ખુલ્લી રીતે જોઇ લીધી, એટલે હવે પછી એવી ભૂલ ન થાય તેની તજવીજ રાખવા લાગ્યો. આપણે પણ એવી ભૂલોથી–એવાં પાપોથી બચવા યત્ન કરવો જોઇએ.

૫૮–ઉપર તલવાર ને નીચે આગ

કોઈ રાજાની પાસે એક મશ્કરો રહેતો હતો. તે મશ્કરી કરવાના હુન્નરમાં બહુ જબરો ખબરદાર હતો. ગમે ત્યાંથી કાંઈ ને કાંઇ વિચિત્ર રમૂજ ખોળી કાઢી તે બધાને હસાવતો હતો. એક દિવસે રાજાને હસાવવા માટે તે મશ્કરાએ ઘણા ઘણા પ્રકારની રમૂજ કરી, ઘણા પ્રકારના ઢોંગસોંગ કર્યા ને બીજી ઘણી જાતની રમૂજી યુક્તિઓ કરી, પણ કોઇ પણ રીતે રાજા ખુશી થયો નહિ ને હસ્યો નહિ. ત્યારે મશ્કરાએ પૂછ્યું કે, ' મહારાજ ! કોઇ પણ બાબતથી તમે ખુશી થતા નથી તેનું કારણ શું ? ' રાજાએ કહ્યું કે, ' કોઇ વખત તેનો ખુલાસો થશે.' એ પછી એ બાબતનો ખુલાસો કરવા માટે રાજા જાણીજોઇને કાંઇ બહાનું કાઢીને તે મશ્કરા ઉપર ગુસ્સે થયો ને તેને એક ભાંગેલી ખુરસી ઉપર બેસાડ્યો. એ ખુરસી નીચે બળતી સગડી મુકાવી, ને તેના માથા ઉપર ઘડીકમાં તૂટી જાય તેવા પાતળા દોરામાં બાંધી લટકતી તલવાર રખાવી. એથી મશ્કરાને બહુ ભય લાગ્યો; કારણકે ખુરસી તો તૂટેલી હતી અને નીચે ધગધગતો અગ્નિ તથા ઉપર ઝગઝગતી નાગી તલવાર લટકતી હતી. એ તલવાર કયી મિનિટમાં તૂટી પડીને મારી નાખશે તેનો કાંઇ ભરોંસો નહોતો. તેથી એ જોઇને તે વિદૂષક કાંપવા લાગ્યો. એ વખતે રાજાએ વિદૂષકના હાથમાં મીઠાઇ આપીને કહ્યું કે, ' ખુશી થઇને ખા. ' ત્યારે વિદૂષકે કહ્યું કે, 'મહારાજ ! હમણાં કાંઈ મીઠાઇ ભાવે નહિ; આ તલવાર ને સગડી અહીંથી દૂર થાય તો મીઠાઇ ભાવે. આ મોતના ડાચામાં મોજ કેવી ? અત્યારે તો રામ, રામ, રામ વિના બીજું કાંઇ સૂઝતું નથી.' ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે, ' તે દિવસે તું મને હસાવવા ઇચ્છતો હતો, પણ મને હસવું કેમ આવે ? કારણકે આપણે માથે મોતરૂપી તલવાર સદાય ફર્યા કરે છે. કયી ક્ષણમાં આપણું આયુષ્ય ખૂટશે

તેનો કાંઈ ભરોંસો નથી, એટલુંજ નહિ પણ ચિતારૂપી સગડી પણ નીચેજ છે. આપણે જોઇએજ છીએ કે, મોડુંવહેલું પણ આપણે એ અમર પાથરણામાંજ સૂવાનું છે–ચિતામાં બળવાનુંજ છે, એટલુંજ નહિ પણ રાજગાદી અથવા બીજા દરેક પ્રકારના નાના મોટા અધિકારો તૂટેલી ખુરસી જેવાજ છે, એમ જાણ્યા પછી હસવું કેમ આવી શકે ? માટે મને હસવું આવતું નથી. મને તો પ્રભુભજનમાંજ મસ્ત રહેવું ગમે છે.’

ભાઇઓ ! આપણી સૌની સ્થિતિ આવીજ છે, માટે વખત છે તો આપણે ચેતવું જોઇએ. ચેતેલાઓને માટે પણ તલવાર ને સગડી તો છેજ; પણ ફેર એટલો કે, ઈશ્વરના પવિત્ર નામથી કાળનો તેઓને ભય લાગતો નથી અને એ તલવાર તથા સગડીમાંથી પણ તેઓ દિલાસો મેળવી શકે છે, તથા એ તૂટેલી ખુરસી પર બેસીને પણ તેઓ સાર્થકતા કરી લે છે, પણ નહિ ચેતેલાઓ તેથી ભયભીત થાય છે, દુઃખી થાય છે ને નરકમાં જાય છે; માટે મોત સુધારી લેવું એજ સારૂં છે. પ્રભુએ પણ કહેલું છે કેઃ–

तस्मात्सर्वेषु कालेषु मामनुस्मर युद्धय च।
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयम् ॥

(ગીતા–અ. ૮, શ્લો. ૭.)

અર્થાત્ તે માટે સર્વ કાળ મારૂં સ્મરણ કર ને યુદ્ધ આદિ ધર્માચરણ કર. મને મનબુદ્ધિ અર્પણ કરવાથી મનેજ પામીશ એમાં શક નથી.

આ પ્રમાણે પ્રભુ આપણને કોલ આપે છે–આપણી સાથે સ્વવચનથી બંધાય છે; માટે નજીવાં મોજશોખ ને ઠઠ્ઠામશ્કરી તથા હાસ્યતમાશા છોડી ઇશ્વિરભજનમાં મસ્ત થવું જોઇએ. એજ જિંદગીની ફરજ ને એજ જિંદગીની સાર્થકતા છે.

૫૯–ઝાડ જેમ પથ્થર ફેંકનારને ફળ આપે છે, તેમ સજ્જનો બૂરું કરનારનું પણ ભલુંજ કરે છે

એક રાજા કાંઈ કામે જંગલમાં ગયો હતો, ત્યાં થાક લાગવાથી બોરડીના ઝાડ નીચે સૂતો. એ વખતે એક ગરીબ માણસ ત્યાંથી નીકળ્યો. તેને બહુ ભૂખ લાગી હતી ને એ બોરડી ઉપર પાકેલાં બોર ઘણાં હતાં, તેથી તે ભિખારીએ દૂરથી તે બોરડી ઉપર કાંકરો

ફેંક્યો. એ કાંકરો બોરડીની ડાળમાં ભટકાઈને નીચે સૂતેલા રાજાને વાગ્યો. તુરતજ સિપાઈઓએ તે ભિખારીને પકડ્યો, ને તેને રાજા પાસે લઈ ગયા. રાજાએ ભિખારીને પૂછ્યું કે, 'તેં મને શા માટે પથરો માર્યો?' ત્યારે ભિખારીએ નમ્રતાથી ખરેખરૂં કહ્યું કે, 'સાહેબ! મેં તમને પથ્થર માર્યો નથી, પણ મારી ભૂખ મટાડવા માટે મેં બોરડીને પથ્થર માર્યો છે; એવી આશાથી કે, થોડાં બોર પડે તે ખાઈને મારી ભૂખ મટાડું.' ભિખારીની આ વાત સાંભળીને તે ભલા રાજાએ તેને ખોબો ભરીને સોનામહોરો આપી. ત્યારે રાજાના માણસોએ કહ્યું કે, 'મહારાજ! આ શું? મારનારને કેમ આપો છો?' ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે, 'બોરડી જેવું જડ ઝાડ પણ તેના મારનારને એક ટંકનું ખાવાનું આપે છે, ત્યારે મને મારનારની આખા ભવની ભૂખ ન ભાગું તો હું રાજા શાનો?'

મોટા માણસોનાં દિલ આવાં મોટાં હોય છે. ગુણ કરનારને તો સૌ ગુણ કરે છે, એમાં નવાઈ શું છે? પણ અવગુણ ઉપર ગુણ કરવો એમાંજ મોટાઈ છે. સૌને ક્ષમા કરવી, સૌનું. કલ્યાણ ઇચ્છવું અને માઠું કરનારનું પણ સારૂં કરવું, એ મહાત્માનો સ્વભાવજ હોય છે. આપણે નજીવી નજીવી વાતમાં મન બગાડી નાખીએ છીએ ને દ્વેષબુદ્ધિથી વેર વધારતા જઈએ છીએ, પણ એ કેટલું બધું ખરાબ થાય છે, તે આ દાખલાઓથી સમજવું જોઈએ. આપણે જો આપણા મનને કાબૂમાં ન રાખી શકીએ અને આપણું ખોટું કરનારને માફ ન કરી શકીએ, તો આપણા કરતાં જડ વસ્તુઓ વધારે સારી કહેવાય. સુખડને ઘસીએ તોપણ તે સુગંધ આપે છે, અગરબત્તીને બાળીએ તોપણ તે સુગંધ આપે છે અને શેરડીને પીલીએ તોપણ તે મીઠાશ આપે છે. આવી રીતે બૂરું કરનારનું પણ ભલું કરવું એ સજ્જનોનો સ્વભાવજ છે.

રાગ ગુર્જરી

સાચા સંત તે દુઃખ દે તેને પણ, સુખ દે મન સાચે રે;
દોષ ન રાખે કલ્યાણ તેનું, પ્રભુ પાસે જાચે રે. સાચા૦
વણ અપરાધે પ્રહ્‌લાદ પીડ્યો, હિરણ્યકશ્યપુ અભાગી રે;
શ્રી નરહરિ પાસે પ્રહ્‌લાદે, તેની પણ ગતિ માગી રે. સાચા૦
પાંચ પુત્ર પાંચાળી કેરા, અશ્વત્થામાએ માર્યા રે;
ભીમસેન હણતા હુતા, ધરી દયા દ્રૌપદી વાર્યા રે. સાચા૦
અંબરિષ જે ભક્ત હરિનો, તેને દુર્વાસા ઘણું દમિયો રે;
વર્ષ એક દુઃખ ક્ષુધા ભોગવ્યું, મુનિ સુખી કરીને જમિયો રે. સાચા૦

સાધુપણું તું શીખ વૃક્ષથી, પીડા સહી પર પોષે રે;
દયા પ્રીતમને તે જન વહાલો, રિપુ રંજે ચિત્ત તોષે રે. સાચા૦

૬૦–કસાઇના જાડા બકરાની પેઠે પાપીઓને પણ તેમનો નાશ કરવાનેજ મોટા બનાવવામાં આવે છે

ઘણા લોક કહે છે કે, 'ઇશ્વર ન્યાયી છે, ત્યારે પાપીઓ સુખી કેમ હોય છે?' ઘણી જગ્યાએ એવું જોવામાં આવે છે કે, 'ધર્મીને ઘેર ધાડ ને કસાઇને ઘેર કુશળ.' એનો શું ભેદ છે? એનો ભેદ બહુ ખુલ્લો છે. તેને માટે કહ્યું છે કેઃ–

એક કસાઇને ઘેર એક કૂતરો હતો ને એક બકરો હતો. બકરાને બાંધી રાખતા, તોપણ સારૂં સારૂં ખાવાનું આપતા ને તે બહુ જાડો પાડો થાય તેમ ઇચ્છતા હતા; અને કૂતરો આખો દિવસ તેની નોકરી કરે તોપણ તેને વધ્યાઘટ્યા એઠા ટુકડા ખાવા આપતા હતા. એથી કૂતરાને મનમાં બહુ બૂરું લાગતું ને વિચાર થતો કે, 'આનું કારણ શું? હું રાતદિવસ નોકરી કરૂં છું; તોપણ મને એઠા ટુકડા મળે છે, ને બકરાને કાંઇ પણ કામ કરવું પડતું નથી, તોપણ તેને ઘણુંય ખાવાનું આપે છે, તેનું કારણ શું?' અંતે એક દિવસ કૂતરાએ જોયું કે, ધણીની નોકરી કર્યા વિના બેઠે બેઠે મફતનું ખાઇ જાડા પાડા થયેલા બકરાનો નાશ થયો હતો અને ટુકડા ખાવાવાળો કૂતરો બચી ગયો હતો.

આવીજ રીતે નાશ કરવા માટેજ પાપીઓને મોટા બનાવવામાં આવે છે. પાપીઓનો જલદી નાશ થાય માટે તેમના આગલા જન્મોનાં સારાં કર્મોનાં ફળ પ્રભુ તેમને જલદી આપી દે છે. એટલે દુનિયાની નજરમાં તેઓ સુખી દેખાય છે; પણ તેમનું એ સુખ ઘડીવારનું ને તેમના નાશને માટે હોય છે, એમાં કાંઈસંદેહ નથી. માટે કોઇએ પણ પાપીઓનું સુખ જોઇને, તે માટે પોતાના મનમાં કાંઇ પણ ખોટો વિચાર કરવો નહિ; પણ એમજ સમજવું કે, એ સુખ તેમના નાશને માટેજ છે. આગલા ભવનાં તેમનાં સારાં કર્મોનું ફળ પ્રભુ જલદી આપી દે છે, એટલે તે ભોગવી લીધા પછી તેમનો જલદી નાશ થાય છે. માટે પાપીઓનું સુખ એ તેમને ભવિષ્યનું દુઃખજ છે, એમ સમજી પાપીઓનાં ઉપરથી દેખાતાં સુખથી ખુશી થવું નહિ કે તેમની અદેખાઇ કરવી નહિ. પાપીઓનાં સુખ કેવાં હોય છે, તેને માટે પ્રભુએ પણ કહેલું છે કેઃ–

यदग्रे चानुबंधे च सुखं मोहनमात्मनः ।
निद्रालस्यप्रमादोत्थं तत्तामसमुदाहृतम् ॥

અર્થાત્ જે સુખ આરંભમાં અને પરિણામમાં પોતાની બુદ્ધિને મોહ ઉપજાવનારૂં છે, તથા જે સુખ નિદ્રા, આળસ અને પ્રમાદથી ઉત્પન્ન થયેલું છે, તે સુખને તામસ કહેલું છે.

પાપીઓનાં સુખ આવાં તમોગુણી હોય છે; માટે એવા સુખમાં કોઈ પણ ભક્તજનોએ લોભાવું નહિ જોઇએ; કારણકે એ સુખ પેલા બકરાની પેઠે નાશને માટેજ છે—ને ભક્તોનાં દુઃખ તેપણ પરિણામે સ્વર્ગનાં સુખ જેવાં છે; તેને માટે પ્રભુએ કહેલું છે કેઃ—

यत्तदग्रे विषमिव परिणामेऽमृतोपमम् ।
तत्सुखं सात्त्विकं प्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजम् ॥

(ગી૦ અ. ૧૮, શ્લો. ૩૭)

અર્થાત્ જે સુખ આરંભમાં ઝેર જેવું પણ અંતે અમૃત જેવું છે અને જે સુખ આત્માને જણાવનારી બુદ્ધિના પ્રસાદથી ઉત્પન્ન થયેલું છે, તે સુખને યોગીઓએ સાત્ત્વિક સુખ કહેલું છે.

મનહર છંદ

મીંઢળ આહાર તે ન જાણીશ આહાર કર્યો,
કરેલા આહાર સુધ્ધાં બહાર તે કઢાવશે;
પાપિણીને પરણી ન જાણીશ જે સુખ પામ્યો,
પામેલું એ સુખ દુઃખરૂપ દેખડાવશે.
અનીતિનું નાણું તે ન જાણીશ કમાયો નાણું,
કમાયેલ નાણાંના એ કાંકરા કરાવશે;
દુષ્ટ મિત્ર દેખીને ન રીઝે દલપત કહે,
ખરા મિત્ર સાથે પણ ખેદ ઉપજાવશે.

૬૧—આપણાં પાપની આપણને ખબર પડતી નથી, પણ ધર્મરાજા પાસે ઇન્સાફ થશે ત્યારે ખબર પડશે

બ્રહ્મદેશથી ને મલબારથી લાકડાંનાં મોટાં મોટાં બીમ આગબોટમાં આવે છે, તેને કિનારે ઉતારતી વખતે સમુદ્રમાં ફેંકી દે છે. પછી એવાં સો બસો બીમનાં નાકાંમાં એક દોરડું પરોવી, તે મોટા ત્રાપાને પાણીની અંદર નાના નાના છોકરાઓ ખેંચી જાય છે, પણ જ્યારે એ બીમના ત્રાપા કિનારે આવે છે ને તેમાંના બીમને પાણીમાંથી જમીન ઉપર લાવવાનાં હોય છે, ત્યારે તે

એક એક લાકડાને સો સો બસોબસો મજૂરો ખેંચે, તોપણ તે ઉપાડતાં બહુ મુશ્કેલી પડે છે. એવીજ રીતે આપણાં પાપને માટે પણ સમજવાનું છે. જેમ પાણીમાં લાકડાંનો ભાર લાગતો નથી ને સેંકડો ભારવટિયાને એક માણસ ખેંચી જાય છે, તેમ આપણી ચાલુ જિંદગીમાં આપણાં પાપનો બોજો આપણને સમજાતો નથી, તેથી હજારો પાપો આપણે કરીએ છીએ; પણ મૂઆ પછી પ્રભુના દરબામાં ઇન્સાફને વખતે એ બોજો ઉપાડવો બહુ ભારે થઇ પડશે.

પ્રભુનો દરબાર એ જમીનરૂપ છે. ત્યાં લાકડાંના બીમરૂપી પાપ ઉપાડવાં બહુ ભારે પડે છે, માટે ચેતો, ચેતો. સાધુઓ આપણને આવી સહેલી સહેલી રીતોથી સમજાવે છે, પણ આપણુંજ કમભાગ્ય છે કે, આપણે તે સાંભળતા નથી અને સાંભળતાં છતાં તથા સમજતાં છતાં પણ તે પ્રમાણે વર્તતા નથી; પણ એ આપણી બહુ મોટી ભૂલ છે. માટે ભાઇઓ! પાપને કદી પણ નાનું સમજવું નહિ. તેનો બોજો, તેનું જોખમ, તેની ભયંકરતા અહીં હાલમાં આપણને સમજાતી નથી; કારણકે અહીં તે બીજરૂપે છે, પણ પ્રભુના દરબારમાં પહોંચતાં તે વૃક્ષરૂપ થઈ પડશે. અહીં આપણને તે વડના બીજની પેઠે ખસખસના દાણા જેવાં નાનાં દેખાય છે, પણ પ્રભુના દરબારમાં પહોંચતાં તે મોટાં વડનાં ઝાડ જેવાં બની જશે. તે એક એક ઝાડમાં લાખો બૂરાં ફળ થઈ પડશે, તથા તે એક એક ફળમાં હજારો ઝેરી જીવડાઓ લાગી જશે ને તે બધાં ફળ આપણેજ ભોગવવાં પડશે, એ કદી પણ ભૂલી જવું જોઈતું નથી; માટે હજી પણ વખત છે; તો ચેતો, ચેતો, નહિ તો જાણ્યા છતાં ખરાબી થશે, દીવો લઈને કૂવામાં પડ્યા જેવું થશે. માટે ભાઇઓ, કાંઇક વિચારો, વિચારો.

મનહર છંદ

અરે અપરાધી ખાધી ખોટ તે ઉપાધિ સાધી,
દગવા લોકોને કામ કીધું જે દગાઇનું;
જરૂર આ વાત તારા જીવમાં તું જાણી લેજે,
કહે દલપત ફળ દેખીશ કમાઇનું.
છુપાવી છુપાવી છળ કપટથી કીધું છેક,
લંપટ તેં કામ લાંચ ચોરી ને લુચ્ચાઇનું;
નથી મળ્યો પૂછનાર નરલોકમાં તોપણ,
પરલોકમાં તો નથી રાજ પોપાબાઇનું.

૬૨–પ્રભુના બળની તો મૂઆ પછીજ ખબર પડશે

એક બહુ મોટો શૂરવીર પહેલવાન હતો, તેની લોકોમાં બહુ કીર્તિ હતી. એક રાજાએ તે પહેલવાન માટે બહુ બહુ વાતો સાંભળી, તેથી તેને જોવા માટે પોતાની હજૂરમાં તેડાવ્યો. એ પહેલવાન શરીરે પાતળો ને કદમાં નાનો હતો, તેથી રાજાએ તેને કહ્યું કે, 'તારાં પરાક્રમ માટે લોકો બહુ મોટી મોટી વાતો કરે છે, પણ તને જોવાથી તો તારામાં એવું કાંઇ બળ દેખાતું નથી.' ત્યારે તે પહેલવાને કહ્યું કે, 'હજૂર સાહેબ! મારા બળની ખબર અહીં ન પડે, એ ખબર તો લડાઇના મેદાનમાં પડે.'

તેવીજ રીતે પ્રભુ કહે છે કે, 'તમે હમણાં મને ઓળખતા નથી; પણ મારા બળની ખબર તો તમને તમારા ઇન્સાફને વખતે પડશે. આપણા ઇન્સાફને વખતે આપણને પ્રભુના બળની ખબર પડે; તે કરતાં અગાઉથીજ તે સમર્થ પ્રભુનું સામર્થ્ય સમજી લેવું ને તેને આધીન રહેવું, એમાંજ આપણી શોભા છે ને એજ બચવાનો રસ્તો છે. પ્રભુનું બળ મૂઆ પછી અનુભવવું, નરકમાં અનુભવવું, તે કરતાં તેની કૃપામાં જીવવું અને સ્વર્ગનું ઐશ્વર્ય ભોગવવામાં તે બળ અનુભવવું એનુંજ નામ માણસાઇ છે, એનુંજ નામ પુરુષાર્થ છે અને એજ ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

૬૩–ધર્મીને ઘેર ધાડ કેમ હોય છે? સારૂં આપવા માટેજ પ્રભુ ખરાબ લઇ જાય છે

અસલના વખતમાં એક મહાત્મા હતો. તેને માટે એમ કહેવાય છે કે, 'તે ઈશ્વર સાથે વાતો કરતો હતો.' તે મહાત્માને કોઇ એક ગરીબ ભક્તે કહ્યું કે, 'તું ડાહ્યો છે ને પ્રભુને વહાલો છે, માટે મારી એક વાતનો ખુલાસો કર.' મહાત્માએ કહ્યું કે, 'બોલ, તારી શું વાત છે? મારાથી બને તે ખુલાસો કરવા હું તૈયાર છું.' ત્યારે તે ગરીબ ભક્તે કહ્યું કે, 'હું બહુ ગરીબ માણસ છું ને તેમ છતાં દરરોજ વધારે ને વધારે ગરીબ થતો જાઉં છું. હવે મારી પાસે કાંઈ રહ્યું નથી. માત્ર એક ઘાસની ઝૂંપડી મારે રહેવા માટે હતી, તેમાં પણ આગ લાગી ગઇ, તેનું કારણ શું? પ્રભુ જેને આપે છે, તેને ઘણુંજ આપે છે ને જેનું લઇ લે છે, તેનું સર્વ લઈ લે છે. મારા જેવા 'દુઃખી ઉપર ડામ ને પડ્યા ઉપર પાટુ' જેવું દુનિયામાં ઘણે ઠેકાણે બને છે, તેનું કારણ શું છે? એ ભેદ

જાણુવા હું ઇચ્છું છું.' પેલા ગરીબ માણુસની આ વાત સાંભળી તે મહાત્મા વિચારમાં પડ્યો. તેણે પણુ આવા ઘણુા કેસ પોતાની નજરે જોયા હતા, પણુ તેનો ભેદ તેનાથી સમજાયો નહિ, તેથી તેણે તે ભક્તને જવાબ આપ્યો કે, 'હું પ્રભુને એ બાબત પૂછીને તેનો ખુલાસો તને કહીશ.'

પછી તે મહાત્માએ પ્રભુને કહ્યું કે, 'ઓ ઈશ્વર! તું અનંત દયાળુ છે, તું અદલ ઇન્સાફી છે. તું ગરીબોનો બેલી છે અને તું ભક્તોનું યોગક્ષેમ કરનારો છે; છતાં પણુ તારો કાયદો અવળો કેમ છે? તારા ભકતોજ કેમ દુઃખી હોય છે? પડ્યા ઉપર કેમ પાટુ મારે છે? અને જે ગરીબ છે, તેનેજ વધારે ગરીબ કેમ બનાવે છે? મને એ સવાલ એક ભકતે પૂછેલો છે, માટે કૃપા કરીને તેનો ખુલાસો કર.'

ત્યારે પ્રભુએ તે મહાત્માને કહ્યું કે, 'મારે એક ઈંટ જોઇએ છે, તે લાવી આપ. એ પછી હું તને એ વાતનો ખુલાસો આપીશ.' મહાત્મા એક મોટા શહેરના સુંદર મહોલ્લામાંના ભભકાદાર મહેલોમાં ગયો, પણુ તે સુંદર મકાનોમાંથી ઈંટ લેવાની તેની ઇચ્છા થઇ નહિ. એ પછી તે ગરીબોના લત્તામાં ગયો. ત્યાં એક તૂટેલી દીવાલ પડું પડું થઈ રહી હતી. તેમાંથી એક ઈંટ ખેંચી લીધી ને પ્રભુ પાસે લઈ ગયો. પ્રભુએ કહ્યું કે, 'આ ઈંટ તું કયાંથી લાવ્યો?' ત્યારે મહાત્માએ કહ્યું કે, 'એક અરધી તૂટેલી ને વધારે તૂટવા માટે ઝૂકી પડેલી એક ગરીબ માણુસની દીવાલમાંથી લાવ્યો છું.' પ્રભુએ કહ્યું કે, 'ગજબ! ગજબ! એ તો તેં બહુ ગેરવાજબી કર્યું. મોટા મોટા મહેલ છોડીને એક ગરીબ માણુસની તૂટેલી દીવાલમાંથી તેં શા માટે ઈંટ લીધી. એ તૂટેલી દીવાલને તેવીજ સ્થિતિમાં વધારે વખત રહેવા દીધી હોત ને તેને બદલે કોઇ મોટા મહેલમાંથી એક ઈંટ ખેંચી લીધી હોત, તો તને શું અડચણુ હતી? શા માટે તેં એમ ન કર્યું?'

ત્યારે મહાત્માએ કહ્યું કે, 'મહારાજ! મોટા મહેલમાંથી એક ઈંટ ખેંચવાથી તેની સુંદરતા બગડી જાત ને તૂટેલી દીવાલમાંથી ઈંટ ખેંચી કાઢવાથી તે દીવાલ પડી જઇ ને હવે ત્યાં બીજી નવી દીવાલ બંધાશે.' આ સાંભળી પ્રભુએ કહ્યું: 'એજ મારો કાયદો છે ને એમાંજ દુનિયાનો ફાયદો છે. તે ભક્તને કહેજે કે, તને વધારે આપવા સારૂ તારૂં થોડું લઇ લેવામાં આવે છે. તને

સારૂં આપવા માટે તારૂં ખરાબ લઇ લેવામાં આવે છે. તને નિવૃત્તિ આપવા માટે તારો પ્રપંચ લઈ લેવામાં આવે છે ને તને સ્વર્ગ આપવા માટે તારી પાસેથી માયા ખેંચી લેવામાં આવે છે. એ તો ભક્તોની કસોટી છે, એવી કસોટીમાં જે મારી ઇચ્છાને આધીન રહી શકે તેજ ભક્ત મને વહાલા છે.'

સો ભાઇઓએ આ વાત યાદ રાખવા જેવી છે; કારણકે એથી આપણી સ્થિતિમાં આપણને દિલાસો મળે છે ને પ્રભુથી ઇચ્છાને આધીન થવાનું આપણામાં બળ આવે છે. માટે કદાચ કાંઈ નુકસાન થાય તોપણ તે ભલાને માટેજ છે એમ સમજી, ભક્તજનોએ તેનો શોક કરવો નહિ જોઇએ. નજીવી વસ્તુનો શોક કરવાથી બચીએ તોજ શાંતિમાં રહી શકાય છે. માટે ભક્તજનોએ ગરીબાઇથી દિલગીર થવું નહિ જોઇએ.

૬૪–દાન કરવાથી કાંઈ માણસ ગરીબ થઈ જાય નહિ

કોઇ મોટા સરોવરમાંથી થોડાંક પક્ષીઓ પાણી પી જાય, તો તેમાં સરોવરનું શું ઘટી જવાનું છે? તેવીજ રીતે શ્રીમંતો પ્રસંગોપાત્ત ગરીબોને યથાશક્તિ મદદ કરે તો તેથી કાંઇ તેઓ નિર્ધન થઇ જતા નથી.

મહાત્માઓ કહે છે કે, 'ધનની ત્રણજ ગતિ છે; દાન, ભોગ ને નાશ. જેઓ દાન દેતા નથી અને ભોગ પણ ભોગવતા નથી, તેઓના ધનનો નાશજ થાય છે. દાન આપવું તે બીજ વાવવા બરોબર છે. તેમાંથી એકનું સેંકડોગણું થાય છે, માટે જેને પ્રભુએ આપ્યું હોય તેઓએ દાન દેવામાં સંકોચ કરવો જોઇએ નહિ. જેઓ અહીં આપતાં સંકોચ કરશે તેઓને પ્રભુની પાસે ખાલી હાથે જવું પડશે. જિંદગી તો ક્ષણિક છે, પણ ત્યાં તો અનંતકાળ છે, માટે ક્ષણવાર ભરેલું રહેવું ને અનંતકાળ સુધી ખાલી રહેવું એ કાંઈ ડહાપણનું કામ નથી; એટલુંજ નહિ પણ યથાશક્તિ દાન આપવાથી કાંઇ માણસ ખાલી થઇ જતો નથી. ભક્તરાજ તુલસીદાસજી કહે છે કે:—

દોહો

તુલસી પંછિનકે પીએ, ઘટે ન સરિતા નીર;
ધર્મ કિયે ધન ના ઘટે, સહાય કરે રઘુવીર.

૬૫–જેમ જેમ કૂવામાંથી પાણી નીકળે તેમ તેમ નવું આવતું જાય છે, તેમ પરોપકાર કરવાથી ધન વધતું જાય છે

જેમ કૂવામાંથી પાણી ખેંચી લઇએ એટલે તેમાં નવુંનવું તાજું પાણી આવતું જાય છે, તેમજ દાન કરવાથી ધન ઘટતું નથી, પણ દાનથી ધન પવિત્ર થાય છે, એટલે તે વધે છે. કારણ-કે દાન હમેશાં ગરીબોને અપાય છે અને ગરીબોનાં અંતઃકરણના આશીર્વાદ એ એવી અલૌકિક વસ્તુ છે કે,જે પાણીમાં ડૂબતા નથી, અગ્નિમાં બળતા નથી, હથિયારથી કપાતા નથી, ચોરથી ચોરાતા નથી, ઉપાડવામાં ભાર લાગતો નથી, તેમાં કોઈ ભાગ માગતું નથી અને તે વાયુથી સુકાતા નથી. આવા અલૌકિક આશીર્વાદ કે જે કલ્યાણ મેળવવાનું સીધું સાધન છે તે દાનથીજ મળે છે; માટે જે બને તે, પાત્રને આપવું એજ મહાત્માઓનો સિદ્ધાંત છે ને એજ આપણા ધર્મની ઉત્તમતા છે. માટે જેમ બને તેમ આપણા ગરીબ ભાઇબંધોને કોઈ પણ રસ્તે મદદ કરો.

છપ્પો

અતિશય બની ઉદાર, કરો પ્રીતે પરમારથ,
વ્યર્થ બીજો વ્યવહાર, એજ સાચો છે સ્વારથ;
રીઝે જગનો રાય, થાય નાણું જો થોકે,
નહિ રહે કશું ન્યૂન, પુણ્ય ફળશે પરલોકે;
ટપકે ટપકે સરોવર ભરે, પાળ કાંકરે કાંકરે,
હિંમત ધરી હાથો હાથથી, નાખો કણ નવટાંક રે.

૬૬–પ્રભુ કહે છે કે, બીજી કોઇ પણ બાબત કરતાં આપવું એ મને વધારે ગમે છે

પ્રભુ કહે છે કે, મને જેટલી વસ્તુ વહાલી છે, તે સૌમાં સૌ કરતાં બીજાઓને આપવું તે મને વધારે વહાલું છે. સર્વસ્વ મારૂં છે, અનંત બ્રહ્માંડો મારાં છે, છતાં પણ મેં મારી પાસે કાંઇ પણ રાખ્યું નથી. સર્વ તમોને તમારાં સુખ સારૂ આપી દીધેલું છે; તેમજ તમે પણ યથાશક્તિ તમારાં ભાઇબહેનોને આપો. આપવામાં જેવી મજા છે, તેવી બીજી કોઈ વસ્તુમાં નથી. આપ-વાથી જેમ લેનારનું અંતઃકરણ ખુશી થાય છે, તેમ દેનારને પણ

એક ઉત્તમ પ્રકારનો માનસિક આનંદ ને આત્મિક દિલાસો મળે છે. પ્રભુએ કહેલું છે કેઃ—

यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत्।
यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम्॥

અર્થાત્ યજ્ઞ, દાન ને તપ, એ કર્મ તો છોડવાંજ નહિ, કારણકે તે મનુષ્યને પવિત્ર કરનારાં છે.'

પ્રભુ કહે છે કે, દાન મનુષ્યને પાવન કરનારાં છે. એ કરતાં વધારે ખાતરી આપણને શું જોઇએ ? એ કરતાં બીજું વધારે આપણને શું જોઇએ ? કારણકે પાવન થવાથીજ–શુદ્ધ થવાથીજ આપણે પ્રભુની સમીપ જઇ શકીએ છીએ અને દાનથી શુદ્ધ થવાય છે, માટે દરેક માણસે હમેશાં યથાશક્તિ મન, વચન કે કર્મથી પણ દાન કરવું જોઇએ.

૬૭–તોપનો ગોળો તો ત્રણ ચાર માઇલજ જાય, પણ અન્નનો ગોળો તો સ્વર્ગ સુધી જાય છે

દાનની મહત્તા કેટલી બધી છે, તેની તમને ખબર છે ? એક સાધુએ કોઇને પૂછયું કે, 'ભાઈ, વધારેમાં વધારે કેટલે દૂર સુધી ગોળો પહોંચી શકે ?' ત્યારે તે માણસે કહ્યું કે, 'સાધારણ ગોળો સો હાથ સુધી ને ગોફણથી ઘા ફેંકયો હોય તો ત્રણસો હાથ સુધી પહોંચી શકે.' સાધુએ પૂછયું કે, 'એથી વધારે દૂર જાય એવું કાંઇ છે ?' ત્યારે પેલા માણસે કહ્યું કે, 'બંદૂકની ગોળી હજાર હાથ સુધી દૂર જાય છે ને તોપનો ગોળો ત્રણ ચાર માઇલ સુધી જઈ શકે છે.' સાધુએ પૂછયુંઃ 'એથી વધારે દૂર જાય એવું કાંઇ સાધન છે ?' તે માણસે કહ્યુંઃ 'નહિ.' ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું કે, 'બેટા ! ભૂખ્યા માણસને ખવરાવેલો અન્નનો ગોળો સ્વર્ગ સુધી પહોંચી શકે છે.'

દાનની મહત્તા આવી છે, માટે જેને પ્રભુએ આપ્યું હોય તેણે આપવામાં સંકોચ કરવો નહિ. જેઓની પાસે લાચારોને આપવા માટે ધન હોય, તેમ છતાં પણ જે ખરે વખતે મદદ કરતા નથી તેઓ કમનશીબ છે, તેઓ અભાગિયા છે, તેઓ અરસપરસને મદદ કરનારા ઈશ્વરના મહાન નિયમની સામે થનારા છે. તેઓને એ મહા અપરાધ માટે કેવી સખ્ત શિક્ષા થશે, એ વિચારતાં અમોને દિલગીરી થાય છે. પ્રભુ ! એવાઓની ઉપર દયા કર અને તેઓને દાન કરવાની સન્મતિ આપ.

દોહો

દયા ધર્મકા મૂલ હે, પાપમૂલ અભિમાન;
તુલસી દયા ન છોડીએ, જબ લગ ઘટમેં પ્રાન.

૬૮–પ્રભુના કરજદાર રહીને કેમ સુખી રહી શકાશે?

દુનિયાના સર્વ ધર્મોનું એ એક મોટું ફરમાન એ છે કે, કોઇના પણ કરજદાર રહેવું નહિ, બનતા સુધી સર્વનું લેણું બરાબર ચૂકવી આપવું. સત્યવાદી મહારાજા હરિશ્ચંદ્રે પોતાની મહારાણીને વેચીને તથા ઢેડને ઘેર વેચાઇને પણ કરજ ચૂકવેલું છે. આપણામાં કહેવત છે કે, 'જો આ ભવમાં ન આપીએ તો બીજા ભવમાં માગનારના બળદ બનીને પણ આપવું પડશે.' દુનિયાના લેણાને માટે જ્યારે આમ છે, પૈસાના લેણાને માટે જ્યારે આટલું બધું છે, ત્યારે હૃદયના લેણા માટે અને પ્રભુના લેણા માટે કેટલું બધું હોવું જોઇએ? એનો ખ્યાલ તો કરી જુઓ. આપણને પ્રભુએ જે કાંઇ આપેલું છે, તેમાંથી થોડુંઘણું પણ પ્રભુના પવિત્ર નામથી પ્રભુનાં બાળકોને–અરે! આપણાજ ભાઇઓને આપવું જોઇએ. પ્રભુએ બીજાંઓને આપવાની શરતેજ આપણી ઉપર કૃપા કરીને આપણને ઘણુંય આપેલું છે. આપણી તિજોરીમાં ઈશ્વરના ઐશ્વર્યને કેદ કરવા માટેજ તે ઐશ્વર્ય કાંઇ આપણને આપવામાં આવ્યું નથી. ઈશ્વરી ઐશ્વર્ય સાર્વજનિક છે. તેને કેદ કરવાનો કોઇને પણ અધિકાર નથી. જે ઈશ્વરના ઐશ્વર્યને પોતાનું બનાવીને કેદ કરે છે, તે પ્રભુના મોટા ગુનેગાર છે; કારણકે ઈશ્વરી ઐશ્વર્યને પોતાની તિજોરીમાં કેદ કરવું એ ઇશ્વરની સામે થવા જેવું છે, એ ઈશ્વરી સત્તાનો ખુલ્લો અનાદર છે, એ ઈશ્વરના તેજને ઝાંખું કરી નાખવા જેવું છે અને છતા પૈસાએ બીજા હકદારોને નાહક રોવરાવવા સારૂ દેવાળું કાઢવા જેવું છે; પણ જરૂર યાદ રાખવું કે, એવી રીતે બદદાનત રાખવાથી કાંઇ પ્રભુના કરજમાંથી છૂટી જવાય તેમ નથી; એની મજા તો આગળ છે. એવા પાપીઓને અહીં પોતાના નજીવા સ્વાર્થમાં મજા પડે છે, એટલે આડાંઅવળાં બહાનાં કરી ધર્મના, વ્યવહારના ને રાજ્યના કાયદા તોડી પોતાના મનનું ને બીજાઓનાં મનનું સમાધાન કરે છે; પણ એવાઓએ યાદ રાખવું જોઈએ કે, તેઓનાં અહીંનાં બહાનાં

યમદૂત પાસે કાંઇ કામ આવવાનાં નથી ને પ્રભુના દરબારમાં કાંઇ પોપાંબાઇનું રાજ નથી; માટે જેમ બને તેમ જલદીથી ગરીબો તરફની તમારી ફરજ બજાવો. ગરીબો તરફની ફરજ બજાવવી તેનું નામ પ્રભુનું કરજ ચુકાવવું એ છે.

૬૯—રાજાનું લેણું ચુકાવ્યા વિના નહિ ચાલે, ત્યારે પ્રભુનું લેણું ચુકાવ્યા વિના કેમ ચાલશે?

એક માણુસ ઉપર રાજાનું લેણું હતું. તેની પાસે તે ચુકાવી દેવાનાં સાધનો હતાં, તોપણ કાંઇ ને કાંઇ બહાનાં કાઢી તેણે પોતાનું કરજ ચુકાવ્યું નહિ અને અંતે પોતાને માથે રાજાનું લેણું રાખી તે મરી ગયો. એ પછી તેનાં છોકરાં ઉપર રાજાની ઇતરાજી થઈ. રાજાએ તેના ઘર ઉપર જપ્તી બેસાડી ને પોતાના લેણા માટે તેનું ઘર હરાજ કરાવી તેની મોટી મિલકત ખેદાન-મેદાન કરી નાખી. બીજાં માણસોનું કરજ ચુકવવામાં પણ કાંઈ ઘાલમેલ ચાલતી નથી, ત્યારે રાજાનું કરજ ચુકવવામાં બહાનાં કેમ ચાલે? કારણકે એ સત્તાવાન છે. ત્યારે પ્રભુ તો રાજાઓનો પણ રાજા અને મહારાજાઓનો પણ મહારાજા છે. તેના કરજ-માંથી ખોટાં બહાનાંઓથી કેમ છૂટી શકાશે? તેની ઇતરાજીથી કેમ બચી શકાશે? માટે હજાર કામ પડતાં મૂકીને પ્રભુનું કરજ સૌથી પહેલું ચુકાવવું જોઇએ. એમ કરવામાં આબરૂ છે. એ કરજ ચુકાવવામાંજ મજા છે અને એ કરજ ચુકાવવાથીજ પ્રભુની કૃપા મેળવી શકાય છે. એ કરજ ચુકાવવું એટલે બીજું કાંઇજ નહિ પણ આપણાં ગરીબ ભાઇબહેનોને જરૂર વખતે બનતી મદદ કરવી એજ છે.

૭૦—જેમ ઘંટીમાં ખીલાને આશરે રહેલા દાણા બચી જાય છે, તેમજ પ્રભુને શરણ થનાર જીવો પણ બચી જાય

દુહો

માયા એસી ડાકિની, ખાયો સબ સંસાર;
એક ન ખાયો કબીર જો, રહ્યો રામ આધાર.

સમર્થ પ્રભુનું શરણુ ધર્યા વિના નરકથી બચી શકાય એવો બીજો કોઇ પણ રસ્તો નથી. મોક્ષમાં જવાનો રસ્તો માત્ર પ્રભુનું શરણુજ છે. વ્યવહારમાં પણ જુઓ કે, ઘંટીમાં જે દાણા પડે છે

તે સર્વ દળાઇ જાય છે; પણ તેમાંથી જે દાણા ઘંટીના ખીલાની ઓથમાં ભરાઇ જાય, ખીલાના શરણમાં રહી જાય તે ઘંટીની વચ્ચે રહેવા છતાં પણ બચી જાય છે. તેમજ દુનિયાનું ચક્ર એ કાળની ઘંટી છે, તેમાં પ્રભુ એ ખીલો છે. જેઓ એ ખીલાના શરણમાં જાય છે તેઓ બચી જાય છે, પણ જેઓ ખીલાને છોડી દે છે તેઓનો તો નાશજ થાય છે. આપણે નાની બાબતો સારૂ અને નજીવી નજીવી સાર વિનાની વાતો સારૂ પણ મોટાઓનો આશરો શોધીએ છીએ; કારણકે મોટાઓના આશ્રયથી કામ પાર પડે છે. ત્યારે વિચાર તો કરો કે, પ્રભુ કરતાં મોટું બીજું કોણ છે? આપણે જે સાધુસંતનો, પીરપયગંબરનો કે દેવદાનવોનો આશ્રય શોધીએ છીએ, તે પણ પ્રભુનો આશ્રય શોધે છે; માટે આપણે સર્વશક્તિમાન પ્રભુને છોડીને બીજાઓનો આશરો શા માટે શોધવો જોઇએ? આપણે તો મોટામાં મોટા, દયાળુમાં દયાળુ અને સો આશ્રયના પણ આશ્રય સમર્થ પ્રભુનું સર્વાત્મભાવથી શરણ લેવું જોઈએ. એજ દુઃખથી, પાપથી તથા નરકથી બચવાનો અને પરમ કલ્યાણનો રસ્તો છે. પ્રભુએ પણ કહેલું છે કેઃ—

तमेव शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत ।
तत्प्रसादात्परां शांतिं स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतम् ॥
(ગી૰ અ૰ ૧૮, શ્લો૰ ૬૨)

અર્થાત્ હે અર્જુન! સર્વભાવથી પ્રભુનાજ શરણમાં જા. તેની કૃપાથી પરમ શાંતિને તથા અખંડ સ્થાનને પામીશ.

આવી રીતે પ્રભુ આપણને કોલ આપે છે, માટે અનંત કાળના મોક્ષનો આનંદ ભોગવવા સારૂ ભાઇઓ! તન, મન અને ધનથી પ્રભુને શરણે જાઓ, પ્રભુને શરણે જાઓ.

૫૬

સુખ છે તમારા શરણમાં—હો શામળિયાજી;
એ મારા ગુરુએ કહ્યું કરણમાં—હો શામળિયાજી. (ટેક)
જપ તપ તીરથ ચારે પદારથ (૨)
એ મારા ગુરુજીના ચરણમાં—હો શામળિયાજી—સુખ છે૰
પ્રેમે કરીને મારે મંદિરે પધારો વહાલા (૨)
ન જોશો જાત કુળ વરણમાં—હો શામળિયાજી—સુખ છે૰
બાઇ મીરાં કહે પ્રભુ ગિરધરના ગુણ વહાલા (૨)
આડે આવજો મારા મરણમાં—હો શામળિયાજી—સુખ છે૰

૭૧–થોડા કાળને માટે અહીં આટલો બધો સંગ્રહ અને અનંતકાળના પરલોક માટે કાંઇજ નહિ?

બે ભાઇઓ હતા. તે બંને પૈસાદાર હતા. તેમાંનો મોટો ભાઇ બહુ ઉદાર ને નાનો ભાઇ લોભિયો હતો. મોટો ભાઇ સારી સારી સખાવત કરતો, ગરીબોની ખબર રાખતો, પાડોશીઓને મદદ કરતો, દુઃખીને દિલાસો આપતો, બિમારોની સેવા કરતો, વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરતો અને અનાથોની સંભાળ લેતો હતો. એવાં ભલાં કામોમાં ખુલ્લા દિલે ને છૂટાં હાથે તે પૈસા ખર્ચતો હતો; પણ નાનો ભાઇ ધર્મના કામમાં એક દમડી પણ ખર્ચતો નહોતો, તે તો બધું ભેગુંજ કર્યા કરતો હતો. એક વખત મોટો ભાઈ બહુ બિમાર પડ્યો, ત્યારે તેણે સર્વેનાં ખાતાં ચૂકતે કર્યાં; એ વખતે તેનો નાનો ભાઇ પણ ત્યાં આવ્યો, ત્યારે મોટા ભાઇએ તેને કહ્યું કે, 'મારી પાસે તારૂં લેણુંદેણું હોય તે ચૂકવી જા.' ત્યારે તે નાના ભાઇએ કહ્યું કે, 'હું તમારી પાસે કાંઇ માગતો નથી, પણ તમારા આઠ આના મારી પાસે લેણા છે, તે આપી જઇશ.' ત્યારે મોટા ભાઇએ કહ્યું કે, 'હવે તો હું હમણાં જાઉં છું, માટે એ આઠ આના તું આવે ત્યારે સ્વર્ગમાં લેતો આવજે.' નાના ભાઇએ કહ્યું કે, 'એ કેમ બને? ત્યાં કેમ લાવી શકાય?' ત્યારે મોટા ભાઇએ કહ્યું કે, 'તારા લાખો રૂપિયા ત્યાં તું લઈ જઇશ ને મારા આઠ આના નહિ લાવી શકે? એમાં તને શું ભાર લાગી જવાનો છે?' નાના ભાઇએ કહ્યું: 'ત્યાં તો કાંઇ લાવી શકાય નહિ.' ત્યારે મોટા ભાઇએ કહ્યું કે, 'અહીં તો આપણને થોડો વખત રહેવાનું છે, ને ત્યાં તો અનંતકાળ સુધી રહેવાનું છે. થોડા વખતને માટે આટલી બધી ધામધૂમ ને આટલો બધો સંગ્રહ અને અનંતકાળને માટે કાંઇ નહિ? જ્યાં તારે વધારે વખત રહેવું છે, ત્યાં જ્યારે કાંઇ લઇ જઇ શકીશ નહિ, ત્યારે અહીં ભેળું કરેલું તને શું કામ આવશે?' મોટા ભાઇની આ વાતથી નાના ભાઇને પોતાની ભૂલ ખુલ્લી રીતે માલૂમ પડી ગઇ, તે શરમાઇ ગયો ને તે દિવસથી પરમાર્થના કામમાં લાગી ગયો.

સૌ ભાઇઓએ બરાબર રીતે યાદ રાખવું જોઇએ કે, અહીં ભેળું કરેલું ત્યાં કામ આવતું નથી, પણ અહીં સારી રીતે ખર્ચેલુંજ કામ આવે છે. માટે જેને પ્રભુએ આપ્યું હોય તેણે પર-

માર્થમાં પાછું પડવું નહિ. પ્રભુ કહે છે કે, 'મારાં બાળકોની સેવા એજ મારી સેવા છે; માટે જો મને રીઝવવો હોય તો તનથી મનથી, ધનથી કે બીજી કોઇ પણ રીતે જેનાથી જેવી રીતે બને તેવી રીતે બાળકોની સેવા કરો. સૃષ્ટિની સુંદરતા વધારો. જગતને પૂર્ણતાએ પહોંચાડવાના અને મનુષ્યને દેવ બનાવવાના મારા ઉદ્દેશમાં મદદ કરો. એમાં જગતનો ઉદ્ધાર છે ને એમાંજ હું છું. માટે પરમાર્થ એજ તમારો હમેશનો મંત્ર રાખો.

છપ્પો

જેમ ઘાંચીનો બળદ, રાત ને દિવસે ફરિયો;
જેમ ગધો ગુણ હીણ, ભાર અણ લેખે ભરિયો;
પાડો જેમ પખાલ, પૂંઠે પણ પરખે પાણી;
વેઠે પકડી વીર, તરફડીને તે તાણી;
જર રળો થઇ રાંકડા, વેઠ દુઃખ વધારિયો;
શામળ નવ ખાધું ખરચિયું, તે જીતી બાજી હારિયો.

૭૨–ગાડા નીચે ચાલતા કૂતરાની પેઠે હુંજ ગાડું ખેંચી જાઉં છું એવું અભિમાન ન રાખો

પરમાર્થ કરવામાં ઘણાં માણસો વિશેષતા સમજે છે, પણ એ ભૂલ છે. મહાત્માઓ કહે છે કે, પરમાર્થ કરવો એ તો ખાસ ફરજ છે. એમાં કાંઇ અભિમાન કરવા જેવું નથી. જ્ઞાની ગુરુ નાનકે કહેલું છે કેઃ—

" તું કહેગા મૈં દાતા હું, ધર માલ કહાંસે લાયા હૈ ?
દાન કરો ગરીબસેં બાબા, મગરૂરીસેં ધોખા હૈ. "

આપણે દાતા બનીએ છીએ, પણ આપણને આપવાવાળો કોણ છે? આપણને પ્રભુએ આપ્યું છે, માટે પ્રભુના પવિત્ર નામથી બ્રહ્માર્પણ કરવું જોઇએ. કૂતરૂં ગાડા નીચે ચાલ્યું જાય ને મનમાં એમ માની લે કે, હું ગાડું ખેંચી જાઉં છું. એવું મિથ્યા અભિમાન આપણે ન કરવું જોઇએ. પ્રભુની આપેલી ચીજો પ્રભુના પવિત્ર નામથી, પ્રભુને અર્થે, પ્રભુનાં બાળકોને, આપણાં ભાઇબહેનોને આપવી જોઇએ. દુનિયાના સર્વ ધર્મોએ એ મુખ્ય ફરજ માનેલી છે. યજ્ઞ, દાન અને તપ કરવામાં અભિમાન નહિ કરવા માટે પ્રભુએ પણ કહેલું છે કેઃ—

एतान्यपि तु कर्माणि संगं त्यक्त्वा फलानि च ।
कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥
(ગી. અ૦ ૧૮, શ્લો૦ ૬)

અર્થાત્ હે અર્જુન! એ કર્મો પણ ફળની ઇચ્છા છોડીને તથા અભિમાન છોડીને કરવાં જોઇએ, એ મારો ચોક્કસ મત છે.

યજ્ઞ એટલે પ્રભુ તરફની ફરજ, દાન એટલે મનુષ્યજાત અને પ્રાણીઓ તરફની આપણી ફરજ અને તપ એટલે મનને કાબૂમાં રાખવું. એ ત્રણ મુખ્ય કર્મ કે જેને કર્તવ્ય કહેવામાં આવે છે, તે પ્રભુને અર્થેજ કરવાનાં છે. એમાં અભિમાન કરવાથી એ કર્મોની મહત્તા ઘટી જાય છે. તે માટે પ્રભુએ કહેલું છે કેઃ—

यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबंधनः ।
तदर्थ कर्म कौंतेय मुक्तसंगः समाचर ॥
(ગી૦ અ૦ ૩, શ્લો૦ ૯)

અર્થાત્ મારે માટેનાં કર્મો સિવાયનાં સર્વે કર્મો બંધનકારક છે; હે અર્જુન! આસક્તિ છોડી તું પ્રભુ અર્થે કર્મ કર.

પ્રભુની આવી ખુલ્લી આજ્ઞા છતાં પણ જો આપણે આપણા અહંભાવમાંથીજ પરમાર્થ કરીએ, તો એ પરમાર્થ પણ બંધનકારક થઇ પડે છે. એમ ન થાય માટે આપણાં દાનધર્મ ખાસ પ્રભુપ્રીત્યર્થેજ હોવાં જોઇએ; તેમાં જરા પણ વિશેષતા નહિ સમજવી જોઇએ અને જરા પણ કર્તાપણાનું અભિમાન ન કરવું જોઇએ. જો તેમાં જરા પણ અભિમાનનો અંશ આવી જશે તો એ રૂડાં કર્મો પણ બંધનકારક થઇ પડશે. માટે ભાઇઓ! લૂખાં માનપાન સારૂ ને ઘડીકવારના માનમરતબા સારૂ નહિ, પણ પ્રભુને અર્થે અંતરની શુભેચ્છાથી પરમાર્થ કરો.

૭૩—અભિમાન કરવાથી આપણાં શુભ કર્મો પણ ઓછી સત્તાવાળાં ને મલિન થઈ જાય છે

વ્યવહારમાં આપણે જોઇએ છીએ કે, નિખાલસતાથી જે નાનાં કર્મો કરવામાં આવે છે, તેની કિંમત પણ મોટી થઇ પડે છે, ત્યારે પરમાર્થને ખાતર કરેલાં અને તે પણ વળી બ્રહ્માર્પણ થયેલાં કર્મોની કિંમત ઈશ્વરના દરબારમાં કેટલી બધી મોટી થઇ

પડશે ને અહંભાવવાળાં કર્મો ત્યાં કેટલાં બધાં નીચાં થઇ પડશે, એનો ખ્યાલ તો કરો! આપણાં ભલાં કામોની કિંમત ઓછી ન થઇ જાય, પણ તેની કિંમત વધારેમાં વધારે થાય તે સારૂ દયા કરીને એની એ વાત પ્રભુ આપણને વારંવાર કહે છે કેઃ—

यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत्।
यत्तपश्यसि कौंतेय तत्कुरुष्व मदर्पणम् ॥

(ગી૦ અ૦ ૯, શ્લો૦ ૨૭)

અર્થાત્ જે કરો, જે ખાઓ, જે હોમો, જે આપો, જે તપ કરો, તે સર્વ હે અર્જુન! મને અર્પણ કરો.

પ્રભુની આ બહુ ખુલ્લી અને મોટી આજ્ઞા છે. એમ કરવાથી શું થાય છે, તેને માટે પ્રભુએ કહેલું છે કેઃ—

ब्रह्मण्याधाय कर्माणि संगं त्यक्त्वा करोति यः।
लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवांभसा ॥

(ગી૦ અ૦ ૫, શ્લો૦ ૧૦)

અર્થાત્ જેમ કમળનું પાંદડું પાણીમાં રહેવા છતાં કોરૂં રહે છે, તેમ આસક્તિ છોડીને કર્મો પ્રભુને અર્પણ કરવાથી કર્મ કર્યાં છતાં પણ તમે બંધનમાં આવશો નહિ.

પ્રભુને કર્મ અર્પણ કરવાથી આવી રીતે કર્મના સ્વાભાવિક દોષથી બચાય છે. માટે કદી પણ પરમાર્થ કરવામાં અભિમાન કરવું નહિ કે ફુલાઇ જવું નહિ; પણ ઈશ્વરી ફરજ સમજીને, મનુષ્યનું મનુષ્યત્વ સમજીને, આત્માની ઉન્નતિ સમજીને, જિંદગીની સાર્થકતા સમજીને, ધર્મનું તત્ત્વ સમજીને, આપણું કર્તવ્ય સમજીને અને પ્રભુની આજ્ઞા સમજીને, શુદ્ધ અંતઃકરણથી, ખુલ્લા દિલે, મહાન ઈશ્વરના પવિત્ર નામથી, પ્રભુપ્રીત્યર્થે પરમાર્થ કરવો જોઇએ. જો એમાં સંકોચ કરીએ અથવા અહંભાવ રાખીએ તો આપણે હાથે કરીને તેની કિંમત ઘટાડી નાખીએ છીએ અને તેનું ફળ ઓછું કરી નાખીએ છીએ, એમ સમજવું. માટે કદી પણ પરમાર્થમાં અહંભાવ ન રાખવો એજ મનુષ્યની ઉત્તમતા છે. એજ મહાત્માઓનો છેવટનો ઉપદેશ છે ને એજ ઈશ્વરેચ્છા છે.

૭૪–બીજાઓની ચીજોનો આપણે લાભ લઇએ છીએ, માટે આપણે પણ બીજાઓને માટે કાંઇ કરવું જોઇએ

પ્રભુની ઇચ્છા છે માટે ને શાસ્ત્રોની આજ્ઞા છે માટે દાન કરવું જરૂરનું છે; એટલુંજ નહિ પણ વ્યાવહારિક રીતે પણ દાન કરવાને આપણે બંધાયલા છીએ, કારણકે કોઇકનાં વાવેલાં ઝાડોનાં ફળ આપણે ખાઇએ છીએ, બીજાઓનાં લખેલાં પુસ્તકો વાંચીને આપણે જ્ઞાન મેળવીએ છીએ, બીજાઓએ ખોદાવેલાં કૂવાતળાવનાં પાણી આપણે વાપરીએ છીએ, બીજાઓએ બનાવેલાં કપડાં આપણે પહેરીએ છીએ, બીજાઓએ વાવેલાં અનાજથી આપણે નભીએ છીએ, બીજાઓની જમીન પર આપણે ફરીએહરીએ છીએ, બીજાઓની ગાડીઓમાં આપણે બેસીએ છીએ, બીજાઓએ શોધેલી દવાઓનો આપણે લાભ લઇએ છીએ, બીજાઓએ બાંધેલાં ઘરોમાં આપણે રહીએ છીએ, બીજાઓએ શોધેલાં યંત્રો અને યુક્તિઓનો આપણે લાભ લઇએ છીએ અને આપણે આપણા પોતાથીજ નહિ પણ બીજાઓની મદદથીજ ઉત્પન્ન થયા છીએ. ટૂંકામાં આપણી જિંદગીનો દરેક શ્વાસ ઇશ્વરકૃપાથી ને બીજાઓની મદદથીજ લઇ શકાય છે. આમ હોવાથી જાણ્યે કે અજાણ્યે પણ આપણે બીજાઓના ઉપકારમાં હમેશાં દબાયલાજ છીએ, માટે આપણે પણ બીજાઓને માટે કાંઇક ને કાંઇક પણ ભલું કામ કરવુંજ જોઇએ. જે એવી રીતે ન કરે તે નગુણા છે. આપણી ઉપર કરેલા ઉપકારનો બદલો વાળવા તક ન લેવી, યત્ન ન કરવો એતુંજ નામ પાપ છે ને એજ અધમપણું છે; માટે એવા અધમપણાથી બચવા સારૂ ઇશ્વરના પવિત્ર નામથી ઇશ્વરને અર્થે આપણાં ગરીબ ભાઇબહેનોને યથાશક્તિ મદદ કરવી જોઇએ.

૭૫–દાન આપવું તે થાપણ મૂકવા બરોબર છે

દોહરો

કરીએ સારૂં કોઇનું, એજ ધર્મનું કર્મ;
બીજા કલ્પિત ધર્મ છે, મનમાં સમજો મર્મ.

દાન આપવું એનો અર્થ શું ? તમે ધારો છો તેમ દાન

દેવાનો અર્થ આપી દેવું એવો નથી. આપણે દાન દેવાનો ખરો અર્થ સમજતા નથી, માટેજ આપણે છૂટથી દાન આપી શકતા નથી. મહાત્માઓ કહે છે કે, દાન દેવું એનો અર્થ આપી દેવું એવો નથી, પણ દાન દેવું એનો અર્થ ઈશ્વરને ત્યાં થાપણ મૂકવી એવો છે. દાનરૂપે ઈશ્વરને ત્યાં મૂકેલી થાપણ ખરે વખતે આપણને વ્યાજ સાથે કામ આવે છે. જ્યારે જાણ્યેઅજાણ્યે થઇ ગયેલાં બૂરાં કર્મોમાંથી પેદા થયેલા પાપરૂપી દુશ્મનો આપણી ઉપર હુમલો કરે છે, ને તેથી આપણે આફતમાં આવી પડીએ છીએ, ત્યારે આપણા બચાવ માટે ઈશ્વરને ત્યાં અનામત મૂકેલી દાનરૂપી મૂડી વ્યાજ સાથે કામ લાગે છે. આ વાતમાં કોઇએ સંદેહ રાખવો નહિ જોઇએ, કારણકે આપણે નજરે જોઇએ છીએ કે, કોઇ પણ સારો માણસ બીજાઓની થાપણ ખાઇ જતો નથી, ત્યારે સૌથી સારામાં સારો ઈશ્વર આપણી થાપણ કેમ ડુબાવશે ? એટલો તો આપણે જરૂર વિશ્વાસ રાખી શકીશું કે, દાનરૂપે ઈશ્વરને સોંપેલી આપણી નાનકડી રકમ સારૂ તેને દેવાળું તો નહિજ કાઢવું પડે; માટે ભાઇઓ ! દાન કરો, દાન કરો. દાન કરવું તે આપી દેવું એમ નથી, પણ આપણાજ બચાવ સારૂ અનામત મૂકવું એ છે. એ અનામત રકમ—એ રીઝર્વ ફંડ—એ સેવિંગ્સ બેંકમાં મૂકેલું નાણું, જેમ વધારે હોય તેમ વધારે લાભ છે—વધારે બચાવ છે; માટે આપણાં ગરીબ ભાઇબહેનોને મદદ કરતાં હાથ પાછો ખેંચો નહિ, ખેંચો નહિ. મદદનો હાથ તો લંબાવવામાંજ મજા છે.

પદ

કોઇનો ભાર ન રાખે મોરારી, આપે વ્યાજશાકે ગર્થવાળી. (ટેક)
સુદામાજીના તાંદુલ લીધા, તેના મહેલ કનકના રે કીધા;
દ્રૌપદીજીનું આવ્યું રે ટાણું, ચીર પૂર્યાં તે નવસો નવાણું.
કુબ્જાનું રે ચંદન લીધું, એને રૂપ અનુપમ દીધું;
ગોવાળિયે ઓછવ કીધો, વહાલે કરપર ગોવરધન લીધો;
ધન્ય ધન્ય નરસિંહ તારી વાણી, એમ બોલ્યા તે સારંગપાણી.

૭૬—દાન આપવું તે બીજ વાવવા બરોબર છે

ગરીબોને દાન આપવું એનો અર્થ નાખી દેવું એવો નથી, પણ બીજ વાવવું એવો છે. અહીં પૃથ્વીમાં આપણે એક બાજરીનો

દાણો વાવીએ તો તેના હજારો દાણા થાય છે. એક આંબાની ગોટલી વાવીએ તો તેમાંથી હજારો ફળ સેંકડો વરસો સુધી મળે છે, ત્યારે સ્વર્ગની ભૂમિ તો પૃથ્વી કરતાં લાખોઘણી સારી છે અને બાજરીના દાણા કે આંબાની ગોટલી કરતાં દાનનું બીજ તો હજારોગણું ચડિયાતું છે, એટલે એમાંથી કેવાં સરસ અને કેટલાં બધાં ફળ થશે તથા એ ફળનો લાભ કેટલા લાંબા વખત સુધી મળશે, એ ખ્યાલ તો કરી જુઓ. શાસ્ત્રો કહે છે કે, સાત પેઢી સુધી પુણ્યની અસર પહોંચે છે; માટેજ આપણામાં કહેવાય છે કે, ' મોટેરાંનાં પુણ્યથી અમે સુખી છીએ. '

પરમાર્થનાં બીજ વાવવામાં આટલી બધી ખૂબી ને આટલી બધી મજા છે; એટલે એમ સમજવાનું છે કે, દાન કરવું તે માત્ર આપણે સારૂજ નહિ, પણ આપણાં બચ્ચાંઓ અને તેનાં બચ્ચાંઓના હિત સારૂ પણ આપણે પુણ્ય કરવું જોઇએ. પૃથ્વી ઉપરની જમીન અને અનાજનું બીજ જ્યારે સેંકડોગણું આપી શકે છે, ત્યારે સ્વર્ગ જેવી ભૂમિ ને પરમાર્થ જેવું બીજ કેટલું બધું આપી શકે ? એ ખ્યાલ કરતાં પણ અમોને તો આનંદ થાય છે; માટે ભાઈઓ ! જેમ બને તેમ ગરીબોને મદદ કરો. આપવામાંજ મજા છે, કારણકે આપવું તે નાખી દેવું નથી; પણ મોસમમાં બીજ વાવવા જેવું છે. જે છતાં સાધનોએ એવાં બીજ નહિ વાવે તે ફળ વિનાનાં રહી જશે અને વખત આવ્યે તેઓને પસ્તાવોજ કરવો પડશે; માટે હજી પણ વખત છે તો બીજ વાવો, ધર્મનાં બીજ વાવો; એજ માણસાઈ છે, એજ પ્રભુની આજ્ઞા છે ને એમાંજ કલ્યાણ છે.

૭૭–દાન આપવાથી કોઇ ગરીબ થતું નથી ને કદાચ થાય તોપણ તેમાં તેઓ શોભે છે

દાન આપવાથી દુનિયામાં કોઇ ગરીબ થઇ ગયા નથી ને કદી દાન આપવાથી કોઇ ગરીબ થઇ ગયા હોય, તો તે ગરીબાઇમાં પણ બીજા સૌ કરતાં તે વધારે શોભે છે. દુનિયામાં માગવાવાળાજ ગરીબ છે, આપવાવાળા ગરીબ નથી. પરમેશ્વરે જેને આપ્યું હોય, તેમાંનું યથાશક્તિ પાત્રને આપવાથી કાંઈ ઘટી જતું નથી. કવિઓએ કહેલું છે કે:–

દોહા

કુંજર મુખતેં ગિર પડ્યો, સો ઘટ્યો ન ગજકો આહાર;
લાખો કીડી લે ચલી, સો વરતાવન પરિવાર.

આવીજ રીતે રાજાઓ અને શ્રીમંતો એ કુંજર સમાન છે અને ગરીબો તે કીડી સમાન છે. પોતાને માટે જે નહિ ખાઇ શકાય એટલું બધું ખાવાનું છે, તેમાંથી થોડું ગરીબોને મોઢે જાય તો તેથી શ્રીમંતોનું કાંઇ ઘટી જતું નથી, પણ એટલામાં ગરીબો કુટુંબ સહિત નભી જાય છે. વાલકેશ્વરના મેળામાંથી બે ચાર રમકડાં ઓછાં લે તો એક શ્રીમંત દસ વીસ રૂપિયા બચાવી શકે છે અને તેજ પૈસાનાં કોઈ ગરીબ વિદ્યાર્થીને પુસ્તકો અપાવે તો બહુ વધારે હિત કરી શકે છે. રેલવેમાં મુસાફરી કરતાં ફર્સ્ટ કલાસને બદલે સેકન્ડ કલાસમાં બેસે ને તે પૈસા ગરીબ રાંડીરાંડોને મદદ કરવામાં ખર્ચે તો એમાં કાંઇ તેઓનું ઓછું થઇ જતું નથી. પરેલથી કોલાબે જતાં વિકટોરિયાનો રૂપિયો ખર્ચવાને બદલે ટ્રામથી એક આનામાં ચલાવી લે ને એક રૂપિયાની સોળ શેર પૂરી લઇ ગરીબોને અપાવે તો સોળ માણસનો એક ટંક ગુજારો થઇ શકે છે. બૈરીના દાગીનામાં જેઓ પચીસ હજાર રૂપિયા રોકતા હોય તેઓ દસ હજારના દાગીનાથી ચલાવી લે અને પંદર હજાર રૂપિયાનું વ્યાજ દર સાલ ધર્માદામાં ખર્ચ્યા કરે તો શું તે શ્રીમંતની બૈરી બેડોળ બની જવાની છે? નહિજ, ઊલટું દાનથી તેનું તેજ વધશે, પણ એ બનવું મુશ્કેલ છે; કારણકે આપણા અહંભાવને આપણે વળગેલા છીએ, એટલે ઈશ્વરને અર્થે જે આપવાનું છે તે આપી શકતા નથી. એજ બંધન છે, એજ પામરપણું છે ને એજ–નહિ આપવું એજ ઈશ્વરી રસ્તામાં આગળ નહિ વધવા દે તેવી મોટી અડચણ છે. માટે જેમ બને તેમ આપવાનો રસ્તો ખુલ્લો કરવાથીજ સ્વર્ગનો સાંકડો રસ્તો પણ વિશાળ થશે.

૭૮–આપનારને ઘેર હાથીઘોડા છે, લેનારને ઘેર નહિ

દુનિયામાં આપવામાંજ મજા છે, લેવામાં નહિ. જગતમાં જે સુંદર મકાનો છે, બગીચાઓ છે, ઝવેરાતો છે, ગાડીઘોડાઓ છે, કારખાનાંઓ છે, દુકાનો છે, તિજોરીઓ છે ને મોટા મોટા વૈભવો છે તે સર્વ દેનારને ત્યાં છે; લેનારને ત્યાં તેમાંનું કાંઈ પણ

નથી, એ બરાબર યાદ રાખજો. એક મોટા ધર્મોપદેશકે પોતાના ઉપદેશ વખતે જાહેરમાં કહ્યું હતું કે, "હવે હું બૂઢો થયો છું, ને જ્યારથી છેક નાનો હતો ત્યારથી હજારો જણ પાસેથી કાંઇ ને કાંઇ રોજ રોજ લેતો આવ્યો છું, તોપણ હું તો ગરીબનો ગરીબ-જ રહ્યો છું. 'ભીખનાં હાંડલાં શીકે ચડે નહિ,' એ કહેવત ખરે-ખરી છે, માટે લેવાની ઇચ્છા રાખો નહિ, પણ આપવાનીજ ઇચ્છા રાખો. જગતમાં આપવામાં મજા છે."

વિદ્વાનો કહે છે કે, આપણે માત્ર 'આપણી જાતને માટેજ નહિ પણ જગતને માટે જન્મ્યા છીએ માટે આપો. આપવામાં સુખ છે, કારણકે આપવું તે પ્રભુને બહુ વહાલું છે. આપવાથી પ્રભુ બહુ રાજી થાય છે. તેણે આપણને ઘણુંય આપેલું છે અને આપણે બીજાઓને ઘણુંય આપીએ એમ તે ઇચ્છે છે, માટે જેમ બને તેમ કોઇ ને કોઇ રસ્તે પણ આપણા ભાઇબહેનો-ને સમયોચિત મદદ કરતા રહો.'

કુંડળિયા-ભુજંગી છંદ

રાખી દયા હૃદયવિષે, કરો લોક ઉપકાર;
ઉત્તમ કારજ એજ છે, સર્વ ધર્મનો સાર.
બધા ધર્મનો સારમાં સાર એ છે;
કથા વારતા ગ્રંથકારો કહે છે.
શિખી સાંભળીને જુઓ શબ્દ સાંખી;
બનો ઉપકારી દયા દીલ રાખી. (કવિ દલપતરામ)

૭૯–અસલના લોકો દાન આપવાને કેવી કેવી યુક્તિઓ કરતા?

અસલના ઋષિઓ કંદમૂળ ખાઇને રહેતા અને તે પણ ન મળવાથી કદાચ અપવાસ કરવો પડે, તો તે પણ કબૂલ કરતા, પણ દાન માગવા જતા નહોતા. માગવા જવું તો બાજુએ રહ્યું, પણ રાજાઓ અને શ્રીમંતો તેમના પગમાં પડી પડીને તેઓની ઇચ્છા મુજબ કાંઇ પણ વસ્તુ માગવાની પ્રાર્થના કરતા હતા, તોપણ તેઓ કોઇ પાસેથી કાંઇ લેતા નહોતા; પણ જાતમહેનતથી, ઈશ્વ-રેચ્છાથી જે કાંઇ મળે તે ઉપર ગુજારો કરતા હતા; કારણકે દાન લેવાથી પુણ્યનો, તપનો, ધર્મનો, યશનો, આયુષ્યનો તથા ઈશ્વર-કૃપાનો ક્ષય થાય છે, એમ તેઓ પૂર્ણ રીતે સમજતા હતા; તેથી બનતા સુધી હાલના કળજુગિયા સાધુઓની પેઠે તેઓ કોઇની

ઉપર બોજારૂપ થઇ પડતા નહોતા. જો માગવું સારૂં હોય, દાન લેવું એ સારૂં હોય તો ઋષિ-મુનિઓ શા માટે તેનો ઇનકાર કરે? જૂની વાતોમાં અને પુરાણોમાંથી આપણે સાંભળીએ છીએ કે, બ્રાહ્મણોને એટલે કે વિદ્વાનોને, ભક્તોને દાન દેવા માટે દાની રાજાઓને ઘણા ઘણા પ્રકારની યુક્તિઓ કરવી પડતી હતી; જેમકે પાનનાં બીડાંમાં દાન આપવાં, ગામોનાં નામ લખી આપવાં, તથા ફળોમાં સોનામહોરો છુપાવવી, વગેરે. એમ કરીને ખબર વિના બ્રાહ્મણોને તે ફળ તથા પાનબીડાં આપી દેતા; કારણકે જો ખબર પડે તો ખરા બ્રાહ્મણો દાન લે નહિ, માટે દાન આપવા સારૂ આવી આવી ઘણા પ્રકારની યુંક્તિઓ કરવી પડતી હતી અને તોપણ સાચા ભક્તો તેનો ઇનકાર કરતા હતા.

ઉત્તમ પાત્રોને દાન આપવામાં કેટલું બધું ફળ છે અને દાન લેવું એ કેવું ખરાબ છે, તે સમજવા માટે આપણે આવી વાતો જાણીને તેમાંથી એ શીખવાની જરૂર છે કે, જેમ બને તેમ આપણાં ગરીબ ભાઇબહેનોને-ઊછરતા વિદ્વાનોને તથા જ્ઞાની ભક્તોને યથાશક્તિ મદદ કરવી, એજ પ્રભુને વહાલામાં વહાલું કામ છે.

૮૦-ભગવાને કહ્યું છે કે, લેનાર તો હલકો છે, પણ આપનારનો તો હું દાસ છું

દાન માગવું એ તો બહુ ખરાબ છે, એ તો શરમભર્યું છે. તેને માટે કહેલું છે કે, ભગવાનને બળિરાજાને ત્યાં માગવા જવું પડ્યું, ત્યારે તેને પણ નાનું રૂપ લેવું પડ્યું હતું; કારણકે માગવું એ લઘુપણું-નીચાપણું છે. મોટાઓને માગવું શોભે નહિ અને જે માગે તેનામાં મોટાઇ રહેજ નહિ, માટે પ્રભુએ પોતે પણ માગતી વખતે વામનરૂપ-નાનું રૂપ લીધું હતું. પ્રભુએ એમ કરીને પોતાનાજ દાખલાથી વામનરૂપ ધરીને જગતને બતાવેલું છે કે, માગવું એ હલકું કામ છે ને આપવું એજ ઉત્તમ છે; એટલુંજ નહિ પણ દાન આપનાર બળિના દ્વારપાળ બંનીને ભગવાને દુનિયાને શીખવ્યું છે કે, 'આપનારનો તો હું દાસ છું ને લેનાર તો હલકો છે. માટે દાન લેવાની ઇચ્છા ન રાખો; કારણકે જે લે છે તેને નથી મળતું, પણ જે આપે છે તેને મળે છે. માટે જે લેવું તે પણ આપવાને માટેજ લેવું જોઇએ, તો એ લેવું ખરાબ નથી.

૮૧–આખી દુનિયાના આપણે કરજદાર છીએ, અને કરજ ન ચુકાવવું એનુંજ નામ પાપ છે

છતાં સાધનોએ બીજાઓને ન આપવું એ તો માથે કરજ રાખવા બરોબર છે. છતાં સાધનોએ બીજાઓને ન આપવું, એ તો કર્તવ્ય ન બજાવ્યા બરોબર છે. છતાં સાધનોએ બીજાઓને તેઓના વાજબી હકો ન આપવા એ તો ઈશ્વરની સામે થવા જેવું છે અને છતાં સાધનોએ દાન ન કરવું, એનુંજ નામ નરક છે.

એક મહાત્માએ ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરતાં કહ્યું છે કે, 'હે પ્રભુ! અમોને અમારૂં કરજ ચુકાવવાની તક આપ, કે જેથી મરતી વખતે તેઓને જોઇને શરમથી અમારે વહેલી આંખો મીંચવી ન પડે.' આપણે આખી દુનિયાના ઉપકારમાં ડૂબેલા છીએ, આખી દુનિયાના કરજદાર છીએ અને પ્રભુના પણ કરજદાર છીએ. એ સર્વ કરજ દાન આપવાથી છૂટી શકે છે; દાન લેવાથી નહિ. લેવાથી તો કરજદારી વધે છે, માટે પ્રાર્થના કરો કે, 'હે પ્રભુ! અમોને અમારૂં કરજ ચુકાવવાની તક આપ.'

હરિગીત છંદ

તું તીર્થમાં જયાં ત્યાં વિચરતો, ધર્મ જાણીને ધસ્યો,
વૈરાગ્યથી વસ્તી તજીને, વન વિષે જઇને વસ્યો;
ભગવાં ધરીને ભટકતો રહી, પેટ ભીખીને ભર્યું,
શી રીતે ઈશ્વર રીઝશે, તેં સારૂં કોઈનું શું કર્યું? ૧
તેં નિત્ય સ્નાન ત્રિકાળ કીધું, ચાહી ગોમય ગોળીને,
તેં પંચગવ્ય વિશેષ પ્રાશન, કીધું ઘોળાઘોળીને;
આહાર એકજ વાર કરવો, એવું વ્રત તેં આચર્યું,
શી રીતે ઈશ્વર રીઝશે, તેં સારૂં કોઈનું શું કર્યું? ૨
તેં હોમ હવન ઘણા કર્યા, ઘી હવનમાં હોમ્યાં ઘણાં,
તેં ચાલતી નદીને ચઢાવ્યાં, દૂધ દહીં ગાયો તણાં;
બહુ વર્ષ મુખ મુનિવ્રત ધર્યું, તે ઠીક તુજ મનમાં ઠર્યું,
શી રીતે ઈશ્વર રીઝશે, તેં સારૂં કોઈનું શું કર્યું? ૩
તેં નવનવાં નૈવેદ્ય કરીને, તે પ્રસાદી તું જમ્યો,
ઉપવાસ ને એકાસણાં કરી, દેહને બહુ તેં દમ્યો;
ખાડો ખણીને દાટિયું, જે અન્ય જમતાં ઊગર્યું,
શી રીતે ઈશ્વર રીઝશે, તેં સારૂં કોઈનું શું કર્યું? ૪
તેં પ્રાર્થના પ્રભુની કરી, મુખ વિવિધ વચન ઉચારીને,
તેં સ્તોત્ર પાઠ ઘણા કર્યા, નિત્ય નિત્ય નિયમો ધારીને;

ગદ્‌ગદ સ્વરે ગુણગાન કરતાં, આંખથી આંસુ ઝર્યું,
શી રીતે ઈશ્વર રીઝશે, તેં સારૂં કોઈનું શું કર્યું ? ૫
ભગવાન લૂખી ભક્તિથી, રીઝે નહિ રજ માત્ર તે,
પણ ભક્તિ પર ઉપકાર સાથે, થાય પ્રભુ પ્રિયપાત્ર તે;
તે વગર વાદ વિવાદ કીધા, કામ તેથી શું સર્યું,
શી રીતે ઈશ્વર રીઝશે, તેં સારૂં કોઈનું શું કર્યું ? ૬
(કવિ દલપતરામ)

૮૨–શેઠે નોકરને ધન આપીને ધર્મશાળા બંધાવવા મોકલ્યો, પણ નોકરે તો તે મોજશોખમાંજ ઉડાવી દીધું !

ધર્મશાળા બંધાવવા તથા સદાવ્રત ચલાવવા માટે એક શેઠે પોતાના નોકરને ઘણી દોલત આપીને કાશી મોકલ્યો. તે નોકરે ત્યાં જઈને શેઠના હુકમ પ્રમાણે કાંઈ કર્યું નહિ, પણ ઊલટો શેઠના પૈસાને ગેરવાજબી રીતે પોતાના સ્વાર્થમાં ઉડાવવા લાગ્યો ને થોડા વખતમાં બધા પૈસા ધૂળધાણી કરી નાખ્યા. શેઠે તેની પાસે હિસાબ માગ્યો, એ વખતે તે નોકર સપડાઈ ગયો. તે કાંઈ જવાબ દઈ શક્યો નહિ, તેથી શેઠે તે નિમકહરામ નોકરને પોલિસના હાથમાં સોંપ્યો. ત્યાં તેને બહુ માર પડ્યો ને તે ઉપરાંત સખ્ત મજૂરી સાથે કેદની શિક્ષા થઈ.

આપણને શું શિક્ષા થશે એ તમે જાણો છો ? શેઠે તો પોતાના નોકરને પોલિસમાં સોંપ્યો, પણ પ્રભુ તો આપણને જમદૂતના હાથમાં સોંપશે; કારણકે આપણે પણ પ્રભુના નોકર છીએ, ને સારાં કામો કરવાનો તેની પાસે એકરાર કરીને અહીં આવેલા છીએ; પણ એ શરત ઉપર–આપણા એ જૂના કરાર ઉપર આપણે પોતેજ પાણી ફેરવીએ છીએ, આપણી પોતાની કબૂલાત આપણે પોતેજ તોડીએ છીએ. એ શું આપણી નીચતા નથી ? એ શું પ્રભુનું અપમાન નથી ? પ્રભુની ઇચ્છા પોતાની લીલા વિસ્તારવાની છે, પ્રભુની ઇચ્છા સૃષ્ટિનું સૌંદર્ય વધારવાની છે, પ્રભુની ઇચ્છા પોતાનાં બાલકોને–આપણાં ભાઈબહેનોને ખુશી રાખવાની છે અને આપણી પ્રભુ સાથેની કબૂલાત પણ એજ છે; માટે એ કબૂલાત તોડીને આપણે તેની શિક્ષામાંથી કેમ બચી શકશું ? એ શિક્ષામાંથી બચવાનો માત્ર એકજ ઉપાય છે, ને તે એજ કે, ઈશ્વરની

માયાનો સદુપયોગ કરવો. એ સદુપયોગ, મન સાફ રાખવું ને દાન કરવું એજ છે; માટે ભાઈઓ ! જે પ્રભુનું છે તે પ્રભુને અર્થે ખર્ચતાં હાથ પાછો ન ખેંચો, ન ખેંચો.

પદ

જ્યાં લગી આત્મા અંગમાં છે, ત્યાં લગી હરિ હરિ તું કહે. (ટેક)
હાલતાં હરિ ને ચાલતાં હરિ, ને બેસતાં હરિ તું કહે;
સૂતાં પહેલાં જે સ્મરણ કરે ભાઇ, તેની બોલો જે જે. જ્યાં લગી.
લીધા સરીખું નામ હરિનું, લઇ શકે તો લે;
દીધા સરીખું દાન છે અન્નનું, દઇ શકે તો દે. જ્યાં લગી.
આ રે સંસારિયો સરવે જૂઠો, ને સાચી વસ્તુ બે;
એક તો પુણ્ય બીજું હરિભજન ભાઇ, જીવડા સમજી લે. જ્યાં લગી.
દૃષ્ટ પદારથ સરવે ખોટા, ને આત્મા અખંડ છે;
કીડી થકી તે કુંજર લગણ ભાઇ, કાળચક્કરનો ભે. જ્યાં લગી.
એક દિન આંગણે દીવા વિવાહ, ને વળી ઢોલ સરણાઇ વાગે;
કહે જીવણ એવો એક દિન આવશે, શમસાણો ધગશે. જ્યાં લગી.

૮૩–સાચી દાનતવાળાને પ્રભુ અણધારી મદદ કરે છે

એક બાપે મરતી વખતે પોતાના છોકરાને પાસે બોલાવીને પૂછ્યું કે, 'આપણા પૈસાનું હું શું કરૂં ?' છોકરાએ કહ્યું કે, 'તમારી મરજી પડે તે કરો.' ત્યારે બાપે ફરીથી પૂછ્યું કે,' એ પૈસા તને આપું કે ઈશ્વરને આપું ?' છોકરાએ કહ્યું કે, 'તમારૂં ને મારૂં ભલું થાય તેમ કરો.' એ સાંભળી બાપે પોતાની બધી દોલત પરમાર્થમાં આપી દીધી ને તે શાંતિથી હરિશરણ થયો. એ પછી તે છોકરો ગરીબીથી કોઇ મંદિરમાં રહીને ઈશ્વરભક્તિ કરવા લાગ્યો; એટલામાં બહારગામના કોઇ શેઠિયાએ ઈશ્વરપ્રેરણાથી એ ગરીબ ભક્તને પોતાના જમાઇ તરીકે પસંદ કર્યો. તેને બીજાં કાંઇ છોકરાં નહોતાં, એટલે પોતાની એકની એક દીકરી મોટી દોલત સાથે તેને આપી; તેથી તે ભક્તને પોતાના બાપની દોલત કરતાં પણ ઘણી વધારે દોલત ટૂંક વખતમાં મળી ગઇ.

આપણને વિશ્વાસ નથી, બાકી ખાતરી રાખવી કે, પ્રભુ કાંઇ પોતાના ભક્તને કદી પણ છોડી દેતો નથી; પરમાર્થી માણસને તે કોઇ ને કોઇ રસ્તે મદદ કરી દે છે; માટે પ્રભુને નામે ગરીબોને આપવામાં હિંમત હારવી નહિ.

૫૬

હરિજનકો હરિનામ બડો ધન, હરિજનકો હરિનામ; ટેક.
બિન રખવાલે ચોર ન લૂટે, સોવત હે સુખધામ. બડો ધન૦
દિન દિન હોત સવાયો દોનું, ઘટત ન એક બદામ; બડો ધન૦
સૂરદાસ પ્રભુ સેવા જા કો, પારસસેં કહે કામ. બડો ધન૦

૮૪–છોકરાંઓને શેઠિયા બનાવવા સારૂ તમે પંડે નરકમાં ન જાઓ

આપણી એક બહુ મોટી ભૂલ થાય છે, એ તમને ખબર છે? એ ભૂલ બીજી કાંઇજ નહિ, પણ આપણાં છોકરાંઓને શેઠિયા બનાવવા સારૂ આપણે પોતે નરકમાં જવું એ છે–આપણાં છોકરાંઓને ભરેલાં રાખવા સારૂ આપણે ખાલી હાથે જવું એ છે. આપણાં છોકરાંઓ ઘડીક વારની મોજમજા મારીને પાપમાં પડે તે સારૂ આપણે આપણા પિતા પાસે મૂડી વિના–ધર્મ વિના જવું એ છે. આપણાં છોકરાંઓને મહેનત કરવી ન પડે, માટે આપણે સ્વર્ગ છોડી દેવું એ છે અને આપણાં છોકરાંઓ જરાક વાર ભરેલાં રહે તે સારૂ આપણે હમેશ માટે ખાલી રહેવું એ છે. એ ભૂલ કાંઇ નાની નથી. એનો અર્થ એટલોજ છે કે, આપણે ઈશ્વિર ઉપર વિશ્વાસ રાખી શકતા નથી. આપણાં છોકરાંને શેઠિયા બનાવવા સારૂ આપણે નરકમાં જવું તેનો અર્થ એટલોજ છે કે, ઈશ્વરની અનંત દયા તથા ઈશ્વરનું સર્વજ્ઞપણું આપણે જાણતા નથી; પણ આપણે સમજવું જોઈએ કે, આપણાં છોકરાં એ ઈશ્વરની કૃપાનું ફળ છે, ને તેનું પણ નશીબ તેઓની સાથે હોય છે, એ વાત આપણે ભૂલી જઇએ છીએ. બેશક, એટલું ખરૂં છે કે, છોકરાંઓને રખડતાં મૂકી જવાનું કોઇ કહેતું નથી, એમ કરવું તે પાપ છે. દુનિયાના સર્વે ધર્મો, શાસ્ત્રો તથા મહાત્માઓ કહે છે કે, બચ્ચાંઓને કેળવો ને સુખી રાખો; પણ તેમને શેઠિયા બનાવવા સારૂ તમે નરકમાં જાઓ એમ કોઇ કહેતું નથી. એ તાક તો આપણે આપણી મેળેજ આપણા ગળામાં નાખીએ છીએ; માટે ભાઇઓ! છોકરાઓને શેઠિયા બનાવવા સારૂ તમારેજ નરકમાં જવું ન પડે એ સંભાળજો.

૮૫–તમે તળાવ ન ખોદાવી શકો, પણ તરસ્યાને પાણી તો પાઈ શકશો

ખરૂં છે કે, કાંઇ દરેક માણસ કૂવા કે તળાવો ખોદાવી શકતા નથી, પણ જો ધારે તો ઘેરે આવી ચડેલા કોઇ તરસ્યા માણસને પાણીનો લોટો આપી શકે તેમ છે. આપણે સડકો ને રસ્તાઓ ન બંધાવી શકીએ, પણ કોઇને આંગળી ચીંધીને રસ્તો બતાવી શકીએ તેમ તો છીએ, તથા રસ્તામાં પડેલા કાચના કટકા, પથરા કે કાંટાઓને તો ઉપાડી શકીએ તેમ છીએ. આપણે સદાવ્રતો ન ચલાવી શકીએ, પણ ભૂખ્યાને ટુકડો રોટલો આપી શકીએ તેમ તો છીએ. આપણે ધર્માદા દવાખાનાં ન ખોલી શકીએ, પણ આપણા પાડોશીને જરૂરને વખતે સૂંઠ, મરી કે હળદર તો આપી શકીએ તેમ છીએ. આપણે પાઠશાળાઓ ન ખોલી શકીએ, પણ તેમાં આપણાં છોકરાંને મોકલી શકીએ તથા કોઇ ગરીબ વિદ્યાર્થીને પુસ્તકોની મદદ કે સલાહ ને હિંમત આપી શકીએ તેમ તો છીએ. આપણે હમેશાં બિમારોની સારવાર ન કરી શકીએ, તોપણ એકલી પડેલી કોઈ દુઃખી ડોશીને કોઇ વખત દવાખાનેથી દવા લાવી આપી શકીએ તેમ તો છીએ. આપણે મોટી મોટી જાત્રાઓ ન કરી શકીએ, પણ પ્રાર્થના કરવા મંદિરમાં જઇ શકીએ તેમ તો છીએ. આપણે આખા ગામનું અંધારું દૂર ન કરી શકીએ, પણ બીજાઓને અજવાળું પડે તેવી રીતે આપણા ઘર પાસે નાનો દીવો મૂકી શકીએ તેમ તો છીએ. આપણે પુસ્તકો ન રચી શકીએ, પણ તે વાંચી શકીએ તથા બીજાઓને વંચાવી શકીએ તેમ તો છીએ. આપણે દુનિયાને સુધારી ન શકીએ, પણ આપણે પોતે સુધરી શકીએ તેમ તો છીએ. આપણે નવી શોધો ન કરી શકીએ, તોપણ એવી શોધો કરનારને કોઇ ને કોઇ રીતે મદદ આપી શકીએ તેમ તો છીએ અને કાંઇ નહિ તો મનમાં ભલા વિચારો રાખીને બીજાઓને રૂડી રીતે મીઠી જીભે બોલાવી શકીએ તેમ તો છીએ.

આવું આવું કાંઈ કાંઇ બને તોપણ ઘણું છે. ઈશ્વરી જ્ઞાનમાં આગળ વધવાનાં એ પગથિયાં છે અને ગરીબમાં ગરીબ માણસોથી પણ એવું કાંઇ ને કાંઈ બની શકે તેમ છે; માટે ભલે નાનું હોય તોપણ કાંઈ ભલું કામ કરો. ભલાં કામને નાનાં નહિ સમજો. મહાત્માઓ કહે છે કે, ' નાના બીજ તરફ નહિ, પણ મોટાં ફળ

तरफ जोइने प्रभुप्रीत्यर्थे भलां कामो करो; एनी असर फोगट नहि जाय. प्रभुए कहेलुं छे केः—

पार्थ नैवेह नामुत्र विनाशस्तस्य विद्यते ।
न हि कल्याणकृत्कश्चिद्दुर्गतिं तात गच्छति ॥
(गी. अ. ६, श्लो. ४०)

अर्थात् हे अर्जुन ! सारूं करेलुं कदी पण व्यर्थ जतुं नथी, एटलुंज नहि पण भलुं करनारनी कदी पण माठी गति थती नथी.

आवी रीते प्रभु आपणुने बहु खुल्ली रीते कबूलात आपे छे, माटे भाइओ ! सारां काम करवामां पछात न रहो.

८६–करनी करे सो पिता हमेरा !

महात्माओ कहे छे केः–

'करनी करे सो पिता हमेरा, कथनी कथे सो नाती;
रहेनी रखे सो गुरु हमेरा, हम रहेनीका साथी,
भैया हम रहेनीका साथी.

अर्थात् जे कर्म करे ते अमारो बाप छे; जे निंदा करे ते अमारो नाती एटले दीकरानो दीकरो छे; मतलब के तेने ने अमारे तो त्रण पेढीनुं छेटुं छे; अने जे रहेणी राखे एटले के बोल्या प्रमाणे चाले, मतलब के जेनां मन–वचन ने कर्मनी एकता होय ते अमारो गुरु छे अने अमे तेनाज साथी छीए.'

केटलाक सारां कर्म करे छे, पण ते मान सारू–मोटाई सारू अथवा कांई बीजी इच्छाओने आधीन थइने करे छे. तेओनी नहि, पण जे आंतरवृत्तिनी प्रेरणा प्रमाणे आत्मानी शांति सारू ब्रह्मार्पण कर्मो करे छे, तेओनीज रहेणीकहेणी एक होय छे, ने तेज अमारा गुरु छे. आजना जमानामां आपणी जीभो लांबी थइ छे ने हाथ टूंका थया छे, एटले के आपणे बहु वातोडा थइ गया छीए. आसमाननी ने पाताळनी वातो करीए छीए, पण आपणा हाथ बहु टूंका छे; एटले आपणे भलाइनां कामो बहु थोडां करीए छीए. पवित्र थवा माटे, सृष्टिना नियमोने अनुसरवा माटे अने ईश्वरने रीझववा माटे आपणे मात्र मोढानी वातो नहि, पण भलां कामो करवां जोइए. लूखीपूखी वातमां कांइ वळे नहि, एम समजीने असलना साधुओ मुनि-

વ્રત લેતા હતા; કારણકે તેઓ સમજતા હતા કે, વાતો કરવાથી આપણું કલ્યાણ થવાનું નથી, પણ કરણી કરવાથી કલ્યાણ થઇ શકે છે. માટે ભાઇઓ! 'સાપને ઘેર સાપ પરોણો ને જીભના લબરકા,' એમ માત્ર જીભના લબરકા નહિ કરતાં આપણી જાતને અને આપણાં ભાઇબહેનોને સુધારવામાં તથા દુનિયાને આગળ વધારવામાં મદદ કરો. એમ કરવું એનુંજ નામ ધર્મ છે'ને એમાંજ પ્રભુ રાજી છે. યાદ રાખજો કે, ખાલી લાંબી લાંબી વાતો કરવી એનુંજ નામ કાંઇ ધર્મ નથી, પણ એ તો પ્રપંચીપણું ને ઉપલકપણું છે, માટે ભાઇઓ! વાતોમાંજ પડ્યા નહિ રહેતાં કરણી કરતાં શીખો, કરણી કરતાં શીખો.

પદ

સુકૃત કર લે રામ સમર લે, કો જાને કલકી;
કો જાને કલકી રે, ખબર નહિ આ જુગમેં પલકી. (ટેક)
કોડી કોડી માયા જોડી, કર બાતાં છલકી;
શિરપર તેરે પાપ ગઠડિયાં, કિસ બિધ હોય હલકી;
કીસ બિધ હોય હલકી રે, ખબર નહિ આ જુગમેં પલકી. સુકૃત૦
તારામડલ ઓર રવિ ચંદ્રમા, ઓર ચરાચરકી;
ચાર દિનોકી ચમક તારમાં, બિજલિયાં ચમકી;
બિજલિયાં ચમકી રે, ખબર નહિ આ જુગમેં પલકી. સુકૃત૦
ભાઇબંધ ઓર કુટુંબ કબીલા, મહોબત મતલબકી;
દયા ધરમ કર સાહેબ સમરો, સમરો બિનતિ નાનકકી;
બિનતિ નાનકકી રે, ખબર નહિ આ જુગમેં પલકી. સુકૃત૦

૮૭–જિંદગી વીજળીના ઝબકારા જેવી છે; તેમાં મોતી પરોવી લેવું તેનુંજ નામ ચેતવું છે

ભાઇઓ! આપણે કહીએ છીએ કે, 'પછી વાત, આગળ ઉપર કરશું, હજુ ક્યાં વખત ચાલ્યો ગયો છે? આજ નહિ તો કાલે કરશું.' પણ ના ના, એમ ન કરો. સારૂં કામ કરવામાં, પ્રભુનું નામ લેવામાં, પ્રભુની સેવા કરવામાં, એમ ન કરો. આપણે કહીએ છીએ કે, 'હજી તો અમે બાળક છીએ, હજી તો અમે જુવાન છીએ, હજી તો અમારે ઘણાં વરસો બાકી છે.' પણ એમ નહિ સમજો. શાસ્ત્રો કહે છે કે, 'દેહ ક્ષણભંગુર છે.' મહાત્માઓ કહે છે કે, 'જિંદગી વીજળીના ઝબકારા જેવી છે, તેમાં ઈશ્વરને ઓળખી લેવો એ વીજળીના ઝબકારામાં મોતી પરોવી લેવા જેવું છે. વીજ-

બીના ઝબકારાને ગુમ થઇ જતાં વાર લાગતી નથી. એટલા વખતમાં મોતી ન પરોવાઇ જાય તો એમજ રહી જાય છે; તેમજ જિંદગીને ચાલી જતાં પણ વીજળીના ઝબકારાની પેઠે વાર લાગતી નથી, માટે જિંદગી છે એટલા વખતમાંજ સાર્થકતા કરી લેવી જોઇએ. મૂઆ પછી કાંઇ નહિ થાય.' માટે ધર્મગુરુઓ વારંવાર કહે છે કે, 'સમય થોડો છે ને કરવાનું ઘણું છે, માટે જલદી ચેતો, ચેતો, નહિ તો પસ્તાવો થશે.'

ચેતો એટલે કાંઇ પૃથ્વીને હલાવી નાખો તેમ નથી; ચેતો એટલે કાંઈ આસમાનમાંથી તારાઓને પકડી લાવો એમ નથી; ચેતો એટલે કાંઇ સમુદ્રમાં ભરતીઓટ ન થવા દો એમ નથી; ચેતો એટલે કાંઇ વરસાદનાં ટીપાં ગણી આપો એમ નથી; ચેતો એટલે કાંઈ તોપના ગોળાઓની સામે જાઓ એમ નથી; અને ચેતો એટલે બાયડીછોકરાં તથા ઘરબારને છોડી ઉજ્જડ જંગલમાં ચાલ્યા જાઓ એમ નથી; પણ ચેતો એટલે કે, પ્રભુને શરણે જાઓ, પ્રભુને શરણે જાઓ. પ્રભુને નામે સત્કર્મ કરો. પ્રભુને નામે મનને કાબૂમાં રાખતાં શીખી અંતરનાં પાપો ઓછાં કરો અને હમેશાં–હરઘડી પ્રભુભક્તિમાં––પ્રભુસેવામાં મચ્યા રહો; કારણકે જિંદગી વીજળીના ઝબકારા જેવી છે, તેમાં મોતી પરોવી લેવું એટલે કે, પ્રભુને ઓળખી લેવો તેનુંજ નામ ચેતવું છે.

લાવણી

સબી જાન જગત વહેવાર, રેનેકા સપના;
તુમ કાયકુ કહત હો યાર, ભૂલ કર અપના. (ટેક)
નિજ માત તાત દારા, સુત ભગિની ભ્રાતા;
એ સબી સવારથ જાન પરસ્પર નાતા. સબી૦
એક રામ ભજન બીન ઓર નહિ નિસ્તારા;
ગુરુ જ્ઞાન ગ્રહો તુમ, ઉતરો ભવજળપારા. સબી૦
શિર કાલ અચાનક ખબર નહિ એક પલકી;
કયા કરતે હો અભિમાન આશ નહિ કલકી. સબી૦

૮૮–ચાર હજાર પુસ્તકમાંથી જરૂરની ચાર વાતો મળી, તેમાં પણ બે યાદ રાખવાની ને બે ભૂલી જવાની

ધર્મનું તત્ત્વ કેટલું બધું વિશાળ છે ને તેમ છતાં કેવા ટૂંકા

રૂપમાં તેનો સમાવેશ થઈ જાય છે, તે સમજાવવા માટે એક અનુભવી ફિલસૂફે કહેલું છે કે, 'બહુ મહેનત કરીને બહુ લાંબી મુદતે હું ચાર હજાર પુસ્તકો ભણ્યો. એ ચાર હજાર પુસ્તકમાંથી ચાર વાત મને ખરેખરી કામની લાગી. એ ચારમાં પણ બે યાદ રાખવા જેવી ને બે ભૂલી જવા જેવી વાત હતી ! પહેલી પ્રભુ ને બીજી મોત. એ બે વાત હમેશાં હરઘડી યાદ રાખવા લાયક છે અને આપણે બીજા ઉપર ઉપકાર કર્યો હોય તે, તથા બીજાઓએ આપણું બૂરૂં કર્યું હોય તે, એ બે બાબત ભૂલી જવા જેવી છે.'

પ્રભુને યાદ કરવાથી આપણે પ્રભુના આનંદના ભાગીદાર થઇ શકીએ છીએ અને મોતને યાદ કરવાથી મંદ વૈરાગ્ય આપણને ઊપજે છે, એટલે બીજી આસક્તિઓ ઓછી થતી જાય છે. આપણે બીજાઓ ઉપર કરેલા ઉપકાર ભૂલી જવાથી આપણો અહંભાવ છૂટે છે, તેથી તે ઉપકાર બ્રહ્માર્પણ થાય છે તથા બીજાઓએ કરેલી ભૂલો તરફ નહિ જોવાથી ક્રોધથી બચાય છે ને સમદૃષ્ટિ આવતી જાય છે, એટલે પ્રભુમય થવાતું જાય છે. ટૂંકામાં એજ કે, એક વાત યાદ રાખવા જેવી તે ભક્તિ છે ને એક વાત ભૂલી જવા જેવી તે કરેલો પરમાર્થ છે. સર્વ ધર્મનો સારભાગ એજ છે, માટે ભક્તિ અને પરમાર્થને આપણા જીવનનું તત્ત્વ બનાવો.

૮૯–કડવી તૂંબડીને જાત્રા કરાવવાથી તે કાંઈ મીઠી થાય નહિ; તેમ અંતર ધોયા વિના પાપ જાય નહિ

ઋષિઓએ બહુ સારી રીતે આપણને સમજાવેલું છે કે, ધર્મનું તત્ત્વ ભક્તિ ને પરમાર્થ છે અને ભક્તિ તથા પરમાર્થ હૃદયની સરળતાથી, હૃદયની પવિત્રતાથી બની શકે તોજ કામનાં છે. મનની મલિનતાને જ્યાંસુધી ન ધોઇએ ત્યાંસુધી બહારનાં ગમે એટલાં કર્મ કરવાથી પણ આપણે પવિત્ર થઇ શકીએ નહિ. લાંબાં લાંબાં તિલક, મોટી મોટી છાપો, સુંદર માળાઓ, ઘણી કંઠીઓ ને બહુ વાર નાહવાથી તથા બીજાઓથી બહુ અભડાઇ જવાથીજ આપણે પવિત્ર થઈ શકતા નથી, પણ હૃદયની સરળતાથીજ પવિત્ર થઇ શકાય છે. તેને માટે આપણા લોકોમાં કહેવાતું એક જૂનું દૃષ્ટાંત છેઃ—

બે ભાઇઓ હતા. તેમાં નાનો ભાઇ બહુ ધામધૂમિયો ને ખટપટી હતો. દરેક નાની નાની બાબતોમાં પણ તે બહુજ

આસક્તિ રાખતો, વાત વાતમાં ગુસ્સે થતો, જરા જરામાં તેને માન–અપમાન લાગી જતું, જરા વાર પણ તે પોતાની વૃત્તિને શાંત રાખી શકતો નહિ, ઘણી જાતની ઉપાધિઓ તે પોતાને માથે વહોરી લેતો ને ઘણી જાતના પ્રપંચ કરી બહુ દોલત મેળવતો હતો. તેને માનપાનની બહુ ઇચ્છા હતી, તેથી પોતે નાતજાતમાં સારો કહેવાય તે સારૂ જાત્રા કરવા નીકળ્યો. એ વખતે પોતાના મોટા ભાઇને કહ્યું કે, 'તમે પણ મારી સાથે જાત્રા કરવા ચાલો.' ત્યારે શાંતવૃત્તિ ને સરળ ચિત્તવાળા મોટા ભાઇએ કહ્યું કે, 'મારે તો ઘેર બેઠાંજ જાત્રા છે. જ્યાં પ્રભુનામ લેવાય ત્યાં તીર્થજ છે. હું હાલ આવી શકું તેમ નથી, પણ એક મારી તૂંબડીને તમે જાત્રા કરવા લેતા જજો ને જ્યાં જ્યાં તમે સ્નાનપાન કરો ત્યાં ત્યાં મારી તૂંબડીને પણ નવરાવજો.' નાનો ભાઇ મોટા ભાઇની ઇચ્છા પ્રમાણે તેની તૂંબડી પોતાની સાથે લેતો ગયો અને તે તૂંબડીને પણ પોતાની સાથે બરોબર રીતે જાત્રા કરાવી.

એ પછી ચાર છ મહિને જાત્રા કરીને તે ઘેર આવ્યો, ત્યારે મોટા ભાઇએ તેને પોતાને ઘેર ઉતાર્યો. એ પછી બન્ને ભાઇઓ સાથે જમવા બેઠા. એ વખતે મોટા ભાઇએ પેલી જાત્રાવાળી તૂંબડીને ઉપરથી કાપી અંદરથી ધોયા વિના તેમાં પાણી ભર્યું ને તે પાણી જાત્રા કરી આવેલા પોતાના નાના ભાઇની પાસે મૂક્યું. જમતે જમતે મોટો ભાઇ પૂછવા લાગ્યો કે, 'મારી તૂંબડીને બધાં તીર્થમાં નવરાવી છે કે?' ત્યારે નાના ભાઇએ બહુ ખુશીમાં આવી જઈને કહ્યું કે, 'હા, બધે ઠેકાણે બરોબર રીતે જ્યાં જ્યાં અમે નાહ્યા, ત્યાં ત્યાં સર્વ ઠેકાણે તેને પણ નવરાવી છે. અમે ક્યાંઇ પણ તેને ભૂલી ગયા નથી. ગંગાજી, જમનાજી, નર્મદા, ગોદાવરી, કૃષ્ણા, પ્રયાગ સંગમ, સરસ્વતી, ત્રિવેણી વગેરે બધે ઠેકાણે તેને નવરાવી છે. એમ વાત કરતે કરતે તે પાણી પીવા લાગ્યો, પણ તેની પાસેનું પાણી તો પેલી કડવી તૂંબડીમાંનું હતું, એટલે બહુ કડવું લાગ્યું; તેથી તુરત ત્યાંજ કોગળો કરી નાખ્યો ને બૂમ પાડી ઊઠ્યો કે, 'આ શું? આવું કડવું ઝેર જેવું પાણી ક્યાંથી?' ત્યારે મોટા ભાઇએ કહ્યું કે, 'એ શું વાત? એ તો નવાઇ જેવું? શું તમને પાણી કડવું લાગ્યું? એ પાણી તો તમારી સાથે અડસઠ તીર્થમાં નાહેલી પવિત્ર તૂંબડીનું છે. એમાં હજુ પણ કડવાશ કેમ રહી? ત્યારે તમે મારી તૂંબડીને બરાબર જાત્રા કરાવી નહિ હોય.'

એ સાંભળી નાના ભાઇએ કહ્યું કે, 'અમે તો તેને ઉપરથી નવરાવી, પણ તેની અંદર ક્યાં ધોયેલું છે? ઉપરથી નવરાવીએ તેમાં અંદરની કડવાશ કેમ જાય?' ત્યારે મોટા ભાઇએ કહ્યું કે, 'તમે જાત્રા તો કરી આવ્યા, પણ તે મારી તૂંબડીની પેઠે બહારથીજ કે કાંઇ અંદરથી પણ ખરૂં?'

આ સાંભળી નાનો ભાઈ શરમાઇ ગયો. તેને ખાતરી થઇ ગઈ કે, વ્યાવહારિક પ્રપંચોમાં ડાહ્યા થવું એ કાંઇ તરવાનો રસ્તો નથી, એથી કાંઇ મનના–અંતરના વિકારો–મનની કડવાશ જાય નહિ. એ કડવાશ તો હૃદયની પવિત્રતાથીજ દૂર થઈ શકે, માટે ઝાઝા ડોળડમાકમાં નહિ ફસાઇ જતાં હૃદયની સરળતા રાખતાં શીખો. ઈશ્વરને સરળતા ગમે છે, પ્રપંચ નહિ. આજે આપણે સરળતાને ભોળાપણું કહીએ છીએ, પણ યાદ રાખજો કે ઈશ્વરને ભોળાપણું પસંદ છે; માટે ભાઇઓ! દાંભિકપણામાં ને બહારના આડંબરમાંજ નહિ પડયા રહેતાં અંતરની શુદ્ધિ થાય તેમ કરો.

ગઝલ

જીને આપકું જોયા નહિ, મન મેલકું ધોયા નાહ;
દિલ ડાઘકું ખોયા નહિ, અંઘોલ કિયા સો કયા ભયા? જીને૦
કુત્તા હુવા ધન માલકા, ધંધા કિયા જંજાલકા;
હૃદયા ભયા ચંડાલકા, કાશી ગયા સો કયા ભયા? જીને૦

૯૦–યજમાન વખત આવે દક્ષિણા આપે છે, તેમ પ્રભુ પણ વખત પાકયે ફળ આપશે, માટે ઉતાવળ ન કરો

ભક્તિનાં ફળ માટે તમે શા માટે ઉતાવળા થાઓ છો? તમારી ઉતાવળ કાંઇ કામ આવવાની નથી; કારણકે ઈશ્વર પોતાના વખતે આપશે. આપણી ઇચ્છા મુજબ તુરતજ આપવાને તે કાંઇ બંધાયેલો નથી. એક ગોર પોતાના યજમાનને ઘેર કાંઈ માગવા જાય, ત્યારે યજમાન પોતાની ફુરસદે તેને આપે છે, તેમજ ઈશ્વર પણ યોગ્ય વખતે આપણને જરૂર આપશે. તેમાં હઠ કરવી કે ઉતાવળ કરવી એ કાંઇ વાજબી નથી. ભક્તિનું ઇનામ પ્રભુ પાસેથી આપણે અડંગો લગાવીને કે જોર કરીને લેવાનું નથી પણ તેની કૃપાથી મેળવવાનું છે. આપણે હઠયોગીઓ નથી, પણ કૃપાભિલાષીઓ છીએ એમ દરેક ભક્ત લોકોએ પાકી રીતે સમજવું જોઇએ.

૯૧–દેશમાં જ્યારે આફતો ચાલતી હોય ત્યારે વધારે ભક્તિ કરવી જોઇએ

હમેશાં ઈશ્વરભક્તિ કરવાની આપણી ફરજ છે, પણ તેમાં પણ જ્યારે દેશમાં આફતકાળ ચાલતો હોય ત્યારે તો દરેક માણસની એ ખાસ ફરજ છે;કારણકે જ્યારે ઘરની અભરાઇ તૂટે, ત્યારે તેની ઉપરની, નીચેની, ને આજુબાજુની કઇ કઇ વસ્તુ ફૂટી જશે, ને કઇ કઇ વસ્તુ બચશે તે કાંઇ કહી શકાય નહિ; તેમજ દેશમાં દરદોની, દુકાળની, લડાઈની અને ગરીબાઈની એવી એવી આફતો ચાલતી હોય ત્યારે તે પણ અભરાઇ તૂટ્યા જેવું છે. એના ઝપાટામાં આપણે પોતે પણ નહિ આવી જઇએ તેની શી ખાતરી છે? માટે ભાઇઓ! એવા આફતના વખતમાં તો ખાસ ઈશ્વરભજન કરવું જોઇએ; કારણકે ભક્તિમાં દિલાસો છે અને સમર્થ પ્રભુના નામમાં આફતને અટકાવવાનું બળ છે; માટે સૌ માણસોએ ખરા દિલથી ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરવી જોઇએ અને એકબીજાના મદદગાર થવું જોઇએ.

૯૨–સમુદ્રમાં તોફાનવેળા સરસામાન જતો કરીને જેમ જિંદગી બચાવો છો, તેમ જંજાળોને છોડીને અનંતને મેળવો

જ્યારે કોઇ વહાણમાં તોફાન લાગે છે, ત્યારે અંદરની દરેક વસ્તુને સમુદ્રમાં ફેંકી દઇને પણ વહાણવટીઆ પોતાની સલામતીને ખાતરવહાણનેબચાવે છે; તેમજ આપણને કાળરૂપી તોફાન લાગેલું છે, માટે અંતરમાં રહેલાં વહાલાં પાપો અને વ્યાવહારિક જંજાળોરૂપી સામાનને ફેંકી દઇ,પ્રભુમાં લાગી જઇ, આત્માને બચાવવો જોઇએ. તોફાન વખતે પણ જો સામાનની દરકાર કરીએ, તો વહાણ બચી શકે નહિ;તેમજ પ્યાર કરીને હૃદયમાં ભરી રાખેલાં પાપોને જો દૂર ફેંકી દઇએ નહિ, તો આપણે પણ પાર થઇ શકીએ નહિ; સંસારસાગરમાંજ ડૂબી જઇએ અને જન્મ–મરણના વમળમાં પડી જઇએ. જો એ જંજાળોને અને પાપોને ફેંકી દઇએ નહિ, તો અનંત જીવનમાં જઇ શકીએ નહિ; માટે વસ્તુઓ કરતાં સલામતી વધારે સારી છે એમ સમજી, પાપને દૂર ફેંકી દઇ, અનંત જીવનને પસંદ કરવું જોઇએ.

૯૩–જેના ઘરમાં આગ લાગે તે સામાન બહાર ફેંકી દે છે, તેમજ જે ભક્તના અંતરમાં પ્રભુનામનો વિરહ લાગે છે તે વાસનાઓને દૂર ફેંકી દે છે

તમને ખબર છે કે, જેના ઘરમાં આગ લાગે છે, તે ઘરધણી ઘરની દરેક વસ્તુ બહાર ફેંકી દે છે; તેમજ જેના હૃદયમાં ભક્તિનો ઉદય થાય છે, જેના અંતરમાં પ્રભુનામની લેહ લાગી જાય છે, તે પણ પોતાના દિલમાંથી સર્વ વસ્તુને બહાર ફેંકી દે છે. તે પોતાના મનમાં કે પોતાની પાસે કાંઈ પણ વસ્તુ રાખતો નથી; કારણ-કે પ્રભુના નામરૂપી જ્યોતિ આગ જેવી છે. તે સર્વે નજીવી વસ્તુ-ઓને બાળી નાખે છે. માટે ખરો ભક્ત તો એજ છે કે, જેણે હૃદયમાં ભરાઇ ગયેલી બીજી નકામી વસ્તુઓને–માયાને બહાર ફેંકી દઇ, આત્મિક જ્યોતિનો અખંડ શાંત પ્રકાશ અનુભવ્યો છે. એ આત્મિક પ્રકાશ અનુભવવો, એ અખંડ શાંતિમાં રહેવું, એજ જિંદગીની સફળતા છે.

૯૪–અભિમાન છોડો એટલે સ્વર્ગ તમારૂંજ છે

એક સાધુ હતો. તે બહુ તપ કરતો, બહુ નિયમો પાળતો ને યોગની બહુ કઠિન ક્રિયાઓ કરતો હતો; પણ તે બધું અહં-ભાવથી કરતો. ‘ હું કરૂં છું, મારે સારૂ કરૂં છું, મારા જેવું કરે તેવું બીજું કોણ છે ? ’ એવા એવા ખ્યાલો તેના મગજમાં હજી ભમ્યા કરતા હતા. એમ કરતે કરતે ઘણાં વરસો વીતી ગયાં.

તે પછી એક દિવસ નારદજી ત્યાં આવી નીકળ્યા. તેને એ ભકતે પૂછયું કે, ‘ મહારાજ ! કયાં પધારો છો ?’ નારદજીએ કહ્યું કે, ‘પ્રભુ પાસે જાઉં છું.’ ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું: ‘ કૃપા કરીને ભગ-વાનને પૂછી આવજો કે, મારો ઉદ્ધાર તે કયારે કરશે ? મેં તો બહુ તપ કર્યું છે ને સેંકડો વરસ થયાં હું આ જંગલમાં બેઠેલો છું; હવે તે કયારે મારો ઉદ્ધાર કરશે ?’ ત્યારે નારદજીએ કહ્યું કે, ભલે એ બાબત હું પૂછતો આવીશ.’ પછી નારદજી વૈકુંઠમાં ગયા, ત્યારે ભગવાનને પૂછ્યું કે, ‘મહારાજ ! તપોવનમાં એક સાધુ ઘણાં વરસ થયાં તપ કરે છે, તેણે પુછાવ્યું છે કે, મારો ઉદ્ધાર કયારે થશે ?’ ત્યારે પ્રભુએ નારદજીને કહ્યું કે, ‘ભક્તના નામની ચોપડી જોઇ લો. એ ચોપડીમાં તેનો જે નંબર હોય તે ખરો.’ ત્યારે નારદજીએ એ ચોપડી જોઇ પણ તેમાં તે સાધુનું નામ નહોતું; તેથી નારદજીએ

પ્રભુને કહ્યું કે, 'મહારાજ! તમારે ત્યાં પણ પોલ તો બહુ મોટી દેખાય છે! એવો મોટો તપસ્વી, તેનું તમારી ચોપડીમાં ક્યાંયે નામ પણ મળે નહિ? એવડી મોટી ભૂલ?' ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે, 'જે અહંકારથી ભક્તિ કરે તેનું નામ મારી ચોપડીમાં લખવામાં આવતું નથી.' એ સાંભળી નારદજી ત્યાંથી રવાના થયા અને પેલા સાધુ પાસે આવ્યા. સાધુએ પૂછયું કે, 'મહારાજ! મારૂં શું થયું? મારો નંબર કેટલામો છે?' ત્યારે નારદજીએ કહ્યું કે,' પ્રભુને ત્યાંની ભક્તનોંધની ચોપડીમાં તમારૂં નામ નથી.' એ સાંભળીને તે સાધુ બહુ અજબ થયો. તેણે કહ્યું કે, 'એમ કેમ બને? મારા જેવા જૂના ને મોટા ભક્તનું પ્રભુ પાસે નામ પણ ન મળે?' ત્યારે નારદજીએ કહ્યું કે, 'હા, એમજ છે. મેં બરાબર તપાસ કરી, પણ ત્યાં તમારૂં નામજ નથી.' ત્યારે તે સાધુએ પૂછ્યું કે, 'મહારાજ! એવા અંધેરનું શું કારણ હશે?' ત્યારે નારદજીએ કહ્યું કે, 'ભક્તિ કરતાં તમે અહંકાર કરો છો, પણ પ્રભુ કહે છે કે, અહંકારીનાં નામો મારી ચોપડીમાં હોતાં નથી.' તે ભક્તે કબૂલ કર્યું કે, 'વાત તો ખરી છે, મારામાં અહંકાર તો છે. હવેથી હું એમ નહિ કરૂં.' આમ વાત થાય છે એટલામાં તો વિમાન આવ્યું. વિમાનના દૂતને પૂછ્યું કે, 'આ શા માટે?' તેણે કહ્યું કે,' આ સાધુબાવાને સ્વર્ગમાં લઇ જવા માટે.' ત્યારે નારદજીએ કહ્યું કે, 'એ કેમ બને? હજુ હમણાંજ હું પ્રભુ પાસે જોઇને આવું છું ત્યાં એ સાધુનું નામ પણ નહોતું, ને આટલી વારમાં વિમાન ક્યાંથી આવ્યું?' ત્યારે તે વિમાનવાળાએ કહ્યું કે, 'હમણાંજ તેનો અહંકાર ગળી ગયો એટલે તુરતજ વિમાન આવ્યું.'

જીવો પોતાનો અહંભાવ છોડે, એટલે તેને પ્રભુ ગ્રહણ કરવામાં વાર લગાડતો નથી. પ્રભુની કૃપા તો જ્યારે જોઇએ ત્યારે તૈયારજ છે. માત્ર તે લેવાનીજ વાર છે. આપણે આપણું આપણાપણું ખોઇ દઇએ, ને પ્રભુમય થઇ જઇએ, ત્યારે સ્વર્ગ કાંઇ દૂર નથી. આપણીજ વાર છે, પ્રભુની વાર નથી, એ નક્કી સમજજો.

૯૫–તક ગયા પછી બધું ફુરરરરર ફૂ થઈ જશે

એક વૃદ્ધ ભરવાડ હતો. તેને કોઇએ કહ્યું કે, 'તું આવડો મોટો થયો ને હજુ સુધી કોઈ ગુરુ કર્યો નહિ. કોઇને ગુરુ કરે

તો સારૂ. ગુરુ કરીશ તો તારૂં કલ્યાણ થશે, નહિ તો એમને એમ ખાલી ચાલ્યું જવું પડશે.' જંગલી પણ વિશ્વાસુ ભરવાડને એ વાત ઠીક લાગી, તેથી તેણે ગુરુ કરવા નક્કી કર્યું. એ પછી તે રસ્તે કોઇ સાધુઓ જતા હતા, તેમને તે ભરવાડે જોયા. એટલે તે દોડતો દોડતો તેમની પાસે ગયો ને કહ્યું કે, 'મહારાજ! મને ગુરુ કરો.' સાધુઓએ જાણ્યું કે આ કોઈ જંગલી છે, તેથી કહ્યું કે, 'તું ચેલો થા, ગુરુ કેમ થવાય?' ત્યારે તે ભરવાડે કહ્યું કે, 'નહિ, મને તો ગુરુ કરો; કારણકે ગુરુ ધારવો-ગુરુ કરવો, એ વાત તે ભોળો ભરવાડ ભૂલી ગયો હતો ને ગુરુ શબ્દ યાદ રહી ગયો હતો, એટલે 'મને ગુરુ કરો,' એમ હઠ કરતો હતો. પેલા સાધુઓએ કહ્યું કે, 'ઠીક છે ભલા, ચાલ અમારી સાથે. આજથી તું અમારો ગુરુ.' એ પછી તેઓ એક ગામમાં ગયા. ત્યાં નદી-કિનારે ઊતર્યા ને થોડા સાધુ તે ગામમાં રાજા પાસે ગયા. રાજાએ તે સાધુનો આદરસત્કાર કર્યો. ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું કે, 'અમારા ગુરુ તો નદીકિનારે આસન પર છે.' ત્યારે રાજાને વિચાર થયો કે, આ સાધુઓ સારા દેખાય છે, એટલે તેનો ગુરુ તો કોણ જાણે કેવો સારો હશે! તેથી રાજા તે ગુરુને મળવા નદીકિનારે ગયો. સાધુઓએ રાજાને કહ્યું કે, 'અમારા ગુરુએ તો મુનિવ્રત લીધું છે, તે તો કોઇની સાથે બોલતા નથી;' અને ગુરુ બનેલ ભરવાડને કહ્યું કે, 'તારે કાંઇ પણ બોલવુંજ નહિ.' એ પછી રાજા તે ગુરુને મળવા ગયા. એ વખતે ત્યાંથી કોઇ ભરવાડનાં બકરાંનું ટોળું નીકળ્યું. એ બકરાંને જોઇને પેલા ગુરુ બનેલા ભરવાડથી રહી શકાયું નહિ; તેથી તે તેના જાતિસ્વભાવ પ્રમાણે બોલી ઊઠ્યો કે,'તક તક તક તક કુરરરરર.' આ સાંભળી રાજાએ પૂછ્યું કે, 'તમારા ગુરુ બોલતા નથી ને આ શું?' ત્યારે સાધુએ કહ્યું કે, 'રાજાજી, ગુરુએ તમારી ઉપર કૃપા કરી છે. તે કહે છે કે, 'આ તક છે, તક છે, તક છે, તક જશે એટલે બધું કુરરરરર કૂ થઇ જશે; માટે કાંઇક સાર્થકતા કરી લો.' આ સાંભળી રાજાને બહુ સારી અસર થઇ તેથી તેણે પોતાના રાજ્યમાં બહુ સારાં કામો કર્યાં.

આપણને પણ રૂડાં કામો કરવા માટે તક મળેલી છે. એ તક જો નહિ સાચવી લઇએ તો આપણે પણ કુરરરરર કૂ થઇ જઇશું; માટે ભાઇઓ! ચેતો, ચેતો. હજુ પણ કાંઇ તક વહી ગઇ નથી. જેટલી તક આપણા હાથમાં છે તેટલી પણ ઘણી છે. તેનો લાભ

લઇએ તોપણ બેડો પાર થાય તેમ છે; પણ એ લાભ લેવો જોઇએ, નહિ તો પછી તક તક તકતક તક ફુરરરરરર ફૂ તો છેજ.

૯૬–હૃદયમાં પાપ ભરી રાખવાથી શાંતિ નહિ મળે

આપણને સૌને સુખ ગમે છે, તેથી સુખને માટેજ આપણે સર્વ પ્રકારનાં તરફડિયાં મારીએ છીએ અને તોપણ ખરૂં સુખ તો આપણને મળતુંજ નથી; કારણકે સુખ ધર્મમાં છે ને ખરો ધર્મ તો આપણાથી બહુ દૂર રહે છે, કેમકે આપણા હૃદયમાં પાપ ભરેલું છે. ધર્મ ને પાપ એ અજવાળાં ને અંધારાં જેવાં છે. એ બંને સાથે રહી શકે નહિ, એટલે જરાક જેટલું પણ આપણામાં પાપ હોય ત્યાંસુધી ખરૂં સુખ ભોગવી શકાય નહિ; કારણકે પાપ છે તે હૃદયના મર્મસ્થાનમાં એક પ્રકારનો મોટો જખમ છે. હૃદયના મર્મસ્થાનમાં મોટો જખમ રાખીને શાંતિ કેમ ભોગવી શકાય ? તેને માટે કહેલું છે કેઃ—

સાધુઓની એક મંડળી હતી. એ મંડળીના સાધુઓ બહુ શાંતિમાં રહેતા હતા ને બીજા લોકોને પોતાના ભક્તમંડળમાં આવવા ઉપદેશ કરતા હતા. એક ભલો માણસ તે મંડળમાં દાખલ થયો ને તેઓની સાથે રહેવા લાગ્યો. કેટલાક દિવસ પછી તેણે મંડળીના મોટા સાધુને કહ્યું કે, 'હું તમારી સાથે ભળેલો છું, પણ મને તમારા જેવો આનંદ મળતો નથી.' ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું કે, 'હજુ તમારામાં કાંઇ પાપ રહેલું હશે.' ત્યારે તે ભકત થયેલા ભલા માણસે કહ્યું કે, 'અગાઉ ઘણાં વરસો ઉપર મેં મારા શેઠની ચોરી કરેલી છે, પણ એ લોકોને તે વાતની ખબર નથી.' ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું કે, 'એ ચોરીના રૂપિયા જેના હોય તેને પાછા આપી દે. હવે તારે એ રાખીને શું કરવા છે ?' બીજે દિવસે ચોરીના દસ હજાર રૂપિયાની નોટ તેણે પોતાના શેઠ ઉપર વગર નામે મોકલી દીધી. એ પછી થોડા દિવસ વીત્યા બાદ પાછું તે ભકતે સાધુ મહારાજને કહ્યું કે, 'મેં ચોરીના રૂપિયા મોકલી આપ્યા, તોપણ હજી સુધી મને તમારા જેટલો આનંદ થતો નથી.' ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું કે, 'તેં રૂપિયા મોકલ્યા પણ તારૂં નામ નહિ આપ્યું હોય ! તેની માફી નહિ મેળવી હોય ! એમ ન કરે ત્યાંસુધી આનંદ થાય નહિ.' ત્યારે તે માટે ભકતે કહ્યું કે, 'એ કેમ બને ? મારા શેઠ તો મને સારો માણસ સમજે છે. તેની પાસે હું મારી ચોરી

કબૂલ કરૂં એ કેમ બને ? એમાં મારી આબરૂ શું ? ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું કે, 'જો આનંદ જોઇતો હોય તો પાપની માફી મેળવવી જોઇએ. પાપની માફી મેળવ્યા વગર ખરો આનંદ મળી શકે નહિ. ચાલ મારી સાથે, હું તેની માફી અપાવું. જરાક શરમ સારૂ શું તું તારા હૃદયમાં હમેશની શૂળ ખૂંચેલી રાખીશ ? દુનિયાની ખોટી શરમ સારૂ તું ઇશ્વરી આનંદને છોડી દઈશ ? અને જરાક વારની શરમ સારૂ શું તું નરકમાં જવા તૈયાર થઈશ ? નહિ ભાઇ ! એમ ન કર, પાપને હૃદયમાં ભરી ન રાખ. પાપને રાખીને કોણ સુખી થઇ શક્યું છે ? ઈશ્વર મોટો કે શરમ ? બેટા, ઈશ્વરને ખાતર શરમ છોડી દે ને તારાં પાપની માફી મેળવ.' અંતે એ ભક્ત તે સાધુ સાથે પોતાના જૂના શેઠને ત્યાં ગયો. તે શેઠને સાધુએ કહ્યું કે, 'તમને દસ હજાર રૂપિયા બે મહિના ઉપર પહોંચ્યા છે ?' ત્યારે શેઠે કહ્યું કે, 'હા, રૂપિયા અમને પહોંચ્યા છે, પણ તે કોણ મોકલ્યા ને શા માટે મોકલ્યા તે અમે જાણતા નથી.' ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું કે,' એ રૂપિયા તમારાજ છે, તમારી પેઢીમાંથી આ તમારા મુનીમે ઘણાં વરસ ઉપર તે ચોરેલા હતા; પણ હવે એ માણસ અમારા ભક્તમંડળમાં સામેલ થયો છે ને પાપને છોડી દઇ ધર્મનો આનંદ અનુભવવા ઇચ્છે છે; પણ જ્યાંસુધી તમારી માફી ન મળી શકે, ત્યાંસુધી તેનું પાપ દૂર થઈ શકતું નથી ને ત્યાંસુધી તે આનંદ અનુભવી શકતો નથી, માટે તમે તેને માફીપત્ર આપવાની મહેરબાની કરો.' આ વાત સાંભળી તે ગૃહસ્થ બહુ આશ્ચર્ય પામ્યો. તેણે કહ્યું કે,'અમે તો અમારા મુનીમને સારો માણસ સમજીએ છીએ.તેણે ચોરી કરેલી છે એમ અમે આજ સુધી જાણતા નહોતા.' તે સાધુએ કહ્યું: ' માણસ દુનિયાથી પોતાનાં પાપ છુપાવી શકે, પણ પોતાના હૃદયથી કેમ છુપાવી શકે ? પ્રભુથી કેમ છુપાવી શકે ? હૃદયમાં પાપ ભરી રાખીને આનંદ કેમ મેળવી શકાય ? તેને તો આનંદ મેળવવો છે, માટે તમારી માફીની જરૂર છે.' તે ગૃહસ્થે કહ્યું કે, 'હું વિચાર કરીને ચાર માસ પછી માફીપત્ર આપીશ.' એ પછી ચાર માસ થયા ત્યારે તે સાધુ તથા ભક્ત પેલા શેઠને ત્યાં ગયા. એ વખતે તે શેઠે એ બંનેને એક નવા સુંદર મકાનમાં લઈ જઇ કહ્યું કે, ' આ મારૂં માફીપત્ર છે, આ મકાન તમારા આનંદને માટે છે. ઈશ્વરી આનંદ મેળવવાને ખાતર જે પોતાનાં પાપની માફી ચાહે છે, ને ચોરી કરેલા દસ હજાર રૂપિ-

યા પાછા આપે છે, તે રૂપિયા લઇને મારી પેટીમાં મૂકી દેવાથી મને પણ શું આનંદ મળે ? માટે તે દસ હજાર તથા મારા તરફથી બીજા વીસ હજાર રૂપિયા ઉમેરી ત્રીસ હજાર રૂપિયાનું આ મકાન તમારી મંડળીને ઈશ્વરી આનંદ લેવા માટે હું ભેટ આપુ છું.'

ખરો આનંદ મેળવવાને માટે તો નિષ્પાપ થવું જોઇએ. પાપને પોતાના હૃદયમાં રાખીને કોઇ પણ માણસ ખરી શાંતિ કે પૂર્ણ આનંદ મેળવી શકશે નહિ; માટે પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરો ને થઈ ગયેલી ભૂલો સુધારો, એજ આનંદ મેળવવાનો ઉપાય છે.

૯૭–આપણા હૃદયમાં ઈશ્વર રહેલો છે, છતાં આપણે તેને ઓળખતા નથી

કસ્તૂરી, મૃગના ડૂંટામાંજ ભરેલી છે, પણ તેની મૃગને ખબર નથી, તેથી પોતાના શરીરમાંજ રહેલી કસ્તૂરીની સુગંધીથી મોહિત બની તેની શોધ માટે તે પહાડોમાં ને જંગલોમાં ફરતો ફરે છે, તોપણ તે તેને મળતી નથી. એવીજ રીતે આપણે પણ આપણા હૃદયમાં રહેલા ઈશ્વરને ભૂલી જઇ બહારનાં સ્થાનોમાં ને બહારની ક્રિયાઓમાં તેને શોધીએ છીએ, પણ તે ક્યાંથી મળે ? કારણકે કસ્તૂરી કાંઇ પહાડોનાં શિખરોમાં કે ઝાડોના મૂળિયાંમાં નથી, પણ તે શોધનાર મૃગની પોતાનીજ ડૂંટીમાં છે; તેમજ ઈશ્વર પણ આપણાં હૃદયમાંજ છે. જો આંતરવૃત્તિ સાફ રાખીએ, સરળતા રાખીએ, વિશ્વાસ રાખીએ, સત્સંગમાં મચ્યા રહીએ અને પ્રભુના નામનું શરણ પકડી લઇએ, તો ઈશ્વરને શોધવા માટે આપણે ક્યાંય દૂર ભટકવાની જરૂર નથી. એ હૃદયનું ધન છે, બહારની વસ્તુ નથી. તેને માત્ર નાહવાધોવામાં ને ટીલાંટપકાંમાંજ નહિ, પણ સદાચારમાં ને તમારા હૃદયમાં શોધો.

૯૮–હૃદયમાં પાપ ભરી રાખીને કાંઈ પ્રભુને પ્રસન્ન કરી શકાય નહિ

એક રાજાને ત્યાં પુત્ર આવ્યો, ત્યારે બધા અમીર લોકો ને શેઠિયાઓ તેને ત્યાં નજરાણાં આપવા ગયા. એ વખતે કેટલાક ધાડપાડુ લુચ્ચાઓ પણ રાજા પાસે નજરાણાં લઇ ગયા, ત્યારે રાજાએ તેમને કહ્યું કે, 'તમારૂં નજરાણું અમે નહિ રાખીએ.' તે લુચ્ચાઓએ કહ્યું કે, 'અમે તમારી રૈયત છીએ ને તમારી ખુશાલી-

માં અમારી પણ ખુશાલી છે, માટે અમારૂં નજરાણું રાખવું જોઇએ.' ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે, 'તમે મારી સાથે બહારવટું રાખો છો તે તો બંધ કરો, મારી રૈયતને લૂંટો છો તે તો બંધ કરો, મારા અમલદારોને ત્રાસ આપો છો તે તો બંધ કરો અને મારી વિરુદ્ધમાં તમારાં જે જે કાવત્રાં રચો છો તે તો બંધ કરો! એ બધું છોડીને પછી મને નજરાણું આપો. મારા દુશ્મન રહીને મને નજરાણું આપો તે હું કેમ લઉં? તમારા એવા નજરાણાથી હું કાંઇ તમારા ઉપર ખુશી થાઉં નહિ ને જ્યાંસુધી તમે મારી સાથેનું બહારવટું બંધ કરો નહિ ત્યાંસુધી આપણી મિત્રતા થાય નહિ. જો મને ખુશી કરવો હોય તો તમારે મારી ઇચ્છાને આધિન થવું જોઇએ. મારી ઇચ્છાને આધીન થયા વિના હું તમારૂં નજરાણું લઇ શકું તેમ નથી.'

આવીજ રીતે આપણે પણ પેલા બહારવટિયાના જેવાજ છીએ. પ્રભુની વિરુદ્ધમાં આપણે વર્તીએ છીએ, પ્રભુનાં બાળકોને-આપણાં ભાઇબહેનોને આપણે ઠગીએ તથા લૂંટીએ છીએ, આપણા મનમાં ખોટા વિચારો કરીએ છીએ, પ્રભુનાં વિરોધી કામ-ક્રોધ-લોભને આપણે આશરો આપીએ છીએ અને રાતદિવસ ખોટાં કામોમાં મચ્યા રહીએ છીએ તેમજ વારતહેવાર તથા ઉત્સવ સમયે, તીર્થમાં કે પર્વણી સમયે આપણે પ્રભુને નજરાણું આપવા જઇએ છીએ, એટલે કાંઇક સહેજસાજ દાનધર્મ કરીએ છીએ; તે પણ ખાસ પ્રભુ ઉપરના પ્રેમને ખાતરજ નહિ, પણ આપણા અહંકારને ખાતર-આપણી લોકલાજને ખાતર આપણે કાંઇક કાંઇક કરીએ છીએ, પણ પ્રભુ તે કબૂલ રાખતો નથી. પ્રભુ કહે છે કે, 'તમે સુધરીને-એટલે કે મારા હુકમમાં રહીને પછી મને નજરાણું આપો. મારે નજરાણાની પણ જરૂર નથી, માત્ર તમારાં હથિયાર છોડીને એટલે કે પાપને છોડીને મારે શરણે આવો, એટલે હું તમારોજ છું ને તમે મારાજ છો.'

પદ

વહાલો મારો સાચાનો સંગાથી રે, જેણે પ્રીત કીધી. (ટેક)
વહાલાજી મારા પ્રથમ, ધ્રુવસું પ્રીત કીધી; (૨)
તેને અવિચળ પદવી દીધી રે-જેણે પ્રીત કીધી-વહાલો૦
વહાલાજી મારા બળીને બોલાવી વાચા લીધી; (૨)
ત્રણ ડગલાં પૃથ્વી લીધી રે-જેણે પ્રીત કીધી-વહાલો૦
વહાલાજી મારા ઊંડા તે જળમાં ગર્જના કીધી; (૨)

તેની તરત ખબરૂં લીધી રે–જેણે પ્રીત કીધી–વહાલો૦
વહાલાજી મારા હેતે, વિદુરની ભાજી ખાધી; (૨)
એને વચને ગુણુકા સાધી રે–જેણે પ્રીત કીધી–વહાલો૦
વહાલાજી મારા વૃન્દા તે વનના વાસી (૨)
એમ બોલ્યા જીવણુ દાસી રે–જેણે પ્રીત કીધી–વહાલો૦

૯૯–ડૂબતાને બચાવવા માટે નદીમાં ફેંકેલો ભાલો

એક નદીના પૂરમાં ઘણાં માણુસો તણાતાં જતાં હતાં. એ જોઇ કિનારે ઊભેલા રાજાએ તેઓને બચાવવા સારૂ પોતાની પાસેનો ભાલો નદીમાં લંબાવ્યો. જે લોકો એ ભાલાને વળગી પડ્યા તેઓ બચી ગયા; પણુ ભાલાનું ફળું પકડવાથી દુઃખ થશે એમ ધારી જેઓએ તે ભાલાને ન પકડ્યો તેઓ એ પૂરમાં તણાઈ ગયા; તેમજ ધર્મગુરુઓ એ રાજા જેવા છે, ને તેમના હાથમાંનો ભાલો એ ધર્મ છે. જેમ ભાલો પકડતાં ડર લાગે છે તેમજ ધર્મની પવિત્ર ફરજો બજાવવામાં પણુ આપણુને મુશ્કેલી લાગે છે. પ્રાર્થના, પરોપકાર, મનોનિગ્રહ, એ બધું આપણાં વ્યાવહારિક ખોટાં સુખોના ભોગે કરવાનું છે, એટલે ધર્મ પાળવો આપણુને કઠિન લાગે છે; પણુ એ કઠિન લાગતા ધર્મને જે પકડી રાખે છે તે બચી જાય છે અને તેનાથી ડરી જઇ નબળાં મનને લીધે પોતાના નજીવા સ્વાર્થ સારૂ જેઓ મહાન પવિત્ર ધર્મને છોડી દે છે, તેઓ મૃત્યુમાં ને નરકમાં ડૂબી જાય છે. પ્રભુ! અમોને બચાવ, અમોને ધર્મ પાળવાનું બળ આપ.

૧૦૦–સાચા ભકતોને સમજવા માટે ભકતતેલની વાત

કોઇ એક રાજાનો ગુરુ હતો. તેણે રાજાને કહ્યું કે, ' દુનિયામાં ભકિત વધે એવા ઉપાય કરવા એ સર્વની ફરજ છે. એ કામ દરેક માણુસોએ પોતપોતાની શકિત પ્રમાણે કરવું જોઇએ, માટે તું પણુ તારા રાજ્યમાં કાંઇ ભકિત વધે એવું કામ કર.' ત્યારે રાજાએ તે ગુરુમહારાજને કહ્યું કે, ' આપ હુકમ કરો તે કરવાને હું તૈયાર છું.' ત્યારે તે ગુરુએ કહ્યું કે, 'તારા રાજ્યમાં જે ભકત થાય તેનો વેરો માફ કર.' રાજાએ કહ્યું કે, ' બહુ સારૂં.'

પછી ગામમાં તપાસ કરતાં માલૂમ પડયું કે એક ભક્ત છે, તેથી તેના ઉપરના બધા કર રાજાએ માફ કર્યા ને ગામમાં ઢંઢેરો

પિટાવ્યો કે, 'જે ભક્ત થશે તેના કર માફ કરવામાં આવશે.' એ સાંભળી કર નહિ આપવા સારૂ રોજ રોજ ઘણા લોકો ભક્ત થવા લાગ્યા. એ પછી બે ત્રણ વરસમાં આખું ગામ ભક્ત થઇ ગયું, સૌ ટીલાંટપકાં કરવા લાગ્યા, મંદિરમાં જવા લાગ્યા ને ભક્તિનો ડોળડિમાક રાખવા લાગ્યા. રાજાનો ગુરુ એ વખતે જાત્રા કરવા ગયેલો હતો. તે ત્રણ વરસે ફરીને પાછો આવ્યો ત્યારે રાજાને ઠાઠમાઠ વિનાનો ને બહુ ચિંતાતુર જોયો. ગુરુએ પૂછ્યું કે, 'આમ કેમ? આવા હાલ કેમ થઇ ગયા?' ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે, 'તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવાથી આમ થયું છે. આજ ત્રણ વર્ષ થયાં ગામના સૌ લોકો ભક્ત થઇ ગયા છે, એટલે કોઇ પાસેથી કર મળતો નથી; તેથી કરજદાર થઇ ગયો છું ને મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યો છું.' ત્યારે તે ગુરુએ કહ્યું કે, 'કાલે એનો ઉપાય કરીશું. આજે ઢંઢેરો પિટાવો કે જે ભક્ત હોય તે અહીં આવો. એ સાંભળીને જે લોકો આવે તેમને એક ઠેકાણે આખી રાત પૂરી મૂકવા અને પછી તેમને કહેવું કે, મારા ગુરુ આવેલા છે તેમને 'ભક્તતેલ' જોઇએ છીએ, માટે સવારમાં ભક્તોનું તેલ કાઢવું છે, એમ સૌ લોકોને રાતે કહી દેવું ને તેલ પીલવાની ઘાણી વગેરે એ લોકોની સામે હાજર રાખવું.' રાજાએ એ ગુરુના કહ્યા પ્રમાણે સૌ લોકોને જાહેર કર્યું, એટલે સૌ જૂઠા ભક્તો મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યા. જ્યાં ભક્તોને પૂર્યા હતા તેના દરવાજા પાસે સવારમાં રાજા હાજર થયો, ને ત્યાં સૌ લોકોના સાંભળતાં હુકમ કર્યો કે, 'જે ભક્ત હોય તેને ઘાણીમાં પીલીને તેલ કાઢો.'

એ પછી એક એક માણસને અંદરથી બહાર કાઢવા લાગ્યા ને પૂછવા લાગ્યા કે, 'તું ભક્ત છે?' ત્યારે તે જવાબ દેતો કે, 'નહિ, હું ભક્ત નથી; હું તો ભૂલમાં અહીં આવી ગયો છું.' અંદરના સર્વ લોકોએ પોતપોતાની માળાકંઠી તોડી નાખી, પોતાનાં ટીલાંટપકાં ભૂસી નાખ્યાં અને કંઇ કંઇ વિચિત્ર જવાબ આપી છૂટવા લાગ્યા. અંતે એક જણો જે ખરો ભક્ત હતો તે બાકી રહ્યો. તેણે કહ્યું કે, 'હા, હું ભક્ત છું ને જો કોઇને પણ કામ લાગતું હોય તો ભલે ખુશીથી મારૂં તેલ કાઢો, હું તૈયાર છું. દેહનો નાશ તો થવાનોજ છે, ત્યારે નકામો નાશ થાય તે કરતાં કોઇના પણ ઉપયોગમાં આવીને નાશ થાય તો તે હજાર દરજ્જે સારૂં છે. દધીચિ ઋષિ, મયૂરધ્વજ રાજા, સગાળશા શેઠ ને મહારાજા દિલીપ

વગેરે ભક્તોએ બીજાઓને માટે પોતાના તથા પોતાના પુત્રોનાં પણ પ્રાણ આપેલા છે. ત્યારે મારો દેહ જો કોઇને પણ કામ લાગતો હોય, તો તે આપવા હું બહુ ખુશી છું; માટે તમારી ઇચ્છા હોય તેમ કરો.' એ સાંભળી ગુરુએ રાજાને કહ્યું કે, 'આ ખરો ભક્ત છે. આના બધા કર માફ કર. બાકી બધા ઢોંગી છે, તે સૌની પાસેથી ચડેલા કર વસૂલ કર.'

આ ઉપરથી સમજાય છે કે, માત્ર ઉપરના ઠાઠમાઠથી ને ડોળડિમાકથી કાંઇ ભક્ત થઇ જવાતું નથી; પણ ભક્તિનો ચડસ તો અંદરથીજ લાગવો જોઇએ ને ભક્તિનો રંગ તો સર્વત્ર છાઇ રહેવો જોઇએ. દુઃખમાં ભક્તિ છોડી દે તે કાંઇ ખરા ભક્તો નથી; માટે ઝાઝા ડોળડિમાકમાં નહિ પડતાં હૃદયના શુદ્ધ પ્રેમથી ભક્તિ કરો, એમાંજ કલ્યાણ છે.

પદ

રામબાણ લાગ્યાં હોય તે જાણે, બોલ્યા મૂરખ મનમાં શું આણે. (ટેક)
ધ્રુવને લાગ્યાં પ્રહ્‌લાદને લાગ્યાં, તો ઠરીને બેઠા ઠેકાણે;
ગર્ભવાસમાં શુકદેવને લાગ્યાં, એ તો વેદ વચન પરમાણે. રામ૦ ૧
મોરધ્વજ રાજાનું મન હરી લેવા, હરિ આવ્યા જે ટાણે;
લઇ કરવત મસ્તક પર મેલ્યું. ને પત્ની પુત્ર બેઉ તાણે. રામ૦ ૨
મીરાંબાઇ પર ક્રોધ કરીને, રાણોજી ખડ્ગજ તાણે;
વિખના પ્યાલા ગીરધરલાલે આરોગ્યા, એ તો અમૃતને ઠેકાણે. રામ૦ ૩
નરસિંહ મહેતાની હુંડી સ્વીકારી, ખેપ ભરી ખરે ટાણે;
આગળ સંત અનેક ઓધાર્યા, એવું ધનો ભગત ઉર આણે. રામ૦ ૪

૧૦૧–પ્રભુ ભજવાથી કોઇની લાજ જતી નથી; તોપણ તેમાં આપણને લાજ લાગે છે અને જેથી આબરૂ જાય તેવાં કામ કરતાં તો શરમાતા નથી!

વૈષ્ણવો ગાય છે કેઃ—

'હરિને ભજતાં હજુ કોઇની લાજ, જાતાં નથી જાણી રે,' ઇત્યાદિ.

આપણા ઘણા ભાઇઓ એવા છે કે, જેઓને મંદિરમાં જતાં ને ભક્તિ કરતાં લાજ લાગે છે તથા ભક્ત ગણાતાં અપમાન લાગે છે. મહાન પ્રભુનું પવિત્ર નામ જાહેરમાં લેતાં શરમાવું, પોતાનાં પાપની માફી માગવા માટે પણ જીભ ન ઉપાડવી, થઇ ગયેલા ગુનાનો પશ્ચાત્તાપ કરવા પણ તૈયાર ન થવું અને ભક્તમંડળમાં બેસતાં પણ સંકોચાયા કરવું, એવાઓનો ઉદ્ધાર તે પ્રભુ કેમ

કરશે? કોઇને ગાળ દેતાં અમને લાજ આવતી નથી; મનમાં બૂરા વિચાર કરતાં અમને શરમ આવતી નથી; માબાપોની, વૃદ્ધોની તથા ગુરુજનોની સામે બેઅદબીથી વર્તતાં અમને શરમ આવતી નથી; ખોટા પ્રપંચો ને વ્યભિચાર કરતાં તથા જાહેરમાં રાંડો રાખતાં અમોને શરમ આવતી નથી; સોગઠાંબાજીમાં, શરતોમાં અને સોરટીઓમાં જુગાર રમતાં અમારી આબરૂ જતી નથી; ફાટયે ડાચે ફટાણા ગાતાં ને હલકા પ્રકારની મશ્કરી કરતાં અમોને લાજ લાગતી નથી; માબાપો સાથે તથા ધણી સાથે લડતાં અમોને લાજ લાગતી નથી; ધૂળ જેવી વાતો સારૂ તથા બીજાંઓનું એ હિયાં કરી જવા સારૂ કોર્ટે ચડતાં અમોને લાજ લાગતી નથી; અર્ધાં-નાગાં–ઉઘાડાં દેખાય તેવા ઝીણા પોશાકો ગમે તેમ બેદરકારીથી પહેરતાં અમોને શરમ લાગતી નથી; બીજાં નિર્દોષોની લાગણી ઉશ્કેરાય તેવા હાવભાવ ને ચેનચાળા કરતાં અમે મનમાં સંકોચાતા નથી; અમારી પાસે ઘણુંયે હોવા છતાં ખરેખરા લાચારોને પણ વિનાકારણ ના પાડવામાં અમોને–અમારી મોટાઇને અમારી આબરૂ પ્રમાણે શરમ લાગતી નથી; નવા નવા નાટકી પોશાકો તથા વાંદરનકલ કરતાં પણ અમોને શરમ લાગતી નથી; અને જેવા અંદરથી ન હોઇએ તેવા દેખાવાનો બહારથી ઢોંગ કરીએ, તેમાં પણ અમોને શરમ લાગતી નથી; પણ ભક્તિ કરતાં, ભક્તોને બોલાવતાં, ભક્ત ગણાતાં અને જાહેરમાં પ્રભુનું પવિત્ર નામ લેતાં અમને શરમ લાગી જાય છે!! પ્રભુ! દયા કર, દયા કર. આ શરમના પાપમાંથી અમોને છોડાવ. અજાયબી તો જુઓ કે, જેમાં શરમ લાગવી જોઇએ, તેમાં આપણને શરમ લાગતી નથી ને જે ખાસ ફરજ છે–ખાસ કરવું જોઇએ તેમાં શરમ લાગે છે! અફસોસ! અફસોસ! એવી ખોટી શરમ રાખનારાઓ માટે અફસોસ! પ્રભુ! એવા અર્ધદગ્ધોની ઉપર દયા કર, દયા કર ને તેમને ભક્તિ કરવાનું બળ આપ.

૫૬

ભાવે ભજતાં તે ત્રિભોવનનાથ, શરમ તેમાં શાની કરવી રે;
વહાલો રીઝવતાં વિશ્વનાથ, શરમ તેમાં શાની કરવી રે.
સેવે બુઢ્ઢા બાળા ને જેને જવાન, શરમ તેમાં શાની કરવી રે;
ધનવાન અને વિદ્વાન, શરમ તેમાં શાની કરવી રે.
ભજી ગયા છે જેને મોટા ભૂપ, શરમ તેમાં શાની કરવી રે;
ધ્રુવ પ્રહ્‌લાદ રાજાના પુત્ર, શરમ તેમાં શાની કરવી રે.

ઓધવ અક્રૂર ને અંબરીખ, શરમ તેમાં શાની કરવી રે;
રાજા ખટવાંગ જનક પરીખ, શરમ તેમાં શાની કરવી રે.
તજ્યું ભરતે જેને માટે રાજ, શરમ તેમાં શાની કરવી રે;
મીરાંબાઇએ ન રાખી છે લાજ, શરમ તેમાં શાની કરવી રે.
કર જોડી કહે દાસોના દાસ, શરમ તેમાં શાની કરવી રે;
અંતે જાવું છે પ્રભુજીની પાસ, શરમ તેમાં શાની કરવી રે.
કહે છે જાદવ નથી ખૂરું કામ, શરમ તેમાં શાની કરવી રે;
ભાવે ભજતાં તે શ્રીભગવાન, શરમ તેમાં શાની કરવી રે.

૧૦૨–માણુસો પણ મજૂરી ડુબાવતાં નથી તો પ્રભુ કેમ ડુબાવશે?

દુહો

તુલસી તલપ ન છાંડીએ, નિશ્ચે લઇએ નામ;
મનુષ્ય મજૂરી દેત હૈં, તો કયું રખેગો રામ.

આપણે સૌ જાણીએ છીએ કે, હકદારોનો હક ડુબાવવો એ બહુ મોટું પાપ છે. કોઇ સારો માણુસ પણ લોકોની મજૂરી ડુબાવતો નથી, ત્યારે વિચાર તો કરો કે, અનંત બ્રહ્માંડનો નાથ ને સમર્થ પ્રભુ આપણી મજૂરી કેમ ડુબાવશે? આપણી ભગવત્સેવાનો બદલો ઈશ્વર કેમ નહિ આપે તેનું કારણ તો કહો? તે સર્વશક્તિમાન દયાળુ પ્રભુ આપવાને સમર્થ છે અને આપણે તેની દયાને પાત્ર છીએ, એમ સમજતાં છતાં પણ આપણે શા માટે અવિશ્વાસ કરીએ છીએ? ખાતરી રાખજો કે, પ્રભુ આપણી મજૂરી ડુબાવતો નથી. આપણે હેલકરીને થોડીક મિનિટના ને થોડા બોજાના પણ કાંઈ ને કાંઇ પૈસા આપીએ છીએ, ત્યારે ભક્તો કે જેઓ દરરોજ કલાકોના કલાકો સુધી–જિંદગી સુધી પોતાના ઘણાય સ્વાર્થનો ભોગ આપીને ભગવત્સેવામાં તન–મન–ધનથી મંચ્યા રહે છે, તેની મહેનત ફોગટ કેમ જશે? ભાઇઓ! એનું ઇનામ તો બહુ મોટું છે, એનું ઇનામ તો સત્સંગનાં સુખ, હૃદયની પવિત્રતા, મનની શાંતિ, જ્યાં જ્યાં નજર ફરે ત્યાં ત્યાં આનંદ, સ્વર્ગનાં સુખ અને અનંતકાળના મોક્ષનો આનંદ છે. ભાઇઓ, એવાં સુખ–ઇનામ મેળવવા તજવીજ કરો.

ઉપજાતિવૃત્ત

જો માનવીના ગુણ કોઈ ગાશે, તો તે ઠરી પૂર્ણ પ્રસન્ન થાશે;
વિશેષ ભાવે પ્રભુને વખાણે, જગતપિતા તે નહિ કેમ જાણે?

૧૦૩–દુધાળી ગાયને સારો ખોરાક અપાય છે, તેમ ભક્તોને પ્રભુ ચાહીને વધારે સુખો આપે છે

પાંખડી ગાય કરતાં દુધાળી ગાયને આપણે વધારે સારો ખોરાક આપીએ છીએ ને તેની વધારે સંભાળ રાખીએ છીએ; કારણકે તે દૂધ આપે છે ને બચ્ચાંને પોષણ આપે છે; તેમજ ભક્તો છે તે પ્રભુની દુધાળી ગાય જેવા છે. તેઓ જગતમાં પ્રભુના નામરૂપી અમૃતને વરસાવે છે અને ઊછરતી પ્રજાને વિશ્વાસરૂપી પોષણ આપે છે; માટે બીજા કોઇ પણ કરતાં પ્રભુ પાસેથી તે વધારે મેળવવાને લાયક છે. એવા ભગવત્‌સેવા કરતા વિશ્વાસુ જીવન ગાળનારા ભક્તોને પ્રભુ કેમ વીસરી જશે ? એ ખ્યાલ તો કરો. જ્યારે પાંખડી ગાયોને પણ જે જોઇએ તે મળી રહે છે, મારકણી ગાયોને પણ મળી રહે છે, ગાયોની સામે ભસનારા કૂતરાઓને પણ મળી રહે છે અને ગાયોની સાથે દુશ્મનાઇ રાખનારા વાઘને પણ તે ભૂલી જતો નથી, ત્યારે દુધાળી ગાય કરતાં શ્રેષ્ઠ, દુનિયામાં પ્રભુના નામરૂપી અમૃત વરસાવનારા ભક્તને પ્રભુ કેમ ભૂલી જશે ? શું એટલો વિશ્વાસ પણ તમને નથી રહેતો ? જો એટલો પણ વિશ્વાસ આપણામાં ન હોય, તો આપણે મનુષ્યપણાને યોગ્ય નથી; માટે ઓ કૃપાભિલાષીઓ ! પ્રભુના વિશ્વાસમાં આવો અને પ્રભુને તમારા વિશ્વાસમાં લો. પ્રભુ સૌનો સુખદાતા છે, તે કદી પણ તમને વીસરશે નહિ.

પદ

દુસરો કોન સુખદાઇ, શ્યામ બિના દુસરો કોન સુખદાઇ રે. (ટેક)
ધીરજતા ધ્રુવકી ઉર ધારી, અવિચલ પદ દીયો આઇ રે;
ઝુડે જબહીં પકડયો ગજકું, છીનમાં લીયો છોડાઇ રે. દુસરો૦
પ્રહ્લાદકી અતિ પીડા પિછાની, પ્રગટ ભયો સ્થંભમાંહી રે;
હિરણ્યકશ્યપુ માર્યો હરિયે, નરસિંહ રૂપ બનાઈ રે. દુસરો૦
પાંડવકુ લાખાગ્રહમેસે, જાકે લીયો બચાઇ રે;
પાંચાલી કે ચીર પૂરનકું, ધીર તજી આયે ધાઇ રે. દુસરો૦
જ્યાં જ્યાં ભીડ પડે ભગતનકું, ત્યાં ત્યા હોત સહાઇ રે;
દયાનંદકો નાથ દયાલુ, ભજો ભાવ ઉર લાઇ રે. દુસરો૦

૧૦૪–ભિખારીઓ ભીખને પાત્ર છે, પણ ગુરુઓ તથા ભકતો સેવાને પાત્ર છે

શાસ્ત્રો કહે છે કે, ભિક્ષુકો ભિક્ષાને પાત્ર છે, પણ ગુરુઓ તથા ભકતો દાનને પાત્ર છે; કારણકે તેઓ પ્રભુની જય બોલાવનારા છે અને જગતમાં પ્રભુનાં નામરૂપી અમૃત રેડાવનારા છે; માટે તેઓ શ્રેષ્ઠ છે. દુનિયાના બહાદુર પુરુષો કરતાં ભકતો વધારે બહાદુર છે; કારણકે વીર પુરુષો તો બીજાઓની સાથે લોખંડનાં હથિયારોથી ને દારૂગોળાથી લડાઇ કરે છે; પણ ભકતો તો સંસારનાં મિથ્યા સુખોની સાથે લડાઇ કરે છે. કોઇથી નહિ જીતી શકાય તેવા મહાબળવાન વિષયોની સાથે લડાઇ કરે છે, નહિ કળી શકાય એવી પ્રભુની અકળિત માયાની સાથે લડાઇ કરે છે અને તે બહારના પણ રાક્ષસી દારૂગોળાથી નહિ પણ વિશ્વાસના બારીક અદૃશ્ય તારથી; તેમજ રાજાઓ તો માત્ર બહારના જગત ઉપર પોતાની રાજસત્તા ચલાવે છે, પણ ગુરુઓ તો આપણા અંતરબ્રહ્માંડમાં રાજ્ય કરે છે; માટે તે રાજાઓ કરતાંય વધારે શ્રેષ્ઠ છે, તેથી તેઓ માન અને સેવાને પાત્ર છે.

દાનમાં તો હાથી, ઘોડા, રથ, પાલખી, વાડી, બંગલા, ગામો ને રાજ્યો પણ આપી શકાય છે; તથા પોતાના દેહ પણ અર્પણ કરી શકાય છે. ભકતો ને ગુરુઓ આવાં દાનને પાત્ર છે; કારણકે તેઓ પ્રભુનાં નામનો વરસાદ વરસાવે છે; પણ ભિક્ષુકો તો ભિક્ષાને પાત્ર છે, એટલે તેઓની હાજતો પ્રમાણે તેઓને યથાશક્તિ આપવાનું છે. દાન અને ભિક્ષામાં આવો ભેદ છે, કારણકે દાન દેનાર ભકતોને ત્યાં ઘણાય ભિખારીઓનો નિભાવ થાય છે અને ગુરુઓને ત્યાં ઘણાય શિષ્યોને પોષણ મળે છે; પણ ભિખારીઓને ત્યાં એવું કાંઈ હોતું નથી. તેઓ તો માત્ર પોતાના પેટ સારૂ કે પોતાના કુટુંબ સારૂજ માગે છે; એટલે તેઓ ભિક્ષાને પાત્ર છે અને ભક્તો તથા ગુરુઓ દાનને પાત્ર છે; માટે એવાઓને મદદ કરવાની શાસ્ત્રોની આજ્ઞા છે ને સૌ ભાઇઓની તે ખાસ ફરજ છે; માટે જો ઈશ્વરી રસ્તામાં આગળ વધવું હોય તો એ ફરજ સારામાં સારી રીતે બજાવો.

દોહરો

જનો ઘણા જગમાંય પણ, ગુણીજન પામે માન;
ઉત્તમ છોડ ઉછેરશે, ધન ખરચી ધનવાન. (દલપત કાવ્ય)

૧૦૫–પાણીના વરસાદ કરતાં પણ પ્રભુના નામનો વરસાદ વધારે શ્રેષ્ઠ છે

એક વખત ઇંદ્રને અભિમાન થયું કે, 'હુંજ સૌ કરતાં મોટો છું, કારણકે હું પૃથ્વીમાં વરસાદ વરસાવું છું. જો હું વરસાદ ન વરસાવું તો થોડાજ વખતમાં પ્રાણીઓ મરી જાય. મારા જેવી સત્તા બીજા કોની પાસે છે? મારા જેવું બળ બીજા કોનામાં છે?' આ પ્રમાણે તે અભિમાન કરવા લાગ્યો. એજ વખતે તેનું અભિમાન તોડવા માટે ઈશ્વરેચ્છાથી દેવતાઓનાં દુંદુભિ (વાજિંત્ર) વાગવા લાગ્યાં; ત્યારે ઇંદ્રે પોતાના ગુરુ બૃહસ્પતિને કહ્યું કે, 'આજે શું છે? શા માટે દુંદુભિ વાગે છે?' ત્યારે બહૃસ્પતિએ કહ્યું કે, 'તારા માથા ઉપર પગ દઇને પૃથ્વીમાંથી એક ભકત હમણાંજ બ્રહ્મલોકમાં જવાનો છે; તેની ખુશાલીમાં આ દુંદુભિ વાગે છે.' ઇંદ્રે પૂછ્યું કે, 'એ ભકતમાં એવું શું બળ છે કે મારા માથા ઉપર પગ મૂકીને મારી ઉપર જઇ શકે?' ત્યારે દેવતાના ગુરુ બૃહસ્પતિએ કહ્યું કે, 'તું તો માત્ર મોસમ વખતે પાણીનો વરસાદ વરસાવે છે અને તેમાં પણ કોઇ કોઇ વખત લોભ કરી જાય છે, તેમ છતાં પણ તું આટલું બધું અભિમાન કરે છે, પણ એ ભકતે તો અમૃત કરતાં શ્રેષ્ઠ પ્રભુના નામનો પૃથ્વીમાં અખંડ વરસાદ વરસાવ્યો છે ને તે પણ બ્રહ્માર્પણ; માટે તે તારા માથા ઉપર પગ મૂકી, સ્વર્ગ ઓળંગીને સીધો ઈશ્વર પાસે ચાલ્યો જાય છે.'

આ વાત સાંભળીને ઇંદ્રનું અભિમાન ઊતરી ગયું ને તેને ખાતરી થઇ ગઇ કે, મારા પાણીના વરસાદ કરતાં ભકતોનો પ્રભુના નામનો વરસાદ વધારે શ્રેષ્ઠ છે; માટે સૌ ભાઈબહેનો ભક્તિની મહત્તા સમજી ભકત બનવાની કોશિશ કરો.

૧૦૬–વિશ્વાસ પર ચાલનારા ભકતોની શ્રેષ્ઠતા

ઊંચી ને પાતળી દીવાલ ઉપર કોઈ માણસને ચાલતાં જોઇને આપણને ભય તથા અજાયબી લાગે છે; વાંસ ઉપર માણસને ચાલતાં જોઇને એથી પણ વધારે અજાયબી લાગે છે; આપણે ત્યાં ગોડિયાઓ રમે ત્યારે તેને દોરડાં ઉપર ચાલતા જોઇને એ કરતાં પણ વધારે નવાઇ લાગે છે; અને સરકસોમાં લોખંડના તારની પાતળી દોરી ઉપર ચાલતા ખેલાડીઓને જોઇને તો આપણે હેર-

તજ થઇ જઇએ છીએ. ત્યારે જે ભકતલોકો આપણી સ્થૂલ આંખે નહિ દેખાય એવી ઝીણી–એવી નાજુક–એવી લીસી, વિશ્વાસની દોરી ઉપર ચાલે છે, પ્રભુના વિશ્વાસ ઉપર જીવન ગાળે છે, તે ભક્તો કેટલા બધા શ્રેષ્ઠ છે એ ખ્યાલ તો કરી જુઓ ! એવું આશ્ચર્યકારક, પ્રભુને વહાલું વિશ્વાસુ જીવન ગાળવાની ઇચ્છા રાખો; એજ ઉત્તમતા છે. પ્રભુએ પણ કહેલું છે કે,

अश्रद्धया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत् ।
असदित्युच्यते पार्थ न च तत्प्रेत्य नो इह ॥

(ગી० અ० ૧૭, શ્લો० ૨૮)

અર્થાત્ શ્રદ્ધા વિના, વિશ્વાસ વિના જે કાંઇ હોમેલું હોય, દાન કરેલું હોય, તપ કરેલું હોય કે બીજું કાંઇ પણ કામ કરેલું હોય તે સર્વ વ્યર્થ છે; માટે હે અર્જુન ! જે કરે તે પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને કર.

વિશ્વાસ એ ધર્મનું ને ભકિતનું તત્ત્વ છે ને તેજ પ્રભુને પ્રિય છે; માટે ભાઇઓ ! વિશ્વાસી જીવન ગાળતાં શીખો, વિશ્વાસી જીવન ગાળતાં શીખો.

દુહો

એક ભરૂંસો એક બળ, એક આશ વિશ્વાસ;
સ્વાતિબુંદ રઘુનાથ હય, ચાતક તુલસીદાસ.

૧૦૭–શ્રદ્ધા તે સોનામહોર અને બીજાં સાધન તે દોકડા

મહાત્માઓ કહે છે કે, શ્રદ્ધા છે તે સોનામહોર છે, ને બીજાં સાધનો છે તે દોકડા છે. જો તમારી પાસે સોનામહોર હશે તો દોકડા પોતાની મેળે ચાલ્યા આવશે; પણ ઘણા દોકડા વિના સોનામહોર આવી શકશે નહિ. એક સોનામહોરના આજે પંદર રૂપિયા થાય છે ને એક રૂપિયાના સો દોકડા થાય છે; એટલે એક સોનામહોરના પંદરસો દોકડા થાય છે, તેથી જ્યારે પંદરસો દોકડા મેળવી શકીએ, ત્યારે એક સોનામહોર થઇ શકે છે.

મહોર એ વિશ્વાસ છે ને દોકડાઓ તે બીજાં સાધનો છે. એકએક દોકડો મેળવતાં એટલે એક એક સાધન મેળવતાં, એક એક દુર્ગુણ તજતાં, એક એક જમાનો લાગે છે અને તેમ છતાં પણ વિશ્વાસ વિના તે પૂરેપૂરું મળી શકતું નથી; એટલે એવી રીતે

પંદર સો જમાનાઓ ચાલ્યા જાય, તોપણ આપણે એક મહોર મેળવી શકીએ નહિ; માટે પ્રથમથીજ વિશ્વાસુ થાઓ, હૃદયમાં વિશ્વાસ ભરી રાખો અને વિશ્વાસની દોરીથી મન સાથે ઈશ્વરને બાંધી લો. વિશ્વાસ એ એવી ચીજ છે કે, જે એક મેળવ્યાથી બધું મેળવી શકાય છે; માટેજ તે ઉત્તમમાં ઉત્તમ છે ને એમ હોવાથી-જ–વિશ્વાસથી ઈશ્વરને જાણી શકાય છે; અને એક ઈશ્વરને જાણવાથી બધું જાણી શકાય છે; પણ બધું જાણ્યા છતાં પણ વિશ્વાસ વિના ઈશ્વરને જાણી શકાતો નથી; માટે વિશ્વાસનેજ ખરૂં તત્ત્વ સમજી બહારનાં બહુ ફાંફાં મારવાં છોડી દઇ વિશ્વાસના તારને પકડી લો. એજ જિંદગીની મીઠાશ છે, એજ જિંદગીની સાર્થકતા છે, એજ પ્રભુ પાસેથી ઇચ્છવા યોગ્ય છે, એજ પ્રભુને આપવા યોગ્ય છે ને એજ આપણા બંધુઓમાં ઉપદેશ કરવા લાયક છે. માટે ભાઇઓ ! વિશ્વાસુ થાઓ, વિશ્વાસુ થાઓ અને ભગવદ્-આશરાનું બળ રાખતાં શીખો.

૧૦૮–વિશ્વાસથી ખુદ ઈશ્વર મળે છે, તો પછી ભક્તિનાં સાધનો મળે તેમાં શું નવાઇ ?

આપણે કેટલા બધા અવિશ્વાસુ છીએ એ તમોને ખબર છે ? એક મહાત્માએ કહ્યું છે કે, 'જો તમારામાં રાઇના દાણા જેટલો પણ વિશ્વાસ હોય તો પર્વતને કહો કે, ચાલ્યા જાઓ, એટલે તે ચાલ્યા જશે; સમુદ્રને કહો કે, તું ઊછળતો રહી જા, એટલે તે સ્થિર થઈ જશે અને સૂર્યને કહો કે, તું ત્યાંજ ઊભો રહે, એટલે તે ત્યાંથી ખસી શકશે નહિ.'

માત્ર એક રાઇના દાણા જેટલા વિશ્વાસમાં આટલું બધું બળ છે; પણ અફસોસ કે, આપણે રાઇના દાણાના હજારમા કે લાખમા ભાગનો પણ વિશ્વાસ રાખી શકતા નથી. વિશ્વાસ એ કેટલું બધું સૂક્ષ્મ ને કેટલું બધું બળવાન તત્ત્વ છે અને તેમ છતાં પણ તે આપણા જીવનમાં કેટલું બધું ઓછું અનુભવાય છે, તે સમજાવવા માટે શાસ્ત્રો કહે છે કે, ગાયના શિંગડા ઉપર રાઇનો દાણો ઠરે એટલો વખત પણ જો તમે વિશ્વાસ રાખી શકો, તો તમે તરી જાઓ; મતલબ કે એટલો વિશ્વાસ પણ રાખી શકતા નથી, માટે વિશ્વાસ મેળવવાની કોશિશ કરો; કારણકે જ્યારે વિશ્વાસથી આખો ભવસાગર તરી શકાય છે, ત્યારે એ સાગરમાંથી થોડી

છીપો વીણી લેવી તેમાં શું મોટી વાત છે? અર્થાત્ વિશ્વાસથી ખુદ ઈશ્વર પોતે મળી શકે છે, ત્યારે વિશ્વાસથી ભક્તિ ને જરૂરનાં સાધનો મળે તેમાં શું નવાઈ જેવું છે? માટે ભાઇઓ! ભગવદ્-આશરાનું બળ રાખતાં શીખો, એજ સર્વ ધર્મનો મર્મ છે, એજ સર્વ તત્ત્વોનું તત્ત્વ છે ને ઈશ્વરને પામવાનો સહેલામાં સહેલો ને છેલ્લામાં છેલ્લો રસ્તો છે; એ સિવાય ઈશ્વરને જાણવાનો બીજો રસ્તોજ નથી, એ નક્કી સમજજો; એટલે જો આપણી જિંદગીમાં આપણે વિશ્વાસ ન મેળવી શકીએ તો એ જિંદગી તદ્દન ફોકટજ ગઇ છે અને આપણે ચોરાશી લાખના ફેરામાંજ પડી ગયા છીએ, એમ વગર કહ્યે સમજી જવું; પણ એથી નિરાશ થઇ જવું નહિ, કારણકે હજુ પણ કાંઇ ચાલ્યું ગયું નથી. હજુ પણ આપણા હાથમાં વખત છે, એટલામાં વિશ્વાસ મેળવી લેવો જોઇએ અને વિશ્વાસથી મહાસમર્થ ઈશ્વરનું પવિત્ર શરણ ધરી લેવું જોઇએ.

૧૦૯–લગામ વિનાનો ઘોડો ખાડામાં નાખે, તેમ વિશ્વાસ વિનાનું મન પણ નરકમાંજ લઇ જશે

એક છોકરો લગામ વિનાના ઘોડા ઉપર બેસીને ઘોડાની મરજી પડે તેમ તેને દોડવા દેતો હતો. એ જોઇને કોઇ ડાહ્યા માણસે તેને પૂછ્યું કે, 'બચ્ચા! તોફાની ઘોડાને લગામ વિના કેમ રાખ્યો છે?' છોકરાએ કહ્યું કે, 'એ તો એમજ ચાલે છે.' તે માણસે પૂછ્યું કે, 'તું એને ક્યાં લઇ જાય છે?' ત્યારે તે છોકરાએ કહ્યું કે, 'એ મને જ્યાં લઇ જાય ત્યાં હું જાઉં છું.' તે ભલા માણસે કહ્યું કે, 'બેટા! એ તું બહુ મોટી ભૂલ કરે છે. એ લગામ વિનાનો તોફાની ઘોડો તો તને ક્યાંયે ખાડામાંજ પછાડશે અથવા તો ઉજ્જડ જંગલમાંજ લઇ જશે. ભાઇ! તું એ લગામ વિનાના ઘોડાને ભરોસે ન રહે.' પણ ઉછાંછળા જુવાન છોકરાએ તે ભલા માણસની વાત માની નહિ. એ પછી થોડાજ વખતમાં તે લગામ વિનાના ઘોડાએ તે બેવકૂફ છોકરાને એક ઊંડા ખાડામાં નાખી દીધો.

આપણે પણ આપણા મનરૂપી ચંચળ ઘોડાને વિશ્વાસની લગામ ચડાવતા નથી અને એની મરજી મુજબ દોડવા દઇએ છીએ; એટલે અધર્મના ભયંકર ખાડામાં પડી જઇએ તો તેમાં કાંઇ નવાઇ જેવું નથી, માટે આપણા મનરૂપી ઘોડાને વિશ્વાસની લગામ ચડાવો, તોજ તે ઈશ્વરી રસ્તામાં સીધો ચાલી શકશે;

નહિ તો પાપના કાંટાવાળા જંગલમાંજ ફસાવશે; માટે આપણે છતી આંખે આંધળા ને છતા કાને બહેરા ન બનવું જોઇએ. મનને વિશ્વાસની લગામ ચડાવવાથી તે આપણને દેવલોકમાં લઈ જશે અને એને લગામ વિના છૂટું મૂકી તેની મરજી મુજબ દોડવા દેવાથી તે રાક્ષસોમાં લઈ જશે. હવે તમે શું પસંદ કરો છો ? દેવપણું કે રાક્ષસપણું ? સ્વર્ગ કે નરક ? જે ધારો તે મેળવી શકો તેમ છો; પણ એ મેળવવાનો આધાર માત્ર લગામ ઉપર છે અને તે લગામ એ વિશ્વાસ છે. વિશ્વાસમાં સર્વસ્વ છે. વિશ્વાસમાં ઈશ્વર પોતે છે; માટે જેણે વિશ્વાસ મેળવ્યો તેણે ઈશ્વરની કૃપા મેળવી એમ નક્કી સમજવું.

દોહરો

કાહુકે ધનધામ હય, કાહુકો પરિવાર;
તુલસી મો સમ દીનકો, સીતારામ આધાર. ૧
નહિ વિદ્યા નહિ બાહુબળ, નહિ ખરચનકું દામ;
તુલસી મો સમ પતિતકી, તુમ પત રાખો રામ. ૨

૧૧૦–ચમચાથી કદાચ સમુદ્ર ઉલેચી શકાય, પણ માણસથી પ્રભુનો પાર પામી શકાય નહિ

એક મોટો તપસ્વી સાધુ હતો. તેણે બહુ બહુ કર્મો કર્યાં હતાં ને ઘણાં ઘણાં શાસ્ત્રો વાચ્યાં હતાં, તેથી તે મનમાં એમ સમજતો હતો કે, મેં ઈશ્વરને જાણી લીધો ! ઘણાં માણસો પાસે તે એ પ્રમાણે વાત કરતો, તેથી એક દિવસ કોઇ બીજા સાધુને તેની એ વાત સાંભળીને વિચાર થયો કે, આ સાધુ બહુ ભણેલો છે, પણ તે ભૂલમાંજ રહેલો છે; માટે તેની ભૂલ સુધારવી જોઇએ. એમ ધારી તે બીજા સાધુએ, પેલો સાધુ સમુદ્રકિનારા ઉપર જ્યાં રોજ સ્નાન કરવા જતો હતો ત્યાં, એક છોકરાને હાથમાં નાનો ચમચો આપી શીખવીને મોકલ્યો. એ છોકરો સમુદ્રકિનારા ઉપર બેસી ચમચો ભરીભરીને સમુદ્રમાંથી કિનારા તરફ પાણી ફેંકવા લાગ્યો. થોડી વારમાં ઈશ્વરને જાણી ગયાનું અભિમાન કરનાર સાધુ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેણે ચમચા વતી સમુદ્ર ઉલેચતા છોકરાને જોઇ પૂછ્યું કે, 'આ તું શું રમત કરે છે ?' ત્યારે છોકરાએ કહ્યું કે, 'આ ચમચાથી મારે સમુદ્ર ઉલેચી નાખવો છે.' તે સાધુએ કહ્યું કે, 'તું મૂર્ખ છે; એ કાંઇ બનવાજોગ નથી. જા તારે ઘેર જા; નહિ તો

લહેરમાં તણાઇ જઇશ.' ત્યારે તે છોકરાએ કહ્યું કે, ' મહારાજ ! અહીં કોઇએક સાધુ આવે છે,તે મનમાં એવો ફાંકો રાખે છે કે, તે ઈશ્વરને જાણી ગયો છે તેથી તેની ભૂલ બતાવવા માટે મને અહીં મોકલેલો છે; હું એ સાધુને કહીશ કે, 'જો કે એ બનવાજોગ નથી, તોપણ ધારો કે કદાચ જમાનાઓ વીતતાં ચમચાથી સમુદ્ર પણ ખાલી થઈ જાય, પણ માણસ ઈશ્વરના ગુણોનો પાર પામી શકે તેમ નથી.' છોકરાની આ વાતથી ઈશ્વરને જાણી લેવાનું તે સાધુનું અભિમાન ઊતરી ગયું અને ઈશ્વરની અકળ ગતિ વિષેની તેને ખાતરી થઈ ગઇ.

જેમ છોકરાથી ચમચા વડે સમુદ્ર ઉલેચી શકાય નહિ, તેમજ આપણે પણ ચંચળ મન તથા સ્થૂલ બુદ્ધિ અને તેમાં પણ અનેક વિઘ્નો, એવા સ્વભાવથીજ, અપૂર્ણ સાધનો વડે ઈશ્વરનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ સમજી શકીએજ નહિ. માટે આપણી તો એજ ફરજ છે કે, દીનતાથી પ્રભુને શરણ જવું ને તેની ઇચ્છાને આધીન રહેવું. એમ કરવા માટે મોટામાં મોટું ને સરસમાં સરસ સાધન ભક્તિ છે. માટે પ્રાર્થના કરો કે, 'હે પ્રભુ! અમોને ભક્તિ આપ;' કારણકે ઈશ્વરનું સ્વરૂપ જેટલું જાણી શકાય તેવું છે, તેટલું ભક્તિથીજ જાણી શકાશે. માત્ર કલ્પનાથીજ નહિ, એ નક્કી સમજજો.

પદ

તું અગાધ, તું અગાધ, તું અગાધ દેવા;
નિગમ નેતિ નેતિ કહે, જાને નહિ દેવા—તું૦
બ્રહ્માદિક વિષ્ણુ શંકર, શેષ હું બખાને;
આદિ અંત મધ્ય તુમહીં, કોઉ નહિ જાને—તું૦
સનકાદિક નારદાદિક, શારદાદિ ગાવે;
સુરનર મુનિજન ગંધર્વ, કોઉ નહિ પાવે—તું૦
સાધ બિધ થકિત ભયે, ચતુર બહુ સ્યાને;
સુંદરદાસ કહા કહે, અતિ હીં હૈરાને—તું૦

૧૧૧–દુનિયાની હલકી ચીજનું પણ પૂરેપૂરૂં જ્ઞાન થઈ શકતું નથી, ત્યારે ઈશ્વરનું પૂરૂં જ્ઞાન કેમ થઇ શકશે?

પૃથ્વીમાં તમને જે નાનામાં નાની ને હલકામાં હલકી વસ્તુ લાગતી હોય તે લો અને જુઓ કે, તે નાનામાં નાની વસ્તુઓનું પણ તમે કેટલું થોડામાં થોડું જ્ઞાન ધરાવો છો! ફૂલ તો તમે જ્યારે

ને ત્યારે સૂંઘો છો અને સેંકડો વખત હાથમાં પકડો છો, પણ તેનું ખરૂં જ્ઞાન તમને અથવા કોઇને કદી પણ થયું છે કે? રોટલી ને દાળભાત તો આપણે રોજ ખાઇએ છીએ, પણ નામ ને રૂપ વિના તેનું ખરૂં સ્વરૂપ આપણને કદી પણ સમજાયું છે કે? આપણા વાળ આપણે રોજ જોઇએ છીએ અને આપણા નખ આપણી નજરની સામે દિવસમાં સેંકડો વખત આવે છે, પણ તે વાળનું ને નખનું સ્વરૂપ પણ આપણને સમજાયું છે કે? પથ્થર ને ધૂળ સાથે તો આપણને દરેક ક્ષણે કામ પડે છે; કારણકે આપણાં ઘર તેનાંજ બનેલાં છે, ને આપણે ચાલીએ અથવા સૂઇએ છીએ પણ તેનીજ ઉપર. ટૂંકામાં આખી જિંદગીમાં એક ક્ષણ પણ આપણે માટીથી જુદા રહી શકતા નથી. એવી માટીને માટે પણ આપણે શું જાણીએ છીએ? એનું સ્વરૂપ પણ આપણે કયાં સમજી શકીએ છીએ?

જયારે આવી સાધારણ બાબતોનું પણ આપણને ખરૂં જ્ઞાન થઇ શકતું નથી, ત્યારે વેદ પણ જેને નેતિ નેતિ કહે છે, એવા અનિર્વચનીય; ઇંદ્રિયો, મન, બુદ્ધિ ને વાણીથી પર, ઇશ્વરનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ આપણાથી કેમ સમજી શકાશે? એ વિચાર તો કરો. કોઇ પણ નાનામાં નાની વસ્તુનું સ્વરૂપ સમજતાં પણ જયારે તેનો આદિઅંત આવે છે, ત્યારે ત્યાં ઇશ્વરજ ખડો થઇ જાય છે; ત્યારે ખુદ ઇશ્વરનો આદિઅંત સમજવાની માથાકૂટ કરવી એમાં કયાંથી પત્તો લાગે? એમ કરવું એ તો એક પ્રકારની મૂર્ખતાજ છે, એથી તો ઘણાંયે માણસો નાસ્તિક કે દીવાના થઇ જાય છે; માટે બહેતર તો એજ છે કે, પૂર્ણ વિશ્વાસથી પ્રભુને શરણ થઇ જવું; એથી જે કાંઇ સમજવા જેવું હશે, તે એની મેળેજ સમજાતું જશે. પ્રભુને શરણ થયા સિવાય પ્રભુને જાણવાનો બીજો કોઇ પણ રસ્તો નથી અને ભક્તિથી પ્રભુને શરણ થવાય છે. જો ઇશ્વરનું સત્ય સ્વરૂપ જાણવાની ખરી ઇચ્છા હોય, તો ભક્તિ કરો. પ્રેમલક્ષણા–ભક્તિ વિના ઇશ્વરનું ખરૂં સ્વરૂપ સમજવાની આશા રાખવી તે વ્યર્થ છે, વ્યર્થ છે.

સવૈયા

હારી રહ્યા મનમાંહી મુનીશ્વર, વિશ્વપતિ તણી વાત વિચારી,
તર્ક કરી કરી તત્ત્વ જડયું નહિ, દૃષ્ટિ ઘણી દિલ ઊંડી ઉતારી;

માન તજી અનુમાન કરી લખ્યું, કે મન વાણી ન પોંચે અમારી,
કેમ શકે કહી કોઇ કવીશ્વર, ઈશ્વરની ગતિ વિશ્વથી ન્યારી.
(કવિ દલપતરામ)

૧૧૨--જે અહીં મોટા થશે તે પ્રભુ પાસે નીચા પડશે અને જે અહીં નમશે તે પ્રભુ પાસે માન પામશે

આપણામાં કહેવત છે કે, 'નમ્યો તે પ્રભુને ગમ્યો.' યાદ રાખજો કે, જે ત્રાજવું નમે તેજ ભારે ગણાય છે; પણ જે ત્રાજવું ઊંચું રહે તે હલકું ગણાય છે. તેમજ માણસોમાં પણ જે નમે છે તે મોટાં છે અને જે અક્કડબાજ રહે છે તેઓ દુનિયામાં હલકાં ગણાય છે ને ઈશ્વર પાસે તેઓ વધારે હલકાં છે. જે ફળવાળાં ઝાડો હોય તે નમે છે, પણ ફળ વિનાનાં ઝાડો નમતાં નથી; તેમજ જેઓનાં હૃદય ભક્તિથી ને દયાથી ભરેલાં હોય છે, તેઓ નમે છે; પણ જેઓ હૃદયના ધનથી ખાલી હોય છે તેઓ નમતા નથી. અમે નદીકિનારે જોયું છે કે, જે નમી જાય છે તે નાના નાના છોડ બચી જાય છે અને જે નમતા નથી તે મોટાં મોટાં ઝાડ પણ પૂરમાં તણાઈ જાય છે. મતલબ કે, નમવું તે માત્ર બીજાઓને માટેજ નથી, પણ પોતાનાજ બચાવને માટે છે; માટેજ શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે, જે અહીં મોટા થશે એટલે અભિમાની થશે તેઓ પ્રભુની પાસે નીચા પડશે એટલે હલકી જગ્યા પામશે અને જે અહીં નમશે તેઓ પ્રભુ પાસે માન પામશે; માટે ભાઇઓ ! દીનતા રાખતાં શીખો. દીનતા વિનાની ભક્તિ શોભતી નથી અને તે ખરૂં ફળ પણ આપી શકતી નથી. ભક્તિનો અર્થ આધીનતા છે, અને આધીનતા દીનતા વિના થતી નથી; માટે જેમ બને તેમ દીનતા રાખતાં શીખો, દીનતા રાખતાં શીખો.

દોહરો

જો રાખે નરમાશ તો, કરે શત્રુમાં વાસ;
બત્રીસ દાંત વચે વસે, જીભ રાખી નરમાશ.
(કવિ દલપતરામ)

૧૧૩–પ્રભુએ મોતના વૉરંટ ઉપર અને નરકમાં નાખવાના ઠરાવ ઉપર સહી કરી નથી; એટલામાં આપણે પાપ છોડી દેવાં જોઇએ

એક છોકરો બહુ ખરાબ ચાલનો હતો, તેથી તેના ઘરના સૌ માણસો બહુ હેરાન થતાં હતાં. એ પછી એ છોકરો રોજ રોજ વધારે વધારે બગડતો ગયો અને ગામનાં માણસોને પણ ત્રાસ આપવા લાગ્યો. ગામનાં બધાં માણસો એ છોકરાની બૂરી ચાલ-ચલગતથી નારાજ થયાં, તેથી તેઓ સર્વેએ મળીને ઠરાવ કર્યો કે, એ છોકરાને ગામ બહાર કાઢી મૂકવો, તેથી તે છોકરાના બાપની તેમાં સહી માગી. બાપ પણ પોતાના છોકરાથી કાયર થઇ ગયો હતો, તેથી તથા લોકોના દબાણથી એ છોકરાને ગામમાંથી કાઢી મૂકવાની તેણે હા પાડી હતી, પણ એ પછી ગામના સૌ લોકો તેની સહી લેવા આવ્યા, ત્યારે પોતાના છોકરાને દેશવટો દેવાના ઠરાવ ઉપર સહી કરવાની તેની હિંમત ચાલી નહિ. તે બહુ દિલગીર થયો. તેના હાથમાંની કલમ ધ્રુજવા લાગી અને એ દેશનિકાલના ઠરાવ ઉપર સહી કરવામાં તે આનાકાની કરવા લાગ્યો, ત્યારે ગામના લોકોએ ઉશ્કેરાઇ જઇને કહ્યું કે, 'આ શું ? આ કેવી રીત ? તમે પ્રથમ હા પાડી છે ને હવે શું વિચાર કરો છો ? સહી કરતાં વાર કેટલી ? એવા નઠારા છોકરા ઉપર એટલો બધો પ્રેમ શા માટે જોઇએ ?' ત્યારે બાપે કહ્યું કે, 'એ ગમે તેવો નઠારો છોકરો છે, પણ મારો દીકરો છે. તેને દેશપાર કરતાં મારો જીવ ચાલતો નથી. 'છોરુ કછોરુ થાય પણ માવતર કમાવતર ન થાય.' માટે હજી પણ એ છોકરાને સુધારવા માટે કાંઇક તક આપવામાં આવે તો સારૂં.' છોકરો દૂર ઊભો ઊભો આ બધો દેખાવ જોઇ રહ્યો હતો. તેને લાગ્યું કે, 'મારે માટે મારા બાપને કેટલું બધું દુઃખ થાય છે ? અને હું એટલો બધો ભૂંડો છું તોપણ મને તજી દેતાં તેનો જીવ ચાલતો નથી. ત્યારે તેના પ્રેમને ખાતર, તેની ભલાઇને ખાતર, મને સુધરી જતાં શું વાર છે ?' એમ વિચાર થતાં એજ વખતે તુરતજ ઠરાવ કરીને તે છોકરો બોલી ઊઠ્યો કે, 'બસ, બસ, બહુ થયું. મને માફ કરો. હું આજથી મારી ચાલ સુધારવાની પ્રતિજ્ઞા લઉં છું.' ગામના લોકોએ કહ્યું કે, 'એ કેમ બને ? એવી રીતે

એકદમ સુધરી જવાનું કાંઇ કારણ ?' ત્યારે તે છોકરાએ કહ્યું કે, 'મારા બાપને મારી ખરાબ ચાલને લીધે કેટલું બધું દુઃખ થાય છે, એ હું આજે સમજ્યો છું; માટે મારા બાપને ખાતર આજથી મારી ચાલ સુધારવાનો હું ઠરાવ કરૂં છું.' આ સાંભળી તેનો બાપ બહુજ ખુશી થયો. તેણે એ છોકરાને પોતાના ઘરમાં રાખ્યો અને ગામના લોકોએ તેને માફી આપી. એ પછી બહુ થોડા વખતમાં એ છોકરો સુધરી ગયો.

જેને અંદરથી ફટકો વાગી જાય, જેને અંદરથી તાળી લાગી જાય, તેને સુધરી જતાં વાર લાગતી નથી; પણ વાત એટલીજ છે કે, આપણે સુધરવા માટે દ્રઢતાથી ઠરાવ કરવો જોઇએ અને જે મન બૂરાઈ તરફ વળેલું છે, તેને ભક્તિ તરફ ફેરવી નાખવું જોઇએ. આપણે પણ એ લુચ્ચા છોકરાના જેવા અંતરમાંથી બૂરા છીએ; પણ આપણા દયાળુ પિતા—પરમેશ્વરે હજી પણ આપણને ઘર બહાર કાઢયા નથી અને આપણને દેશવટો દેવાના—નરકમાં નાખવાના ઠરાવ ઉપર તથા મોતના વૉરંટ ઉપર હજી પણ તેણે સહી કરેલી નથી; એટલા વખતમાં આપણે સુધરી જવું જોઇએ, તો બચી શકાશે. આપણા સમર્થ પિતાને દુઃખ દઇને—તેનું અપમાન કરીને આપણે શું ફાયદો મેળવી શકીશું ? ભૂંડાઈથી જે સુખ મળે તે પણ દુઃખજ છે; અને ભૂંડાઈના સુખ કરતાં ભલાઇનું સુખ કરોડો ગણું સારૂં છે, માટે ભલાઇનું સુખ મેળવવાનો ઠરાવ કરો. ઈશ્વરને રીઝવવાનો એ ઉત્તમમાં ઉત્તમ માર્ગ છે. પ્રભુની સામે થઇને સારૂં ફળ નહિ મેળવી શકાય, એ વાત તો રાક્ષસો પણ સમજે છે ને મૂર્ખાઓ પણ સમજે છે; ત્યારે આપણે તો માણસો છીએ અને તે પણ અમેરિકાના અસલી ઈન્ડિયનો કે આફ્રિકાના હોટેન્ટોટ નહિ, પણ આર્ય છીએ; માટે આજથી આપણા પવિત્ર પિતા પ્રભુને અર્થે પાપ કરવું છોડી દો.

૧૧૪--ભક્તોનાં હૃદયમાંજ તેમનો આનંદ ભરેલો હોય છે

૫૬

દિલ લગાય રામ ફકીરીમેં, દિલ લગાય રામ ફકીરીમેં. (ટેક)
રામ ફકીરી અદલ ફકીરી, ચારો ખૂટ જગીરીમેં—દિલ૦
જો સુખ મિલતા રામ ભજનમેં, સો સુખ નાહીં અમીરીમેં—દિલ૦
કહત કબીરા સુન ભાઇ સાધુ, સાહેબ મિલતા સબુરીમેં—દિલ૦

બે મિત્રો હતા. તેઓને સુખ મેળવવાની બહુ ઇચ્છા હતી, તેથી તેઓ ઉજાણીઓમાં જતા, નાચમાં જતા, હવા ખાવા જતા, નાટકો જોવા જતા, રાસધારીઓને રમાડતા, હાથચાલાકીના ખેલો કરાવતા, મેળાઓમાં ફરતા, સ્ત્રીઓના ગરબા સાંભળવા જતા, ઠઠ્ઠામશ્કરીઓ કરતા, હોડીમાં સહેલ કરવા જતા, પ્રદર્શનો જોવા જતા, વરઘોડાઓમાં ફરતા, સભાઓમાં જઈને આગળ આગળ બેસતા, ટી–પાર્ટીઓ કરતા, સરકસો જોવા જતા, ઘોડ-દોડની શરતમાં જતા, બાયસિકલો દોડાવવાની હરીફાઈ કરતા, ગાવાબજાવવાનો શોખ રાખતા, સ્ત્રીઓનાં ટોળાં મળેલાં હોય ત્યાં આજુબાજુમાં ઊભા રહી તેમની ખૂબસૂરતીની આંકણી કરતા અને જ્યાં કાંઇ પણ સહેજ નવાઇ જેવું હોય ત્યાં ખાસ કરીને તેઓ જતા હતા; કારણકે તેઓ સુખને શોધતા હતા, અને એવી બાબતોમાં તેમને સુખ લાગતું હતું. એ પછી તે બંને મિત્રોમાંથી એક જણ ભક્ત થયો, તેથી તે ભગવત્સેવામાં, ભલાં કામો કરવામાં ને ઈશ્વરી આનંદમાં રહેવા લાગ્યો. હવે તેને બહારની તકલાદી ને નજીવી વસ્તુઓમાં આનંદ લાગતો નહોતો.

એ પછી પેલો બીજો મિત્ર આવીને તે ભક્ત થયેલા મિત્રને કહેવા લાગ્યો કે, ' તું હવે આવો કેમ થઇ ગયો ? ક્યાંય જવું નહિ, ક્યાંઇ આવવું નહિ, કાંઇ મોજશોખની વાતચીત સરખીયે નહિ, એવો તે તું કેવો થઇ ગયો ? આપણો અગાઉનો આનંદ બધો ભૂલી ગયો કે ? ' ત્યારે તે ભકતે કહ્યું કે, ભાઇ ! હવે મારો આનંદ મારી પાસેજ છે. હવે બીજા આનંદોની મને દરકાર નથી. હવે તો મારૂં હૃદય હમેશાં આનંદથી ભરેલુંજ રહે છે, એટલે સુખ શોધવા માટે મારે બહાર ભટકવું પડતું નથી. હવે તારો આનંદ એ મારે મન દુઃખ છે; માટે જો મારા જેવો આનંદ તને જોઇતો હોય, તો તું પણ મારી પેઠે ભક્તિરસમાં ડૂબી જા; ને જો તારાથી એમ ન બની શકે તો મહેરબાની કરીને તારે હવે મારી પાસે ન આવવું. મને મારો ઈશ્વરી આનંદ ભોગવવા દે એટલે બસ. ઈશ્વરી આનંદની આગળ બીજા આનંદો કાંઇ પણ વિસાતમાં નથી; માટેજ પ્રભુએ પણ ગીતામાં કહેલું છે કેઃ—

यावानर्थ उदपाने सर्वतः संप्लुतोदके ।
तावान्सर्वेवु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥

(ગી૦ અ. ૨, શ્લો. ૪૬)

અર્થાત્ જેમ પાણી પીવું, નાહવું, ધોવું વગેરે જે કામો થોડાં પાણીવાળી જગ્યામાં થાય છે, તેજ કામ બધી તરફથી ભરેલાં મોટાં તળાવમાં પણ થઇ શકે છે; તેમજ વેદમાં કહેલાં કર્મો કરવાથી જે જે પ્રકારનો આનંદ થાય છે તે સર્વ આનંદ પ્રભુને જાણનાર ભક્તને મળે છે.

૧૧૫--અધિકાર વિના સારી ચીજો પણ રુચતી નથી; માટે ઈશ્વરી આનંદ લેવાની યોગ્યતા મેળવો

એક બાઇ મંદિરમાં કથા સાંભળવા ગઇ. ત્યાં સાથે પોતાના નાના છોકરાને લેતી ગઈ. એ પછી થોડી વારે છોકરું રોવા લાગ્યું ત્યારે તે બાઇ છોકરાને ધવરાવવા લાગી, પણ તે રોતું રહ્યું નહિ, તેથી તેના ગાલ ઉપર તમાચો માર્યો. કથા વાંચનાર વ્યાસે કહ્યું કે, 'કેમ બાઇ! છોકરાને મારો છો કેમ?' ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું કે, 'એ આપણને દુઃખ આપે છે, ને કથામાં ભંગ પડાવે છે; માટે મારૂં નહિ તો શું કરૂં?' વ્યાસે કહ્યું કે, 'એ તમને દુઃખ નથી આપતું, પણ તમે તેને દુઃખી કરો છો. એ અહીં આવવાને યોગ્ય છે કે તમે તેને લાવ્યાં? એને રમકડાં જોઇએ, છોકરાંઓ સાથે રમવા જોઇએ, ઘરમાં દોડવા જોઇએ ને કાંઇ કાંઇ ખાવા જોઇએ, એને બદલે તમે એને કેદી માફક એક જગ્યાએ બેસાડી મૂકો એ કેમ બને? એ કથામાં સમજે શું? એને તો છૂટથી રમવા જોઇએ. એને અહીં લાવીને તમે દુઃખી કરો છો; એ તમને દુઃખ નથી આપતું.' આવીજ રીતે અધિકાર વિના સારી ચીજો પણ રુચતી નથી.

૫૬

જે કોઇ પ્રેમ અંશ અવતરે, પ્રેમરસ તેના ઉરમાં ઠરે. (ટેક)
સિંહણ કેરૂં દૂધ હોય તે, સિંહણ સુતને જરે;
કનકપાત્ર પાખે સહુ ધાતુ, ફોડીને નીસરે. પ્રેમરસ૦
સકરખોરનું સાકર જીવન, ખરના પ્રાણજ હરે;
ક્ષારસિંધુનું માછલડું, જેમ મીઠા જળમાં મરે. પ્રેમરસ૦
સોમવલ્લી રસપાન શુદ્ધ જે, બ્રાહ્મણ હોય તે કરે;
વગર વંશીને વમન કરાવે, વેદ વાણી ઉચ્ચરે. પ્રેમરસ૦
ઉત્તમ વસ્તુ અધિકાર વિના મળે, તદપિ અર્થ ના સરે;
મચ્છભોગી બગલો મુક્તાફળ દેખી ચંચુ ના ભરે. પ્રેમરસ૦
એમ કોટિ સાધને પ્રેમ વિના, પુરુષોત્તમ પુંઠ ન ફરે;
દયા પ્રીતમ શ્રી ગોવર્ધનધર, પ્રેમ ભક્તિયે વરે. પ્રેમરસ૦

૧૧૬–પાપીઓ પણ ભક્તિમાન થઇને ગુરુ બની શકે છે

એક મોટી જાહેરસભામાં કોઇ વિદ્વાન માણુસ ધર્મનો ઉપદેશ કરવા લાગ્યો. એ વખતે સભામાંથી કોઈ માણુસે તેની પાસે એક ચિઠ્ઠી લખીને મૂકી. એ ચિઠ્ઠીમાં લખ્યું હતું કે, 'તમારાં આગલાં કર્મો પણ તમારા આજના ભાષણુમાં કહેજો. એ વાંચી તે ઉપદેશકે પોતાના હાથમાં એ ચિઠ્ઠી પકડી સભાને દેખાડીને કહ્યું કે, ' કોઇ માણુસ મારા ઉપર લખે છે કે, તમારાં આગલાં કર્મો પણ તમારા ભાષણુમાં કહેજો. તે ઉપરથી હું જણાવું છું કે, આપણે બધા કોઇ ને કોઇ રીતે કાંઈ ને કાંઇ પાપમાં પડેલા છીએ અને તેમાં પણ હું તો બહુજ મોટો પાપી હતો. એવાં એવાં મહાપાપ મારાથી થઇ ગયાં છે કે, હું જ્યારે એ યાદ કરૂં છું ત્યારે મને ત્રાસ છૂટે છે; પણ પ્રભુના પવિત્ર નામમાં એટલું બધું બળ છે અને ઈશ્વરની કૃપા એવી મહાભારત વસ્તુ છે કે, તેને લીધે હું જે મહાપાપી હતો તે પણ આજે ગુરુ બન્યો છું.

'માટે ભાઇઓ ! માણુસોના મનની નબળાઈ તરફ ન જુઓ, પણ પ્રભુની મોટાઇ સામું જુઓ. પ્રભુના નામમાં ને પ્રભુના શરણુમાં એવું બળ છે કે મારા જેવા પાપીઓ પણ ભક્તિમાન થઇને ગુરુ બની શકે છે; માટે ભાઇઓ ! પ્રભુના શરણુમાં આવો, પ્રભુના શરણુમાં આવો. ભક્તિની પ્રજ્વલિત આગમાં પાપરૂપી લાકડાંને બળી જતાં વાર નહિ લાગે; કારણકે પાપ કરનાર તો માણુસ છે ને કૃપા કરનાર તો ખુદ પ્રભુ પોતેજ છે. એટલે પ્રભુની કૃપા આગળ પાપ શું વિસાતમાં છે ? પણ તે કૃપા ભગવત્‌સેવાથી મળે છે. હરિના ચરણુના શરણુથી મળે છે; માટે હે કૃપાભિલાષીઓ ! સમર્થ પ્રભુનું બળવાન શરણુ ધરી લો. એટલે મારી પેઠે તમે ભૂંડા હશો તોપણુ પ્રભુના પવિત્ર નામથી રૂડા બની જશો. પ્રભુએ પણ ગીતામાં કહેલું છે કેઃ—

अपि चेत्सुदुराचारो भजते मामनन्यभाक् ।
साधुरेव स मंतव्यः सम्यग्व्यवसितो हि सः ॥
क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छांतिं निगच्छति ।
कौन्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति ॥

(ગી૦ અ. ૯, શ્લો. ૩૦, ૩૧)

અર્થાત્ બહુ પાપી માણુસ પણ જો અનન્ય ચિત્તવાળો થઇને

મને ભજે તો તેને શ્રેષ્ઠ માનવો, કારણકે તે ઉત્તમ નિશ્ચયવાળો છે. તે પાપી માણુસ પણ મારા ભજનથી તુરત ધર્માત્મા થાય છે અને હમેશની શાંતિ પામે છે. હે અર્જુન ! તું સોગન ખાઇને કહેજે કે, ભગવાનના ભક્તનો નાશ થતો નથી.

માટે બોલો ભાઇઓ:—

પદ

હરિદાસા હરિદાસા, બન જા હરિદાસા હરિદાસા. (ટેક)
સુધાસિંધુકે સમીપ બસકે, મૂઢ રહત કયોં પ્યાસા;
દીન હોત કયોં દુ:ખ પાવતહે, બસત પારસકે પાસા. બન જા.
કામધેનુ સુરદ્રુમ ચિંતામણિ, ઈશ્વર અખિલ નિવાસા;
ઉનકુ છોડ ઓરકું ધાવે, સો તો વૃથા પ્રયાસા. બન જા.
મનખા દેહ દુર્લભ છિનભંગુર, જ્યું જલ બીચ પતાસા;
અચળ સત્ય એક સેવા હરિકી, સબકુછ તુરત તમાસા, બન જા.
શરણાગતવત્સલ વિઠ્ઠલેશ, કયું મન રહત ઉદાસા ?
દયારામ સદ્‌ગુરુ બતાયા, હે મનસૂબા ખાસા. બન જા.

૧૧૭–ટ્રેન ઊપડી ગયા પછી રોવું તે શું કામનું ? મરી ગયેલાં પાછળ રોવું તે પણ એવુંજ છે

એક માણુસ પરદેશ જતો હતો, તેને વળાવવા તેની મા સ્ટેશન ઉપર ગઇ. એ વખતે પોતાના છોકરાને પરદેશ જતો જોઇ તે રોવા લાગી. છોકરાએ બહુ દિલાસો આપ્યો, પણ ડોશી છાની રહે નહિ. છોકરાએ કહ્યું કે, 'તું ગમે એટલી રો, પણ ગયા વિના છૂટકો નથી.' એટલામાં વખત થયો ને ટ્રેન ઊપડી. ત્યારે તે ડોશી ગાડીને પકડવા લાગી, પણ તેથી કાંઇ ટ્રેન અટકે ? પોતેજ તેની સાથે તણાવા લાગી, તેથી અંતે ટ્રેનને છોડી દીધી ને પોતે બહુ હાયપીટ કરીને રોવા લાગી; પણ ટ્રેન ઊપડી ગયા પછીનું એ રોવું શું કામનું ? જયાંસુધી ગાડી ઊપડી નથી ને આપણે તેમાં બેઠા નથી, ત્યાંસુધીમાં રોવું ન પડે એવી તજવીજ કરી લેવી જોઇએ. ટ્રેન ઊપડી ગયા પછી રોઇને કોને બતાવવું ? જેને સારૂ રોઇએ છીએ તે કાંઇ આપણાં આંસુ લોહી શકે તેમ નથી.

એવીજ રીતે મૂઆ પછવાડે રોવું તે પણ ટ્રેન ઊપડી ગયા પછી રોવા જેવું નકામું છે, માટે આપણી હમેશની મુસાફરી કરતાં પહેલાં અહીં એવો બંદોબસ્ત કરી રાખવો જોઇએ કે, પાછળનાંઓને રોવું ન પડે; અને આપણે એવું ભાતું બાંધી

લેવું જોઇએ તથા એવી તૈયારી કરી રાખવી જોઇએ કે, આપણુને ટ્રેન ઊપડે ત્યારે અસલ દેશમાં જવાને દિલગીરી લાગે નહિ. આપણુને અને આપણી પાછળનાંઓને મોત વખતે રોવું પડે છે, તેનું કારણ મોતમાં દુઃખ છે એટલા માટે નહિ, પણ આપણી મૂર્ખાઇઓ તથા આપણા સ્વાર્થ સારૂ આપણુને રોવું આવે છે. માટે હજી આપણા હાથમાં તક છે, એટલા વખતમાં આપણી ભૂલોને સુધારી લઇએ તો મોતને આશીર્વાદ જેવું બનાવી શકાય તેમ છે. એવું કરવાની કોશિશ કરો તો પ્રભુને રીઝવી શકાય; બાકી ટ્રેન ઊપડી ગયા પછી સ્વાર્થનું રોયા કરવાથી કાંઇ ફાયદો થાય તેમ નથી. એવી રીતે રોવું એ તો જનારને માટે અપશુકન છે; જનારનું બૂરું ઇચ્છવા જેવું છે; આપણાં વહાલાંની છાતીમાં તીર ભોંકવા જેવું છે અને પ્રભુની ઇચ્છાની સામે થવા જેવું છે; માટે ભક્તજનોએ મૂએલા પાછળ રોવું નહિ જોઇએ; પણ તેના આત્માની શાંતિને માટે અને આપણુને દિલાસો મળે તે માટે તેની પાછળ ધર્મનાં ભલાં કામો કરવાં જોઇએ.

૧૧૮--મોત એ ઈશ્વરની કૃપા છે

મોત એ શું છે? શાસ્ત્રો અને જ્ઞાની ભક્તલોક આપણુને જવાબ દે છે કે, 'મોત એ દિલાસો છે, મોત એ જૂનામાંથી નવું બનાવનાર છે, મોત હલકી સ્થિતિમાંથી ઊંચે દરજ્જે લઇ જનાર છે, મોત એ ઈશ્વરનો આશીર્વાદ છે, અને મોત એ ઇશ્વરની કૃપા છે; કારણકે જો મોત ન હોત તો આપણે એની એ સ્થિતિમાં પડ્યા રહેત. આપણી ઉન્નતિ કેમ થઈ શકત? જો મોત ન હોત તો આપણે સ્વર્ગમાં કેમ જઈ શકત? અને જો મોત ન હોત તો આપણે ઈશ્વરને કેમ પામી શકત? મોત એ માત્ર એક પરદોજ છે. પ્રભુએ પણ તેને માટે ગીતામાં કહેલું છે કેઃ–

वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि ।
तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति नवानि देही ॥
(ગી૦ અ. ૨, શ્લો. ૨૨)

અર્થાત્ જેમ માણસો જૂનાં લૂગડાં તજી દઇને બીજાં નવાં લૂગડાં પહેરે છે, તેમ જૂનાં શરીરોને છોડીને જીવ બીજાં નવાં શરીરો ધારણ કરે છે.

જૂનાને બદલે નવું મળે એ તો બહુ આનંદની વાત છે, એ

તો બહુ કૃપાની વાત છે. આમ કહીને પ્રભુ એમ સાબિત કરે છે કે, મોતમાં દુઃખ નથી પણ દિલાસો છે; એટલુંજ નહિ પણ ભગવાન એમ પણ કહે છે કે, મોત એ માત્ર કપડાં બદલવા જેવું છે. એટલે કે મોત એ એક નાટકનો પડદો છે. એ પડદો ઊંચકાય એટલે તેની પાછળ કાંઈ નવાજ દેખાવ જોવામાં આવે છે, માટે મોતથી દિલગીર થવું નહિ જોઇએ; કારણકે તે કુદરતી છે અને ઈશ્વરનો એ મહા નિયમ છે, એટલુંજ નહિ પણ આપણને આગળ વધવામાં જે અડચણો હોય તેને મોત દૂર કરે છે. માટે યાદ રાખજો કે, મોતમાં જરા પણ દિલગીરીનું તત્ત્વ નથી, પણ એ પ્રભુની દયા છે અને તે આપણા કલ્યાણને માટે-જ છે. મોતથી આપણને દિલગીરી લાગે છે તેનું કારણ એજ છે કે, આપણે અજ્ઞાનમાં ડૂબેલા છીએ, તેથી મોતનું ઉજ્જવલ સ્વરૂપ સમજી શકતા નથી; એટલુંજ નહિ, પણ આપણે પાપથી ભરેલા છીએ, તેથી મોતની પ્રજ્વલિત, ઉગ્ર જ્યોતિ આપણે સહન કરી શકતા નથી, માટે આપણે મોતથી ડરીએ છીએ.

આથી સિદ્ધ થાય છે કે, મોતને ખાતર આપણે મોતથી ડરતા નથી, પણ આપણાં પાપને લીધે આપણે મોતથી ડરીએ છીએ અને મૂએલાંને રોઇએ છીએ, તે પણ તેમના આત્માને ખાતર નહિ, પણ આપણા સ્વાર્થને ખાતર રોઇએ છીએ; તથા પ્રભુએ તેમને જે રૂડી તકો આપી હતી તેનો લાભ ન લઇ શકયા ને ખાલી હાથે ચાલ્યા ગયા; માટે આપણે તેમની દયાને ખાતર દિલગીર થઇએ છીએ, પણ કાંઇ મોતની સખ્તાઈને ખાતર દિલગીર થતા નથી. ભક્તોની પાસે તો મોતનું સ્વરૂપ આનંદરૂપ છે અને ભકતો તો તેને ઈશ્વરની કૃપાજ સમજે છે. માટે ભાઇઓ! આજથી ઠરાવ કરો કે, મોતથી ડરવું નહિ ને દિલગીર થવું નહિ; પણ તેને ભગવદ્દઇચ્છા સમજી શાંતિથી આધીન થવું. યાદ રાખજો કે, જેઓ મોતથી ડરે ને બહુ શોક કરે તેઓ ખરા ભકત નથી; કારણકે તેઓ ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થઇ શકતા નથી. તેઓને માટે નક્કી સમજવું કે, તેઓ સ્વાર્થી છે. તેઓના અંતરમાં હજી પણ મોહ રહેલો છે અને ભક્ત થયા છતાં પણ તેઓ જગતનું મિથ્યાપણું સમજેલા નથી; તથા ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થઇ શકતા નથી માટે તેઓ ખરા ભકત નથી.

૧૧૯–ભકિતનો રસ્તો ખડબચડો છે તે વચમાં અટકી પડવા સારૂ નહિ, પણ જલદી પહોંચવા માટે છે

જ્ઞાની મહાત્માઓ કહે છે કે, 'ભકિતનો રસ્તો ખડબચડો છે, તે એટલા સારૂ કે ત્યાં જલદી પહોંચાય. આપણે જ્યારે તડકામાં ચાલવાનું હોય છે, ત્યારે બહુ ઉતાવળા ચાલીએ છીએ; રેતીના રણમાંથી જવું હોય, ત્યારે પણ બહુ ઉતાવળ કરીએ છીએ; કારણકે વાર લગાડીએ તો પાણી મેળવવું મુશ્કેલ થઇ પડે. મોટા જંગલમાંથી જવું હોય ત્યારે પણ અધીરા થઇએ છીએ; કારણકે જો રાત પડી જાય તો મુશ્કેલીમાં આવી પડીએ અને જે રસ્તામાં ચોરની કે લૂંટારાની બહુ બીક લાગતી હોય, તે રસ્તે જતાં પણ આપણે બહુ ઉતાવળ કરીએ છીએ; કારણકે રસ્તો ખરાબ છે, માટે ઉતાવળ કરીએ છીએ.

તેવીજ રીતે આગળ વધવામાં આપણે ઉતાવળ કરી શકીએ અને જલદી ચાલી શકીએ, માટે ભકિતનો રસ્તો પણ પ્રભુએ ખડબચડો બનાવેલો છે. જો એ રસ્તામાં ફૂલો બિછાવેલાં હોત, તો તેની સુગંધીમાં તર થઇને આપણે ત્યાંના ત્યાંજ ઊભા રહેત. જો એ રસ્તામાં મખમલના ગાલીચા બિછાવેલા હોત તો આપણે ત્યાંજ નિરાંતે ઊંઘી જાત અને જો એ રસ્તા હીરામાણેકથી બનાવ્યા હોત તો આગળ વધવાનું ભૂલી જઇ, એ કંકર–પથ્થર વીણવામાંજ આપણે રહી જાત; પણ પ્રભુએ દયા કરીને ભકિતનો રસ્તો ખડબચડો બનાવેલો છે, તે એટલાજ સારૂ કે, માણસો રસ્તામાં અધવચ રહી જાય નહિ; પણ રસ્તાની કઠિનતાને લીધે જોસભેર આગળ વધે. જેઓ પ્રભુના માર્ગની કઠિનતા જોઇને હારી જાય છે, તેઓ પ્રભુના કૃપાપાત્ર થવાને યોગ્ય નથી, માટે ભકિત કરતાં કાંઇ અડચણ આવી પડે તો તેથી હિંમત હારી હરિભકિત છોડી દેવી નહિ; પણ ઉત્સાહપૂર્વક, જોસભેર આગળ વધવું જોઇએ, એજ ખરા ભકતનું લક્ષણ છે ને એથીજ પાર પડી શકાય છે; માટે ખડબચડો રસ્તો જોઇને અટકી ન પડો, પણ જલદી પહોંચવા માટે ઉતાવળ કરો, ઉતાવળ કરો.

૧૨૦–આ તો મુસાફરી છે અને ઘર તો પ્રભુના દરબારમાં છે

એક શિષ્યે ગુરુને પૂછ્યું કે, 'મહારાજ! શાંતિ ક્યાં છે?' ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે, 'બેટા, શાંતિ ઘરમાં છે. પૃથ્વીનો છેડો ઘર છે. બૅરિસ્ટર ઘરમાં આવીને પોતાનો ઝભ્ભો ઉતારે છે; નોકર શેઠને ઘેરથી છૂટી પોતાને ઘેર આવીને શાંતિ પામે છે; ખેડૂતો ઘેર આવીને પોતાનાં હળ મૂકે છે; વેપારીઓ ઘેર આવીને પોતાની જંજાળ ભૂલી જાય છે; છોકરાંઓ સ્કૂલમાંથી છૂટીને ઘેર જવાની ઉતાવળ કરે છે અને મુસાફરો ઘેર પહોંચે ત્યારે શાંતિ પામે છે; તેમજ આપણે પણ જ્યારે ઘેર પહોંચીએ છીએ ત્યારે શાંતિ પામીએ છીએ.

'પણ આપણું ઘર કયું એ ખબર છે? આ દુનિયા એ તો આપણી મુસાફરી છે. આપણું ઘર તો ઈશ્વરના દરબારમાં છે. ત્યાં પહોંચ્યા વિના શાંતિ થાય તેમ નથી; માટે જલદી ઘેર પહોંચવાની તૈયારી કરો. આપણે જે ધંધોરોજગાર કરીએ છીએ ને જે તકલીફો ઉઠાવીએ છીએ તે ઘરનાં સુખને સારૂજ. તેમજ આપણા અસલ ઘરનાં સુખ સારૂ પણ ભગીરથ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ; કારણકે ઘર વિના ક્યાંય પણ ખરૂં સુખ નથી; અને આપણું ઘર તો પ્રભુના દરબારમાં છે, માટે ઘેર જલદી પહોંચવાની કોશિશ કરો; આ જન્મમાંજ છૂટકો થઈ જાય તેમ કરો. ઘેર પહોંચતાં પહેલાં ચોરાશીના ફેરામાં ન પડી જવાય તે સંભાળજો.

૧૨૧–તમે વિદ્વાન છો કે નહિ? એ પ્રભુને ત્યાં નહિ પૂછે, પણ તમારામાં કેટલી ભક્તિ છે, એજ ત્યાં પૂછશે

અનુભવીઓ જાણે છે કે, બહુ મોટો વેપાર ખેડનારા વેપારીઓના ઘરમાં તેઓની મિલકતના પ્રમાણમાં રોકડ પુરાંત ઘણી હોતી નથી; કારણકે તે વેપારમાં રોકાઈ ગયેલી હોય છે. તેમજ જે બહુ વિદ્વાન હોય, બહુ વાતોડિયા હોય, બહુ ભાષણો કરનારા હોય, મોટા લેખક હોય ને પોતાની વિદ્વત્તા માટે માનપાનના બહુ ભૂખ્યા હોય, તેઓને પણ ખરા ભક્તો ન સમજવા. એવાઓ તો પોતાની વિદ્વત્તામાંજ ને વાતો કરવામાંજ ખાલી રહી જાય છે; કારણકે કહી બતાવવું એ કાંઈક જુદી વસ્તુ છે ને કરી બતાવવું એ કાંઈક જુદી વસ્તુ છે. બોલવામાં ને તે પ્રમાણે અનુભવવામાં

તો જમીન આસમાનનો ફેર છે; માટે બહુ બોલવાવાળા હોય તેને બહુ ભક્ત સમજવાની ભૂલ કરવી નહિ.

સાધુઓ કહે છે કે, વિદ્વત્તા એ માનસિક પ્રપંચ છે ને ભક્તિ એ હૃદયની શાંતિ છે; માટે વિદ્વત્તામાં ને ભક્તિમાં તો બહુ મોટો ભેદ છે. ભક્તને કાંઇ મોટી મોટી ફિલ્સૂફીનું કામ નથી. તેને તો હૃદયની સરળતા ને ઈશ્વર ઉપરનો વિશ્વાસ જોઇએ છે, માટે એ મેળવવાની તજવીજ કરો. મહાત્માઓ કહે છે કે, જો તમારામાં વિદ્વત્તા નહિ હોય તો ચાલી શકશે, પણ જો તમારામાં ભક્તિ નહિ હોય તો ચાલવાનું નથી; કારણકે પ્રભુના દરબારમાં વિદ્વત્તાને નહિ, પણ ભક્તિને પૂછવામાં આવે છે; માટે હે પૂજ્ય વિદ્વાનો! મોટા વેપારીઓની પેઠે બહુ ધન છતાં ઘરમાં રોકડું કાંઇ મળે નહિ, તેમ ભક્તિ વિના હૃદયના ખાલી રહી જાઓ નહિ એ સંભાળજો. જો એ નહિ સંભાળો તો બીજાઓના કરતાં તમારી વિદ્વત્તા તમને વધારે ફટકા મારશે અને યાદ રાખજો કે, બીજા કોઇ પણ માર કરતાં માનસિક યાતના વધારે બૂરી છે; માટે ચેતો, ચેતો.

પદ

ભાવે કરી ભક્તો તમે હરિગુણ ગાઓ;
હરિગુણ ગાઓ ને લીઓ રે આ લહાવો. ભાવે.
ઈશ્વરમાં રાખી આશ, વેદમાં ધરી વિશ્વાસ;
દિલથી થઇને દાસ રામને રીઝાવો. ભાવે.
રાંક માથે રાખો રહેમ, પ્રભુ માથે રાખી પ્રેમ;
નીતિ તણા નેમ, તેમાં ચિત્ત ન ચુકાવો. ભાવે.

૧૨૨–ભવિષ્યનાં સંકટને યાદ કરીને દુઃખનો બોજો ન વધારો

ભવિષ્યનાં સંકટને યાદ કરીને દુઃખી થયા કરવું એ ભક્તનું લક્ષણ નથી. એવી રીતે નાહક દુઃખનો બોજો પોતેજ પોતાની ઉપર શા માટે વધારી મૂકવો જોઇએ ? આપણે દુઃખોની ગણતરી એકજ વખત કરીએ છીએ; એટલે આપણને ઘણાં દુઃખો લાગે છે; પણ આપણે સમજવું જોઇએ કે, બધાં દુઃખો કાંઈ ભેળાં થઇને એકજ વખતે સાથે આવતાં નથી. દૈવયોગ પ્રમાણે ને આપણાં કર્મો પ્રમાણે એકે એકે દુઃખ આવે છે અને તે પણ પોતાના ઉપાય પોતાની સાથેજ લઇને આવે છે; માટે તેને ભગવદ્-

ઇચ્છા સમજી, આધીન થઇ શાંતિથી તે મટાડવાના ઉપાયો કરવા જોઇએ; પણ દુઃખથી કાયર થઇ અછાડાપછાડા નહિ મારવા જોઇએ; કારણકે એમ કરવાથી કાંઈ દુઃખ ઘટી જતું નથી, પણ ઊલટું વધે છે. માટે ગયેલાં દુઃખોને યાદ કરીને તથા આવનારાં દુઃખોની ગણતરી કરીને નાહક દુઃખી થવું નહિ જોઇએ; પણ સમર્થ પ્રભુની અનંત દયા ઉપર વિશ્વાસ રાખી, પ્રભુમય થવું જોઇએ; દુઃખને યાદ કર્યા કરવાથી દુઃખ વધે છે ને પ્રભુને યાદ કર્યા કરવાથી દુઃખ ઘટે છે. માટે ભાઇઓ ! દુઃખથી બચવા સારૂ પવિત્ર પ્રભુના નામનું સદા સ્મરણ કરો.

૧૨૩–પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થાઓ, એટલે દુઃખો એની મેળેજ ઓછાં થઈ જશે

એક માણસ સારી સ્થિતિનો હતો તોપણ તે બહુ ફિકર કર્યા કરતો હતો ને પોતાની સ્ત્રી પાસે બેસી રોજ રોજ ભવિષ્યનાં દુઃખોની ગણતરી કર્યા કરતો તે કહેતો કે, ‘ હવે આપણને છોકરાં થશે ને ખર્ચ વધશે. છોકરાંની સગાઇ કરવી પડશે ને વેવાણો ખરાબ મળશે તો પંચાતી. આપણામાં રીતભાત વધી ગઇ. એક વહુ લાવતાં ત્રણ હજાર રૂપિયાના દાગીના જોઇએ. જો ચાર પાંચ છોકરાં થાય તો ભોગજ મળે ને ! રોજગાર ઘટી ગયા, રસકસ ઓછા થયા, વેપારમાં સાર રહ્યો નહિ ને ખરચ વધ્યા જાય છે. હવે કરવું કેમ? મારી મા પણ હવે માંદીસાજી રહે છે. તે કેસ પણ પાંચ પંદર દિવસે ખોટો છે, એટલે કાંઇ દહાડોપાણી કર્યા વિના ચાલશે ? છ મહિના પછી તારી સુવાવડ આવશે ત્યારે વળી પંચાતી. સુવાવડ કરવા કોને બોલાવીશું? બહેન તો કાંઈ આવે તેમ નથી; એને ને તારે તો બારમો ચંદ્રમા ! આવતે વરસ તારો ભાઇ પરણશે, ત્યારે વળી દેશમાં જવું પડશે. મારો કાકો પણ મરવા પડયો છે; કાણે ગયા વિના કાંઇ છૂટકો છે? ઉપરાઉપરી ખરચ! હવે કરવું કેમ? શેઠનો છોકરો જુવાન થતો જાય છે, તેમતેમ તેનો મિજાજ પણ ફાટતો જાય છે; એની સાથે પણ વખત જતાં પાધરું ચાલે તેમ નથી. નાની બહેનનો વર પણ માંદોસાજો રહે છે. તારા બાપનો મિજાજ તો ઓરજ. એની તરફથી પણ કાંઇ દોકડો મળવાની આશા છે? આપણું જૂનું ઘર પણ કાંઇ ઉકેલ્યા વિના ચાલે તેમ છે? એ ઉકેલીશું ત્યારે બારી મૂકવા સારૂ પાડોશી સાથે

કજિયો કર્યા વિના છૂટકો નથી. આફત તે કાંઇ થોડી છે ? આટલાં દુઃખ તો કોઇને હોય નહિ. આટલી જંજાળ તે કેમ ખમાય ?'

આવી રીતે બીજાઓ પાસે ને પોતાની સ્ત્રી પાસે તે રોજ રોજ રોદણાં રોયા કરતો; એ ફિકરમાં ઉદાસ રહેતો ને હલકા વિચાર કરતો; તેથી પેલી સ્ત્રીને લાગ્યું કે, પોતાની મૂર્ખાઇથી વગર દુઃખે દુઃખી થતો આ કોઇક દિવસ મફતની ફિકરમાં આપઘાત કરી બેસશે, માટે તેને કાંઇ સમજાવવો જોઇએ. એમ ધારી એક દિવસ ઘરમાં કાંઇ કામકાજ કર્યું નહિ ને જાણીજોઇને ઉદાસ જેવો ચહેરો કરીને તે સૂઈ રહી. રાતે ધણી ઘરમાં આવ્યો, ત્યારે જુએ છે તો દીવો કરેલો નહિ, ઝાડુ કાઢેલું નહિ, વાસણ માંજેલાં નહિ, રસોઇ કરેલી નહિ ને પાણી પણ ભરેલું નહિ. ત્યારે ધણીએ ગુસ્સે થઇને પૂછ્યું કે, 'આજે શું છે ?' સ્ત્રીએ કહ્યું કે, 'હં ! મારા દુઃખનો કાંઇ પાર નથી. આજે એક બ્રાહ્મણ આવ્યો હતો, તે કહી ગયો કે, તમારૂં આયુષ્ય સાઠ વરસનું છે; તેમાં હજી તો મને વીસ થયાં, બાકી ચાળીસ રહ્યાં. તે ચાળીસ વરસમાં મારે શું શું કરવું પડશે ? તેની મેં ગણતરી કરી તે જરા સાંભળો, પછી મારી ઉપર ગુસ્સે થાઓ. રોજ મારે બે પાલી દળવું પડે છે, તે મહિનાનું સાઠ પાલી ને વરસનું સાતસો વીસ પાલી થયું અને ચાળીસ વરસનું અઠ્ઠાવીસ હજાર ને આઠ સો પાલી થયું. રોજ દસ ઘડા પાણી ભરવું પડે છે, તે મહિનાનું ત્રણ સો ઘડા ને વરસનું ત્રણ હજાર છસો ઘડા થયું; ને ચાળીસ વરસનું એક લાખ ચૂંવાળીસ હજાર ઘડા પાણી થયું; રોજ બે વખતનાં મળીને નાનાં મોટાં ચાળીસ વાસણ મારે માંજવાં પડે છે, તે મહિનાનાં બારસો વાસણ થયાં, વરસનાં ચૌદ હજારને ચાર સો વાસણ થયાં ને ચાળીસ વરસનાં પાંચ લાખ છોતેર હજાર વાસણ મારે માંજવાનાં થયાં. હવે તમે વિચાર કરો કે, અઠ્ઠાવીસ હજાર ને આઠ સો પાલી ઘઉં હું કેમ દળી શકું ? એક લાખ ને ચૂંવાળીસ હજાર ઘડા પાણી હું કેમ ભરી શકું ? ને પાંચ લાખ ને છોતેર હજાર વાસણ મારા બાપનો બાપ ને તેનો બાપ આવે તોપણ હું કેમ માંજી શકું ? વળી તે બ્રાહ્મણ કહી ગયો કે, તમને ચૌદ છોકરાં થશે. એક છોકરું હજી તો ત્રણ મહિનાનું પેટમાં છે, એટલામાં તો મરવા પડી છું, ત્યારે ચૌદ છોકરાં ! ઓય મારા બાપલિયા ! એટલું બધું દુઃખ કાંઇ આપણાથી ખમાય નહિ;એ કરતાં તો મરી જવું સારૂં.'

ત્યારે તે પુરુષે કહ્યું કે, ‘ રાંડ મૂર્ખી ! દીવાની કેમ થઈ ગઇ છે ? એ બધું કાંઇ તારે એક દહાડામાં થોડુંજ કરવાનું છે ? ચૌદ છોકરાં કાંઇ તારે ભેળાં જણવાં છે ? તારે તો રોજના જેટલુંજ કામ કરવાનું છે; એમાં વળી એવી ગણતરી શાની ?’ ત્યારે તેની સ્ત્રીએ કહ્યું કે, ‘ તમે છોકરાંનાં છોકરાંની ફિકર શું કરવા કરો છો ? જેમ મારાં વાસણપાણી મને ખબર નહિ પડે તેમ થઇ જશે, તેમજ તમારાં દુ:ખો પણ તમને બહુ ખબર ન પડે તેમ ચાલ્યાં જશે; એમાં ભવિષ્યનાં દુ:ખોને યાદ કરીને વિના કારણે શા માટે દુ:ખી થાઓ છો ? પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થાઓ એટલે દુ:ખ એની મેળે ઓછાં થઇ જશે.’ ભક્તિમાન સ્ત્રીનો એ ઉપદેશ તેને સચોટ લાગી ગયો ને તે દિવસથી ભવિષ્યની મફતની ફિકર તેણે છોડી દીધી. તેમજ આપણે પણ ખોટી ફિકરો ને નાહકનાં દુ:ખોને છોડી દઇ જેમ પ્રભુ રાખે તેમ રહેવું જોઇએ. ઈશ્વરેચ્છાને પૂર્ણ રીતે સરળતાથી આધીન થવું એનુંજ નામ ખરી ભક્તિ છે ને એજ વ્યાવહારિક તથા માનસિક દુ:ખોથી બચવાનો ઉત્તમમાં ઉત્તમ રસ્તો છે.

૧૨૪–ભરતીઓટની પેઠે સુખદુ:ખ પણ જેટલા જોસથી આવે છે, તેટલાજ જોસથી ચાલ્યાં જાય છે

જેણે કોઇ દિવસ સમુદ્ર જોયેલો નહિ, એવો અજાણ્યો માણસ એક વખતે કોઈ બંદર પર ગયો. એ વખતે ભરતીનો સમય હતો, તેથી પાણીનાં મોજાં ઊછળતાં ઊછળતાં એકદમ આગળ વધતાં હતાં. એ જોઇને તે અજાણ્યો માણસ ડરવા લાગ્યો. તેને લાગ્યું કે, જો આવી ને આવી રીતે પાણી વધવા લાગશે, તો થોડા વખતમાં શહેર ડૂબી જશે. આ વાત તેણે પોતાની સાથે આવેલા ભોમિયાને કહી. ત્યારે તે ભોમિયાએ કહ્યું કે, ‘ એ ભરતીઓટની પણ હદ હોય છે. એ કાંઇ શહેરને ડુબાડવા માટે નથી, પણ સમુદ્રનું પાણી ચોખ્ખું રાખવા માટે અને કુદરતનાં કામોમાં મદદ કરવા માટે ભરતીઓટ છે. હમણાં એ પાણી જેટલા જોસથી આગળ વધ્યું છે, તેટલાજ જોસથી થોડીજ વારમાં તે પાછળ હટી જશે.’

એવીજ રીતે આપણાં દુ:ખો પણ જેટલા જોસથી આવે છે, તેટલાજ જોસથી ચાલ્યાં જશે ને સુખોનું પણ તેમજ. એ તો આપણી કસોટીને માટે છે, આપણો નાશ કરવા સારૂ નથી; માટે દુ:ખથી ગભરાઇ જવું નહિ જોઇએ ને સુખથી ઘેલા બની જવું

નહિ જોઇએ; પણ જેમ પ્રભુ રાખે તેમ રહેવું જોઇએ. સુખદુઃખ એ તો ભરતીઓટ જેવાં છે. તે તો રોજ રોજ આવે છે ને ચાલ્યાં જાય છે. એની બહુ દરકાર નહિ કરવી જોઇએ. પ્રભુએ પણ ગીતામાં કહેલું છે કે,

मात्रास्पर्शास्तु कौंतेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ।
आगमापायिनोऽनित्यास्तांस्तितिक्षस्व भारत ॥

(ગી૰ અ. ૨, શ્લો. ૧૪)

અર્થાત્ હે અર્જુન ! ઇન્દ્રિયોને ઠંડું, ગરમ વગેરે લાગવાથી સુખદુઃખ થાય છે. એ તો આવે ને જાય એવા સ્વભાવનાં છે; માટે હે અર્જુન ! એ જરા વારનાં સુખદુઃખને તું સહન કર.

આવી રીતે સુખદુઃખ ભોગવી લેવાની પ્રભુની ખુલ્લી આજ્ઞા છે; માટે ઈશ્વરેચ્છાને આધીન થઇ વગર બડબડાટે આપણે સુખ–દુઃખ સહન કરવાં જોઇએ. જેમ સમુદ્રમાં ભરતી–ઓટ થયા વિના રહે નહિ તેમ જ્યાંસુધી શરીર છે, ત્યાંસુધી દુઃખ પણ થયા વિના રહેવાનાં નથી અને તે ભોગવ્યા વિના પણ છૂટકો નથી. એટલે પ્રભુની ઇચ્છાની વિરુદ્ધ જઇ રોતે રોતે ભોગવવાં એ કરતાં ઈશ્વરેચ્છાને આધીન થઈ સ્વાભાવિક રીતેજ ભોગવવાં, એ હજાર દરજ્જે સારૂં છે. વ્યાવહારિક લોકમાં ને ભક્તજનોમાં એજ ભેદ છે કે, અજ્ઞાની લોકો હરખશોકને આધીન થઇને સુખદુઃખ ભોગવે છે અને જ્ઞાનીઓ તેને ભગવદ્ઇચ્છા સમજીને સમદૃષ્ટિથી સુખ–દુઃખ ભોગવે છે, એજ ભક્તોની વિશેષતા છે; માટે ભાઇઓ ! એવી વિશેષતા મેળવવાની તજવીજ કરો.

૧૨૫–જોડામાં કાંકરો ભરાય તો ચલાતું નથી, ત્યારે હૃદયમાં પાપ ભરીને ઈશ્વરી રસ્તે કેમ ચલાશે?

એક શિષ્યે પોતાના ગુરુને પૂછ્યું કે, 'મહારાજ ! પાપ ઈશ્વરી રસ્તામાં આગળ વધવા દેતાં નથી, તેનું શું કારણ છે ?' ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે, 'બેટા ! આપણા જોડામાં એક નાનકડો કાંકરો ભરાઇ ગયો હોય, તોપણ તે દૂર કર્યા વિના આપણે સરખી રીતે ચાલી શકતા નથી, ત્યારે આપણાં હૃદયમાં પાપ ભરીને આપણે કેમ આગળ વધી શકીએ ?'

કાંકરા કરતાં પાપ કેટલી બધી ખરાબ વસ્તુ છે અને જોડા કરતાં તથા પગનાં તળિયાં કરતાં હૃદય કેટલું બધું કોમળ છે !

એટલુંજ નહિ, પણ આપણી સડકો કરતાં ઈશ્વરી માર્ગ કેટલો બધો કઠિન છે, એ તો વિચારો ! એક નાનકડી કાંકરીવાળો જોડો પહેરીને આપણે દસ વીસ કદમ પણ ચાલી શકતા નથી, ત્યારે આપણાં હૃદયમાં હજારો પાપ ભરીને કરોડો યોજનનો ઈશ્વરી માર્ગ કેમ કાપી શકીશું ? પ્રભુએ પણ ગીતામાં કહેલું છે કેઃ-

लभंते ब्रह्मनिर्वाणमृषय क्षीणकल्मपाः ।
छिन्नद्वैधा यतात्मानः सर्वभूतहिते रताः ॥

(ગી૦ અ. ૫, શ્લો. ૨૫)

અર્થાત્ જેનાં પાપ કપાઈ ગયાં છે, જેના સંશય મટી ગયા છે, જેનું મન પોતાને વશ છે અને જે પ્રાણીમાત્રનું ભલું ઇચ્છવાવાળા છે, તે ભક્તો ભક્તિ પામે છે.

ભાઇઓ ! પ્રભુ ખુલ્લી રીતે કહે છે કે, જેનાં પાપ કપાઇ ગયાં હોય તે મુક્તિ પામે છે. પાપને હૃદયમાં ભરી રાખીને કોઈ પણ શાંતિ મેળવી શકતું નથી. એ સર્વ શાસ્ત્રોનો ને સર્વ મહાત્માઓનો સિદ્ધાંત છે અને આપણ દરેક જણને પણ વત્તોઓછો એવોજ અનુભવ છે. માટે ભાઇઓ ! જેમ બને તેમ પાપને છોડવાની તજવીજ કરો, એજ જિંદગીની સાર્થકતા છે, એનુંજ નામ પુરુષાર્થ છે, એજ મનુષ્યના મનુષ્યપણાની કસોટી છે, એથીજ દેવતાઓ રીઝે છે, એથીજ અંતરની શાંતિ ભોગવી શકાય છે, એથીજ સ્વર્ગ પામી શકાય છે, એથીજ ઈશ્વરની કૃપા મેળવી શકાય છે, એથીજ કૃતકૃત્ય થઇ શકાય છે; ને એથીજ મોક્ષ મેળવી શકાય છે, માટે જેમ બને તેમ ખરા દિલથી પાપને છોડી દો, પાપને છોડી દો.

૧૨૬-મૂઆ પછી દાગીના કામ આવવાના નથી, માત્ર ધર્મજ કામ આવશે

આપણે વિચાર કરવો જોઇએ કે, જેને માટે આપણે આટલી બધી દોડધામ કરીએ છીએ, જેને માટે આટલા બધા અછાડાપછાડા મારીએ છીએ, જેને માટે આટલી બધી જંજાળ ભોગવીએ છીએ અને જેને માટે અનેક પ્રકારનાં દુઃખ ભોગવીએ છીએ, તે ધન આપણી સાથે આવશે કે નહિ? નહિ, ભાઇઓ ! નહિજ. આપણી સાથે કાંઇ પણ આવવાનું નથી. આપણાં મોંઘાં વસ્ત્રો ને કિંમતી દાગીના અહીંજ પડ્યા રહેશે. આપણી તિજોરીઓ, આપણી નોટો, આપણા ચેકો, આપણાં સોનાનાં કડાંઓ, આપણી

મોતીની માળાઓ અને આપણી પાણીદાર હીરાની ઝગમગતી વીંટીઓ એ સૌ અહીંજ પડ્યું રહેશે. તેમાંથી એક તલભાર પણ આપણી સાથે આવશે નહિ. આપણા મોટા વાડીબંગલા, આપણા કિંમતી ઑસ્ટ્રેલિયન તથા અરબી ઘોડાઓ અને આપણી ઝૂલતી રબરટાયરની ફેટનો પણ સાથે આવવાની નથી; કારણકે એ સૌ બહારની વસ્તુઓ છે, માટે એ તો સાથે આવી શકેજ નહિ; પણ આપણું શરીર કે જે સાથે આવેલું છે, તે પણ સાથે જઇ શકવાનું નથી; એ પણ અહીંજ પડ્યું રહેશે, ત્યારે બીજાંની શું ગણતરી? ત્યાં તો માત્ર ભકિતજ સાથે જઈ શકશે. ત્યાં તો માત્ર ધર્મજ જઇ શકશે. ત્યાં તો માત્ર સમર્થ પ્રભુનું પવિત્ર નામજ કામ આવી શકશે.

મૂઆ પછી અહીંના આપણા સેંકડો પ્રકારના મોજશોખ ત્યાં કાંઇ પણ કામ આવી શકે તેમ નથી. ઊલટા એ મોજોના ભડકાઓ આપણને બાળવાનુંજ કામ કરશે. માટે ભાઇઓ! જ્યાંત્યાંથી જેટલો બને તેટલો પરમાર્થ કરો ને લેવાય એટલાં પ્રભુનાં નામ લઇ લો. અંતકાળનો એ દિલાસો છે, અંતરની એ શાંતિ છે અને આપણાં આચરણો સુધારવાનો એ ઉત્તમ રસ્તો છે તથા મૂઆ પછી આપણી સાથે આવે એવું એ ભાથું છે. માટે ભાઇઓ! પ્રેમપૂર્વક ભકિત કરો, ભકિત કરો અને પ્રભુના શરણમાં આવો.

૫૯

હરિ ભજ્યાનું ટાણું, આ છે રામ ભજ્યાનું ટાણું;
આ છે કૃષ્ણ ભજ્યાનું ટાણું;
ભૂલ્યા શિદ ભમો છો રે, આ છે હરિ ભજ્યાનું ટાણું. (ટેક)
હરતાં ને ફરતાં હરિ ન સમર્યા, શું બેસે છે નાણું?
વહાલા! શું બેસે છે નાણું?
સમી સાંજના સૂઇ રહ્યા છો, હમણા વહાશે વાણું. ભૂલ્યા૦
ઠાલે રે ઠાલે ભરીએ ભરીએ, માયા મોટું માણું;
વહાલા! માયા મોટું માણું;
ઓચિંતો આવીને પકડશે, પડ્યું રહેશે કરિયાણું. ભૂલ્યા૦
માથે આવ્યું નહિ મટે, વહાલા! ઘૂંઘટમાં ઘેરાણું;
વહાલા! ઘૂંઘટમાં ઘેરાણું;
બળ કરી બોલાશે નહિ જ્યારે, બેઠું જમનું થાણું. ભૂલ્યા૦
દીધા વિના ક્યાંથી પામો વહાલા! એ વાતો હું જાણું;
વહાલા! એ વાતો હું જાણું;
ગોવિંદરામ કહે અહીંયાં ન સમર્યા, ઉહાં નથી ઠેકાણું. ભૂલ્યા૦

૧૨૭–કેપ્ટન ઉપર વિશ્વાસ રાખીને આગબોટમાં બેસીએ છીએ, તેમ પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ રાખીને ભક્તિરૂપી આગબોટમાં બેસી જાઓ

આપણને સમુદ્રના રસ્તાની ખબર નથી, આપણને વહાણ ચલાવવાની વિદ્યા આવડતી નથી અને આપણે કેપ્ટનને પણ ઓળખતા નથી; તોપણ કેપ્ટનના વિશ્વાસ ઉપર આપણે આગબોટમાં બેસીએ છીએ અને તેમાં નિરાંતે ઊંઘીએ છીએ. રસ્તામાં સુરતનાં બારાં જેવી ખરાબાવાળી જગ્યા આવે, સમુદ્રમાં મોટાં મોટાં મોજાં આવે અને ક્યાંય કિનારો દેખાય નહિ, તોપણ આપણે ગભરાતા નથી; કારણકે આપણે રસ્તો જાણતા નથી, પણ કેપ્ટન એ રસ્તાનો ભોમિયો છે અને કેપ્ટન ઉપર આપણને વિશ્વાસ છે કે, તે વખતસર આપણને ધારેલે મુકામે પહોંચાડશે.

એવીજ રીતે સરળ હૃદયથી આપણે પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ રાખીએ ને પ્રભુને આપણો કેપ્ટન બનાવીએ, તો સંસારસાગર તરી જવો એ કાંઇ મુશ્કેલ નથી; પણ સારમાં સાર વાત એટલીજ છે કે, પ્રભુને આપણો કેપ્ટન બનાવી ભક્તિના નાવમાં આપણે બેસી જવું જોઇએ. જો ભક્તિરૂપી આગબોટમાં બેસી ગયા, તો પછી મુકામે પહોંચતાં કાંઇ વાર લાગવાની નથી; પણ મુદ્દાની વાત એટલીજ છે કે, જેમ બને તેમ ઝટ એ આગબોટમાં બેસી જવું જોઇએ. ભક્તિની આગબોટમાં બેઠા વિના કાંઈ સંસારસાગર તરી શકાય તેમ નથી, એ નક્કી સમજવું; માટે જો વખતસર પહોંચવું હોય, જલદી ઘેર પહોંચવું હોય, તો ભક્તિની આગબોટમાં બેસી જાઓ. એમાં વાર ન લગાડો, ભાઇઓ! એમાં વાર ન લગાડો.

પદ

હરિસેં કોઇ નહિ બડા દીવાના, ક્યું ગફલતમેં પડા. (ટેક)
પ્રહ્લાદ બેટા હરિસેં લપટા, જબ ખંભ કડકડા—દીવાને.
ગોપીચંદ ઓર ભરથરી રાજા, માલ મુલક સબ છોડા—દીવાને.
પુંડરીકને સેવા કીની, વિઠ્ઠલ ઇંટપર ખડા—દીવાને.
કહત કબીરા સુનો ભાઈ સાધુ, હરિચરણ ચિત ચડા—દીવાને.

૧૨૮–તલમાં તેલ છે તોપણ તે પીલીને કાઢવું જોઇએ, તેમ હૃદયમાં ભકિત છે તેને ભગવદ્‌-સેવાથી વધારવી જોઇએ

તલમાં તેલ છે પણ તે તલને ઘાણીમાં પીલીને કાઢવું જોઇએ; શેરડીમાં રસ છે, પણ તે શેરડીને ચિચોડામાં પીલીને રસ કાઢીએ તોજ તેમાંથી ગોળ, ખાંડ કે સાકર બની શકે; જો એમ ન કરીએ તો વખત જતાં શેરડીમાંથી રસ સુકાઈ જાય. દીવાસળી-માં અગ્નિ છે, પણ તે ઘસીને સળગાવવી જોઇએ; ઔષધોમાં દરદો દૂર કરવાની શક્તિ છે, પણ તેને જાણીને વિધિસર વાપરવાં જોઇએ; તેલમાં પ્રકાશની શક્તિ છે, પણ તેનો દીવો કરીએ તોજ અજવાળું મળી શકે અને સૂરજમાં ટાઢ મટાડવાની શક્તિ છે, પણ તેના તડકામાં જઇએ તોજ ટાઢ મટી શકે. તેમજ આપણાં હૃદયમાં પણ કુદરતી રીતેજ ઈશ્વર છે અને ભકિત છે, પણ યત્ન કરીને સત્સંગથી, જ્ઞાનથી, ધ્યાનથી, નામસ્મરણથી, પરમાર્થથી કે પ્રભુસેવાથી તેને બહાર કાઢવી જોઇએ અને તેને ખીલવવી જોઇએ.

આપણાં હૃદયમાં છે ત્યાંસુધી તે બીજરૂપે છે; માટે એ બીજનું ઝાડ ઉગાડવું જોઇએ, તોજ ફળ મળી શકે. બીજને બીજરૂપેજ રાખી મૂકવાથી કાંઈ ફળ મળી શકે નહિ, પણ તેનું ઝાડ થાય તોજ ફળ મળી શકે; માટે જેમ બને તેમ આપણે ભકિતને વધારવી જોઇએ. ભકિતને વધારવી એનુંજ નામ પુરુષાર્થ છે; માટે ભાઇઓ ! આપણામાં અને દુનિયામાં ભકિત વધે તેમ કરો. એનુંજ નામ કર્તવ્ય છે, એનુંજ નામ ઈશ્વરની કૃપા છે અને એમાંથીજ મોક્ષ મળે છે; માટે હમેશાં જેમ ભકિત વધે તેમ કરો.

૧૨૯–ડૉકટર કે વકીલ કરતાં પ્રભુ અનંતગણો સમર્થ હોવાથી તેનેજ આશરે તમારો કેસ સોંપો

આપણે જ્યારે માંદા પડીએ છીએ ત્યારે દવા લઇએ છીએ. એ દવા શું છે, તે આપણે જાણતા નથી. એ દવાનો સ્વાદ પણ સારો હોતો નથી અને ઘણી વખત એ દવા આપનાર વૈદને પણ આપણે ઓળખતા નથી; તોપણ સારૂં થવાની આશાએ વિશ્વાસથી આપણે દવા લઇએ છીએ; અને કદી ડૉકટર નસ્તર મૂકે, પ્લાસ્ટર મારે અથવા કદી કાંઇ હાથપગ કાપે; તોપણ તે

આપણે આપણા ભલા સારૂ કબૂલ કરીએ છીએ. સદાય અધૂરું રહેલું છે, એવા વૈદકશાસ્ત્રને આધારે અજાણ્યા ડૉકટરને આપણી તંદુરસ્તી સોંપતાં આપણને મુશ્કેલી લાગતી નથી તથા અજાણી દવાઓના કડવા ડોજ ગટગટાવી જતાં આપણને અડચણ પડતી નથી અને કરોળિયાની જાળ જેવા, ઘડીકમાં તૂટી જાય એવા કાયદાની જાળમાં ફસેલા, આપણુંજ ખીસ્સું ચીરનારા કોઈ વકીલને આપણો કેસ સોંપતાં તથા એવા કોઇ તર્કટીને આપણું મુખત્યારનામું આપતાં પણ આપણને ફિકર થતી નથી; પણ આપણી મૂર્ખતા તો જુઓ કે, પ્રભુને આપણો કેસ સોંપી દેવાની એટલે ભગવદ્ઇચ્છાને આધીન થઈ જવાની આપણી હિંમત ચાલતી નથી!

એક વકીલ જેટલો કે એક ડૉકટર જેટલો પણ આપણે પ્રભુનો વિશ્વાસ ન રાખી શકીએ, એ શું દિલગીર થવા જેવું નથી? દરેક ભગવદ્દીજીવે એટલું તો માનવું જોઇએ કે, વૈદક તથા કાયદા અને બીજી કોઇ પણ બાબત કરતાં પ્રભુ તરફથી મળેલાં ધર્મશાસ્ત્રો વધારે બળવાન છે અને આપણા સારામાં સારા વૈદ્ય કે પ્રમાણિકમાં પ્રમાણિક વકીલ કરતાં પણ ઇશ્વર અનંતગણો સમર્થ છે; એટલે તેને આધારે આપણો કેસ છોડવામાં કાંઇ પણ અડચણ નથી; માટે જેમ બને તેમ પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થઇ, પ્રભુમય થવું જોઇએ અને પ્રભુમાંથીજ જીવન મેળવવું જોઇએ. શાસ્ત્રોની એજ આજ્ઞા છે, મહાત્માઓનો એજ ઉપદેશ છે, પ્રભુની એજ ઇચ્છા છે અને ખરા ભકતોની પણ એજ રહેણીકરણી હોય છે કે, પ્રભુપરાયણ રહેવું; માટે ભાઇઓ! પ્રભુ પાસેથી પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થવાનું બળ મેળવો.

૧૩૦–ભક્તિ એ બજાર છે, તેમાંથી પ્રભુરૂપી રત્નની ખરીદી કરો*

સાધુઓ કહે છે કે, ભકિત એ બજાર છે. જેમ બજારમાં શાકભાજી, કપડાં, ઝવેરાત વગેરે સર્વે ચીજો મળે છે. તેમ ભકિતથી પણ પોતપોતાની ભાવના પ્રમાણે સર્વે ચીજો મળે છે. વ્યાવહારિક બજારની પેઠે ભકિત એ અંતરનું બજાર છે; તેમાં આપણી ભાવના

* મેસ્મેરિઝમના પ્રયોગમાં ભક્તિ વિષે પૂછતાં વિધેયે આ દાખલો આપ્યો હતો.

પ્રમાણે ફળ મળે છે. માણસને બજાર વિના એટલે કે આપ-લે કર્યા વિના ચાલતું નથી, તેમ ભક્તિના બજારમાં પણ સર્વે ચીજો મળે છે ને તે માણસો પોતપોતાના શોખ પ્રમાણે-પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે ખરીદે છે. જેમકે કોઇને શાકભાજી વધારે પસંદ હોય છે, કોઇને ફૂલ ગમે છે, કોઇને કપડાંલત્તાં ગમે છે અને કોઇને ઝવેરાત ગમે છે; તેમજ ભકિતમાં પણ કોઇને વ્યાવહારિક સુખ ગમે છે, કોઇને રિદ્ધિસિદ્ધિના ચમત્કારો મેળવવા ગમે છે, કોઇને સ્વર્ગ જોઇએ છે અને કોઇને ઇશ્વરમય થવું ગમે છે.

બજારમાં જેમ હીરાની ખરીદી કરતાં વધારે પૈસા પડે છે, તેમજ ઇશ્વિરી તત્ત્વની ખરીદી કરવા માટે પણ વધારે ભકિત ખર્ચવી પડે છે. ભકિતમાં જે તફાવતો છે, ભકતોમાં જે દરજ્જા છે, તે એજ કે, કોઈ શાકભાજી લઇનેજ રાજી થાય છે, કોઈ ફૂલજ માગે છે અને કોઇ મોતીનીજ ખરીદી કરે છે; પણ સૌ રત્નોમાં પ્રભુ એ સૌથી સરસ ને સૌથી સાચું રત્ન છે, માટે ભક્તિના બજારમાં એ રત્ન ખરીદવાનીજ ઇચ્છા રાખો. શાકભાજી જેવાં વ્યાવહારિક સુખને વળગી ન રહો ને એમાંજ તૃપ્તિ ન માનો, પણ ભકિતથી પ્રભુને મેળવવાની પ્રબળ ઇચ્છા રાખો.

પદ

ગોવિંદ ગાવ મન ગોવિંદ ગાવ;
રામકૃષ્ણ ભજવાનો આવ્યો છે દાવ. મન ગોવિંદ૦
દુર્લભ નરદેહી તમે તત્પર થાઓ;
ભવસાગર તરવાને બેસવાને નાવ. મન ગોવિંદ૦
ભગવત્કથા સાંભળો ને હૃદયે રાખો ભાવ;
સત્સંગરૂપી ગંગામાં પ્રેમે કરી નહાવ. મન ગોવિંદ૦
બાઈ મીરાં કહે તમે હરિજન થાઓ;
હરિકે ચરણમેં ચિત્ત લગાઓ. મન ગોવિંદ૦

૧૩૧-ઇશ્વિરના હુકમની વિરુદ્ધ ચાલનારા પાપીઓની જાતો

જેમ પાપ ઘણી જાતનાં છે, તેમ તે પાપ કરનારા પાપીઓની જાત પણ ઘણા પ્રકારની છે. જેમકે કોઈ પોતાની મૂર્ખાઇને લીધે પાપ કરે છે, કોઈ પાપ કરીને ફુલાય છે, કોઇ અતિ દુઃખી થઇ જાય, તોપણ પાપ કર્યા કરે છે, કોઈ સમજતાં છતાં પણ

પાપ કરે છે અને કોઈ તો આંકેલા ખૂંટિયાની પેઠે મસ્ત બનીને બેપરવાઇથી પાપમાંજ જિંદગી ગાળે છે. એ સર્વે પાપીઓના જ્ઞાનીઓએ નીચે પ્રમાણે પાંચ વર્ગ પાડેલા છેઃ—

(૧) મૂર્ખ–પાપી, (૨) અભિમાની–પાપી, (૩) હઠીલો–પાપી, (૪) જ્ઞાની–પાપી અને (૫) ઈશ્વરે છૂટો મૂકેલો–પાપી. એ પાપીઓને ઓળખવા માટે તથા પાપનું સ્વરૂપ સમજી તેથી બચવા માટે એ બધા પ્રકારના પાપીઓની ટૂંક હકીકત આપણે જાણવી જોઇએ.

૧૩૨–મૂર્ખ–પાપી

મૂર્ખ–પાપી તે કે, જે પારકો માલ રાખીને રાજી થાય છે, પણ સમજતો નથી કે, એ કેમ પચી શકશે ? યાદ રાખજો કે, કસાયેલું ખાય તેને ઓકવુંજ પડે છે, તેમજ જે મૂર્ખ પારકાના હરામના માલ ખાઇને રાજી થાય છે, તેને પણ ઓકવુંજ પડશે; એટલે કે ખાધેલું વ્યાજ સાથે પાછું આપવું પડશે. હરામનું ખાવું તે કસાયેલું ખાવા બરોબર છે. ખાતી વખતે દૂધપાક બહુ મીઠો લાગે છે, પણ જો તેમાં માખી આવી ગઈ હોય, તો માત્ર ખાધેલો દૂધપાકજ ઓકવો પડે છે એમ નહિ; પણ સાથે મહિના બે મહિના સુધીની શક્તિને પણ ઓકી નાખવી પડે છે; તેમજ પારકાનો માલ ખાવો એ હાલમાં આપણને દૂધપાક જેવો લાગે છે, પણ તેમાં પાપરૂપી માખી છે, તે એ પારકા માલને પચવા નહિ દે, એમ જે સમજતા નથી ને પાપ કરે છે, તે મૂર્ખ–પાપી છે.

૧૩૩–અભિમાની–પાપી

અભિમાની–પાપી તે કે, જે પાપ કરીને ફુલાય તેને કસાઇના જાડા થયેલા બકરા જેવો સમજવો. કસાઇના બકરાની પેઠે પાપીનું ફૂલણજીપણું પણ તે અભિમાનીના નાશને માટેજ હોય છે. આવા અભિમાની પાપી કોઇકજ હોય છે, એમ સંમજવું નહિ; આપણે પણ તેવાજ છીએ. આપણે પણ કોઈની નિંદા કરીને, કોઇને નુકસાન કરીને, કોઇને માર મારીને, કોઈના પેટ ઉપર પગ મૂકીને, કોઇનું અપમાન કરીને અને કોઇને કહોડે ચડાવી દઇને મનમાં ફુલાઇએ છીએ અને બીજાઓ પાસે એવી જાતનાં પરાક્રમોનાં આપણે ખુશી થઇને વખાણ કરીએ છીએ; પણ આપણે

સમજતા નથી કે, એવી રીતનાં, પ્રભુને ન ગમે તેવાં કામો કરવાં એ પરાક્રમ નથી પણ પાપ છે. એવા પાપીઓને શાસ્ત્રમાં અ-ભિમાની–પાપી કહેલા છે. એક તો અભિમાન પોતેજ પાપ છે અને બીજું એ કે, પાપનું અભિમાન કરવું એ પાપનું પણ પાપ છે, એટલે કે તે સૌથી વધુ ખરાબ છે. કદાચ ન ચાલતે અથવા ભૂલ્યે-ચૂકયે આપણાથી પાપ થઈ જાય, તો તેનો પશ્ચાત્તાપ કરવો જોઇએ; કારણકે પશ્ચાત્તાપની આગથી પાપની સખ્તાઇ પીગળી શકે છે, પણ પાપનું અભિમાન કરી તેને બેવડું બનાવવું નહિ જોઇએ અને પાપનાં કામોથી ફુલાઈને કસાઇના બકરા જેવું નહિ બનવું જોઇએ. એટલું બને તોપણ અરધાં પાપ ઓછાં કરી શકાય છે, માટે ભાઇઓ ! પાપનું અભિમાન ન કરો.

૧૩૪–હઠીલો–પાપી

પોતાના પાપથી પોતે દુઃખ પામે, તે નજરે જુએ અને મનમાં સમજે, તોપણ પાપને છોડે નહિ, તે હઠીલો–પાપી કહેવાય છે. જેમકે મધને બહુ ગરમ કરેલું હોય, તોપણ રીંછ તેમાં મોઢું બોળે છે. મોઢું દાઝી જાય, હેરાન થાય ને ઠેકડા મારવા પડે; તો-પણ તેમાં મોઢું ઘાલે છે.એક વાર દાઝે તોપણ તેથી અટકતું નથી; વળી પાછું મોઢું બોળે છે. એવીજ રીતે હઠીલા–પાપીઓ પણ પો-તાનાં પાપથી હેરાન થાય, તોપણ પોતાની પાપી હઠ છોડતા નથી. જુગારીઓ જાણે છે કે, જુગાર રમવાથી ખરાબી થાય છે, તોપણ તેઓ જુગારને છોડતા નથી. વ્યભિચારીઓ જુએ છે, સમજે છે ને અનુભવે છે કે, વ્યભિચારથી આપણા દેહની, આબરુની તથા પૈસાની ખરાબી થાય છે અને ઈશ્વરથી વિમુખ થવાય છે; તોપણ વ્યભિચાર છોડતા નથી. દારુડિયાઓ જાણે છે કે, દારુની લતથી પૈસાની તથા શરીરની અને મનની મોટી ખરાબી થાય છે અને લાજ–આબરુનું તથા ઈશ્વરીજ્ઞાનનું સત્યાનાશ વળે છે; તોપણ તેઓ દારુને છોડી શકતા નથી. જ્ઞાતિઓના આગેવાન શેઠિયાઓ અને પટેલિયાઓ સમજે છે કે, અમે ઘણીયે બાબતો ગેરવા-જબી કરીએ છીએ, અમારી લાગવગનો તથા સત્તાનો ગેરઉપયોગ કરીએ છીએ અને ઘણાયે ગરીબ નાતીલાઓ તથા ઘણીયે રાંડી-રાંડોના નિસાસા લઇએ છીએ; તોપણ તેઓ પોતાની શેઠાઇનો કે પટેલાઇનો મમત છોડતા નથી. લોભિયાઓ સમજે છે ને જુએ

છે કે, આજ દિવસ સુધી આ દુનિયામાંથી કોઇ પણ પોતાની સાથે ધૂળની એક ચપટી પણ લઈ ગયું નથી અને લઇ જવાનું પણ નથી; તોપણ તેઓ લોભને છોડી શકતા નથી; કારણકે તેઓ હઠીલા-પાપી છે. પોતાના નજીવા મમતો સારૂ પાપને વળગી રહે છે, એવા હઠીલા-પાપી ન થવાય તે સંભાળજો.

૧૩૫-જ્ઞાની-પાપી

દીવો લઇને કૂવામાં પડે તે જ્ઞાનરૂપી પાપી કહેવાય છે. આપણી પેઠે સાંભળે બધું, સમજે બધું, પણ કરે કાંઇ નહિ, તે જ્ઞાની પાપી કહેવાય છે. એવાં માણસો વાતો બહુ મોટી મોટી કરે છે, ઉપદેશ પણ બહુ આપે છે, ઉપર ઉપરથી દેખાવ પણ સારો સારો કરે છે; પણ અંતરમાં તો ઢમઢોલ ને માંહી પોલંપોલજ હોય છે. બીજાઓ તો અંધારાને લીધે કૂવામાં પડે છે, પણ જ્ઞાની-પાપી તો પોતાના હાથમાં મસાલ લઇને કૂવામાં પડે છે. બીજાઓ તો અજ્ઞાનથી, ખરાબ સંજોગોથી કે અકસ્માતથી ભૂલેચૂકે મરે છે, પણ જ્ઞાની-પાપી તો જાણે ખાસ આપઘાત કરે છે. બીજા પાપીઓમાં ને જ્ઞાની-પાપીમાં જે ભેદ છે, તે એજ કે, જ્ઞાની-પાપીઓ આંધળા જેવા છે ને તેમનું જ્ઞાન તેઓના હાથમાં મસાલ જેવું છે; પણ આંધળાને પોતાના હાથમાંની મસાલ પણ જેમ કામ આવતી નથી, તેમ જ્ઞાની-પાપીને પોતાનું જ્ઞાન પણ કામ આવતું નથી; કારણકે જે જ્ઞાન વડે પાપથી બચવું જોઇએ, તેજ જ્ઞાનથી તેઓ વધારે પાપ કરે છે. સમજ્યા છતાં, જ્ઞાન છતાં, માણસો કેમ પાપ કરે છે, એ એક મોટો સવાલ છે; પણ તેને માટે મહાત્માઓએ કહેલું છે કે, જ્ઞાન તે બન્ને બાજુથી ધારવાળી તલવાર જેવું છે, તેથી આપણાં બંધન પણ કપાય છે અને તેથી આપણું માથું પણ કપાય છે. જ્ઞાનની તલવારનો કેમ ઉપયોગ કરવો, એ તેના વાપરનારના હાથમાં છે. ભક્ત લોકો જ્ઞાનની તલવારથી પોતાનાં કર્મનાં બંધનને કાપી નાખે છે અને જ્ઞાની-પાપીઓ જ્ઞાનની તલવારથી પોતાનાંજ હૃદયમાં જખમ પાડે છે. જ્ઞાની-ભક્તોમાં ને જ્ઞાની-પાપીઓમાં એજ ભેદ છે કે, જ્ઞાની ભક્ત તરતો જાય છે ને જ્ઞાની પાપી ડૂબતો જાય છે; માટે ભાઇઓ! મૂર્ખ રહી જવાય તો ફિકર નહિ, પણ જ્ઞાની-પાપી ન થવાય એ સંભાળજો.

૧૩૬–ઈશ્વરે છૂટો મૂકેલો–પાપી

જે દરેક પ્રકારનાં પાપ કરે છે, જે કોઈ પણ પ્રકારનાં પાપ કરવાથી અચકાતો નથી, જેને પાપનો મુદ્દલ ત્રાસ લાગતો નથી અને જે પાપ કરવામાં પાછું વાળીને જોતો નથી તથા સારૂંનરસું સમજવાની જેની લાગણી મરી ગયેલી હોય છે, તેને સાધુઓ ઈશ્વરે છૂટો મૂકેલો–પાપી કહે છે. પ્રભુની દયામાંથી નીકળી ગયેલા જીવને ઈશ્વરે છૂટો મૂકેલો કે પાપી કહેવામાં આવે છે, પ્રભુની સામાન્ય દયામાંથી તો કોઈ નીકળી શકતું નથી, પણ જીવો ઉપર અને તેમાં પણ મનુષ્યજાત ઉપર ઈશ્વરની વિશેષ દયા છે અને ભક્તજન ઉપર તો ખાસ વિશેષ દયા છે. એ વિશેષ દયામાંથી ઈશ્વરે છૂટા મૂકેલા–પાપી નીકળી જાય છે; કારણકે મૂર્ખ–પાપી, અભિમાની–પાપી, હઠીલો–પાપી ને જ્ઞાની–પાપી તો ચોક્કસ પ્રકારનાંજ પાપો કરે છે, પણ ઈશ્વરે છૂટો મૂકેલો–પાપી તો બે-ધડક દરેક પ્રકારનાં અઘોર પાપો કરે છે અને તે માટે કદી પણ તેને પશ્ચાત્તાપ થતો નથી; અથવા કોઈ પણ ચીજથી તે સુધરતો નથી. આવો મોટો પાપી પાછો વ્યવહારમાં સુખી હોય છે, તેથી સૌ લોકોને બહુ અજાયબી લાગે છે અને ઘણાં માણસો વારેવારે એમ પૂછયા કરે છે કે, ‘ધર્મીને ઘેર ધાડ ને કસાઇને ઘેર કુશળ કેમ હોય ?’ એના જવાબમાં સાધુઓ કહે છે કે, ‘પ્રભુની દયામાંથી નીકળી ગયેલા પાપી માણસને તેનાં પૂર્વનાં સારાં કર્મોનું ફળ પણ પ્રભુ એજ વખતે આપી દે છે, એટલે તેને માટે નરકનો રસ્તો સાવ ખુલ્લો થઇ જાય છે.’ આ ભવનાં કે આગલા ભવનાં તથા વડીલોનાં સારાં કર્મો એ નરકના રસ્તામાં અડચણકારક છે; માટે એવા નારકી જીવોને પ્રભુ તેમનાં કર્મનું ફળ રોકડુંજ ચુકાવી દે છે, કે જેથી તેને ઝટપટ સીધો નરકમાં મોકલી શકાય. આવા પ્રભુની દયામાંથી નીકળી ગયેલા જીવોને ઈશ્વરે છૂટા મૂકેલા પાપી કહેવામાં આવે છે. એ જીવોને મોટામાં મોટી શિક્ષા થવાની છે; એટલે હાલમાં પ્રભુ તેને નાની શિક્ષા કરતો નથી; તેથી તેઓ પોતાનાં પાપમાંજ મસ્ત બનેલા રહે છે અને દુનિયાની, ધર્મની તથા ઈશ્વરની દરકાર કરતા નથી. આવા, ઈશ્વરે છૂટા મૂકેલા પાપીઓ તો દુનિયામાં જીવતા જમદૂતો જેવા છે, પણ આપણી ઉપર ઈશ્વરની દયા છે કે, એવા કોઇકજ હોય છે; અને આપણે ઇચ્છીશું કે, પ્રભુની કૃપાથી એવા કોઇ પણ ન થાય.

૧૩૭–જેવી ચા પીવાની તલપ થાય છે, તેવી સત્સંગની તલપ થાય છે કે ?

પ્રભુથી આપણે કેટલા બધા વિમુખ છીએ, એ તમે જાણો છો ? અરીસામાં આપણું મોઢું જોઇને આપણે જેટલા ફુલાઇએ છીએ, તેટલા આપણાં શાસ્ત્રો જોઇને કોઇ દિવસ ફુલાયા છીએ ? નવા બૂટ જોઇને જેટલા રાજી થઇએ છીએ, તેટલા અતિથિનો સત્કાર કરવામાં રાજી થઇએ છીએ કે ? બીડી પીતી વખત તેના ધુમાડા સાથે રમવામાં જેટલો આનંદ થાય છે, તેટલો આનંદ દર્શન કરવામાં તમોને થાય છે કે ? ચા પીવાની જેવી તમોને રોજ રોજ તલપ થાય છે, તેવી સત્સંગની તલપ થાય છે કે ? નાટક જોવાનું જેમ વારેવારે મન થઈ જાય છે, તેમ પ્રભુને અર્થે વ્રતઉપવાસકરવાનું મન થાય છે કે ? રાજ્યના ખિતાબો મેળવવાની જેવી ઇચ્છા થાય છે, તેવી પ્રભુના ખિતાબો મેળવવાની, એટલે ભક્ત થવાની ઇચ્છા થાય છે કે ? છોકરાંઓનાં વેવિશાળ કરવાની જેવી ઉતાવળ કરીએ છીએ, તેવી ઉતાવળ પરમાર્થનાં કામો કરી લેવામાં કરીએ છીએ કે ? છાપાં વાંચવાની જેવી ઊલટ થાય છે, તેવી શાસ્ત્રોનું રહસ્ય સમજવાની ઊલટ થાય છે કે ? અને આપણા ઘણા ભાઇઓ સવારમાં ઊઠીને દરરોજ હજામ પાસે માથું નમાવે છે, તેટલું પણ પ્રભુના મંદિરમાં માથું નમાવો છો કે ? કહો કે નહિજ. આવા ‘ ઠનઠનપાળ ને મદનગોપાળ ’ જેવા સૂકા ટાટ રહીને પ્રભુની કૃપા કેમ મેળવી શકાશે, એ વિચાર તો કરો !

૧૩૮–ખરા બહાદુર કોણ ? ભક્ત કે યોદ્ધા ?

લશ્કરી અમલદારોની સભામાં એકવખત એવી વાત નીકળી કે, ‘ખરા બહાદુર કોણ ?’ ત્યારે કોઇ અમલદારે કહ્યું કે, ‘જે સિંહની સાથે લડે તે,’ કોઈએ કહ્યું કે, ‘જે તોપના ગોળાની સામે જાય તે,’ કોઇએ કહ્યું કે, ‘જે સૌથી વધારે દુશ્મનોને મારે તે,’ કોઇએ કહ્યું કે, ‘જે છાતીના ઘા ઝીલે ને પીઠ ન દેખાડે તે,’ કોઇએ કહ્યું કે, ‘જેના ઘાને દુશ્મનો વખાણે તે ’ અને કોઇએ કહ્યું કે, ‘ માથું કપાઇ ગયા પછી પણ જેનું ધડ લડયા કરે તે ખરા બહાદુર છે.’ આ બધી વાતો સાંભળ્યા પછી ત્યાં બેઠેલો એક બાવો બોલી ઊઠયો કે, ‘ તમારી એ બધી વાત ખરી છે, પણ ખરા શૂરવીર તો એથી જુદાજ હોય છે.’ બાવાજીની આ વાત સાંભળી એક લશ્કરી અમલદારનો મિજાજ ફરી

ગયો. તેણે ગુસ્સામાં આવી જઇને કહ્યું કે, ‘ તમે જોગટાઓ બહાદુરીમાં સમજો શું ? માથું કપાઈ ગયા છતાં પણ ધડ લડયા કરે એ કરતાં વધારે બહાદુરી દુનિયામાં બીજી શી હોઇ શકે ?’ ત્યારે પેલા સાધુએ કહ્યું કે, ‘ એ બહાદુરી સાચી છે, પણ તે જરા વારની છે. ખરી બહાદુરી તો ભક્તોની છે કે, જેઓને પોતાની આખી જિંદગી સુધી દુનિયાની લાલચોની સામે અને પાપની સામે લડાઈ ચલાવવાની છે. તમારી લડાઇ તો પાંચ દસ વરસે કોઇક વખતે થાય ને તે પણ થોડા કલાકને માટે, પણ ભક્તોની લડાઇ તો જિંદગી સુધીની અને ભવોભવની છે; માટે ખરી બહાદુરી તો ભક્તજનોની છે, માટે વૈષ્ણવો ગાય છે કેઃ—

પદ—ચાબખો

ભક્તિ શૂરવીરની સાચી રે, લીધા પછી કેમ મેલે પાછી. (ટેક)
મનતણો નિશ્ચે મોરચો કરીને, ભાઈ વધીઆ વિશ્વાસી;
કામ ક્રોધ મદ લોભ તજીને, પછી ગળે દીધી છે ફાંસી. ભક્તિ૦
શબ્દોના ગોળા જ્યારે છૂટવા લાગ્યા, મામલે રહ્યા સૌ માચી;
કાયર હતા તે કંપવા લાગ્યા, નિશ્ચે ગયા નાસી. ભક્તિ૦
સાચા હતા તે સન્મુખ ચડીઆ, હરિ સંગાથે રહ્યા રાચી;
પાંચ પચીસને અળગા મેલ્યા, પછી બ્રહ્મ રહ્યો ભાસી. ભક્તિ૦
કરમના પાસલા કાપી નાખ્યા ભાઇ, ઓળખ્યા અવિનાશી;
અષ્ટ સિદ્ધિની ઇચ્છા ન કરે, જેની મુક્તિ થઇ દાસી. ભક્તિ૦
તન મન જેણે તુચ્છ કરી જાણ્યાં, અહરનિશ રહ્યા ઉદાસી;
ભોજો ભગત કહે ભક્ત થયા, એ તો વૈકુંઠના વાસી. ભક્તિ૦

આ સાંભળી સૌ લશ્કરી અમલદારો બોલી ઊઠયા કે, ‘મહારાજે તો ખૂબ કરી. આપણી બહાદુરી તો કાંઇ વિસાતમાં નથી. ખરી બહાદુરી તો પ્રભુના કૃપાપાત્ર ભક્તનીજ છે; માટે ભાઈઓ ! ભક્ત બનવાની કોશિશ કરો.’

૧૩૯—ભક્તિનો બદલો માગવો એ હીરો આપીને રાખનું પડીકું લેવા જેવું છે

આપણી નજીવી ઇચ્છાઓ પૂરી પાડવા સારૂ ભકિત કરવી, એ તો બહુ ઊતરતા પ્રકારની ભકિત છે. ખરા ભક્તો કદી પણ એવી ભકિત કરતા નથી. પ્રભુને એમ કહેવું કે, તમે અમને અમુક ચીજ આપો તો અમે તમારે માટે અમુક કામ કરીએ, એ તો એક જાતનો કંટ્રાકટ કરવા જેવું છે. ખરા ભક્તોને અમૂલ્ય

ભક્તિનો એવી રીતે કંટ્રાકટ કરવાનો સ્વપ્નામાં પણ :ખ્યાલ આવી શકતો નથી. જેઓ ભક્તિની મહત્તા સમજતા નથી, તેઓ-જ એવા ઊતરતા પ્રકારની ભક્તિ કરે છે. ભક્તિ એ પારસમણિ છે. એ પારસમણિથી તો નરનો નારાયણ થઈ શકે છે. એ નારાયણ-પણું છોડી દઇને જરાક વારની નકામી વધારે જંજાળ માગી લેવી, એ તો ચોખ્ખી મૂર્ખતા છે. આફ્રિકાના જંગલી લોકો કપડાંના નાના નાના રુમાલ, કાચનાં રમકડાં ને દીવાના બની જવા દારુના ઘૂંટડા સારૂ સોનાની રેતી આપી દે છે, તે કરતાં પણ જેઓ ધન સારૂ, બાયડીછોકરાં સારૂ કે દુશ્મનોને દબાવવા સારૂ પોતાની ભક્તિ વેચી નાખે છે, તેઓ વધારે મૂર્ખ છે, માટે ભાઇઓ ! મફતની જંજાળરૂપી રાખનું પડીકું લેવા સારૂ ભક્તિરૂપી હીરો ખોઇ ન નાખો; પણ તેની સંભાળ રાખજો.

પદ

તું લે લે લે લેને લહાવો ફરી નહિ મળે;
ફરી નહિ મળે રે મૂરખ જોતાં નહિ જડે. તું લે લે લે૦
માયાએ તુને ઘેરી લીધો, ગોળ જેમ ગળે;
હાવે ભાવે કરીને વેશ્યા જેમ છળે. તું લે લે લે૦
કસ્તૂરી ને કેવડો લઇ, તેલમાં તળે;
બાવળિયાનું બીજ રોપ્યું આંબો કેમ ફળે. તું લે લે લે૦
મોતી સરખા કણ તો મૂરખ, ઘંટીમાં દળે;
માંડ કરીને મનખો પામ્યો, ભૂતોમાં ભળે. તું લે લે લે૦
સમજુ હોય તો સમજી લેજો પેટ મારૂં બળે;
નરભેરામ કહે ખરામાં તો, ખોટું નહિ ભળે. તું લે લે લે૦

૧૪૦–લૂખા જ્ઞાનથી સંસાર તરવાની ઇચ્છા, એ પગે ચાલીને સાગર તરવાની ઇચ્છા જેવી છે

સાધુઓ કહે છે કે, ભક્તિથી હૃદય ભીંજાયા વિના માત્ર લૂખાપૂખા ઉપલક જ્ઞાનથીજ કાંઇ કલ્યાણ થઇ જવાનું નથી; કારણકે સંસારસમુદ્ર તરવા માટે ભક્તિ તે નાવ છે અને ઉપ-લક જ્ઞાન તે પગે ચાલવા બરોબર છે. પગે ચાલીને કાંઇ સમુદ્ર તરી શકાય નહિ; માટેજ મહાત્મા તુલસીદાસજીએ પણ કહેલું છે કે:—

ચોપાઈ

જે અસ ભક્તિ જાની પરિહરહીં, કેવલ જ્ઞાન હેતુ શ્રમ કરહીં;
તે શઠ મહા સિંધુ બિન તરણી, પૈર પાર ચાહત બિન કરણી.

જે માણુસ ભક્તિને છોડીને, માત્ર જ્ઞાનની વાતો કરીને કે સાંભળીનેજ અટકી રહે છે, તે મૂર્ખ માણુસ વહાણુને છોડીને પગે મહાસાગર તરવાને ઇચ્છે છે, એમ સમજવું; કારણુકે કરણી કર્યા વિના સંસારસાગર તરવાની ઇચ્છા રાખવી, એ પગે ચાલીને મહાસાગર તરવાની ઇચ્છા રાખવા બરાબર છે. એ કદી પણુ બનવાજોગ નથી; કારણુકે ક્યાં મહાસાગરની મોટાઇ ને ક્યાં માણુસની નિર્બળતા ! રૂડાં કામો કર્યા વિના અને અંતરના ઉમળકાથી ભગવત્સેવા કર્યા વિના કદી પણુ સંસારસાગર તરી શકાયજ નહિ; માટે ભાઇઓ ! માત્ર વાતોમાંજ નહિ પડ્યા રહેતાં ભલાં કામો કરવામાં લાગી જાઓ. એજ ભકિત છે ને એજ તરવાનો રસ્તો છે.

૧૪૧–જ્ઞાનનો અર્થ જાણુવું છે અને ભકિતનો અર્થ ભોગવવું છે

જ્ઞાનનો અર્થ જાણુવું છે અને ભક્તિનો અર્થ ભોગવવું છે; એટલે કે જ્ઞાનથી તો માત્ર જાણી શકાય છે, પણુ ભકિતથી તો એ જાણેલાંને ભોગવી શકાય છે. જાણુવામાં અને અનુભવવામાં તો જમીન–આસમાનનો ફેર છે. વિલાયતના લોકો જાણે કે હિંદુસ્તાનમાં આંબા થાય છે, એનું નામ જાણુવું છે; પણુ તે આંબાનાં ફળ પોતે જાતે ખાવાં એનું નામ ભોગવવું છે. જે માત્ર એટલુંજ જાણે છે કે, આંબા નામે કોઇ મીઠું ફળ થાય છે, તેને કાંઇ આંબા ખાવાનો સ્વાદ મળે નહિ; તેમજ જે માત્ર ધર્મની વાતોજ કરી જાણે, પણુ ધર્મ પાળી શકે નહિ, તે કાંઈ ઈશ્વરી આનંદ ભોગવી શકે નહિ. એ આનંદ તો જે ભકત પ્રભુને પોતાના હૃદયમાં ધારણુ કરી શકે, તેનેજ મળી શકે છે અને ભકિતથીજ પ્રભુને હૃદયમાં ધારણુ કરી શકાય છે. માટે ભકિત ઉત્તમ છે, અસલના લોકો જ્ઞાનનો અર્થ અનુભવ એમ કરતા હતા; એટલે તેઓએ જ્ઞાનને અતિશય મોટાઇ આપેલી છે; પણુ આજે આપણે જ્ઞાનનો અર્થ માત્ર જાણુવું એટલોજ કરીએ છીએ, માટે એવા લૂખા જ્ઞાન કરતાં ભક્તિ ઉત્તમ છે.

આપણે જાણીએ કે, અમુક મોટી મિલકતના આપણે વારસ છીએ; પણુ જ્યાંસુધી એ મિલકત આપણા કબજામાં લેવાની સત્તા ન મેળવીએ, ત્યાંસુધી કાંઇ એ મિલકતનો આપણાથી

ભોગવટો થઇ શકે નહિ. મોટી મિલકતના આપણે વારસ છીએ, એમ જાણવું તેનું નામ જ્ઞાન છે અને એ મિલકત આપણા કબજામાં લેવાનો હુકમ મેળવવો તથા તેનો ભોગવટો કરવો, એનું નામ ભકિત છે. હાલના વખતના શુષ્ક જ્ઞાનથી માત્ર જાણી શકાય છે; પણ ભોગવી શકાતું નથી. એ જાણેલું ભકિતથીજ ભોગવી શકાય છે, માટે ભાઇઓ ! જે મેળવવાનું છે, તેને જ્ઞાનથી જાણીને ભક્તિથી ભોગવો.

પદ

ભાઈ રે ભક્તિ પદારથ મોટું, ખોળી જોતાં એથી સહુ ખોટું. (ટેક)
રવિ વિના દિવસ ચંદ્ર વિના રજની, જળ વિના સરોવર જેવું;
પતિ વિના પત્ની દીપક વિના મંદિર, આંખો વિના વપુ એવું. ભાઇ૦
જીવ વિના વપુ રાય વિના રૈયત, મેઘ વિના ખેતીવાડી;
વર વિના જાન લવણ વિના ભોજન, પુત્ર વિના જેવી માડી. ભાઇ૦
તીરથ વ્રત જોગ જપ સાધન, દાન ધર્મ સહુ સાચું;
એવું કરીને પ્રભુને ન આરાધે તો, કામ કરમ ફળ કાચું. ભાઇ૦
આનંદ સિંધુ પરમ ઉપકારી, એવા ઈશ્વરને વિસારી;
કહે છોટમ નર મૂર્તિ નકામી, પશુએ પણ ધિક્કારી. ભાઇ૦

૧૪૨–જ્ઞાનના પ્રકાશથીજ પ્રભુને જોઇ શકાય છે

જ્ઞાન એટલે જાણવું તે, ને ભક્તિ એટલે ભોગવવું તે, એ ખરી વાત છે; પણ તે ઉપરથી કોઇએ એવી ભૂલ નહિ કરવી જોઈએ કે, જ્ઞાનની જરૂર નથી. જ્ઞાન કરતાં ભક્તિ ઉત્તમ છે, એ સાચી વાત છે, પણ એવી ઉત્તમ ભક્તિ જ્ઞાનથીજ મેળવી શકાય છે. જ્યાંસુધી પોતાના ધર્મનું ને ઈશ્વરી રસ્તાનું ખરૂં જ્ઞાન થાય નહિ, ત્યાંસુધી ભક્તિનું ઊંડું તત્ત્વ સમજાયજ નહિ ને એવું તત્ત્વ સમજાયા વિના ખરી ભક્તિ થાય નહિ; માટે ભક્તિ શ્રેષ્ઠ છે, તોપણ ભક્તિને દેખાડનાર જ્ઞાન છે. જ્ઞાન ન હોય તો ભક્તિનો પૂરેપૂરો આનંદ મળી શકે નહિ. આમ હોવાથી ભક્તિ ઉત્તમ છે, તોપણ તેને દેખાડનાર જ્ઞાન છે, એટલે જ્ઞાન ભક્તિનો ગુરુ છે.

જગતમાં બધી વસ્તુઓ તૈયાર છે, પણ તે ગરમીથીજ થાય છે અને ગરમીના પ્રકાશથીજ દેખાય છે. જો પ્રકાશને દુનિયામાંથી કાઢી નાખીએ, તો તો બધી વસ્તુઓ આપણને નકામી થઈ પડે; તેમજ ધર્મ, ભક્તિ અને પ્રભુ આ જગતમાંજ અને આ-

પણાં હૃદયમાંજ છે; પણ જો જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ તેને ન બતાવીએ તો તે આપણાં હૃદયમાં હોવા છતાં પણ નકામાં છે. માટે ભાઇઓ! જ્ઞાનને ઊતરતું સમજવાની ભૂલ કરશો નહિ અને જ્ઞાનની તરફ બેદરકારી રાખશો નહિ.

૧૪૩–સારો પીરસનારો જેમ ખૂબ પીરસે છે, તેમ પ્રભુ તો આપણને ઘણુંય આપે છે, પણ આપણે તે ક્યાં લઈ શકીએ છીએ?

આપણે જ્યારે જમવા બેસીએ છીએ, ત્યારે સારો રસોઇયો તો આપણને ઘણુંયે ખવરાવવા ઇચ્છે છે, પણ આપણેજ ખાઇ શકતા નથી, તેથી આડા હાથ ધરીએ છીએ. ભલો રસોઈયો તો એકને બદલે બે લાડુ મૂકી જાય છે અને અડધાને બદલે આખો દડિયો દૂધપાકનો ભરી જાય છે, પણ આપણેજ તે ખાઇ શકતા નથી, માટે ના પાડીએ છીએ. તેમજ પ્રભુએ તો આપણને ઘણુંય આપ્યું છે અને ઘણુંય આપવાને ઇચ્છે છે, પણ આપણેજ તે લઇ શકતા નથી, એટલુંજ નહિ પણ જે મળેલું છે તે પણ જીરવી શકતા નથી. આપણા દરિદ્ર પિરસણિયાઓ પણ જ્યારે છૂટથી પીરસે છે અને આપણે માગીએ તે કરતાં વધારે આપે છે, ત્યારે વિચાર તો કરો કે, એ પિરસણિયાઓ કરતાં અનંત બ્રહ્માંડનો નાથ કેટલો બધો મહાન છે અને કેટલો બધો ઉદાર છે! તે આપણને કેટલું બધું પીરસી શકે, એનો ખ્યાલ તો કરો! પણ વાત એટલીજ છે કે, તે લેવાની આપણી પાસે જગ્યા ક્યાં છે? અને તે જીરવવાની આપણામાં તાકાત ક્યાં છે? આપણો જઠરાગ્નિ સારો ન હોય, તેમાં પીરસનારનો શું વાંક? તેમજ આપણામાં યોગ્યતા ન હોય તો, પ્રભુનો શું વાંક? મહાત્માઓ તો એમજ કહે છે કે,

'રિદ્ધિસિદ્ધિ નામકી દાસી.'

રિદ્ધિસિદ્ધિ તો પ્રભુના નામની દાસી છે. ખુદ રિદ્ધિસિદ્ધિ પોતેજ જ્યારે પ્રભુના નામની દાસી છે, ત્યારે પછી બીજી નાની વસ્તુઓની તો વાતજ શી કરવી? માટે ભાઇઓ! યાદ રાખજો કે, પ્રભુ તો આપણને ઘણુંય આપવાને તૈયાર છે, પણ આપણેજ આપણી નાલાયકીને લીધે તે લઈ શકતા નથી. એ નાલાયકી

પ્રભુને જાણ્યા વિના દૂર થઈ શકે નહિ અને ભક્તિ વિના ઈશ્વરી આનંદના એ અખૂટ વૈભવો લૂંટી શકાય નહિ તથા જીરવી શકાય નહિ; માટે એ અલૌકિક લહાવા લેવા હોય તો ભક્તિ કરો, ભક્તિ કરો.

૧૪૪–આપણને માયારૂપી સાપ કરડેલો છે, એ સાપનું ઝેર ઉતારનાર ગુરુ છે, માટે સદ્દગુરુને શરણે જાઓ

એક જિજ્ઞાસુએ કોઇ સાધુને પૂછ્યું કે, ' મહારાજ! અમારે શા માટે ગુરુને માનવા જોઇએ ? ' ત્યારે તે સાધુએ કહ્યું કે, 'બેટા! લોકોને માયારૂપી સાપ કરડેલો છે. એ સાપનું ઝેર ઉતારનાર ગુરુ છે; માટે ગુરુને માનવા જોઇએ. તમારી પાસે હજારો દવા છે ને સેંકડો બીજાં સાધનો છે, પણ તેથી કાંઇ માયાનો સાપ ઊતરવાનો નથી. તમારી દવાઓથી તો એ ઝેર વધતુંજ જાય છે. તમારી મલમપટ્ટીઓથી તો એ જખમો મોટાજ થતા જાય છે; અને તમે જે થીંગડાં દો છો, તેથી તો વધારેજ ગાબડાં પડતાં જાય છે. તમે એ માયાના ઝેર ઉપર રંગ ચડાવવા માગો છો, પણ તમારી ઇચ્છા સફેદ રંગ (એટલે ભલાઇ વગેરે ગુણોની સમાનઅવસ્થા) ચડાવવાની હોય, તેને બદલે લાલ રંગ (એટલે તમોગુણી, આફતનો ને પ્રેમનો) ચડી જાય છે; અને તમારી ઇચ્છા લીલો રંગ (એટલે શાંતિ ને વૃદ્ધિ) ચડાવવાની હોય, તેને બદલે કાળો રંગ (એટલે ભ્રમ, અજ્ઞાન ને અંધકાર) ચડી જાય છે. આવી જાતની ભૂલોમાંથી ને એવાં ઝેરોમાંથી બચવા માટે ગુરુની જરૂર છે. પ્રભુકૃપાથી ગુરુને એવો મંત્ર મળેલો હોય છે કે, તેની ફૂંકથીજ આપણને કરડેલો માયારૂપી સર્પ ઊતરી જાય છે અને હજુ સુધી બંધ રહેલા દરવાજા આપણે માટે ખુલ્લા થઇ જાય છે; કારણકે ગુરુની વાણીદ્વારા ઈશ્વરની કૃપા આપણા ઉપર ઊતરે છે, માટે ગુરુને માન આપવાની જરૂર છે. સદ્દગુરુની કૃપા થાય ત્યારે ઈશ્વરની કૃપા થઇ સમજવી. જ્યાંસુધી શ્રીસદ્દગુરુની કૃપા થઈ નથી, ત્યાંસુધી જ્યાં જ્યાં નજર ફેંકીએ ત્યાં ત્યાં કાંઇક બિહામણા ને કોઇ કોઇ વખત જરા રમૂજી કાળા–કાબરચીતરા રંગ દેખાય છે; પણ ગુરુની વાણીદ્વારા ઈશ્વરકૃપા મળ્યા પછી તો આકાશના શુદ્ધ આસમાની રંગનાં–વિશાળતાનાં–ઘનશ્યામરૂપનાં–અખંડ શાંતિનાં ને અભેદ-

નાંજ દર્શન થાય છે; માટે ભાઇઓ! જો માયારૂપી સાપનું ઝેર ઉતારવું હોય, તો શ્રીસદ્‌ગુરુને શરણે જાઓ.'

મનહર છંદ

ગુરુકે પ્રસાદ બુદ્ધિ ઉત્તમ દશાકું ગહે,
ગુરુકે પ્રસાદ ભવ દુઃખ વિસરાઇયે;
ગુરુકે પ્રસાદ પ્રેમ પ્રતિહુ અધિક બાઢે,
ગુરુકે પ્રસાદ રામ નામ ગુન ગાઇયે;
ગુરુકે પ્રસાદ સબ યોગકી જુગતિ જાને,
ગુરુકે પ્રસાદ શૂન્યમે સમાધિ લાઇયે;
સુંદર કહત ગુરુ દેવજુ કૃપાળુ હોઇ,
તિનકે પ્રસાદ તત્ત્વજ્ઞાન પુનિ પાઇયે.

૧૪૫–વાર લગાડવાથી ભકિતની કિંમત વધી જાય છે

કોઇ એક માણુસ એક પુસ્તક વેચનારની દુકાને પુસ્તક લેવા માટે ગયો. તેણે એક પુસ્તક માગ્યું. દુકાનદારે તે પુસ્તક આપ્યું. તે માણસે પૂછ્યું કે, 'આ પુસ્તકની કિંમત શું?' દુકાનદારે કહ્યું કે, 'આઠ આના.' એ પછી પુસ્તક જોઇ તપાસીને થોડી વાર પછી પેલા માણસે પાછું પૂછ્યું કે, 'સાચું કહોને!' ત્યારે તે દુકાનદારે કહ્યું કે, 'બાર આના.' એ પછી થોડી રકઝક કરીને વળી પાછું તે માણસે પૂછ્યું કે, 'હવે નક્કી વાત કરોને!' ત્યારે તે દુકાનદારે કહ્યું કે, 'હવે એની કિંમત એક રૂપિયો.' પેલા લોભી માણસે હજી પણ વધારે ખેંચતાણ કરીને કહ્યું કે, 'એમ ઉડાવો છો શા માટે? એકજ વાત કરોને!' ત્યારે દુકાનદારે કહ્યું કે, 'હવે એની કિંમત સવા રૂપિયો.' તે માણસે કહ્યું કે, 'એમ કેમ? મશ્કરી કરો છો કે શું? પ્રથમ અડધો રૂપિયો કહીને હવે સવા રૂપિયો કેમ કહો છો?' ત્યારે તે પ્રમાણિક દુકાનદારે કહ્યું કે, 'એ ચોપડીની કિંમત તો અડધો રૂપિયો છે, પણ તમે અમારો વખત ગુમાવ્યો ને અમને એટલો વખત નાહક હેરાન કર્યા માટે તેની કિંમત વધી ગઈ.'

એવીજ રીતે આપણે પણ ભકિત કરવામાં જેમ જેમ વાર લગાડીએ છીએ, તેમ તેમ પ્રભુનું કરજ આપણા ઉપર વધતું જાય છે ને ભકિતની કિંમત મોંઘી થતી જાય છે, માટે જેમ બને તેમ તુરતજ ભકિતમાં લાગી જવું જોઇએ; કારણકે જ્ઞાનીઓએ કહેલું છે કે, ઢીલ કરવી એ ધાસ્તીભરેલું છે અને ફજેતામાં ફાયદો નથી.

વાયદો તો શેતાનની સાથે જોઇએ, પાપની સાથે વાયદા જોઇએ; ધર્મના કામમાં વાયદા ન જોઇએ. એ તો તુરતાતુરત કરવું જોઇએ. આપણા મન સાથે અને બીજાઓ સાથે નકામી રકઝક કરવામાં વખત ખોઈ નાખીએ તેમાં શું વળે? એથી તો ભકિતની કઠિનતા વધતી જાય છે અને ભક્તિની કિંમત વધતી જાય છે; માટે ભાઇઓ! બહારની ચતુરાઇ છોડીને જેમ બને તેમ જલદી હૃદયની સરળતાથી ભકિતમાં લાગી જાઓ. સમય ન ગુમાવો, સમય ન ગુમાવો.

પદ

હરિભક્તિ કરના રે, પલકમેં હોવેગા મરના;
પલકમેં હોવેગા મરના;
અહો! હરિજન હૃદયકમલમેં, હરિભક્તિ કરના.
કાકા રે મામા કુટુંબ કબીલા છોડ ચલે પ્યારે;
સમજ મન છોડ ચલે પ્યારે;
સ્વપ્નેમેં જો સૃષ્ટિ હોતી, એસા જગ સારે;
એસા જગ સારે રે—સમજ મન એસા૦—સ્વપ્નેમેં૦
ધામ, ધરા, ધન, માલ, ખજાના, આખર નહિ અપના;
સમજ મન આખર નહિ અપના;
એક દિન સબ છોડકે જાના, મિટ્ટીમેં ખપના;
મિટ્ટીમેં ખપના રે—સમજ મન મિટ્ટીમેં૦—એક દિન૦
કામ, ક્રોધ, મદ, લોભ ન રખના, કરના સુકૃતકું,
સમજ મન કરના સુકૃતકું;
એક નિરંજન નામ સમરના, ભવજલ તરનેકું;
ભવજલ તરનેકું રે—સમજ મન ભવ૦—એક નિરંજન૦
જૂઠ જગતકી છોડ વાસના, જા સદ્‌ગુરુ ચરના;
સમજ મન જા સદ્‌ગુરુ ચરના;
અહો હરિજન હૃદયકમલમેં હરિભક્તિ કરના;
હરિભક્તિ કરના રે, પલકમેં હોવેગા મરના—અહો૦

૧૪૬—હમણાં જેટલું એક પૈસામાં મેળવી શકશો, તેટલું વખત વીત્યા પછી મહોર આપીને પણ મેળવી શકશો નહિ

જો નાનપણથીજ આપણે ભક્તિમાં લાગી જઇએ તો બહુ થોડી મહેનતે ઘણું કામ થઈ જાય છે. કારણકે એ વખતે આપણું મન સરળ હોવાથી તેમાં ભકિતનાં બીજ જલદી રોપાઇ જાય છે

અને ભક્તિનાં મૂળ મજબૂત થયા પછી પાપનો બહુ ત્રાસ લાગે છે; એટલે સ્વાભાવિક રીતેજ પાપથી બચાય છે. એ પછી વખત જતાં એવું થઇ જાય છે કે, પાપ કરવું તો બાજુએ રહ્યું, પણ પાપનો ખ્યાલ આવવો પણ મુશ્કેલ થઈ પડે છે. જુવાનીમાં શરીરમાં બળ હોય છે, એટલે એ બળને લીધે જો એ વખતે ભગવત્‌સેવામાં લાગી ગયા હોઇએ, તો પ્રભુની કૃપા મેળવી શકાય. એવાં ઘણાં કામો કરી શકાય છે, પણ એ તક ગયા પછી શરીરનું બળ ચાલ્યું જાય છે.

"ઉંબર તો ડુંગર થયા, પાદર થયા પરદેશ;
ગોળી તો ગંગા થઇ, અંગે ઉજળા થયા છે કેશ.
ઘડપણ કેણે મોકલ્યું ?"

અને તેને બદલે એમ થઇ જાય છે, એ વખતે પોતાનું શરીર સાચવવું પણ મુશ્કેલ થઇ પડે છે, ત્યારે ધર્મનાં કામો તો ક્યાંથીજ કરી શકાય ? આવી રીતે ભકિત કરવામાં જેમ જેમ આપણે વાર લગાડીએ, તેમ તેમ ભકિતની કિંમત વધતી જાય છે. જેમ જેમ વાર લગાડીએ તેમ તેમ આપણાં મનમાં માયાનો કચરો ભરાતો જાય છે. એ કચરાને બહાર કાઢીએ, ત્યારેજ તેમાં ભકિત આવી શકે છે; પણ યાદ રાખજો કે, એ કચરાને બહાર કાઢવો એ કાંઇ સહેલી વાત નથી; માટે હજી પણ જયાંસુધી એવો કચરો ઝાઝો ભરાઇ ગયો નથી, ત્યાંસુધીમાં પ્રભુ તરફ વળી જાઓ, પ્રભુ તરફ વળી જાઓ.

વાર લગાડવાથી ભકિત કેટલી બધી મોંઘી થઇ જાય છે, એ તમે જાણો છો ? એ જો બરાબર રીતે જાણો તો તમને આશ્ચર્ય અને તમારી એવી મોટી ભૂલ માટે બહુ દિલગીરી લાગ્યા વિના રહે નહિ. હમણાંજ ભક્તિમાં લાગી જવાથી આ ભવમાંજ આપણે પ્રભુના કૃપાપાત્ર થઇ શકીએ છીએ અને આ ભવમાં આપણે તરી જઈ શકીએ છીએ; પણ એ વખત ખોઇ નાખવાથી એટલે કે, હાલમાં ભકિત ન કરવાથી આ ભવ આપણો ફોકટ જાય છે અને આપણે ચોરાશી લાખના ફેરામાં પડી જઇએ છીએ. હવે વિચાર કરી જુઓ કે, કાં તો આ ભવમાંજ છૂટકો અને કાં તો ચોરાશી લાખનો ફેરો ! જરાક વાર લગાડવામાં આટલી બધી નુકસાની ? અને છતાંયે આપણે સમજીએ નહિ ! આપણી મૂર્ખાઈ તો જુઓ ! પ્રભુ ! એવી મૂર્ખાઇથી અમને બચાવ અને જલદી ભક્તિમાં લાગી

જવાનું અમોને બળ આપ.

હમણાંજ ભક્તિમાં લાગી જવાથી કેટલું બધું મોટું ફળ મળે છે, એ તો જુઓ! શાસ્ત્રો કહે છે કે, હમણાં પ્રભુને અર્થે સ્નાન કરવાથી તમે જે ફળ મેળવી શકશો, તે વખત ખોયા પછી દાન કરવાથી પણ મેળવી શકશો નહિ. હમણાં થોડા મીઠા શબ્દોથી જેટલું તમારૂં કલ્યાણ કરી શકશો, તેટલું વખત ખોયા પછી બહુ પસ્તાવાથી પણ કરી શકશો નહિ. હમણાં જ્યાંસુધી વખત છે, ત્યાંસુધી પ્રભુને અર્થે તમારાં ગરીબ ભાઇબહેનોને પાઇ-પૈસો આપીને જેટલું પુણ્ય મેળવી શકશો, તેટલું વખત ગયા પછી સોનામહોરો આપીને પણ મેળવી શકશો નહિ. હમણાં નાનાં નાનાં વ્રત કરવાથી જેટલું ફળ મેળવી શકશો તેટલું ફળ વખત ગયા પછી મોટા મોટા યજ્ઞો કરીને પણ મેળવી શકવાના નથી; અને હમણાં માત્ર થોડી વાર જપ કરવાથી પણ પ્રભુ જેટલો રાજી થશે તેટલો વખત ગયા પછી વરસોનાં વરસો સુધી જપ કરવાથી પણ તે રાજી થવાનો નથી; કારણકે અવસરનો એક ટાંકો નવ ટાંકાની ગરજ સારે છે. હમણાં પ્રભુએ કૃપા કરીને આપણને આ અવસર આપેલો છે, માટે એ અવસરનો લાભ લો, એ અવસરનો લાભ લો. પછી ભક્તિની કિંમત વધી જશે એ નક્કી સમજજો.

૧૪૭–ભક્તનાં દુઃખો તો પીઠના પવન જેવાં છે

એક અજાણ્યો માણુસ વહાણમાં બેઠો. એ પછી થોડી વારે તે વહાણને બહુ પવન લાગ્યો, તેથી એ વહાણ વધારે વધારે હાલક-ડોલક થવા લાગ્યું. એ જોઈને અંદર બેઠેલો નવો માણુસ બીવા લાગ્યો અને ખારવાઓને કહેવા લાગ્યો કે, 'અરે! હાય હાય! હવે શું થશે? મારૂં તો આવી બન્યું! ક્યાંથી હું આ વહાણમાં બેઠો? આ પવને તો નખ્ખોદ વાળ્યું!' એમ અફસોસ કરી કરીને બહુ ગભરાવા લાગ્યો, ત્યારે ખારવાએ કહ્યું કે, 'એ પવન તો બહુ સારો છે, એથી તો આપણે જલદી ઘેર પહોંચીશું; એમાં ગભરાવા જેવું કાંઇ નથી.'

આવીજ રીતે એ અજાણ્યા માણુસની પેઠે આપણે પણ અજ્ઞાનને લીધેજ દુઃખથી ડરીએ છીએ; પણ આપણને ખબર નથી કે, એ દુઃખ તો વહાણને લાગતા પાછળના પવન જેવાં છે. તેને માટે સંતપુરુષો તો એમજ કહે છે કે, એ તો ખૂબી છે. જો તેનો

ઉપયોગ કરતાં આવડે તો તે આપણને તારવા માટેજ છે; કારણકે ભક્તો ઉપર આવી પડતાં દુઃખો તે આપણને ડુબાવવા માટે નહિ, પણ વહાણને લાગતા પાછળના પવન જેવાં છે. એથી ધારેલા મુકામે જલદી પહોંચી શકાય છે. જો પવન ન હોય તો વહાણને ચાલતાં વાર લાગે છે; તેમજ જો માત્ર સુખજ હોય તો ઈશ્વરી રસ્તામાં જલદી જલદી આગળ વધી શકાય નહિ, માટે દુઃખ છે તે પણ એક પ્રકારની ખૂબી છે. એ ખૂબીનો સમજીને લાભ લેવાથી દુઃખ, સુખના રૂપમાં ફેરવાઇ જાય છે ને તે આપણને ઈશ્વરી રસ્તામાં એકદમ આગળ વધારી દે છે. માટે દુઃખથી કાયર નહિ થતાં પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થાઓ અને પ્રભુ જેમ રાખે તેમ રહેવામાંજ આનંદ માનો. એજ મહાત્માઓનો ઉપદેશ છે, એજ ધર્મનું તત્ત્વ છે, એજ પ્રભુને રિઝવવાનો સહેલામાં સહેલો ઉપાય છે; માટે બધીયે લાંબી લાંબી ને ઊંડી ઊંડી વાતોને બાજુએ મૂકી પ્રભુ જે કરે છે તે રૂડુંજ કરે છે, એમ સમજી તેની ઇચ્છાને આધીન થવાનું બળ મેળવો.

૧૪૮–જ્ઞાન કરતાં ભક્તિ ઉત્તમ છે

જ્ઞાન કરતાં ભક્તિ ઉત્તમ શા માટે? પંડિતો કહે છે કે, જ્ઞાન બહારથી આવે છે અને ભક્તિ અંદરથી ઊપજે છે. બીજું, જ્ઞાન મગજમાં રહે છે, પણ ભક્તિ હૃદયમાં રહે છે અને ત્રીજું, જ્ઞાનને જેમ વાળવા માગીએ તેમ વળી શકે તેવું છે, એટલે તેનો ખોટો ઉપયોગ પણ થઇ શકે છે; પણ ભક્તિ તો પ્રભુ તરફજ વળે છે અને તેમાં જ્ઞાન કરતાં ઘણી વધારે શાંતિ છે. એ સિવાય જ્ઞાનમાં પ્રપંચ રહેલો છે અને ભક્તિમાં હૃદયની સરળતા રહેલી છે, માટે જ્ઞાન કરતાં ભક્તિ ઉત્તમ છે. વળી જ્ઞાનમાં કઠિનતા છે ને ભક્તિમાં કોમળતા છે; જ્ઞાન મેળવતાં મુશ્કેલી પડે છે ને ભક્તિ સહેલાઇથી મેળવી શકાય છે; જ્ઞાનને વધારવા માટે બહારનાં બીજાં ઘણાં સાધનોની જરૂર પડે છે, પણ ભકિત બહારનાં સાધનો વિના પણ વધી શકે છે; જ્ઞાનને દેશકાળની અપેક્ષા છે, પણ ભકિતને દેશકાળની એટલી બધી જરૂર નથી; જ્ઞાનમાં સ્વભાવથીજ અહંભાવ છે, પણ ભક્તિમાં સ્વભાવથીજ દીનતા છે અને ખુદ જ્ઞાન શબ્દજ ઉગ્ર છે; ત્યારે ભક્તિ શબ્દજ શાંતિવાચક છે. માટે ભક્તો કહે છે કે, 'ભક્તિ ઉત્તમ છે, ભક્તિ ઉત્તમ છે.'

સવૈયા

ચારોહી વેદ પુરાણ અઢાર હો, ચૌસઠ તંત્ર કે મંત્ર વિચારે;
તીન સે સાઠ મહાવ્રત સંયમ, મંગળ યજ્ઞ પુરી પુર સારે.
યોગ વિયોગ પ્રયોગ ઉપાસન, મૈં હરિદત્ત સભી નિરધારે;
તીનોંહી લોકન કે સગરે ફલ, મૈં હરિનામ કે ઉપર વારે.
(રાગરત્નાકર)

૧૪૯–પ્રભુની પરીક્ષા લેવાની ઇચ્છા ન રાખો, પણ સરળતાથી તેની ઇચ્છાને આધીન થાઓ

એક ગરીબ પણ ભગવદ્ભી બાઇ હતી. તે કંઇ કામપ્રસંગે એક પહાડ ઉપર ગઈ હતી, ત્યાં તેને એક સોલ્જર મળ્યો. એ સોલ્જર બહુ નીચ માણસ હતો; તેથી તેણે એ બાઇને એકલી જોઇ તેની ઉપર હુમલો કર્યો. તે બહુ ધર્મવાળી ને પતિવ્રતા હતી, તેથી તેને લાગ્યું કે, લાજ ગુમાવ્યા પછી જીવતર શું કામનું ? પોતાના બચાવ માટે બીજો કાંઇ ઉપાય એ વખતે તેને જડ્યો નહિ, તેથી આબરૂ બચાવવાને ખાતર મરવાની ઇચ્છાથી તે ટેકરી ઉપરથી નીચે કૂદી પડી. એક ઝાડ ઉપરથી બીજા ઝાડ ઉપર અને બીજા ઉપરથી ત્રીજા ઝાડ ઉપર એમ પડતે પડતે તે પહાડની ખીણમાં વહેતી નદીમાં આવી પડી. ઇશ્વરકૃપાથી એટલે બધે ઊંચેથી પડવા છતાં પણ તે બચી ગઇ અને તેને કાંઇ પણ ઇજા થઇ નહિ. એ પછી ઘણાં વર્ષો વીત્યા બાદ એજ બાઇ પાછી એજ પહાડ ઉપર કાંઇ કારણસર જઇ ચડી; ત્યારે તેને અગાઉની સોલ્જરવાળી વાત યાદ આવી. એ વખતે પોતે કેટલે બધે ઊંચેથી બેધડકપણે નીચે ખીણમાં કૂદી પડી હતી અને તેમ છતાં પ્રભુએ તેને કેવી રીતે બચાવી લીધી હતી, એ યાદ આવ્યું અને તેની સાથે એમ પણ વિચાર થયો કે, 'પાછી જરા પડી જોઉં; હવે પ્રભુ બચાવે છે કે નહિ ?' એમ ધારી એક નાનકડા પથ્થર ઉપરથી નીચે પડી; પણ એટલેથી પડતામાં તો હાડકાંનો ખુરદો થઇ ગયો, પગે લંગડી થઇ ને માંડ માંડ બચી. એ પછી કોઇ ભલા ધર્મગુરુ આગળ તેણે આ વાત કહી બતાવી અને પૂછ્યું કે, 'અગાઉ પહાડને મથાળેથી પડી હતી, તોપણ કાંઈ ઇજા થઈ નહિ ને આ વખત માત્ર નાનકડા પથ્થર ઉપરથી પડી, તેમાં હાડકાં ભાંગી ગયાં ને માંડ માંડ બચી, તેનું કારણ શું ?' ત્યારે તે ગુરુએ કહ્યું કે, 'અગાઉ તમારી

ઉપર ખરેખરૂં સંકટ હતું અને તમે મોત કરતાં પણ પવિત્રપણાને વહાલું માન્યું હતું, માટે પ્રભુએ તમને બચાવી લીધાં; પણ બીજી વખત એવું કાંઈ કારણ નહોતું. એ વખતે તો તમે પ્રભુની પરીક્ષા લેવા માટેજ કૂદી પડ્યાં હતાં, તેનું ફળ તો એવું આવવુંજ જોઇએ; કારણકે આપણને સમર્થ પ્રભુની પરીક્ષા લેવાનો કાંઇ પણ હક નથી.'

જે એવી રીતે પ્રભુની પરીક્ષા લેવા જાય તેની તો ખરાબીજ થાય છે; માટે બહેન ! તમે તમારા ધર્મને સાચવો, એટલે પ્રભુ તમને મદદ કરશે. પ્રભુની પરીક્ષા લેવા જાય તેને કાંઈ પ્રભુ મદદ કરતો નથી; કારણકે પ્રભુ વિશ્વાસને ચાહે છે અને પરીક્ષા લેવા જવું, એ તો પૂરેપૂરૂં અવિશ્વાસીપણું છે. એવા અવિશ્વાસીપણાને પ્રભુ સાથે શો સંબંધ ? જેઓ ધર્મને કે વિશ્વાસને સમજતા નથી, તેઓજ પ્રભુની પરીક્ષા લેવા જાય છે અને ઉપલી બાઇની પેઠે હેરાન થાય છે; માટે ભાઇઓ ! પ્રભુની પરીક્ષા લેવાની ઇચ્છા ન રાખો; પણ સરળતાથી તેની ઇચ્છાને આધીન થાઓ.

૧૫૦–વિશ્વાસ એટલે સ્વર્ગના દરવાજાની ચાવી

એક શિષ્યે પોતાના ગુરુને પૂછ્યું કે, 'મહારાજ ! તમે બધાંને વારેવારે વિશ્વાસ રાખવાનું કહો છો, પણ વિશ્વાસ એટલે શું ?' ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે, 'બેટા! સ્વર્ગના દરવાજા ખોલવાની ચાવીનું નામ વિશ્વાસ છે.' આ સાંભળી શિષ્ય આશ્ચર્ય પામ્યો અને ગુરુના મોં સામું જોઇ રહ્યો, ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે, 'બેટા ! એમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું કાંઇ નથી. વિશ્વાસ એજ સ્વર્ગના દરવાજાની ચાવી છે. તેં પણ ઘણાં શાસ્ત્રો જોયેલાં છે ને ઘણો સત્સંગ કરેલો છે. તેમાં પ્રભુના દરવાજા ખોલવાની વિશ્વાસ સિવાય બીજી કોઇ ચાવી જો તને મળી હોય તો તે મને બતાવ.' શિષ્યે બહુ વિચાર કર્યો, પણ વિશ્વાસ સિવાય બીજી કોઇ ચાવી તેને જડી નહિ. તપ, દાન, સેવા, યજ્ઞ, યોગ, ભક્તિ, જ્ઞાન વગેરે ઘણાં સાધનો છે; પણ વિશ્વાસ વિના એ એકે સાધન કામનું નથી. વિશ્વાસ વિના એ એકે સાધન પૂરેપૂરૂં થઈ શકેજ નહિ અને કદી થોડુંઘણું થાય, તોપણ તે ખરેખરૂં ફળ આપી શકેજ નહિ; માટે બધાં સાધનો જેને આધારે છે, એવો વિશ્વાસ એજ પ્રભુના દરવાજા ખોલવાની ચાવી છે. પ્રભુએ પણ ગીતામાં કહેલું છે કે:—

अज्ञश्चाश्रद्दधानश्च संशयात्मा विनश्यति ।
नायं लोकोऽस्ति न परो न सुखं संशयात्मनः ॥

(ગી૦ અ. ૪, શ્લો. ૪૦)

અર્થાત્ અજ્ઞાની, શ્રદ્ધા વગરના તથા સંશયવાળા નાશ પામે છે; તેમાં પણ સંશયવાળાનો તો આ લોક પણ બગડે છે, પરલોક પણ બગડે છે અને તેને સુખ પણ મળતું નથી.

વળી પણ ગીતામાં કહ્યું છે કે,

अश्रद्धया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत् ।
असदित्युच्यते पार्थ न च तत्प्रेत्य नो इह ॥

(ગી૦ અ. ૧૭, શ્લો. ૨૮)

અર્થાત્ હે અર્જુન ! શ્રદ્ધા વિના જે હોમેલું હોય, દાન કરેલું હોય, તપ કરેલું હોય અથવા બીજું જે કાંઇ કર્મ કરેલું હોય તે સર્વ અસત્ કહેવાય છે; કારણકે શ્રદ્ધા વિના જે કરેલું હોય તેનું આ લોકમાં કે પરલોકમાં ફળ મળતું નથી.

૧૫૧–જ્ઞાન અને ભકિત વિનાનો વિશ્વાસ તે મૂએલો વિશ્વાસ છે

વિશ્વાસ એ સ્વર્ગની ચાવી છે. એ જાણ્યા પછી વિશ્વાસની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી થઇ, એ જાણવું જોઇએ. મહાત્માઓ કહે છે કે, જ્ઞાન અને કર્મમાંથી વિશ્વાસ બનેલો છે. એકલા જ્ઞાનથી નહિ, તેમ જ્ઞાન વિનાના કર્મથી પણ નહિ; પણ જ્ઞાન અને કર્મમાંથી વિશ્વાસ બનેલો છે. એટલે જ્ઞાન અને કર્મ વિનાનો વિશ્વાસ તે નકામો અથવા ખોટો વિશ્વાસ છે; કારણકે કર્મ અને જ્ઞાનમાંથી વિશ્વાસ પેદા થયેલો છે, એટલુંજ નહિ પણ કર્મ અને જ્ઞાનમાંજ વિશ્વાસ છે, માટે જ્યારે સત્કર્મ અને રૂડું જ્ઞાન ન હોય ત્યારે ખરો વિશ્વાસ સમજવો નહિ. અંતરનું સમાધાન થાય એવા શાસ્ત્રના રૂડા જ્ઞાન વિનાનો વિશ્વાસ તે આંધળો વિશ્વાસ છે અને રૂડાં કર્મ વિના માત્ર જ્ઞાનની વાતો કરવાનો વિશ્વાસ તે ચારે વેદ ભણનાર, પણ બૂરાં કર્મ કરનાર રાવણના જેવો આસુરી વિશ્વાસ કહેવાય છે. એવો વિશ્વાસ કાંઇ કામનો નથી. એવા વિશ્વાસથી તો ઊલટી ખરાબી થાય છે; માટે જ્ઞાન અને કર્મ વિનાના વિશ્વાસને સાધુઓ મૂએલો વિશ્વાસ કહે છે. ભાઇઓ !

એવા મૂએલા વિશ્વાસમાં પડ્યા ન રહો, પણ પ્રભુને તમારા વિશ્વાસની ખાતરી આપવા માટે, શાસ્ત્રોનાં રૂડાં જ્ઞાન ફેલાવો અને ધર્મનાં રૂડાં કામો કરી બતાવો.

૧૫૨–હનુમાને રામચંદ્રજીને કહ્યું કે, 'મારૂં સુખ તો તમારી ઇચ્છાને આધીન થવામાં છે.

ભગવાન રામચંદ્રજીએ એક વખત હનુમાનજીને પૂછ્યું કે, 'તમારી શું ઇચ્છા છે?' ત્યારે હનુમાનજીએ કહ્યું કે, 'મહારાજ! તમારી ઇચ્છા એજ મારી ઇચ્છા. મારા પ્રભુના કરતાં મારી ઇચ્છા જુદી કેમ હોઈ શકે?' ત્યારે રામે પાછું પૂછ્યું કે, 'હનુમાનજી! તમારૂં સુખ શામાં છે?' હનુમાને કહ્યું કે, 'મહારાજ! તમારી આજ્ઞા પાળવામાં મારૂં સુખ છે.' રામે પૂછ્યું કે, 'તમોને સ્વર્ગમાં મોકલું તો આનંદ થશે?' ત્યારે હનુમાને કહ્યું કે, 'મહારાજ! મારૂં સુખ સ્વર્ગમાં નથી. મારૂં સુખ તો તમારા હુકમો પાળવામાં છે. જો તમે મને આકાશમાં મોકલો તો ત્યાં મારૂં સુખ છે, જો તમે મને પાતાળમાં મોકલો તો ત્યાં મારૂં સુખ છે, જો તમે મને સ્વર્ગમાં મોકલો તો ત્યાં મારૂં સુખ છે અને જો તમે મને નરકમાં મોકલો તો ત્યાં પણ મારૂં સુખ છે. મારૂં સુખ સ્વર્ગમાં કે મોક્ષમાં નથી; પણ મારૂં સુખ તો તમારી ઇચ્છાને આધીન થવામાં છે.'

ભક્તોનાં હૃદય કેવાં ઉત્તમ હોય છે, તે આ ઉપરથી સમજવાનું છે. બીજું એ પણ જાણવાનું છે કે, કોઇ પણ દેશમાં, કોઈ પણ કાળમાં કે કોઇ પણ સ્થિતિમાં ખરૂં સુખ નથી; પણ હરેક દેશમાં, હરેક કાળમાં ને હરેક સ્થિતિમાં ભગવદ્ઇચ્છાને આધીન થવામાંજ ભક્તોનાં સુખો છે અને પોતાના સ્વાર્થના ભોગે, પોતાની ઇચ્છાના ભોગે, પ્રભુ પાસે એવી આધીનતા રાખવી તેનુંજ નામ ખરૂં તપ છે. બહારની ધૂણીઓ તાપવી, ઉપવાસો કરવા, ટાઢે ઠરવું અને એવીજ બીજી ઘણા પ્રકારની હઠ કરી ઇરાદાપૂર્વક તકલીફો વધારવી ને મનને બગાડવું, તેનું નામ કંઇ ખરૂં તપ નથી; પણ ભગવદ્ઇચ્છાથી પ્રારબ્ધના યોગ પ્રમાણે સ્વાભાવિક રીતે જે આવી બને તેને હરખશોક કર્યા વિના શાંતિથી ભોગવી લેવું, એનુંજ નામ ખરૂં તપ છે અને એનુંજ નામ ભગવદ્ઇચ્છાને

આધીન થવું એ છે; માટે જેમ બને તેમ પ્રભુની ઇચ્છામાં તમારી ઇચ્છાને મિલાવી દો, એજ ઉત્તમ તપ છે ને એમાંજ શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિ છે.

પદ બિહાગ

રાખો તેસે રહું જેસે તુમ રાખો તેસે રહું;
જાનત હો દુઃખસુખ સબ જનકો, મુખ કરિ કહા કહું. જેસે તુમ૦
કબહુંક ભોજન દેહો કૃપા કરી, કબહુંક ભૂખ સહું.
કબહુંક ચઢત તુરંગ મહા ગજ, કબહુંક ભાર સહું; જેસે તુમ૦
કમલનયન ઘનશ્યામ મનોહર, અનુચર ભયો રહું;
સૂરદાસ પ્રભુ ભક્તકૃપાનિધિ, તુમારે ચરણ ગહું. જેસે તુમ૦

૧૫૩–પાપીઓમાં મોટા ગણાવાથી ફુલાવું નહિ

આપણે બચ્ચાંઓમાં મોટા ગણાઇએ, પણ વૃદ્ધ માણસો પાસે તો નાનાજ લાગીએ છીએ; તેમજ આપણે પાપીઓની વચ્ચે રૂડા દેખાઇએ, પણ અગાઉના અને હાલના મહાપુરુષોની પાસે તો આપણે નીચાજ દેખાઇએ છીએ; માટે આપણે પાપીઓમાં સારા દેખાઈએ તેથી ફુલાઈ જવું જોઇએ નહિ, પણ એવોજ વિચાર કરવો જોઇએ કે, ખરા ભક્તોની આગળ તો આપણે 'નહિ ત્રણમાં, નહિ તેરમાં ને નહિ છપ્પનના મેળમાં' એવીજ હાલતમાં છીએ. ત્યારે પ્રભુની આગળ આપણે કેટલા બધા ઊતરતા દેખાઇશું? એ ખ્યાલ તો કરો! માટે ભાઇઓ! નિર્ધનોમાં ધનવાળા અને બાળકોમાં મોટા દેખાઈએ, એથી કાંઇ રાજી થઇ જવાનું નથી. એમ તો જ્યાં કોઇ બીજાં મોટાં ઝાડ ન હોય ત્યાં એરંડાઓ પણ મોટા ગણાય છે, પણ તેથી કાંઈ ખરેખરી રીતે જોતાં એરંડાઓ મોટા ગણાય નહિ; તેમજ આપણે પણ અજ્ઞાનીઓમાં ને પાપીઓમાં સારા લાગીએ, તેથી કાંઈ સારા થઇ ગયા કહેવાઇએ નહિ, પણ ખરેખરા ધનવાળા–ધર્મના ધનવાળા અને ખરેખરા મોટા–બાળકોમાં મોટા નહિ પણ જ્ઞાનીઓમાં મોટા થવાય એવી તજવીજ કરો. એમાંજ ખૂબી છે ને એમાંજ સાર્થકતા છે.

૧૫૪–શાસ્ત્રનું જ્ઞાન મેળવવું અને ધર્મનાં રૂડાં કામો કરવાં, એજ આપણા વિશ્વાસની સાબિતી છે

ઈશ્વરની જરૂર જેટલાં જ્ઞાન અને ધર્મનાં રૂડાં કામો વિનાનો જે ખાલી વિશ્વાસ છે, તેને સાધુઓ મૂએલો વિશ્વાસ કહે છે.

એવા મૂએલા વિશ્વાસથી કાંઇ શુક્રવાર વળતો નથી; કારણકે પ્રભુને લગતી માત્ર અમુક વાતોજ પોપટના રામનામની પેઠે મોઢે ગોખી રાખવી એનુંજ નામ કાંઇ ખરો વિશ્વાસ નથી; પણ એ પ્રમાણે વર્તવું તેનું નામ ખરો વિશ્વાસ છે. જ્યાંસુધી આપણા રોજના વ્યવહારમાં અને આપણા આચરણમાં એ વિશ્વાસ કામમાં ન આવે, ત્યાંસુધી માત્ર મનમાં માની લીધેલો વિશ્વાસ શું કામનો ? એવા લૂખા વિશ્વાસ–એવી અંધશ્રદ્ધાથી કાંઇ કામ થાય નહિ; કારણકે માત્ર માનવું એ તો બીજ છે, પણ માનવા પ્રમાણે પાળવું એ ઝાડ છે. બીજમાંથી ઝાડ થાય તોજ ફળ મળી શકે, તેજ પ્રમાણે આપણે શાસ્ત્રની જે વાતો માનીએ છીએ, તે પાળીએ તોજ ફળ મળી શકે. પાળ્યા વિના માત્ર માન્યાથીજ કાંઇ ફળ મળે નહિ. જેમકે, ગુરુ એમ કહે કે,સંધ્યા કરવી જોઇએ, ત્યારે આપણે કહીએ કે, હા મહારાજ ! બરાબર છે. ગુરુ કહે કે, પ્રાણાયામ કરવો, ત્યારે કહીએ કે, હા મહારાજ ! બહુ સારી વાત છે. ગુરુ કહે કે, દાન કરવું, ત્યારે કહીએ કે, વાહ–વાહ ! બહુ સારો ઉપદેશ. ગુરુ કહે કે, વિદ્યાભ્યાસ કરવો, ત્યારે કહીએ કે, ઓહો ! એ તો બહુ કલ્યાણની વાત કહી. ગુરુ કહે કે, બહુ હરખશોક ન કરવો, ત્યારે આપણે કહીએ કે, વાહ વાહ ! અમારાં ધન્ય ભાગ્ય ! બહુ મજાનો પ્રસંગ ચાલે છે.

એમ વાતો કરીએ પણ તેમાંનું કાંઇ પણ પાળીએ નહિ, એનું નામ તો લપોડશંખપણું છે. એવી રીતે વર્તવાથી કાંઇ આપણું કલ્યાણ થાય નહિ અને ગુરુ પ્રસન્ન થાય નહિ. તેમજ ધર્મની ને શાસ્ત્રોની વાતો માની લેવાથીજ કાંઇ કલ્યાણ થાય નહિ, પણ એ વાતોને જિંદગીમાં અનુભવીએ અને વ્યવહારમાં પાળીએ તોજ કલ્યાણ થઇ શકે; માટે ભાઇઓ ! જેમ બને તેમ ઈશ્વરના જ્ઞાનને અને ધર્મનાં કામોને સાથે રાખીને વિશ્વાસ કરો. જ્ઞાન અને કર્મ વિનાનો વિશ્વાસ તે મૂએલો વિશ્વાસ છે; માટે એવા મૂએલા વિશ્વાસમાં પડયા નહિ રહેતાં, શાસ્ત્રના જ્ઞાનથી અને ધર્મના કામથી પ્રભુને તમારા વિશ્વાસની ખાતરી આપો, ખાતરી આપો.

૧૫૫–ફરજ બજાવવાને ખાતર કોઈ વાર ઈશ્વરભજન મૂકી દેવું પડે, તે પણ એક જાતનું તપ છે

દુનિયામાંની દરેક ચીજો કરતાં પ્રભુનું ભજન કરવું, એ ઉત્તમમાં ઉત્તમ, સારનો સાર ને તત્ત્વનું તત્ત્વ છે; એમ છતાં પણ કોઈ કોઈ વખત ફરજ બજાવવાને ખાતર ભજનને છોડી દેવું, તે પણ તપ કહેવાય છે. પ્રભુને અર્થે–પ્રભુભજનને અર્થે આપણી ઇચ્છાઓનો ભોગ આપવો તેનું નામ તપ છે અને તેમ છતાં પણ કોઇ એવો વખત આવે છે કે, જ્યારે ખુદ ભજનનો પણ ભોગ આપવો પડે છે; કારણકે ભજનની ઇચ્છા થવી, એ પણ એક જાતની મનની વૃત્તિ છે, એટલે કે ભજનની ઇચ્છા એ પણ એક જાતની ઇચ્છા છે. જો કે એ ઇચ્છા ઉત્તમ છે, તોપણ ભગવદ્‌ઇચ્છાને સર્વતોભાવથી આધીન થવું, એ ઇચ્છા કરતાં ભજનની ઇચ્છા કાંઇ વધારે મોટી નથી. એટલે ભગવદ્‌ઇચ્છાને સર્વતોભાવથી આધીન થવા માટે કોઈ વખતે ભજનનો પણ ભોગ આપવો પડે છે અને એવી રીતે ભજન છોડી દેવું પડે, તો તે ભજન છોડી દીધા છતાં પણ તપ કર્યું કહેવાય છે.

જેમકે કોઈ સ્ત્રી પોતાનાં બચ્ચાંને રોતાં મૂકીને દર્શનમાં દોડી જાય તો તે પાપ છે. જો કે દર્શન કરવું એ ધર્મનું કામ છે, પણ બચ્ચાંને સંભાળવાં એ ફરજ છે અને ફરજ એ ઈશ્વરની આજ્ઞા છે. પુણ્ય કરવા કરતાં ઈશ્વરનો હુકમ પાળવો, એ વધારે બળવાન છે; માટે ઈશ્વરનો હુકમ તોડીને પુણ્ય કરવું, એ પુણ્ય પણ પાપ કર્યા બરાબર છે. તેમજ જે માણસ ઉપર કુટુંબનો આધાર હોય તે માણસ જો તીવ્ર વૈરાગ્ય વિના માત્ર દુઃખોથી કંટાળીને અથવા બીજાં કાંઇ કારણસર કુટુંબને રખડાવીને ચાલ્યો જાય અથવા બાવો થઈ જાય, તો તેને પણ પાપ લાગે છે; કારણકે જે કુટુંબસ્નેહનો તે ભાગીદાર થયો છે, તે સ્નેહનો બદલો આપવાને તે બંધાયલો છે અને એ બદલો વાળવો એવી ઈશ્વરની આજ્ઞા છે. એ આજ્ઞા તોડીને–એ સ્નેહ તોડીને ભલે ભજનની ઇચ્છા સારૂ પણ તીવ્ર વૈરાગ્ય વિના જો તે ઘર છોડી જાય કે છોડાવી જાય તો તેને પાપ લાગે છે; કારણકે ભજન એ પણ એક પ્રકારનો આનંદ છે, એટલે પોતાના આનંદ સારૂ ઈશ્વરનો હુકમ તોડવો એવોજ તેનો અર્થ છે અને એ તો દેખીતું સ્વાર્થીપણું છે. એ સ્વાર્થીપણાથી

પ્રભુ કેમ રાજી થાય, એ વિચારવા જેવું છે. માટે ભાઇઓ ! યાદ રાખજો કે, પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થવા સારૂ સ્વાર્થી ભજનનો ભોગ આપવો પડે, તોયે એ કાંઇ મોટી વાત નથી.

૧૫૬–દોસ્તોના દોષ જોવાતા નથી ને તેના કેટલાક ઘા પણ ખમવા પડે છે; ત્યારે જે ખરા ભક્ત હોય તે પ્રભુના દોષ કેમ જુએ ? અને પ્રભુના ઘા ખમવાની આનાકાની કેમ કરે ?

એક શેઠ ગાડીમાં બેસીને ફરવા જતો હતો. તેની ગાડી એક વેશ્યાના ઘર પાસેથી નીકળી, ત્યારે તે રાંડે કાગળના એક ડૂચાનો દડો બનાવીને તે શેઠ ઉપર ફેંક્યો. એ દડો શેઠની પાઘડી ઉપર વાગ્યો, તેથી પાઘડી પડી ગઇ. પોતાની પાઘડી ઊડવાથી શેઠ ગુસ્સે થઇ ગયા ને તેની સાથેનો ભૈયો તથા ગાડીવાન બહુ ધમાલ કરવા લાગ્યા. એટલામાં દડો મારીને છુપાઇ ગયેલી વેશ્યા હસતી હસતી પોતાની બારીમાં આવીને કહેવા લાગી કે, 'શેઠ શું છે ? એ દડો તો મેં નાખ્યો;' ત્યારે શેઠ હસી પડયો ને માણસોને કહ્યું કે, 'કાંઇ નહિ,કાંઇ નહિ, ગાડી ચલાવો. એ તો વેશ્યાએ જરા રમૂજ કરી છે.'

વેશ્યાએ દડો મારીને રસ્તા વચ્ચે પાઘડી ઉડાવી નાખી તોપણ તે શેઠને રીસ ચડી નહિ; કારણકે તે તેને વહાલી હતી. તેણે તે શેઠની પરીક્ષા કરવા માટે ને મશ્કરી કરવા માટે પ્રેમથી દડો ફેંક્યો હતો; તેમજ પ્રભુ પણ આપણી પરીક્ષા માટે–આપણી ઉપરના પ્રેમને લીધે કોઇ કોઇ વખત ઘા મારી દે છે, તેથી દિલગીર થવું જોઇએ નહિ. આપણું છોકરું આપણી મૂછો તાણે, આપણી બાયડી વખતે આપણને કડવાં વચનો કહી લે અને આપણા મિત્રો કોઈ કોઇ વખત કાંઇ ભૂલો કરે, તોપણ તે બધાં ઉપર આપણે ખરેખરા ગુસ્સે થતા નથી અને પ્રભુ આપણને સહેજ તકલીફ આપે તો તેની સામે થઇ જઇએ છીએ, તેનું શું કારણ છે? તેનું કારણ એજ કે, આપણે બીજાઓ ઉપર જેટલો પ્રેમ રાખીએ છીએ, તેટલો પ્રેમ પ્રભુ ઉપર રાખી શકતા નથી. જેટલું બીજાઓનું સાંખી શકીએ છીએ, તેટલું પણ પ્રભુનું સાંખી શકતા નથી; માટે જ્યાંસુધી પ્રભુની ઇચ્છાની સામે થવાનો આપણામાં જુસ્સો રહે, ત્યાંસુધી નક્કી સમજવું કે, આપણે પ્રભુને ઓળખ્યો

નથી. પોતાના પ્રેમપાત્રના દોષ દુનિયામાં જોવાતા નથી, ત્યારે પ્રભુ ઉપર જો આપણને સાચો પ્રેમ હોય, તો તેના દોષ કેમ જોઇ શકાય? ને તેના ઘા ખમવામાં આનાકાની કેમ કરી શકાય? આપણે આપણા કહેવાતા દોસ્તો સારૂ ને ખુશામતિયાઓ સારૂ પ્રાણ આપવા તૈયાર થઈએ અને પ્રભુ તરફથી કોઇ દિવસ કાંઇ અડચણ આવી પડે તો બૂમાબૂમ ને દોડાદોડ કરી મૂકીએ, એ શું વૈષ્ણવપણું છે? એ શું પ્રેમલક્ષણા–ભક્તિની રીત છે?

૧૫૭–પ્રભુ જે કરે છે તે સારૂંજ કરે છે; પણ તેનો ભેદ નહિ સમજવાથી તે કડવું લાગે છે

મહાન ભક્તો હમેશાં પાકી રીતે એમ સમજે છે ને અનુભવે છે કે, પ્રભુ જે કરે છે તે સારૂંજ કરે છે; એટલુંજ નહિ પણ તેઓ વિશ્વાસપૂર્વક એમ પણ માને છે કે, માઠું થાય તે સારાને કાજે. આવો વિશ્વાસ આપણે જીગરથી રાખી શકતા નથી, એજ આપણામાં ને ભક્તોમાં ભેદ છે. માઠું થાય છે તે સારાને કાજે, એ વાતના ટેકામાં ભક્તો નીચે પ્રમાણે દાખલો આપે છેઃ–

"એક ભક્ત દ્વારકા જવા માટે આગબોટમાં બેસવા સારૂ બંદરકિનારે જવા ઘેરથી નીકળ્યો. રસ્તામાં કાંઈ અકસ્માતથી તેના પગે વાગ્યું, તેથી પાટાપિંડી કરતાં વાર લાગી ને આગબોટ ઊપડી ગઇ; એટલે તે ભકતને બંદરકિનારે ધક્કો ખાઇને ઘેર પાછું આવવું પડ્યું. ત્યારે રસ્તામાં લોકો તે ભકતની મશ્કરી કરવા લાગ્યા ને પૂછવા લાગ્યા કે, 'કેમ ભગત! દ્વારકા જઈ આવ્યા?' તે ભકતે કહ્યું કે, 'ભગવાન જે કરે છે તે ભલુંજ કરે છે.' એ સાંભળીને લોકો હસવા લાગ્યા ને કહેવા લાગ્યા કે, 'તમારો પગ ભાંગ્યો એમાં પ્રભુએ સારૂં શું કર્યું?' ભક્તે કહ્યું કે, 'પ્રભુ ભલુંજ કરે છે; પણ તે ભલું કરવાના પ્રભુના રસ્તા આપણે સમજતા નથી, માટે આપણને તે બૂરું લાગે છે.'

"એ પછી બીજે દિવસે તાર આવ્યો કે, 'કાલે ઊપડેલી દ્વારકાની આગબોટ રસ્તામાં ડૂબી ગઈ છે ને તેમાંના કોઈ પણ ઉતારુનો પત્તો નથી!' એ ખબર મળ્યા પછી જે લોકો ગઇ કાલે 'કેમ ભગત દ્વારકા જઇ આવ્યા?' એમ મશ્કરી કરતા હતા, તે લોકોજ એ ભકતને મુબારકબાદી આપવા લાગ્યા અને પો-

તાની ખુશીથી કબૂલ કરવા લાગ્યા કે, પ્રભુ જે કરે છે તે રૂડુંજ કરે છે, પણ આપણે તેનો ભેદ સમજતા નથી, તેથી આપણને એ કડવું લાગે છે; માટે એવી કડવાશ હૃદયમાં નહિ આવવા દેતાં પ્રભુ જે કરે છે તે ભલુંજ કરે છે, એવી ઉત્તમ ભાવના રાખતાં શીખો.

૧૫૮–ભકિતનો બદલો માગવો, એ પ્રભુની પરીક્ષા લેવા જેવું છે

ખરા ભક્તો પોતાની મહાન ભકિત છતાં પણ અને એક ભક્તિના બળથી જે ધારે તે મેળવી શકે એવી શક્તિ છતાં પણ કદી ભક્તિના બદલાની આશા રાખતા નથી; કારણકે બદલાની આશા રાખવી એ પ્રભુની પરીક્ષા લેવા જેવું છે. આવો અર્થ ઘણા લોકો સમજતા નથી, એટલે વ્યાવહારિક લોકો વારંવાર પોતાની ભક્તિના બદલાની ઇચ્છા રાખે છે અને કાચનો કટકો લેવા સારૂ ભકિતરૂપી પારસમણિ આપી દેવા તૈયાર થાય છે. ઘણા લોકો કહેશે કે, ભક્તિનો બદલો માગવો એમાં શું ખોટું છે? ખેડૂતો માનતા લે છે કે, મારો બળદ સાજો થાય, તો ત્રણ બ્રાહ્મણ જમાડીશ. બાયડીઓ માનતા લે છે કે, મારી ચોળી જડતી નથી, તે જડશે તો શ્રીજીની ગોલખમાં બે પૈસા નાખીશ. વિદ્યાર્થીઓ માનતા કરે છે કે,જો અમે આ પરીક્ષામાં પાસ થઇશું, તો દીપમાળા ભરીશું, કજિયો લડનારા નિયમ લે છે કે, અમે કેસ જીતીશું, તો દર શનિવારે હનુમાનને તેલ ચડાવીશું અને વેપારીઓ બાધા રાખે છે કે, અમને આ સાલમાં આટલો નફો થશે, તો સત્યનારાયણની કથા કરાવીશું.

આવી રીતે ઘણું કરીને બધા લોકો કાંઇ ને કાંઇ નજીવી ચીજ સારૂ પોતાની અમૂલ્ય ભક્તિને વેચી નાખે છે અને પોતાના જરાક જેટલા સ્વાર્થ સારૂ પ્રભુની પરીક્ષા લેવા તૈયાર થઈ જાય છે. પ્રભુની પરીક્ષા લેવી એટલે કે, તાંબિયાનું ત્રણ પાશેર તો પોણો શેરનું શું? અથવા તો માણુસની ખોપરીમાં કેટલાં હાડકાં છે? કે મુસલમાનોનું રાજય કેમ ગયું? એવા સવાલો પૂછવા તેનુંજ નામ કાંઇ પરીક્ષા નથી; પણ ભક્તિનો બદલો માગવો એનુંજ નામ પરીક્ષા છે; કારણકે એ પ્રભુ તરફ અવિશ્વાસીપણું છે. તેનો અર્થ એટલોજ છે કે, અમે તારે માટે અમુક

ક્રિયા કરીએ છીએ, માટે તું અમારૂં અમુક કામ કરી આપ. આમ કરવું એ તો એક જાતનો વેપાર કરવા જેવું છે, એ પ્રભુની પરીક્ષા લેવા જેવું છે અને ખુલ્લું અવિશ્વાસીપણું છે; કારણકે ખરા ભકતનો તો એજ ધર્મ છે કે, જેમ પ્રભુ રાખે તેમ રહેવું. દરેક રીતે ભગવદ્‌ઇચ્છાનેજ આધીન થવું અને અમૂલ્ય ભક્તિનો ધૂળ જેવી ચીજોથી બદલો માગવાની ઇચ્છા કદી પણ રાખવીજ જોઇએ નહિ.

૧૫૯–આંધળાએ દેખતાને આધારે રહેવું જોઇએ, તેમ આપણે પણ આપણી દોરી પ્રભુના હાથમાં સોંપવી જોઇએ

જો આંધળો માણુસ તેના દોરનારને આધારે રહે છે, તોજ તે સલામતીથી આગળ વધી શકે છે; પણ દોરનારની જો તે દરકાર ન કરે, તો દરેક પળે તેને ફિકર રહે છે અને ભૂલો પડી જાય છે. તથા કોઇ વખતે ખાડામાં પણ પડી જાય છે. એવીજ રીતે આંધળા માણુસની પેઠે આપણે પણ અજ્ઞાની છીએ. પ્રભુની માયાનો પાર પામી શકાય તેમ નથી; એટલે જો આપણુને દોરનાર પ્રભુને છોડી આપણી મરજી મુજબ ચાલીએ, તો માયાના ચક્કરમાં ફસાઇ ગયા વિના રહીએ નહિ; અને જો માયામાં ફસાઇ જઇએ, તો ચોરાશી લાખના ફેરામાં પડી જઇએ. એમ ન થાય માટે આપણી દોરી પ્રભુના હાથમાં સોંપવી જોઇએ. પ્રભુના હાથમાં આપણી દોરી સોંપી દેવાથી આપણે નિર્ભય થઇ જઇએ છીએ અને વખતસર ધારેલા મુકામે સલામતીથી પહોંચી શકીએ છીએ. જે આંધળો પોતાના દોરનારની દરકાર ન કરે, તે રખડી પડે છે, તેમજ આપણે પણ ધર્મના કામમાં અને પ્રભુના રસ્તામાં મહાઅજ્ઞાની હોવા છતાં પણ આપણી દોરી જો સમર્થ પ્રભુના હાથમાં નહિ સોંપીએ, તો કદી પણ શાંતિ મેળવી શકીશું નહિ અને કદી પણ ખરૂં સુખ પામી શકીશું નહિ. માટે ભાઈઓ! પ્રભુના ચરણુના શરણુનું બળ ધરો અને આપણી દોરી દયાળુ પ્રભુના હાથમાં સોંપી દો, એટલે તે કરુણાનો ભંડાર આપણું કલ્યાણ કરશેજ.

૧૬૦–ભકિતનો પાયો વાળ કરતાં પણ વધારે બારીક તાર ઉપર છે; એ બારીક તાર તે વિશ્વાસ છે*

મહાત્માઓ કહે છે કે, ભક્તિનો પાયો માણસના પાતળા વાળ કરતાં પણ બારીક તાર ઉપર રહેલો છે. એ બારીક તાર જો તૂટી જાય, તો તમારી ગમે એટલી મહેનત પણ કાંઈજ કામમાં આવવાની નથી; કારણકે પાયો તૂટયા પછી ઇમારત કેમ ટકી શકે ? માટે જેમ બને તેમ એ પાતળા તારને–એ પાયાને મજબૂત કરો. ભક્તિનો એ પાયો તે વિશ્વાસ છે, એટલે શ્રદ્ધા વિનાની ભક્તિ તે પાયા વિનાની ઇમારત જેવી છે; માટે ભાઈઓ ! પાયાને સાચવો, પાયાને સાચવો; કારણકે એ પાયો બારીકમાં બારીક ને નાજુકમાં નાજુક છે. તે સહેજ કારણમાં તૂટી જાય તેવો છે, માટે તેને બહુજ સંભાળજો. અવિશ્વાસના કોઈ પણ ભાવને મનમાં આવવા દેશો નહિ. શ્રદ્ધા તૂટી જાય એવું કોઈ પણ કામ કરશો નહિ કે આપણા વિશ્વાસને ડગાવે એવા કોઈ પણ ઠેકાણે જશો નહિ. સર્વતોભાવથી ને સર્વ બળથી ભક્તિના નાજુક પાયાને સંભાળજો; કારણકે જો એ પાયો તૂટી ગયો, તો કાંત્યુ પીંજ્યું કપાસ થઇ જશે ને મહેનત બરબાદ થઇ જશે. માટે ભક્તિનો પાયો ઢીલો ન થઇ જાય એ સંભાળજો; કારણકે જે સાચવવાનું છે તે એજ છે, માટે જેમ બને તેમ પ્રભુ ઉપરના વિશ્વાસને દૃઢ કરો. એ દૃઢતા શાસ્ત્રો જાણવાથી ને રૂડાં કામો કરવાથીજ થાય છે, માટે ભક્તિના પાયાને મજબૂત કરવા સારૂ જ્ઞાન અને કર્મ વધારો.

પદ

પ્રભુજી મોહિ આસરો તેરો. (ટેક)
કોઉ આસ ધરે કાહુકી, તુમ બીન ઓર ન મેરો;
નહિ કછુ કરમ, નહિ વિદ્યા, નહિ પરપંચ ઘનેરો. પ્રભુજી૦
ઠાકુર હાથ લાજ ચેરેકી, તુમ ઠાકુર મેં ચેરો;
સૂરદાસ જોય ઘર કા કે જો ચેરો ઘર કેરો. પ્રભુજી૦

કવિત

કાહૂકે અધાર સેવા વણિજ વ્યાપાર હુકો,
કાહૂકે અધાર ચિત વિત્ત ખેત ગામકો;

* મેસ્મેરિઝમના પ્રયોગ વખતે વિશ્વદૃષ્ટિમાં વિધેયને ભક્તિ માટે પૂછતાં તેણે આ દાખલો આપ્યો હતો. આ સિવાય બીજા પણ ઘણા દાખલા તેણે આપેલા હતા, તે પણ આ પુસ્તકમાં આપેલા છે.

કાહૂકે અધાર તન સાર ભ્રાંત બંધુનકો,
કાહૂકે અધાર પ્રિય સાર નિજ નામકો;
કાહૂકે અધાર વિદ્યા બુદ્ધિ અરૂ બલકો હે,
કાહૂકે અધાર હાથી ઘોડા ધન ધામકો;
મેં તો નિરાધાર મેરી હરિ હિ કરેગે સાર,
મેરે તો અધાર એક કેવળ હરિ નામકો.

૧૬૧–બાળકો માગે તે બધું કાંઇ બાપ આપે નહિ, પણ જે આપવા જેવું હોય તેજ આપે; તેમજ પ્રભુ પણ જે યોગ્ય હોય તેજ આપણને આપે છે

આપણે જોઇએ છીએ કે, બાળકો પોતાના બાપની પાસે ઘણીયે ચીજો માગે છે, પણ તે બધું કાંઇ બાપ આપતો નથી. જે ચીજ મેળવવાને માટે આપણે લાયક હોઇએ અને જે ચીજથી આપણને ફાયદો થાય તેમ હોય, તેવીજ ચીજ તે આપણને આપે છે. તેમજ આપણા સમર્થ પિતા–પ્રભુ પાસે પણ આપણે ઘણુંયે માગીએ છીએ, પણ તેમાંથી જે યોગ્ય હોય તેજ તે આપણને આપે છે. તેની આગળ આપણે તો અજ્ઞાની બાળક જેવાજ છીએ, એટલે વીંછીને પણ પકડવા માગીએ છીએ, સાપની ઉપર પણ ઝડપ નાખીએ છીએ અને ચાંદાને પણ આપણે ગજવામાં મૂકવા ઇચ્છીએ છીએ; પણ તે આપણો બાપ કેમ કરવા દે ? તેમજ સર્વશક્તિમાન પ્રભુ આપણા પિતા કરતાં પણ આપણું અનંતગણું વધારે કલ્યાણ સમજે છે ને ઇચ્છે છે. તે આપણને સારી લાગતી પણ તેને મન અયોગ્ય લાગતી આપણી માગણી કેમ પૂરી પાડે ? માટે જ્યારે જ્યારે આપણી માગણીઓ પ્રમાણે થતાં વાર લાગે, ત્યારે નક્કી સમજવું કે, કાં તો આપણાં હૃદયમાં એટલી પવિત્રતા ને આપણાં મનમાં એટલો ભગવદ્‌આવેશ આવ્યો નથી, કે જેથી આપણી પ્રાર્થના પ્રભુ પાસે પહોંચી શકે; અથવા તો આપણી માગણી અયોગ્ય છે. આવું સમજી જ્યારે આપણી પ્રાર્થનાઓ રદ જાય, ત્યારે પ્રભુની વધારે ભક્તિ કરવી જોઇએ; પણ નિરાશ થઈ વિશ્વાસની દોરીને ઢીલી કરવી જોઇએ નહિ અને ભક્તિ છોડી દેવી જોઇએ નહિ.

૧૬૨–પ્રભુને આપણી ઇચ્છાઓ જ્યાંસુધી સોંપી દઇએ નહિ, ત્યાંસુધી કાંઈ પણ આપ્યું કહેવાય નહિ

આપણે ઈશ્વરને માટે ગમે એટલી વાતો કરીએ, ગમે એટલો ખર્ચ કરીએ, ગમે એટલાં તીર્થો કરીએ, ગમે એટલાં વ્રતો કરીએ અને ગમે એટલી દોડધામ કરીએ, પણ જ્યાંસુધી આપણી ઇચ્છા તેને આપી દઇએ નહિ, ત્યાંસુધી પ્રભુ ખુશી થાય નહિ અને તેને કાંઈ પણ આપ્યું કહેવાય નહિ; કારણકે ઇચ્છામાં સર્વ વસ્તુઓનો સમાવેશ થઇ જાય છે. એટલે જેણે પોતાની ઇચ્છા પ્રભુને આપી અને પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થવાનું બળ મેળવ્યું, તેણેજ ધર્મનો સાર જાણ્યો અને તેજ આ દુનિયામાં જીતી ગયો, એમ સમજવું; કારણકે જેણે પ્રભુને પોતાની ઇચ્છા આપી તેણે સર્વસ્વ આપ્યું છે, પણ જેણે પોતાની ઇચ્છાને પોતાના અહંભાવમાં રાખીને પછી બીજું જે કાંઇ પ્રભુને આપ્યું, તેણે કાંઇ પણ આપ્યું નથી. પ્રભુ આપણી પાસે ધનદોલત માગતો નથી, પ્રભુ આપણાં બાયડીછોકરાં માગતો નથી, પ્રભુ આપણી કાયાને કષ્ટ આપવાનું કહેતો નથી અને પ્રભુ આપણને ઘરબાર છોડી રાખ ચોળવાનુંયે કહેતો નથી; પણ તે માત્ર આપણી ઇચ્છા તેને આપવાનું કહે છે.

સર્વ શાસ્ત્રોનો એજ સાર છે ને સર્વ મહાત્માઓનો એજ ઉપદેશ છે કે, પ્રભુને તમારી ઇચ્છા અર્પણ કરો, એટલે તમારૂં સર્વસ્વ અર્પણ થઇ ચૂક્યું. પ્રભુને આપણી ઇચ્છા આપી દેવી તેનો અર્થ એટલોજ છે કે, જેમ પ્રભુ રાખે તેમ રહેવું. તેમાં હરખશોક ન કરવો ને કોઈ પણ સ્થિતિમાં પ્રભુને ન ભૂલવો, એનુંજ નામ ખરી ભક્તિ છે. માટે ભાઇઓ! આપણી ઇચ્છાઓ પ્રભુને આપી દઇ પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થવાની કોશિશ કરો. એજ ભક્તિનું તત્ત્વ છે ને એજ ભક્તની ખૂબી છે કે, પોતાનું પોતાપણું ભૂલી જવું ને પ્રભુમય થઇ જવું.

૧૬૩–ઓસડ ખાય પણ ચરી પાળે નહિ તેનો રોગ જાય નહિ; તેમજ જે ધર્મને જાણે પણ પાળે નહિ, તેનો ઉદ્ધાર થાય નહિ

જે દરદી ઓસડ ખાય, પણ ચરી (પથ્ય) પાળે નહિ તેનો રોગ જાય નહિ, પણ તે તો વખતે ઊલટો વધારે બિમાર થાય;

તેમજ જે માણસો ધર્મ જાણે, પણ ધર્મના શુભ નિયમો પાળે નહિ, તે ઓસડ ખાનારા પણ પથ્ય નહિ પાળનારા રોગી જેવા છે. ઊલટા તેઓ વધારે દોષને પાત્ર છે, કારણકે તેઓ સમજવા છતાં ભૂલ કરે છે; એટલે દીવો લઇને કૂવામાં પડનારા છે. અજ્ઞાનીઓ ઉપર તો કદાચ દયા થશે, પણ ધર્મને સમજવા છતાં જેઓ પાળે નહિ, તેઓને કેમ માફી મળશે ? તેઓ ધર્મરાજાની પાસે ઇન્સાફને વખતે પોતાનો બચાવ કેમ કરી શકશે ?

માંદા માણસે સાજા થવા માટે માત્ર ઓસડજ ખાવું બસ નથી, પણ તેની સાથે ચરી પણ પાળવી જોઇએ. જો ચરી ન પાળે, તો ઓસડ કાંઇ ફાયદો કરી શકે નહિ; તેમજ માત્ર ધર્મને જાણવો એટલે ધર્મની વાતો કરવી ને ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચવાં એટલુંજ બસ નથી, પણ ધર્મના નિયમો શ્રદ્ધાપૂર્વક પાળવા જોઇએ. ધર્મ એ માત્ર મોઢે બોલી નાખવાની વાતો નથી, પણ એ હૃદયમાં ધારણ કરવાનું અને જિંદગીમાં અનુભવવાનું તત્ત્વ છે. જે માણસો ધર્મના પરમતત્ત્વને ઉપલક વાતો કરવામાંજ ગુમાવી દે છે અને હૃદયના ખાલી રહી જાય છે, તેઓ દયાને પાત્ર છે. વખત આવ્યે તેઓનું જીગર તેઓને ડંખ્યા વિના રહેશે નહિ. માટે ભાઇઓ ! આપવા–લેવામાં હાથ ટૂંકા ને વાતો કરવામાં જીભ લાંબી રાખવાથી કાંઇ વળે તેમ નથી; કારણકે જે પાળે તેનો ધર્મ છે, માટે ધર્મના નિયમો પાળતાં શીખો, ધર્મના નિયમો પાળતાં શીખો; એટલે કે પોતાનાં આચરણ સુધારો.

૧૬૪–રૈયતે રાજાના કાયદા જાણવા જોઇએ, તેમ માણસોએ પ્રભુના કાયદા જાણવા જોઇએ

રાજાનો એવો હુકમ હોય છે કે, અમારા રાજ્યમાં રહેનારા લોકોએ અમારા કાયદા જાણવા જોઇએ ને તે પાળવા જોઇએ;તેમજ પ્રભુનો એવો હુકમ છે કે, મારો કાયદો, એટલે ધર્મના નિયમો તમારે જાણવા જોઇએ ને તે પાળવા જોઇએ. કોઇ માણસ કદાચ કાયદા જાણતો ન હોય,તે કાંઈ ગુનો કરે,તેથી પોલીસ પકડી જાય, અને તે કોર્ટમાં એમ કહે કે, ‘મને તમારા કાયદાની ખબર નહોતી;’તો તેના એમ કહેવાથી ન્યાયાધીશ કાંઇ તેને શિક્ષા કર્યા વિના છોડી દે નહિ; પણ તે તો તેને એમજ કહે કે, ‘જો તું આ રાજ્યના કાયદા ન જાણતો હોય, તો એ પણ તારી ભૂલ છે; કારણકે સર-

કારના કાયદા જાણુવાની રૈયતની ફરજ છે;' તેમજ ઈશ્વરના કાયદા જાણુવાની અને તે બરોબર રીતે પાળવાની ઈશ્વરના અખંડ-મહાન ધર્મરાજ્યમાં રહેનાર માણુસજાતની ફરજ છે. 'કાયદા નહિ જાણુવાથી મારાથી અપરાધ થઇ ગયેલો છે,' એમ કહેવું એ કાંઇ ખરો બચાવ નથી. એમ કહેવું એ તો કહેનારની નાલાયકી છે; કારણુકે જે જાણુવાની તેની ફરજ હતી, તે ન જાણ્યું એ તેનીજ ભૂલ છે; માટે ભાઇઓ! પ્રભુના કાયદા જાણો અને તે પાળો એજ બચાવનો રસ્તો છે. 'અમે કાયદા જાણુતા નહોતા, માટે પાળ્યા નહિ' એ કાંઇ ખરો બચાવ નથી. એમ જાણુતા નહોતા કહેવાથી કાંઇ શિક્ષામાંથી છૂટી જવાય તેમ નથી, માટે જેમ બને તેમ પ્રભુના કાયદા પાળવાની તજવીજ કરો.

૧૬૫–બીજાઓને લાભ આપવા સારૂ ભજન છોડવું એ પણુ એક જાતનું તપ છે

એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણુને દરરોજ વેદનો પાઠ કરવાની બહુ ઇચ્છા હતી, તેથી તે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે શાસ્ત્રોનું પઠનપાઠન કરતો હતો. એ પછી તે એક શ્રીમંતના સમાગમમાં આવ્યો. એ શ્રીમંતની ઇચ્છા તે બ્રાહ્મણુને પોતાના સમાગમમાં રાખવાની હતી, પણુ તે બ્રાહ્મણુ એ શ્રીમંતના કુટુંબમાં રહેવા ખુશી નહોતો; કારણુકે ત્યાં તેનાથી પઠનપાઠન બરાબર થતું નહોતું; તેમજ શ્રીમંતોના આડંબરવાળા આચારવિચાર તેને પસંદ પડતા નહોતા અને પૈસાવાળાઓની પૈસાની ગરમી–અભિમાન, તે નિખાલસ અને ગરીબ વિદ્વાન બ્રાહ્મણુ સહન કરી શકતો નહોતો, તેથી તે મનમાં મૂંઝાયા કરતો હતો; પણુ પોતાની ભલાઇને લીધે અને કાંઇક લાભેલોભે તે શ્રીમંતની ઇચ્છાની વિરુદ્ધ થઇ શકતો ન હતો.

એ શ્રીમંતનું ઘર તો જો કે સોનાના પીંજરા જેવું હતું, તોપણુ તે તેને મન પીંજરુંજ–કેદખાનુંજ હતું. પીંજરું ગમે તેવું સારૂં હોય, તોપણુ તેમાં સપડાયેલા પોપટને છૂટાપણુાની મજા મળેજ નહિ. પીંજરામાં પુરાયેલા પોપટને ખાવા માટે સારાં સારાં ફળો મળતાં હોય અને જંગલમાં તેને કાચુંકોરૂં કે સૂકુંપૂકું ખાવાનું મળતું હોય; પીંજરું સોનાનું હોય અને જંગલમાં તેને ખડબચડી વાંકીચૂંકી ડાળો ઉપર બેસવાનું હોય;

પીંજરામાં ઋતુ ઋતુની સગવડતા પ્રમાણે રહેવાનું હોય અને જંગલમાં ટાઢે ઠરવાનું, વરસાદમાં ભીંજાવાનું ને ગરમીથી શેકાવાનું હોય; તોપણ પોપટને છૂટાપણુંજ ગમે છે. તેમજ એ વિદ્વાન–ભક્તબ્રાહ્મણને તે શેઠિયાને ઘેર રસપૂરી મળતાં, ગાંઠિયાભજિયાં મળતાં, પેંડાબરફી મળતાં, ઢોકળાં ને સંભારિયાં શાક મળતાં, સૂવાને માટે હવાવાળું મકાન મળતું, બેસવાને ગાડીઓ મળતી અને વાતો કરવાને મોટાં માણસો મળતાં, તોપણ એ બધું તેને સોનાના પીંજરા જેવું લાગતું હતું; કારણકે ત્યાં જેટલું જોઈએ તેટલું પઠનપાઠન થતું નહોતું, ત્યાં સત્સંગ થતો નહોતો, ને ત્યાં ભજન થતું નહોતું. ત્યાં તો નવી નવી ફેશનની વાતો, નવી નવી મોજશોખની વાતો, કૉફી ને આઇસક્રીમની લહેજતો, હવા ખાવા જવાની તૈયારીઓ, ગાડીઘોડાની વાતો, પોશાકોની ધામધૂમો અને મિજબાનીઓની ગોઠવણો ચાલતી હતી. શેઠાણીઓનાં રિસામણાંમનામણાં ચાલતાં હતાં અને છોકરાંઓની ધીંગામસ્તી ચાલતી હતી. એ બધામાં તે એકાંતવાસી ભક્તને કેમ મજા પડે? તેથી તે મનમાં ને મનમાં મૂંઝાયા કરતો હતો અને તેમાંથી છૂટવા ચાહતો હતો, એટલામાં તેને ગુરુ મળી ગયા.

ગુરુ પાસે તેણે ફરિયાદ કરી કે, 'મહારાજ! હું તો એક શ્રીમંતના લફરામાં પડી ગયો છું, તેથી મારો અભ્યાસ તો છૂટતો જાય છે. જો તેને છોડી દઉં તો જરા ઉપાધિમાં આવી પડું તેમ છું અને ત્યાં પડ્યો રહું તો અભ્યાસ છૂટતો જાય છે.' ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે, 'બેટા! તું ભણ્યો પણ ગણ્યો નહિ.' શિષ્યે પૂછ્યું કે, 'એમ કેમ?' ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે, 'તું હજુ કાચો છે, માટે એનો ભેદ સમજતો નથી. બચ્ચા! એ શ્રીમંતની સાથે રહેવું એ તારૂં એક જાતનું તપ છે.' શિષ્યે અજબ થઈને પૂછ્યું 'મહારાજ! એમાં તપ શેનું? અભ્યાસ છૂટી જાય એજ તપ કે બીજું કાંઈ?' ગુરુએ કહ્યુઃ 'તે ગૃહસ્થને ખાતર તું તારી ઇચ્છાનો ભોગ આપે છે, એ તારૂં તપ છે અને તારી વિદ્યાનો તું એ શ્રીમંતના કુટુંબને લાભ આપે છે, એ તારો ધર્મ છે. એ શ્રીમંતનાં આગલા ભવનાં સત્કર્મો છે, માટે એ સત્કર્મોનો લાભ પ્રભુ તારી મારફત તેને આપવા ઇચ્છે છે. માટે એથી કાયર ન થા; કારણકે તારા ભજનના ભોગે એ લોકોને સત્સંગનો ને જ્ઞાનનો લાભ મળે છે. માટે એ તારૂં તપ છે.'

૧૬૬–આપણી બહારની ધામધૂમો બહુ મોટી છે, પણ અંતર ભીંજાયેલું નથી, એ શું કામનું ?

ઘણાં શહેરોના જાહેર રસ્તાઓ ઉપર આપણે બહુ સુંદર લાઇટો જોઇએ છીએ; એટલુંજ નહિ, પણ કેટલાંક ઘરોમાં બહાર બહુ મોટા મોટા દીવા મૂકેલા હોય છે; પણ તેજ રસ્તાની અંદરની ગલીઓમાં તથા તેજ ઘરોમાં અંદર તો અંધારુંઘોર હોય છે. અંદર તો એક નાનો દીવો પણ હોતો નથી. એ તો બહાર દેખાડવાનાજ દીવા હોય છે, પણ અંદર તો સાવ પોલમપોલજ! ગલીઓમાં ને ઘરોમાં કદાચ એમ પોલમપોલ ચાલી શકશે, પણ આપણાં હૃદયમાં એમ ચલાવવું વાજબી નથી, આપણે ઉપરથી ધર્મના મોટા આડંબર રાખીએ ને ઉપરઉપરની ઘણીયે ધામધૂમો કરીએ, પણ અંતર સુધી તે પહોંચે નહિ, તો એ કાંઈ કામનું નથી. ગરીબાઇને લીધે ઘરોની અંદર તો અંધારુંઘોર અને રસ્તાઓ ઉપર વીજળીના દીવા ! એવું અંધેર કોઈ કોઈ શહેરસુધારા ખાતામાં ચાલી શકે, પણ આપણા આત્માની ઉન્નતિની બાબતમાં, પ્રભુની બાબતમાં એમ ચાલી શકે નહિ. 'ઉપરકી તો અચ્છી બની, ઔર ભીતરકી તો રામજી જાને.' એવા ઠાઠમાઠથી કાંઈ પ્રભુ છેતરાઇ જાય તેમ નથી. બહાર દીવા કરવા અને અંદર અંધારું ઘોર રાખવું એનું નામ તો ઠગબાજી છે. 'ખીસ્સાં ખાલી ને ભભકા ભારી' જેવી એ વાત છે. હૃદયમાં અંધારું રાખીને બહાર દીવા મૂકીએ–એટલે ઉપરની લૂખીપૂખી ધામધૂમ કરીએ એથી કાંઈ આત્મિક દિલાસો કે ઇશ્વરની કૃપા મેળવી શકાય નહિ; પણ એવા બહારના ખોટા દાંભિકપણાથી ઊલટી ખરાબીજ થાય છે. પ્રભુ ! એવા દાંભિકપણાથી અમોને બચાવ અને અમારાં હૃદય ભીંજાય તેમ કર. બહારથી પાણીની નદી ચલાવીએ, પણ અંદર સૂકું ટાટ ન રહી જાય, એ સંભાળજો. જે ભીંજવવા જેવું છે તે તો અંતર છે. અંતરમાં જ્યોતિ જગાડ્યા વિના બહારના દીવાથી કાંઇ શુક્રવાર વળે તેમ નથી; માટે ભાઇઓ ! પ્રભુના પવિત્ર નામથી, પ્રભુના નિર્મળ પ્રેમથી અંતર ભીંજાય તેમ કરો, અંતર તરબોળ થાય તેમ કરો.

૧૬૭–માણસોથી બીવાને બદલે પ્રભુથી બીતાં શીખો

આપણી મૂર્ખાઇ તો જુઓ અને આપણી નાલાયકી તો જુઓ કે, જેટલા આપણે આપણી બાયડીથી ડરીએ છીએ, તેટલા પણ પ્રભુથી ડરતા નથી. જેટલી આપણે સાસુસસરાની શરમ રાખીએ છીએ, તેટલી પણ પ્રભુની શરમ રાખતા નથી. જેટલો આપણે વેવાઇઓનો આદરસત્કાર કરીએ છીએ, તેટલો પણ પ્રભુનો આદરસત્કાર કરતા નથી. આપણા શેઠથી કે અધિકારીઓથી જેટલા ડરીએ છીએ, તેટલા પણ પ્રભુથી ડરતા નથી અને માંકડમચ્છરની જેટલી ફિકર રાખીએ છીએ, તેટલી પણ પાપ નહિ કરવાની ફિકર રાખતા નથી. એ શું આપણી મૂર્ખાઇ નથી? જેની કૃપાથી આપણું જીવન અને સર્વસ્વ છે, તે સર્વ-શક્તિમાન પ્રભુનો આપણે જરા પણ ડર રાખતા નથી, પણ ઊલટા આપણી હલકી ઇચ્છાઓ મુજબ સ્વચ્છંદીપણે વર્તીએ છીએ, તે ક્યાં સુધી ચાલી શકશે? મોડાવહેલું મોત તો નક્કી છે અને ઇન્સાફ પણ નક્કી છેજ; કારણકે કર્મનાં ફળ ક્યાંઇ જતાં રહેવાનાં નથી. ત્યારે એ વખતે ધર્મરાજાને શું જવાબ આપી શકીશું? માટે ભાઇઓ! અગાઉથીજ ચેતી પ્રભુથી ડરીને ચાલો, એટલે પછી બીજા કોઇથી ડરવાનું રહે નહિ. પ્રભુ દયામાં દયાનું સ્વરૂપ છે, તેમ ભયમાં ભયનું સ્વરૂપ છે. તેના ભયમાં જવાથી એટલે તેનાથી ડરીને ચાલવાથી અભય થઇ જવાય છે; માટે ભાઇઓ! બાયડીઓથી બીવાને બદલે અને રુઢિથી બીવા-ને બદલે પ્રભુથી બીવાનું શીખો કે જેના ભયમાંથી પણ અભય થઇ જવાય છે.

૧૬૮–જ્ઞાન એ બીજ છે ને ભક્તિ એ ઝાડ છે

લોકો ધારે છે તેટલાં બધાં કાંઈ જ્ઞાન અને ભક્તિ જુદાં જુદાં નથી. અંતે તેનો અભેદજ છે, કારણકે મહાત્માઓ કહે છે કે, જ્ઞાન એ ભક્તિનું નાનું રૂપ છે અને ભક્તિ એ જ્ઞાનનું મોટું રૂપ છે. જ્ઞાન એ ભક્તિનું નાનું રૂપ છે, એટલે કે બીજ છે; કારણકે જ્ઞાનનો અર્થ જાણવું–સમજવું એવો છે. પ્રથમ ઈશ્વરનું સ્વરૂપ તથા આપણી ફરજ જાણવાથી અને સમજવાથીજ ખરી ભક્તિ થઈ શકે છે. માટે જ્ઞાન એ ભક્તિનું સૂક્ષ્મ રૂપ અથવા બીજ છે અને ભક્તિ એ જ્ઞાનનું સ્થૂળ રૂપ છે; એટલે કે બહારથી દેખી

શકાય એવું જ્ઞાનનું મોટું રૂપ તે ભક્તિ છે, અથવા વધારે ખુલ્લા શબ્દોમાં કહીએ તો જ્ઞાન એ બીજ છે અને ભક્તિ એ ઝાડ છે. આવી રીતે હોવાથી બીજ વિના ઝાડ થઇ શકે નહિ અને ઝાડ વિના બીજ થઇ શકે નહિ. એટલે જ્ઞાન અને ભક્તિને જુદાં પાડવાં, એ બની શકે તેમ નથી; કારણકે જ્ઞાનના વિસ્તારનું નામજ ભક્તિ છે અને ભક્તિના બીજનું નામજ જ્ઞાન છે. જો કે, જ્ઞાન અને ભક્તિ આવી રીતે સાથે ને સાથેજ રહે છે, તોપણ જ્ઞાન બીજ છે અને ભક્તિ ઝાડ છે; એટલે બીજ કરતાં ઝાડની કિંમત ને ઝાડની મહત્તા વધારે છે, એમાં કાંઇ નવાઇ નથી; પણ તેથી બીજની કિંમત પણ કાંઇ ઓછી સમજવાની નથી; કારણકે બીજ ન હોય તો ઝાડ થઈ શકેજ નહિ. આટલું છતાં પણ બીજ એ પૂર્વરૂપ છે, એટલે બાળક છે; અને ભક્તિ એ ઉત્તરરૂપ છે, એટલે પુખ્ત છે. જેટલો બાળક અને પુખ્ત વચ્ચે ભેદ છે, તેટલો જ્ઞાન અને ભક્તિ વચ્ચે ભેદ છે. તેમ છતાં પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે, એ ભેદ મૂળ એકજ વસ્તુમાં છે. બે જુદી જુદી વસ્તુઓના એ ભેદ નથી, માટે અંતે અભેદ છે; કારણકે જે બાળક છે તેજ પુખ્ત થવાનું છે; એટલુંજ નહિ પણ તે બીજરૂપે છે, ત્યાંસુધી તેનું નામ જ્ઞાન છે અને અનુભવરૂપે થશે ત્યારે તે ભક્તિ કહેવાશે.

આવી રીતે હોવાથી જ્ઞાન અને ભક્તિને જુદાં સમજવાની ભૂલ કરવી નહિ. આવી રીતે જ્ઞાન અને ભક્તિના ભેદ ખુલ્લી રીતે સમજવાથી આપણે વધારેમાં વધારે જ્ઞાનનાં બીજ વીણી શકીશું અને તેમાંથી ભક્તિનાં વધારે સારાં ઝાડો ઉત્પન્ન કરી શકીશું. ભક્તિનાં ઝાડમાંથી સ્વર્ગનાં ને મોક્ષનાં ફળ મળે છે, એ તો સૌ કોઈ જાણે છે; માટે ભાઇઓ! જ્ઞાનનાં બીજ વીણવાની અને તેથી ભક્તિનાં ઝાડ વાવવાની તજવીજ કરો.

કવિત

ચાહે તું યોગ કર ભ્રકુટી મધ્ય ધ્યાન ધર,
ચાહે નામ રૂપ મિથ્યા જાનકે નિહાર લે;
નિર્ગુણ નિર્ભય નિરાકાર જ્યોતિ વ્યાપ રહ્યો,
ઐસો તત્ત્વજ્ઞાન નિજ મનમેં તું ધાર લે;
નારાયણ અપનેકો આપહી બખાન કર,
મોતે વહ ભિન્ન નહિ યા વિધિ પુકાર લે;
જો લોં તોહિ નંદકો કુમારો નહિ દૃષ્ટિ પરે,
તો લોં તૂ ભલેહી બૈઠ બ્રહ્મકો વિચાર લે.

૧૬૯–સાચા ભક્તોને નામે ઢોંગીઓ ફાવી જાય, તેથી દુનિયામાં સાચા ભક્તોજ નથી એમ ન સમજવું

આજકાલ દુનિયામાં ઢોંગીઓ બહુ વધી પડેલા છે, એ સાચી વાત છે; પણ તેથી દુનિયામાં કોઇ સાચા ભક્તોજ નથી, એમ સમજવાનું નથી; કારણકે જો સાચા ભક્તો દુનિયામાં ન હોય તો ઢોંગીઓનું ટટ્ટુ ચાલી શકેજ નહિ. જો દુનિયામાં સાચા રૂપિયા છે, તો તે સાચાંને ભરોંસે કોઈ કોઈ ખોટા રૂપિયા પણ ચાલ્યા જાય છે, પણ જો મુદ્દલ સાચા રૂપિયાજ દુનિયામાં ન હોય, તો પછી ખોટા રૂપિયા ચાલી શકે નહિ; તેમજ સાચા ભક્તોને આશરેજ ઢોંગીઓ નભે જાય છે, માટે આપણને કદાચ કોઇ ઢોંગી ભક્ત મળી ગયો હોય, તો તેથી નિરાશ થઇ બધા ભક્તો ઉપર અશ્રદ્ધા કરવી નહિ ને સર્વ ભક્તોને જૂઠા માની લેવાનું મહાપાપ કરવું નહિ. બેશક, એટલું તો ખરૂંજ છે કે, સાચા ભક્તોની પાછળ જૂઠા દાંભિકો તો લાગેલાજં છે, પણ એ જૂઠાઓને ખાતર કાંઇ સાચાઓને છોડી દેવાય નહિ. ધારો કે, કદાચ આપણને નવ્વાણું જણા જૂઠા મળે, પણ જો સોમાં એકજ જણ સાચો મળે તો તે નવ્વાણું જૂઠાઓથી ખમેલી ખોટનો બદલો વાળી આપશે. માટે ખરા ભક્તો ઉપર કદી પણ અશ્રદ્ધા કરવી નહિ; કારણકે પ્રભુને પોતાના ભક્ત વહાલા છે, એટલી બીજી કોઇ પણ ચીજ વહાલી નથી; માટે ભક્તનું સન્માન કરવું, એ પ્રભુનું સન્માન કરવા બરોબર છે. શાસ્ત્રોનો આ સિદ્ધાંત સમજી રાખવાથી ભક્તની મોટાઈ સમજી શકાય છે અને તેની તરફ માનથી તથા પ્રેમથી વર્તી શકાય છે. ભક્તો ઉપર એવી મીઠી નજર રાખવાથી કોઇ વખત અણધાર્યો અમૂલ્ય લાભ થઇ જાય છે, માટે કદાચ કોઇ બગભગત કે ઠગભગત મળી જાય, તો તેથી મન બગાડી નાખીને બધા ભક્તો ઉપરની શ્રદ્ધા તોડી નાખવી નહિ અને કોઇ ખરા ભક્તજ નથી, એમ માની લેવું નહિ; કારણકે જો દુનિયામાં સાચા રૂપિયા છે, તોજ તેની પાછળ કોઇ ખોટો રૂપિયો પણ આવી જાય છે, પણ કોઇ ખોટો રૂપિયો આવી ગયાથી બીજા સાચા રૂપિયાને ખોટા સમજી લેવાય નહિ; તેમજ કોઇ ઢોંગી ભક્ત મળી જવાથી સર્વ ભક્તોને તેવા સમજવા એ પણ ભૂલ છે. માત્ર ભૂલજ નહિ, પણ પાપ છે. એવું પાપ ન થાય એ સંભાળજો.

૧૭૦–પ્રભુની કૃપા આપણુને કેમ નથી મળતી? સંડાસના જેટલો વખત પણ આપણે પ્રભુના ધ્યાનમાં ક્યાં ગાળીએ છીએ?

આપણે જ્યારે ત્યારે ફરિયાદ કર્યા કરીએ છીએ કે, ઈશ્વર અમારી ઉપર કૃપા કરતો નથી. ઈશ્વરનો દોષ આપણે વારે વારે કાઢીએ છીએ, પણ આપણી ભૂલો આપણે કોઈ દિવસ તપાસીએ છીએ કે? નહિજ. પ્રભુને માટે આપણે એવું શું કરેલું છે કે, તે આપણી ઉપર ખાસ વધારે કૃપા કરે? આપણા ઘણા ભાઇઓ બીડી પીવામાં જેટલો વખત ગાળે છે, તેટલો વખત પણ પ્રભુને યાદ કરવામાં ક્યાં ગાળે છે? દાતણ કરવામાં આપણે જેટલો વખત ગુમાવીએ છીએ, તેટલો વખત પણ આપણે પ્રાર્થના ક્યાં કરીએ છીએ? નાવાધોવામાં જેટલો વખત ગાળીએ છીએ, તેટલો વખત પણ પ્રભુને નામે સારાં કામો કરવામાં ક્યાં ગાળીએ છીએ? લૂગડાં પહેરવામાં, વાળ ઓળવામાં, સેંટ પોમેડ લગાડવામાં જેટલો વખત ખોઇએ છીએ, તેટલો વખત પણ પ્રભુને ક્યાં ભજીએ છીએ? ખાવાપીવામાં જેટલો વખત ગાળીએ છીએ, તેટલો વખત પણ પ્રભુને નામે આપણા દુઃખી ભાઈબંધોને મદદ કરવામાં ક્યાં ગાળીએ છીએ? છાપાં વાંચવામાં જેટલો વખત લઇએ છીએ, તેટલો વખત પણ પ્રભુની યાદમાં ક્યાં લઇએ છીએ? બચ્ચાંને રમાડવામાં જેટલો વખત લઇએ છીએ, તેટલો વખત પણ પ્રભુને રિઝવવામાં આપણે ક્યાં ગાળીએ છીએ? મારીતારી વાતો કરવામાં ને નકામાં ટાયલાં કરવામાં આપણે જેટલો વખત ગુમાવીએ છીએ, તેટલો વખત આપણાં ધર્મનાં શાસ્ત્રો વાંચવામાં ક્યાં ગાળીએ છીએ? આપણા મિત્રો તથા સગાંવહાલાંને હળવામળવામાં જેટલો વખત ગાળીએ છીએ, તેટલો વખત પણ પ્રભુને મળવાના વિચારોમાં ક્યાં ગાળીએ છીએ? અને ગંધાતાં સંડાસોમાં નાકે ડૂચો દઇને બેઠા રહીએ છીએ, તેટલો વખત પણ પ્રભુના શાંતિદાયક મંદિરમાં પ્રભુના ધ્યાનમાં ક્યાં બેસીએ છીએ?

ભાઇઓ! વિચાર તો કરો? ઈશ્વરની કૃપા તે આપણી ઉપર કેમ ઉતરે? સ્ત્રીઓની સાથે રમૂજી વાતો કરવાની આપણુને જેવી પ્રબળ ઇચ્છા થાય છે, તેવી પ્રબળ ઇચ્છા ધર્મનું રહસ્ય સમજવાની ક્યાં થાય છે? પાન ખાવાની કે બીડી પીવાની જેવી તલપ

થાય છે, તેવી તલપ પ્રભુનું સ્મરણ કરવાની કોઇ દિવસ થઇ છે? મેળાઓમાં કે નાટકોમાં જવાનું જેવું બહુ મન થઈ જાય છે, તેવું આતુર મન પ્રભુના મંદિરમાં જવા માટે કયાં થાય છે? અને આપણી શેઠાણીઓનાં કે બદલાતા સરકારી અમલદારોનાં આપણે જેટલાં વખાણ કરીએ છીએ, તેટલા પણ પ્રભુના જશ કયાં ગાઇએ છીએ? ગુજરાનનાં સાધન માટેના કામધંધા જેટલો અને સૂવા જેટલો વખત વ્યાવહારિક લોકોથી પ્રભુસેવામાં ન લઇ શકાય તો એ માફ થઈ શકે તેમ છે, પણ ઉપર બતાવ્યો તેટલો થોડો વખત પણ પ્રભુસેવામાં ન લઇ શકાય, તો પછી પ્રભુની કૃપા કેમ મેળવી શકાય? ભાઇઓ! પ્રભુની કૃપા મેળવવી હોય તો પ્રેમથી, દીનતાપૂર્વક પ્રભુને શરણે જાઓ અને જે કિંમતી વખતને નજીવી બાબતમાં ગુમાવી નાખો છો, તે વખતને મહાન પ્રભુને પકડવામાં લગાડી દો, એટલે વખત આવ્યે ઈશ્વરી કૃપા મેળવી શકાય; માટે ભાઇઓ! પ્રભુને લાગુ રહો, પ્રભુમાં લાગ્યા રહો.

પદ

હરિ તુંને પ્રસન્ન તે કયમ થાય, તારા મનનું કપટ ન જાય;
તારા દિલનો છળ નવ જાય, પ્રભુ તુંને પ્રસન્ન તે કયમ થાય. (ટેક)
હરિકીર્તન હરિનામ રટણમાં, અતિશે આળસ તારે;
માથાકુટ લવ પર નિંદામાં, આખો દિવસ ન હારે. હરિ૦
પ્રભુનું પૂજન કરતી વેળા, કાયા તારી કંપે;
ગંજીફા સોગટાં કૂટતાં આઠ પહોર ન ઝંપે. હરિ૦
પ્રભુનું ચંદન નવ ઘસાય, તુજ શ્રમથી શરીર બગડે;
કુંડી કૂતકે મરી મસાલે, ભાવે ભાંગ તું રગડે. હરિ૦
એકાદશી ઓચ્છવનું જાગરણ, અતિ અઘરૂં તે લાગે;
ભવાઇ કે ગુણકાનૃત્ય નારીસંગ, જામિની આખી જાગે. હરિ૦
અંતરનો છળ અન્ય ન લહે, પણ જાણે અંતરજામી;
એ તો સાચાના સંગી છે, દાસ દયાના સ્વામી. હરિ૦

૧૭૧–કવિઓનો વિવાદ; ખરૂં અમૃત ભક્તિમાં છે

એક વખત દુનિયાને સારી પેઠે ઓળખી ગયેલા અનુભવી રસિક કવિઓમાં વિવાદ થયો કે, 'અમૃત કયાં?' ત્યારે કોઇ કવિએ કહ્યું કે, 'અમૃત મધમાં છે, કારણકે તે મીઠું છે.' ત્યારે બીજાએ કહ્યું કે, 'નહિ, અમૃત તો નવવધૂના મુખમાં છે, કારણકે મધ કરતાં

તેમાં મીઠાશ છે.' ત્યારે ત્રીજાએ કહ્યું કે, 'નહિ નહિ, અમૃત તો ચંદ્રમાં છે,કારણકે તેમાં શાંતિ છે.'ત્યારે ચોથાએ કહ્યું કે, 'ચંદ્રમાં તો કલંક છે, અમૃત તો સમુદ્રમાં છે, કારણકે સમુદ્રમથન વખતે દેવતાઓને તેમાંથી અમૃત મળેલું છે.'ત્યારે પાંચમાએ કહ્યુંકે,'નહિ, નહિ, સમુદ્રમાં અમૃત હોય નહિ, કારણકે તે ખારો છે. અમૃત તો સ્વર્ગમાં ઇન્દ્ર પાસે છે.'ત્યારે છઠ્ઠાએ કહ્યું કે,'નહિ નહિ, ઇન્દ્ર પાસે અમૃત નથી. જો ઇન્દ્ર પાસે અમૃત હોય, તો નવા નવા ઇન્દ્ર થાય નહિ. અમૃત તો લક્ષ્મીજી પાસે છે, કે જેની માયામાં બધા લપટાઈ જાય છે.' ત્યારે સાતમા કવિએ કહ્યું કે, 'નહિ નહિ, લક્ષ્મીમાં અમૃત નથી. જો લક્ષ્મીમાં અમૃત હોય, તો સાધુઓ તેનો ત્યાગ કરે નહિ ને શાસ્ત્રો માયાને તજવાનો ઉપદેશ આપે નહિ. અમૃત તો ભક્તજનોની વાણીમાં છે, કે જે વાણીથી તેઓ પોતે શાંતિ પામે છે અને બીજાઓને શાંતિ પમાડે છે.'

સૌ કવિઓએ, ભક્તના મુખમાં—ભક્તની વાણીમાં અમૃત છે, એ વાત મંજૂર રાખી અને ઠરાવ કર્યો કે, 'દેવતાનું અમૃત ભલે સ્વર્ગમાંજ રહ્યું, તે સાથે આપણને કામ નથી. આપણને માત્ર ભક્તજનોની વાણીનું અમૃત મળે તેજ બસ છે. એ અમૃત દેવતાઓના અમૃત કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે; કારણકે દેવતાઓની પાસે અમૃત છતાં પણ તેઓનાં પુણ્ય પૂરાં થાય, ત્યારે તેઓને પાછું નીચે પડવું પડે છે અને ભક્તજન તો પ્રભુના નામરૂપી અમૃતથી જન્મ—મરણના ફેરામાંથી છૂટીને દેવતાઓનાં માથાં ઉપર પગ મૂકીને પ્રભુની હજૂરમાં જઇ શકે છે;' માટે ભાઇઓ ! ભક્તોની વાણીનું અમૃત મેળવવાની પ્રાર્થના કરો. એ અમૃત ભક્તોના સત્સંગથી મેળવી શકાય છે અને સત્સંગ કરવા માટે કાંઇ ખાસ ખરચ કરવો પડતો નથી. એ તો ગરીબમાં ગરીબ માણસથી પણ બની શકે તેમ છે; માટે જો એમ કરવું હોય, અમર થવું હોય, પ્રભુ પાસે પહોંચવું હોય, તો ભકતોની વાણીનું અમૃત પીઓ. એવું સહેલું ને એવું ઉત્તમ દુનિયામાં કે સ્વર્ગમાં બીજું એકે અમૃત નથી. માટે ભાઇઓ ! સંતજનોનાં મુખથી પ્રભુનાં નામરૂપી અમૃત પીઓ, પ્રભુનાં નામરૂપી અમૃત પીઓ.

કવિત

ચઢે ગજરાજ ચતુરંગિની સમાજ સહ,
જીત ક્ષિતિપાલ સુરપાલ સોં સજત હૈ;

વિદ્યા અપાર પઢ તીરથ અનેક કર,
યજ્ઞ ઔર દાન બહુ ભાંતિ સોં કરત હૈ;
તીન કાલમેં નહાય ઈંદ્રિયોંકો વશ લાય,
કર સંન્યાસ વિષય વાસના તજત હૈં;
યોગ ઔર જપ ઔર તપકો અનેક કરે,
વિના ભગવંત ભક્તિ ભવ ના તરત હૈં.

૧૭૨–સત્સંગમાં જવાથી અંતરના દોષો સમજાય છે, તેથી પાપથી બચી શકાય છે

એક જિજ્ઞાસુએ કોઈ ભક્તને પૂછ્યું કે, 'માણુસોને સત્સંગની શા માટે જરૂર છે?' ત્યારે તે ભક્તે કહ્યું કે, 'માણુસ પોતે પોતાની કિંમત સમજે, પોતાની શક્તિ સમજે, પોતાનું અસલ સ્વરૂપ સમજે તે સારૂ સત્સંગની જરૂર છે.' જિજ્ઞાસુએ પૂછ્યું: 'સત્સંગથી પોતાની કિંમત કેવી રીતે સમજાય?' ત્યારે તે ભક્તે કહ્યું કે:–

'એક શેઠાણી હતી. તે બહુ અભિમાની હતી. દરેક વાતમાં હું ને દરેક કામ મારી ઇચ્છા મુજબ થવું જોઇએ, એવા સ્વભાવની હતી. વાજબી કે ગેરવાજબીની તેને દરકાર નહોતી. બીજાઓની લાગણી તપાસવાનું તો તે શીખીજ નહોતી. હું બોલું તેજ ન્યાય અને હું કરૂં તેજ થાય, એવો તેનો સ્વભાવ હતો. તે બહુ ભલી હતી, ઉદાર હતી, ભક્તિમાન હતી ને ઈશ્વરી રસ્તામાં આગળ વધવા ચાહતી હતી; પણ અહંકારને લીધે બીજાઓ કરતાં પોતાને ડાહ્યાડાહી માનવાને લીધે તે બિચારી પોતાની હોશિયારીમાં અધવચજ રહી ગઈ હતી. એ પછી એક સાધુના ઉપદેશથી તે સત્સંગીઓની મંડળીમાં જવા લાગી. ત્યાં અંતરના દોષોની વાત નીકળી. એ સાંભળીને તે બાઇને લાગ્યું કે, ખરેખર હું તો મૂર્ખજ છું ને ફોગટની અભિમાનમાંજ ખુવાર થઈ જાઉં છું. ખરો રસ્તો તો કાંઈક જુદોજ છે.એ પછી બીજે દિવસે તે સાધુએ તે બાઇને સત્સંગમાં આવવાનું કહ્યું; ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું કે, 'મહારાજ! તમારા સત્સંગમાં આવીને તો હું સારી હતી તે ઊલટી ખરાબ થઇ ગઇ.' મહારાજે કહ્યું કે, 'એમ કેમ બને?' ત્યારે તે શેઠાણીએ કહ્યું કે, 'જ્યાંસુધી હું સત્સંગમાં જતી નહોતી ત્યાંસુધી હું એમજ સમજતી હતી કે, મારા જેવું બીજું છે કોણુ? હુંજ શાણી, હુંજ ધર્મવાળી ને હુંજ સૌથી સરસ, એમ મારા મનમાં માનતી; પણ

હવે તમારા સત્સંગમાં આવવાથી તો ઊલટું ચક્રમંડળ બદલાઇ ગયું. હવે તો મને એમજ લાગે છે કે, હુંજ સૌથી ખરાબ છું, કારણકે મારામાં અભિમાન છે. જ્યાંસુધી હું સત્સંગમાં ભળી નહોતી, ત્યાંસુધી હું મારા મનને રૂડી લાગતી, પણ જ્યારે સત્સંગમાં ભળી અને અંતરના દોષો સમજવા લાગી, ત્યારે હું પોતેજ મારા મનને ખરાબ લાગવા માંડી. એથી થયું એમ કે, સત્સંગમાં આવવાથી હું સારી હતી તે હવે ખરાબ થઇ ગઇ.'

મહારાજે કહ્યું કે, 'એવી ખરાબી સૌની થજો. પોતાના અંતરના દોષ માણસો સમજે ને તે સારૂ અગાઉના કરતાં પોતાને ઊતરતું સમજે, એવી ખરાબી તો સૌની થજો.' એવી રીતે હૃદયના દોષો સમજવાથી વિકારો છોડી શકાય છે; તેથી દીનતા આવતી જાય છે. જેટલી દીનતા આવે તેટલી પ્રભુમાં લીનતા થતી જાય છે અને પ્રભુમાં લીનતા થવાથી પોતાનું તથા પ્રભુનું સ્વરૂપ ઓળખી શકાય છે; પણ એ બધું સત્સંગમાં જવાથી થઇ શકે છે, માટે જેમ બને તેમ સત્સંગમાં મચ્યા રહો.

૧૭૩–આપણે આપણી કિંમત સમજી શકીએ, માટે સત્સંગમાં જવાની જરૂર છે

એ પછી બીજે દિવસે પણ તે શેઠાણી સત્સંગમાં ગઇ. મહારાજે પાછું પૂછ્યું કે, 'કેમ માતા! આજે શું અનુભવ થયો?' ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું કે, 'આજે પણ એક નવો પાઠ મળ્યો છે. અગાઉ ધર્મની ઘણી બાબતો માટે હું એમ સમજતી કે, તે આપણાથી થાય નહિ; એ તો સાધુસંન્યાસીઓનાં કામ; એ તો મવાલીઓનાં કે દીવાનાઓનાં કામ; એ તો ફક્કડોનાં કે રંગીભંગીનાં કામ; એ તો પ્રભુની પૂર્ણ કૃપા હોય તેનાં કામ; આપણાથી એવું કાંઇ બને નહિ. ધર્મનાં જે કામોને માટે અગાઉ હું એમ સમજતી, તેજ કામો સત્સંગમાં ભળ્યા પછી હવે મને લાગે છે કે, હું પોતેજ સહેલાઇથી કરી શકીશ. સત્સંગથી મારામાં એટલું બધું બળ આવી ગયું છે, ને હું મારા પોતાના દોષને એવી સ્પષ્ટ રીતે સમજી ગઇ છું કે, હજારો પુસ્તકો વાંચવાથી તથા ઘણાંયે વરસોમાં પણ તેમ થઇ શકે નહિ. હવેજ મને લાગે છે કે, અગાઉ જ્યારે હું મને પોતાને બહુ સારી સમજતી હતી, ત્યારે તે બધું માત્ર ઉપરનુંજ વાર્નિશ હતું, અંતર તો ઢમઢોલ ને માંહે પોલ હતું; પણ તે

વખતે મને ખબર નહોતી. લોકો સત્સંગમાં કેમ જતા નથી, તેનું કારણ હવે હું મારાજ દાખલાથી બહુ ખુલ્લી રીતે સમજી શકું છું. તે એજ કે, સત્સંગમાં આપણા અંતરના દોષ આપણી સામે ખુલ્લા થાય છે, તે આપણે સહન કરી શકતાં નથી. આપણને એ દોષ ઉપર ઢાંકપિછાડો કરવાનીજ ટેવ પડેલી છે અને વ્યવહારમાં એ દોષો ઉપર, ઉપરથીજ વાર્નિશ લગાડવાની રીતિ ચાલુ છે; પણ અંતરનાં પાપોને જડમૂળથી ઉખેડી નાખવાનું કાંઈ વાર્નિશમાં બળ નથી; એટલે કે દુનિયામાં સારા લાગવા માટે કરેલા ઉપરના ડોળડમાકથી કાંઇ અંતરનાં પાપ જાય નહિ, પણ સત્સંગ તો એ દોષોને જડમૂળથી ઊખેડી નાખવા મથે છે. એટલે એ આપણને વહાલાં થઇ પડેલાં અંતરનાં પાપોને સત્સંગ જડ મૂળથી ઉખેડી નાખે, ને પાછાં તેને થવા ન દે, એ આપણે ખમી શકતા નથી; કારણકે આપણે તો છેવટ સુધી પોલજ ચલાવવા ઇચ્છીએ છીએ, માટે આપણને સત્સંગમાં જવાની તીવ્ર ઇચ્છા થતી નથી.'

આથી સિદ્ધ થાય છે કે, જેઓ સત્સંગમાં ન જાય, અથવા ગયા પછી પણ ત્યાં ન ઠરી શકે અને જેને સત્સંગમાં પ્રેમ ન લાગે, તેને માટે નક્કી સમજવું કે, હજી તેઓનાં અંતરનાં પાપ ગયાં નથી. તે પોતે પોતાની કિંમત હજુ સમજેલાં નથી અને એ કિંમત સત્સંગ વિના સમજાય તેમ નથી; માટે જેમ બને તેમ સત્સંગ વધે એવું કરો.

૧૭૪–પેટે પાટા બાંધવાથી ભૂખ મરી શકે, પણ ખરી તૃપ્તિ થાય નહિ; તેમજ ભકિત વિનાના લૂખા જ્ઞાનથી પણ ખરી શાંતિ મળી શકે નહિ

ભાઇઓ ! યાદ રાખજો કે સત્ય ભક્તિ વિનાનું એકલું લૂખું-પૂખું જ્ઞાન શાંતિ નહિ આપી શકે. ભક્તિ વિનાનું જ્ઞાન કેવું છે, તેને માટે એક પંડિતે કહ્યું છે કે, ' વિલાયતમાં ભૂખ મારવા માટે કમરે પટ્ટા બાંધવામાં આવે છે. એ પટ્ટો કમર ઉપર તાણીને બાંધવાથી ભૂખ ઓછી લાગે છે. એ પછી આસ્તે આસ્તે રોજ જેમ જેમ એ પટ્ટો સજ્જડ કરતા જઇએ, તેમ તેમ ભૂખ મરતી જાય છે; તેથી પરિણામે બહુ થોડું ખવાય છે. જો કે એ પટ્ટાથી એવી રીતે કાંઈક ભૂખ મરે છે અને ઓછા ખોરાકથી ચાલી શકે છે, પણ

તેથી મનગમતો ખોરાક ખાવાથી ભૂખ શાંત થાય તેવી રીતની કાંઇ શાંતિ થઈ શકતી નથી. પટ્ટાથી ભૂખ મારવી એ જુદી વાત છે અને મનગમતાં મિષ્ટાન્નોથી પેટ ભરીને જે તૃપ્તિ કરવી એ જુદી વાત છે. જો કે બન્ને રીતે ભૂખની શાંતિ થાય છે, પણ એ શાંતિમાં બહુ ફેર છે. તેમજ ભક્તિ વિનાનું જ્ઞાન તે લૂખું જ્ઞાન છે, તે પટ્ટાથી ભૂખ મારવા જેવું છે; અને ભક્તિ સહિત જે જ્ઞાન છે, તે ઇચ્છાભોજનથી તૃપ્ત થયા જેવું છે માટે ઉપલક લૂખા જ્ઞાનમાં નહિ ભટકતાં ભક્તિ સહિત જ્ઞાન મેળવો. ભક્તિથી જ્ઞાનની મહત્તા બહુ વધી જાય છે; કારણકે ભક્તિનો ને જ્ઞાનનો સંયોગ કુંદનમાં હીરો જડવા જેવો છે. પ્રભુએ પણ ગીતામાં કહેલું છે કેઃ—

तेषां ज्ञानी नित्ययुक्त एकभक्तिर्विशिष्यते ।
प्रियो हि ज्ञानिनोऽत्यर्थमहं स च मम प्रियः ॥

(ગી૦ અ. ૭, શ્લો૦ ૧૭.)

અર્થાત્ તેઓમાં (બધા ભક્તોમાં) હમેશાં સરખા ચિત્તવાળો તથા એકભક્તિવાળો જ્ઞાની શ્રેષ્ઠ છે; કેમકે હું જ્ઞાની ભક્તને બહુ વહાલો છું, અને જ્ઞાની ભક્ત મને બહુ વહાલો છે.

૧૭૫–કૂવામાં હોય તેટલુંજ હવાડામાં આવે, તેમ જેવું ગુરુમાં હોય તેવુંજ શિષ્યમાં આવે; માટે ઉત્તમમાં ઉત્તમ ગુરુને પસંદ કરો

આપણામાં કહેવત છે કે, 'કૂવામાં હોય તેટલુંજ હવાડામાં આવે.' જે આપણી પાસે ન હોય, જે આપણામાં ન હોય તે બીજાને કયાંથી આપી શકાય? માટે ગુરુઓએ પ્રેમભક્તિથી પોતાનાં હૃદય તથા જ્ઞાનથી પોતાનાં મગજ તરબોળ કરવાં જોઇએ. જો ગુરુઓમાંજ સારા ગુણો ન હોય, તો તે શિષ્યોમાં કયાંથી આવી શકે? હમેશાં ગુરુનાં સારાંમાઠાં આચરણ ઉપરજ શિષ્યોનાં આચરણનો આધાર રહે છે, માટે જેમ બને તેમ ગુરુઓએ પોતાનાં આચરણો સુધારવાં જોઇએ. જેના ગુરુઓ તંબાકુ ફૂંકતા હોય છે, તેના ચેલાઓ જરૂર ગાંજો ફૂંકતાં શીખે છે અને જેના ગુરુઓ પરમત્યાગી હોય છે, તેના ચેલાઓ પણ પરમાર્થી હોય છે. જેમ સ્વાભાવિક રીતેજ બાપના થોડાઘણા ગુણ છોકરામાં ઊતરે છે, તેમ ગુરુની રહેણીકરણી પણ શિષ્યો ઉપર બહુ જબરજસ્ત અસર કરે છે. માટેજ માણસોએ સારા ગુરુ શોધવાની જરૂર છે; કારણકે

ગુરુપણું એ કાંઈ રમતની વાત નથી. લખચોરાશીના ફેરામાંથી છોડાવીને ખુદ પ્રભુ પાસે લઈ જવાની શક્તિ ધરાવે, એ ગુરુ કેવા ઉત્તમ હોવા જોઇએ ને તેમાં કેટલી બધી મોટાઈ સમજવી, એનો ખ્યાલ તો કરી જુઓ? આવો મોટો દરજ્જો—આવું મહા જોખમનું કામ પોતાની શક્તિ વિના જે પોતાની ઉપર લે, તેને કેટલા બધા મૂર્ખ અને કેટલા બધા પાપી સમજવા, એ વિચારી તો જુઓ! આટલા બધા મહાપાપમાં ન પડાય માટે ગુરુઓએ ઉત્તમમાં ઉત્તમ આચરણ રાખવાં જોઇએ અને શિષ્યોએ જ્ઞાનીમાં જ્ઞાની ને ભક્તિમાનમાં ભક્તિમાન ગુરુ શોધવા જોઇએ. જો એમ ન કરીએ તો પછીઃ—

'લોભી ગુરુ ને લાલચુ ચેલા દોનું નરકમેં ઠેલમ ઠેલા'

એવુંજ થાય. એમ ન થાય એ સંભાળજો.

૧૭૬—થોડાક રોગ મટાડવા બદલ દરદીએ વૈદને બધું આપી દીધું; ત્યારે પ્રભુએ આપણને બધું આપ્યું છે, તેને માટે તો આપણે કેટલું બધું કરવું જોઈએ?

એક બિમાર માણસ હતો. તેનો હાથ ઝલાઈ ગયો હતો, પગે લૂલો હતો, શરીરે કોઢિયો હતો, પેટમાં વાયુનો ગોળો હતો અને આંખે આંધળો હતો. તેને ધન્વંતરી જેવો કોઇ એક વૈદ મળી ગયો. એ વૈદે તેને સારો કરવાનું કબૂલ કર્યું. એ પછી દવા આપીને થોડા દિવસમાં તેના પેટનું દરદ મટાડયું, ત્યારે તે માણસે વૈદને સો રૂપિયા આપ્યા; એ પછી તેનો હાથ છૂટો કર્યો, ત્યારે તેણે એક કિંમતી ઘોડો વૈદને ઇનામમાં આપ્યો; એ પછી લંગડાપણું મટાડયું, ત્યારે તેને ખેતર આપ્યું; એ પછી કોઢ મટાડયો, એટલે તેણે વૈદને પોતાનું ઘર આપ્યું; એ પછી વૈદે કહ્યું કે, 'હવે તને દેખતો કરૂં તો તું શું આપે?' ત્યારે તે માણસ બંને હાથ જોડી લાંબો થઇને તે વૈદના પગમાં પડી ગયો અને કહ્યું કે, 'નમ્રતાપૂર્વક દંડવત્ સિવાય હવે વધારે બીજું હું શું આપી શકું? તમારો ઉપકાર અથાગ છે. તમારી મહેનતનો બદલો કાંઈ મારાથી વળી શકે તેમ નથી.' એ પછી તેની નમ્રતાથી ખુશી થઈ વૈદે તેની આંખો સારી કરી.

ભાઇઓ! તે વૈદે તો માત્ર ખરાબ થયેલાં અંગોજ સાજાં કર્યાં અને તોપણ તે દરદી પોતાનું સર્વસ્વ આપી દઇને વૈદના

પગમાં પડચો. ત્યારે વિચાર તો કરો કે, આપણું કાંઇજ હતું નહિ; છતાં પણ ઈશ્વિરે બધું આપ્યું, ત્યારે તેને માટે આપણે કેટલું બધું કરવું જોઈએ ? મજાની ઇન્દ્રિયો, સુંદર તંદુરસ્તી, સારા કુળમાં તથા રૂડા દેશમાં જન્મ, ભલાં માતાપિતા, સુંદર સ્ત્રી, નિર્દોષ બચ્ચાંઓ, ઉત્તમ વિદ્યા અને ઘણા પ્રકારના વૈભવો મેળવવા માટે આપણે ઈશ્વરને ત્યાં કયી થાપણ મૂકેલી હતી ? યાદ રાખજો કે એ બધું મેળવવા માટે આપણો કાંઇ પણ હક નહોતો; એ બધું માત્ર તેની કૃપાનુંજ ફળ છે. તેનો બદલો વાળી શકીએ તેમ તો નથીજ, પણ તેને માનથી નમ્રતાપૂર્વક દંડવત્ કરી શકીએ–ભક્તિ કરી શકીએ તેમ તો છીએ; માટે ભાઇઓ ! પ્રેમપૂર્વક ભક્તિ કરો, ભક્તિ કરો.

૧૭૭–માણસના ત્રણ મિત્રો–ધન, કુટુંબ ને ધર્મ

એક માણસને ત્રણ મિત્રો હતા, તેમાં એક મિત્ર રોજરોજ તેની સાથેજ રહેતો હતો. દરેક મોજશોખમાં તે તેને તૈયારી કરી આપતો અને દરેક ધામધૂમમાં તે આગેવાનીથી ભાગ લેતો હતો. બીજો મિત્ર હતો તે બે ચાર દિવસે મળતો, તોપણ પોતાના મિત્ર માટે કાળજી રાખતો, અને સારેમાઠે પ્રસંગે ખાસ આવતો હતો. ત્રીજો મિત્ર હતો તે મહિને પંદર દિવસે કોઇક વખતે તેને તેડાવે ત્યારે આવતો. તેની પોતાના મિત્ર પાસે રહેવાની બહુ ઇચ્છા હતી, પણ તે મોજીલા સ્વભાવનો નહોતો અને તે પોતાના મિત્રને મરજી મુજબ ચાલવા દે તેવો નહોતો. તે તો પોતાના મિત્ર ઉપર અંકુશ રાખવા ચાહતો હતો, એટલે પેલો ભાઇબંધ તેને રોજરોજ બોલાવતો ન હતો તેથી તેઓ લાંબે વખતે મળતા હતા. એ પછી એક વખત પેલા માણસને કોર્ટમાં હાજર થવાનો હુકમ મળ્યો, ત્યારે તે ગભરાવા લાગ્યો. એ વખતે તેણે પોતાના સૌથી માનીતા તથા સાથે સાથે ફરનાર વહાલા મિત્રને કહ્યું કે, ‘આજે મને કોર્ટમાં બોલાવેલો છે, માટે મને મદદ કરવા તું મારી સાથે ત્યાં ચાલ.’ ત્યારે તે વહાલા મિત્રે કહ્યું કે, ‘ના, મારાથી એ નહિ બને, હું તારી સાથે આવી શકું તેમ નથી. હું તો તારા ઘર સુધીનો ભાઇબંધ છું, તારી સાથે આવવાનો નથી.’ પેલા માણસે કહ્યું: ‘અરે, હાય હાય ! આ ખરે વખતે તું આવો જવાબ દે છે ! મારી સાથે આટલી બધી મોજ કરી, રોજ

મારી સાથે ને સાથે રહ્યો, મને ફોલી ફોલીને ખાઇ ગયો ને હવે એટલું પણ નહિ કરે? ધૂળ પડી તારી મિત્રતામાં!' ત્યારે તે મિત્રે કહ્યું કે, 'તું ગમે એટલું કહે, પણ કાંઇ પાવૈયાને પાનો ચડે નહિ. આપણી મિત્રતા તો એવીજ. અગાઉથી કેમ વિચાર ન કર્યો? અમારી મિત્રતામાં કોઇનો શુક્રવાર વળ્યો છે કે તારો વળે? તારામાં બુધવારના વાંધા તેમાં હું શું કરૂં? જરા વિચાર તો કર, હું તારી પાછળ પાછળ ફરતો હતો કે તું મારી પાછળ પાછળ ફરતો હતો?'

પોતાના વહાલા મિત્રના આવા રોકડા જવાબથી દિલગીર થઇને, હાય-અફસોસ કરીને, પસ્તાવો કરીને, પછી જે બે ચાર દહાડે મળતો હતો તે મિત્રને પૂછ્યું કે, 'તું મને કોર્ટમાં મદદ કરીશ?' ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'હું પણ એ કોર્ટમાં આવી શકું તેમ નથી. ભલે, તારી મરજી હોય તો કોર્ટના દરવાજા સુધી આવીશ, પણ ન્યાયાધીશ પાસે આવીને તારો બચાવ કરી શકું તેમ નથી.' ત્યારે પેલા ત્રીજા મિત્રને બોલાવ્યો, એટલે તેણે તુરતજ કહ્યું કે, 'હું તો તૈયારજ છું. તું મને બોલાવતો નથી, એ તારો વાંક છે. તારી સાથે ઠેઠ ન્યાયાધીશ પાસે આવીશ ને બનશે એટલો તારો બચાવ કરીશ. તારે જરાયે બીવું નહિ. હું તારી સાથે છું એટલે હવે તારે શી ફિકર છે?' છેલ્લા મિત્ર તરફથી આવી રીતે દિલાસો મળવાથી તેને ધીરજ આવી. એ પછી તેઓ કોર્ટમાં ગયા. ત્યાં એ મિત્રે પોતાથી બને એટલો તેનો બચાવ કર્યો.

આપણે પણ એ છેલ્લા મિત્રને પકડવો જોઇએ. એ છેલ્લો મિત્ર કોણ હતો એ તમને ખબર છે? તે ધર્મ હતો. પહેલો માનીતો મિત્ર કે જેણે કોર્ટમાં આવવાની ચોખ્ખી ના પાડી. તે ધન હતું અને જે કોર્ટના દરવાજા સુધી આવવા કબૂલ થયો તે સ્મશાન સુધી આવનારાં સગાંવહાલાં હતાં. ધન અને કુટુંબ તો અહીંજ રહી જશે; પ્રભુના દરબારમાં તો માત્ર ધર્મજ સાથે આવશે. માટેજ મહાત્માઓ કહે છે કે, ધર્મ કરો, ધર્મ કરો, ધર્મ કરો; કારણકે ધર્મ એજ સાચો મિત્ર છે. ઈશ્વરના દરબારમાં આપણા તરફનો વકીલ માત્ર ધર્મજ છે. ધર્મ વિના બીજું કોઈ પણ ત્યાં મદદ કરી શકે તેમ નથી; માટેજ મહાત્મા બુદ્ધે કહેલું છેઃ—

धर्मं कुरु धर्मं कुरु प्रसारय धर्मध्वजम् ।
प्रताडय धर्मदुंदुभिम् प्रधम धर्मशंखम् ॥

અર્થાત્ ધર્મ કરો, ધર્મ કરો, ધર્મની ધ્વજા ફેલાવો, ધર્મનાં નગારાં વગડાવો, ધર્મના શંખ ફૂંકો.

મહાત્મા બુદ્ધે આ વચનો ક્યારે કહેલાં છે એ તમને ખબર છે? મહા કઠિન તપ કરતે કરતે જ્યારે બુદ્ધદેવને ખરૂં જ્ઞાન થયું, ત્યારે તપમાંથી–સમાધિમાંથી ઊઠ્યા પછી સૌથી પહેલાં તેમના મુખમાંથી જે સ્વાભાવિક ઉદ્ગાર નીકળ્યા તે એ વચનો છે.

૧૭૮–સોની જેમ સોનાની રજકણોને સાચવે છે, તેમ ભક્તોએ પળેપળને સાચવવી જોઇએ

સોની જેમ સોનાની રજકણો સાચવે છે, તેમ આપણે આપણા વખતની સેકંડો સંભાળવી જોઇએ. જરાક જેટલી રજકણો મેળવવા માટે પણ સોની કેટલી બધી મહેનત કરે છે? કેટલી બધી સફાઇથી રેતી ભેળી કરે છે? તેને ઝાટકવામાં, ધોવામાં, તાવવામાં, બીજી રેતીથી જુદી પાડવામાં ને તેને સાચવવામાં કેટલી બધી મહેનત લે છે ને કેટલું બધું ધ્યાન આપે છે? એ જો આપણે બરાબર જોયું હોય તો આપણને અજાયબી લાગ્યા વિના રહે નહિ. એમ થોડી થોડી રજકણો ભેગી કરતાં કરતાં અંતે તેમાંથી સોની એટલી બધી કિંમતનું સોનું મેળવે છે કે, આપણને અજાયબી લાગ્યા વિના રહે નહિ. અજાયબી એટલા માટે કે, એવડી નાની રજકણોમાંથી કેટલું બધું સોનું મેળવી શકાય છે!

ભાઇઓ! આટલી બધી માથાફોડ પછી સોની તો માત્ર થોડું સોનુંજ મેળવી શકે છે, પણ ભક્તજન તો સોનાની રેતીની પેઠે વખતના કણને વીણવાથી શુંનું શુંય મેળવી શકે છે! વખતની રેતી તે સેકંડો છે–નાની નાની પળો છે. એ પળોને પ્રભુમાં લગાડી દેવાથી માત્ર સોનુંજ મેળવી શકાય છે એમજ નહિ, પણ તેમાંથી દેવપણું ને સ્વર્ગ પણ મેળવી શકાય છે; માત્ર સ્વર્ગ નહિ પણ ભક્તોને અમરપણું ને ઈશ્વર પણ એ પળોને સાચવવાથીજ મળી શકે છે. એ પળોનો તો સ્વભાવજ છે કે, ચાલ્યાં જવું; પણ જે તેને પકડી રાખી શકે છે એટલે કે તેનો સારો ઉપયોગ કરે છે, તેજ દુનિયામાં સૌથી મોટામાં મોટા માણસ થઇ શકે છે; અને જે એ પળોને ભગવત્સેવામાં લગાડી દે છે, તેજ ભક્ત ઈશ્વરના કૃપાપાત્ર થઈ શકે છે; માટે વખતનો રૂડો ઉપયોગ કરવાની તજવીજ કરો.

આપણી જિંદગી ક્ષણોની બનેલી છે અને ક્ષણોને એક એક થઇને આપણને ખબર પણ ન પડે એવી રીતે, સરી જતાં વાર લાગતી નથી; માટે મહાત્માઓ કહે છે કે, વખતને સંભાળવો ને કાળનું સ્વરૂપ સમજવું, એજ સૌથી કઠિન બાબત છે. વિદ્વાનો કહે છે કે, વખતનું માપ કાઢવાની શીશીમાંથી રેતીના કણ સરી પડે છે, તે માત્ર રેતીનાજ કણ નથી, પણ તે ચળકતા હીરાઓ છે. તે હીરા કરતાં પણ વધારે છે. એ સરી જતો રેતીનો એક એક દાણો તે આકાશના એક એક* તારા કરતાં પણ વધારે છે અને જે એને પકડી શકે છે તેજ પ્રભુને પકડી શકે છે. જો એવી રીતે સરી જતા વખતને ન પકડી શકાય-તેને ભલાં કામોમાં ન વાપરી શકાય તો પછી ભર્તૃહરિ કહે છે તેમ **कालो न यातो वयमेव याताः।** કાળ ગયો નહિ, પણ અમેજ ચાલ્યા ગયા એવું થશે. એમ ન થાય એ સંભાળજો; કારણકે દુનિયામાં બધું પાછું મળશે, પણ ગયો વખત પાછો નહિ મળે. આખી પૃથ્વી આપી દેવાથી પણ એક ક્ષણ પાછી મળી શકશે નહિ, માટે એવો કિંમતી વખત ફોકટ ન જાય એ સંભાળજો. સંસારીઓમાં ને ભક્તોમાં એજ ભેદ છે કે, સંસારીઓ વખતની કિંમત સમજતા નથી એટલે તેને મોજશોખમાં ને આળસમાં ઉડાવી દે છે અને ભક્તો વખતની કિંમત સમજે છે, તેથી તેને ભગવત્સેવામાં લગાડી દે છે, એટલે તેઓ તરી જાય છે. માટે ભાઇઓ! એવા અમૂલ્ય વખતને નજીવા મોજશોખમાં ને વિષયવાસનામાં ઉડાવી ન દો, ઉડાવી ન દો. એને તો પ્રભુસેવામાં ને પ્રભુસ્મરણમાંજ ખરચો.

૫૬

તારે માથે નગારાં વાગે મોતનાં રે;
નથી એક ઘડીનો નિરધાર, તોય જાણ્યા નહિ જગદીશને રે. (ટેક)
મોટા મેલીને રાજ મરી ગયા રે (૨) જોને જાતાં ન લાગી વાર-તોય૦
તારૂં જોબન ગયું જખ મારતું રે (૨) માથે કાળા મટી ગયા કેશ-તોય૦
અંતકાળે લેવાને જમ આવીયા રે (૨) તેનો ભાળી ભયંકર વેશ-તોય૦
રોમ કોટિ વીછું તણી વેદના રે (૨) દુઃખ પામ્યો તું દૈવના ચોર-તોય૦
સગાં સ્વારથી મળ્યાં સૌ લૂંટવા રે (૨) તેનું જરાયે ન ચાલે જોર-તોય૦
જીભ ટૂંકી પડીને તૂટી નાડિયો રે (૨) થયું દેહ તજ્યાનું તત્કાળ-તોય૦
દેવાનંદ કહે ન જાણ્યા મારા નાથને રે(૨)મળ્યો મનુષ્યનો દેહ વિશાળ-તોય૦

* "જાત-મહેનત" નામના પુસ્તકમાંથી.

૧૭૯–ચિતારાની પીંછીથી એમ ન કહેવાય કે, આ ચિત્ર મેંજ બનાવ્યું; તેમજ માણસો પણ પ્રભુનાં હથિયારમાત્ર હોવાથી તેમણે કર્તા-પણાનું અભિમાન કરવું ઘટે નહિ

આપણે જેમ દરેક કામ કોઇ પણ જાતનાં સાધન વડે કે હથિયાર વડે કરીએ છીએ, તેમજ માણસો એ પ્રભુનાં હથિયાર છે. જેમ કુંભારને ચાકડો છે, લેખકને કલમ છે, લુહારને હથોડો છે, ખેડૂતોને હળ છે, દરજીને સોય છે, સુથારને કુહાડો છે, ધોબીને પથ્થર છે, ખલાસીને વહાણુ છે ને ચિતારાને પીંછી છે; તેમજ પ્રભુને કામ કરવા માટે માણસો તેનાં હથિયાર છે; કોઇ પણ કલમને એમ કહેવાનો હક નથી કે, આ પુસ્તક મેંજ લખ્યું; કોઇ પણ હથોડાને એમ કહેવાનો હક નથી કે, આ યંત્ર મેંજ બનાવ્યું; કોઇ પણ સોય એમ નાહ કહે કે, આ ફેન્સી ચોળી મેં બનાવી; અને કોઈ પણ પીંછી એવું અભિમાન નહિ કરે કે, આ ચિત્ર મેંજ બનાવેલું છે; કારણકે તે તો હથિયાર માત્ર છે. જે ખૂબી છે તે તો તેના વાપરનારની છે; તેમજ આપણે પણ પ્રભુનાં હથિ-યાર છીએ. આપણે જે કાંઇ સારાં કામો કરીએ છીએ, તેમાં પ્રભુ-નીજ ખૂબી છે. આપણે તો નિમિત્તમાત્રજ છીએ; માટે આપણાં કામોનું આપણે કોઈ દિવસ જરા જેટલું પણ અભિમાન નહિ કરવું જોઇએ.

ધોબીનો પથ્થર કપડાં સાફ કરવાનો દાવો કરે, સુથારનો કુહાડો ઘર બાંધવાનો દાવો કરે, કુંભારનો ચાકડો દુનિયાની સગવડતા સાચવવાનું અભિમાન કરે અને અસ્રો એવું હુલ્લડ મચાવે કે, માણસોને શોભીતાં બનાવવાનું કામ હુંજ કરૂં છું, તો એ કેટલું બધું ખોટું ? ખરૂં છે કે, એ હથિયારો વડેજ તેઓ-થી થતાં કામ સફાઈથી થાય છે, પણ તેથી કાંઇ એ કામોના કર્તા હથિયારો ગણાય નહિ. એ કામોની જે ખૂબી છે, તે તો એ હથિ-યાર વાપરનારનીજ છે; તેમજ આપણે હાથે થયેલાં ભલાં કામો એ પણ ઇશ્વિરનીજ ખૂબી છે; એટલે કર્તાપણું આપણે માથે ઓઢી લેવું અને એ કામોનું અભિમાન કરવું એ ખુલ્લું પાપ છે. માટે સમજવા છતાં આપણે એવું મહાપાપ નહિ કરવું જોઇએ. પ્રભુ-એ ગીતામાં પણ કહેલું છે કેઃ–

ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति।
भ्रामयन्सर्वं भूतानि यंत्रारुढानि मायया॥

(ગી૦ અ. ૧૮, શ્લો૦ ૬૧.)

અર્થાત્ જેમ સંચામાં ગોઠવેલાં પૂતળાંને તેમાં મૂકેલી કળ મુજબ મરજી પડે તેમ નચાવી શકાય છે, તેમ હે અર્જુન ! આ સર્વ જીવોને તેઓનાં હૃદયમાં રહેલા અંતર્યામી ઈશ્વર પોતાની માયા વડે ફેરવે છે.

પ્રભુ કહે છે કે, તમે તો યંત્રનાં પૂતળાં જેવા છો. તમને ચલાવનાર તો તમારા અંતરમાં રહેલો હું છું; એટલુંજ નહિ પણ પ્રભુ એમ પણ કહે છે કે, તમે તો નિમિત્તમાત્ર છો, એટલે હથિયાર જેવાજ છો; અને તમારાથી જે થાય છે, તે તો મારી કૃપાથીજ. એને માટે પ્રભુએ ખુલાસાથી કહેલું છે કેઃ—

तस्मात्त्वमुत्तिष्ठ यशोलभस्व जित्वाशत्रून्भुंक्ष्व राज्यं समृद्धम्।
मयैवैते निहताः पूर्वमेव निमित्तमात्रं भव सव्यसाचिन्॥

(ગી૦ અ. ૧૧, શ્લો૦ ૩૩)

અર્થાત્ તે માટે તું યુદ્ધ કરવા ઊઠ તથા જશ મેળવ અને શત્રુઓને જીતીને સમૃદ્ધિવાળું રાજ્ય ભોગવ. હે અર્જુન ! યુદ્ધની પહેલાંજ મેં તેઓને મારી નાખેલા છે. તું કેવળ નિમિત્તમાત્ર થા.

ભાઇઓ ! આપણે જે ભલાં અને મોટાં કામો કરીએ છીએ, તેને માટે દયાળુ પ્રભુએ અગાઉથીજ તૈયારી કરી મૂકેલી છે. માત્ર આપણે તેના નિમિત્ત થવાનીજ વાર છે—તેનો લાભ લેવાનીજ વાર છે. પ્રભુની આટલી બધી કૃપાનો ઉપકાર માનવો તો બાજુએ રહ્યો, પણ ઊલટું એવું અભિમાન કરવું કે, બધું હુંજ કરૂં છું, એ કેટલું બધું ખોટું છે ? એ વિચાર તો કરો ! એવી ભૂલ ન થાય માટે દીનતા આણીને પ્રભુને શરણે જાઓ અને પ્રભુની મોટાઇ સમજો. ભાઇઓ ! પ્રભુની મોટાઇ સમજો.

૧૮૦—દુનિયાદારીમાં બહુ ફસાઈ રહેવાથીજ ઈશ્વર-કૃપા આપણી પાસે છતાં તેનો લાભ આપણે લઈ શકતા નથી

એક માણસ યુરોપથી અમેરિકાના નાયગરાનો ધોધ જોવા ગયો. એ ધોધથી સાત માઇલ દૂર હતો, ત્યાં તેણે ધોધનો અવાજ સાંભળ્યો; તેથી ત્યાં રહેતા ખેડૂતને પૂછ્યું કે, 'આ અવાજ શાનો

છે?' ત્યારે તે ખેડૂતે કહ્યું કે, 'એ મને ખબર નથી.' ત્યારે પેલા મુસાફરે અજબ થઈને પૂછ્યું કે, 'શું તમે એ મોટા ધોધને નથી જોયો?' ખેડૂતે કહ્યું કે, 'નહિ, હું તો મારા કુટુંબમાં ને ખેતરમાં-જ લાગેલો છું. ધોધ બોધ જોવાની મને કાંઇ જરૂર નથી. આપણને તો કામ સાથે કામ.' તે ખેડૂતની આ વાત સાંભળી એ મુસાફરને બહુ અજાયબી લાગી. તે બોલી ઊઠયો કે, 'દુનિયામાં આવાં પણ માણસો છે ને? હું પાંચ હજાર માઇલ દૂરથી આ ધોધ જોવા માટે આવેલો છું અને આ માણસ એ ધોધની પાસેજ રહે છે, તોપણ તે જોતો નથી!'

આવીજ રીતે જેઓ દુનિયાદારીમાં અતિશય લોભાઇ જાય છે, તેઓ પણ પોતાની પાસે રહેલી પ્રભુકૃપાને જોઇ શકતા નથી. વ્યવહારની વસ્તુઓ તો દૂર પણ હોય છે અને તેને દેશકાળની અડચણો નડે છે, પણ ઈશ્વરને અને ઈશ્વરની કૃપાને તો કાંઇ અડચણ નડતી નથી, એટલે તે આપણાથી દૂર થઇ શકેજ નહિ; પણ વાત એટલીજ છે કે, આપણે તેને જોવાની દરકાર રાખતા નથી. જો તેને જાણવાની ને સમજવાની ઇચ્છા રાખીએ, તો તે આપણાથી દૂર નથી; પણ આપણે પેલા ખેડૂતની પેઠે દુનિયાદારીમાં એટલા બધા ફસાઇ ગયેલા છીએ કે, પેલા ધોધની પેઠે ઈશ્વર આપણી પાસેજ હોવા છતાં પણ તેને જાણવા સમજવાની આપણે દરકાર રાખતા નથી. એમાં ઈશ્વરનો નહિ, પણ આપણોજ દોષ છે; કારણકે પ્રભુએ તો કહેલું છે કે, 'મને કોઈ વહાલું નથી અને મને કોઇનો દ્વેષ નથી; પણ જે ભક્તિથી મને ભજે છે, તે મારામાં છે ને હું તેમનામાં છું.' માટે ભાઇઓ! ઓશીકે પડેલું રત્ન ગુમાવી ન નાખો, પણ ઈશ્વરકૃપાનો લાભ લેતાં શીખો.

૧૮૧–પાપ કાપવા સારૂજ આપણા પર દુઃખો આવે છે

એક નાના છોકરાને તેની મા ચોળીમસળીને સાબુથી નવરાવવા લાગી, તેથી એ છોકરું રોવા લાગ્યું, તોપણ માએ તેના રોવાની દરકાર કરી નહિ ને જ્યાંસુધી તેના શરીર ઉપર મેલ હતો, ત્યાંસુધી તેને ચોળ્યાજ કર્યું. જ્યારે મેલ બધો નીકળી ગયો ત્યારેજ તે શરીરને ચોળતી અટકી. મેલ કાઢવા માટેજ તે બચ્ચાને તેની મા ધોતી હતી, કાંઇ છોકરા ઉપર તેને વેર નહોતું; તેમજ દુઃખ દેવાની ખાતર તે કાંઇ ધોતી નહોતી, પણ બચ્ચું એ સમજતું

નહોતું માટે રોતું હતું; પણ તેના રોવાથી મા કાંઇ તેને મેલું રાખી મૂકે નહિ; તેમજ આપણને દુઃખ આપવામાં પ્રભુને કાંઈ ફાયદો નથી; પણ આપણાં આગલાં કર્મનાં બંધનો કાપવા સારૂ અને આપણને પાપથી બચાવવા સારૂ તથા જગતનું મિથ્યાપણું જણાવવા સારૂ તે આપણને દુઃખ આપે છે. એટલે પાપ કપાયા વિના આપણા બૂમબરાડાથી તે કાંઇ આપણને છોડી દે તેમ નથી; માટે ભાઈઓ! દુઃખથી નિરાશ ન થાઓ, દુઃખથી નિરાશ ન થાઓ.

૧૮૨–ગાયના હિત માટેજ તેને ગોવાળ લાકડી મારે છે, તેમ આપણા કલ્યાણ માટેજ પ્રભુ દુઃખ મોકલે છે

ગાયને લાકડી મારવાનો કાંઇ ભલા ગોવાળને શોખ હોતો નથી, પણ ગાયો આડે મારગે ન જાય માટે તેને હાંકવી પડે છે તથા વખતે લાકડી પણ મારવી પડે છે. એવી રીતે લાચારીથી કોઇ વખત ગાયને લાકડી મારવી પડે તે ગોવાળને પોતાને ખાતર નહિ, પણ ગાયોના ભલાને માટેજ હોય છે. તેમજ આપણને જે દુઃખ પડે છે, તે પણ આપણા કલ્યાણને માટેજ હોય છે. આપણે પાપમાં ન પડીએ અને પ્રભુને યાદ કરીએ તે સારૂજ આપણને કાંઈ કાંઇ અડચણો આવી પડે છે; કારણકે, સુખ કરતાં દુઃખમાં પ્રભુ વધારે યાદ આવે છે. પ્રભુએ પણ કહેલું છે કેઃ–

चतुर्विधा भजंते मां जनाः सुकृतिनोऽर्जुन।
आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ॥

(ગી૦ અ. ૭, શ્લો૦ ૧૬.)

અર્થાત્ હે ભરતવંશમાં શ્રેષ્ઠ અર્જુન! ભલાં કામ કરવાવાળા ચાર પ્રકારના લોકો મને ભજે છેઃ–(૧) દુઃખી, (૨) ધર્મને તથા પ્રભુને જાણવાની ઇચ્છાવાળા, (૩) ભોગ ભોગવવાનાં સાધનો મેળવવાની ગરજવાળા અને (૪) જ્ઞાની.

ભાઇઓ! આ ચાર પ્રકારના ભક્તોમાં દુખિયાઓને પ્રભુએ પ્રથમ ગણાવેલા છે. તે એટલાજ સારૂ કે માણસો એમ સમજે કે, દુઃખ એ માત્ર દુઃખજ નથી, પણ દુઃખમાં પ્રભુની ભક્તિ છે અને દુઃખથી તો પાપથી બચી શકાય છે; પણ જેમ ગાયને ગોવાળની લાકડી ગમતી નથી, તેમ આપણને દુઃખ ગમતાં નથી. પણ ગાયને એમ ક્યાં ખબર છે કે, એ ગોવાળની લાકડી વિના તો સરકારી

ડબામાં પુરાઈ જવાય; એ લાકડી વિના તો સાંજે પોતાનાં વાછરડાં પાસે પ્યાર કરવા ન પહોંચી શકાય; એ લાકડીને આધીન થયા વિના તો ધણીના ઘરનાં ખાણું ન ખવાય અને એ લાકડી વિના તો વખતે વાઘના મોઢામાં જઈ પડાય. એવું ન થાય માટે ગાયને ન ગમે, તોપણ ગોવાળની લાકડીની જરૂર છે ને એ લાકડીમાં મજા છે; તેમજ આપણને દુઃખ ગમતાં નથી, પણ જો સમજીએ તો તેમાં બહુ આનંદ છે, માટે ભાઈઓ! દુઃખથી કાયર ન થાઓ.

૧૮૩–કાળાં વાદળ આવ્યા પછી વરસાદ આવે છે, તેમ દુઃખ પછી સુખ પણ આવે છેજ

જ્યારે દુઃખ આવી પડે ત્યારે નક્કી સમજવું કે, ભગવાનની કાંઇક વધારે કૃપા આપણી ઉપર ઉતરવાની છે; કારણકે દુઃખ પછી સુખ એ ઈશ્વરનો કાયદો છે. જ્યારે બહુ મેઘલી કાળી અંધારી ઘોર રાત્રી થાય છે, ત્યારે એ અંધારું ઘોર જોઇને લોકો ધારે છે કે, હવે જરૂર વરસાદ આવશે ને ખરેખર એમજ બને છે. થોડાજ વખતમાં ધોધમાર કરતો ધોધબંધ વરસાદ પડવા લાગે છે; તેમજ આપણાં દુઃખો એ પણ અંધારી કાળી મેઘલી રાતના જેવાં છે. તેની પછવાડે વરસાદ એટલે સુખ તૈયારજ છે, પણ વાત એટલીજ છે કે, પવનનું, વાદળાંનું તોફાન થયા વિના સરખો વરસાદ પડે નહિ. એ નાનકડું જરા વારનું તોફાન તો વરસાદ આવવાનું ચિહ્‌ન છે; તેમજ આપણી ઉપર આવી પડતાં દુઃખો એ આપણે માટે આવતાં ભવિષ્યનાં સુખોની નિશાની છે, માટે તમારી નબળી સ્થિતિ જોઇને કદી પણ દિલગીર થશો નહિ; કારણકે બધાય દહાડા કાંઇ સરખા રહેવાના નથી, તેથી સાધુઓ ગાય છે કેઃ–

કવિત

કબહુક બાગ હાથ બાજતે નગારે સાથ,
કબહુક પાઉં પ્યાદે શિર બોજ સહીએ;
કબહુક મેવા મીસરીકે અજીરન હોય,
કબહુક મુઠીભર ચુનગોહી લહીએ;
કબહુક આપ દ્વાર ભીર હૈ ભીખારનકી,
કબહુક આપ જાઇ પર દ્વાર રહીએ;
હારીએ ન હિંમત બિસારીએ ન હરિનામ,
જેહી બિધ રાખે રામ તેહી બિધ રહીએ.

૧૮૪–નવાં પાંદડાં આવવા સારૂ જૂનાં પાંદડાં ખરી જાય છે, તેમ વધારે સુખ મળવા સારૂજ થોડાં સુખ જતાં રહે છે

શરદ્ઋતુમાં ઝાડનાં પાંદડાં ખરી જાય છે તે શા માટે? ઝાડ મરી જાય તે સારૂ નહિ, પણ તેને જૂનાંને બદલે બીજાં નવાં વધારે પાંદડાં આવે તથા ભવિષ્યમાં તે વધારે ફળફૂલ આપે, માટે જૂનાં પાંદડાં ખરી જાય છે. જૂનાં પાંદડાંને ખરતાં જોઈ તે માટે ઝાડ અફસોસ કરે તો એ તેની ભૂલ છે; કારણકે એ ઝાડનું જેટલું જાય છે, તે કરતાં ઘણું વધારે થોડાજ વખતમાં તેને પાછું મળે છે. તેમજ આપણી ઉપર આવી પડતાં દુઃખો અને અડચણો એ પણ વરસાદ આવવાની અગાઉ થતાં જરા વારનાં તોફાનના જેવાં છે; એટલે એવાં ઘડીવારનાં દુઃખો સારૂ રોયા કરવું એ મૂર્ખાઇ છે; કારણકે એ દુઃખો તો ખરી જતાં જૂનાં પાંદડાંના જેવાં છે. એને બદલે તો બીજાં ઘણાં નવાં સુખો આવવાનાં છે. પ્રભુ કયે રસ્તે આપણું કલ્યાણ કરશે તે આપણે શું સમજી શકીએ? માટે ગમે તેવું દુઃખ આવી પડે તોપણ તેથી દિલગીર થવું નહિ જોઇએ, પણ તેને ભગવદ્દઇચ્છા સમજી, તેમાંથી કાંઈક સારૂંજ થશે એમ સમજી, શાંતિથી પ્રભુ ભજતે ભજતે તેને ભોગવી લેવાં જોઇએ.

૧૮૫–ધણીના કામમાં નોકરથી બોલાય નહિ, તેમ પ્રભુની ઇચ્છા મુજબ રહેવામાં આપણે દિલગીર ન થવું જોઇએ

એક નોકરે જોયું કે, ઘરમાં ટેબલ ઊંધું વળેલું છે, કાગળો ફાડી નાખેલા છે, બાટલી ફૂટી ગયેલી છે, ચોપડીઓ જેમતેમ પડેલી છે ને ઘડિયાળ બંધ પડેલું છે. એવું જોઇને તે નોકર બહુ દોડધામ કરવા લાગ્યો, ગડબડ કરવા લાગ્યો અને મિજાજ બગાડી કહેવા લાગ્યો કે, 'આમ કરનાર કોણ છે? હું તેને જોઇ લઇશ.' એટલામાં તેના શેઠે આવીને કહ્યું કે, એ ફેરફાર તો મેં કરેલો છે.' એ સાંભળી તે નોકર તો ચૂપ થઇ ગયો અને પાછું બધું સરખી રીતે ગોઠવવા લાગ્યો; કારણકે ધણી પોતાની સગવડતા મુજબ કરે તેમાં નોકરને વચ્ચે પડવાનો શો હક? તેમજ આપણી ઉપર જે દુઃખો પડે છે, તે ભગવદ્દઇચ્છાથીજ પડે છે; એટલે એ દુઃખો-

ની સામે બડબડવાનો આપણને શો હક છે? પ્રભુ તો ધણીનો પણ ધણી છે. તે ચાહે તે કરે, તેમાં ફોગટની હાયહાયથી શું વળે? આપણા રોવાકકળવાથી તે કાંઇ પોતાના કાયદા થોડોજ ફેરવવાનો છે? માટે ભાઇઓ! દુઃખથી હારી નહિ જતાં પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થાઓ.

૧૮૬–દુઃખની દરકાર રાખે તે ભક્ત શેના?

એક વૈદની વહુ સાજીમાંદી રહેતી અને છતાંયે આનંદીજ રહેતી. તેનું નબળું શરીર જોઇને બીજી બાયડીઓ તેની મશ્કરી કરવા લાગી કે, 'જુઓ, જુઓ, આ વૈદની વહુ?' ત્યારે તેમાંથી એક જણીએ પૂછ્યું કે, 'તમે આવાં નબળાં છો, તોપણ આનંદમાં કેમ છો? તમારાં દુઃખ માટે તમને કાંઇ નથી લાગતું?' ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું કે, 'મારાં દુઃખની મને દરકાર નથી, કારણકે મારો ધણી વૈદ છે. તેણે મારા જેવા તો ઘણાયે દરદીને મારા દેખતાં સાજા કર્યાં છે. એ જ્યારે મન ઉપર લેશે, ત્યારે મારૂં દુઃખ શું વિસાતમાં?' જેનો ધણી ખરો વૈદ હોય, તે વળી દુઃખથી શું કરવા ડરે?

ભાઇઓ! વૈદની વહુને જ્યારે આટલી બધી હિંમત હોય છે, ત્યારે સમર્થ પ્રભુ જેનો ધણી છે, એવા ભક્તજનને પોતાનાં દુઃખની શું પરવા હોય? અને દુઃખની દરકાર રાખે તે ભક્ત શેના? ખરા ભગવદી જીવો તો એમજ સમજે છે કે, જ્યારે તેની નજર પડશે, ત્યારે ન્યાલ થઇ જઇશું; એટલુંજ નહિ, પણ તે દયાળુ વિશ્વંભરની નજર દુઃખીઓની ઉપર સૌથી પહેલી પડશે. એ વખતે દુઃખ તો આશીર્વાદ સમાન થઇ પડશે; માટે ભગવદ્દઇચ્છાએ આવી મળેલાં દુઃખોથી કદી પણ રડતા નહિ.

પદ

સુખ દુઃખ મનમાં ન આણિયે, ઘટ સાથે રે ઘડિયાં;
ટાળ્યા તે કોઇનાં નવ ટળે, રઘુનાથનાં જડિયાં. સુખ દુઃખ૦
નળ રાજા સરીખો નર નહિ, જેની દમયંતી રાણી;
અરધે વસ્ત્રે વનમાં ભમ્યાં, ન મળ્યાં અન્ન ને પાણી. સુખ દુઃખ૦
પાંચ પાંડવ સરખા બાંધવા, જેને દ્રૌપદી રાણી;
બાર વરસ વન ભોગવ્યાં, નયને નિદ્રા ન આણી. સુખ દુઃખ૦
સીતા સરખી સતી નહિ, જેના રામજી સ્વામી;
રાવણ તેને હરી ગયો, સતી મહાદુઃખ પામી. સુખ દુઃખ૦

રાવણ સરખો રાજિયો, જેની મંદોદરી રાણી;
દશ મસ્તક છેદાઈ ગયાં, બધી લંકા લૂંટાણી. સુખ દુઃખ૦
હરિશ્ચંદ્ર રાય સતવાદીઓ, તારાલોચની રાણી;
તેને વિપત્તિ બહુ પડી, ભર્યાં નીચ ઘર પાણી. સુખ દુઃખ૦
સર્વ દેવને જ્યારે ભીડ પડી, સમર્યા અંતરજામી;
ભાવટ ભાંગી ભૂધરે, મહેતા નરસૈનો સ્વામી. સુખ દુઃખ૦

૧૮૭–દુઃખ એ આપણી પરીક્ષા છે

સોનાને સોની અગ્નિમાં તાવે છે, તે કાંઇ તેને બાળી નાખવા સારૂ નહિ, પણ તેની પરીક્ષા કરવા સારૂ અને તેને શુદ્ધ કરવા સારૂ. એવી રીતે સોનાને અગ્નિમાં નાખવાથી તેની કિંમત ઘટતી નથી, પણ ઊલટો એ સોના ઉપરનો આપણો વિશ્વાસ અને ચાહ વધે છે, તથા તેની કિંમત પણ નક્કી થઇ જાય છે; તેમજ પ્રભુ આપણુને જે દુઃખ આપે છે, તે આપણો નાશ કરવા સારૂ નહિ, પણ આપણુને પવિત્ર કરવા સારૂ તથા આપણુને સાચું સુખ આપવાને માટેજ.

ભાઇઓ ! જરૂર યાદ રાખજો કે, સુખનાં તાળાં ખોલવાની ચાવી દુઃખ છે. દુઃખરૂપી ચાવીથી સુખનાં તાળાં જલદી ઊઘડી જાય છે. માટે પ્રભુકૃપાથી–દૈવયોગે એ ચાવી તમને આવી મળે, તો ફેંકી દેશો નહિ, ફેંકી દેશો નહિ; એટલે કે હિંમત હારી જશો નહિ, એથી નિરાશ થઇ જશો નહિ. એમાં પણ લહેજત છે, પણ એ લહેજતની ખબર તમોને હમણાં નહિ પડે. જ્યારે એ ચાવીથી સુખનાં તાળાં ઊઘડી જશે, ત્યારે તેની ખૂબી સમજશો.

૧૮૮–સુખને અર્થે દુઃખ ખમવામાં પણ મજા છે

જમીનના પેટમાં હળપૂણી ભોકાય છે તે શા માટે ? જમીનને સાફ કરવા માટે અને તેને વધારે ફળદ્રૂપ કરવા માટે. યાદ રાખજો કે, જમીનની કિંમત વધારવા માટે અને તેમાંથી વધારે પાક ઉત્પન્ન કરવા માટેજ તેને કોશકોદાળીના ઘા મારવામાં આવે છે, કાંઇ તેને ખરાબ કરવા માટે નહિ; તેમજ આપણી ઉપર જે દુઃખ પડે છે, તે આપણા બૂરા માટે નહિ; પણ આપણે ન સમજી શકીએ તેવી રીતે કાંઇક આપણું ભલું કરવાને માટેજ તે આવે છે, માટે ભાઇઓ ! દુઃખથી હારી ન જાઓ.

જેઓ દુઃખનું રહસ્ય સમજે છે, તે અનુભવી સાધુઓ તો એમજ કહે છે કેઃ—

'ખુબી છે એક દુનિયામાં, મહા દુઃખોજ સહેવામાં.'

કારણકે સુખમાં માયાનું સ્મરણ થાય છે ને દુઃખમાં પ્રભુનું સ્મરણ થાય છે; એટલે દુઃખને ખાતર દુઃખ સારૂં નથી, પણ પ્રભુને ખાતર દુઃખ સારૂં છે. માટે ભગવદ્દઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખોથી દિલગીર ન થાઓ, પણ પ્રભુને ખાતર દુઃખ સહન કરો અને તેમાંથી પણ દિલાસો મેળવો.

૧૮૯–માળી કારણ વિના ડાંખળી પણ કાપતો નથી, તો કૃપાળુ પ્રભુ આપણને કારણ વિના કેમ દુઃખ થવા દે ?

કોઇ કોઇ વખત ઉપર ઉપરથી ને આજુબાજુથી માળી ઝાડને કાપે છે, એ શું તે ઝાડનો નાશ કરવા સારૂ ? નહિ, ભાઇઓ ! એ ઝાડને ખૂબસૂરત બનાવવા માટે, તેની ઉપરના કીડા દૂર કરવા માટે અને તે વધારે ફળફૂલ આપે તે માટે ચતુર માળી ઝાડની કાપકૂપ કરે છે. તેમજ પ્રભુ આપણને કાંઇ ઓછું આપે છે, અથવા આપણને નહિ ગમતી સ્થિતિમાં મૂકે છે, તેનું કારણ કાંઇ આપણા ઉપર તેની અકૃપા છે એમ નથી; પણ તે તો આપણા કલ્યાણને માટેજ છે; પણ આપણે તેનો ખરો ભેદ સમજતા નથી, તેથીજ માથું કૂટયા કરીએ છીએ. ભક્તો કહે છે કે, એવી રીતે દુઃખનો અફસોસ કર્યા કરવો, એ પ્રભુ તરફ અવિશ્વાસીપણું છે અને પ્રભુની સામે થવા જેવું છે; કારણકે તમે વિચાર તો કરો કે, એક ગામડિયો જંગલી માળી પણ ખરા કારણ વિના ઝાડની ડાંખળી કાપતો નથી કે પાંદડાં તોડતો નથી, ત્યારે કૃપાનો સાગર આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ આપણને વિના કારણ દુઃખ કેમ આપશે ? જે કારણ સારૂ તેણે દુઃખ આપેલું છે, તે કારણનો નાશ થાય એટલે તુરતજ દુઃખ એની મેળેજ ચાલ્યું જશે, માટે દુઃખથી હારી ન જાઓ, દુઃખથી હારી ન જાઓ.

૧૯૦–આ દુનિયામાં દુઃખ તો ભોગવવાંજ પડશે પછી ગમે તો તે હસીને ભોગવો કે ગમે તો રડીને ભોગવો

સુખદુઃખ તો જન્મમરણની સાથેજ છે, માટે તે તો ભોગવવાંજ પડશે; કારણકે આપણાં શરીરનું બંધારણજ એવા પ્રકારનું છે અને આ દુનિયાની રચનાજ એવા પ્રકારની છે કે, કોઇ પણ જીવોને સુખદુઃખ આવ્યા વિના રહેજ નહિ. માટેજ પ્રભુએ પણ કહેલું છે કેઃ–

मात्रास्पर्शास्तु कौंतेय शीतोष्णसुखदुःखदाः।
आगमापायिनोऽनित्यास्तांस्तितिक्षस्व भारत॥

(ગી૦ અ. ૨, શ્લો૦ ૧૪.)

અર્થાત્ હે અર્જુન ! ટાઢ, તડકો વગેરે વિષયોની સાથે ઇન્દ્રિયોનો સંબંધ થવાથી સુખદુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. એ સુખદુઃખ તો આવે ને જાય એવા સ્વભાવનાં છે, એટલુંજ નહિ પણ થોડીકજ વાર રહેનારાં છે, માટે હે અર્જુન ! તેને તું સહન કર.

ભાઇઓ ! પ્રભુ આપણને હુકમ કરે છે કે, તારે સુખદુઃખ તો ખમવાંજ જોઇએ, ખમવાંજ જોઇએ; એટલુંજ નહિ, પણ તે તો એમ કહે છે કે, ખમવાંજ જોઇશે; કારણકે પ્રાણીઓનું બંધારણજ એવું છે અને કુદરતના નિયમોજ એવા છે કે, જ્યાંસુધી આપણો દેહ રહે ત્યાંસુધી સુખદુઃખ થયા વિના રહેજ નહિ. એ સુખદુઃખમાંથી આપણે કોઈ પણ રીતે છૂટી શકીએ તેમ નથી, એટલે તે આપણે રોતે રોતે કે હસતે હસતે ગમે તે રીતે પણ ભોગવવાં પડશે; કારણકે ઇન્દ્રિયો અને વિષયોના સંબંધમાંજ સુખદુઃખ છે અને જ્યાંસુધી આપણું શરીર છે તથા જ્યાંસુધી આપણે આ દુનિયામાં રહીએ છીએ ત્યાંસુધી કોઇ પણ દેશમાં, કોઇ પણ કાળમાં કે કોઇ પણ સ્થિતિમાં એક ક્ષણ પણ આપણે વિષયો અને ઇન્દ્રિયોના સંબંધ વિના રહી શકીએજ નહિ; અને આ દુનિયામાં તથા આ જિંદગીમાં જે સુખદુઃખ છે, તે એ સંબંધમાંજ છે, માટે તે ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી. જે બાબતમાં આપણો કાંઈ ઉપાયજ નથી, તેમાં રોયા કરવાથી શું ફાયદો ? માટે ભાઇઓ ! શાંતિથી દુઃખને સહન કરો.

ઝૂલણા છંદ

તંતુ કાચા તણો તાણો સંસાર છે,
સાંધીએ સાત ત્યાં તેર તૂટે;
શરીરે આરોગ્ય તો યોગ્ય સ્ત્રી હોય નહિ.
યોગ્ય સ્ત્રી હોય ખોરાક ખૂટે;
હોય ખોરાક તો ન હોય સંતાન ઉર,
હોય સંતાન રિપુ લાજ લૂટે;
કોઇ જો શત્રુ નવ હોય દલપત કહે,
સમીપ સંબંધીનું શરીર છૂટે.

૧૯૧–પ્રભુના હુકમથીજ દુઃખ આવે છે, માટે તે ભોગવવાંજ પડશે

દુઃખ આવી પડવાથી બડબડવું ને દિલગીર થવું, એ પ્રભુની સામે થવા જેવું છે; કારણકે પ્રભુનો હુકમ માનવાને આપણે આપણા ધર્મથી બંધાયેલા છીએ; એટલુંજ નહિ પણ, આપણા શરીરની રચના તથા જગતની પ્રકૃતિના બંધારણથી પણ આપણે પ્રભુનો હુકમ માનવાને બંધાયેલા છીએ. એ સિવાય બીજું એ પણ સમજવાનું છે કે, આપણી ઉપર જે દુઃખો આવી પડે છે, તે ભોગવવાનો પ્રભુનો હુકમ છે; માત્ર એટલુંજ નહિ, પણ એ દુખો પ્રભુનાં મોકલેલાં છે અને તે ભોગવવાની ઇચ્છા ન રાખીએ તોપણ તે ફરજિયાત ભોગવવાંજ પડે છે. એમાંથી છટકી જવાનો કોઇ પણ ઉપાયજ નથી; કારણકે પાપની શિક્ષા કરવા માટે તથા પાપથી બચાવવા માટે દયાળુ પ્રભુએ આપણી ઉપર દયા કરીને દુઃખોને મોકલેલાં છે, એટલે તે ભોગવ્યા વિના છૂટકોજ નથી. પ્રભુએ પણ કહેલું છે કેઃ—

बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहः क्षमा सत्यं दमः शमः ।
सुखं दुःखं भवोऽभावो भयं चाभयमेव च ॥
अहिंसा समता तुष्टिस्तपो दानं यशोऽयशः ।
भवंति भावा भूतानां मत्त एव पृथग्विधाः ॥

(ગી૦ અ. ૧૦, શ્લો૦ ૪–૫.)

અર્થાત્ બુદ્ધિ, જ્ઞાન, મોહરહિતપણું, ક્ષમા, ઇન્દ્રિયોને જીતવી, મનને જીતવું, સુખદુઃખ, ઉત્પત્તિ, વિનાશ, સત્તા, ભય, અભય તથા અહિંસા, સમતા, સંતોષ, તપ, દાન, યશ ને અપયશ એવા જુદા જુદા પ્રકારના ભાવો પ્રાણીઓને મારાથીજ થાય છે.

આવી રીતે જ્યારે દરેક ચીજ પ્રભુનીજ આપેલી છે, ત્યારે તેની સામે થવું એ પ્રભુની સામે થવા જેવું છે; માટે ભાઇઓ ! દુઃખથી હારી જઇ પ્રભુની સામે ન થાઓ, પણ દુઃખને શાંતિથી ભોગવી પ્રભુને પ્રસન્ન કરો.

પદ

સબ દિન હોત ન એક સમાન. (ટેક)
એક દિન રાજા હરિશ્ચંદ્ર ગૃહ, સંપત્તિ મેરુ સમાન;
એક દિન જાય શ્વપચ ગૃહ સેવત,અંબર હરત મશાન. સબ૦
એક દિન સીતા રુદન કરત હૈ, મહાવિપિન ઉદ્યાન;
એક દિન રામચંદ્ર મિલ દોઉ, વિચરત પુષ્પવિમાન. સબ૦
એક દિન રાજા રાજ યુધષ્ઠિર, અનુચર શ્રીભગવાન;
એક દિન દ્રૌપદી નગ્ન હોત હૈ, ચીર દુઃશાસન તાન. સબ૦
પ્રકટત હૈ પૂરવકી કરની, તજ મન શોચ અજાન;
સૂરદાસ ગુણ કહાં લગ વરણો, વિધિકે અંક પ્રમાન. સબ૦

૧૯૨–ખાતર સારા ખેતરમાંજ નખાય છે, તેમ પ્રભુના વહાલા હોય તેનેજ દુઃખ પડે છે

કયા ખેતરમાં ખાતર નાખવામાં આવે છે, એ તમને ખબર છે ? જે સારૂં ખેતર હોય તેમાંજ ખાતર નાખવામાં આવે છે અને ખરાબ ખેતરોને તો પડતરજ રાખવામાં આવે છે. છાણ, મૂતર, વિષ્ઠા, હાડકાં તથા ગામનો કચરો ને ગટરનું ગંધાતું પાણી ખાતરમાં હોય છે. એવી આપણને ખરાબ દેખાતી ચીજો ભલો ખેડૂત પોતાનાં સારાં ખેતરમાં ખાસ નાખે છે; કારણકે તે ખાતર છે અને ખાતરની ખૂબી એ છે કે, બહુ સારો પાક આપવો. આપણા ગામનો કચરો સારા ખેતરમાં પડવાથી જ્યારે સારો પાક આપે છે, ત્યારે ભક્તજનરૂપી ભલી જમીનમાં પડતું દુઃખરૂપી ખાતર કેટલો બધો સારો પાક આપશે,એ ખ્યાલ તો કરો ? માટે ભાઇઓ ! આજથી યાદ રાખજો કે, ભક્તજન ઉપર આવી પડતી અડચણો તે ખરાં દુઃખો નથી, પણ ખાતર છે. ખાતર જરા ગંધાય તો ખરૂં, પણ તેનો ફાયદો ઘણો છે; તેમજ દુઃખ ભોગવવાં વસમાં તો લાગશે, પણ તે શાંતિથી સહન કરવામાં બહુ મોટું ફળ છે, તે યાદ રાખજો.

૧૯૩–ફૂલ તૂટે તોજ દેવ ઉપર ચડે, તેમ માણસો દુઃખ ખમે તોજ પ્રભુને પામી શકે છે

સુંદર ફૂલોને અને મીઠડી કળીઓને આપણે ઝાડ ઉપરથી તોડી લઇએ છીએ, તે શા માટે? શું તેને દુઃખ દેવા માટે? ના, ના, તેને ઉપયોગી બનાવવા માટે, તેને દેવ ઉપર ચડાવવા માટે. જો એ ફૂલોને તોડયા વિના એમ ને એમ એ ઝાડ ઉપર રહેવા દીધાં હોત, તો તો તે થોડાજ વખતમાં કરમાઇ જાત અને પોતાની મેળે ખરી જાત અને જો એમ થાત તો તે અવગતે જાત; કારણકે તેના જન્મની સાર્થકતા થાત નહિ. કોઇ પણ વસ્તુના જન્મની સાર્થકતા તેના ઉપયોગીપણાથીજ થાય છે; અને ઉપયોગીપણું દુઃખથીજ આવે છે; માટે પોતાની ઉન્નતિને ખાતર તથા ઇશ્વરને પામવા સારૂ માનવજાતને દુઃખ વિના ચાલે તેમ નથી. ઝાડ ઉપરથી ફૂલ તોડાય છે; એટલુંજ માત્ર નહિ, પણ તોડયા પછી પણ તેની ડાંખળીઓ ને પાંખડીઓ જુદી જુદી કરવામાં આવે છે. એ પછી તેમાં સોય ભોંકવામાં આવે છે, ત્યારેજ તેની માળા થાય છે અને ત્યારેજ તે દેવ ઉપર ચડી શકે છે. એવા સંસ્કાર થાય ત્યારેજ તે સુંદરીઓનાં કોમળ હૃદય ઉપર રહી શકે છે, અને એવાં દુઃખ ભોગવે, ત્યારેજ તે રાજાઓના મુગટમાં જઇ શકે છે. એ પછી પોતાની બહારથી રાજાઓને, સુંદરીઓને તથા દેવોને પણ તે શોભાવે છે. યાદ રાખજો કે, આટલી બધી ઉત્તમતા દુઃખ ખમવાથીજ તેઓમાં આવે છે; માટે ભાઇઓ! દુઃખથી દિલગીર નહિ થતાં એમજ સમજજો કે, દુઃખમાં પણ કુદરતી દિલાસો છે, દુઃખમાં પણ આશીર્વાદ છે, દુઃખમાં પણ ઇશ્વરની કૃપા છે અને ધર્મનાં દુઃખો શાંતિથી સહન કરવાથીજ ઇશ્વરને પામી શકાય છે; માટે દુઃખથી દિલગીર નહિ થવાનો ઠરાવ કરો.

૧૯૪–અનંત કાળના મોક્ષ–સુખ માટે દુનિયાનાં થોડાં દુઃખ ભોગવી લેવાં, એ તો શૂળીનું સંકટ સોયથી પતાવી દેવા જેવું છે

ભાઇઓ! આપણે સમજીએ તો ભગવદ્દઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખો તો આશીર્વાદ જેવાં છે; કારણકે એથી તો શૂળીનું સંકટ સોયમાં પતી જાય તેમ છે. તમે વિચાર તો કરો કે, જેને

જન્મદેશનિકાલની સજા થવાની હોય, તેને પાંચ પંદર દિવસના સાદા કેદખાનાથી છૂટકો થઇ જતો હોય તો તે ભોગવી લેવાને કોણ ના પાડે? તેમજ નરકમાંથી જો બચાતું હોય, તો આ દુનિયાનાં થોડાંક દુઃખ ભોગવી લેવામાં શું મોટી વાત છે? પણ આવા ખુલાસા આપણે ખુલ્લી રીતે સમજતા નથી, તેથીજ નાનાં નાનાં દુઃખો આપણી પાસે મોટા પહાડ જેવાં થઈ પડે છે; પણ જો સમજીએ તો વાતમાં માલ કાંઇ નથી. ઊલટું એમજ લાગી જાય કે, દુઃખરૂપે પ્રભુની દયાજ આપણી ઉપર વરસે છે, પણ આપણે તેને સમજતા નથી, એટલે તેનો લાભ લઇ શકતા નથી. તેથીજ દુઃખ દુઃખ કૂટચા કરીએ છીએ; માટે દુઃખથી હિંમત નહિ હારી જતાં એમજ સમજો કે, પ્રભુને અર્થે શાંતિથી અહીં થોડાં દુઃખો ભોગવી લેવાં, એ શૂળીનું સંકટ સોયે પતાવવા જેવું છે.

૧૯૫–પાપની શિક્ષારૂપ દુઃખ ભોગવી લેવાથી પાપ કપાઇ જઇને પ્રભુની દયા જલદી ઊતરે છે

એક બાપને બે દીકરા હોય, તે બન્ને જણા કાંઇ ગુનો કરે, તેથી દિલગીર થઇને બાપ તે બન્ને છોકરાને યોગ્ય શિક્ષા કરે; એ વખતે એક છોકરો પોતાની ભૂલ કબૂલ કરી નમી જઇને બાપની માફી માગે અને બીજો બાપની શિક્ષાની સામે થાય, તેમાં ફાયદો કોને? જે છોકરો પશ્ચાત્તાપ કરે, માફી માગે ને માર ખમી રહે, તેની ઉપર બાપની દયા જલદી ઊતરશે અને જે છોકરો બાપના મારની સામે થાય, તેને કાંઇ બાપ છોડી દેવાનો નથી. સામે થવાથી ઊલટો તે બે ચાર લાત વધારેજ ખાશે. તેમજ દૈવેચ્છાથી આપણી ઉપર આવી પડતાં દુઃખો, એ પણ આપણા પાપની શિક્ષા છે. ધીરજથી એ શિક્ષા ખમવાથીજ પ્રભુની દયા આપણે મેળવી શકીશું; પણ એ શિક્ષાની–એ દુઃખોની સામે થવાથી–એટલે કે હાયહાય કરવાથી તો ઊલટા વધારેજ દુઃખી થઈશું; માટે ભાઇઓ! સુખથી ફુલાઇ જાઓ નહિ અને દુઃખથી હારી જાઓ નહિ, પણ જેમ પ્રભુ રાખે તેમ આનંદથી રહો.

૧૯૬–કૂતરો અજાણ્યો હોય ત્યાંસુધીજ તેને બાંધવો પડે છે, તેમ આપણામાં પાપ હોય ત્યાંસુધીજ દુઃખ રહે છે

કૂતરો જ્યાંસુધી અજાણ્યો હોય, બધાની સામે ભસતો હોય, આડોઅવળો ભાગી જતો હોય અને ધણીના હુકમમાં રહેતો ન હોય, ત્યાંસુધીજ તેને સાંકળે બાંધવો પડે છે; પણ જ્યારે એ બધું પોતાનું જંગલીપણું તે મૂકી દે અને ધણીના હુકમમાં તથા દુનિયાદારીના વિવેકમાં આવી જાય છે, તથા ઇસારામાં સમજી જઇ ધણીની પાછળ પાછળ દોડતો જાય છે, ત્યારે તેની સાંકળ કાઢી નાખી તેને છૂટો મૂકવામાં આવે છે; તેમજ જ્યાંસુધી આપણામાં પાપ છે અને આપણે ખરા ભક્ત થયા નથી, ત્યાંસુધીજ દુઃખ આપણી પાસે આવે છે. ભક્ત થયા પછી–પ્રભુની ઇચ્છામાં આપણી ઇચ્છા મિલાવી દીધા પછી દુઃખ રહેતું નથી અને પાપને છોડી દીધા પછી બંધન પણ રહેતું નથી. એ બધું તો સર્વાત્મભાવથી પ્રભુને શરણે ન જઇએ ત્યાંસુધીજ છે, માટે દુઃખથી છૂટવું હોય તો અજાણ્યા કૂતરાની પેઠે પ્રભુથી અજાણ્યા ન રહો; પણ તમારા વિકારોને છોડી પ્રભુને શરણે જાઓ. એ સિવાય દુઃખથી છૂટવાનો બીજો એકેય માર્ગ નથી. બહુ રોયા કરવાથી ને બહુ હાયહાય કરવાથી તથા અફસોસ કર્યા કરવાથી કાંઇ દુઃખ નહિ જાય, પણ પાપને છોડી પ્રભુને શરણે જવાથીજ દુઃખ જશે, માટે ભાઇઓ ! દુઃખથી છૂટવા સારૂ કોઇ પણ રીતે, કોઇ પણ રસ્તે, સર્વાત્મભાવથી પ્રભુના માર્ગમાં આવો, પ્રભુના માર્ગમાં આવો, પ્રભુના માર્ગમાં આવો.

૧૯૭–વૈદ પણ બનતા સુધી કડવી દવા આપતો નથી, ત્યારે આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ વિના કારણ દુઃખ કેમ આપશે?

આપણી ઉપર દુઃખ ક્યારે પડે છે, એની તમને ખબર છે? દુઃખ એ કાંઈ મજાની ચીજ નથી, એ તો માત્ર લાચારીનો ઉપાય છે. હુશિયાર વૈદ પણ બનતા સુધી કડવી દવા નથી આપતો અને ગરીબમાં ગરીબ મા પણ બનતા સુધી પોતાના છોકરાને હલકો ખોરાક નથી આપતી; ત્યારે વિચાર કરો કે, સુખનું સ્વરૂપ ને આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ આપણને ચાહીને દુઃખ કેમ

આપશે ? એ તો જ્યારે આપણે શાસ્ત્રને ન માનીએ, ગુરુઓની દરકાર ન રાખીએ, મોટા પુરુષોએ બતાવેલા સલામત માર્ગે ન ચાલીએ, ધર્મને બાજુએ મૂકીએ, અંતઃકરણની સલાહ ઉપર પાણી ફેરવીએ, સ્વર્ગનાં સુખોથી પણ ન લલચાઇએ અને નરકની વેદનાની વાતોથી પણ ન ડરીએ, ત્યારે લાચાર થઇને પ્રભુને દુઃખનો છેલ્લો ઇલાજ લેવો પડે છે અને તે પણ આપણા ભલાનેજ માટે; કારણકે દુઃખથી માણસ લાચાર થઇને છેવટે પ્રભુની તરફ વળે છે. એવી રીતે પોતાની તરફ ખેંચવા માટેજ પ્રભુ આપણને દુઃખ આપે છે, માટે ભગવદ્દઇચ્છાથી આવી પડેલાં દુઃખો આપણે ધીરજથી ખમવાં જોઇએ.

૧૯૮–ભક્તિનો બદલો ઇચ્છવો એ પ્રભુ ઉપર અવિશ્વાસ કરવા જેવું છે

ભક્તિના પ્રકરણમાં શ્રદ્ધાની અંદર સર્વ બાબતો સમાઇ જાય છે; કારણકે શ્રદ્ધા એ રૂપિયા બરાબર છે અને બીજાં સાધનો તે દોકડા બરાબર છે. જો આપણા હાથમાં રૂપિયો હોય તો ઘણાયે દોકડા આવી શકે તેમ છે; પણ આપણે પ્રભુ પાસે આપણી ભક્તિનો બદલો માગીએ છીએ, એટલે કે આપણી પાસેનો રૂપિયોજ ખોઈ નાખીએ છીએ, આપણી બધી મૂડીજ ગુમાવી દઇએ છીએ અને ભીખ માગીએ છીએ; કારણકે વિશ્વાસ એજ ભક્તિની મૂડી છે, એટલે ભક્તિના બદલાની આશા રાખવી, એ વિશ્વાસ ખોઇ નાખવા જેવું છે. જો પ્રભુ ઉપર આપણને પૂર્ણ વિશ્વાસ હોય, તો પછી તેની પાસે ભક્તિનો બદલો માગવાની જરૂર રહેતી નથી; કારણકે ભક્તનું યોગક્ષેમ કરવાને તે બંધાયેલાજ છે અને આપણા કરતાં પણ તે આપણું કલ્યાણ વધારે સારી રીતે સમજે છે; માટે તેની ઇચ્છાને આધીન થવામાંજ મજા છે, તેની સામે થઇને માગવામાં મજા નથી. માગવું એ તો અવિશ્વાસીપણું છે ને હલકાઈ છે. પ્રભુએ પણ ગીતામાં કહેલું છે કેઃ–

दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय।
बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥

(ગી૰ અ. ૨, શ્લો૰ ૪૯.)

અર્થાત્ ફળની ઇચ્છા રાખ્યા વિના જે કર્મ કરવાં તેજ ઉત્તમ છે. ફળની ઇચ્છાવાળાં કર્મ તો ઊતરતા પ્રકારનાં છે; માટે હે

અર્જુન ! ઈશ્વરને પામવા સારૂ તું ફળની ઇચ્છા રાખ્યા વિના કર્મ કર. ભક્તિના બદલાની ઇચ્છા રાખનારાઓ તો લોભિયા છે.

માટે ભાઇઓ ! ભક્તિના બદલાની ઇચ્છા રાખી અવિશ્વાસી નહિ બનતાં ભગવદ્‌આશરાનું બળ રાખી વિશ્વાસી જીવન ગાળતાં શીખો, એ સંસારસાગર તરવાનો સહેલો રસ્તો છે.

૫૬

ભાવ થકી નિત ભજીએ પ્રભુને, ભાવ થકી નિત ભજીએ. (ટેક)
સુખ દુઃખાદિ ધર્મ દેહના, અંતર એમ સમજીએ. પ્રભુને૦
વિષયવાસના સૌ દુઃખ કારણ, સમજી તેને તજીએ. પ્રભુને૦
ભજન પ્રતાપે સાધન સાચું, સ્વર્ગ તણું તો સજીએ. પ્રભુને૦

૧૯૯–ઝાડની નીચે પણ છાયા ને ફળ મળે છે, તો પ્રભુને આશરે રહેવાથી કેટલું બધું મળશે ?

ઝાડ તો જડ છે, તોપણ આપણે કોઈ પણ ઝાડની નીચે બેસીએ તો તેની છાયા મળે છે અને વખત આવ્યે ફળ પણ મળે છે. માણસો હજારો વિકારોથી ભરેલાં છે, તોપણ કોઇ માણસને આશરે રહીએ, તો તે પણ પ્રસંગોપાત પોતાની યથાશક્તિ મદદ આપણને કરે છે. આપણે સૂકા લાકડાને આશરે રહીએ તો તે પણ આપણને પાણીમાં ડૂબવા દેતું નથી. લાકડાંનાં વહાણ પણ આપણને સહીસલામત કિનારે પહોંચાડે છે, ત્યારે જો આપણે પ્રભુને આશરે રહીએ–પ્રભુનું શરણ પકડી લઇએ, પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થઈ જઇએ, તો આપણે કેટલું બધું મેળવી શકીએ ? એ ખ્યાલ તો કરો. ઝાડ કરતાં, લાકડાં કરતાં અને આપણા પટેલો, શેઠિયાઓ તથા કારભારીઓ કરતાં ઈશ્વર કેટલો બધો મહાન છે ને કેટલો બધો શ્રેષ્ઠ છે, એ વિચાર તો કરો. એવા મહાપવિત્ર સર્વવ્યાપક ઈશ્વરને શરણે જવામાં આપણને અડચણ શું છે ? અને તેના શરણમાં ગયા પછી આપણે તેની પાસેથી કાંઇ પણ શા માટે માગવું જોઇએ ? શું તેને આપણી ફિકર નથી ? શું તે આપણું કલ્યાણ શેમાં છે એ નથી સમજતો ? શું તેની મહાન દયા વિના આપણે આજ સુધી જીવી શકયા છીએ ? ભાઇઓ ! તેની દયા તો અખંડ છે. આપણને આપણા કલ્યાણની જે વસ્તુ આજ સુધીમાં મળી ગઈ છે તે સાચવવાને અને આપણી યોગ્યતા પ્રમાણે નવી આપવાને તે બંધાયેલો છે. આપણને માગવું

પડે એવું તેણે રાખ્યુંજ નથી અને ખરા ભક્તોને પ્રભુ સિવાય–પ્રભુને છોડીને બીજું માગવા લાયક શું હોય? માટે ભાઇઓ! પૂર્ણ પ્રેમ આણીને અંતરના વિશ્વાસથીને હૃદયના બળથી, સર્વાત્મભાવથી પ્રભુને શરણે જાઓ, પ્રભુને શરણે જાઓ.

૨૦૦–ઇચ્છાઓને રોકવી, એ તપ છે

તપ એટલે શું? મહાત્માઓ કહે છે કે, પોતાની ઇચ્છાઓનો ભોગ આપવો તેનું નામ તપ છે. ઇચ્છાને કેવી રીતે રોકવી તેને માટે કહ્યું છે કેઃ–

એક સાધુને કોઇ ગૃહસ્થે પોતાને ઘેર ભિક્ષા લેવા આવવા કહ્યું. સાધુએ કહ્યું કે, ‘મને તો આજે દૂધપાક ખાવાની ઇચ્છા થઇ છે.’ તે ગૃહસ્થે કહ્યું કે, ‘ત્યારે તો મહારાજ બહુ સારૂં, આજે મારે ઘેર દૂધપાકજ બનાવેલો છે.’ એ સાંભળી તે સાધુએ કહ્યું કે, ‘હવે મારે દૂધપાક નથી ખાવો.’ ગૃહસ્થે કહ્યું કે, ‘મહારાજ! આમ શું કરો છો? હમણાંજ કહ્યું કે, મને દૂધપાક ખાવાની ઇચ્છા થઈ છે; અને જ્યારે દૂધપાક તૈયાર છે, ત્યારે કહો છો કે, મારે તે નથી ખાવો, આમ કરવાનું કારણ શું?’ ત્યારે સાધુએ કહ્યું કે, ‘મને દૂધપાક ખાવાની ઇચ્છા થઈ, માટે તે ખાવો નથી.’ શેઠે પૂછ્યું કે, ‘એમ કરવાનું કાંઈ કારણ? ત્યારે સાધુએ કહ્યું કે, ‘હા, એમ કરવું એનું નામ તપ છે. આપણી ઇચ્છાઓને રોકવી–આપણા મનને મારવું, તેનું નામ તપ છે.’

જો મનની ઇચ્છા મુજબ કર્યા કરીએ, તો એ ઇચ્છાઓનો આરો ક્યાં આવે? એક ઇચ્છા પૂરી થતા પહેલાં તેમાંથી બીજી દશ ઇચ્છાઓ પેદા થાય છે અને એ દશમાંથી બીજી સો થાય છે; પણ એક ઇચ્છાને દાબી દેવાથી બીજી દશ ઇચ્છાને દાબી શકાય છે. માટે આપણી વધતી જતી ઇચ્છાઓને દાબવી–રોકવી એનું નામ તપ છે. એથી વસ્તુઓનો મોહ છૂટતો જાય છે, વિષયો ફીકા લાગતા જાય છે, ઇન્દ્રિયો શાંત થતી જાય છે અને પ્રભુના રસ્તામાં સહેલાઈથી આગળ વધી શકાય છે; માટે લાચારીને લીધે કદાચ પ્રભુને નામે આપણાથી બીજું કાંઇ ન આપી શકાય, તો ફિકર નહિ, પણ આપણી ઇચ્છા તેને આપી દઇએ એટલે પછી બીજું કાંઇ પણ આપવાનું બાકી રહેતું નથી; અને મન મારવું

શીખ્યાથીજ પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થઇ શકાય છે તથા પ્રભુને આપણી ઇચ્છા આપી શકાય છે. એનું નામજ તપ છે અને તે સાત્ત્વિક તપ છે. એવી રીતે મનને મારતાં શીખવાથી વ્યવહારના ઘા ખમવા ભારે પડતા નથી અને એવી ખામોશ રાખવાથી જિંદગીમાં સરળતા થઈ પડે છે. આ તપ થોડુંઘણું બધાથી બની શકે એવું છે; માટે ભાઇઓ! મનને રોકતાં શીખો, મનને રોકતાં શીખો.

૨૦૧–છોકરો બાપનું અપમાન કરે એ કેવું ખરાબ? ત્યારે આપણે જગત્‌પિતાનું અપમાન કરીએ છીએ તેનું શું?

બીજા માણસો કદાચ આપણું અપમાન કરે તો તેની ઓછી દરકાર રહે છે, પણ ખુદ્દ આપણાં છોકરાંઓ આપણું અપમાન કરે, એ તો બહુજ ખરાબ લાગે છે અને તેમાં પણ જેની ઉપર બહુ મહેનત કરી હોય તથા જેની તરફથી સારી આશા રાખી હોય તે ભણેલાંગણેલાં જુવાન છોકરાંઓ માબાપનું અપમાન કરે, એ તો બહુ જુલમનીજ વાત થઇ પડે છે; તેમજ જે જીવો પ્રભુથી પેદા થયેલા છે અને પ્રભુમાંથી જીવન મેળવે છે, તેજ જીવો પ્રભુની સામે થાય ને પ્રભુનું અપમાન કરે, તે પ્રભુને બહુ ખરાબ લાગે છે. પશુઓ, કીડા, પતંગિયાં ને ઝાડપાન વગેરે જીવો બાળક જેવા છે. નાનાં બાળકો બાપની મૂછ ખેંચે, ખોળામાં મૂતરી પડે, અથવા રોતાંરોતાં હાથપગ પછાડતાં લાત મારી લે, તે તેના અજ્ઞાનપણાને લીધે–બચ્ચાંઓ ઉપરના પ્રેમને લીધે બાપ ખમી લે છે; પણ જુવાન છોકરાથી જાણીજોઇને કાંઇ બાપની મૂછો ખેંચાય નહિ અને પોતાના ધૂળ જેવા સ્વાર્થ સારૂ કાંઇ બાપને લાત મરાય નહિ; અને જો કદાચ લાત મારે તો બાપ ગમે તેવો ભલો હોય અને એ લાતથી તેને પોતાને કાંઇ હરકત ન થાય, તોપણ પોતાના છોકરાનાજ ભલા સારૂ કદી પણ તે સાંખી શકે નહિ; તેમજ માણસો છે તે પ્રભુનાં ભણેલાંગણેલાં જુવાન છોકરાં જેવાં છે અને બીજાં પ્રાણીઓ છે તે નાનાં બાળકો જેવાં છે; એટલે બીજાં પ્રાણીઓના ગુનાઓ માફ થશે, પણ માણસોનાં પાપો ખરા પશ્ચાત્તાપ વિના અને ખરા પરમાર્થ વિના માફ થઇ શકે

તેમ નથી; માટે ભાઇઓ ! સમજતાં છતાં પણ સ્વાર્થમાં આંધળા થઇને આપની તરફ લાત ન ફેંકો; પણ થઈ ગયેલી ભૂલોનો પશ્ચાત્તાપ કરીને પ્રભુની પાસે માફી માગો અને થઈ ગયેલી ભૂલોના બદલામાં બીજાં વધારે સારાં કામો કરો, એટલે દયાળુ પ્રભુ તમોને અવશ્ય માફી આપશે.

૫૬

હરિ જેવો તેવો હું દાસ તમારો, કરુણાસિંધુ ગ્રહો કર મારો. (ટેક)
સાંકડાના સાથી શામળિયા, છો બગડયાના બેલી;
શરણે પડયો ખળ અમિત કુકરમી તદપિ ન મૂકો હેલી. હરિ૦
નિજ જન જૂઠાની જાતી લજ્જા, રાખો છો શ્રીરણછોડ;
શૂન્યભાગને સફળ કરો છો, પૂરો બરદ બળ કોડ. હરિ૦
અવળાનું સવળું કરો સુંદરવર, જ્યારે જન જાય હારી;
અયોગ્ય યોગ્ય પતિત કરો પાવન, પ્રભુ દુઃખ દુકૃતહારી. હરિ૦
વિનતિ વિના રક્ષક નિજ જનના, દોષ તણા ગુણ માનો;
સ્મરણ કરતાં સંકટ ટાળો, ગણો ન મોટો નાનો. હરિ૦
વિકળ પરાધીન પીડા પ્રજાળો, અંતરનું દુઃખ જાણો;
આરતબંધુ સહિષ્ણુ અભયકર, અવગુણ ઉર ન આણો. હરિ૦
સર્વેશ્વર સર્વાત્મા સ્વતંત્ર, દયા પ્રીતમ ગિરિધારી;
શરણાગત વત્સલ શ્રીજી મારે, મોટી છે ઓથ તમારી. હરિ૦

૨૦૨–બીજાંને શિખામણ આપવી એમાં મોટી વાત નથી, પણ તે પ્રમાણે પોતે વર્તવું એમાંજ ખૂબી છે

દુનિયામાં પક્કા અનુભવી એક બુઢ્ઢા સાધુને કોઇએ પૂછયું કે, 'મહારાજ ! દુનિયામાં સૌથી સહેલું શું ?' ત્યારે તે સાધુએ જવાબ દીધો કે, 'બીજાંને શિખામણ દેવી તે.' પેલા માણસને અજાયબી લાગી કે, એ કેમ બને? શિખામણ દેવામાં તો ડહાપણની જરૂર છે. ત્યારે સાધુએ કહ્યું કે, 'બચ્ચા ! બીજાઓને શિખામણ દેતી વખત સૌ ડાહ્યા બની જાય છે. શું તમને ખબર નથી કે, આપણાં સગાંસ્નેહીઓમાં કે નાતજાતમાં કોઇને ત્યાં મરણ થઈ ગયું હોય, ત્યારે તેને ત્યાં આપણે દિલાસો દેવા માટે જઇએ છીએ; એ વખતે સર્વ લોકો દિલાસાની સેંકડો વાતો સંભળાવે છે અને ઘણી જાતના દાખલાદલીલો આપે છે; પણ જ્યારે પોતાનેજ ઘેર એવો પ્રસંગ આવી પડે છે, ત્યારે બીજાને દિલાસો દેતી વખત પોતે બોલ્યા હોય તે પ્રમાણે કોણ પાળી શકે છે?

વ્યભિચારીઓ પણ વ્યભિચાર નહિ કરવો જોઇએ એમ કહે છે, ચોરો પણ ચોરી નહિ કરવાની બીજાઓને શિખામણ આપે છે, દારૂડિયાઓ દારૂ પીવો ખરાબ છે એમ કહેતા જાય છે ને દારૂ ઢાંસતા જાય છે, આપણે સેંકડો વખત વાતવાતમાં કહીએ છીએ કે, જૂઠું બોલવું એ મહા પાપ છે અને તોપણ આપણે પોતે કેટલી બધી વખત જૂઠું બોલીએ છીએ, એનો ખ્યાલ તો કરી જુઓ ! બીજાંઓને શિખામણ દેવી એ સહુથી સહેલી વાત છે, પણ તે પાળવી એજ મુશ્કેલ છે. ઈશ્વરના પવિત્ર નામથી–એ નામમાં રહેલી ઈશ્વરકૃપાથી હરિજનો ઘણી શિખામણો પાળી શકે છે; માટેજ બીજા સાધારણ લોકો કરતાં તેમનો દરજ્જો ચડિયાતો છે. શિખામણ આપવી એ તો સહેલામાં સહેલું છે, પણ તે પાળવી એજ મુશ્કેલી છે ને એમાંજ માણસની પરીક્ષા છે. મહાન ભકત તુકારામ કહે છે કેઃ–

बोले ऐसा चाले त्याची वंदावी पावलें

અર્થાત્ જે માણસ બોલવા પ્રમાણે ચાલતો હોય, તેની ચાંખડી પણ વંદન કરવા લાયક છે; મતલબ કે, બોલી નાખવામાં કાંઈ મુશ્કેલી નથી, પણ બોલવા પ્રમાણે પાળવું એમાંજ મુશ્કેલી છે. માટે શિખામણ હૃદયમાં ધારણ કરી તેને જીવનમાં અનુભવવાની કોશિશ કરો, એજ ખરા ભક્તનું લક્ષણ છે.

૨૦૩–પોતાનાં લક્ષણ સુધાર્યા વિના ગુરુ બની બેસવું, એ અગાઉથી નરકની ટિકિટ લઇ રાખવા જેવું છે

કોઈ એક રાજાનો ગુરુ મરી ગયો, ત્યારે તે રાજા પોતાને માટે બીજો ગુરુ શોધવા લાગ્યો; પણ કોઇ લાયક ગુરુ મળ્યો નહિ; કારણકે ગુરુનો દરજ્જો કાંઇ નાનો નથી અને ગુરુની જોખમદારી કાંઇ જેવીતેવી નથી. ગુરુ બનીને માલ માલ ઉડાવવા તો સૌને ગમે, પણ પછી તેનું અંતે પરિણામ શું ? એ વિચાર કરવો જોઈએ. બહુ શોધ કર્યા પછી રાજાએ એક વિદ્વાન માણસને પસંદ કર્યો ને તેને કહ્યું કે, 'તું અમારો ગુરુ થા ને સ્વર્ગવાસી થયેલા ગુરુની ગાદી ઉપર બેસ.' ત્યારે તે માણસે કહ્યું કે, 'હું ગુરુ થવાને લાયક નથી. ગુરુની જોખમદારી હું સમજું છું. એવી જોખમદારી હું મારી ઉપર લઈ શકું એવી મારામાં શક્તિ નથી.' રાજાએ કહ્યું કે, 'એમ

નહિ ચાલે. અમારે મન તું બહુ સારો માણુસ છે, માટે તારે કાલ સવારમાં ગુરુની ગાદી ઉપર બેસવું પડશે.' રાજાનો આ હુકમ સાંભળી તે માણુસ બહુ ફિકરમાં પડ્યો. તેને લાગ્યું કે, લક્ષણો સુધાર્યા વિના હું ગુરુ કેમ થઇ શકું? મારૂં અંતઃકરણ મને કેમ ન ડંખે? એવી રીતે લાયકાત વિનાના ગુરુ થઇ બેસવું એ તો અગાઉથી નરકની ખાસ ટિકિટ લઇ રાખવા જેવું છે. એ બધા લોકો ભલે મને સારો સમજતા હોય, પણ મારૂં મન મને શું કહે? હું ગુરુ થઈ શકું તેમ નથી અને રાજા પોતાનો હુકમ ફેરવે તેમ નથી; માટે બહેતર તો એજ છે કે, હું મારી જીભ કાપી નાખું. જીભ કાપી નાખવાથી રાજા મને ગુરુ બનાવશે નહિ; એટલે પછી મારે નરકમાં જવું પડે નહિ; એમ વિચારી તે પંડિતે એજ રાતમાં પોતાની જીભ કાપી નાખી.

ભાઇઓ! અસલના કાળમાં આ ખરી બનેલી વાત ઉપરથી ગુરુની જોખમદારી કેટલી બધી મોટી છે તે, આપણે સમજવાનું છે. ગુરુના દરજ્જાની જોખમદારી સમજે તે સાધકો કદી પણ ગુરુ થવાની હિંમત કરે નહિ; તે તો એવા લેભાગુ ગુરુ બની જઇને નરકની ટિકિટ ખરીદી રાખવા કરતાં પોતાની જીભ કાપી નાખવીજ પસંદ કરે. માટે ભાઇઓ! ગુરુ બનતા પહેલાં લક્ષણો સુધારો, ખૂબ શાસ્ત્રો વિચારો ને પછી ગુરુ બનો. તુંબડીમાં કાંકરા ભરીને ગુરુ ન બનો, ગુરુ ન બનો. એવી રીતે ગુરુ બની બેસવાથી કાંઈ શાસ્ત્રોનું કે ધર્મનું રહસ્ય સમજાય નહિ. કહ્યું છે કે:—

પદ

શું જાણે વ્યાકરણી, વસ્તુને શું જાણે વ્યાકરણી. (ટેક)
મુખપર્યંત ભર્યું ઘૃત તદપિ, સ્વાદ ન જાણે બરણી. વસ્તુ૦
સુંદર ઘીથી શાક વધાર્યું, ભોગ ન પામે ભરણી. વસ્તુ૦
અંતર માંહે વસે અગ્નિ પણ, આનંદ પામે ન અરણી. વસ્તુ૦
નિજ નાભીમાં કસ્તુરી પણ, હર્ષ ન પામે હરણી. વસ્તુ૦
દયો કહે ધન દાટયું ઘણું જયમ, ધનવંત કહાવે નિર્ધણી. વસ્તુ૦

૨૦૪–દુનિયામાં સૌ મૂર્ખાઓ કરતાં પાપી વધારે મોટો મૂર્ખ છે, કારણકે તે પ્રભુની સામે થાય છે

આ દુનિયામાં મૂર્ખાઓ તો ઘણાયે છે, પણ તેમાં પાપી સર્વ-થી વધારે મોટો મૂર્ખ છે; કારણકે તે પ્રભુની સામે થાય છે.

નબળો માણસ રાજાની સામે થાય તેમાં તેની જેમ ખરાબી થાય છે અને બકરી સિંહની સાથે લડવા જાય, તેમાં તેનો જેમ નાશ થાય છે; તેમજ સમર્થમાં સમર્થ ને કાળના પણ કાળ પ્રભુની ઇચ્છાની સામે થવું એ તેની સાથે લડવા જેવું છે. હવે ભાઇઓ! વિચાર તો કરો કે,પ્રભુની સામે થઇને તે શું લકુંઓ મેળવી શકીશું? આપણામાં કહેવત છે કે, 'સૂરજ સામે ધૂળ ઉડાડે તે પોતાનીજ આંખમાં પડે.' જ્યારે સૂરજની સામે ઉડાડેલી ધૂળ પાછી આપણીજ આંખમાં પડે છે, ત્યારે વિચાર તો કરો કે, જે કરોડો સૂરજનો પણ બનાવનાર છે, તેની સામે આપણે જે ધૂળ ઉડાડીએ છીએ તે પાછી ક્યાં પડશે? આપણે પાપને નાનાં સમજીએ છીએ, પણ એ નાનાં પાપની ભયંકરતા કેટલી મોટી છે તે જુઓ તો ખરા? પાપની અતિ ભયંકરતા જોઇનેજ તેથી કંપીને મુનિઓએ કહેલું છે કે, દુનિયામાંસો મૂર્ખાઓ કરતાં પાપીઓ વધારે મૂર્ખ છે; કારણકે દુનિયાના બીજા મૂર્ખાઓ તો દુનિયાની સાધારણ ચીજોની સાથેજ મૂર્ખાઇ કરે છે, પણ પાપીઓ તો ખુદ પ્રભુની સામે થાય છે. એ કરતાં વધારે મૂર્ખાઇ બીજી શી હોઇ શકે? પ્રભુ! અમને પાપથી બચાવ, પાપથી બચાવ.

૨૦૫–છોકરાંઓ ખાવાનું લીધા વિના માનો છેડો છોડે નહિ, તેમ ઇચ્છેલી વસ્તુ મળતા સુધી પ્રભુનો છેડો ન છોડો

જેમ છોકરાંઓ ખાવાનું લીધા વિના પોતાની માનો છેડો મૂકતાં નથી, તેમ આપણે પણ ઇચ્છેલી વસ્તુ મળતા સુધી પ્રભુનો કેડો મૂકવો નહિ. આપણે ભિખારીઓની માગણીથી કાયર થઇએ છીએ, પણ પ્રભુ તેથી કાયર થતો નથી. તેની ઇચ્છા તો એવીજ છે કે, માણસો મારી પાસે સારામાં સારૂં માગ્યાજ કરે અને હું તેને વધારેમાં વધારે આપ્યાજ કરૂં. બે ચાર ભિખારીઓ પછવાડે લાગે તો આપણા હાલના કડક મિજાજના શેઠિયાઓનો સ્વભાવ બગડી જાય છે. માગનારાઓથી તેઓ કાયર થઇ જાય છે અને કાંઇ પણ આઘું પાછું નહિ જોતાં ઝટ લઇને ફાટે ડાચે ગમે તેવી ભૂંડી ગાળ દઈ દે છે;અથવા ભૈયા પાસે ધક્કા મરાવે છે! પણ યાદ રાખજો કે પરમ દયાળુ પ્રભુ તેમ કરતો નથી. તે આપણી મા-

ગણીઓથી કદી પણ કાયર થતો નથી. તે તો એમજ ઇચ્છે છે કે, હજી પણ વધારેમાં વધારે લોકો વધારેમાં વધારે માગણી કરીને મારી પાસે માગ્યાજ કરે ને હું તેઓને આપ્યાજ કરૂં. એજ પ્રભુની પ્રભુતા છે. માગવાથી જો આપણે થાકી જઈશું તો પ્રભુ આપણને આપશે નહિ; કારણકે જેમ માબાપને પોતાનાં વહાલાં છોકરાંઓનું કાલુંકાલું બોલવું મીઠું લાગે છે અને તેઓની પાસે એનું એ વારે વારે બોલાવ્યા કરે છે, તેમ પ્રભુને આપણી પ્રાર્થનાઓ મીઠી લાગે છે,અને તે આપણી પાસે વારે વારે એનું એ બોલાવવા ઇચ્છે છે, માટે પ્રભુની પાસે વારંવાર માગણી કરતાં કાયર થવું નહિ; પણ જેમ બાળકો ખાવાનું મળતા સુધી પોતાની માનો છેડો છોડતાં નથી, તેમ આપણે પણ આપણી ઇચ્છેલી વસ્તુ મળતા સુધી પ્રભુનો કેડો નહિ મૂકવો જોઇએ. ઇચ્છવા લાયક વસ્તુ શું છે ? તે કાંઈ ભક્તોને કહેવું પડે તેમ નથી; ખરા ભક્તો ઈશ્વરની કૃપા સિવાય બીજું કંઇ માગતાજ નથી; કારણકે પ્રભુને નિષ્કામ ભક્તિ પ્રિય છે અને બીજું પ્રભુકૃપામાં સર્વ ઇચ્છિત વસ્તુનો સમાવેશ થઈ જાય છે; માટે પ્રભુના શરણમાં જવાની પ્રબળ ઇચ્છા રાખવા સિવાય બીજું કાંઇ પણ ખરા ભક્તોને ઇચ્છવા યોગ્ય નથી.

૫૬

સંતનકે સંગ લાગ રે, તેરી આછી બનેગી. (ટેક)
હંસનકી ગતિ હંસહી જાણે, કોઇ ન જાણે કાગ રે. તેરી૰ સંત૰
સંતનકો સંગ પૂર્ણ કમાઇ, હોઇ બડો તેરો ભાગ રે. તેરી૰ સંત૰
ધ્રુકી બની પ્રહ્‌લાદકી બન ગઇ, હરિ સમરન વૈરાગ રે. તેરી૰ સંત૰
કહત કબીરા સુનો ભાઈ સાધુ, રામ ભજનકો લાગ રે. તેરી૰ સંત૰

૨૦૬–ભૂખ લાગ્યા વિના સારૂં ખાવાનું પણ ગમે નહિ, તેમ પાપીઓને મોક્ષની વાતો પણ ગમતી નથી

જેને ભૂખ લાગેલી ન હોય તે જમવામાં હજારો વાંધા કાઢે છે. તેને સારામાં સારૂં પીરસેલું હોય, તોપણ તેને ગમતું નથી. તેમાંથી પણ તે ખામીઓ શોધે છે; પણ જેને ખરેખરી ભૂખ લાગેલી છે, તેને સૂકુંપાકું, લૂખુંપૂખું, કે કાચુંકોરું આપ્યું હોય તો તે પણ બહુ ખુશીથી ખાઇ જાય છે, તેને તે પણ સ્વાદિષ્ટ લાગે છે, એવું પણ તેને પચી જાય છે અને એવામાંથી પણ તેને

પોષણ મળે છે; પણ જેને ભૂખ નથી લાગી, તેને સારામાં સારી ચીજ પણ ખાવી ગમતી નથી અને ખાધા પછી તે પચતી નથી. એવીજ રીતે જે ઈશ્વરી રસ્તામાં આવવા ઇચ્છે છે ને જે સરળ હૃદયના છે, તેને પ્રભુ વિષેની સાધારણ વાતો પણ મીઠી લાગે છે. તેમાંથી પણ તેની ભક્તિ વધતી જાય છે અને એવી રોજની સાધારણ વાતોમાંથી પણ તેઓ અપૂર્વ આનંદ લૂંટતા જાય છે; પણ જેનું હૃદય કઠોર છે અને જેનું મન વ્યવહારની ખોટી મોહક લાલચોમાંજ રચીપચી રહેલું છે, તેને ઈશ્વરના ઉમદા ખ્યાલો આવી શકતા નથી. એવાઓને ભક્તિની સહેલામાં સહેલી વાત કહીએ, તોપણ તે પાળી શકતા નથી. પોતે કાંઇ પાળી શકતા નથી, એટલુંજ નહિ પણ મહાન ભક્તોની અદ્ભુત શક્તિની કેટલીક ખરી બનેલી વાતો અને ઈશ્વરની અનંત દયા તથા ઈશ્વરના અખૂટ સામર્થ્યનો ખ્યાલ પણ તેઓને આવી શકતો નથી. ઐતિહાસિક વાતો પણ તેઓ માની શકતા નથી. એવાઓને માટે એમજ સમજવું કે, તેઓની સત્ય જ્ઞાન મેળવવાની લાગણી હજુ જાગૃત થયેલી નથી. તેઓનો વ્યાવહારિક મોહ હજુ છૂટચો નથી. તેઓની અજ્ઞાનરૂપ ઊંઘ હજુ ઊડી નથી અને તેને ઈશ્વરીજ્ઞાનની ભૂખ હજુ લાગેલી નથી. એવાઓ ધર્મના કેટલાક સિદ્ધાંતો કદી ન માને તેથી કાંઇ ઈશ્વરી નિયમો બદલાઇ જવાના નથી; માટે એવા કેટલાક ઊતરતા પ્રકારના જીવોથી ભક્તોએ દિલગીર થવું નહિ; પણ એમજ સમજવું કે, ઈશ્વરકૃપાથી આપણને ઈશ્વરી જ્ઞાનની વહેલી ભૂખ લાગી છે અને તેઓને કલાક બે કલાક પછી ભૂખ લાગશે. તેઓ પણ આપણા ભાઇઓજ છે અને તેઓને પણ અંતે ભૂખ લાગશેજ; માટે તેઓથી દિલગીર નહિ થતાં તથા તેઓનો તિરસ્કાર નહિ કરતાં પ્રાર્થના કરો કે, હે પ્રભુ! અમારા બંધુઓને તારો મહિમા સમજવાની સદ્બુદ્ધિ આપો.

દોહરો

ભાગ્યહીનકો ના મિલે, ભલી વસ્તુકો ભોગ;
આંબ પકે કે દિનમે, હોત કાગકું રોગ.

૨૦૭–રાજાનું અપમાન કરવાથી સત્યાનાશ થઇ જાય છે, ત્યારે ઈશ્વરનું અપમાન કરવાથી કેવી ભયંકર ખરાબી થશે ?

એક જિજ્ઞાસુએ કોઇ મહાત્માને પૂછ્યું કે, 'મહારાજ! પાપ એટલે શું?' ત્યારે તે મહાત્માએ જવાબ દીધો કે, 'બેટા! ઈશ્વરનું અપમાન કરવું, એટલે કે ઈશ્વરની ઇચ્છાની વિરુદ્ધ વર્તવું તેનું નામ પાપ છે.' આપણે કોઈ ગરીબ માણસનું અપમાન કરીએ તો તેને પણ ગુસ્સો લાગે છે. પોતાના શેઠનું અપમાન કર્યું હોય તો તે શેઠ પણ એવા બેઅદબ નોકરને પાણીચું આપે છે. કોઇ મોટા અધિકારીનું અપમાન કર્યું હોય, તો તુરત તે બાંધીને ફટકા મરાવે છે, અથવા કેદમાં નખાવે છે અને કોઇ મોટા રાજાનું અપમાન કર્યું હોય, તો ફાંસીને લાકડે લટકવું પડે છે અથવા રિબાઇ રિબાઇને મરવું પડે છે.

માણસનું અપમાન કરવાથી જ્યારે આટલું બધું ખમવું પડે છે, ત્યારે રાજાઓના રાજા અને દેવોના દેવ પ્રભુનું અપમાન કરવાથી આપણને કેટલું બધું ખમવું પડશે; એનો વિચાર તો કરો. પ્રભુનું અપમાન કરવું એનુંજ નામ પાપ છે; અને ઈશ્વરી આજ્ઞાઓ નહિ માનવી, ધર્મના નિયમો નહિ પાળવા, એનું નામ પ્રભુનું અપમાન છે; કારણકે આપણો સનાતન ધર્મ પ્રભુનો આપેલ છે, માટે ભાઇઓ! પ્રભુનું અપમાન ન થાય એ સંભાળજો.

આપણા ઘણા ભાઇઓ બાયડીને તો પોતાના પગનું ખાસડુંજ સમજે છે અને તોપણ કદાચ કોઇ વખતે તેનું સહેજ કાંઇ અપમાન થઈ જાય, તો તે પણ અપમાન સહન કરી શકતી નથી; એટલુંજ નહિ, પણ આપણે આશરે પડેલાં પશુપંખી પણ આપણું અપમાન ખમી શકતાં નથી, ત્યારે અનંત બ્રહ્માંડો જેને આશરે પડેલાં છે, એવો સમર્થ પ્રભુ આપણે કરેલું અપમાન કેમ સાંખી રહેશે? આપણે પોતે આપણાં જરાક જેટલાં અપમાનથી ઘડીકમાં મિજાજ ખોઇ નાખીએ છીએ, ત્યારે કાળના પણ કાળ સમર્થ પ્રભુનું આપણે રોજ રોજ અપમાન કરીએ છીએ, એટલે દરરોજ કાંઇને કાંઇ પાપ કરીએ છીએ, તેથી તે કેટલો બધો ગુસ્સે થશે અને તેનું પરિણામ કેવું ભયંકર આવશે? એનો વિચાર તો કરો. એ વિચાર કરતાં પણ અમોને તો બહુ ત્રાસ લાગે છે, માટે

ભાઇઓ! પ્રભુની ઇચ્છાની સામે ન થાઓ, પ્રભુનું અપમાન ન કરો, પ્રભુનું અપમાન ન કરો; એટલે કે ધર્મના નિયમોથી આડા ન ચાલો, આડા ન ચાલો.

૨૦૮–કૂવો ખોદાવ્યા પછી ખારૂં પાણી નીકળે તો કેટલી દિલગીરી થાય? તેમજ પ્રભુએ આપણને ધર્મ કરવા મોકલ્યા છતાં પાપ કરીએ તો તેથી પ્રભુ બહુ દિલગીર થાય છે

ખેડૂત બહુ મહેનત કરીને ખેતર ખેડે છે અને બહુ પૈસા ખરચીને તેમાં ઉત્તમ બીજ વાવે છે. એવી આશાથી કે તેમાં ઘણો પાક થાય; પણ તે પાકને બદલે જો ખેતરમાં ઘાસ ઊગી નીકળે અથવા કાંઈ થાય નહિ તો તેને કેટલી બધી દિલગીરી લાગે? મીઠું પાણી મળવાની આશાએ ઘણો ખર્ચ કરીને મોટો કૂવો ખોદાવીએ અને તેમાંથી ખારું પાણી નીકળે, તો એ કેવું વસમું લાગે? બહુ વખત રોકીને, બહુ મહેનત કરીને, બહુ ખર્ચ કરીને, છોકરાને ભણાવીગણાવી હુશિયાર કરે અને તે છોકરો આડી ચાલનો નીકળે, તો તેના બાપને કેટલી બધી દિલગીરી થાય?

એવીજ રીતે કૃપા કરીને પ્રભુએ આપણને આ મનુષ્યનો અવતાર આપેલો છે. રૂડા દેશમાં જન્મ આપેલો છે અને ઊજળો ધર્મ આપેલો છે; તેમ છતાં પણ જો આપણે સીધા ન ચાલીએ અને પાપ કરીએ, તો પ્રભુને દિલગીરી લાગ્યા વિના કેમ રહે? આપણે દુનિયામાં આવીને પરમાર્થમાં લાગીએ એવીજ પ્રભુની ઇચ્છા છે અને એ શરતેજ આપણને મનુષ્યઅવતાર આપવામાં આવેલો છે; પણ આપણે આપણા નજીવા સ્વાર્થ સારૂ પ્રભુની ઇચ્છાને બાજુએ મૂકીએ છીએ, અને આપણી શરત ઉપર આપણે પોતેજ પાણી ફેરવીએ છીએ એ આપણી કેટલી બધી નીચતા છે? અને એથી ઇશ્વરને કેટલું બધું ખોટું લાગશે? તથા ઇશ્વરના કોપથી આપણી કેટલી બધી ખરાબી થશે એનો ખ્યાલ તો કરી જુઓ. માટે ભાઇઓ! હજાર વાતની એક વાત ટૂંકામાં એજ છે કે, જેમ બને તેમ પાપથી બચવાની કોશિશ કરો.

પદ–રાગ ગોડી

કૌન કુટિલ ખલ કામી, મો સમ, કૌન કુટિલ ખલ કામી. (ટેક)
તુમસે કહા છિપા કરુનાનિધિ, તુમ ઉર અંતરજામી. મો સમ૦

ભરી ભરી ઉદર વિષય રસ પીવત, જૈસે સૂકર ગ્રામી;
જો તન દીયો તાહી વિસરાયો, એસો નિમકહરામી. મો સમ૦
જહાં સતસંગ તહાં અતિ આળસ, વિષયીન સંગ વિસરામી;
શ્રી હરિચરન છાંડિ ઓરનકું, નિશિદિન કરત ગુલામી. મો સમ૦
પાપી પતિત અધમ પરનિંદક, સબ પતિતનમેં નામી;
કીજે કૃપા દાસ તુલસીપર, સુનકે શ્રીપતિ સ્વામી. મો સમ૦

૨૦૯–આપણાં બીજ જેવાં પાપ પણ ધર્મરાજાના ઇન્સાફ વખતે ઝાડ જેવાં થઈ પડશે

વડનાં નાનાં બીજમાંથી જેમ મોટું ઝાડ થઇ જાય છે અને અગ્નિના નાના તણખામાંથી પણ જેમ ભયંકર આગ લાગી જાય છે, તેમ પાપને પણ નાનું સમજવું નહિ. પાપ અહીં બીજરૂપે છે, એટલે તે આપણને નજીવાં ને નાનાં લાગે છે, પણ ઇશ્વરના દરબારમાં પહોંચતાં ઇન્સાફની વખતે તે મોટાં ઝાડ જેવડાં ને ભયંકર આગ જેવાં થઇ પડશે; એટલુંજ નહિ, પણ એક પાપમાંથી બીજાં દશ પાપો પેદા થશે અને તે દશ પાપ બીજાં સો પાપને પોતાની સાથે લેતાં આવશે; કારણકે એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, એવી રીતે પાપ વધતાં નથી, પણ એક, દશ, સો, હજાર, દશ હજાર, લાખ એવી રીતે પાપ વધતાં જાય છે; માટે પાપથી બહુ સંભાળવાનું ને બચવાનું છે. આપણે કોલેરાનાં ને મરકીનાં જંતુઓથી જેટલા ડરીએ છીએ, તે કરતાં પણ પાપથી હજારોગણું વધારે ડરવાનું છે; કારણકે એ જંતુઓથી તો માત્ર થોડું વહેલું મરવું પડે છે, પણ પાપથી તો હજારો ને લાખો વરસ સુધી નરકનાં દુઃખો ભોગવવાં પડે છે, માટે ભાઇઓ! પાપથી બચવા યત્ન કરો.

૨૧૦–પાપીઓનાં સારાં કર્મો ફોકટ જતાં નથી, પણ ભકતોનાં સારાં કામ કરતાં તેની કિંમત ઘણી ઓછી હોય છે

યાદ રાખજો કે, ભલે માણસ પાપી હોય તોપણ તેનાં સારાં કામો વ્યર્થ જતાં નથી. જો કે એ કામોની કિંમત ઓછી થઇ જાય છે, તોપણ તે ફોકટ જતાં નથી. એને માટે કહેલું છે કેઃ—

બે રાજાઓને લડાઈ થઇ. તેમાં એક રાજાનાં ઘણાં માણસો મરાઇ ગયાં, ત્યારે તે રાજાએ પોતાના બચાવ સારૂ પોતાનાં મૂએલાં માણસોનાં મુડદાંઓનો કિલ્લો બનાવ્યો અને તેની ઓથમાં રહીને તે લડવા લાગ્યો. એથી એમ થયું કે, દુશ્મનોની ગોળીઓ મુડદાંઓને વાગવા લાગી, તેથી મુડદાંની ઓથે રહેલા સિપાઇઓનો બચાવ થવા લાગ્યો. જો કે મુડદાંઓ કાંઈ દુશ્મનોની સામે થઇને લડી શક્યાં નહિ, તોપણ દુશ્મનોની ગોળીઓ ખમવામાં કામ લાગ્યાં. તેમજ પાપીઓનાં ભલાં કામો પણ એ મુડદાંના કિલ્લા જેવાં છે; તેઓ થોડા વખત સુધી દુશ્મનોની ગોળીઓ ઝીલી શકે, પણ કાંઈ દુશ્મનોને નાબૂદ કરી શકે નહિ; એટલે કે ભલાં કામો કરવાથી પાપીઓ કેટલાંક નવાં પાપોથી બચી શકે, પણ પાપની વાસનાને નિર્મૂળ કરી શકે નહિ અને પ્રભુ પાસે પહોંચાડી શકે નહિ; માટે પાપીઓનાં ભલાં કામો પણ મુડદાં જેવાં છે અને એ મુડદાં છે, તોપણ બીજાઓના ઘા ખમવાને તથા ઓથે ઊભેલાઓને બચાવનાર છે. આવી રીતે હોવાથી સારાં કામો કદી પણ વ્યર્થ જતાં નથી, એમ ખાતરી રાખી પાપીઓએ પણ રૂડાં કામો કરવાં જોઇએ. પાપને લીધે ભલાં કામો પણ વ્યર્થ જાય છે, એમ ધારી લઇ ભલાં કામો કરવાથી દૂર રહેવું નહિ. સારાં કામો તો સદાય કર્યાંજ કરો.

પાપીઓનાં અને ભગવદ્દીજીવોનાં ભલાં કામ વચ્ચે એજ ભેદ છે કે, પાપીઓનાં ભલાં કામો મુડદાં જેવાં છે અને ધાર્મિકોનાં ભલાં કામો લડતા શૂરવીર યોદ્ધાઓના જેવાં છે. એટલે કે, પાપીઓ પોતાનાં ભલાં કામોથી બીજાં પાપોથી બચે છે, પણ ભક્તોનાં ભલાં કામોથી તો તેઓના અંતરની વાસનાઓજ બળતી જાય છે; તેથી પરિણામ એ થાય છે કે, પાપીઓનાં ભલાં કામ તેઓને દુશ્મનોના મારથી બચાવે છે, પણ ધાર્મિકોનાં ભલાં કામ તો સમૂળગો શત્રુઓનો નાશજ કરે છે. ભલાં કામોમાં આટલું બધું બળ છે અને તેમાં પણ ધર્મ અર્થે કરેલાં, પ્રભુ અર્થે કરેલાં કામોમાં તો અનંતગણું બળ છે; માટે ભાઇઓ! પાપને છોડી પ્રભુપ્રીત્યર્થે ભલાં કામો કરો, ભલાં કામો કરો.

૨૧૧–ઝેરની પેઠે પાપ પણ નાનું હોય છતાં અંતરમાં શાંતિ રહેવા દે નહિ

આપણી મોટામાં મોટી ભૂલો તો એ થાય છે કે, આપણે પાપને નાનું સમજીએ છીએ. આપણને એમ લાગે છે કે, જરાક જૂઠું બોલી લેવું એમાં શું છે? જરાક કાંઇ મોજમજા કરી લેવી તેમાં શું છે? વખતે ગુસ્સો થઈ ગયો તો તેમાં શું? કાંઇક પાપી વિચાર મનમાં આવી ગયો, તો તેમાં શું? એક દિવસ દર્શન નહિ થયાં, તો તેમા શું? એકાદુ વ્રત નહિ થયું હોય, તો તેમાં શું? એક દિવસ માળા નહિ ફેરવીએ, તો તેમાં શું? અને વખતે આપણું કાંઇ કામ કાઢી લેવા સારૂ જરા ડોળડમાક કરવો પડે તો તેમાં શું? એ તો એમજ ચાલે! એવી નજીવી વાતો સારૂ કાંઇ બહુ પાપ લાગી જાય નહિ.

એમ ઘણાં માણસો ધારે છે, પણ એ બહુ મોટી ભૂલ છે; કારણકે અસલના ડાહ્યા માણસો કહી ગયા છે કે, પાપને નાનું સમજવું નહિ. સાપનાં બચ્ચાંને નાનું સમજી છૂટું મૂકવું નહિ. ભલે તે નાનું છે, પણ તમારા રામ રમાડી દેતાં તેને કાંઇ વાર લાગે તેમ નથી. કાતીલ ઝેરને થોડું સમજવું નહિ, એ તો થોડુંજ બસ છે. તેમજ પાપને નાનું સમજવું નહિ, નાનું પાપ પણ નખ્ખોદ વાળી દે છે; કારણકે તે કેફી વ્યસનના જેવું છે. કેફનું વ્યસન જેમ રોજ રોજ વધતું જાય છે, તેમ પાપની ઇચ્છા પણ રોજ રોજ વધતીજ જાય છે. માટે પાપને કદી પણ નજીવું સમજવાની ભૂલ કરવી નહિ. જે બચવાનું છે, તે રોજનાં નાનાં પાપોથીજ; કારણકે એ નાનાં પાપોનો સરવાળોજ બહુ મોટો થઇ જાય છે અને એ નાનાં પાપોમાંથીજ વખત જતાં મોટાં પાપો કરવાનું સૂઝે છે; માટે જેને આપણે નાનાં કહીએ છીએ, તે નાનાં પાપોથીજ બચવાની કોશિશ કરો, એટલે મોટાં પાપોથી એની મેળે બચી શકાશે. આપણે જે ખરેખરૂં સંભાળવાનું છે તે નાનાં પાપોજ; કારણકે આપણાથી એજ વારે વારે થઇ જાય છે. મોટાં પાપો કાંઈ રોજ રોજ થતાં નથી અને એ તો કોઇ કોઇ પાપીઓજ કરે છે, પણ નાનાં પાપો તો દરેક જણથી થઈ જાય છે; કારણકે તેને આપણે નાનાં સમજીએ છીએ. પણ યાદ રાખજો કે, જેને આપણે નજીવી બાબતો સમજીએ છીએ તે, નાનાં પાપોજ

મોટાં પાપોનો દરવાજો છે; માટે ભાઇઓ ! એ દરવાજો બંધ કરો. પાપને નાનું નહિ સમજવાથી એ દરવાજો બંધ થાય છે; માટે કદી પણ પાપને નાનું સમજવાની ભૂલ કરશો નહિ ને પાપ છૂપુ રહેશે, એમ સમજશો નહિ.

૫૬

ઘટ ઘટના વાસી ઘનશ્યામથી રે, ઘેલા કર્યાં તું છુપાશે;
પાપ તે તારૂં પલ એકમાં, રે ઘેલા, પ્રગટ તો થાશે. (ટેક)
જ્યાં ચંદ્ર કે સૂરજ તણાં, કિરણો જરી નહિ પ્રસરે;
નહિ વાયુ પણ વીંધી શકે, તે પૃથ્વી પટને અંતરે. ઘટ૦
દિવસ અને સંધ્યા સમે, ઘન ઘોર રાત્રીને વિષે,
ઘટ ઘટ નિવાસી નાથને, જે જે બને તે તે દીસે. ઘટ૦

૨૧૨–પ્રભુની વાતો છોડીને વ્યવહારની કૂથલીમાં પડ્યા રહેવું, તે મિષ્ટાન્ન મૂકીને માટી ખાવા જેવું છે

આપણે એવાં ઘણાં માણસોને ઓળખીએ છીએ કે, જેઓને રાખ, માટી અથવા કોલસા ખાવાની ટેવ હોય છે. જે માણસોને એવી ટેવ હોય છે, તેઓને બીજો સારામાં સારો ખોરાક ખાવા આપીએ, તોપણ માટી ખાવાની ઇચ્છા તેઓ છોડી શકતાં નથી. તેમજ આપણાં ઘણાં ભાઇબહેનો એવાં છે કે, જેને પ્રભુની ઉત્તમમાં ઉત્તમ વાતો પણ ગમતી નથી અને વ્યવહારની નીચમાં નીચ વાતો પણ ગમે છે. આપણે પણ થોડાઘણા હજી સુધી તેવાજ છીએ. બીજાઓના વ્યભિચારની, બીજાઓની લડાઈની, બીજાઓના કેસની અને બીજાઓની રીતભાતની વાતો આપણને બહુ સાંભળવી ગમે છે; પણ પ્રભુની વાતો સાંભળતાં આપણને કંટાળો આવે છે, આળસ આવે છે, ઊંઘ આવે છે અને ખોટેખોટાં કાંઇ કાંઇ કામનાં બહાનાં વચ્ચે આવે છે; કારણકે પ્રભુની વાતો સાંભળવાનો હજુ આપણામાં પૂરેપૂરો પ્રેમ જાગ્યો નથી, એટલે તેમાં બરાબર રસ પડતો નથી, તેથી એમ થાય છે.

જે માણસો રાખ, માટી કે કોલસા ખાય તેની આપણે મશ્કરી કરીએ છીએ અને તેની દયા ખાઈએ છીએ; પણ આપણે પોતેજ, જેમ ગધેડાને સાકર ભાવે નહિ, પણ ઉકરડાના એઠા કૂચા ચાવવામાંજ મજા પડે, તેવું કરીએ છીએ તેનું શું ? પ્રભુના ગુણને, પ્રભુના જશની–પ્રભુના આનંદની વાતો છોડી દઇને આપણે

વ્યવહારની કૂથલીમાં આખો દહાડો ને રાત પડયા રહીએ છીએ, તે માટે કાંઇ તો વિચારો. બીજાઓની ખામી કાઢતાં તો સૌને બહુ આવડે છે, પણ આપણું ઘર તો તપાસો. આપણો ટેસ્ટ કેવા હલકા પ્રકારનો છે, તે તો જુઓ? રાખમાટી ખાવાવાળા તો માત્ર નિર્દોષ રાખ કે માટીનેજ ખાય છે, પણ આપણે તો લોકોની નાહક્ની ધરાર નિંદા કરીને બીજાઓનાં પાપને ખાઇએ છીએ, એનો વિચાર તો કરો. એ પાપથી છૂટવાનો સહેલો રસ્તો એજ છે કે, જેટલી બને એટલી વ્યવહારની નકામી કૂથલીને દૂર કરીને ભગવદ્જશ ગાવામાં લાગી જાઓ–ભગવદ્જશ ગાવામાં લાગી જાઓ.

ગરબો

બોલ મા બોલ મા બોલ મા રે, રાધાકૃષ્ણ વિના બીજું બોલ મા. (ટેક)
સાકર શેરડીનો સ્વાદ તજીને, કડવો તે લીમડો ઘોળ મા રે, રાધાકૃષ્ણ૦
ચાંદા સૂરજનું તેજ તજીને, આગિયા સંગાથે પ્રીત જોડ મા રે. રાધાકૃષ્ણ૦
હીરા રે માણેક ઝવેર તજીને કથીર સંગાથે મણિ તોળ મા રે. રાધાકૃષ્ણ૦
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, શરીર આપ્યું સમતોલમાં રે. રાધાકૃષ્ણ૦

૨૧૩–સ્વર્ગની ટિકિટ સળંગજ મળે છે; થોડા દિવસ વેશ્યા બનીને પછી કાંઇ સતી થવાય નહિ

આ એક બહુ અગત્યની જાણવા જેવી વાત છે કે, સ્વર્ગના રસ્તામાં અધવચ ક્યાંઇ ઉતરાતું નથી; સ્વર્ગની ટિકિટ તો સળંગજ મળે છે. આપણે યાત્રા કે મુસાફરીમાં જઇએ ત્યારે જેમ જુદા જુદા મુકામે ઊતરીને નોખી નોખી ટિકિટ લઇએ છીએ; તેમ સ્વર્ગની ટિકિટ કાંઇ કટકે કટકે મળતી નથી. તે તો આખીજ ટિકિટ મળે છે. એટલે કે ચાર દિવસ ભક્તિ કરીને પછી ભક્તિ છોડી દઇએ; વળી વરસ છ મહિના પછી પાછા ભક્તિ કરવા લાગીએ; વળી કાંઇ સુખ આવી પડે અથવા અડચણ આવી પડે ત્યારે છોડી દઇએ એમ ન થવું જોઇએ.

સંતનો ને સતીનો ધર્મ એકસરખો છે. કોઈ પણ સ્ત્રી થોડા દિવસ ખરાબ ચાલની રહીને પછી સતી થઇ શકતી નથી, તેમજ વચમાં થોડા થોડા વખત ભક્તિ છોડી દઇને ભક્ત થઈ શકાતું નથી ને સ્વર્ગમાં જઇ શકાતું નથી; માટે ભક્તિનો તાર તો ન તૂટે તેમ સળંગ ને સળંગજ રાખવો જોઇએ; કારણકે સ્વર્ગની

ટિકિટ કટકે કટકે નહિ, પણ આખીજ મળે છે; માટે ભાઈઓ! અખંડ ભક્તિ રાખો, અખંડ ભક્તિ રાખો. ભક્તિના તારને તૂટવા ન દો.

૨૧૪–ખાડાનાં પાણીને પાડા ડહોળી નાખે છે, તેમ ધર્મનું જ્ઞાન ન હોય તો પરધર્મીઓ શંકાશીલ બનાવે છે

દરેક ભક્તોએ પોતાના ધર્મના મુખ્ય સિદ્ધાંતો અને તેમાંનું રહસ્ય જરૂર જાણવું જોઈએ. જ્યાંસુધી ધર્મનું ખરૂં રહસ્ય ન સમજાય, ત્યાંસુધી પ્રભુમય જીવન થઈ શકે નહિ અને જ્યાંસુધી ધર્મના સિદ્ધાંતો પૂરેપૂરા ન સમજાય, ત્યાંસુધી મનની શંકાઓનું ખરૂં સમાધાન થાય નહિ. જ્યાંસુધી શંકાઓનું સમાધાન થાય નહિ, ત્યાંસુધી પરધર્મીઓની શબ્દજાળમાં સપડાઇ જવાવાનો ભય રહે છે; માટે ભક્તોએ પોતાના ધર્મને લગતું વધારે નહિ, તો જરૂર જેટલું જ્ઞાન અવશ્ય મેળવવું જોઇએ. જેમ છીછરા પાણીના ખાડાઓમાં પડીને પાડાઓ તેને ડહોળી નાખે છે, તેમ થોડા જ્ઞાનવાળાઓનું મન પણ આડાઅવળા સવાલોથી પરધર્મીઓ ભમાવી નાખે છે, પણ જેમ મોટું તળાવ પાડાઓનાં ટોળાંથી પણ ડહોળાતું નથી, તેમ જ્ઞાની ભક્તોનું મન પોતાના ધર્મને માટે બીજાઓની વિરુદ્ધ ટીકાથી કદી પણ ચલાયમાન થતું નથી; માટે પોતાના ધર્મ ઉપર વિશ્વાસ વધારવાને ખાતર અને પોતાના ભક્તિભાવને મજબૂત કરવા ખાતર, ભક્તોએ અને જિજ્ઞાસુઓએ પોતાના ધર્મનું પાકું જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ. જે ભક્તો પોતાના વહાલા ધર્મનું જ્ઞાન મેળવવાની દરકાર નથી રાખતા, તેઓ વખતે પેલા ખાડાની પેઠે કોઇ પાડાના પડવાથી ડહોળાઇ જાય છે; માટે નાના ખાડારૂપેજ ન રહેતાં ભકતોએ તો સાગરરૂપ બનવું જોઇએ. તે ધર્મશાસ્ત્રના જ્ઞાનથી થઇ શકે છે, માટે ભાઇઓ! જો સાચા ભક્ત થવું હોય તો ધર્મનું જ્ઞાન મેળવવાની તજવીજ કરો.

૨૧૫–ગુરુની ફરજ માટે સડેલો કૂતરો ને રામની વાત

ગુરુ બનીને પારકાના માલ ઉડાવવા, એમાં તો સૌને બહુ મજા પડે છે. દુનિયામાં માનપાન, શિષ્યોમાં પૂજાવું ને મરજી

મુજબ વર્તવું, એ કોને ન ગમે? દુનિયાની ઉત્તમમાં ઉત્તમ વસ્તુઓ જ્યારે જોઇએ ત્યારે હાજર, શેઠશાહુકાર ને રાજામહારાજાઓ આવીને પગમાં પડે અને પોતાની જીભ એજ કાયદો, એ કોને ન ગમે? પણ યોગ્યતા વિના એવો અધિકાર ભોગવવો તેનું પરિણામ કેવું ખરાબ છે, એની તમને ખબર છે? એને માટે રામાયણમાં એક દાખલો છે કેઃ—

ભગવાન રામચંદ્રજી જ્યારે સ્વધામ પધારતા હતા, ત્યારે આખી અયોધ્યાને પોતાની સાથે લઇ સરયૂને કિનારે આવ્યા. ત્યાંથી નોકરોને પાછા શહેરમાં મોકલ્યા ને કહ્યું કે,'જઇને તપાસ કરો કે હવે કોઇ બાકી તો નથી રહેતું?' તપાસ કરી આવીને એક દૂતે ખબર આપ્યા કે, 'બીજું તો કોઈ બાકી રહ્યું નથી, પણ એક કૂતરો રહ્યો છે. તે એક ગંધાતી ગલીમાં વાસ મારતી ગટર પાસે પડ્યો છે. તે બહુ દુઃખી હાલતમાં છે. તેનું શરીર બધું ખવાઈ ગયું છે. તેમાંથી બૂરી વાસ આવે છે ને તેમાં હજારો જીવડા પડેલા છે.' કૃપાળુ રામચંદ્રજીએ કહ્યું કે, 'તેને અહીં મારી પાસે સંભાળથી લઇ આવો.' ત્યારે એ દૂત તે કૂતરાને ત્યાં લઇ આવ્યો. તેને જોઇને સૌને બહુ દયા ને ગ્લાનિ ઊપજી તેથી રામને પૂછ્યું કે, 'મહારાજ! એના એવા તે શું અપરાધ છે કે એ આટલું બધું દુઃખ ભોગવે છે?' ત્યારે રામે કહ્યું કે,'આગલા જન્મમાં તે ગુરુ હતો ને તેમાં પડેલા જીવડાઓ તેના શિષ્ય હતા. એ અજ્ઞાની શિષ્યોનો માલ તેણે ખૂબ ખાધો, પણ તેઓને સારે રસ્તે ચડાવ્યા નહિ; માટે તે બધા શિષ્યો કીડાનું રૂપ લઇને પોતાનાં પાપથી આ ભવમાં કૂતરા બનેલા તે ગુરુને ફોલી ખાય છે.'

રામની આ વાત ગુરુ બની બેઠેલાઓએ અને ગુરુ બનવા ઇચ્છનારાઓએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. રામ કહે છે કે, 'ગુરુઓ તો શિષ્યોના માત્ર પૈસાજ ખાશે; પણ તે જો વાજબી રીતે નહિ ખાય, તો શિષ્યો તો ગુરુનું લોહી, માંસ અને જિંદગી ખાશે; માટે ભાઇઓ! વિચારજો, અને

લોભી ગુરુ ને લાલચુ ચેલા, દોનું નરકમેં ઠેલમ ઠેલા.

એમ ન થાય એ સંભાળજો.

૨૧૬-થોડું સુખ થતાં પણ આપણે ભાઇબંધોને ભૂલી જઇએ છીએ, પણ પ્રભુ પોતાના અનંત સુખની વચ્ચે પણ આપણને ભૂલતો નથી

એક શ્રીમંત માણસ કાંઈ કામ પ્રસંગે બહારગામ ગયો હતો. ત્યાંથી પાછા ઘેર આવતાં રસ્તામાં મોટું ઊજડ મેદાન આવ્યું. એ ઊજડ મેદાનમાં તેને ચાર પાંચ દિવસ મુસાફરી કરવી પડી. એ વખતે શિયાળાના દિવસ હતા અને તેમાં પણ વળી એ મુલકમાં બહુ ટાઢ પડતી હતી, તેથી એ શ્રીમંત માણસને એ વખતે ટાઢના દુઃખનો જાતિ અનુભવ થયો; એટલુંજ નહિ, પણ એ મેદાનમાં વસતા ગરીબ લોકોને ટાઢે થરથરના જોઇને તેને બહુ દયા આવી; તેથી પોતાની ખુશીથી તેણે એ ગરીબ લોકોને કહ્યું કે, 'હું તમારે માટે લાકડાંનાં ગાડાં મોકલી આપીશ.' એ પછી પોતાની સાથેના માણસને કહ્યું કે, 'ઘેર જઇને અહીં લાકડાં મોકલવાની મને યાદી આપજો.'

થોડા દિવસ પછી તેઓ ઘેર પહોંચ્યા. એ શહેરમાં કાંઇ બહુ ટાઢ નહોતી ને વળી તે શ્રીમંતના ઘરમાં દરેક પ્રકારની સગવડતા હતી, એટલે તેને ટાઢની ખબર ક્યાંથી પડે? ઘરમાં સુંદર સગડીઓ, કાશ્મીરી સાલો, કાચની બારીઓ અને ઉપરાઉપરી ગરમ કપડાંઓ તથા ખોરાક, ત્યાં ટાઢ બિચારી ક્યાં આવે? ઘેર પહોંચવાથી એ શ્રીમંતને ગરમી મળી ગઈ, એટલે તે પેલા મેદાનમાં લાકડાં મોકલવાનું ભૂલી ગયો. નોકરે એ વાતની યાદી આપી, ત્યારે શેઠે કહ્યું કે, 'હવે મને ટાઢ નથી વાતી. હવે તો ગરમી લાગે છે, માટે ત્યાં લાકડાં મોકલવાની કાંઇ જરૂર નથી.'

ભાઇઓ! આપણે પણ એ શ્રીમંતના જેવાજ છીએ. આપણને પણ જ્યારે કાંઇક સગવડતા ને અનુકૂળતા મળી જાય છે, ત્યારે આપણે પણ આપણા આગલા દિવસો અને આપણા ગરીબ ભાઇબંધોને ભૂલી જઇએ છીએ. એ તો દયાળુ પ્રભુજ માત્ર એક એવો છે કે, જે પોતાના અખંડ આનંદની વચ્ચે પણ આપણને ભૂલી જતો નથી અને મોક્ષધામ છોડીને તથા ઈશ્વરપણું છોડીને પણ આપણે માટે અવતાર લે છે. એની દયા તો જુઓ! પ્રભુની અનંત દયા તો જુઓ! અને આપણી નીચતા જુઓ! માટે ભાઇઓ! જેમ બને તેમ આપણા મનની નીચતા છોડી દઇને

પ્રભુની દયામાં આવો, પ્રભુના શરણુમાં આવો; અને તમને જરા વારનું સહેજ સુખ મળવાથી તમારા ભાઇબંધોને ભૂલી જાઓ મા, ભૂલી જાઓ મા.

૨૧૭–ધર્મ બીજાઓને ન બતાવવો એ મોટો અપરાધ છે, માટે ભક્તોએ ધર્મનો ઉપદેશ આપવો જોઇએ

આપણી પાસે જો કોઈ સારી દવા તૈયાર હોય, અથવા ફલાણી દવાથી અમુક ફાયદો થાય છે, એમ આપણે જાણુતા હોઇએ, તો તે પ્રસંગોપાત્ત જણુાવવાની જેમ આપણી ફરજ છે, તેમજ ધર્મનાં તત્ત્વો લોકોને બતાવવાની ને સમજાવવાની જરૂર છે; કારણુકે ઉપદેશ વિના જ્ઞાન મળતું નથી, માટે ઉપદેશ તો અવશ્ય આપવોજ જોઇએ. ગામમાં કૉલેરા ચાલતો હોય અને આપણી પાસે કૉલેરાની અકસીર દવા તૈયાર હોય, પણ જો તે વાત જણુાવીએ નહિ તો લોકોને શું ખબર પડે? એ વાત ન જણુાવવાથી છતી દવાએ એ રોગથી ઘણાં માણુસો મરી જાય, એ શું પાપ નથી? તેમજ લોકો અધર્મમાં ફસાયેલા હોય અને આપણુને ધર્મની ખબર હોય, તેમ છતાં પણુ તેઓને ધર્મનો રસ્તો ન બતાવીએ, તો એ પણુ એક મોટો અપરાધ છે. માટે ઉપદેશ દેવામાં અને ધર્મનો રસ્તો બતાવવામાં–પ્રભુનો રસ્તો ભપકાદાર અને પહોળો કરવામાં ભક્તજનોએ તથા ગુરુજનોએ જરા પણુ આળસ કરવું નહિ. જો પ્રસંગોપાત્ત વારંવાર ઉપદેશ આપ્યા કરશો, તો કોઇક દિવસ પણુ માણુસને તેની રૂડી અસર થયા વિના રહેશે નહિ; માટે ધર્મનો ઉપદેશ તો હમેશાં આપવો જોઇએ. પૃથ્વીમાં જે જે ધર્મો બહુ ફેલાયલા છે, તે ઉપદેશથીજ ફેલાયલા છે, માટે ધર્મનો ઉપદેશ આપવામાં ઢીલ ન કરો, ઢીલ ન કરો.

૨૧૮–કોઇને આગ કે કૂવામાંથી બચાવવું એ જેમ ધર્મનું કામ છે, તેમ ધર્મનો ઉપદેશ કરવો એ પણુ પ્રભુનું વહાલું કામ છે

કોઇને આગમાંથી બચાવી લેવા એ જેમ દયાનું કામ છે, કોઇને પાણીમાંથી ડૂબતા બચાવવા એ જેમ પરમાર્થનું કામ છે, કોઈના જખમોની મલમપટ્ટી કરવી એ જેમ ભલું કામ છે, ધંધા

વગર રખડતા લોકોને રોજીએ લગાડવા એ જેમ ધર્મનું કામ છે, ભૂખ્યાને અન્ન આપવું એ જેમ ફરજ છે અને કોઇને પણ ખરે વખતે બની શકે એટલી મદદ કરવી એ જેમ પ્રભુનું વહાલું કામ છે; તેમજ બીજાઓને ઉપદેશ આપવો એ પણ ધર્મની પવિત્ર ફરજ છે અને તે પ્રભુનું પ્રિય કામ છે; કારણકે ઉપદેશથી ભૂલાં પડેલાંને રસ્તો મળે છે, પાપીઓનાં પાપ છૂટે છે, ભક્તોને અંતરની શાંતિ મળે છે, વ્યવહારની જાળમાં ફસાઇ પડેલા લોકો પોતાના દોષો સમજવા લાગે છે, પોતાની શક્તિઓનો ઉપયોગ કરવાનું માણસોમાં બળ આવે છે, દુઃખીઓને પ્રભુના નામથી દિલાસો મળે છે અને ગંગા-જમનામાં સ્નાન કરવાથી જેટલી શીતળતા થાય તે કરતાં પણ ઉપદેશથી મનની વધારે શાંતિ થાય છે; માટે ધર્મનો ઉપદેશ આપવો એ બહુ પવિત્ર કામ અને બહુ પરમાર્થનું કામ છે, માટે જેમ બને તેમ ધર્મના સારામાં સારા ઉપદેશકો વધે તેમ કરો.

જે ધર્મમાં ઉપદેશકોને જોઇતો આશ્રય મળે છે, તે ધર્મની બીજા કોઈ પણ ધર્મ કરતાં વધારે ઉન્નતિ થાય છે. બૌદ્ધધર્મની ઉન્નતિ અસલના વખતમાં ઉપદેશકોથીજ થઇ હતી. મહાત્મા શંકરાચાર્યે બૌદ્ધધર્મનો હિંદમાંથી નાશ કર્યો, તે પણ ઉપદેશથીજ; અને હાલના વખતમાં દુનિયામાં ખ્રિસ્તીધર્મનો ફેલાવો વધતો જાય છે, તેનું કારણ પણ ઉપદેશકોને આશ્રય મળે છે, એજ છે. સેંકડો વરસો થયાં હજારો જાતની આફત છતાં પણ હિંદુધર્મ ટકી રહ્યો છે, તેનું કારણ પણ ઉપદેશકો છે. એ ઉપદેશકો તે સાધુબ્રાહ્મણો છે. તેઓને મળતા આશ્રયથીજ હિંદુધર્મ ટકી રહ્યો છે; પણ હવે વખત બદલાયો છે, માટે ઉપદેશકો પણ જમાનાને અનુસરતા રાખવા જોઇએ; તોજ ધર્મની વૃદ્ધિ થઇ શકે. એ વાત સૌ ધાર્મિક ભાઇઓએ અને તેમાં પણ શ્રીમંતોએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી જોઇએ.

રાગ બિહાગ

કયું રે નીંદભર સોયા મુસાફર, કયું રે નીંદભર સોયા (ટક)
મનુષાદેહિ દેવનકું દુર્લભ, જન્મ અકારથ ખોયા. મુસાફર૦
ધન દારા જોબન સુત તેરા, વામેં મન તેરા મોહ્યા. મુસાફર૦
સૂરદાસ પ્રભુ ચલેહી પંથકું, પિછે નેનું ભર ભર રોયા. મુસાફર૦

૨૧૯–ઈશ્વરના ગુણોનો પાર આવે નહિ

એક છોકરો પોતાની મા સાથે સમુદ્રકિનારે ફરવા ગયો હતો. તે છોકરો સમુદ્રમાંથી પાણીનો ખોબો ભરીને કિનારે બેઠેલી પોતાની મા પાસે લઇ ગયો અને કહ્યું કે, 'મા ! દરિયો લાવ્યો.' માએ કહ્યું કે, 'હા દીકરા, ઠીક છે; એ પણ દરિયાનુંજ પાણી છે; પણ દરિયો તો હજુ પાછળ છે, એટલા ખોબામાં કાંઇ દરિયો આવી જાય નહિ.' એ પછી છોકરો બીજો ખોબો પાણીનો ભરી લાવ્યો ને પાછું કહ્યું કે, 'મા ! હું દરિયો લાવ્યો.' ત્યારે પણ માએ અગાઉ મુજબજ જવાબ દીધો. રમતમાં ને રમતમાં એ છોકરો સમુદ્રના પાણીના ઘણાયે ખોબા ભરી લાવ્યો, પણ તેથી કાંઇ સમુદ્ર આવ્યો કહેવાય નહિ; તેમજ માણસો ઈશ્વરના ગમે એટલા ગુણ ગાય, પણ તેથી કાંઇ ઈશ્વરના ગુણોનો પાર આવે નહિ અને ઈશ્વરના જશ કાંઇ પૂરેપૂરા ગાઇ શકાય નહિ; માટે સૌ ભાઇઓએ બરાબર યાદ રાખવું કે, આપણે ગમે એટલા પ્રભુના ગુણ ગાઇએ, તોપણ તે તેના પ્રમાણમાં સમુદ્રમાંથી ખોબો ભરવા બરાબરજ છે; માટેજ પુષ્પદંત આચાર્યે મહિમ્નઃ સ્તોત્રમાં કહેલું છે કેઃ—

असितगिरिसमं स्यात् कज्जलं सिंधुपात्रे ।
सुरतरुवरशाखा लेखिनी पत्रमुर्वी ॥
लिखति यदि गृहित्वा शारदा सर्वकालम् ।
तदपि तव गुणानामीश पारं न याति ॥

અર્થાત્ નીલગિરિ પર્વત જેટલા કાજળની શાહી બનાવી હોય, મહાસાગરરૂપી ખડિયો હોય, સર્વ દેવતાઇ ઝાડોની કલમ બનાવી હોય, પૃથ્વીના પડરૂપી કાગળ હોય અને સર્વથી સરસમાં સરસ લખવાવાળી સરસ્વતી સદાકાળ લખ્યા કરે, તોપણ હે ઈશ્વર! તારા ગુણોનો પાર આવે નહિ.

ઇન્દ્રવિજય છંદ

વેદ થકે કહિ તંત્ર થકે કહિ, ગ્રંથ થકે નિશિ વાસર ગાને;
શેષ થકે શિવ ઇન્દ્ર થકે પુનિ. ખોજ કિયે બહુ ભાતિ વિધાતે.
પીર થકે પુનિ મીર થકે, પુનિ ધીર થકે બહુ બોલિ ગિરાને;
સુંદર મૌન ગ્રહી સિદ્ધ સાધક, કોન કહે ઉસકી મુખ બાતે.

૨૨૦–પૈસાથી આત્માની શાંતિ મેળવી શકાતી નથી

એક લોભિયો શેઠ મરવા પડ્યો, ત્યારે તેનાં સગાંવહાલાં તેને પોતાનું વીલ કરવાનું કહેવા લાગ્યાં, પણ એ વાત પેલા લોભિયાને ગળે ઊતરી નહિ. કોઇને પણ પોતાના પૈસા આપી જવાની તેને ઇચ્છા થાય નહિ, તેથી તે કહે કે, હજી વાર છે, હજી વાર છે. એમ કરતે કરતે તેની બિમારી વધતી ચાલી અને પૈસાની ફિકરમાં તે બહુ દુઃખી થવા લાગ્યો. ત્યારે તેનાં સગાંએ તેના પૈસાની થેલીઓ લાવીને તેની પાસે મૂકી, એટલે લોભિયાએ તે થેલી ઉપાડી પોતાની છાતી ઉપર મૂકી; પણ પૈસાની થેલીનો બોજો તેનાથી ખમી શકાયો નહિ. તેનો શ્વાસ રૂંધાવા લાગ્યો, તેથી લાચાર થઇને–દિલગીર થઇને–કાયર થઇને તેણે પોતાને હાથે કરીને છાતી ઉપરથી પૈસાની થેલી ફેંકી દીધી, ત્યારે તેને જરાક નિરાંત વળી. એ પછી તે પૈસાની ફિકરમાંજ–વીલ કર્યાં વિનાજ બહુ દુઃખી થઇને મરી ગયો.

લોભિયાની આ ખરી બનેલી વાત ઉપરથી આપણે સમજવાનું છે કે, મરતી વખતે એકલું ધન કંઇ સુખ આપી શકતું નથી, પણ ધર્મજ સુખ આપી શકે છે; માટે જો ધન હોય તો તે ધનથી ધર્મને મેળવો. ધર્મ નહિ મેળવો તો ધનથી ઊલટું દુઃખજ થશે. યાદ રાખજો કે, ધન મેળવતાં પણ દુઃખ ભોગવવું પડે છે, ધન સાચવતાં પણ દુઃખ ખમવું પડે છે અને ધનને મૂકી જતાં પણ દુઃખ થાય છે; માત્ર જો તેને ધર્મનાં કામોમાં ખર્ચીએ તોજ સુખ થઈ શકે છે. માટે ભાઇઓ ! ધનને ધર્મમાં ખર્ચવાની કોઇ પણ તક જતી કરો નહિ; કારણકે પંડિતોએ કહ્યું છે કે, 'ધનની ત્રણ ગતિ છે–દાન,ભોગ ને નાશ.' જેણે ધનનું દાન પણ કર્યું નહિ અને ભોગ પણ ભોગવ્યા નહિ, તેના ધનનો મધમાખીઓના મધપૂડાની પેઠે નાશજ થાય છે; માટે દાન કરો, દાન કરો.

ધનને દાટી રાખવાથી તો તે જેટલું હશે એટલુંજ રહેશે. વ્યાજે મૂકવાથી ઘણાં વરસોએ થોડું ઘણું વધશે; પણ ધર્મમાં ખર્ચવાથી તો એકનું અનંતગણું ફળ થઇ પડશે, એટલુંજ નહિ પણ તુરતજ હૃદયની શાંતિ મળશે; અને જો નહિ ખર્ચો તો મરતી વખત ઢગલો મૂકીને જતાં, તિજોરીને ભરેલી રાખીને પ્રભુ પાસે ખાલી હાથે જતાં, ન ખમી શકાય એવી ભયંકર વેદનાઓજ

થશે; માટે ભાઇઓ! ધન ખર્ચીને ધર્મ મેળવો, ધર્મ મેળવો.

બિહાગ

બેર બેર નહિ આવે, અવસર બેર બેર નહિ આવે;
જો જાને તો કર લે ભલાઈ, જન્મોજન્મ સુખ પાવે. (ટેક)
ધન જોબન અંજલિકા પાની, વણસતાં દેર નહિ લાવે;
તન છૂટે ધન કોન કામકો, કાયકું કૃપણ કહાવે. અવસર૦
જાકો મન બદ્ધો કૃષ્ણસ્નેહકું, જૂઠ કબહુ નહિ આવે;
સૂરદાસકી એહિ બિનતી, હરખી નિરખી ગુણ ગાવે. અવસર૦

૨૨૧–પ્રભુ જે કરે છે તે ઠીકજ છે, એવો વિશ્વાસ રાખો

એક ગાડીમાં બેસીને બે મિત્રો જતા હતા. તે બેમાંથી એક જણ ગાડી હાંકતો હતો અને બીજો તેમાં બેઠો હતો. ગાડી હાંકવાવાળો પોતાની મરજી મુજબ આડીઅવળી ગલીકૂંચીઓ વચ્ચે ઝપાટાબંધ ગાડી દોડાવી જતો હતો. એવી સાંકડી ગલીકૂંચીઓમાં ઝપાટાબંધ ગાડી દોડતી જોઇને પેલા અંદર બેઠેલા માણસે કહ્યું કે, 'તું આવી રીતે તારી મરજી મુજબ છૂટથી ગાડી ચલાવે છે, તેથી હું ડરૂં છું;' ત્યારે તે ગાડી હાંકનારે કહ્યું કે, 'જો તને મારી ઉપર વિશ્વાસ ન હોય અને તેથી ડરતો હોય તો તું ગાડી ચલાવ.' ત્યારે અંદર બેઠેલા મિત્રે કહ્યું કે, 'ગાડી હાંકતાં તો મને આવડતું નથી.' ત્યારે તે ગાડી હાંકનાર મિત્રે કહ્યું કે, 'જો તને ગાડી હાંકતાં ન આવડતું હોય, તો તું મારી ઉપર વિશ્વાસ રાખ. ગાડી પણ તું ચલાવી શકે નહિ અને વિશ્વાસ પણ રાખી શકે નહિ, એ બેય વાત કેમ બને? કાં તો તું ગાડી ચલાવ, અથવા તો મારી ઉપર વિશ્વાસ રાખ.' પછી અંતે જ્યારે બીજો કોઇ રસ્તો નહિ જોવાથી હારીને ગાડીમાં બેઠેલો મિત્ર ગાડી હાંકનાર મિત્રના વિશ્વાસે રહ્યો, ત્યારે તેનો ભય દૂર થયો અને તે સુખી થયો.

એ બંને મિત્રો તે જીવ અને ઈશ્વર છે. ગાડીમાં બેસનારો તે જીવ છે અને ગાડી હાંકવાવાળો તે ઈશ્વર છે. ઈશ્વરને વિશ્વાસે જીવ રહે તોજ સુખી થઇ શકે; કારણકે જીવને ગાડી હાંકતાં આવડતું નથી; એટલે કે આપણે આપણું કલ્યાણ શેમાં છે, તે સમજતા નથી, પણ પ્રભુ તે પૂરેપૂરી રીતે સમજે છે. માટે આપણે સર્વાત્મભાવથી પ્રભુને શરણે જવું જોઇએ અને અખંડિતપણે પ્રભુના વિશ્વાસમાં રહેવું જોઈએ, તો આ લોકનું અને પરલોકનું પરમ

સુખ મળી શકે, માટે ભાઇઓ ! પ્રભુને તમારી ગાડી ચલાવવા દો, એટલે કે ભગવદ્ઇચ્છાને આધીન થાઓ અને વિશ્વાસનું બળ મેળવો, વિશ્વાસનું બળ મેળવો.

દોહો

મેરા ચેત્યો હોત નહિ, કાહે કરૂં મેં ચિંત;
હરકો ચેત્યો હર કરે, તાપર રહું નચિંત.

૨૨૨–કડિયો નદીની વચમાં બળી મૂઓ ! એ વાતનો મર્મ અનુભવી વિના કોણ બતાવે ?

અનુભવીઓ મર્મ કેમ બતાવી દે છે, એ સમજવા જેવી બાબત છે. તેને માટે કહ્યું છે કેઃ–

એક સલાટ ધંધાઅર્થે બહારગામ ગયો હતો. તે ત્યાં અકસ્માતથી મરી ગયો, ત્યારે તેના છોકરા ઉપર એ બાબતની ખબર આપવાનો કોઇએ કાગળ લખ્યો. તેમાં લખ્યું કે, 'તમારો બાપ નદીની વચમાં બળી મૂઓ છે.' એ કાગળ તે છોકરાએ વાંચ્યો પણ સમજ્યો નહિ, તેથી બીજાઓ પાસે વંચાવ્યો; ત્યારે તેઓને પણ નવાઈ લાગી. સૌએ કહ્યું કે, 'નદીની વચમાં ડૂબી જવાય તે બને, પણ નદીની વચમાં બળી મરે, તે કેમ બને ?' થોડી વારમાં ત્યાં ઘણાં માણસો ભેળાં થઈ ગયાં, પણ કોઇથી કાંઇ ખુલાસો થાય નહિ. અંતે ત્યાં બીજો કોઇ એક કડિયો મિસ્ત્રી આવી ચઢયો. તેણે કાગળ વાંચીને કહ્યું કે, 'બરોબર છે. કાગળમાં લખ્યું છે તે ખરૂં છે,' બીજા લોકોએ કહ્યું કે, 'એ કેમ બને ?' ત્યારે તે મિસ્ત્રીએ કહ્યું કે, 'એ જાતનો સલાટ છે. એટલે મકાનો બાંધી આપવાનાં કામ કરતો હશે, તે માટે કયાંઇથી ચૂનો ભરીને જતો હશે; રસ્તામાં નદી આવી ને પાણી વધી ગયું; તે પાણી ચૂનાના પથ્થરોને લાગતાં તેમાંથી ગરમી નીકળે ને એ વખતે ચૂનાની પોઠની વચ્ચે આવી જવાય, તો નદી વચ્ચે બળી મરાય એમાં કાંઇ આશ્ચર્ય નથી.'

આ ભેદ સાંભળી સર્વને નદી વચ્ચે બળી મરવાની વાત ખરી લાગી. જરાક વાર પહેલાં જે વાતને ખોટી માનતા હતા, તેજ વાત અનુભવી માણસ મળવાથી–ગુરુ મળવાથી ઘડીકમાં ખરી થઇ ગઇ. ગુરુમહિમા આવો છે; માટે જ્ઞાની છોટમ કહે છે કેઃ–

૫૯

ગુરુ વિના મરમ ન જાણે કોઇ જન, ગુરુ વિના મરમ ન જાણે;
બ્રહ્મ જાણવો કોણ ઠેકાણે, કોય જન, ગુરુ વિના મરમ ન જાણે. (ટેક
ઔષધ સઘળાં ગાંધીના ઘરમાં, તે વૈદ વિના મરે રોગે;
દાટેલું ધન પણ ગુરુ વિના ઘરનું, કેમ પડે ઉપભોગે. કોય૰
મહાસિંધુમાં નૌકા મૂકે, મરમી પાર ઉતારે;
ભેદ લહ્યા વિના ભૂલો ભમે તે, શ્રમ કરી સર્વે હારે. કોય૰
અરક વિના સઘળે અંધારૂં, પાસ પડ્યું ન સૂઝે;
જન છોટમ ગુરુ જ્ઞાન મળે તો, પ્રકટ પ્રભુને બૂઝે. કોય૰

ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થઇએ અને કાંઇ પણ બડબડાટ કર્યા વિના શાંતિથી દુઃખોને ભોગવી લઇએ તો પ્રભુ એ દુઃખોને ઓછાં કરી નાખે છે. એ દુઃખોની વચ્ચે પણ કાંઇ સુખ આપી દે છે અને બીજાં નવાં દુઃખો તે આવવા દેતો નથી, માટે આપણે જેમ બને તેમ પ્રભુની દયામાં જવું જોઇએ; અને પ્રભુની દયામાં જવાનો સહેલામાં સહેલો ઉપાય એજ છે કે, જેમ પ્રભુ રાખે તેમ રહેવું; પણ એવી રીતે વિશ્વાસથીજ રહી શકાય છે. વિશ્વાસ ન હોય તો એમ રહી શકાય નહિ; માટે ભાઇઓ ! ભગવદ્દઆશરાનું બળ રાખતાં શીખો, એટલે પ્રભુ તમારી ઉપર દયા કર્યા વિના રહેશે નહિ.

૨૨૩–આપણાં ગમે તેવાં સારાં કામો પણ પ્રભુનાં કામની પાસે કશી વિસાતમાં નથી

હાલના જમાનામાં સંચાકામની ખૂબી બહુ વધી પડવાથી આપણાં દરેક કામમાં એટલી બધી સફાઇ આવી ગયેલી છે કે, તે માટે જો આપણે વિચાર કરીએ અને અગાઉની જૂની ચીજો સાથે તેની સરખામણી કરીએ; તો આપણને અજાયબી લાગ્યા વિના રહે નહિ; અને તેમ છતાં પણ એ કામો પ્રભુનાં કામોની આગળ કાંઇ પણ વિસાતમાં નથી. તમે સોયને ગમે તેટલી લીસી બનાવો; તોપણ જો તેને દૂરબીનથી જોશો તો તેમાં હજારો ખાડાખબડા દેખાશે. સારામાં સારા અસ્ત્રાની ધારને પણ જો તમે સૂક્ષ્મદર્શક યંત્રથી તપાસશો તો તેમાં પણ હજારો ખાંચાઓ દેખાશે અને સરસમાં સરસ રંગીન વસ્તુને પણ જો તમે એવી જાતનાં યંત્રોથી જોશો; તો તેમાં દરેક ઠેકાણે વધતો ઓછો

રંગ દેખાશે; પણ જો તમે માખીને અથવા કીડીને એવાં યંત્રોમાં રાખીને જુઓ, તો તેમાં જરા પણ ખડબચડાપણું દેખાશે નહિ. પતંગિયાને એવી રીતે જુઓ તો તેના રંગમાં જરા પણ ગડબડ થયેલી દેખાશે નહિ; કારણકે તે કુદરતનાં કામ છે. આપણાં કામો સાદી નજરે આપણને સારાં લાગે છે, પણ દૂરબીનમાં જેમ તેની ખામી પકડાઈ આવે છે, તેમ આપણાં કામો પણ પ્રભુ પાસે ખામીવાળાં દેખાય છે; કારણકે આપણાં દૂરબીનો અને સૂક્ષ્મદર્શક યંત્રો કરતાં પ્રભુની શક્તિમાં તે કામને જાણી લેવાનું અનંતગણું બળ છે, માટે આપણા કોઇ પણ કામનું અભિમાન કરવું જોઇએ નહિ.

ઈશ્વરનાં કામો આપણી સાદી નજરે જોતાં નાનાં દેખાય છે, પણ દૂરબીનમાંથી જોતાં તે અદ્‌ભુત ચમત્કારવાળાં દેખાય છે. હવે વિચારવાનું છે કે, જ્યારે સાદા કાચના દૂરબીનોમાંથી પણ આ પ્રમાણે દેખાય છે, ત્યારે ભક્તિરૂપી દૂરબીનમાંથી મહાન ઈશ્વરની અદ્‌ભુત કૃતિવાળાં સ્વાભાવિક કર્મો કેટલાં બધાં ઉત્તમ દેખાશે ? અને તેના પ્રમાણમાં આપણાં કામો કેટલાં બધાં ખરાબ દેખાશે ? એ ખ્યાલ તો કરો. ભક્તોમાં ને વ્યાવહારિક લોકોમાં જે ભેદ છે તે એજ કે, ભક્તો પોતાનાં કામોને નાનાં સમજે છે, એટલે ઈશ્વરનાં કામોની મહત્તા સમજી શકે છે અને વ્યાવહારિક લોકો પોતાનાં કામોને ઘણાં મોટાં સમજે છે, એટલે પ્રભુનાં કામની ખરી કિંમત સમજી શકતા નથી; માટે ભાઇઓ ! આપણાં કામોનું અભિમાન નહિ કરતાં ભક્તિરૂપી દૂરબીનથી આપણાં કામોનું અને ઈશ્વરી શક્તિનું અવલોકન કરતાં શીખો. એમ કરવાથી ભક્તિરૂપી દૂરબીન એવું અલૌકિક છે કે, તે તમારૂં અભિમાન તોડી નાખશે અને પ્રભુની મોટાઈ બતાવી તમને પ્રભુના રસ્તામાં લાવી મૂકશે, માટે ભક્તિરૂપી દૂરબીનને પકડો.

૨૨૪–સોનાની ખાણ આપણા ઘરમાં છતાં પણ તે આપણે જાણતા નથી; એ ખાણ તે આપણાં ધર્મશાસ્ત્રો છે

અમેરિકાની સોનાની ખાણની જ્યારે એ લોકોને ખબર ન હતી, ત્યારે એ ખાણમાંથી મટોડું લઇને લોકો તેનાં ઘર બાંધતા

હતા, રસ્તાઓ બાંધતા હતા અને પૂલો બાંધતા હતા; પણ પાછળથી જ્યારે ખબર પડી કે, આ માટીમાં તો સોનું મળેલું છે, ત્યારે તે લોકોની અજાયબીનો પાર રહ્યો નહિ. અજાયબીની સાથે તેઓને દિલગીરી થઇ અને પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા કે, હાય, હાય! સોનાની માટી અમે ઘરો બાંધવામાં ને રસ્તાઓ બાંધવામાં ખરચી નાખી !

એવીજ રીતે અમેરિકાની સોનાની ખાણોની પેઠે તે સોનાની ખાણો કરતાં લાખોગણું વધારે મૂલ્યવાન આપણાં શાસ્ત્રો આપણાં ઘરમાંજ પડેલાં છે, પણ આપણે તેની કિંમત સમજતા નથી અને આપણા ઉપયોગમાં તેને લેતા નથી. વેદ, ઉપનિષદ, સ્મૃતિ, ગીતા, ભાગવત, મહાભારત, પુરાણ અને રામાયણ આજે ઠેકાણે ઠેકાણે અને ઘેર ઘેર છે; પણ અફસોસ કે, તે માત્ર શોભાને ખાતર-કબાટમાં ભરી મૂકવા માટેજ છે અને જાણે માથા ઉપરનો બોજો ઉતારવાને ખાતર હોય; તેમજ એ પુસ્તકો ક્યાંઇ ખૂણે-ખાંચરે પડેલાં હોય છે. આપણી જિંદગીમાં તેનાં તત્ત્વો આપણે અનુભવતા નથી. એ સત્શાસ્ત્રોને ખાવાનો લાભ તો કીડાઓજ લે છે. પ્રભુ ! પ્રભુ !

ભાઇઓ ! યાદ રાખજો કે, ભગવદ્ગીતા, ઉપનિષદ્ વગેરે આપણાં ધર્મશાસ્ત્રો પારસમણિની ખાણ જેવાં છે; કારણકે તેમાં પ્રભુનો મહિમા વર્ણવેલો છે; અને તે આપણાં ઘરમાંજ છે, તેમ છતાં પણ જો તેનો ઉપયોગ નહિ કરીએ તો, જો એમાંથી ધર્મનાં તત્ત્વો નહિ જાણીએ તો, જો એમાંથી પ્રભુનું નામ નહિ શીખીએ તો, વખત આવ્યે પસ્તાવો થયા વિના રહેશે નહિ.

અમેરિકાના લોકોએ તો અજાણપણે સોનાની ખાણોની માટી રસ્તાઓ બાંધવામાં વાપરી નાખી હતી, પણ આપણે તો જાણી-જોઈને એ પારસમણિ કીડાઓને સોંપીએ છીએ, એ પાપની કેમ માફી મળશે ? એ પાપની શું શિક્ષા થશે ? એ તો વિચાર કરો. એ મહાપાપની શિક્ષા થયા વિના રહેશે નહિ. માટે ભાઇઓ ! હજી પણ વખત છે; તો ચેતો, ચેતો.

૨૨૫–ભરેલા ઘડામાં જેમ બીજી વસ્તુ રહી શકે નહિ, તેમ જે હૃદયમાં પાપ ભરેલું હોય તેમાં ઈશ્વરી જ્ઞાન રહી શકતું નથી

ભરેલા ઘડામાં જેમ બીજી વસ્તુ સમાય નહિ, તેમ પાપીઓનાં હૃદયમાં પાપ ભરેલું હોવાથી તેમાં જ્ઞાન સમાતું નથી. રોગીને જેમ સ્વાદિષ્ટ ચીજો પણ ભાવતી નથી અને મીઠાઇ સુદ્ધાં કડવી લાગે છે, તેમ જેને પાપ કરવાનો રોગ વળગેલો છે,તેને જ્ઞાન પણ ગમતું નથી. આંધળાને જેમ આરસી નકામી છે, તેમ પાપીઓને જ્ઞાન પણ નકામું છે; કારણકે જેમ આંખ વિના આરસીમાં પડતું પ્રતિબિંબ જોઇ શકાય નહિ, તેમ ધર્મ વિના જ્ઞાન પણ સમજી શકાય નહિ; માટે પાપીઓનાં હૃદયમાં ઈશ્વરી જ્ઞાનની ઊંડી અસર થતી નથી. પ્રભુએ ગીતામાં પણ કહેલું છે કે,

येषां त्वंतगतं पापं जनानां पुण्यकर्मणाम् ।
ते द्वंद्वमोहनिर्मुक्ता भजंते मां दृढव्रताः ॥

(ગી૦ અ. ૭, શ્લો૦ ૨૮)

અર્થાત્ ધર્મનાં ભલાં કામો કરવાથી જે માણસનાં પાપ કપાઇ ગયાં છે, તેઓ સુખદુઃખથી છૂટી જઇને દૃઢ નિશ્ચયથી મને ભજે છે.

પ્રભુને ભજવો–પ્રભુને ઓળખવો–પ્રભુમાં તન્મય થવું, એનું-જ નામ જ્ઞાન છે. એ ઈશ્વરી જ્ઞાન, પાપ છોડી દેવાથીજ મળી શકે છે, અને ભલાં કામો કરવાથીજ પાપ બળતાં જાય છે; માટે પાપનો નાશ કરવા સારૂ જેમ બને તેમ વધારે ને વધારે ધર્મનાં કામો કરવાં જોઇએ.

ભાઇઓ ! પાપની ભયંકરતા તો જુઓ કે, પવિત્ર જ્ઞાનની અસર પણ પાપીઓનાં હૃદયમાં પહોંચી શકતી નથી, ત્યારે બીજી કયી ચીજ તેને અસર કરશે ? માણસજાતને સુધારવા માટે દુનિયામાં ઉત્તમમાં ઉત્તમ અને પવિત્રમાં પવિત્ર વસ્તુ જ્ઞાન છે. એ જ્ઞાન પણ થોડી વાર સુધી પાપની કઠોરતા સામે હારી જાય છે, એટલું બધું પાપ ભયંકર છે. માટે ભાઇઓ ! જેમ બને તેમ પાપથી બચવાની કોશિશ કરો. જો પાપથી બચવાની બાબતમાં જરા પણ ઢીલા રહેશો, તો તુરતજ પાપમાં ફસાઈ પડશો અને જો જરાક પણ પાપમાં ફસાયા, તો પછી તમારી બધી ચતુરાઈ ચૂલે ચડશે અને તમારૂં બધું ડહાપણ તમને ઊંધે રસ્તેજ દોરશે; માટે ભાઇઓ ! ભૂલેચૂકે જરા પણ પાપ ન થાય, એ ખૂબ સંભાળજો.

૨૨૬–વાંદરા જેમ હીરાની કિંમત સમજી શકે નહિ, તેમ પાપીઓ જ્ઞાનની કિંમત સમજી શકે નહિ

એક વાંદરાના હાથમાં ક્યાંકથી મોટો હીરો આવી ગયો. તે લઇને એ વાંદરાએ તેને પોતાના મોઢામાં મૂકયો, પણ કાંઈ સ્વાદ લાગ્યો નહિ, તેથી ચગળવા લાગ્યો, પણ તે પીગળ્યો નહિ, એટલે દાંતે તોડવા લાગ્યો, છતાં તે તૂટયોયે નહિ, ત્યારે એ વાંદરાએ ગુસ્સાથી તેને દૂર ફેંકી દીધો. એ જોઇને કોઈ કવિએ તે હીરાને કહ્યું કે, ' હે કિંમતી હીરા ! વાંદરાએ તારી કિંમત ન કરી, તેથી તું દિલગીર થા મા. પથ્થરથી ભાંગીને તારો ભૂકો ન કરી નાખ્યો, એજ તારૂં મોટું ભાગ્ય સમજ. '

આવીજ રીતે પાપીઓ જ્ઞાનની કિંમત ન સમજે, તેથી કાંઈ જ્ઞાનની મહત્તા ઓછી થઇ જતી નથી. વાંદરો હીરાને ફેંકી દે, તેથી કાંઈ હીરાની કિંમત ઘટી જતી નથી; તેમજ પાપીઓ પોતાનાં હૃદયમાં ભરેલાં પાપથી જ્ઞાનને ન લઈ શકે, તેથી કાંઇ જ્ઞાનની શક્તિ ઓછી થઈ જતી નથી; પણ ઊલટું તેથી પાપીઓની વધારે નાલાયકી દેખાય છે. જેને જે ગમે છે, તેનેજ તે ચાહે છે. પવિત્ર માણુસને–પ્રભુના વહાલા ભક્તોને જ્ઞાન ગમે છે અને નીચ માણુસોને પાપ ગમે છે. કહ્યું છે કે,

દોહરો

જેમાં જેને સ્વાદ નહિ, તે તેને નહિ ચહાય;
દૂષણુ આપી દ્રાખને, કાક લિંબોળી ખાય.

માટે ભાઇઓ ! પાપને ખાતર પવિત્ર જ્ઞાનને છોડી દો મા, જ્ઞાનને દાબી દો મા અને જ્ઞાનનો દુરુપયોગ કરો મા; પણ આપણા પવિત્ર આત્માને ખાતર અને આપણા સમર્થ પ્રભુને ખાતર પાપ છોડી દેવામાં જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરો.

પદ

જીવતો મૂઓ, રે મૂરખ, જીવતો મૂઓ;
તેં ભજ્યા નહિ ભગવાન, મૂરખ જીવતો મૂઓ. (ટેક)
પેટને અર્થે પાપ કરતાં, દિલમાં ન ડર્યો;
પાડોશીને ઘેર પુણ્ય કરતાં, આડો જઇ પડયો. રે મૂરખ૦
કૂડની માળા કોટમાં ઘાલી, ક્રોધી ગુરુ કર્યો;
પાપ કરવા લાગ્યો ત્યારે, અંતર ના ડર્યો. રે મૂરખ૦
બહુનામીને ઓળખ્યા વિના, અંતર બહુ પડયો;
દયા પ્રીતમ દિલમાં વસ્યો, કારજડો સર્યો. રે મૂરખ૦

૨૨૭–પ્રભુની મોટી શિક્ષાની પાપીઓને ખબર નથી; માટે તેઓ પાપ કરે છે

નાનાં બાળકો છાપરાં ઉપર બેદરકારીથી રમતાં હોય, તેને જેમ ખબર હોતી નથી કે, અહીંથી પડી જઇશું તો કેટલું બધું વાગશે? તેમજ પાપીઓને પણ ખબર નથી હોતી કે, પાપની કેટલી બધી સખ્ત શિક્ષા થશે. જો લોકોને પાપની શિક્ષાનો ખરેખરો ખ્યાલ આવ્યો હોય તો તેઓ કદી પણ પાપ કરે નહિ.

પાપની ખરાબી, પાપીઓની નીચતા, નરકની ભયંકરતા અને કાળના પણ કાળ મહાન ઈશ્વરની કલ્યાણકારી આજ્ઞાઓનો ભંગ કરવાનો કેવો બૂરો નતીજો મળે છે, એ માણસો બરાબર રીતે સમજતા નથી, એજ અફસોસ છે. જો પાપની ભયંકરતા અને નરકના હજારો પ્રલયકાળના જેવા ઉગ્ર અગ્નિનો ખ્યાલ માણસોના મનમાં બરાબર ઊતરે, તો પાપનું નામ સાંભળીને કમકમાટી છૂટયા વિના રહે નહિ અને મનમાં પાપનો ખ્યાલ આવતાં પણ ત્રાસ છૂટયા વિના રહે નહિ; પણ છાપરાં ઉપર બેદરકારીથી રમતાં અજ્ઞાન બાળકોની પેઠે માણસો પોતાના સ્વાર્થીપણામાં પાપનાં ફળનો–નરકની ભયંકર વેદનાઓનો વિચાર રાખતાં નથી. એથીજ માણસો પાપમાં ફસાઈ જાય છે; માટે ભાઇઓ! આપણા નજીવા સ્વાર્થનો નહિ પણ પાપની ભયંકર શિક્ષાનો વિચાર કરો, નરકના જ્વલંત અગ્નિનો ખ્યાલ કરો અને આપણે પવિત્ર પિતા–સમર્થ ઈશ્વરના હુકમનો અનાદર કરીએ છીએ, તેનો ખ્યાલ કરો; તથા આપણા માથા ઉપર હરેક પળે મોત ભમી રહ્યું છે, તેનો ખ્યાલ કરો, એટલે પાપથી બચી શકશો.

કવિત

તારો પતિત જાનકે સુધારો બિરદ આનકે,
કાઢો ભુજા તાનકે કહાં દેર ડારી હૈ;
સુદામા યાર તાર્યો હૈ પ્રહ્લાદ તેં ઉગાર્યો હૈ,
દ્રૌપદીકી લાજ રાખી સભા દેખ સારી હૈ.
ગજને ધ્યાયો પ્રભુ ગરુડ છોડ ધાયો,
વ્રજકો બચાયો તાતે નામ ગિરિધારી હૈ;
દાસ તો પુકારે પ્રભુ કાટિયે કષ્ટ કોટી ભારે,
અરજી અમારી આગે મરજી તિહારી હૈ.

૨૨૮–જ્ઞાન હોય પણ આચરણ સારાં હોય નહિ, તેવા ગુરુઓ આંધળાના હાથમાં ફાનસ જેવા છે

માણસમાત્રને ગુરુની જરૂર છે; ઉત્તમમાં ઉત્તમ ગુરુની જરૂર છે; પણ એવો ગુરુ ન મળે તો સાધારણ ગુરુની પણ જરૂર છે. સાધારણ ગુરુ પણ શિષ્યના કામનો છે. આપણામાં કહેવત છે કે, 'નહિ મામા કરતાં કાણો મામો પણ સારો.' તેમજ બિલકુલ ગુરુ વિના રહેવું તે કરતાં સાધારણ ગુરુ પણ સારો છે. તેઓ પોતાના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તતા ન હોય, તોપણ શિષ્યોને તેઓનો ઉપદેશ બહુ કામનો છે. એવા આધુનિક ગુરુ જેવા કામચલાઉ ગુરુ કેવી રીતે કામના છે, તે સમજવા માટે એક રમૂજી દાખલો આપવામાં આવે છે.

એક આંધળો માણસ પોતાના હાથમાં ફાનસ લઇને અંધારા રસ્તામાં જતો હતો. તેને કોઇ માણસે પૂછ્યું કે, 'સુરદાસજી! એ ફાનસ તમને શું કામનું છે? એ ફાનસથી પણ તમે ક્યાં દેખી શકો છો?' ત્યારે તે સુરદાસે કહ્યું કે, 'મને તે કામનું નથી, પણ બીજા દેખતાંઓને તે કામ લાગે છે. જો એ મારા હાથમાં ન હોય, તો કોઇક મારી સામે અથડાઇ જાય.' આવીજ રીતે પોતે કહે, પણ તે પ્રમાણે કરે નહિ, એવા કલિયુગિયા ગુરુઓ તે પેલા આંધળા માણસ જેવા છે; પણ તેમનો ઉપદેશ એ આંધળાના હાથમાંના ફાનસ જેવો છે. એ ફાનસની રોશની તે આંધળાને કામની નથી, પણ બીજા દેખતાંઓને તો કામની છેજ તેમજ અંતર ભીંજાયા વિનાના, મિથ્યાચારવાળા આપણા કેટલાક સાધુસંન્યાસીઓ તથા બીજા ધર્મગુરુઓનો ઉપદેશ તેઓને પોતાને પોતાનાં આચરણો સુધારવામાં કામ આવતો નથી, પણ એ ઉપદેશ વિશ્વાસુ હરિજનોને બહુ કામનો છે. માટે ભાઇઓ! કદાચ ગુરુઓ નબળા હોય; તોપણ આપણે આપણા ભલાને ખાતર તેઓને નિભાવી લેવાની જરૂર છે; કારણકે ભલે તેઓ આંધળા હોય, પણ જો આપણે દેખતા હોઇએ, તો તેઓના હાથમાંનું ફાનસ આપણને પ્રકાશ આપ્યા વિના રહેશે નહિ; માટે કદાચ ગુરુઓ આંધળા હોય અને તેમનો અંધાપો ન છૂટે તેવો હોય; તોપણ આપણને ગુરુ વિના ચાલે તેમ નથી, માટે આપણે દેખતા થઇ જવાની જરૂર છે.

ગરબી

શું કર્યું ગીતા ગાઇને રે, તેં શું કર્યું ગીતા ગાઇને. (ટેક)
ભણ્યો ગણ્યો પણ ભેદ ન જાણ્યો, ધિક્ક પડો પંડિતાઇને રે. તેં શું૦
પોથી વાંચીને પરમારથ ન કીધો, કુટુંબ પોખ્યું કમાઇને રે. તેં શું૦
ભાગવત ભાખ્યું હેત હ્રદે ન રાખ્યું, રહ્યો આપ સ્વારથ સાઇનેરે. તેં શું૦
શેષને માથે મણિ છે તોયે પણ, જીવે છે જીવ ખાઇને રે. તેં શું૦
કહે પ્રીતમ પોતાના ડહાપણથી, ગયો ચોરાશીમાં વહેવાઇને રે. તેં શું૦

૨૨૯–'દેનેકો ટુકડા ભલા લેનેકો હર નામ'

જિંદગીની પવિત્ર ફરજો માટે જુદા જુદા વિદ્વાનો અને જુદા જુદા સાધુઓ તરફથી જુદી જુદી રીતે જુદા જુદા રૂપમાં એકની એક વાત સેંકડો ને હજારો રીતે કહેવામાં આવે છે; તેથી પણ માણસોને એમ લાગી જાય છે કે, ધર્મનો બોજો બહુ મોટો છે. તે આપણાથી ઊપડી શકે નહિ. તેઓ કહે છે કે, અમારા બાપનો બાપ આવે, તોપણ આટલું બધું કરી શકાય નહિ. તેઓને એમ લાગે છે, તેનું કારણ એજ છે કે, તેઓ ધર્મનાં ટૂંકાંમાં ટૂકાં સૂત્રો સમજતા નથી. મહાત્મા તુલસીદાસજીએ ધર્મનો ટૂંકો રસ્તો–ધર્મનો સાર કહેલો છે કે,

દોહરો

તુલસી આ જુગ આયકે, કર લીજે દો કામ;
દેનેકો ટુકડા ભલા, લેનેકો હર નામ.

જિંદગીની ફરજોનો અને ધર્મની હજારો ને લાખો વાતોનો સાર ટૂંકામાં એજ છે કે, બને તો કોઇને પણ મદદ કરવી અને પ્રભુનું સ્મરણ કરવું. મહાત્માઓ કહે છે કે, આપવા લાયક દાન છે અને લેવા લાયક તો માત્ર પ્રભુનું નામજ છે. ભર્તૃહરિએ પણ કહેલું છે કે, 'સર્વ ધર્મનો સાર હું તમને અર્ધા શ્લોકમાં કહું છું; તે એજ કે, કોઇને પણ દુઃખ થાય એમ કરવું તેનું નામ પાપ છે અને બીજાઓનું ભલું થાય તેમ કરવું તેનું નામ પુણ્ય છે.' ટૂંકામાં આ તો ધર્મનો સારભાગ કહ્યો, માટે ભાઇઓ ! લાંબી લાંબી આડીઅવળી ગલીકૂંચીઓમાં નહિ ફસાતાં તત્ત્વને ઓળખી લો–તત્ત્વને પકડી લો. એ તત્ત્વ એજ છે કે, આપણા ભાઇબંધોને મદદ કરો અને પ્રભુનું નામસ્મરણ કરો.

દોહરો

સબકી બાતાં છોડ દે, દો બાતાં શીખ લે;
કર સાહેબકી બંદગી, (ઓર) ભૂખેકું કુછ દે.

૨૩૦—આપણી પ્રાર્થનાઓ કેમ સફળ થતી નથી?

બહુ ગરજ પડે ત્યારે જરૂરને વખતે આપણે ઘણી વાર ઈશ્વર-પ્રાર્થના કરીએ છીએ અને કાંઇ ને કાંઇ ચીજો માગીએ છીએ. જેમકે બાયડી, છોકરાં, ધન, માન, ફતેહ, વિદ્યા, વશીકરણ વગેરે; પણ ઘણી વખત એ માગનારાઓને તેમાનું કાંઇ મળતું નથી, એથી ઘણા લોકો નિરાશ થઇ જાય છે; પણ તેથી નિરાશ થવું જોઇએ નહિ; કારણકે શા માટે આપણી માગણી પ્રમાણે મળતું નથી? શા માટે આપણી પ્રાર્થનાઓ વ્યર્થ જાય છે? તેનાં કારણો આપણે જાણતા નથી. જો તે કારણો આપણે સમજીએ, તો પછી નિરાશ થઇએ નહિ તથા અયોગ્ય માગણી કરીએ નહિ.

(૧) ઘણી વખત આપણી પ્રાર્થનાઓ ઉપલક હોય છે. શુદ્ધ અંતઃકરણની—જીગરની લાગણીની હોતી નથી, એટલે ઈશ્વર સુધી પહોંચી શકતી નથી.

(૨) કેટલીક વખત આપણી માગણીઓ વગર જરૂરની તથા અયોગ્ય હોય છે. એ માગણી પ્રમાણે જો ઈશ્વર આપે, તો આપણું બૂરું થયા વિના રહેજ નહિ; માટે તે સર્વજ્ઞ પ્રભુ આપણી ઉપર દયા કરીને એવી અયોગ્ય માગણી પૂરી પાડતો નથી.

(૩) આપણી વાજબી માગણી પ્રમાણે ઈશ્વર આપણને આપવા તૈયાર થાય, તે પહેલાં આપણે પ્રાર્થના છોડી દઇએ છીએ અને બીજા વિષયોમાં લાગી જઇએ છીએ. એમ થવાથી આપણાં જે કામની આપણુંને પોતાનેજ કાળજી નથી, તેની ફિકર ઈશ્વર શા માટે રાખે? તેથી આપણી માગણીઓ આકાશમાં અધવચ લટકતીજ રહે છે, માટે જો આપણી માગણીઓ પ્રભુ પાસે મંજૂર કરાવવી હોય, તો તેને છેવટ સુધી વળગી રહેવું જોઈએ. વચમાં વચમાં ભક્તિ છોડી દેવી જોઇએ નહિ.

(૪) કોઇ વખતે આપણી માગણી બહુ નાની હોય છે, એટલે હલકી ચીજોની હોય છે અને પરમ કૃપાળુ ઈશ્વરની ઇચ્છા આપણને વધારે આપવાની હોય છે, તેથી તે આપણી નાની માગણીઓ સ્વીકારતો નથી.

આપણી માગણીઓ સફળ નહિ થવાનાં આવાં આવાં ઘણાં કારણો છે; માટે એવી માગણીઓ રદ જવાથી હરિજનોએ દિલગીર થવું જોઈએ નહિ. ખરા ભક્તો એજ છે કે જેઓ પોતાના સ્વાર્થને માટે ઈશ્વર પાસે કાંઈ પણ માગતા નથી, પણ ભગવદ્-ઇચ્છાને આધીન થઇને રહે છે અને નિષ્કામ ભક્તિ કરે છે. મહાન ઈશ્વર પાસે નજીવી ચીજોની માગણી કરવી, એ મૂર્ખાઇ ભરેલું છે અને તે ઊતરતા પ્રકારની ભક્તિ છે. આપણે રૂડા ધર્મમાં રહીને—ભક્ત બનીને એવી માલ વિનાની ચીજો સારૂ સમર્થ પ્રભુને ખાસ તસ્દી આપવી, એ તો બહુજ ખોટું છે. બનતા સુધી આપણે કીડી-મંકોડીને પણ તકલીફ આપતા નથી અને આપણાં બાયડીછોકરાંને પણ તસ્દી આપતા નથી. એટલુંજ નહિ પણ આપણામાં એવા ઘણા જણ છે કે, જેઓ પોતાની બાયડીને ઝાડુ કાઢતી જોઇને તેના હાથમાંનું ઝાડુ પોતે લઈ લે છે અને પોતે જાતે ઝાડુ કાઢવા મંડી પડે છે ને બૈરીને બેસાડી મૂકે છે. હવે જોવાનું છે એ કે, ઘરસંસારનાં રોજનાં જરૂરી કામકાજ કરવાની જેની ફરજ છે, તેને પણ જે માણસો કામ કરવાની તસ્દી આપતા નથી, તેઓ પોતાના ધૂળ જેવા સ્વાર્થ સારૂ સૌથી મોટામાં મોટા ઈશ્વરને વારંવાર તસ્દી આપવા તૈયાર થાય છે; એ શું દિલગીર થવા જેવું નથી?

ભાઈઓ! પ્રભુ સર્વવ્યાપક છે. આપણા માગ્યા વિના પણ તે આપણી જરૂરિયાતો સમજે છે. માત્ર સમજે છે, એટલુંજ નહિ પણ તે ઇચ્છાઓ પાર પાડવાને પણ તે સર્વશક્તિમાન વિશ્વંભર સમર્થ છે, માટે આપણે આપણને મોહક લાગતી નજીવી વસ્તુઓની માગણીથી ઈશ્વરને સતાવવો જોઇએ નહિ, પણ નિષ્કામ ભક્તિ કરવી જોઇએ, એજ દુનિયાના સર્વ મહાન ભક્તોનો સિદ્ધાંત છે.

૨૩૧—પ્રભુ આપણું કલ્યાણ થાય એવીજ ચીજો આપે છે

એક નાનો છોકરો રોતો હતો. તેને કોઈ ભક્તે પૂછ્યું કે, 'કેમ રડે છે?' ત્યારે તે છોકરાએ કહ્યું કે, 'હું માગું છું તે મારો બાપ આપતો નથી.' તે ભકતે પૂછ્યું કે, 'તું શું માગે છે?' ત્યારે તે છોકરાએ કહ્યું કે, 'ચપ્પુ'. ત્યાં એક બીજી છોકરી હતી, તે પણ રોતી હતી. તેણે કહ્યું કે, 'હું દીવાસળીની પેટી માગું છું, પણ તે

મારી મા આપતી નથી.' ત્રીજા છોકરાએ કહ્યું કે, 'હું ફટાકડા માગું છું, પણ મારો બાપ તે આપતો નથી.' ચોથા છોકરાએ કહ્યું કે, 'હું કૂતરાં સાથે રમવા ઇચ્છું છું, પણ મારી મા રમવા દેતી નથી' અને પાંચમા છોકરાએ કહ્યું કે, 'મને મહેતાજીએ માર્યો' શા માટે માર્યો? ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'લેસન આવડયું નહિ માટે.'

એક ફળિયામાં રમતાં નાનાં છોકરાંની આ વાતો સાંભળીને તે ભક્તને જણાયું કે, એમાં માબાપોનો કે મહેતાજીનો વાંક નહોતો. તેઓએ એ છોકરાંઓના ભલા સારૂજ તેઓની માગણી સ્વીકારેલી નથી; પણ છોકરાંઓ પોતાનું હિત સમજતાં નથી, એટલે તેઓ પોતાની માગણી મુજબ નહિ થવાથી દિલગીર થઈને રડે છે, તેમજ ઇશ્વર પાસેની આપણી માગણીઓ માટે પણ સમજવાનું છે; એટલુંજ નહિ પણ પેલા છોકરાને માસ્તરે માર્યો, તેમ કોઇ કોઇ વખત કોઈ બાબતના આપણને ફટકા વાગી જાય છે, તે પણ આપણને સુધારવા માટેજ હોય છે અથવા આપણી કોઈ ભૂલનુંજ તે પરિણામ હોય છે. માટે આપણી માગણીઓ કદાચ નિષ્ફળ જાય; તોપણ નિરાશ થવું નહિ, પણ બેવડા ઉત્સાહથી પ્રેમપૂર્વક ભક્તિમાંજ લાગ્યા રહેવું.

ભાઇઓ! યાદ રાખજો કે, આપણી માગણીઓ ઘણું કરીને અયોગ્યજ હોય છે; કારણકે આપણે આપણા અહંભાવનેજ વળગેલા છીએ, માટે એવી નજીવી અને અયોગ્ય માગણીઓની નિષ્ફળતાથી ઇશ્વર માટે કાંઇ પણ ખોટો વિચાર કરશો નહિ અને તમારામાં ઇશ્વર માટેનો જે સહેજસાજ કાચોપોચો વિશ્વાસ હોય તેને ચલાયમાન થવા દેશો નહિ.

કોઈ છોકરું કૂવા ઉપર રમવા જવા માગે અથવા સાપને બચકું ભરવાની હઠ કરે, તો તે કાંઈ તેનો બાપ કરવા દે કે? પોતાનું પેટ ચિકાર ભરેલું હોય, છતાં પણ કોઇ છોકરું અદરાયું થઈને ખાવાનું માગે, તો વારે વારે ખાવાનું આપીને તેની ભલી મા કાંઇ તે છોકરાને બિમાર થવા દે કે? કોઇ છોકરાને કાંઇ બિમારી થઇ હોય, તે મટાડવા સારૂ તેની મા દવા પાય, તે દવા કડવી લાગે તેથી બાળક રડે, તોપણ તેની દરકાર કર્યા વિના માતા દવા પાઈ દે છે, એ શું માતા ખોટું કરે છે? એક નાનું બાળક ચાંદો લેવા ઇચ્છે ને તે કાંઇ ખાસ કારણ સારૂ નહિ, પણ માત્ર પોતાને સારો લાગે છે તે માટેજ; હવે તે ચાંદો તેનો પિતા તેને ન

આપી શકે તો તેમાં અજબ જેવું શું છે? આપણે અજ્ઞાની ને અશક્ત છીએ, તોપણ જ્યારે આપણાં બચ્ચાંઓ માટે અતિશય કાળજી રાખીએ છીએ, ત્યારે સર્વવ્યાપક-સર્વશક્તિમાન ઈશ્વર પોતાના ભક્તો માટે કેટલી બધી કાળજી રાખતો હશે, એ ખ્યાલ તો કરી જુઓ! મહાન ઈશ્વરની અસીમ દયા જો આપણે બરાબર રીતે સમજીએ, તો પછી તેની પાસે માગણી કરવા જેવું આપણ-ને કાંઇ પણ રહે નહિ, ઈશ્વરની દયા, ઈશ્વરની મોટાઇ ને ઈશ્વરનું સર્વશક્તિમાનપણું આપણે સમજતા નથી, તેથીજ નજીવી ચીજોની આપણે ઈશ્વર પાસે માગણી કરી આપણે તેને આપણો અવિશ્વાસુ બનાવી દઇએ છીએ.

જેમ બાળકને મન સાપને બચકું ભરવા જવું, એ અયોગ્ય નથી, તેમ આપણને આપણી માગણીઓ અયોગ્ય લાગતી નથી; પણ તેમાં કાંઇ ભેદ છે ને તે આપણા ભલા સારૂજ છે, એમ સમજી આપણાં ભવિષ્યને ઈશ્વરની દયા ઉપર છોડી દઈ ખરા ભક્તોએ તો કૃપાભિલાષીજ બનવું જોઇએ.

૨૩૨-માણસ પ્રત્યેની માગણી પણ વ્યર્થ જતી નથી, ત્યારે ઈશ્વર પ્રત્યેની પ્રાર્થનાઓ કેમ વ્યર્થ જશે?

એક ગરીબ માણસે રસ્તે જતાં કોઇ ગૃહસ્થને આજીજી કરીને કહ્યું કે, 'એક પાઇ આપવાની મહેરબાની કરો.' તે ગૃહ-સ્થને દયા આવી, તેથી તેણે એ ગરીબ માણસને અડધો રૂપિયો આપ્યો. એ જોઇને ભિખારીએ કહ્યું કે, 'સાહેબ! મારી પાસે છૂટા પૈસા નથી; તમારી પાસે પૈસો હોય તો આપો,' એમ કહી ભિખારી તે અડધો રૂપિયો પાછો આપવા લાગ્યો, ત્યારે તે ઉદાર દિલના ગૃહસ્થે કહ્યું કે, 'અમે પાઇ કે દોઢિયાં અમારી પાસે રાખતા નથી. અમારી પાસે તો રૂપાના કે સોનાનાજ સિક્કા હોય છે ને જો કોઇને આપવું હોય તોપણ એજ આપીએ છીએ. અડધી પાઇ સારૂ આપવું શું? જો કે તમને તો એટલાથી પણ સંતોષ થાય છે, પણ એટલુંજ આપવામાં અમારી મોટાઇ શું?'

ભાઇઓ! સાધારણ ભલા ગૃહસ્થો પણ જ્યારે આવા વિચારો રાખે છે ને આવી ઉદારતા દાખવે છે, ત્યારે ઈશ્વર કેટલી બધી શુભેચ્છા ને કેટલી બધી ઉદારતા રાખી શકે? એ ખ્યાલ તો કરી

જુઓ. આપણને લાગે છે કે, અમે ભક્તિ કરીએ છીએ, પણ અમારો પગાર વધતો નથી. પગાર વધતો નથી, એ બાબત તમે જુઓ છો, પણ હોસ્પિટલમાં જઇને જુઓ કે, કેટલાં બધાં માણસો કેવી રીતની ભયંકર બિમારીઓ ભોગવે છે અને તમે કેવા સાજા-તાજા છો? એ તો તપાસો. તમને લાગે છે કે, દુકાનમાં હાલ વધારે નફો થતો નથી, પણ તેને બદલે કુટુંબમાં વૃદ્ધિ થઇ છે, એ તો જુઓ! તમને લાગે છે કે, પ્રાર્થના કર્યા છતાં અમોને છોકરાં મળતાં નથી; પણ કોલેરા, મરકી ને ઝેરી તાવના ઝપાટા-માં તમારા દેખતાં થોડાં વરસોમાં હજારો ને લાખો માણસો ચાલ્યાં ગયાં ને તમે હજુ મોજમજા કરતા બેઠા રહ્યા છો, એ તો વિચારો! તમે કહો છો કે, અમે બિમાર મટતા નથી, પણ તમારી એ બિમારીને લીધેજ તમે ચોક્કસ પ્રકારના મહાપાપમાંથી બચો છો ને કાંઇક વધારે સુધરો છો, તે તો તપાસો. તમે કહો છો કે, અમોને માનપાન ને ખિતાબ મળતા નથી, પણ લાખો ગરીબ દુકાળિયાઓની સામે તો જુઓ! એ કરતાં પ્રભુએ તમને કેવા આનંદમાં રાખેલા છે? એ ઉપકાર સામું તો જુઓ! તમે કહો છો કે, પ્રભુ અમને આપતો નથી, જો આપે તો ઘણુંય બીજાને આપીએ. ભલે તે કદાચ તમોને વધારે ન આપતો હોય, પણ તે તમારૂં લઈ લેતો નથી, એ શું તેની થોડી કૃપા છે? આપણાં કર્મ સામું તો જુઓ! ને પછી તેની દયા સામું જુઓ. આપણે પાપ-માંજ ડૂબેલા છીએ ને તેમ છતાં તેની એટલી બધી દયા છે, એ શું થોડું છે કે?

ભાઇઓ! આપણી માગણીઓ તો બહુ નાની હોય છે ને પ્રભુની ઉદારતા તો બહુ મોટી હોય છે; માટે તે આપણી નાની માગણી પ્રમાણે ન આપે ને તેને બદલે કોઇ મોટી કૃપા કરી દે, તો એ ભેદ આપણે ક્યાં સમજીએ છીએ! આપણો જે વખત જાય છે તથા ઘણી જાતની જે સગવડતા ને જે સુખો આપણે ભોગવીએ છીએ, તે સમર્થ ઇશ્વરની અખંડ દયાથીજ; આપણા હક તરીકે તેમાંનું કશુંયે નથી, એ કેવળ કૃપાનું ફળ છે. માટે હમેશાં માણસે પોતાની સ્થિતિમાં દિલાસો રાખવો જોઇએ અને જે કાંઇ પ્રભુએ આપણને આપ્યું છે, તે આપણી યોગ્યતા કરતાં ઘણું વધારે આપેલું છે, એમ સમજીને–એમ અનુભવીને આપણે ઇશ્વરેચ્છાને આધીન થવું જોઇએ. આપણી વાજબી પ્રાર્થ-

નાઓ કદી પણ વ્યર્થ જતી નથી. કોઇ ને કોઇ રૂપમાં પણ તેનું ફળ મળે છે, એમ નિશ્ચય રાખી, ઈશ્વરભક્તિમાં આગળ વધવું જોઇએ ને આસ્તે આસ્તે નિષ્કામભક્તિથી ઈશ્વરની ઇચ્છાને આધીન થવાનું શીખવું જોઇએ અને કહેવું જોઇએ કે,

પદ—કાનરો

મેં ભરોંસે અપને રામકે, મેં ભરોંસે અપને રામકે. (ટેક)
ઔર ન હૈ કછુ કામકે, મેં ભરોંસે અપને રામકે. મેં ભરોંસે૦
જો માગે સો દેત પદારથ, વારી જાઉં ઇસ નામપે. મેં ભરોંસે૦
દોઉ અક્ષર હૈ સબ કુલતારક, અંત દેત સુખધામકે. મેં ભરોંસે૦
તુલસીદાસ પ્રભુનામ દયાધન, ઔર દેવ સબ નામકે. મેં ભરોંસે૦

૨૩૩—તાળું ખોલવા માટે ચાવીવાળાની જરૂર છે, તેમ આપણાં અંતરનાં તાળાં ખોલવા માટે સદ્‌ગુરુની જરૂર છે

આપણી ચાવી ખોવાઇ ગઈ હોય અથવા આપણે નવું તાળું ખોલવું હોય, પણ તેની ચાવી આપણી પાસે ન હોય, તો તેથી ઉદાસ થઇ બેસી રહેવાની કાંઈ જરૂર નથી; કારણકે દુનિયામાં ચાવીવાળાઓ તો ઘણાય છે અને તેમની પાસે ઘણી જાતની ચાવીઓ હોય છે. જો તેઓને ખોળી કાઢીએ, તો તેઓ તુરતજ આપણને જોઇતી ચાવી આપે છે. એ ચાવીવાળાને શોધવા માટે આપણે કાંઈ ચીન, જાપાન કે ઓસ્ટ્રેલિયા જવું પડતું નથી. આપણા ઘર બહાર નીકળ્યા કે તેઓ તો બજારમાં ફરતાજ હોય છે અથવા દુકાનો માંડીને બેઠેલાજ હોય છે. બીજાઓનાં તાળાં ખોલવાં એ તેમનો ધંધોજ છે, પણ તેને તમારે બોલાવવા જોઇએ. તેને બોલાવ્યા વિના તમારી ઓરડીમાં બેઠે બેઠે આ તાળું ઊઘડતું નથી, આ તાળું ઊઘડતું નથી, એમ કર્યા કરો તો કાંઈ તાળું પોતાની મેળે ઊઘડે નહિ. એ તાળું ઉઘાડવા માટે તો કોઇ ચાવીવાળાની મદદ લેવી જોઇએ. એમાં પણ કોઇ અટપટા પડદાવાળું નગરિયું કે ચબનું તાળું આવી જાય, તો સાધારણ ચાવીવાળાથીયે કદાચ ન ઊઘડે. એ વખતે વળી એ કરતાં પણ વધારે હોશિયાર ચાવીવાળાને બોલાવવો જોઇએ. આપણાં લોખંડનાં કે પિત્તળનાં તાળાં ખોલવા માટે પણ જ્યારે આટલી બધી તજવીજ કરવી પડે છે ને ચાવીવાળાની જરૂર પડે છે, ત્યારે આપણાં અંતરનાં

તાળાં ખોલવા માટે અને સ્વર્ગનાં તાળાં ખોલવા માટે કેવા હુશિયાર ચાવીવાળાની જરૂર પડે, એ ખ્યાલ તો કરી જુઓ! આવાં સાચાં તાળાં ખોલવા માટેજ સદ્ગુરુની જરૂર છે. સુંદર દેખાતી ચાંદીની કૂંચીઓના ઝૂડા તો આપણી ઘણીયે શેઠાણીઓ પાસે હોય છે, પણ એવી ઉપરથી રૂપાળી દેખાતી ખોટી કૂંચીઓથી કાંઇ ખરાં તાળાં ઊઘડે નહિ; તેમજ સાચા ગુરુ વિના અને પૂરી લગની લાગ્યા વિના કાંઇ ધર્મનાં ને સ્વર્ગનાં તાળાં ઊઘડે નહિ, માટે આપણે આપણા અંતરનું તાળું ઉઘાડી શકે એવા સદ્ગુરુની જરૂર છે. એવા મહાન ગુરુ વિના મોક્ષનાં બારણાં નહિ ઊઘડે, એ નક્કી સમજજો, માટે ભાઇઓ! સદ્ગુરુને શરણે જાઓ. સદ્ગુરુને શરણે જાઓ.

૨૩૪–પરમાર્થને ખાતર દુઃખ ખમવાં, એ તો દેવ પૂજવા બરાબર છે

મહાત્માઓના શબ્દકોષમાં દુઃખ શબ્દનો અર્થ શું કરેલો છે, એ તમને ખબર છે? ભગવદ્‌ઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખનો અર્થ પ્રભુનું હેત અને આપણું કલ્યાણ, એવો છે. એ સારૂ મોટા મોટા સંતો વારંવાર પૂછતા કે, હમણાં ઘણા દહાડા થયા અમારી પાસે દુઃખ કેમ નથી આવતું? પ્રભુએ અમને વિસારી દીધા કે શું? અમે કાંઈ અપરાધી થયા હોઇશું, નહિ તો પ્રભુ અમને કેમ વિસારી દે? દુઃખ આવ્યા વિના પ્રભુની પ્રીતિ કેમ જણાય? અને દુઃખ ખમ્યા વિના જલદી કલ્યાણ પણ કેમ થાય? માટે સંતોને ભગવદ્‌ઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખો તો જોઇએજ. એવાં દુઃખોથી દિલગીર થાય, તે સંત શાના?

ભગવદ્‌ઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખો શાંતિથી સહન કરવાં, એ પ્રભુની સેવા કરવા બરાબર છે અને પરમાર્થને ખાતર દુઃખ ખમવાં એ દેવ પૂજવા બરાબર છેઃ માટે મહાત્માઓના શબ્દકોષમાં દુઃખ શબ્દનો અર્થ 'પ્રભુનું હેત અને આપણું કલ્યાણ' એવો કરેલો છે. દુઃખનો આવો અર્થ સમજ્યા પછી દુઃખથી શા માટે દિલગીર થવું જોઇએ? સંતો દુઃખ માગે છે, એટલે તપ કરે છે, પણ આપણે સંસારી છીએ, તેથી દુઃખ ન માગીએ, એટલે તપ ન કરી શકીએ, પણ ભગવદ્‌ઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખો શાંતિથી ભોગવી શકીએ, એટલી ધીરજ તો આપણે જરૂર રાખવી

જોઈએ. જો એટલી ધીરજ પણ ન રાખી શકીએ, તો પછી પશુ-ઓમાં ને આપણામાં ફેર શું ? આપણામાં ધર્મનું બળ છે. તેની ખાતરી શું ? અને પ્રભુને ખાતર આપણે આપણી ઇચ્છાનો કાંઇક ભોગ આપી શકીએ છીએ, એ દુઃખ ખમ્યા વિના કેમ દેખાડી શકાય ? માટે જેઓને ધર્મની અને પ્રભુની દરકાર હોય, તેમણે તો ભગવદ્ઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખો શાંતિથીજ સહન કરવાં જોઇએ.

૨૩૫–સધુઓ પ્રભુ પાસે કેવાં દુઃખ માગે છે ?

સંતો પ્રભુ પાસે દુઃખ માગે છે, તેનો અર્થ શું ? તેઓ કેવા પ્રકારનાં દુઃખ માગે છે, એ તમને ખબર છે ? તેઓ એમ નથી માગતા કે, વગર મફતના ઉપવાસ કરવા; તેઓ એમ નથી માગતા કે, બહારની ધૂણીઓ તાપવી; તેઓ એમ નથી માગતા કે, ગાંજો ફૂંકી ફૂંકીને છાતી તથા બુદ્ધિ બાળી મૂકવી; તેઓ એમ નથી માગતા કે, વરસાદમાં ભીંજાતું ભીંજાતું નાહક મસાણોમાં પડયું રહેવું; તેઓ એમ નથી માગતા કે, કાશીએ કરવત મુકાવવા જવું; તેઓ એમ નથી માગતા કે, બિમારીમાં સડ્યા કરવું, છતાં પણ તેનો કાંઇ ઉપાય કરવો નહિ; તેઓ એમ નથી માગતા કે, ઊંધે માથે લટકી રહેવું; તેઓ એમ નથી માગતા કે, પાસે કાંઇ ન હોય, તોપણ યજ્ઞો કરવા ને સદાવ્રત ચલાવવાં; તેઓ એમ નથી માગતા કે, ધર્મને નામે અડંગાઓ લગાવી બીજાઓને નાહક હેરાન કરવા અને તેઓ એમ નથી માગતા કે, ઉજ્જડ જંગલમાં અંધારી ગુફામાં એકલા પડ્યા રહેવું. આવા પ્રકારનાં વિના કારણ, ઇરાદાપૂર્વક પોતાની ખુશીથી ખરીદેલાં દુઃખો તેઓ નથી માગતા; પણ તેઓ એવા પ્રકારનાં દુઃખો માગે છે કે જે પરમાર્થને ખાતર હોય, ધર્મને ખાતર હોય, પોતાનાં ગરીબ ભાઇબહેનોને મદદ કરવા ખાતર હોય, પોતાની જિંદગીને વધારેમાં વધારે ઉપયોગી બનાવવાને ખાતર હોય અને પ્રભુને ખાતર હોય. એવાં દુઃખો તેઓ માગે છે; પણ પોતાની નજીવી ઇચ્છાઓની તૃપ્તિને ખાતર અથવા પોતાની મૂર્ખાઇભરેલી હઠને ખાતર તેઓ કાંઇ દુઃખો માગતા નથી, એ વાત આપણે બરાબર રીતે સમજવી જોઇએ. એ બધું સમજવાથી પ્રભુ પાસેથી હજારો દુઃખો માગવાની તેઓની માગણી આપણને અયોગ્ય લાગશે નહિ. સંતોની પેઠે

આપણને પ્રભુ પાસે દુઃખો માગવાની કાંઇ જરૂર નથી; પણ પ્રભુની ઇચ્છાથી જે દુઃખો આવી પડે તે, પ્રભુનું સ્મરણ કરતે કરતે શાંતિથી ભોગવવાં, એજ આપણી ફરજ છે, એમાંજ આપણી લાયકાત છે, એજ આપણો ધર્મ છે ને એમાંજ પ્રભુ રાજી છે.

૨૩૬–દુઃખમાં એવી તે શી ખૂબી છે કે, સંતો ખાસ ચાહીને પ્રભુ પાસે દુઃખ માગે છે ?

સાધુઓ કહે છે કે, દુઃખ ખમવાં એ દેવ પૂજવા બરાબર છે. આજે આપણને એ વાત ગળે ઊતરતી નથી, પણ જો ઊંડા ઊતરીને વિચારીએ તો એમાં પણ ખૂબી છે. ભગવદ્દઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખો ખમવાથી તથા પોતાનો ધર્મ બજાવતાં ખમવાં પડતાં દુઃખોથી ઈશ્વરની સેવા કેમ થાય છે, તે સમજાવવા માટે એક સંતે કહેલું છે કે, કોઇ દિવસ ભિક્ષા ન મળે તેથી ભૂખ્યા રહેવું પડે, તોપણ તે દુઃખની દરકાર ન કરવી, પણ એમજ સમજવું કે, એક ટંક ભૂખ્યા રહેવાથી વિકારો કાંઇક ઓછા થશે ને શરીરની શુદ્ધિ થશે. એ પણ કલ્યાણનો રસ્તો છે. આશ્રમમાં કોઇ બિમાર અભ્યાગત આવી ચડે ત્યારે તેની સારવાર કરવા માટે ઉજાગરો કરવો પડે તો સમજવું કે, એ પ્રભુસેવા છે. બહારગામથી ચાલ્યા આવતા હોઇએ ને રસ્તામાં પ્રભુભજન થતું હોય, ત્યાં જરા બેસીએ ને પછી ભજનના રસથી તથા સત્સંગના પ્રેમથી ઘડીકમાં ઊઠી શકાય નહિ; એમ કરતે કરતે મોડું થઇ જાય, તેથી ધારેલે મુકામે પહોંચી શકાય નહિ ને ત્યાંજ ટાઢે ઠરવું પડે, તો એ પ્રભુસેવા છે. ભિક્ષા થોડી મળી હોય ને ભોજન કરવા બેસતા હોઇએ, તે વખતે કોઇ અતિથિ આવી ચડે, તો તેને એ ટુકડામાંથી પણ ટુકડો આપવો અને પોતે જરા ભૂખનું દુઃખ ખમી લેવું, એ પણ પ્રભુસેવા છે. પોતાની ધાબળી પોતાના કરતાં વધારે લાચારને ખરે વખતે ઓઢાડી દેવી અને પોતે એવું બીજું વસ્ત્ર મળતાં સુધી ગમે તેમ થીંગડાં દઇને પણ ચલાવી લેવું, એ પ્રભુની સેવા છે. પોતાનો કાંઇ પણ સ્વાર્થ ન હોય, તોપણ મૂર્ખ છોકરાંઓને ભણાવવાની ઉત્સાહપૂર્વક માથાફોડ કરવી અને તેઓનાં કુમળાં મગજમાં ધર્મના પવિત્ર સંસ્કાર દાખલ કરવા, એ પણ પ્રભુસેવાજ છે. પોતાના વખત તથા આનંદના ભોગે બીજાઓને ઉપદેશ કરવાની તકલીફ ઉઠાવવી અને લોકોને તેમના દોષો સમ-

જાવી, એ માટેનો પશ્ચાત્તાપ કરાવી પ્રભુના રસ્તામાં લાવવા, એ પણ પ્રભુસેવા છે. પોતે વરસોનાં વરસો સુધી કષ્ટ ભોગવીને–સાધુસંતની સેવા કરીને જડીબુટ્ટી શીખ્યા હોય, તે જંગલમાંથી જાતે ખોદી લાવવાનું દુઃખ વેઠી ગરીબોને તેનો મફત લાભ આપવો, એ ભગવત્સેવા છે અને પોતાના ધર્મને અર્થે સ્નાનધ્યાન કરતાં, તીર્થ કરતાં, શાસ્ત્ર ભણતાં, બ્રહ્મચર્ય પાળતાં તથા દુનિયાદારીના અનેક મોહક વિષયોમાંથી મનને ખેંચી લેતાં વિચિત્ર સંજોગોને લીધે જે જે અડચણો પડે, તેને ભગવદ્દઇચ્છા સમજી શાંતિથી ભોગવવી, તેનું નામ પણ પ્રભુસેવાજ છે. આવી રીતે પ્રસંગોપાત્ત ભગવદ્દઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખોને શાંતિથી ભોગવવાં, તેનું નામ ભગવત્સેવા છે અને ભગવત્સેવા માટેજ સંતો પ્રભુ પાસે દુઃખ માગે છે, એટલે તેઓનાં દુઃખ પણ સુખરૂપ થઇ જાય છે. માટે દુઃખથી કાયર ન થાઓ, પણ એમજ સમજો કે, ભગવદ્દઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખો ખમવાં, એ દેવ પૂજવા બરાબર છે.

૨૩૭–ગમે તો જરા વાર દુઃખ ખમી લો ને ગમે તો સ્વર્ગ છોડી દો

સંતો દુઃખો શા માટે માગે છે, એ તમને ખબર છે? તેઓ કહે છે કે, બાપ પોતાનાં વહાલાં છોકરાંઓનેજ પ્રસંગોપાત્ત લાત મારે છે; એવી આશાથી કે તે સુધરે. એ કાંઈ વેરઝેરને લીધે મારતો નથી; તેમજ પ્રભુ આપણને કાંઇ દુઃખ દેવાને ખાતર દુઃખ દેતો નથી, પણ આપણે સુધરીએ ને આપણું કલ્યાણ થાય તે સારૂજ તે થોડાં દુઃખો આપે છે. પારકાંનાં છોકરાંને મારવા કોઈ જાય નહિ, તેમજ પોતાનું જે છોકરું વંઠેલ થઇ જાય અને કાબૂમાં ન રહે, તેને પણ પછી બાપ મારતો નથી, પણ છૂટું મૂકી દે છે. તેમજ પ્રભુ પણ જે પોતાના વહાલા ભક્તો છે, તેનેજ દુઃખ દે છે; કારણકે તેનું કલ્યાણ કરવાનું છે અને દુઃખ વિના માણસ સુધરે નહિ તથા દુઃખ ખમ્યા વિના પાપ જાય નહિ; માટે પ્રભુ પોતાના જનને દુઃખ આપે છે, પણ જેઓ વંઠેલા છે અને બાપના હુકમમાંથી નીકળી ગયેલા છે, તેઓને પ્રભુ કાંઇ કહેતો નથી; કારણકે નરમ તમાચો મારીને તેઓનો છૂટકો કરવો નથી, પણ તેઓને તો નરકના અગ્નિમાં નાખવા છે. માટે ભાઇઓ! આજથી યાદ રાખજો કે. જેઓ બાપનો તમાચો ખાઈલે છે. એટલે ભગ-

વદ્દઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખો શાંતિથી ભોગવી લે છે, તે બાપનો વારસો મેળવે છે, એટલે સ્વર્ગ મેળવે છે અને જેઓ એ તમાચો નથી ખમતા, એટલે શાંતિથી દુઃખ નથી ભોગવતા, તેઓ એ વારસામાંથી બાતલ થાય છે. હવે તમોને ગમે તે પસંદ કરો. જોઇએ તો તમાચો ખમી લો ને જોઇએ તો વારસો છોડી દો; એટલે કે, ગમે તો જરા વાર દુઃખ ખમી લો અને ગમે તો સ્વર્ગ છોડી દો. પ્રભુએ તમોને બુદ્ધિ આપેલી છે ને ધર્મ આપેલો છે, તેથી સમજીને તમોને જે વાજબી લાગે તે કરો.

૨૩૮–દુઃખમાં પણ પ્રભુનો કાંઈક રૂડો હેતુ છે, એવો વિશ્વાસ રાખો

લોકો અનાજને મસળે છે ને ખાંડે છે તે શા માટે? શું અનાજ ઉપરના વેરને લીધે? નહિ. ભાઇઓ! અનાજે આપણું કાંઇ બૂરું કર્યું નથી અને આપણે કાંઈ તેના દુશ્મનો નથી. અનાજને આધારે આપણે રૂડા લાગીએ છીએ અને આપણા આધારે અનાજની શોભા છે; તેમજ પ્રભુને આધારે આપણે ટકી શકીએ છીએ અને આપણા વડે પ્રભુનો મહિમા છે. આપણે કાંઇ પ્રભુના દુશ્મનો નથી અને પ્રભુને કાંઇ આપણી ઉપર વેર નથી; પણ જેમ ફોતરાંથી ચોખા દૂર કરવા માટે તેને ખાંડણિયામાં ઘાલીને સાંબેલાં મારીએ છીએ, તેમજ આપણાં જૂનાં પાપ દૂર કરવા સારૂ અને આપણને પવિત્ર કરવા સારૂજ પ્રભુ આપણને કોઇ કોઇ વખત દુઃખ આપે છે. માટે દુઃખનો ઊંધો અર્થ કરી દિલગીર નહિ થતાં, એમાં પણ પ્રભુનો કાંઇક રૂડો હેતુ છે, એમ વિશ્વાસ રાખી ભગવદ્દઇચ્છાથી આવી પડેલાં દુઃખોને શાંતિથી સહન કરો.

દોહરો

જિતને તારે ગગનમેં, ઉતના શત્રુ હોય;
કૃપા હોય રઘુનાથકી, તો બાલ ન બાંકા હોય.

૨૩૯–વધારે સુખ આપવા સારૂજ પ્રભુ આપણને થોડું દુઃખ આપે છે

ડૉકટરો પ્લાસ્ટર મારે છે ને નસ્તર મૂકે છે, એ શું તમે નથી જોયું? એ શા માટે? એક તો માણસ બિમાર હોય ને તેમાં વળી આવા તેના હાલ શા માટે કરવા જોઇએ? શું એ

ડૉકટરનું નિર્દયપણું નથી ? તમેજ કહેશો કે, ના એ ડૉકટરોનું નિર્દયપણું નથી, પણ એ તો ડૉકટરોનું ડહાપણ છે; કારણકે દરદીને દુઃખ દેવાની ઇચ્છાથી કે મારી નાખવાની ઇચ્છાથી કાંઇ ડૉકટરો નસ્તર મૂકતા નથી, પણ તેનું દરદ મટાડવા માટેજ નસ્તર મૂકે છે; તેમજ પ્રભુ આપણને દુઃખ આપે છે, તે કાંઈ આપણા ઉપરના વેરને લીધે નહિ, પણ આપણને પવિત્ર કરવા સારૂ અને આપણું કલ્યાણ કરવા સારૂજ તે દુઃખ આપે છે. માટે ભાઇઓ ! દુઃખથી દિલગીર ન થાઓ, પણ પ્રભુ જેવી સ્થિતિમાં રાખે તેવી સ્થિતિમાં આનંદથી રહેતાં શીખો. એવી રીતે રહેવું, તેનુંજ નામ ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થવું છે અને એજ સર્વ ધર્મનો સાર તથા પ્રભુને પામવાનો ટૂંકામાં ટૂંકો રસ્તો છે.

૨૪૦–દુઃખોની સામે થવાથી કાંઈ વળવાનું નથી, પણ તેને શાંતિથી ભોગવી લેવામાંજ મજા છે

કોઇ માણસને ઘરમાં પુરેલો હોય, તે બહાર નીકળવા સારૂ ભીંતમાં માથું પછાડે તે સારૂ કાંઈ ભીંત તૂટી જાય નહિ, પણ ઊલટું તેનુંજ માથું ફૂટે; તેમજ પ્રભુ આપણને જે દુઃખ આપે તે ભોગવવાંજ જોઇએ. એ ભોગવ્યા સિવાય બીજો કાંઇ પણ ઉપાયજ નથી. તેની સામે થવાથી, એટલે કે દિલગીર થવાથી તે કાંઇ જવાનાં નથી, એથી તો ઊલટાં દુઃખ વધે છે; કારણકે દુઃખોથી દિલગીર થયા કરવું ને હારી જવું, એ ભીંતમાં માથું પછાડવા જેવું છે અને કાંટાની વાડમાં હાથપગ પછાડવા જેવું છે. માટે એવી મૂર્ખાઈ નહિ કરતાં અને પોતેજ પોતાની મેળે પડચા ઉપર પાટું નહિ મારતાં ભગવદ્દઇચ્છાથી આવી મળેલાં દુઃખો ધીરજથી પ્રભુને યાદ કરતે કરતે સહન કરવાં જોઇએ. અંતરનાં પાપ છોડી શકીએ અને બહારનાં પાપથી બચી શકીએ, તે સારૂજ આપણને દુઃખ આપવામાં આવે છે, માટે દુઃખો સહન કરવાંજ જોઇએ. દુઃખથી દિલગીર થવું, એ દુઃખની ઉપર ડામ દેવા જેવું છે. માટે ભાઇઓ ! તમારાજ હાથે તમારાં દુઃખો ઉપર ડામ ન દો, ન દો.

કાફી

દયાનિધિ ! તેરી ગતિ લખી ના પરે; (ટેક)
અધરમ ધર્મ, ધર્મસેં અધરમ, અકરમ કર્મ કરે. દયા૦

એક ગઉ જીન દાનહિ દીની, સો સુર લોક તરે;
કોટિ ગઉ રાજા નૃગ દીની, અધ હોય કૂપ પરે. દયા૦
પિતા બચન લોપે સો પાપી, સો પ્રહ્લાદ કરે;
તાકો કષ્ટ નિવારનકોં પ્રભુ, નરસિંહ રૂપ ધરે. દયા૦
બેદ બિદિત મુનિવર જશ ગાવે, સોઇ બલિ યજ્ઞ કરે;
તાકો બાંધી પતાલ પઠાયો, કિસ બિધ સૂર તરે. દયા૦

૨૪૧–આપણે પ્રભુના સિપાઇ છીએ, માટે પ્રભુની ઇચ્છા મુજબ ચાલવું જોઇએ

લશ્કરી સિપાઇઓની ફરજ શું છે? એની તમને ખબર છે? જેમ અમલદાર કહે તેમ વર્તવું, એ લશ્કરી સિપાઇઓની ફરજ છે. અમલદાર દોડવાનો હુકમ કરે ત્યારે દોડવું; ઊભા રહેવાનો હુકમ કરે ત્યારે ઊભા રહેવું; બંદૂક મૂકવાનું કહે ત્યારે મૂકી દેવી; બંદૂક ફોડવાનું કહે ત્યારે ફોડવી; મારવાનું કહે ત્યારે મારવું; મરવાનું કહે ત્યારે મરવું; પાછા ફરવાનું કહે ત્યારે પાછું ફરવું; લડવાનું કહે ત્યારે લડવું; મિત્રને તેના કોઇ ગુના માટે મારવાનું કહે તો તેને પણ મારવો અને દુશ્મનોને બચાવવાનું કહે તો તેને પણ બચાવવા એ જેમ લશ્કરી સિપાઇઓની ફરજ છે અને એ ફરજ જે સિપાઇ ન બજાવે, તેને જેમ સખ્ત શિક્ષા થાય છે, તેમ-જ આપણે પણ પ્રભુના સિપાઇઓ છીએ; માટે જેમ પ્રભુ રાખે તેમ રહેવું જોઇએ. તે દુઃખ આપે તો દુઃખ પણ ખમવાં જોઇએ; તે સુખ આપે તો સુખ પણ ભોગવવાં જોઇએ; તે મંદવાડ આપે તો મંદવાડ પણ ખમવો જોઇએ; તે મોટું કુટુંબ આપે તો એ જંજાળ પણ ભોગવવી જોઇએ; તે બચ્ચાં ન આપે, તો તેમાં પણ સંતોષ રાખવો જોઇએ; તે ગરીબી આપે તો તેને પણ ચલાવી લેવી જોઇએ અને તે મોત આપે તો શાંતિથી તેને પણ આધીન થવું જોઇએ; કારણકે આપણે તો સિપાઇ છીએ, ધણી તો પ્રભુ છે. માટે જેમ પ્રભુ રાખે તેમ આનંદથી રહેવું જોઇએ. યાદ રાખજો કે, જે સિપાઈ સારી રીતે નોકરી બજાવે, તેનોજ દરજ્જો વધે છે અને તેનેજ વધારે પેન્શન મળે છે; તેમજ જેટલે દરજ્જે આપણે પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થઇશું, તેટલુંજ સુખ મેળવી શકીશું, માટે જેમ બને તેમ પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થવાની તજવીજ કરો.

૨૪૨–પાણી જેવા વાસણમાં ભરાય તેવો આકાર પકડે છે, તેમજ આપણને પણ પ્રભુ જે સ્થિતિમાં રાખે તે સ્થિતિને અનુસરતું થઈ જવું જોઇએ

કેટલાંક કામ એવાં હોય છે કે, જે તેનો વખત આવ્યેજ થાય અને કેટલાંક કામ એવાં હોય છે કે, જેમાં આપણું કાંઇ ચાલી શકેજ નહિ; એટલે એવી બાબતોમાં નાહક અફસોસ કર્યા કરવો, એ પ્રભુની સામે થવા જેવું છે. રોજ મળ્યા વિના–કામ મળ્યા વિના સુતાર હથોડા પછાડયા કરે, તેથી તેને કાંઇ મળે નહિ અને મરનારની પછવાડે ગમે એટલી હાયપીટ કરીએ, પણ તેથી કાંઇ તે જીવતો થાય નહિ; તેમજ નકામો અફસોસ કર્યા કરવાથી કાંઇ અધરથી ધન આવી પડે નહિ તથા બાવો આવ્યે કાંઇ બળદ દૂઝે નહિ અને માળી સોગણાં પાણી સીંચે, તોપણ કાંઈ ઋતુ વિના ફળ થાય નહિ. તેમજ જે દુઃખો છે, તે પણ તેનાં કારણો દૂર થયા વિના તથા તેની મુદત પૂરી થયા વિના અને પ્રભુનું શરણ ધર્યા વિના જાય નહિ. એ દૂર કરવાનો સહેલો ઉપાય એજ છે કે, જેમ પાણીને જે જાતનાં વાસણમાં ભરીએ, તેવો આકાર તે લે છે; એટલે કે નળીમાં ભરીએ તો નળી જેવો, થાળીમાં ભરીએ તો થાળી જેવો, ચંબુમાં ભરીએ તો ચંબુ જેવો અને ઘડામાં ભરીએ તો ઘડા જેવો આકાર તે લે છે; તેમજ આપણને પણ જેમ પ્રભુ રાખે તેમ રહેવું જોઇએ. એમ રહીએ તોજ સુખથી રહી શકાય. જ્યાંસુધી એવી રીતે ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થઇએ નહિ, ત્યાંસુધી યાદ રાખજો કે, દુઃખ દૂર થવાનાં નથીજ; માટે ભાઇઓ! દુઃખ દૂર કરવા સારૂ જેમ બને તેમ ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થાઓ, ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થાઓ.

૨૪૩–તમારે સ્વર્ગમાં જવું ન પડે, પણ સ્વર્ગ તમારી પાસે આવે તેટલા માટે ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થાઓ

ભાઇઓ! હાંડલાંને કુંભાર સામે એમ બોલવાનો હક નથી કે, તેં અમોને હાંડલાં કેમ બનાવ્યાં? હાંડલાંને બદલે ઘડા કેમ ન બનાવ્યા? તેમજ આપણને આપણા બનાવનાર પ્રભુની સામે એમ બોલવાનો હક નથી કે, તેં અમોને ફલાણા દેશમાં, ફલાણા કાળમાં, ફલાણા ગામમાં કે ફલાણી જાતમાં જન્મ કેમ ન આપ્યો?

અથવા ફલાણું કામ મને કેમ સોંપ્યું? એમ બોલવાનો આપણને જરા પણ હક નથી. આપણો ધર્મ તો પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થવામાંજ છે અને આપણું ખરૂં સુખ તો ભગવદ્દઇચ્છાને માન આપવામાંજ છે. પ્રભુની ઇચ્છા સામે થવામાં આપણું કલ્યાણ નથી. માટે ભાઇઓ! તમારી પોતાની ઇચ્છાની સામે ન જુઓ અને તમારી પોતાની ઇચ્છામાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં સુખદુઃખની સામે ન જુઓ; પણ એ સુખદુઃખ જેની તરફથી આવેલાં છે, તે ધણીની ઇચ્છા સામે જુઓ. એની ઇચ્છાને આધીન થવાથી તમારાં દુઃખ ઓછાં થઈ અંતે કપાઈ જશે અને મૂઆ પછી તમારે સ્વર્ગમાં જવું પડશે એમ નહિ, પણ જીવતાંજ—તમારા ઘરમાંજ—તમારા અંતરમાંજ સ્વર્ગ પોતે ચાલીને સામું આવશે, પણ તેમાં શરત એટલીજ છે કે, સુખદુઃખની બહુ દરકાર નહિ રાખતાં ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થાઓ.

કુંડળિયો

બંદા બડ બડ કયા કરે, લે સાહેબકા નામ;
યેહિ તમાસા દો ઘડી, આખર ધૂલ તમામ.
આખર ધૂલ તમામ, રાવ રંકાદિક જાવે;
કર સંતનકી સેવ, રાહ તોહે અગમ બતાવે.
કહેસુ રમતારામ, ભજન કર છોડી ધંધા;
લે સાહેબકા નામ, કરે કયોં બડ બડ બંદા.

૨૪૪—દુઃખને આનંદના રૂપમાં ફેરવી નાખવાનો ઉપાય શું? ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થવું તે

દરેક માણસો જો પોતાના ઘડિયાળના કાંટા પોતપોતાની મરજી મુજબ રાખે, તો ટાઇમમાં ગડબડ થયા વિના રહેજ નહિ, માટે બહેતર તો એજ છે કે, ગામનાં મોટામાં મોટાં ને સારાંમાં સારાં ઘડિયાળ પ્રમાણે પોતપોતાનાં ઘડિયાળના કાંટા રાખવા જોઇએ; તેમજ આપણે પણ દરેક જણ જો પોતપોતાની ઇચ્છા મુજબજ ચાલીએ, તો દુનિયામાં લુચ્ચાઇનો ને મારામારીનો કાંઈ સુમાર રહે નહિ. જો આપણી ઇચ્છા મુજબ થતું હોય, તો આપણે તો ઘડીકમાં બધું ખેદાનમેદાન કરી નાખીએ અને આટલું જીવીએ પણ શેના? તથા જે કાંઈ જરાતરા સુખ ભોગવીએ છીએ, તે પણ ક્યાંથી હોય? જો આપણા સૌના હાથમાં કારભાર હોય, તો ઘડી-

કમાં બાર વાગી જાય; માટે આપણા પોતાના કલ્યાણ સારૂ અને દુનિયાના ફાયદા સારૂ આપણે પ્રભુની ઇચ્છાનુસારજ આપણી ઇચ્છા રાખવી જોઇએ. તેમની ઇચ્છાથી આપણી ઇચ્છા જુદી રાખીને આપણે કદી પણ સુખી થઈ શકીએ નહિ; માટે ગમે તેમ કરીને જ્યાંત્યાંથી ફરીને પણ તમારી ઇચ્છાને પ્રભુની ઇચ્છામાં મિલાવો, એટલે તમારાં દુઃખ પણ આનંદના રૂપમાં અને પ્રભુકૃપાના રૂપમાં ફેરવાઈ જશે.

૨૪૫–પ્રભુ જેમ કળ ફેરવે, તેમ આપણે ચાલવું જોઇએ

દોહા

હંસા જ્યું સરોવર જપે, ધનકું જપે જ્યું મોર;
હમ તુમકું એસે જપે, જેસે ચંદ ચકોર.
મેરે તો તુમ એક હો, તુમરે ઓર અનેક;
સરોવરકું હંસ બોત હૈ, હંસા સરોવર એક.

આપણે તો એંજિન છીએ, એંજિનિયર તો પ્રભુ છે. એંજિનિયર જેમ કળ ફેરવે, તેમ એંજિને ચાલવું જોઇએ. આગળ ચલાવે તો આગળ, પાછળ ચલાવે તો પાછળ, ધીમું ચલાવે તો ધીમું ને બહુ દોડાવે તો બહુ દોડવું જોઇએ. વધારે ડબા જોડે તો તે પણ ખેંચવા જોઇએ; ખાલી દોડાવે તોપણ દોડવું જોઇએ ને પાટા ઉપરથી ઉતારી નાખે તોપણ તેની મરજી; એમાં એંજિનથી કંઈ હા કે ના કહેવાય નહિ. તેણે તો જેમ એંજિનિયર કળ ફેરવે, તેમ ચાલવું જોઇએ અને જો એ પ્રમાણે ન ચાલે તો તે સારૂં એંજિન કહેવાય નહિ; તેમજ આપણે પણ પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થવું જોઇએ. જો એવી રીતે પૂર્ણ પ્રેમથી ને સર્વાત્મભાવથી આધીન ન થઇએ, તો તે આપણી નાલાયકી છે અને એ પ્રભુથી વિમુખ થવા જેવું છે. પ્રભુએ પણ ગીતામાં કહેલું છે કેઃ–

ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति।
भ्रामयन्सर्वभूतानि यंत्रारूढानि मायया॥
(ગી૦ અ. ૧૮, શ્લો. ૬૧)

અર્થાત્ હે અર્જુન! સર્વ પ્રાણીઓની દોરી સંચાથી ચાલતાં પૂતળાંની માફક, સર્વનાં અંતરમાં રહેલો ઈશ્વર ચલાવે છે.

ભાઇઓ! આપણે તો યંત્રનાં પૂતળાં જેવાજ છીએ. આપણને ચલાવનાર તો અનંત બ્રહ્માંડનો નાથ વિશ્વંભર પોતેજ છે,

ત્યારે પછી આપણાં સુખદુઃખની આપણને ફિકર શી રહી ? માટે ભાઇઓ ! પૂરે વિશ્વાસ ને પૂરે પ્રેમ આણીને પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થાઓ.

૨૪૬–ખેલાડીએ માલિક જે વેષ આપે તે સરસ રીતે ભજવવો જોઇએ, તેમ પ્રભુ જેમ રાખે તેમ આનંદથી રહેવું જોઇએ

દુઃખથી ડર્યું કેમ કામ આવશે ? આપણા ડરવાથી કાંઇ દુઃખ આપણને છોડી દે તેમ છે ? આપણે ટાઢથી બીએ માટે કાંઇ શિયાળોજ ન આવે એમ બને કે ? આપણે આગથી ડરીએ માટે કાંઈ દુનિયામાંથી આગ નાબૂદ થવાની છે કે ? આપણે રોગથી ડરીએ માટે કાંઇ ઈશ્વરી નિયમો પાળ્યા વિના રોગ ભાગી જવાના છે કે ? આપણને ગરીબાઇ ગમે નહિ તે સારૂ કાંઇ પુરુષાર્થ કર્યાં વિના સોનાની ખાણો મળી જવાની છે કે ? આપણને મોત ગમે નહિ તે સારૂ કાંઈ અમરપટો મળવાનો છે કે ? અને આપણને જન્મ–મરણના ફેરામાં આવવું ગમે નહિ તે સારૂ કાંઇ પ્રભુને જાણ્યા વિના–પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થયા વિના મોક્ષ મળવાનો છે કે ? નહિજ. એ બધાં ને એવાંજ બીજાં ઘણુંયે દુઃખો આ દુનિયામાં છે. એ બધાં દુઃખોનો સહેલામાં સહેલો ઉપાય એજ છે કે ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થઇ જવું અને જેમ પ્રભુ રાખે તેમ આનંદથી રહેવું.

જેમ નાટકના એકટરોને જે વેષ મળે તે તેણે ભજવવો જોઇએ, તેમજ પ્રભુ આપણને જેમ રાખે તેમ આનંદથી રહેવું જોઇએ. બધા એકટરો જો એમ કહે કે, અમને તો રાજાનોજ વેષ જોઇએ. સિપાઇનો, બાવાનો, વેશ્યાનો કે ભોગળભટિયા બ્રાહ્મણનો વેષ અમને ન જોઇએ, તો કાંઈ નાટક ચાલે નહિ. કોઇ પણ એકટરને શું વેષ આપવો, તે તો તેના માલિકની મરજી. એકટરની જે ખૂબી છે તે કાંઇ મોટા વેષવાધામાં નથી, પણ પોતાને મળેલો પાઠ સારામાં સારી રીતે ભજવવો તેમાંજ છે. હલકા કે ભારે વેષની સામે જોવાનું એકટરનું કામ નથી; કારણકે તેની યોગ્યતા પ્રમાણેજ માલિકે તેને વેષ આપેલો હોય છે. એકટરનું તો એજ કામ છે કે,પોતાને જે વેષ મળેલો છે તે ઉત્તમમાં ઉત્તમ

રીતે ભજવવો. તેમજ આપણને પ્રભુ જે સ્થિતિમાં રાખે તે સ્થિતિને અનુસરતું થઇ જવું ને તેમાંજ આનંદ માનવો, એનુંજ નામ ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થવું છે અને એજ પ્રભુને વહાલું છે. માટે આપણે તો એવાજ બની જવું કે,

ભુજંગી

પ્રભુને ગમે તે સમે સૌ સહેવું,
સદા રાજી રાજી હૃદયમાં રહેવું;
કદિ હેબકી હામ હૈયે ન હારો,
ઘણાં કષ્ટ કાળે ઘણું ધૈર્ય ધારો.

૨૪૭–માણસો બોલે એટલું પાળી શકતા નથી, પણ તેથી સત્સંગ છોડી દેવાની જરૂર નથી

એક બાઇ કથા સાંભળવા માટે દરરોજ મંદિરમાં જતી હતી ને બહુ પ્રેમથી પ્રભુનો મહિમા સાંભળતી હતી. એક દિવસ તે બાઇના વરે કહ્યું કે, 'કથા વાંચવાવાળો જેમ કહે છે તેમ તે પોતે કરતો નથી, માટે ત્યાં જવામાં કાંઇ લાભ નથી. મોટાં મોટાં પોથાં વાંચે, પણ તે પ્રમાણે કાંઇ કરે નહિ, તેમાં શું વળે? એ તો બધું પોથીમાંનાં રીંગણાં જેવું છે. ત્યાં જવાથી કાંઇ લાભ થાય નહિ. રોજ રોજ નાહકના શું ધક્કા ખાય છે?' ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું કે, 'કરવું ને મરવું તે બરાબર છે. તમને રીસ ચડે, ત્યારે મને જ્યારેત્યારે રાંડ રાંડ કહો છો, પણ મને રાંડ કરી દેખાડો તો ખબર પડે કે, રાંડ કેમ થાય છે? રાંડ કહેવી એ સહેલું છે, પણ રાંડ કરવી એ કાંઇ સહેલું નથી; તેમજ માણસો બોલે એટલું પાળી શકતાં નથી એ ખરૂં છે; પણ તેથી કાંઇ સારૂં સાંભળવું છોડી દેવાની જરૂર નથી. રોજ રોજ કાંઇ ભલી વાત સાંભળીએ તો કોઇક દિવસ પણ તેની રૂડી અસર થયા વિના રહે નહિ, માટે હરિકથા સાંભળવામાં, પ્રભુના જશ સાંભળવામાં અને ધર્મનો મહિમા સાંભળવામાં તો લાભજ છે, લાભજ છે, લાભજ છે.'

૨૪૮–ધાવણાં બાળકની માતાને સારા ખોરાકની જરૂર છે; તેમ ગુરુઓને બહુ ઉત્તમ જ્ઞાનની જરૂર છે

જે માતા બાળકને ધવરાવતી હોય, તેને બહુ સારા ખોરાકની જરૂર છે; કારણ કે જો તેને સારો ખોરાક ન મળે, તો તે નબળી પડી જાય, એટલુંજ નહિ પણ તેનાં બચ્ચાં પણ નબળાં પડીને રોગી થઈ જાય. એવું ન થાય તે સારૂ ધવરાવનારી માતાને સારા ખોરાકની જરૂર છે. તેમજ જે ગુરુઓ હોય, તે પણ બચ્ચાંને ધવરાવનારી માતાના જેવા છે. શિષ્યો એ તેનાં છોકરાંઓ છે; માટે જો ગુરુને સારો ખોરાક ન મળે, તો તે પોતે નિર્બળ થઇ જાય અને તેના શિષ્યો પણ નમાલા થાય, તેમાં નવાઇ શું? ધવરાવનારી માતાને માટે જેમ ઘી, દૂધ વગેરે પુષ્ટિકારક ખોરાકની જરૂર છે, તેમ ગુરુઓને માટે સત્સંગ, જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્યની જરૂર છે. તે ગુરુઓને માટે ઉત્તમ ખોરાક છે. એ ખોરાકનો જો રોજ રોજ તેઓમાં વધારો ન થાય, તો તેનાં બાળકો–તેના શિષ્યો-નબળાજ પડી જાય એમાં કાંઇ પણ સંદેહ નથી; માટે ગુરુઓએ તો પોતાને સારૂ આવો ઉત્તમમાં ઉત્તમ ખોરાક પસંદ કરવાની કાળજી રાખવી જોઇએ, તોજ તેઓ શિષ્યોનું કલ્યાણ કરી શકે.

જે માતા પોતેજ ઉપવાસી છે, તે બચ્ચાંઓને ધવરાવીને તેમનું પેટ ક્યાંથી ભરી શકે? તેમજ જે ગુરુઓમાં પોતાનામાંજ જ્ઞાન–ભક્તિના વાંધા હોય, તેના શિષ્યોમાં ધર્મનું ઈશ્વરી જ્ઞાન ક્યાંથી હોઇ શકે? અને ઈશ્વરી જ્ઞાન વિના કલ્યાણ કેમ થઈ શકે? માટે માણસોએ સારામાં સારા ગુરુ પસંદ કરવા જોઇએ અને ગુરુઓએ મહાન ઈશ્વરનું અલૌકિક જ્ઞાન મેળવવા પોતાનાં આચરણો સુધારીને પવિત્ર અંતઃકરણથી ઈશ્વરી માર્ગમાં ચાલવું જોઇએ.

૨૪૯–ગુરુની જરૂરિયાત વિષે

ઘણા છોકરાઓ એક હોડીમાં બેસીને મોટી નદીમાં સહેલ કરતા હતા. એટલામાં કાંઈ અકસ્માતથી તે હોડી ડૂબવા લાગી. તેથી ઘણા છોકરાઓ નદીમાં કૂદી પડચા અને કિનારે પહોંચવા માટે તરફડિયાં મારવા લાગ્યા. એ વખતે કિનારે ઊભેલા કોઇ ભલા માણસે તે છોકરાઓને બચાવવા માટે નદીમાં દોરડું ફેંક્યું. જે છોકરાઓએ એ દોરડાને પકડી રાખ્યું તેઓ બચી ગયા, પણ જે

છોકરાઓએ પોતાના જોર ઉપર મુસ્તાક રહી એવું અભિમાન કર્યું કે, અમને દોરડાની જરૂર નથી, અમે એમ ને એમજ કિનારે પહોંચી જઇશું, તેઓ નદીના પૂરમાં તણાઇ જઇને ડૂબી મૂઆ.

આપણે પણ અજ્ઞાની છીએ, એટલે તે છોકરાઓના જેવાજ છીએ. આપણું વહાણ તે સંસાર છે. નદી એ કાળનો પ્રવાહ છે. કિનારેથી દોરડું ફેંકનાર તે ગુરુ છે ને દોરડું તે ધર્મ છે. જેઓએ દોરડું ન પકડયું, તેઓ ડૂબી મૂઆ; તેમજ આપણે પણ સદ્‌ગુરુએ બતાવેલા ધર્મ ન પાળીએ, તો જન્મ-મરણના ચક્કરમાં પડી જઇએ; માટે ડૂબતાઓને બચાવે તેવા દયાળુ સદ્‌ગુરુની જરૂર છે. એવા બ્રહ્મજ્ઞાની ગુરુનો મહિમા કેવો મોટો છે, તેને માટે સાધુ સુંદરદાસજી કહે છે કે,

દોહા

ગુરુ ગોવિંદ દોનું ખડે, કિનકું લાગું પાય ?
બલિહારી ગુરુદેવકી, જીને ગોવિંદ દિયો બતાય.

કવિત

ગોવિંદકે કિયે જીવ જાત હૈ રસાતલકું,
ગુરુ ઉપદેશે સો તો છૂટે જમફંદતે;
ગોવિંદકે કિયે જીવ બશ પરે કર્મનકે,
ગુરુ કે નિવારે સુ ફિરત હૈ સ્વચ્છંદતે;
ગોવિંદકે કિયે જીવ ડૂબત ભૌ સાગરમેં,
સુંદર કહત ગુરુ કાઢે દુઃખદ્વંદ તે;
ઔર હુ કહાલોં કછુ મુખતે કહૂં બનાય,
ગુરુકી તો મહિમા અધિક હૈ ગોવિંદ તે.

૨૫૦-પખાલીએ પાણીનો ઝરો મેળવી રાખવો જોઇએ, તેમ ધર્મગુરુઓએ ઇશ્વરી જ્ઞાન મેળવવું જોઇએ

બીજાઓને ટાઢક આપવા સારૂ જેઓ રસ્તા ઉપર પાણી છાંટનારા પખાલીઓ છે, તથા બીજાઓને પાણી પાનારા ભટ્ટાઓ ને ભિસ્તીઓ છે, તેઓએ પોતાને પાણી મળવા માટે પાણીનો સુંદર ને મોટો ઝરો પસંદ કરી પોતાના અખત્યારમાં રાખવો જોઇએ. જો પાણી મેળવવાનું કોઇ પણ એવું સારૂં સ્થાન તેઓની પાસે ન હોય, તો તેઓ રોજ રોજ બીજાઓને પાણી પાઈ શકે નહિ તથા ઠંડક માટે છૂટથી રસ્તા ઉપર પાણી છાંટી શકે નહિ;

તેમજ જો ગુરુઓએ પણ ભક્તિ ને પરમાર્થનો અખૂટ ઝરો પોતાના હૃદયમાં રાખ્યો ન હોય, તો તે બીજાઓને ખરો લાભ આપી શકે નહિ. માટે ગુરુ બની બીજાઓને સુધારવાની ખટપટ કરવા કરતાં પહેલાં પોતે સુધરવું જોઇએ, તોજ ઉપદેશની ખરી અસર થઇ શકે ને તોજ ગુરુપદની સાર્થકતા થાય. પોતેજ ખાલી રહીને બીજાઓને ભરેલા કરવા એ બનવાજોગ નથી. માટે શિષ્યોને સુધારતા પહેલાં ગુરુઓએ પોતેજ સુધરવું જોઇએ. તોજ ગુરુપણું શોભે છે ને માન પામે છે. બાકી ભક્તિજ્ઞાન વિનાનું ગુરુપણું, એ તો દુનિયામાં હાંસી, નરકની ફાંસી ને પ્રભુના ગુનેગારપણું છે.

૨૫૧–ધોબી પોતે મેલો રહેતો હોય, પણ તે બીજાંઓનાં કપડાં સાફ કરે છે; તેમ ગુરુ નબળા હોય તોપણ બીજાઓને કાંઈક ફાયદો કરી શકે છે

દોહરો

પરજનને ઉપદેશ દે, નિજમાં કોટિ કુફેલ;
ધોબી ધૂએ પટ પારકાં, નિજપટમાં મણ મેલ.

આપણાં કપડાં ધોબી સાફ કરી આપે છે ને એ સાફ કપડાંથી આપણે દુનિયામાં ઘણાં કામો કરી શકીએ છીએ. આપણો ધોબી આપણાં કપડાં બરોબર સાફ કરી આપે છે, પણ તે પોતે પોતાનાં કપડાં કદી પણ બરોબર સાફ રાખતો નથી; છતાં આપણે તેનાં કપડાં સાથે કાંઇ ખાસ કામ નથી; આપણાં કપડાં સાથે આપણે તો કામ છે. આપણાં કપડાં તે સરખાં ધૂએ છે કે નહિ; એજ આપણે તપાસવાનું છે. તેવીજ રીતે જે ગુરુઓ બીજાઓને ઉપદેશ આપે છે, પણ પોતે તે પ્રમાણે વર્તતા નથી, તેઓ પણ મેલાં કપડાંને સાફ કરનાર ને તેમ છતાં પોતેજ મેલા રહેનાર ધોબીના જેવા છે. ભલે તે ધોબી જેવા છે, પણ આપણને તો તે કામના છે. દુનિયા ગુણથી ને દોષથી ભરેલી છે અને આપણે પણ એવી ગુણદોષવાળી દુનિયામાંજ રહેનાર છીએ, એટલે આપણામાં પણ ગુણદોષ તો આવશેજ. જે આપણા ગુરુઓ છે, તે પણ આપણા જેવાજ માણસો છે; એ કાંઈ ગુણાતીત નથી. તેઓ પણ મનુષ્યસ્વભાવને આધીન થનાર અને મનુષ્યના સ્વાભાવિક દોષવાળાજ હોય છે. બેશક, એટલું ખરૂં છે કે, તેઓમાં મનોનિગ્રહ અને ધર્મનું જ્ઞાન આપણા કરતાં વધારે હોવું જોઇએ; પણ સમય અનુ-

સાર તે બંને ગુણુ હોવા છતાં પણુ આપણે એટલું તો જરૂરજ સમજી લેવું કે, તેઓ કાંઇ દેવ નથી; તેઓ મનુષ્યોજ છે અને ભૂલને પાત્ર છે. માટે આપણે જો તેઓના દોષજ શોધ્યા કરીશું, તો કાંઇ આરો આવશે નહિ. દોષ વિનાનો ગુરુ આપણુને સર્વને હાલના સમયમાં આ દુનિયામાં મળી શકે કે નહિ, એજ શકભર્યું છે. આમ હોવાથીજ મહાત્માઓએ કહેલું છે કે, ડાહ્યા માણુસોનું કામ એજ છે કે, દૂધ ને પાણી ભેળાં હોય તેમાંથી જેમ હંસ દૂધજ પીએ છે ને પાણીને છોડી દે છે, તેમ સજ્જનોએ પણુ દોષદૃષ્ટિ છોડી દઇને નબળા ગુરુમાંથી પણુ સાર લેવો જોઇએ.

૨૫૨–કૂવામાં હોય તો હવાડામાં આવે

અજ્ઞાન ભિખારીઓની મુખ્ય ઇચ્છા એજ હોય છે કે, પોતાને ક્યાંઇથી અધીં દુકાની મળે તો સારૂં. બીજાઓને આપવાની તેઓને પ્રબળ ઇચ્છા હોઇ શકે નહિ; ને ધારો કે, કદાચ કોઇ ભિખારી મનમાં એમ ધારે કે, અમુક માણુસ મારી બહુ સેવા કરે છે, માટે મારે તેને લાખ રૂપિયા આપવા છે; પણુ તે ક્યાંથી આપી શકે ? કારણુ કે मूलं नास्ति कुतः शाखा । જ્યાં મૂળનું-જ ઠેકાણું નહિ ત્યાં ડાળ ક્યાંથી હોય ? તેમજ જો ખુદ ગુરુઓજ જ્ઞાન, ભક્તિ, પરમાર્થ ને ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહમાં ભિખારી જેવા હોય, તો એ શિષ્યોને ક્યાંથી ગુણો આપી શકે ? આપણામાં કહેવત છે કે, 'જો કૂવામાં હોય તો હવાડામાં આવે;' પણુ જો કૂવામાંજ મુદ્દલ ન હોય–કૂવા પોતેજ ઊજડ ખાતરાં જેવા પડ્યા હોય તો હવાડામાં ક્યાંથી આવી શકે ? તેમજ જો ગુરુઓ પોતેજ સૂકા ટાટ જેવા હોય અને ભિખારીઓ અધીં પાઈ મળવાની ઇચ્છા રાખે, તેમ તેઓ માનપાન, પોતાની સગવડતા અને ધન-નીજ ઇચ્છા રાખ્યા કરે, તો તેઓ પોતાના શિષ્યોને ઈશ્વરી ધન-ધર્મરૂપી ધન ક્યાંથી આપી શકે ? માટે ગુરુઓએ હકદાર ભિખારી નહિ રહેતાં, ધર્મનું ધન પોતાનાં હૃદયમાં ભરી રાખવું જોઇએ. પોતે ભરેલા હોય તોજ બીજાને આપી શકશે, પણુ પોતેજ કડકાબાલુ જેવા ખાલી ખિસ્સાના હોય તો શિષ્યોને શા ખપના ? પ્રભુ ! અમારા ગુરુઓને સદ્બુદ્ધિ આપો, તેમને ધર્મરૂપી ધન આપો.

૨૫૩–પ્રભુએ આપણને જીભ ટૂંકી આપી ને હાથ લાંબા આપ્યા તેનું કારણ શું ?

એક કવિએ કહ્યું છે કે, ઈશ્વરે આપણને હાથ બે આપ્યા અને તે પણ બહુ લાંબા બનાવ્યા; પગ બે આપ્યા ને તે પણ ઘણા મોટા બનાવ્યા; કાન બે આપ્યા, આંખો બે આપી, નસકોરાં બે આપ્યાં અને જીભ એકજ ને તે પણ ટૂંકી કેમ બનાવી ? આ બહુ ગંભીર અને રહસ્યનો પ્રશ્ન છે. માણસનાં કામો ઉપરથી તેની ઇચ્છાનું અનુમાન થાય છે, તેમ ઈશ્વરનાં કામો ઉપરથી ઈશ્વરની ઇચ્છા સમજાવવાની યુક્તિ તે કવિએ કરેલી છે. તે કહે છે કે, લાભ મેળવવા માટે માણસ સહેલાઈથી ગમે ત્યાં જઈ શકે, તે માટે તેને મોટા ને મજબૂત પગ આપવામાં આવ્યા છે. માણસ પોતાની ઇચ્છા મુજબની ભલી ચીજો મેળવી શકે અને તે બીજાઓને આપી શકે, માટે તેને અદ્ભુત શક્તિવાળા લાંબા હાથ આપવામાં આવ્યા છે અને માણસ બે વખત સાંભળીને, બે વખત નજરે જોઈને એક વખત બોલે તે માટે તેને બે કાન, બે આંખ અને એકજ જીભ આપવામાં આવી છે; પણ આપણે એથી ઊલટીજ રીતે વર્તીએ છીએ. પૂરૂં સાંભળ્યા વિના અને પૂરૂં જોયા વિના અભિપ્રાય આપી દઈએ છીએ, પણ એ કેવું ખોટું છે ? એથી વિના કારણ આપણે કેટલા બધા પાપમાં પડીએ છીએ ? અને એથી પ્રભુ કેવો દિલગીર થાય છે, તે આપણે સમજતા નથી.

ઈશ્વરે બહુ વિચારીનેજ આપણી જીભ ટૂંકી બનાવેલી છે; અને તેને તેવીજ રાખવામાં ફાયદો છે, તેને લાંબી વધારવામાં ફાયદો નથી, એમ સમજીનેજ અસલના ઋષિઓ મુનિવ્રત લેતા હતા ને તે સારૂજ પુરાણોમાં મુનિવ્રતનું બહુ માહાત્મ્ય કહેલું છે. આપણામાં પણ કહેવત છે કે, 'ન બોલ્યામાં નવ ગુણ.' જો કે, આપણને બોલ્યા વિના ચાલે તેમ નથી, તોપણ જીભને કાબૂમાં રાખવાથી જીભથી થતાં પાપોથી બચાય છે. માટે ભાઈઓ ! પ્રભુની ઇચ્છા પ્રમાણે–પ્રભુએ આપણને પ્રત્યક્ષ આપેલું છે તે પ્રમાણે જીભ ટૂંકી રાખો અને હાથ લાંબા રાખો; એટલે કે બકબકારો ન કરો, જરૂર જેટલું બોલો–પાળી શકો તેટલું બોલો–ખાતરી કરીને બોલો અને હાથ લાંબા રાખો, એટલે કે પરમાર્થ કરો. એજ પ્રભુની ઇચ્છા છે ને એજ આપણી ફરજ છે.

૨૫૪–આપણું મન ભટકે તો પ્રભુ વટકે

આપણો વહાલો મિત્ર હોય તેની તરફ પણ જો આપણે બેદરકારી રાખીએ, તો તે થોડાજ વખતમાં આપણી મિત્રતા છોડી દે છે. તેમજ ઈશ્વર સાથે પણ જો આપણે બેદરકારી રાખીએ ને આપણા મનને બીજે ઠેકાણે ભટકવા દઇએ, તો પ્રભુ પણ આપણાથી વટકી જાય છે. ગાયને દોહતી વખત દોહવું અધૂરું છોડીને જો આપણે બીજા કામમાં લાગીએ, તો ગાય વટકી જાય છે ને પૂરૂં દૂધ આપતી નથી. તેમજ પ્રભુ પાસેથી લાભ મેળવવાની–સ્વર્ગ મેળવવાની–મોક્ષ મેળવવાની ઇચ્છા રાખીએ ને તેજ વખતે બીજી નજીવી બાબતોમાં મન પરોવીએ તો પ્રભુ કેમ ન વટકે ? એ વિચારવા જેવું છે.

આશકમાશુક જેઓ એકબીજાને માટે મરી પડતાં હોય ને જમીનઆસમાન એક કરી નાખતાં હોય, તે પણ જો પોતાના પાત્રનું મન બીજી તરફ રોકાયેલું દેખે, તો તેમનો ગમે તેવો ગાઢો પ્રેમ પણ ઘડીકમાં ફીટી જાય છે. તેમજ ઈશ્વર માટે પણ સમજવાનું છે; કારણકે આપણે પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ કરવા ઇચ્છીએ છીએ; માટે આપણું મન આપણા ધણી–આપણા આશક–પ્રભુમાંજ લાગેલું રહેવું જોઇએ. બીજે ઠેકાણે મન જાય તો એ આશકમાશુકપણું પણ શું કામનું ? એ પ્રેમ પણ શું કામનો ? ને એનું ફળ પણ શું સારૂં આવે ? માટે પ્રભુમાંજ આપણું મન લાગેલું રહેવું જોઇએ; તોજ સ્વર્ગનાં અલૌકિક સુખ અને મોક્ષનો મહાઆનંદ મેળવી શકાય.

શરતના મેદાનમાં દોડતા પવનવેગી ઘોડા ઉપર સવારી કરનાર માણસ જો બીજે ઠેકાણે પોતાનું મન રાખે, તો તુરતજ ઘોડા ઉપરથી નીચે પટકાઇ પડે છે. કદી બહુ હોશિયાર હોય ને તેથી પડતો બચે, તોપણ શરત હારી જાય છે; તેમજ ભક્તિ કરતાં ઇશ્વરને છોડીને જો આપણું મન બીજે ઠેકાણે જાય, તો આપણે પણ નીચે એટલે દુનિયાદારીના મોહમાં–નીચે એટલે જન્મમરણના ફેરામાં પટકાઇ પડીએ છીએ ને મોક્ષ મેળવવાની શરત હારી જઇએ છીએ, માટે પ્રભુ વિના બીજે કોઇ પણ ઠેકાણે આપણા મનને નહિ લગાડવું જોઇએ. પરીક્ષા આપવા માટે બેઠેલો વિદ્યાર્થી જો પરીક્ષા વખતે પોતાનું ધ્યાન બીજે ઠેકાણે રાખે, તો

તે જરૂર નાપાસ થાય છે; તેમજ ઈશ્વરભજન વખતે જો આપણું મન બીજે ઠેકાણે જાય, તો આપણે પણ ભક્તિની પરીક્ષામાં નાપાસ થઇએ છીએ. પરીક્ષા વખતે પણ જો મનને ભટકવા દઇએ, તો એ કેટલી બધી નાલાયકી કહેવાય? એવી બેદરકારીનાં મૂળિયાં આપણામાં મજબૂત ન થઈ જાય એ સંભાળજો.

ભાઇઓ! કોઈ બહુ ગિરદીવાળા રસ્તા ઉપર બાઇસિકલ ચલાવતાં પણ કેટલી બધી હોશિયારી ને કેટલું બધું એકધ્યાન રહેવું પડે છે? અને સરખું ધ્યાન ન રાખે તો રસ્તા વચ્ચે કેવા પટકાઇ પડે છે, એ આપણે ક્યાં નથી જોયું? આવી સ્થૂલ બાબતમાં પણ એટલું બધું ધ્યાન અને એટલી બધી હોશિયારી રાખવી પડે છે, ત્યારે ભક્તિ જેવા અદ્‌ભુત રહસ્યવાળા વિષયમાં-ધ્યાન જેવા સૂક્ષ્મ વિષયમાં-ને મનવાણીથી પર એવા અગમ્ય ઈશ્વરને ઓળખવા માટે કેટલું બધું ધ્યાન રાખવું જોઇએ ને મનને કેવું એકતાર કરવું જોઇએ, એ ખ્યાલ તો કરી જુઓ? એવી એકાગ્રતા વિના પ્રભુ કેમ રીઝે? અને પ્રભુ રીઝે નહિ, ત્યાંસુધી આપણી ભક્તિ શું કામની? ત્યાંસુધી આપણું કલ્યાણ કેમ થઈ શકે? માટે જેમ બને તેમ એકાગ્રતા કરી મનને પ્રભુમાં પરોવી રાખવાની તજવીજ કરો, એટલે ધીરે ધીરે પ્રભુ તમોને ફતેહ આપશે.

દોહો

પરમેશ્વરસેં પ્રીત અરૂ, પરનારિસેં હસના;
તુલસી દોનું ના બને, લોટ ખાય અરૂ ભસના.

૨૫૫-કાચના કટકાને હીરો સમજનાર તથા સાચા હીરાને ગધેડાને પગે બાંધનારની વાત

એક કુંભાર માટી ખોદવા ગયો હતો. તેને માટીની ખાણમાંથી એક સાચો હીરો મળ્યો; પણ કુંભારને હીરાની પરીક્ષા નહોતી, તેથી તેણે એ હીરાને પોતાના ગધેડાને પગે બાંધ્યો. બીજા એક માણસને કાચનો કટકો મળ્યો. એ માણસ જરા દોઢડાહ્યો હતો, તેથી તેણે એ કાચના કટકાને ચળકતો જોઇને એમ માની લીધું કે, આ સાચો હીરો છે; તેથી એની ઘણી કિંમત ઊપજશે, માટે હવે આપણે પૈસાની શી ફિકર છે? એમ સમજીને તે બહુ ખરચ કરવા લાગ્યો, તેથી થોડા વખતમાં કરજદાર થઇ ગયો. એ પછી તેને ધીરધાર કરનારો મારવાડી પૈસાની ઉઘરાણી કરવા

આવ્યો, ત્યારે તે માણસે પેલો કાચનો કટકો કે જેને પોતે સાચો હીરો સમજતો હતો તે બતાવ્યો. મારવાડીએ કહ્યું કે, 'આ તો કાચનો કટકો છે, એ કાંઈ હીરો નથી.' ત્યારે તે માણસે કહ્યું કે, 'હેં ! શું કહો છો ? એ હીરો નથી ? હાય ! હાય ! હું તો તેને હીરો સમજતો હતો, તેથી તો મેં તેને લીધે આટલું બધું ખર્ચ કર્યું છે ! હવે શું થશે ?' ત્યારે મારવાડીએ કહ્યું કે, 'તું એને હીરો સમજ ને ચાહે તો ગમે તે સમજ, એમાં શું વળે ? તું એમ સમજે એથી કાંઇ કાચનો કટકો હીરો થઇ જાય ?' એવી આશા ઉપર કાંઇ પારકા માલ ખવાય નહિ. પછી માગનારે કોર્ટમાં ફરિયાદ કરીને એ ખોટા હીરાવાળાને કેદમાં નખાવ્યો.

આપણને લાગે છે કે, આ વાત બરાબર છે. કાચના કટકાને હીરો સમજીને તે ઉપર વગર વિચાર્યે ખોટું ખરચ કરનારના એવા હાલ થવા જોઇએ અને ગધેડાના પગે સાચો હીરો બાંધનારને આપણે મૂર્ખ કહીએ છીએ; પણ ત્યારે આપણે પોતે શું કરીએ છીએ ? એ તો વિચાર કરો ! ઈશ્વર જે આપણા મુગટ ઉપર રાખવાલાયક છે, સહસ્રદળ કમળમાં–બ્રહ્મરંધ્રમાં ધ્યાન કરવાલાયક છે અને સર્વ ભાવથી સર્વ કાળ હૃદયમાં ધારણ કરવાલાયક છે, તેને વિસરી જઇ જૂઠા વ્યવહારને આપણે શીર ઉપર ધારણ કરીએ છીએ તથા હૃદયના ઊંડા ભાવથી ભરી રાખીએ છીએ. એનો અર્થ ગધેડાને પગે હીરો બાંધવો નહિ, તો બીજું શું છે ? જ્યાં ઈશ્વરને રાખવો જોઇએ ત્યાં આપણે વ્યવહારને રાખીએ છીએ, એ શું આપણી મૂર્ખાઇ નથી અને વ્યવહાર કે જે કાચના કટકા જેવો છે; તેને સાચો માનીએ છીએ, ને તે ઉપર માલ ઉડાવીએ છીએ, એટલે કે મોજમજા મારીએ છીએ. એનો જવાબ દેવો નહિ પડે કે ? કાચના કટકાને હીરો માનનારનો તો કેદથી છૂટકો થયો, પણ આપણે કે જેઓ માયાને સાચી માનીએ છીએ ને તે ઉપરજ કૂદાકૂદ કરી રહ્યા છીએ, તેનો છૂટકો નરક વિના ક્યાં થવાનો છે ?

ભાઇઓ ! માયાને છોડવીજ એ કાંઇ સહેલું કામ નથી. એમાં તો મોટા મોટા મહાત્માઓ પણ ગૂંચવાઇ ગયા છે; માટે માયાને તજવાના રગડામાં ન પડતાં, પ્રભુના પવિત્ર નામને પકડી લો. એ નામનો મહિમા એવો છે અને એ નામમાં એવું બળ છે કે, જેમ જેમ નામસ્મરણ વધતું જશે, તેમ તેમ માયા એની મેળે ઓછી

થતી જશે. માટે જગતને જરા વારનું સ્વપ્ન સમજી સુખદુઃખમાં પ્રભુની ઇચ્છાને આધીન થઇ નામસ્મરણ કરો, નામસ્મરણ કરો.

૫૬

ભજન કેમ કરતો નથી પાજી રે, સીતારામ કેમ થાશે રાજી? (ટેક)
મહાદુઃખ ભોગવીને માયા મેળવી, તેને ઉંધો બેઠો દાટી (૨)
ખાધું નહિ ખવરાવ્યું નહિ, પછે જાતાં કુટે છાતી રે–ભજન૦
વિષય ભોગવતાં વંશ વાધ્યું, ને મુને ત્રુઠાં માજી (૨)
મમતાની ઘાણીએ ફેરા ફરે, પછે તૃષ્ણા થઈ તાજી રે–ભજન૦
સોનું પહેરીને શોભા દેખાડે, ને માળામાં મન લાજી (૨)
ભક્તિ વિના ભુંડા હાલ તમારા,એમ કહી ગયા પંડિત કાજી રે–ભજન૦
માયાની ટીપણે લાહ લાગી, તેને શું રે બેઠો ચાટી (૨)
કહે પ્રીતમ ભાઇ હરિ ભજ્યા વિના, અંતે સહુ ધૂળમાટી રે–ભજન૦

૨૫૬–શાસ્ત્રોનો પાર પામી શકાય નહિ, માટે તેમાંથી તમારાથી બને એટલું તત્ત્વ લઈ લો

મીઠાઇની મોટી દુકાનમાં સેંકડો જાતની જથ્થાબંધ મીઠાઇ હોય છે. જેમકે જલેબી, બદામી હલવો, ઘેબર, ખાજાં, સૂતરફેણી, મોહનથાળ, મેસૂર, લાડુ, પેંડા, બરફી, ગગનગાંઠિયા, ફરસીપૂરી, ગુલાબજાંબુ, ગળ્યા મોળા સાટા વગેરે. એ આખી દુકાનની બધી મીઠાઇ કાંઇ આપણાથી લઇ શકાય નહિ, લઈએ તો ખાઈ શકાય નહિ અને ખાઇએ તો તે પાચન થઇ શકે નહિ; પણ આપણે એટલું તો કરી શકીએ કે, આપણને જે જાતની મીઠાઇ બહુ ભાવતી હોય, તેમાંથી જરૂર જેટલી લઈને ખાઇ શકીએ છીએ. તેથી વધારે ઉપાધિ ભોગવ્યા વિના આપણું પોષણ થઇ શકે છે. તેમજ શાસ્ત્રો છે, તે પણ મીઠાઇની દુકાન જેવાં છે. જુદી જુદી જાતની મીઠાઈની પેઠે તેમાં પણ સેંકડો પ્રકારના ધર્મ બતાવેલા છે. જેમકે જ્ઞાન, ભક્તિ, કર્મયોગ, અતિથિસત્કાર, વ્રત, દાન, તપ, યજ્ઞ, તીર્થ, દેશસેવા, ગરીબોની સેવા, નામસ્મરણ, કુટુંબ અને સંન્યાસ વગેરે. એ બધાય ધર્મો આપણને મજાના લાગે છે, તોપણ તે બધાય ધર્મો કાંઇ એકજ જણથી પાળી શકાય નહિ અને તે બધાનું રહસ્ય કાંઇ બધાને મળી જાય નહિ; માટે દેશ, કાળ, આજુબાજુના સંજોગો અને તમારી અંતરની ઇચ્છા પ્રમાણે તમારાથી સહેલાઈથી બની શકે તેવો રસ્તો પસંદ કરી લો. મતલબ કે, મીઠાઇની આખી દુકાન ખરીદી લેવાની

પંચાતીમાં નહિ પડતાં તેમાંથી તમારા દિલને રુચે તે સારામાં સારી મીઠાઇ જરૂર જેટલી લઇ લો, એટલે તમારૂં કામ થઇ જશે; કારણકે એ બધી જાતની મીઠાઇનો હેતુ સ્વાદ લાગવો, ભૂખ મટાડવી અને જિંદગી ટકાવવી એજ છે. તેમજ ધર્મને કોઇ પણ મીઠાઇ ખાવાથી આનંદ, તૃપ્તિ અને અનંત જીવન મળે છે; માટે ભાઈઓ ! જો લાંબા લફરામાં પડવું ન હોય ને ટૂંકેથી ઊકેલવું હોય, તો તમારા સ્વભાવ અને તમારા આજુબાજુના સંજોગો પ્રમાણે તમોને ભાવે તેવી ને તમારાથી લઇ શકાય તેવી મીઠાઈની પસંદગી કરો, એટલે તમારી ભૂખ મટી જશે ને તમારૂં કામ પણ પાર પડી જશે.

શાસ્ત્રના દરિયામાં ડૂબકી મારવાનું કામ કાંઇ બધા લોકોથી થઇ શકતું નથી. એ તો કોઇ ભાગ્યશાળી સાધુસંન્યાસીઓનાં કે મહાન પંડિતોનાં કામ છે. આપણે તો ગૃહસ્થ છીએ, એટલે કુટુંબજાળ તથા દુનિયાદારીના રગડામાં ફસાયેલા છીએ; તેથી એ સમુદ્રને કિનારે ઊભા રહીને સુંદર છીપો વીણી લઇએ તોપણ ઘણું છે. આપણાથી કાંઈ આખી દુકાનની બધી મીઠાઇ ખવાઈ જાય નહિ અને આપણા બધાથી કાંઈ શાસ્ત્રના દરિયામાં પણ ડૂબકી મરાય નહિ. આપણને તો આપણું કામ થઇ જાય એટલી મીઠાઈ મળે એટલે સંતોષ રાખવો જોઇએ; અને જો ધીરજથી સત્સંગ-માં ને ભક્તિમાં લાગ્યા રહેશો, તો પ્રભુકૃપાથી એટલું મેળવવું એ કાંઇ મુશ્કેલ નથી.

દોહો

રામ નામ મનિ દીપ ધરુ, જીહ દેહરિદ્વાર;
તુલસી ભીતર બાહરે, જો ચાહત ઉજિયાર.

૨૫૭–પાપથી બચવા માટે હમેશાં પ્રભુને યાદ કરતા રહો

એક જુવાન માણસ પોતાના બાપની છબી ખિસ્સામાં લઇને ફરતો હતો અને જ્યારે ત્યારે એ છબીને જોયા કરતો હતો; તેથી તેને એક દોસ્તદારે પૂછ્યું કે, 'એ કોની છબી છે ? અને શા માટે તેની તરફ ઘડીએ ઘડીએ જોયા કરો છો ?' ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'એ મારા બાપની છબી છે અને તેઓ બહુજ ભલા માણસ છે, બહુ-જ આબરુદાર છે અને મારી ઉપર બહુજ પ્રેમ રાખવાવાળા છે; માટે વારે વારે તેની છબી જોયા કરૂં છું, કે જેથી કરીને તેની ભલી

યાદથી મારાથી તેમને માઠું લાગે એવું કોઈ પણ કામ થઇ જાય નહિ.'

આવીજ રીતે આપણે પણ આપણા મહાન પવિત્ર પિતા-દયાળુ ઈશ્વરનું દર પળે સ્મરણ રાખવું જોઇએ કે જેથી તેના નામના બળથી બૂરાં કામોથી ને બૂરા વિચારોથી બચી શકાય; માટે ભાઇઓ! પાપથી બચવા સારૂ પવિત્ર ઈશ્વરના નામને આપણા હૃદયમાં પૂર્ણ પ્રેમથી ભરી રાખો, પૂર્ણ વિશ્વાસથી ભરી રાખો.

૨૫૮-કમળનાં પાંદડાંને પાણી લાગતું નથી, તેમ ભક્તને જગતનો મોહ વળગતો નથી

સાધારણ લોકોમાં ને ભક્તમાં ફેર શું? જેમ બીજા લોકોને ખાવુંપીવું પડે છે, વાતચીત કરવી પડે છે, ફરવુંહરવું પડે છે ને દુનિયાદારીનાં કામકાજ કરવાં પડે છે, તેમજ ભક્તને પણ તે સર્વે કરવું પડે છે; ત્યારે ભક્તમાં ને જગતમાં ફેર શું? ફેર એટલોજ કે વ્યાવહારિક લોકો જે કાંઇ કરે છે તે પોતાના અહંકારથી અને પોતાના સ્વાર્થ સારૂજ કરે છે, અને ભક્તો જે કાંઇ કરે છે, તે ઈશ્વરને અર્પણ કરીને ઈશ્વરને માટેજ કરે છે, એટલે તેઓ નિર્લેપ રહે છે; અને વ્યાવહારિક લોકો આસક્તિ રાખીને પોતાને માટેજ બધું કરે છે, એટલે તેઓ બંધનમાં પડે છે. ભક્તમાં ને જગતમાં એટલો ફેર છે કે, જેમ જીભ બધી જાતના ચીકણા પદાર્થ ખાય છે, પણ તેને ચીકણાઇ વળગતી નથી, જેમ મગર પાણીમાંજ રહે છે, તોપણ તે સૂકોજ રહે છે, જેમ કમળ પાણીમાંજ થાય છે, તોપણ તેને પાણી લાગતું નથી, જેમ સૂર્ય સર્વ ઉપર પ્રકાશ નાખે છે પણ કોઇના ગુણ–દોષથી લેપાતો નથી અને જેમ અગ્નિ સર્વભક્ષી છે, તોપણ તે પુણ્ય–પાપનો ભાગી નથી; તેમજ ભક્ત જગતમાં રહે છે, તોપણ તેઓ જગતના મોહથી દૂરજ રહે છે; કારણ કે તેઓ પોતાની આસક્તિથી કર્મો કરતા નથી, એટલુંજ નહિ પણ જે કરે છે, તે ભગવદ્અર્થેજ કરે છે, એટલે તેઓ દેખાવમાં આપણા જેવાજ છતાં અને આપણી સાથેજ રહેવા છતાં પણ આચરણમાં તેઓ આપણાથી શ્રેષ્ઠ છે અને આપણાથી ન્યારા છે. માટે ભાઇઓ! એવા ઉત્તમ ભક્તોને-પ્રભુના પ્યારાજનોને તમારી અને તેઓની યોગ્યતા પ્રમાણે માન આપો અને એવા ઉત્તમ બનવાની તજવીજ કરો. એવી ઉત્તમતા

ધર્મથી, ભક્તિથી ને પ્રભુના હુકમો પાળવાથીજ આવી શકે છે. માટે જેમ બને તેમ પ્રભુના હુકમો પાળવાની કાળજી રાખો. પ્રભુના હુકમો વધારે વધારે પાળતા જશો, તેમ તેમ દુનિયાદારીનો મોહ ઓછો ઓછો થતો જશે અને વખત જતાં જગતમાં રહેવા છતાં ભક્તની પેઠે જગતથી ન્યારાં રહી શકશો.

૨૫૯–ભકિતમાં લાગુ રહો, ફળની ઉતાવળ ન કરો

ભક્તિનો જવાબ મળતાં વાર લાગે, ત્યારે સમજવું કે, હજુ આપણી ભક્તિ બાળક અવસ્થામાં છે. જેમ પિતાનો વારસો ઉમરલાયક થયા વિના પુત્રને મળતો નથી, તેમ પ્રભુ તરફનું શાંતિરૂપી ઇનામ લેવા માટે આપણી ભક્તિ પણ પુખ્ત ઉમરની થવી જોઇએ. જેમ પુત્ર પિતાની મિલકતનો હકદાર વારસ છે, તેમ આપણે પણ જ્યારથી ભક્તિ કરવા લાગીએ, ત્યારથી ઈશ્વરી આનંદના હકદાર વારસ છીએ; પણ એ વારસો ઉમરલાયક થયા પછીજ મળી શકે તેમ છે. માટે ઇનામની ઉતાવળ નહિ કરતાં, આપણે ઈશ્વરીકૃપાના–ઈશ્વરી આનંદના–અધિકારી છીએ, એમ ભગવત્સેવાથી સાબિત કરી આપવું જોઇએ. જો આપણી સેવા ચાલુ ને ચાલુ રહેશે, જો આપણી જીગરની પ્રાર્થનાઓ ચાલુ ને ચાલુ રહેશે, તો વખત આવ્યે આપણને તે ઇનામ મળ્યા વિના રહેવાનું નથી. માટે ભાઇઓ ! ધીરજથી–સત્સંગમાં–પરમાર્થમાં–મનોનિગ્રહમાં–ભક્તિમાં લાગ્યા રહો. એનું ફળ બહુ મોટું છે. તમે અનુભવી શકો, માની શકો ને કલ્પી શકો તે કરતાં પણ ભક્તિનો આનંદ વધારે છે. માટે ધીરજથી ભક્તિમાં લાગુ રહો, ભક્તિમાં લાગુ રહો; ફળની ઉતાવળ ન કરો.

૨૬૦–હું જ્ઞાનીનો ગુરુ છું, પણ અજ્ઞાનીનો તો દાસ છું

કોઈ એક ગામમાં એક ભલો માણુસ હતો. તે સૌને પ્રસંગોપાત્ત બહુ સારો ઉપદેશ આપતો હતો, તેથી ઘણા લોકો તેને ગુરુ તરીકે માની બહુ માન આપતા હતા; તેથી તે ભલા માણુસની એક મૂર્ખ માણુસને અદેખાઈ આવી. તે મૂર્ખને એમ વિચાર થયો કે, એ માણુસ બધાનો ગુરુ તે શા માટે થઇ બેઠો છે? એવા તો દુનિયામાં સત્તર સો પડયા છે. એ મફતનું માન ખાટી જાય છે

ને મારો તો કોઇ ભાવ પણ પૂછતું નથી, માટે એનું ગુરુપણું ભુલાવું તો હું ખરો. લાગ મળે ત્યારે ઠીકઠીક ઠોકીશ, એટલે એની મેળે પાધરો થઇ જશે. એમ ધારી તેનો લાગ જોયા કરે. એટલામાં તે ભલો માણુસ બહારગામ જતો હતો, ત્યાં રસ્તામાં પેલો અદેખો મૂર્ખ માણુસ સામો મળ્યો. તેણે પોતાના હાથમાંની ડાંગ ઉપાડીને કહ્યું કે, 'ગામમાં બધાનો ગુરુ બન્યો છે તે તું કે?' ત્યારે તે ગુરુએ જવાબ દીધો કે, 'કેમ ભાઈ! તારે શું કામ છે?' ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'મારે તેની ખબર લેવી છે; થોડીક પૂજા કરવી છે.' ગુરુ ચેતી ગયો, એટલે તેણે કહ્યું કે, 'ભાઈ! હું તો જ્ઞાનીનો ગુરુ છું, પણ અજ્ઞાનીનો તો દાસ છું. તારો તો હું દાસ છું, હું કાંઈ તારો ગુરુ નથી; મને તું શું કરવા મારે છે?' એવી રીતે કાલાવાલા કરીને તેને સમજાવ્યો, ત્યારે તેણે તેને છોડી દીધો.

આવીજ રીતે સારા ગુરુઓ છે, તે જેઓ નવું જાણવાની ઇચ્છાવાળા છે, ધર્મ ઉપર પ્રેમવાળા છે અને જેને પ્રભુના નામની લેહ લાગી છે, તેઓને માટે છે. આસુરી વૃત્તિવાળા લોકોને માટે તે નથી. એવા અદેખાઓ, નાસ્તિકો, લુચ્ચાઓ કે અર્ધા વટલેલાઓ દૂરથી સારા ગુરુઓ પર પથરા ફેંકે, તેથી કાંઇ સારા ગુરુઓનું ગુરુપણું મટી જતું નથી, ઊલટી તેઓની તરફ લોકોની દિલસોજી વધતી જાય છે; કારણ કે તેઓ એવા છલકાતા અધૂરા ઘડાઓની દરકાર કરતા નથી, પણ રોજ રોજ પોતે જાતે સુધરતા જાય છે, રોજ રોજ પોતાનો અભ્યાસ વધારતા જાય છે અને બીજાઓને સુધારવા તથા પ્રભુના રસ્તામાં લાવવા તેઓ રાતદિવસ મચ્યા રહે છે, એટલે સમર્થ પ્રભુ તેમને મદદ કરે છે. માટે યાદ રાખજો કે, અજ્ઞાનીઓ સાર ન લઇ શકે તે સારૂ કોઈ ખરા ગુરુઓનું ગુરુપણું (મોટાઈ) મટી જતું નથી; કારણ કે તેઓનું જે ગુરુપણું છે, તેનો આધાર એવા આસુરી વૃત્તિવાળાઓના બોલવા ઉપર નથી, પણ એ ગુરુપણાનો આધાર તો પ્રભુના નામની સાથે સંબંધ ધરાવે છે. માટે જ્યાંસુધી ગુરુઓ સર્વશક્તિમાન પ્રભુના પવિત્ર નામને પકડી રાખે ને પ્રભુના હુકમ પ્રમાણે દેશકાળ વિચારીને ચાલે, ત્યાંસુધી પ્રભુ તેમને મદદ કરે છે અને જ્યાંસુધી તેમની રહેણીકરણી સારી હોય, ત્યાંસુધી તેમને ગુરુ તરીકે માનવાને અને તેમને વાજબી મદદ કરવાને આપણે આપણા ધર્મથી બંધાયેલા છીએ.

૨૬૧-મોટાઈ વૈભવો ભોગવવામાં નથી, પણ ધર્મ પાળવામાં છે

પોતાનાં સુખ અને પોતાનો સ્વાર્થ તો પશુઓ પણ સમજે છે. પક્ષીઓ આપણા કરતાં વધારે વિષય ભોગવે છે ને કીડાઓ પણ સારૂં સારૂં ખાવાનું મેળવે છે. કૂતરાંઓ પણ ફેન્સી ગાડીઓમાં બેસીને ફરે છે. માખીઓ પણ સેંટ ને પોમેડમ કરતાં ઉત્તમ સુગંધીઓ સૂંઘે છે. કીડીઓ રોજ રોજ સાકર ખાય છે. ચકલાંઓ તથા કબૂતરો માણસ કરતાં વધારે વિષય ભોગવી શકે છે. ગાયને ઘણા લોકો પૂજે છે અને સિંહથી સૌ ડરે છે. જો એવી રીતે સ્વાર્થ સાધવામાંજ અથવા વૈભવ ભોગવવામાંજ ખરી મોટાઈ હોય, તો આપણા કરતાં બીજાં પ્રાણીઓમાં તે વધારે છે; પણ એમાં કાંઈ ખરી મોટાઈ નથી. ખરી મોટાઇ તો પરમાર્થમાં છે અને આપણી ઉચ્ચતા તો ધર્મમાં છે. પોતાના સ્વાર્થ તો હલકા પ્રકારનાં પશુઓ પણ સમજે છે અને જો આપણે પણ એવા સ્વાર્થમાંજ ફસાઇ રહીએ તો પછી આપણામાં ને પશુઓમાં ફેર શું ? કવિઓ કહે છે કેઃ—

દોહરો

પશુ જનમાં સરખાં દિસે, ભય ભુખ નિદ્રા કામ;
અદકો ધર્મ મનુષ્યમાં, ધર્મહીન પશુ નામ.

૨૬૨-દુઃખમાં પણ પ્રભુને ભૂલે નહિ તેજ ખરા ભક્તો છે

જ્યારે પાંદડાં ખરી પડે, ત્યારે ઝાડની અંદરનાં પક્ષીઓના માળા ખુલ્લા દેખાઈ જાય છે. ખીલેલાં પાંદડાંની ઘટામાં તે બરાબર દેખાતા નથી. તેમજ માણસને જ્યારે દુઃખ પડે છે, ત્યારે તેના ધર્મની કસોટી થાય છે. આજુબાજુના વૈભવરૂપી પાંદડાં ખરી જવાથી દુઃખને વખતે આપણા હૃદયના ભાવ વધારે ખુલ્લા થાય છે, એટલે ધર્મની ખરી પરીક્ષા ત્યારે સહેલાઇથી થઇ શકે છે. જ્યાંસુધી બધી જાતની સગવડતા હોય, એકને બોલાવીએ, ત્યાં ત્રણ જણા જવાબ દેતા હોય, એક ચીજ મંગાવીએ તો અગિયાર ચીજ આવી પડે એવું હોય, ત્યાંસુધી ધર્મની ખરી પરીક્ષા થાય નહિ; પણ દુઃખમાંજ ધર્મની ખરી પરીક્ષા થાય છે. દુઃખની વખતે પણ જેઓ ભક્તિ ન છોડે, પણ ઊલટા વધારે દૃઢતાથી પ્રભુમાં

લાગુ રહે, તેઓજ ખરા ભક્તો છે. સગવડને વખતે યા કાંઇક લાભેલોભે મંદિરમાં સો દોડી શકે છે, પણ દુનિયાદારીનાં તથા શરીરનાં દુ:ખને વખતે પણ જેઓ પ્રભુને ન વિસારે અને પોતાનો ધર્મ ન ચૂકે તેઓજ ખરા ભક્ત છે.

ભક્તિમાં પણ છતના છણુકા ને અછતના આંચકા તો સ્વાભાવિક રીતે હોયજ છે, એમાં કાંઇ નવાઇ નથી. જેમકે વેપારમાં સારી પેઠે નફો થયો હોય, ત્યારે તો ચાંદીનાં પારણાં, ફૂલના હિંડોળા, નવી નવી પિછવાઇઓ અને ઓચ્છવનાં તેડાંનોતરાંની બહુયે ધામધૂમ થાય છે, તથા ઘણાએ નોકરો હોય અને બધી જાતની સગવડ હોય ત્યારે તો આ છોવાઈ ગયું, ને આ અભડાઈ ગયું, એમ થાય તેમાં કાંઈ નવાઇ નથી; પણ જ્યારે તંગીને વખતે, જંજાળને વખતે અને દુ:ખને વખતે પણ પ્રભુને ન ભુલાય ત્યારેજ તે ગૃહસ્થભક્તની બલિહારી છે; પણ એમ તો જે ખરેખરા ભાગ્યશાળી હોય, પ્રભુના કૃપાપાત્ર હોય અને પૂર્ણ પ્રેમી ભક્ત હોય તેનાથીજ બની શકે છે. બાકી તો દુનિયા જુએ છે કે, એવા શેઠિયાઓ જ્યારે માંદા પડે છે, ત્યારે જેટલી વાર દાક્તરને યાદ કરવામાં આવે છે, તેટલી વાર પ્રભુને યાદ કરવામાં આવતો નથી. માટેજ મહાત્માઓએ કહ્યું છે કે, ધર્મની પરીક્ષા દુ:ખને વખતેજ થાય છે અને એમાં જે અડગ રહે તેજ પ્રભુને વહાલા છે.

૨૬૩–માદળિયામાં પ્રભુનું નામ હોય તેમાં કાંઈ વળે નહિ; તે તો હૃદયમાં હોવું જોઇએ

આપણા ઘણા લોકો શ્રીરામનામનાં અને શ્રીનાથજીના નામનાં માદળિયાં ડોકમાં પહેરી રાખે છે; પણ તે માત્ર એક દાગીના તરીકેજ બહારથી સારૂં લાગવા માટેજ પહેરે છે. એ રામનામની પવિત્ર અસર પોતાના હૃદયમાં તેઓ અનુભવી શકતા નથી, તથા પોતાનાં ભલાં કામોથી લોકોમાં તેની કાંઇ પણ અસર બતાવી શકતા નથી. એવી રીતે પોતાને સારાં દેખાડવા ખાતર અથવા બીજાઓને સારૂં લગાડવા ખાતર પ્રભુનાં મહાન નામનાં માદળિયાં પહેરવાં અને તે પ્રમાણે જરા પણ વર્તવું નહિ, એ તો શરમભર્યું છે. એતો લોકો સાથે અને પ્રભુ સાથે એક જાતની છેતરપિંડી છે; કારણ કે એવા પ્રભુના નામનાં માદળિયાં

બાંધવાનો અર્થ એજ છે કે, અમે પ્રભુના સાચા ભક્ત છીએ અને અમારાં દરેક કામમાં અમે પ્રભુને યાદ કરીએ છીએ; એટલુંજ નહિ પણ જેમ અમે બહારથી માદળિયાંમાં પ્રભુનું નામ ડોકમાં બાંધેલું છે; તેમજ પ્રભુનું પવિત્ર નામ અમારા અંતરમાં પણ કોતરાઇ રહેલું છે, એટલે એ નામના બળથી અમે કદી પણ પાપકર્મ કરીશું નહિ પોતાની ભક્તિને માટે લોકોની પાસે આવું ખાતરીપત્રક અને પ્રભુની પાસે કેટલી જાતની કબુલાત આપવી, એ પ્રભુનાં નામનાં માદળિયાં બાંધવાનો અર્થ છે. જો એ અર્થ પ્રમાણે આચરણ ન થાય, તો પછી એવાં હજારો માદળિયાં બાંધવાથી પણ કાંઇ લાભ થાય તમ નથી; માટે રામનામી જેમ હીરામાં કે સોનામાં જડીને ડોકમાં બાંધવામાં આવે છે, તેમ પ્રભુનું નામ પરમાર્થમાં ને મનોનિગ્રહમાં જડીને હૃદયમાં ધારણ કરવું જોઇએ, તોજ પ્રભુને ખુશી કરી શકાય અને બહારની બૂરી અસરોને રોકી શકાય, માત્ર સુંદર કંઠીઓ ને કિંમતી માદળિયાં બાંધવાથીજ કાંઇ પ્રભુ પ્રસન્ન થઇ થઇ જતો નથી ને બહારની બૂરી અસરોથી બચી શકાતું નથી;પણ સર્વશક્તિમાન એક પ્રભુના મહાન નામને સર્વ ભાવથી હૃદયમાં ધારણ કરવાથીજ તેમ બની શકે છે. માટે દયાળુ પ્રભુના નામનાં માદળિયાં અને અનંત બ્રહ્માંડના નાથના નામની કંઠીઓ લોકોને ઠગવા સારૂ અને પોતે પોતાને ઠગી ઈશ્વરના ગુનેગાર થવા સારૂ ન બાંધો, પણ તેના હેતુ પ્રમાણે આચરણ કરો; એટલે કે ભલે તે બાંધો, પણ ખરેખરા ભક્ત થાઓ. મનમાં કુડકપટ રાખીને બાંધશો, તો એનું કાંઇ ફળ નથી. એ તો ઊલટું પાપ છે; કારણ કે એ ઠગબાજી છે. એવી ઠગબાજી ન થવાનો ઉપાય એજ છે કે, સર્વોત્મભાવથી પ્રભુને શરણે જવું અને જેટલી બની શકે તેટલી દુનિયા સાથે ભલાઇ રાખવી.

૫૬

અલ્યા મન ઓળખ આતમરામ, તુજને જડશે તારો ઠામ. (ટેક)
ઘટમાં ગંગા ઘટમાં જમના, ઘટમાં તારૂં ગામ;
ઘટ મઠ મહદાકાશે મહાલે, સઘળે સુંદર શ્યામ. અલ્યા૰
ઘટમાં ચંદા ઘટમાં સૂરજ, તારા તેજ તમામ;
ગોવિંદને તું ઘટમાં ગોતે, રોમેરોમમાં રામ. અલ્યા૰
પિંડ બ્રહ્માંડને પ્રીતે પેખો, ઠાલો નથી કોઇ ઠામ;
ઝાડ પહાડ જંતુ ને જળમાં, પ્રગટે પૂરણકામ. અલ્યા૰

જપ તપ તીરથ જોગ કરો ને, દહાડી ખરચો દામ;
સદ્‌ગુરુ વિના સમજણ નાવે, ગાવે ગણપતરામ. અલ્યા૦

૨૬૪–અનંત દયાને માટે પ્રભુનો પ્રથમ ઉપકાર માનીને પછીજ વધારે કૃપા માગો

એક બાઈ રોજ રોજ આખો દિવસ જેની તેની પાસે કુથલી કર્યાં કરતી કે, 'મેં પુરુષોત્તમ માસનાં એકટાણાં કર્યાં, શ્રાવણ માસના સોમવાર કર્યા, ચોમાસાની એકાદશી કરી, ડાકોરજીની માનતા કરી, મહાદેવની રુદ્રી કરાવી, અંબાજીને ઘાટડી ચડાવી, હોળી પૂજવાનું વ્રત કર્યું, તાબૂતને નારિયેળ માન્યું, અડદની અગડ રાખી, પ્રાચીને પીપળે સરાવ્યું, બ્રાહ્મણો જમાડયા અને રોજ માળા ફેરવું છું; પણ પ્રભુ મારી ઉપર કૃપા કરતો નથી.' તેની એ વાત સાંભળીને એક ભકતે પૂછ્યું કે, 'તમે પ્રભુ પાસે શું માગો છો?' ત્યારે તે ડોશીએ કહ્યું કે, 'મારે એકનો એક દીકરો છે, તેને પરણે દશ વરસ થયાં, વહુની ઉમર પણ ઓગણીસ વરસની થઇ, પણ હજુ તેને અધરણી આવતી નથી, હવે હું ઘરડી થઇ, માટે છોકરાનાં છોકરાં જો રમાડી લઉં, તો પછી મારાં લાકડાં ટાઢાં થાય; પણ પ્રભુ એટલી કૃપા કરતા નથી.'

ડોશીની આ વાત સાંભળીને તે ભકતને જરા હસવું આવ્યું અને ઈશ્વરની કૃપા માટે માણસોના આવા વિચાર જોઇને તેને દિલગીરી લાગી, તેથી તેણે કહ્યું કે, 'ડોશીમા! કાખમાં છોકરું ને ગામ બધું ગોતે' તેવી તમારી વાત છે. ઈશ્વરકૃપા વિના એક ક્ષણ પણ કેમ રહી શકાય? તમે કહો છો કે, ઈશ્વરની કૃપા કયાં છે? અમોને તે મળતી નથી, એ શું સાચી વાત છે? ઈશ્વરની કૃપા વિના શું તમોને આ પુણ્યભૂમિમાં જન્મ મળ્યો છે? ઈશ્વરની કૃપા વિના શું તમે આટલી બધી જિંદગી ભોગવો છો? ઈશ્વરની કૃપા વિના શું તમે સાજાંનરસાં રહ્યાં છો? ઈશ્વરની કૃપા વિના શું તમોને ધન મળ્યું છે? ઈશ્વરની કૃપા વિના શું તમોને દીકરો મળ્યો છે? ઈશ્વરની કૃપા વિના શું તમારા છોકરાનું લગ્ન થયું છે? ઈશ્વરની કૃપા વિના તે વહુદીકરો તમારી સેવા કરે છે? ઈશ્વરની કૃપા વિના તમે મંદિરમાં ભક્તિ કરવા જઇ શકો છો? અને ઈશ્વરની કૃપા વિના તમે સૌ જીવી શકો છો કે?

ઈશ્વરની આટલી બધી કૃપા છે, તે તો કાંઈ તમારા હિસાબમાંજ નહિ કે? તમારા છોકરાને ઘેર છોકરો આવે, તોજ ઈશ્વરની કૃપા કહેવાય કેમ? એમ તે મનધાર્યાં કોઇનાં થયાં છે? પ્રભુએ આટલી બધી કૃપા કરેલી છે, તેનું તો કાંઇજ નહિ કેમ? એ તો મફ્ત? એમાં તો કાંઇક તમારો હક હશે એમજ કે? જેણે તમારી ઉપર આટલી બધી કૃપા કરેલી છે, તે દયાળુ ઈશ્વરનો કોઈ દિવસ ખરા દિલથી આભાર માન્યો છે કે? અને ઈશ્વરનો ઉપકાર માને, તે કાંઇ ઈશ્વરની સામે ફરિયાદ કર્યા કરે કે? બાઇ, તમારી ઉપર આગળ થયેલી કૃપા માટે અને હાલમાં ચાલુ રહેલી તે કૃપા માટે પ્રથમ ઈશ્વરનો ઉપકાર માનો અને પછી બીજી નવી કૃપા માટે પ્રાર્થના કરો, એટલે ઈશ્વર જરૂર તમારી પ્રાર્થના સાંભળશે.'

તમે વિચારી તો જુઓ કે, આપણી ઉપર પરમ કૃપાળુ ઈશ્વરે જે કૃપા કરેલી છે, તે કેટલી બધી છે? આપણને આવા ઉત્તમ વર્ણમાં જન્મ આપવાને બદલે કોઇ નીચ વર્ણમાં કે પશુપક્ષીમાં જન્મ આપ્યો હોત, તો આપણે શું કરી શકત? આપણને આ પુણ્યભૂમિમાં જન્મ આપવાને બદલે અરબસ્તાનના રેતીના રણમાં, આફ્રિકાના માણસખાઉ જંગલી લોકોમાં કે યુરોપની ઉત્તરના બરફવાળા મુલકમાં જન્મ આપ્યો હોત, તો આપણે કેવી કંગાલ ને દુઃખી સ્થિતિમાં હોત, એ ખ્યાલ તો કરો! કેટલાં બધાં માણસો શરીરની ખોડખાંપણવાળાં હોય છે? જેમકે આંધળાં, બહેરાં, લૂલાં, લંગડાં વગેરે; પણ આપણે તેવા નથી એ તો જુઓ! કેટલાં બધાં માણસો રક્તપિત્તિયાં, કોઢિયાં, ક્ષયવાળાં અને બીજી સેંકડો જાતની બિમારીઓવાળાં હોય છે; પણ આપણે તેવા નથી, એ પ્રભુની કૃપા તો તપાસો! મરકીથી, કોલેરાથી, તાવથી ને બીજા દરદોથી હજારો માણસ આપણી નજર આગળ ફુંકાઇ ગયાં ને આપણે હજી સુધી જેવાંને તેવાં જીવતાંજાગતાં બેઠાં છીએ, એ ઉપકાર તો તપાસો! હજારો મૂર્ખ માણસો કરતાં આપણને ઈશ્વરે કાંઇક સારી સમજશક્તિ આપી છે, તેની સામું તો જુઓ! કેટલાં બધાં માણસો દુનિયામાં અન્ન વિના મરી જાય છે, તે તો તપાસો. અને પછી એ પણ જુઓ કે, આપણે રોજ રોજ કેવા માલ માલ ઉડાવીએ છીએ! એ શું ઈશ્વરની કૃપા વિના છે? ઘણા લોકો છોકરાંઓ સારૂ તરફડે છે. આપણે આપણાં માબાપનાં છોકરાં છીએ, આપણાં માબાપને એમ તરફડવું પડયું

નથી, એ શું ઈશ્વરની દયા નથી કે ? આપણાં કુટુંબમાં સંપ છે, એ શું ઈશ્વરની દયા નથી કે ? અને આપણને હવા, પાણી, અજવાળું, ગરમી વગેરે હમેશાં જરૂર જેટલું મળે છે, એ શું ઈશ્વરની કૃપા નથી ? ભાઇ, ઈશ્વરની કૃપા વિના આપણે એક શ્વાસ પણ લઈ શકીએ નહિ, કે એક ક્ષણ પણ જીવી શકીએ નહિ. તમે વિચારી જુઓ કે, ઘરમાં બેઠાં હોઇએ, ત્યાં છાપરું તૂટી પડે તો આપણું શું જોર છે ? રસ્તામાં ચાલતા હોઇએ, ત્યાં માથે વીજળી પડે તો આપણું શું જોર છે ? આગગાડીમાં બેઠા હોઇએ અને ગાડીનો અકસ્માત થાય, તો આપણું શું ચાલે તેમ છે ? ઉજાણીમાં જમવા ગયા હોઇએ ને ખાવામાંથી કૉલેરા થઈ જાય, તો આપણું શું જોર છે ? રમતગમતના સ્થાનમાં મોજ કરવા ગયા હોઇએ ને ત્યાં આગ લાગે, તો આપણું શું જોર છે ? રાતે બિછાનામાં સૂતા હોઇએ ત્યાં સાપ કરડી જાય તો આપણે શું કરી શકીએ તેમ છીએ ? અને હવા ખાવા જતાં રસ્તામાં ઘોડો ભડકે, તેથી ગાડીનો ભૂકો થાય અને આપણાં હાડકાંનો ખૂડદો થાય તો આપણે શું કરી શકીએ તેમ છીએ ? આવી આવી રીતનાં દરેક જોખમમાંથી આજ સુધી ઈશ્વરે આપણને બચાવ્યા છે, એ શું તેમની થોડી કૃપા છે ? આવી રીતે ઈશ્વરની કૃપા આપણામાંજ ભરેલી છતાં અને આપણી સંમુખજ પડેલી છતાં તેને બહાર શોધવા જવું એ તો 'કાખમાં છોકરું ને ગામ બધું ગોતવું' તેના જેવું છે. માટે ભાઇબહેનો ! ઈશ્વરની પાસેથી વધારાની નવી કૃપા મેળવવાની ઇચ્છા રાખતાં પહેલાં અખંડ ચાલુ રહેલી કૃપા માટે ખરા દિલથી તેનો આભાર માનો. માત્ર મોઢે થોડા શબ્દો બોલી નાખવા, એમાંજ કાંઇ ઈશ્વરનો આભાર મનાઇ જતો નથી, પણ એ આભારને દરેક ક્ષણે જિંદગીમાં અનુભવવો જોઇએ, એજ ખરા ભક્તનું લક્ષણ છે.

૨૯૫–ધર્મનો સાર–જીવમાં દયા ને નામમાં ભક્તિ

ધર્મને માટે શાસ્ત્રોમાં એટલી બધી વાતો છે, એટલી બધી ગલીકુંચીઓ છે, એટલા બધા નિયમો છે ને એટલી બધી બારીકીઓ છે કે, તેનો કોઇ દિવસ પણ પાર આવે નહિ. નીતિશાસ્ત્ર એટલું બધું મોટું છે અને કર્મકાંડ એટલો લાંબો છે કે, જમાનાઓ ચાલ્યા જાય, તોપણ તે પૂરાં થાય નહિ. માટે મહાત્માઓએ વિશ્વાસી જીવન ગાળનારા ભક્તો માટે બહુજ ટૂંકા રસ્તા બતા-

વેલા છે. મહાત્મા બુદ્ધદેવે કહેલું છે કે, જીવમાં દયા ને નામમાં ભક્તિ એ ધર્મનો સારભાગ છે. પ્રાણીમાત્રમાં દયા રાખવી અને પ્રભુનું નામસ્મરણ કરતે કરતે પ્રભુમય બની જવું, એજ સર્વ ધર્મનું તત્ત્વ છે. વેદાંતીઓ પણ એવી રીતે બહુજ ટૂંકામાં તત્ત્વ બતાવી દે છે. મહાત્મા શંકરાચાર્યે કહ્યું છે કે,

ब्रह्म सत्यं जगान्मिथ्या

ઈશ્વર સત્ય છે ને જગત મિથ્યા છે. માટે સત્યને શોધો ને જે મિથ્યા છે, તેને મિથ્યા સમજો. મતલબ કે, જગત તરફની આસક્તિ ઓછી કરી ઈશ્વર ઉપરનો પ્રેમ વધારો. એમ કરવું એનુંજ નામ ધર્મ છે. સર્વ પુરાણોનો, સર્વ સ્મૃતિઓનો અને સર્વ વેદોનો સાર એજ કે, ભક્તિ ને પરમાર્થ હજારો બાબતોનું ને લાખો પુસ્તકોનું એક તત્ત્વ છે. એ બે બાબતોને પકડી પોતાના હૃદયમાં જે તેને અનુભવે છે, તેને આ દુસ્તર સંસારસાગર તરવો સહેલો થઇ પડે છે. માટે ભાઇઓ ! પ્રભુના નામમાં ભક્તિ અને દુનિયા સાથે ભલાઇ, એ બે વાતોને પકડી લો, પકડી લો.

૨૬૬–તમારી હલકી ઇચ્છાઓ પાર પાડવા સારૂ અમૂલ્ય ભક્તિને વેચી ન નાખો

આપણી હલકી ઇચ્છાઓ પાર પાડવા સારૂ અને નજીવી વસ્તુઓ મેળવવા સારૂ આપણી ભક્તિ વેચવી—પવિત્ર ઈશ્વરનું નામ વેચવું એ શું શરમ જેવું નથી ? ઘણાએ સાધુઓને અમે એમ બોલતાં સાંભળેલા છે કે, ‘ હે રામજી ! થોડા ગાંજા તંબાકુ ભેજ દે. ’ તેમજ ઘણાએ બ્રાહ્મણોને બોલતાં સાંભળીએ છીએ કે, ‘ હમણાં પ્રભુ લાડુ મોકલતો નથી. ’ આ શું દિલગીરીની વાત નથી ? ગાંજો ફૂંકવા માટે અને લાડુ જમવા માટે ભક્તિ કરવી ને પ્રભુનું નામ વેચવું એ કેટલું બધું ખરાબ છે ? એ વિચાર તો કરી જુઓ ! પાડોશીઓ સાથે અથવા બીજાઓની સાથે લડાઈ થાય, ત્યારે ઘણીએ બાઇઓ કહે છે કે, ‘ રાંડ ડાકણને પ્રભુ લેતો પણ નથી ! હે પ્રભુ ! એ રાંડનું તો સત્યાનાશ કાઢજે ! ’ આપણી પ્રાર્થનાઓ આવી જોઇએ કે ? ત્યારે પછી રાક્ષસોમાં ને આપણામાં ફેર શું ? આપણા ઘણા ભાઇઓ કહે છે કે, ‘ હે પ્રભુ ! મારો પગાર વધારજે. ’ શું પ્રભુને આપણી ફિકર નથી ?

આવી નાની નાની કે ભૂંડી માગણીઓ કરવી એ તો તે માગનારની હલકાઇ છે અને પ્રભુ તરફની બેવફાઇ છે; કારણકે એવી નાલાયક માગણીઓથી તો પ્રભુ તરફનું આપણું અવિશ્વાસીપણું આપણે મોઢેજ કબૂલ થાય છે. એવી તુચ્છ માગણીઓ ને એવી બૂરી માગણીઓ, એ તો એક પ્રકારનું પ્રભુનું અપમાન છે. કોઇ મોટા રાજાને ખાસ અરજ કરવી કે, ' કૃપા કરીને તું મને કોઇ એક જૂનુંપૂનું ફાટેલું ગંજીફરાક આપ ' તો એ શું વાજબી છે? એથી તો રાજાને મોટું અપમાન લાગે અને આપણી મૂર્ખાઈજ માલૂમ પડે; કારણ કે ફાટેલું ગંજીફરાક તો કોઈ ગરીબ માણસ પાસેથી પણ મળી શકે છે. રાજા પાસેથી તો કોઈ મોટી ને સારી વસ્તુ માગવી જોઇએ; તેમજ મહાન ઇશ્વર પાસેથી તો આપણે નિષ્કામ ભક્તિજ માગવી જોઇએ. થોડોક પગાર વધારવા સારૂ તથા થોડાંક ગાંજા–તંબાકુ સારૂ આપણી અમૂલ્ય ભક્તિને વેચી નાખવી ન જોઇએ અને એવી હલકી ચીજો માગીને પ્રભુનું અપમાન કરવું ન જોઇએ.

દોહરો

માગો કે માગો નહિ, પ્રભુ વખતે દેનાર;
ચોમાસાની રત થએ, વરસે વરસાધાર

૨૬૭–સારા ઉપદેશની અસર વ્યર્થ જતી નથી

સાધુઓ કહે છે કે, ઉપદેશ બીજના જેવો છે. જો સારી જમીનમાં બીજ પડી ગયું હોય તો વખત આવ્યે તેમાંથી ફણગો ફૂટયા વિના રહેતો નથી; તેમજ ગુરુઓનો ઉપદેશ પણ કાંઈ હમેશ વ્યર્થ જતો નથી. તેને માટે કહ્યું છે કે:—

એક વ્યાસ કથા વાંચતો હતો. તેણે બીજાઓના ગુના માફ કરવા માટે બહુ સારો ઉપદેશ આપ્યો. એ ઉપદેશથી ખુશી થઇને કથા પૂરી થઈ, ત્યારે ત્યાં મળેલા સર્વે લોકો તેની પાસે પૈસા મૂકવા લાગ્યા. એ વખતે એક માણસે આવીને તે વ્યાસના પગ પાસે બે પથરા મૂકયા! એ જોઇને સૌ લોકો બહુ અજબ થયા. તેથી તે પથરા મૂકનારને લોકોના ટોળામાંથી કોઇએ પૂછ્યું કે, 'આનો ભેદ શો છે? વ્યાસની કથાથી ખુશી થઇને સૌ લોકો પૈસા આપે છે, ત્યારે તું તેની પાસે પથરા મૂકે છે, તેનું કારણ શું?' ત્યારે તે માણસે કહ્યું કે, 'વ્યાસજીએ મારો એક ગુનો કરેલો,

છે, તે માટે આજે તેના માથામાં મારવા સારૂ આ બે પથરા હું લાવ્યો હતો, પણ માફ કરવા માટેનો વ્યાસનો ઉપદેશ સાંભળીને મારો ગુસ્સો ઊતરી ગયો અને મેં પણ તેને માફ કરવા ઇચ્છયું, તેથી જે પથરા તેના માથામાં મારવા લાવ્યો હતો, તે તેના પગમાં મૂકયા છે.

ભાઇઓ! ઉપદેશની અસર આવી બળવાન છે. માટે લાયક ગુરુઓને મોઢેથી હમેશાં અથવા જ્યારે બને ત્યારે જરૂર ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળવો જોઇએ; એથી પ્રથમ આપણા દોષો સમજાતા જાય છે, પછી છૂટતા જાય છે, પછી ધર્મમાં વૃત્તિ થતી જાય છે અને છેવટ સદ્‌ગુરુના ઉપદેશથી પ્રભુમય થઈ શકાય છે; માટે સારો ઉપદેશ સાંભળવાની કોઇ પણ તક બનતા સુધી જવા દેવી નહિ.

૨૬૮–આપણી ફતેહ કેમ થાય? ધર્મની તલવાર ને પરમાર્થની દેગ ચલાવતા રહો

શીખ લોકોના ધર્મગુરુ ગુરુગોવિંદસિંહને તેમના શિષ્યોએ પૂછયું કે, 'ગુરુ મહારાજ! અમારી ફતેહ કેમ થાય?' ત્યારે તે જ્ઞાની, ભક્ત અને અનુભવી રાજાએ કહ્યું કે, 'તેગ ને દેગ ચલાવતા રહો, એટલે તમારી ફતેહ થશે.' તેગ એટલે તલવાર અને દેગ એટલે ખાવાનું ચાલુ રાખવું તે. કોઇ પણ માણસ ગમે તે વખતે આવે તેને ખાવાનું આપવું તેનું નામ દેગ છે. તેગ અને દેગથી શીખોની તથા બીજાઓની ફતેહ થઈ છે, એ વાત ઇતિહાસ જાણનારાઓ કબૂલ કરે છે; પણ આપણે આપણા આત્માની ફતેહ માટે કાંઇ લોખંડની તલવાર ચલાવવાની નથી, આપણે તો ધર્મની તલવાર તથા પરમાર્થની દેગ ચલાવવાની છે. જો એ તેગ ને દેગ ચાલે તો પછી આપણી પણ ફતેહ થાય, એમાં કાંઇ શક નથી. આપણી લડાઇ પાપની સાથે છે, આપણી લડાઇ આસુરી વૃત્તિની સાથે છે. આપણી લડાઈ આપણા અંતરમાં રહેલા અહંકાર તથા નીચતા તરફ ઢળી જતા આપણા મનની સાથે છે. એ લડાઇ, ધર્મની તલવાર-પ્રભુના નામસ્મરણરૂપી તલવાર ને પરમાર્થરૂપી દેગ ચાલુ રાખવાથી જીતી શકાય તેમ છે; માટે પાપરૂપી દુશ્મનની સામે–અધર્મરૂપી સેતાનની સામે ફતેહ મેળવવા સારૂ તથા પ્રભુ પાસેથી એ ફતેહનું મોક્ષરૂપી ઇનામ મેળવવા સારૂ

ધર્મની તેગ અને પરમાર્થની દેગ હમેશાં ચલાવતા રહો. ફતેહ મેળવવાનો એ સૌથી સલામત અને સૌથી ટૂંકો રસ્તો છે.

૨૬૯–જેના હૃદયમાં ભગવદ્‌આવેશ ભરાઈ જાય, તેને ઘર ખોયેલું ખટકતું નથી

ભક્તો પ્રભુને માટે ગાય છે કે, 'ઘર ખોયું નવ ખટકે.'

ધન્ય છે, એવા અનુભવ લેનારાઓને ધન્ય છે. જેને પ્રભુના નામની તાળી લાગી ગઈ છે, જેણે ભગવદ્‌રસ ચાખ્યો છે, જેણે ભક્તિનાં સુખડાં અનુભવ્યાં છે, તેને તો 'ઘર ખોયું નવ ખટકે'; એમજ નહિ, પણ ત્રિભુવન ખોયું પણ ખટકતું નથી; માટેજ વૈષ્ણવો ગાય છે કેઃ–

> વ્રજ વ્હાલું રે વૈકુંઠ નહિ આવું. (ટેક)
> વ્રજ વ્હાલું રે વૈકુંઠ નહિ આવું,
> ત્યાં નંદકુંવર ક્યાંથી લાવું? વ્રજ૦

મતલબ કે, અમને જો પ્રભુસેવા મળતી હોય તો સ્વર્ગનું પણ કામ નથી અને મોક્ષનું પણ કામ નથી. ભાઈઓ! આ માત્ર મોઢે બોલી નાખવાનીજ વાતો નથી. ભર્તૃહરી, ગોપીચંદ, બૌદ્ધ વગેરે સેંકડો મહારાજાઓ પ્રભુનાં પવિત્ર નામ ઉપર પોતાનાં રાજપાટ છોડી દઈને ચાલ્યા ગયા છે. માત્ર આપણા દેશમાંજ આમ બન્યું છે એમ નહિ, પણ જુદા જુદા દેશમાં અને જુદા જુદા ધર્મમાં પણ એમ બનતું આવેલું છે. યુરોપમાં ઘણા રાજાઓએ અને સેંકડો રાજકુમારીઓએ પ્રભુનાં નામ ઉપર પોતાના મહાન વૈભવ છોડી, સાધુ ને સાધ્વીઓ તરીકે મઠમાં પોતાની જિંદગી ગાળી હતી અને રાજ્યસુખ કરતાં અલખ જગાવવાના સુખમાં તેમને વધારે આનંદ મળ્યો હતો.

પ્રભુના નામ ઉપર ઘર છોડેલું ખટકતું નથી, એ તદ્દન સાચી વાત છે; કારણ કે પ્રભુપ્રેમ એ સર્વથી બળવાન પ્રેમ છે. નાની નાની વસ્તુના પ્રેમથી પણ આપણે કેવા મત્ત થઈ જઈએ છીએ? જુઓ કે, એક બાઈને પોતાનાં છોકરાંને રમાડતાં કેટલો બધો આનંદ થાય છે? એ આનંદ બચ્ચાં ઉપરના પોતાના હૃદયમાં ઉપજેલા પ્રેમને લીધે થાય છે. એક બાઈને નવી સાડી પહેરતાં કે સારો દાગીનો પહેરતાં પોતાનું મનમાન્યું થવાથી કેટલો આનંદ થાય છે? એક ખૂબસૂરત બાઈને પોતાનું રૂપ જોઈને કેટ-

લો બધો આનંદ થાય છે? અને તે વારે વારે કેવી અરીસામાં જોયા કરે છે? તથા કોઇ તેના રૂપનાં જરા વખાણ કરે, એટલામાં પોતાના મનમાં કેવી ઘેલી ઘેલી બની જાય છે? એક બાઇને બીજાઓને પોતાના હાવભાવ બતાવતાં કેવી મજા પડે છે? તેથી રસ્તામાં ચાલતાં પોતાની ચોળીનાં મોળિયાં તરફ, પોતાની સાડીની કોર તરફ, પોતાની ચાલ તરફ અને પોતાના હાથનાં લટકાં તરફ કેવું જોતી જાય છે? ને કેવી ખુશી થતી જાય છે? એ તમે જોયું છે? એક બાઇને પોતાના વહાલા પતિને મળવા જતાં પગમાં કેટલું જોર હોય છે ને હૃદયમાં ધબકારો હોય છે, એ તમને ખબર છે? અને એક બાઇનાં કાંઇ વખાણ થાય તો એ વખાણથી તેનું મન કેટલું ફુલાયેલું રહે છે, એ તમે જાણો છો?

આવી નાની નાની બાબતોના પ્રેમનો જોશ મનમાં ભરાવાથી જ્યારે માણસને એટલો બધો આનંદ થાય છે ને માણસ એટલો બધો બદલાઇ જાય છે, ત્યારે જેના હૃદયમાં પૂરેપૂરો ભગવદ્-આવેશ ભરાઈ જાય તેની સ્થિતિ કેવી ઉત્તમ થઇ જાય, એ ખ્યાલ તો કરો? જેણે એવો ભક્તિનો આનંદ અનુભવ્યો હોય, જેણે એવાં હરિરસનાં સુખડાં ચાખ્યાં હોય, તેને 'ઘર ખોયું કેમ ખટકે?' એવાઓને તો ત્રિભુવન ખોયું પણ ખટકતું નથી; માટે પ્રભુનો આનંદ કે જેમાં બધા આનંદનો સમાવેશ થઇ જાય છે, તે પ્રેમ અને તે આનંદ મેળવવાની તજવીજ કરો. એટલે દુનિયાના ઘા ખમવા પડશે નહિ અને ઘર ખોયું ખટકશે નહિ; એટલુંજ નહિ પણ એ પછી પ્રભુપ્રેમને લીધે માયા એની મેળેજ છૂટતી જશે અને પ્રભુના આનંદથી વ્યવહારમાં રહ્યા છતાં તથા ઘરમાં રહ્યા છતાં જીવન્મુક્ત થઇ જવાશે. માટે ભાઇઓ! અહર્નિશ પ્રભુપ્રેમ અને પ્રભુનો આનંદ મેળવવાનીજ ભાવના રાખો.

રાગ—કાનરો

મેં તો હરિગુણ ગાવત નાચુંગી; (૨)
નાચુંગી મેં તો નાચુંગી, મેં તો હરિગુણ ગાવત નાચુંગી. (ટેક)
અપને મહેલમેં બેઠ બેઠ કર, ગીતા ભાગવત વાંચુંગી. મેં તો૦
જ્ઞાન ધ્યાનકી ગઠરી બાંધ કર, હૃદય કમલમેં રાચુંગી. મેં તો૦
બાઇ મીરાં કહે પ્રભુ ગિરધર નાગર, સદા પ્રેમરસ ચાખુંગી. મેં તો૦

૨૭૦–માયાને જીત્યા વિના પ્રભુને ઓળખી શકાય નહિ અને ભક્તિ વિના માયાને જીતી શકાય નહિ

પ્રભુને ઓળખવા માટે આપણે માયાને જીતવી જોઇએ; પણ માયાને જીતવી એ કાંઈ સહેલું કામ નથી; કારણ કે માયા સ્ત્રી-જાતિ છે, એટલે સ્વાભાવિક રીતેજ સ્ત્રીઓના જેવી મોહિનીવાળી છે. એવી કુદરતી મોહિનીવાળી મહાન આકર્ષણશક્તિને આપણે જ્ઞાન–વૈરાગ્યથી જીતવા માગીએ છીએ, પણ જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય તે પુરુષ છે અને પુરુષ છે માટેજ માયારૂપી સ્ત્રીની સામે તેઓ ફતેહ મેળવી શકે તેમ નથી; કારણ કે ખરેખરો વખત આવ્યે માયાના આકર્ષણમાં તેઓ દબાઇ જાય છે. જો કે જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય એ બહુ જોરાવર છે; માયાની સામે ઘણી વાર સુધી લડી શકે તેવા છે; માયાના પૂરેપૂરા દુશ્મન છે અને ઋષિમુનિઓએ તેઓનો આશ્રય લીધેલો છે, એટલું છતાં પણ જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય માયાના સ્ત્રીચરિત્ર પાસે ઘણી વાર હારી ગયાં છે, હારી જાય છે ને હારી જશે. માટે આપણું લૂખુંપૂખું જ્ઞાન ને જરાતરા વૈરાગ્ય માયાને જીતશે,એવો ભરોંસો રાખીને બેસી રહેવું,એ બહુ જોખમનું કામ છે. એકલા જ્ઞાન ને વૈરાગ્યથી કાંઇ માયાને જીતી શકાય નહિ; કારણ કે માયા સ્ત્રીજાતિ છે. માટે તેની સામે તો બીજી કોઇ સ્ત્રીજ જોઇએ; કારણ કે સ્ત્રીપુરુષ એકબીજાની મોહિનીમાં દબાઇ જાય છે, પણ બાયડીઓ બાયડીઓના તેજમાં દબાઇ જતી નથી; માટે માયાને જીતવા સારૂ તો ભક્તિ જોઇએ. ભક્તિ સ્ત્રીજાતિ છે, એટલે તેની ઉપર માયાની મોહિની કાંઇ અસર કરી શકતી નથી, માટે જો તમારે પ્રભુને જાણવો હોય અને મોક્ષનાં સુખ ભોગવવાં હોય, તો માયાને જીત્યા વિના ચાલે તેમ નથી અને ભક્તિ વિના માયા જીતી શકાય તેમ નથી; માટે જ્ઞાનવૈરાગ્યને બાજુમાં રાખીને ભક્તિ કરો, ભક્તિ કરો.

૫૯

હરિ હું શું કરૂં રે, મારો માયા ન મૂકે કેડો. ટેક
કોટી કલ્પ સુધી એણે ભમાવ્યો, પ્રભુ હજુ નહિ છેડો;
મુજથી ન છૂટે ન આપ છોડાવો, મારો કીયે કાળ નિવેડો. હરિ૦
સેવા સ્મરણ કામ કરૂં, મારો ક્ષણે ન છાંડે કેડો;
શું ગજું મારૂં અવિદ્યા જીતી, કરૂં ચરણકમળે નેડો. હરિ૦

આપ વિના એના સહુ ચેલા, કોને કહું દુઃખ ફેડો;
દાસી તમારી જાય પ્રેરો ત્યાં, પાછી ફરે જ્યારે તેડો. હરિ૦
કરગરી કહું છું કૃષ્ણ કૃપાનિધિ, ચરણે પડ્યો ન ખસેડો;
માયા કાળ અગ્નિથી બચા દો; કૃષ્ણ કૃપાજળ રેડો. હરિ૦

૨૭૧–જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય ભક્તિના પુત્ર હોવાથી તમારામાં ખરી ભક્તિ હશે, તો તે પણ તમારી પાસે આવશેજ

આપણાં શાસ્ત્રોમાં કહેલું છે કે, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય એ બન્ને ભક્તિમાતાના પુત્ર છે અને એ ભલા પુત્રોને પોતાની સદ્‌ગુણી માતા ઉપર એટલો બધો પ્રેમ છે કે તેઓ પોતાની વહાલી માતાની પાછળ પાછળજ ફર્યા કરે છે; એટલે કે જ્યાં સાચી ભક્તિ હોય, જ્યાં પૂરી ભક્તિ હોય, ત્યાં જરૂર જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય હોય છે. જ્ઞાન–વૈરાગ્ય જેવા લાયક પુત્ર વિના જ્યાં માત્ર ખાલી ભક્તિ હોય, લૂખીપૂખી ભક્તિ હોય ત્યાં તે વાંઝણી સ્ત્રીની માફક પુત્ર વિનાની શોભતી નથી; કારણ કે લાયક પુત્રથીજ માતાની શોભા છે,લાયક પુત્રથીજ માતાનું સન્માન છે, લાયક પુત્રથીજ માતાનું રક્ષણ છે અને લાયક પુત્રથીજ માતાની સાર્થકતા છે; તેમજ ભક્તિમાતા પણ પોતાના ભાગ્યશાળી પુત્ર જ્ઞાન–વૈરાગ્યથીજ શોભે છે, જ્ઞાન–વૈરાગ્યથીજ માન પામે છે,જ્ઞાન–વૈરાગ્યથીજ ભક્તિમાતા સલામત રહી શકે છે અને જ્ઞાન–વૈરાગ્યથીજ ભક્તિની સાર્થકતા થઇ શકે છે; એટલે કે જ્ઞાન–વૈરાગ્યવાળીજ ભક્તિ પ્રભુને ઓળખાવી શકે છે અને મોક્ષનાં સુખ અપાવી શકે છે. લૂખી ભક્તિ કાંઈ કરી શકતી નથી. જો ભક્તિની સાથે તેના પુત્ર જ્ઞાન–વૈરાગ્ય ન હોય, તો ભક્તિમાં અંધશ્રદ્ધા, મિથ્યાચાર ને સ્વાર્થીપણું આવી જાય છે. એમ ન થાય માટે ભાઇઓ! ભક્તિની સાથે તેના પુત્ર જ્ઞાન અને વૈરાગ્યને મેળવવાની તજવીજ કરો. જો કે સાચી ભક્તિમાં તો એ સ્વાભાવિક રીતેજ–પોતાની મેળેજ આવે છે, પણ જો તે તમારામાં આવેલા ન લાગે, તો તમારી ભક્તિને અધૂરી સમજી તેને મેળવવાની તજવીજ કરો.

૨૭૨–જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય તે ભકિતની આંખો છે, માટે એ વિનાની ભકિત તે આંધળી ભકિત છે

સાધુઓ કહે છે કે, ભક્તિમૈયાની જમણી આંખનું નામ જ્ઞાન છે અને ડાબી આંખનું નામ વૈરાગ્ય છે. એ બન્ને આંખો બરાબર એકસરખી રીતે કામ કરતી હોય, તોજ ભક્તિની ખૂબી છે. જો તેમાંથી એક આંખ ખરાબ થાય, તો ભક્તિ કાણી થઇ જાય અને બન્ને આંખો ફૂટી જાય તો ભક્તિ આંધળી થઈ જાય છે. જો કે જ્ઞાન–વૈરાગ્યરૂપી આંખો વિના પણ ભક્તિ જીવી શકે છે, પણ તેનું એ જીવતર આંખો વિના એળે ગયેલું હોય છે. આપણે જોઇએ છીએ કે, ઘણાય સાધુઓમાં ભક્તિ ને વૈરાગ્ય હોય છે, પણ જ્ઞાનરૂપી આંખ વિના તેઓ કાણા હોય છે; એટલે તેઓ દુનિયાને ઉપયોગી થઈ શકતા નથી ને પોતાની પણ સાર્થકતા કરી શકતા નથી; પણ ઊલટા હવાઇ ખ્યાલોમાં ને જંગલીપણામાંજ રહી જાય છે. આપણા કેટલાએક સંન્યાસીઓમાં થોડાંઘણાં જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય હોય છે, તેમ છતાં પણ તેઓ અંતરમાંથી ભીંજાયેલા હોતા નથી, કારણ કે તેઓમાં ભક્તિ નથી. એટલે ભક્તિ વિનાનું–કર્મ કર્યા વિનાનું–માત્ર વાતો કરવાનું-જ જ્ઞાન તેઓને શાંતિ આપી શકતું નથી; એટલુંજ નહિ પણ ભક્તિ વિનાના લૂખા જ્ઞાનથી ઊલટી ખરાબીજ થાય છે. એથી એવું થાય છે કે, જેમ હોળીના ઘેરૈયાઓ ભૂંડું બોલે છે, પણ તેનો અર્થ સમજતા નથી, તેમ કળજુગિયા વેદાંતીઓ માત્ર 'अहं ब्रह्मास्मि' એમ બોલી દે છે, પણ તેવાં આચરણો રાખતા નથી; અને તેનો આનંદ અનુભવી શકતા નથી; કારણ કે ભક્તિથી તેઓનું હૃદય ભીંજાયેલું હોતું નથી; એટલે તેઓનાં આચરણો સારાં હોતાં નથી, તેથી 'अहं ब्रह्मास्मि' બોલ્યા છતાં તેઓ આત્મિક શાંતિ અનુભવી શકતા નથી.

આપણા વૈષ્ણવભાઇઓ ભક્તિ બહુ કરે છે, પણ જ્ઞાનવૈરાગ્યની સાથે તેઓને બહારવટું છે; એટલે તેઓની ભક્તિ બિચારી આંધળી બની જાય છે, તેથી એ આંધળી ભક્તિ ખરે વખતે તેઓને દિલાસો આપી શકતી નથી. આવી રીતે જ્ઞાનવિનાની ભક્તિ અને ભક્તિ વિનાનાં જ્ઞાન–વૈરાગ્ય એ અધૂરાં સાધન છે અને એવાં અધૂરાં સાધનથી–એવાં ફૂટેલાં તુંબડાંથી તરી શકાતું નથી.

માટે ભાઇઓ ! વાતોના જ્ઞાનમાં—અક્કલની ઉજાણીમાં કે આંધળી ભક્તિમાં પડ્યા ન રહો; પણ ઈશ્વરને ઓળખવા માટે ધર્મનું જ્ઞાન મેળવીને, દુનિયાદારીનાં સુખદુઃખ વાદળની છાયાની પેઠે જરા-વાર રહેનારાં છે અને તે કોઇનાં રોક્યાં રહેવાનાં નથી, એમ અનુ-ભવીને અને આપણાં આચરણો સુધારીને ઈશ્વરભક્તિમાં લાગી જવું જોઇએ, તોજ બેડો પાર થઇ શકે તેમ છે. બાકી આંધળી ભક્તિ-થી કે લૂખા જ્ઞાનથી કાંઈ વળવાનું નથી, એ નક્કી સમજજો.

૨૭૩—ભગવદ્દઆવેશ હૃદયમાં ન ભરાય ત્યાંસુધીજ બહારની ક્રિયાઓની જરૂર છે, તે હૃદયમાં જામી ગયા પછી એ ક્રિયાઓની જરૂર નથી

એક પતિવ્રતા બાઇનો ધણી બહાર ગામ ગયો હતો. એ બાઇ બહુ પ્રેમાળ ને ધર્મવાળી હતી. તેને પતિ વિનાની ઘડીઓ કાઢતાં બહુ મુશ્કેલી લાગતી હતી, તેથી જેમ પાણી વિના માછલી તરફડે, તેમ તે પોતાના પતિ વિના તરફડતી હતી. તેના મનમાં એજ ભાવના હતી કે, મારો વહાલો પતિ જેમ જલદી ઘેર આવે તેમ સારૂં અને તે આવતા સુધી દરરોજ તેની ખબર મળવી જોઇ-એ. આવી અંતરની લાગણીને લીધે તે પોતાના પતિની ખબર પૂછવા માટે જ્યાં જ્યાં જરૂર પડે ત્યાં ત્યાં જતી હતી. પતિ તેની પરીક્ષા લેવા ઇચ્છતો હતો, તેથી થોડો વખત સુધી તે છુપાઇ બેઠો હતો અને પોતાનો પત્તો તેને મળવા દેતો ન હતો, તેમ તેમ એ પતિવ્રતા બાઇની અધીરાઇ વધતી જતી હતી. એ પછી જ્યારે તે બાઇએ બહુ તજવીજ કરી, ત્યારે પોતાના પતિના મિત્ર તરફ-થી તેના ઠેકાણાની ખબર મળી, એટલે તરતજ તેણે પોતાના પતિ ઉપર કાગળ લખ્યો અને તેના જવાબ માટે રોજરોજ પોસ્ટ-ઓફિસમાં ધક્કા ખાવા લાગી. એ પછી તેના ધણીએ લખ્યું કે, ‘હવે હું થોડા દિવસમાં તારી પાસે આવું છું.’ ત્યારે તે બાઇ તેની બહુ વાટ જોવા લાગી અને તેને સામે લેવા જવા માટે ગાડીના ટાઈમ ઉપર સ્ટેશન પર જવા લાગી. એમ કરતે કરતે ઘણા દહાડા થયા, ત્યારે તેનો પતિ ઘેર આવી પહોંચ્યો, એટલે તે સુખી થઇ ને શાંતિથી પોતાના ઘરમાં રહેવા લાગી.

એ પછી થોડા દહાડા બાદ તે પતિવ્રતા બાઇને એક બીજી બાઇ મળી. તેણે પૂછ્યું કે, ‘પ્રથમ તો હું તમને જ્યારે ત્યારે

પોસ્ટ–ઓફિસ તરફ ને સ્ટેશન તરફ જતાં જોતી હતી અને હવે તો ઘરની બહાર પણ નીકળતાં નથી, તેનું કારણ શું ?' ત્યારે તે ભલી બાઇએ કહ્યું કે, ' મારા વહાલા પતિની ખબર મેળવવાની આશાએ હું પોસ્ટ–ઓફિસમાં જતી હતી અને મારા પતિને તેડવા માટે હું સ્ટેશન ઉપર જતી હતી; પણ હવે તો તે મારા ઘરમાં આવી ગયા છે, એટલે હવે હું ત્યાં શા માટે જાઉં ?'

ભાઇઓ ! આવીજ રીતે–તે બાઇની પેઠે પ્રભુ આપણો ધણી છે.તે આપણા ઘરમાં–આપણા અંતરમાં નથી, માટેજ આટલી દોડાદોડ કરવી પડે છે. પેલી બાઇને જેમ પોતાના ધણીની ખબર તેના ધણીના દોસ્ત તરફથી મળી, તેમ આપણને પણ આપણા સમર્થ ધણી પ્રભુની ખબર તેના દોસ્ત સંતજનો તરફથી મળી શકે તેમ છે. માટે એ ખબર મેળવવા સારૂ સંતમંડળમાં ફરવું જોઇએ. તેનો સત્સંગ કરવો જોઇએ અને તેની સેવા કરવી જોઇએ. એમ કરવાથી આપણા ધણીનો પત્તો આપણને મળી શકશે અને પત્તો મળ્યા પછી અરજ ઉપર અરજ કરીને, ઉપરાઉપરી પ્રાર્થનાઓ કરીને તેને ઘરમાં બોલાવી શકીશું. તે ઘરમાં–અંતરમાં આવી ગયા પછી બહાર ભટકવાની જરૂર નથી. જ્યાંસુધી આપણાં હૃદયમાં અખંડિતપણે ઇશ્વર ન ભરાય, ત્યાંસુધીજ કેટલીક જાતની બહારની ક્રિયાઓ કરવાની જરૂર છે; પણ જ્યારે તે હૃદયમાં ભરાઇ ગયો, જ્યારે સ્થિતપ્રજ્ઞપણું થઇ ગયું, જ્યારે વિદેહીપણું થઇ ગયું; ત્યારે પછી બહારની કાંઇ પણ ક્રિયા કરવાની જરૂર નથી; પણ જ્યાંસુધી એમ ન થાય–એટલે દરજ્જે ન પહોંચાય, ત્યાંસુધી તો આપણા સમર્થ વહાલા ધણીને ઘરમાં લાવવા આપણા પવિત્ર ધર્મની બધીએ રૂડી ક્રિયાઓ કરવી જોઇએ; કારણ કે ક્રિયાઓને ખાતર કાંઇ ક્રિયાઓ કરવાની નથી, પણ પ્રભુને ખાતર તે કરવાની છે; માટે પૂર્ણ વિશ્વાસથી ને પૂર્ણ પ્રેમથી ધર્મની પવિત્ર ફરજો પ્રભુ અંતરમાં આવતા સુધી હોંશે હોંશે બજાવવી જોઇએ. એજ સર્વ ધર્મોનો સિદ્ધાંત છે, એજ મહાત્માઓનો ઉપદેશ છે ને એમાંજ કલ્યાણ છે, માટે જેમ બને તેમ શુદ્ધ મનથી ધર્મની પવિત્ર ફરજો ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે બજાવવી જોઇએ.

૨૭૪–જેમ તુંબડું પાણીમાં ડૂબે નહિ, તેમ ભક્ત અને ભક્તિ કાંઈ દુનિયામાં છૂપાં રહે નહિ

આ દુનિયામાં ઘણીએ વસ્તુઓ છુપાવી શકાય છે, પણ ભક્તિ છુપાવી શકાતી નથી, તેમજ ખરા ભક્ત અંધારામાં રહી જાય, એમ કદી પણ બનવાનું નથી. આપણે જાણીએ છીએ કે, અનુકૂળ સાધન નહિ મળવાથી ઘણુંય ગુણી માણસો અંધારામાં રહી જાય છે અને તેઓની વિદ્યા, તેઓની સત્તા, તેઓની વીરતા તથા તેઓનું માનસિક કે વ્યાવહારિક ધન તેઓની સાથેજ નાશ પામે છે; પણ ભક્તિની બાબતમાં કદી પણ એમ થયું નથી અને થવાનું પણ નથી. બીજા ગુણો ને સાધનોની જરૂર પડે છે, તેથી જ્યાંસુધી તેઓને અનુકૂળ સાધનો ન મળે, ત્યાંસુધી તેઓ ખીલી શકતા નથી, એટલુંજ નહિ પણ પ્રતિકૂળતાથી તેઓ ડરી જાય છે; પણ ભક્તજનમાં તો તેથી ઊલટુંજ છે. તેઓને સારાં સાધનોની દરકાર નથી અને માઠા સંજોગોથી તેઓ કદી પણ દબાતા નથી; એટલુંજ નહિ પણ તેઓ ગમે તેવા શરમાળ હોય અને ગમે એટલા વિરક્ત હોય છતાં જાહેરમાં આવ્યા વિના તથા માન પામ્યા વિના રહેતા નથી. જો કે તેઓને માનનો તથા નામનો મોટો તિરસ્કાર હોય છે. તેઓ કહે છે કે, નામ તો પ્રભુનું જોઇએ ને માન પણ જગતના ધણીને આપવું જોઇએ, અમારૂં નામ શેનું ને અમારૂં માન શેનું? અમે તો પ્રભુના કૂતરા છીએ; એમ છતાં પણ પ્રભુના મહાન નામની સાથે તેઓનાં નામ જમાનાના જમાનાઓ સુધી આખી દુનિયામાં મશહૂર હોય છે.

તુકારામ, નાનક, તુલસીદાસ, કબીર, સુંદરદાસ, નરસિંહ મહેતા, મીરાંબાઇ વગેરે પ્રભુનાં કૃપાપાત્ર ભગવદીજનોને નામની કે માનની ક્યાં દરકાર હતી? તોપણ આજે ઠામ ઠામ તેઓનો મહિમા કેવો ગવાય છે, એ તો જુઓ! યાદ રાખજો કે, જેમ ખાંસીની બિમારીમાં ખોં ખોં થયાજ કરે છે, એ દરદ જેમ છૂપુ રહે નહિ, જેમ અતિશય અંધારાની વચ્ચે પણ દીવો છૂપો રહે નહિ, જેમ તુંબડું પોતાની મેળે પાણીમાં ડૂબી જાય નહિ અને જેમ તેલ પાણીની ઉપરનું ઉપર રહે છે, તેમજ હરિભક્તો કદી પણ છૂપા રહેતા નથી, પણ તેઓ તો સર્વની ઉપર તોરા જેવા–મુગટ થઇને રહે છે અને માત્ર આ દુનિયામાંજ નહિ પણ પરલોકમાં પણ

તેઓનો મહિમા ગવાય છે. આ બધું અને એ કરતાં પણ ઘણું વધારે ભક્તિથી એટલે કે ધર્મના નિયમો પાળવાથી, પરમાર્થ કરવાથી અને પ્રભુના પવિત્ર નામની લેહ લાગ્યાથી થાય છે; પણ તાણી-તોડીને ઊભાં કરેલાં ખોટાં માનપત્રોથી, લાગવગ વાપરીને કે ખુ-શામત કરીને મેળવેલા ખિતાબોથી અને છાપાંઓમાં નામ આ-વવાથી કાંઇ દુનિયામાં નામ રહેતાં નથી. માટે જો આ દુનિયામાં અને પ્રભુના દરબારમાં ખરેખરૂં નામ રાખવું હોય ને સાચેસાચું માન મેળવવું હોય, તો જેમ બને તેમ ભક્ત બનવાની કોશિશ કરો. જેમ બને તેમ ભક્ત બનવાની કોશિશ કરો.

૨૭૫–ભાઇઓના વાંધા સારૂ કાંઈ બાપને તજી દેવાય નહિ, તેમ બહારના ઝઘડાઓ સારૂ કાંઈ પ્રભુને છોડી દેવાય નહિ

જુદા જુદા ધર્મોના ઝઘડા તો જ્યારથી દુનિયા પેદા થઇ ત્યારથી ચાલ્યા આવે છે અને જ્યાંસુધી દુનિયા રહેશે, ત્યાંસુધી એ ઝઘડા મટવાના નથી; કારણ કે વાંધો કરવાવાળાઓ શબ્દની લડાઇ કરનારા છે, બહારની ક્રિયાઓની ઉપરજ તેઓની લડાઇ હોય છે. તેઓ અંતર તપાસનારા નથી હોતા, એટલે એ લડાઇ મટી શકે તેમ નથી. એક જણ એમ કહે છે કે, અમારો ધર્મ સાચો છે ને બીજા બધા ધર્મો જૂઠા છે. બીજો એમ કહે છે કે, અમારો ધર્મ સૌથી જૂનો છે ને તેમાંથીજ બીજા સૌ ધર્મો નીકળેલા છે, માટે તેજ ધર્મ સાચો છે. ત્રીજો એમ કહે છે કે, અસલના ધર્મો રદ કરીને પ્રભુએ અમારા ગુરુનેજ સાચો ધર્મ આપેલો છે. ચોથો એમ કહે છે કે, બીજા બધા ધર્મ આસુરી છે, અમારા ધર્મમાંજ દૈવીપણું છે. પાંચમો એમ કહે છે કે, અમારો ધર્મ જેવું ઈશ્વરનું શુદ્ધ ને ખુલ્લું સ્વરૂપ સમજાવે છે, તેવું બીજા કોઇ પણ ધર્મો ઈશ્વરનું સ્વ-રૂપ સમજાવી શકતા નથી. છઠ્ઠો એમ કહે છે કે, અમારો ધર્મ પાળવો જેવો સહેલો છે, તેવો બીજો એકે ધર્મ સહેલો નથી. સાતમો એમ કહે છે કે, અમારો ધર્મ પાળવાવાળા દુનિયામાં સૌ કરતાં વધારે લોકો છે, માટે અમારોજ ધર્મ સાચો છે. આઠમો એમ કહે છે કે, અમારા ગુરુએ જેવા ચમત્કારો કરેલા છે, તેવા દુનિયામાં બીજા કોઇએ પણ કરેલા નથી. નવમો એમ કહે છે કે, કુદરતના નિયમોને, ફિલસૂફીને અને લોકોને જેવાં અમારાં શાસ્ત્રો

અનુકૂળ છે, તેવાં દુનિયામાં બીજાં કોઇ પણ શાસ્ત્રો નથી અને દસમો એમ કહે છે કે, ગમે તે એકજ ધર્મ સાચો હોવો જોઇએ; બધા ધર્મો કાંઇ સાચા હોઇ શકે નહિ.

આવી રીતે ઉપર ઉપરની બાબત સારૂ સગા ભાઇઓ વિના-કારણ લડી મરે છે. ભલે આપણે ભાઇઓ ભાઇઓ વચ્ચે ગમે એટલો મતભેદ હોય, પણ તેથી મારો બાપ તે તારો બાપ નથી, એમ કાંઈ કહેવાય નહિ. આપણો બાપ તેજ તેનો બાપ છે અને તેનો બાપ તેજ આપણો બાપ છે. આપણે આપણી મૂર્ખાઇને લીધે અંદર અંદર ગમે એટલી લડાઈ કરીએ અને ધર્મને નામે એકબીજા સાથે મોટી દુશ્મનાઇ રાખી પ્રભુથી દૂર જઇએ, તોપણ તેથી કાંઇ આપણો બાપ બદલાઇ જાય નહિ અને આપણો બાપ જે આપણા બીજા ભાઇઓનો પણ બાપ છે; તે કાંઈ તેનો બાપ મટી જાય નહિ. આપણને આપણા મનની નબળાઇને લીધે આપણા બીજા ભાઇઓ એટલે બીજા દેશના અને બીજા ધર્મ-વાળાઓ સાથે વેર છે, પણ કાંઈ પ્રભુને તેઓની સાથે વેર નથી. આપણે જેમ પવિત્ર પ્રભુના પુત્ર છીએ, તેમજ તેઓ પણ પ્રભુના પુત્ર છે. માટે આપણા ધર્મના બહારના ઝઘડાઓ સારૂ કાંઇ બાપને તજી દેવાય નહિ, અથવા મારો બાપ તે તારો બાપ નથી એમ કાંઇ કહેવાય નહિ. માટે ભાઇઓ ! આપણે સૌ એકજ પવિત્ર પિતાના બાળક છીએ અને જુદે જુદે રસ્તે સૌ એકજ પ્રભુને ભજીએ છીએ, એમ સમજી જેમ બને તેમ એકબીજાના ધર્મની દુશ્મનાઈથી દૂર રહો.

જેમ જુદી જુદી નાનીમોટી નદીઓ જુદે જુદે રસ્તે થઇને અંતે એકજ સમુદ્રમાં જાય છે, તેમજ બધા ધર્મો તે તે વખતના દેશકાળ અને લોકસ્થિતિ પ્રમાણે બનેલા છે અને તે બધા ધર્મો-નો હેતુ પ્રભુને પામવાનોજ છે. પ્રભુએ પણ કહેલું છે કે,

ये यथा मां प्रपद्यंते तांस्तथैव भजाम्यहम् ।
मम वर्त्मानुवर्तंते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥

(ગી૦ અ. ૪, શ્લો. ૧૧.)

અર્થાત્ જે માણસો જે પ્રમાણે મને ભજે છે, તેઓને હું તે પ્રમાણેજ ભજું છું; એટલે કે તેઓની ભાવના પ્રમાણેજ મારૂં રૂપ તેઓને સમજાય છે અને તેવાંજ ફળ હું તેઓને આપું છું. હે અર્જુન ! માણસો બધી રીતે મારા માર્ગનેજ અનુસરે છે.

ભાઇઓ ! આમાં મારો ધર્મ સાચો, તારો ધર્મ ખોટો, એ ક્યાં આવ્યું ? પ્રભુની આવી ખુલ્લી આજ્ઞા છતાં વિના કારણુ આપણે અંદર અંદર લડીને શા માટે વેર વધારવું જોઇએ ? અને શા માટે પ્રભુથી વિમુખ થવું જોઇએ ? માટે આજથી ઠરાવ કરો કે, પોતાના ધર્મને વળગી રહેવું અને બીજા બધાય ધર્મો તરફ ઉદાર વૃત્તિથી જોવું; કારણ કે એથી દુનિયામાં શાંતિ રહે છે. એ પ્રભુને વહાલું છે અને એજ પ્રભુનો હુકમ છે. માટે પોતાનો ધર્મ રૂડી રીતે પાળીને બીજાઓના ધર્મ તરફ ઉદાર નજરે જુઓ.

ઉધોર છંદ

વસવા એક પૃથ્વી વાસ, ઉપર એક છે આકાશ;
છૂટા કેમ પડશો છેક, ઇશ્વિર સર્વનો છે એક.

ભુજંગી છંદ

ભલે જો જુદા દેશને વાસ જૈયે, બધાયે સગા બાપનું પેટ હૈયે;
બધી બાજરી બીજ તો એક દાણો, તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો.
નથી સ્વર્ગ કે નર્ક જુદાં સહુનાં, નથી આપણાં વિશ્વ જુદાં બહુનાં;
જુદાં કર્યા જશો એક ગોળો ગુંથાણો, તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો.
(દલપતકાવ્ય)

૨૭૬–જે ડૂબકી મારે તેને જેમ મોતી મળે છે, તેમ ભક્તિમાં જે મચ્યા રહે તે પ્રભુને પામે છે

ભક્તિમાં કાંઈ જાતભાત જોવાતી નથી. એ તો જેના હૃદયમાં ભક્તિ લાગી જાય ને જે એમાં ખૂંચી રહે તે પાર પડી જાય છે; કારણુ કે પ્રભુ દયાળુ છે. તેને ત્યાં કાંઈ નાતજાત કે કાળીગોરી ચામડી નથી; ત્યાં તો સમાનતા છે, ત્યાં તો અભેદ છે. પ્રભુને તો પોતાનાં બધાં બાળકો સરખાં છે. તેને કોઈ વહાલાં કે કોઇ દવલાં નથી; પણુ જે ભેદ છે તે ભક્તિનો છે. જેમકે જે અગ્નિની પાસે બેસે છે તેની ટાઢ ઊડી જાય છે અને જે અગ્નિ પાસે ન જાય તેને ટાઢ વાયા કરે છે; તેમજ જે પ્રભુભક્તિમાં લાગી જાય છે, તે તરી જાય છે અને જે ભક્તિમાં નથી લાગતા, તેઓ ચોરાશી લાખના ફેરામાં અટવાયા કરે છે. એમાં નાતજાતનું, દેશનું કે કાળનું કાંઇ કામ નથી. પ્રભુએ પણુ કહેલું છે કે, 'જે મને ભજે છે તે મારામાં છે અને હું તેનામાં છું.' તેથીજ વૈષ્ણુવો ગાય છે કે,

'હરિ ભજે તે હરિ સરખો પ્રાણી.'

અમે ગુરુ છીએ માટે ઊંચા, અમે બ્રાહ્મણ છીએ માટે ઊંચા, ફલાણા રાજાએ અમારૂં સન્માન કર્યું માટે અમે ઊંચા, ફલાણા જૂના કુળમાંથી અમે ઊતરી આવેલા છીએ માટે અમે ઊંચા, અમારી જાતવાળાઓએ અમુક અમુક કામ કર્યું માટે અમે ઊંચા, અમે અસલમાં અસલ છીએ માટે અમે ઊંચા, અમારા કુળમાં ફલાણો ભક્ત થઇ ગયો માટે અમે ઊંચા, અમે દાન નથી લેતા માટે અમે ઊંચા, અમે ફલાણા દેશમાં જન્મ્યા માટે અમે ઊંચા, અને અમે ફલાણો ધર્મ પાળીએ છીએ અથવા ફલાણા ગુરુને માનીએ છીએ માટે અમે ઊંચા ! એ સૌ બાબત પોલમપોલ છે. એવી પોલમપોલ અહીં થોડો વખત ભલે ચલાવી લો, પણ પ્રભુના દરબારમાં તે કાંઇ ચાલવાની નથી. એવી પોલમપોલ ચલાવવાનો સમય હવે વહી ગયો છે. હવે તો બહુ ખુલ્લી રીતે પ્રભુનો હુકમ લોકો એવી રીતે સમજતા જાય છે કે, જે સમુદ્રમાં ડૂબકી મારશે અને લાગુ રહેશે તે મોતી મેળવશે. જે કિનારે ઊભા ઊભા એમ વાતો કર્યા કરે કે, મારા દાદાને ડૂબકી મારતાં બહુ આવડતી હતી અને ફલાણા રાજાના વખતમાં ડૂબકી મારવાનો હક માત્ર અમારીજ જાતવાળાઓને હતો અને મારા મામાના મામા હજી પણ ડૂબકી મારે છે; એવી વાતો કરવાથી ડૂબકી માર્યા વિના કાંઇ તેઓને મોતી મળે નહિ; તેમજ પ્રભુને અર્થે દાનપુણ્ય કર્યા વિના, મનને રોક્યા વિના, શુભેચ્છા રાખ્યા વિના અને ધર્મના જ્ઞાન વિના માત્ર નાતજાતથી કે કાળીગોરી ચામડીથીજ કાંઇ કામ થઇ જવાનું નથી, પણ આપણાં આચરણો સુધારીએ અને પ્રભુના રસ્તામાં આગળ વધીએ, ત્યારેજ સ્વર્ગનાં મોતી મળી શકે છે, ત્યારેજ ઇન્દ્રની અપ્સરાઓ આપણને અલૌકિક મોતીથી વધાવી લે છે. માટે ભાઇઓ ! જો એવાં સ્વર્ગનાં મોતી જોઇતાં હોય તો અભિમાનને છોડી દઇને સર્વાત્મભાવથી પ્રભુને શરણે જાઓ, પ્રભુને શરણે જાઓ અને પ્રભુના હુકમ પાળો.

રાગ ઠૂમરી

રામ ન જાનેં સો જાનેંસે ક્યા હો. (ટેક)
રામ અમીરસ હૈ જિન માંહિ;
ઔર દૂજા રસ પિનેસેં ક્યા હો. રામ૦
ભક્ત સોહિ હરિકે ગુન ગાવત;
ઔર દુજા ગુન ગાનેસેં ક્યા હો. રામ૦
જાપ સો શ્રીગુરુમંત્ર જપે નિત;

ઔર જાપ જપનેસેં *કયા હો. રામ૦
દેખે સોહિ ગુરુમૂર્તિ અખંડિત;
ઔર ઠાઠ ઠગબાજીસેં કયા હો. રામ૦
જન્મ લિયો હરિ કે ગુન ગાવન;
ઔર ગપાષ્ટક ગાનેસેં કયા હો. રામ૦
કહત કબીરા સુનો ભાઇ સાધુ;
વૃથા બહુત દિન જીનેસેં કયા હો. રામ૦

૨૭૭–માયા ગમે એટલી વધે, તોપણ ભક્તિ વિના સંતોષ થતો નથી

ઇતિહાસ વાંચનારાઓ કાંઇ સિકંદર બાદશાહના નામથી અજાણ્યા નથી. સિકંદર બહુ પરાક્રમી હતો અને તેણે પોતાના લશ્કરી બળથી દુનિયાનો મોટો ભાગ જીતી લીધો હતો. એ પછી તે મરવા પડ્યો ત્યારે અફસોસ કરતો કરતો બોલ્યો કે, 'હજી થોડા મુલકો જીતવા બાકી રહી ગયા; એટલું જીતાઇ ગયું હોત તો મને સંતોષ થાત.' ત્યારે તેના ડાહ્યા પ્રધાને કહ્યું કે, 'મહારાજ ! હવે તૃષ્ણા છોડી દો. આટલી બધી દુનિયા જીતી તેથી સંતોષ ન થયો, ત્યારે હવે બીજા થોડાક મુલકો જીતવાથી સંતોષ ક્યાંથી થાત ? આખી દુનિયા જીતી લીધી હોત, તોપણ તમને સંતોષ થાત નહિ, માટે હવે એ તૃષ્ણાને છોડી દો ને પ્રભુને યાદ કરો.'

ભાઇઓ ! જેણે અર્ધી દુનિયા જીતી લીધી હતી, તેને અંતકાળ સુધી પણ સંતોષ ન થયો, ત્યારે આપણને માયાથી સંતોષ ક્યાંથી થાય ? માયાથી આજ સુધી કોઇને પણ સંતોષ થયો નથી અને થવાનો પણ નથી. એ તો જેમ જેમ વધતી જાય તેમ તેમ આશા–તૃષ્ણા પણ વધતાં જાય છે. જેમ જેમ અગ્નિમાં ઘી હોમાતું જાય, તેમ તેમ અગ્નિની ઝાળ વધતી જાય છે; તેમજ જેમ જેમ માયા વધતી જાય, તેમ તેમ વિકારો પણ વધતા જાય છે. એથી કદી પણ તૃપ્તિ થતી નથી; માટે 'આમ થાય તો આમ કરૂં ને આમ થાય તો પછી આમ ન કરૂં.' એવી રીતે વાયદા ઉપર અને દિલાસા ઉપર તમારાજ મનને તમે ઠગો મા, ઠગો મા; પણ પ્રેમ આણીને પ્રભુના શરણમાં જાઓ, એટલે શાંતિ પોતાની મેળેજ તમારી પાસે ચાલી આવશે અને થોડામાં પણ ઘણું થઈ પડશે તથા એ થોડામાંથી પણ પ્રભુના પવિત્ર નામથી આત્મિક શાંતિ

મળી જશે; માટે ભાઇઓ ! શાંતિ મેળવવા સારૂ માયાને નહિ, પણ મહાન પ્રભુના નામને પકડો, પ્રભુના નામને પકડો.

૨૭૮–માયાને તજી દેવાની નહિ પણ પ્રભુ તરફ વાળવાની તજવીજ કરો

માયાથી કદી શાંતિ મળવાની નથી, એમ વારંવાર શાસ્ત્રોમાં કહેલું છે અને મહાત્માઓ પણ એની એજ વાત જુદા જુદા રૂપમાં વારંવાર આપણને કહે છે; અને તોપણ આપણે માયાને તજી શકતા નથી, કારણ કે એ તજી શકાય એવી વસ્તુ નથી અને તેને તજવાની જરૂર પણ નથી; પણ જે કરવાનું છે તે એટલુંજ કે, માયા માયાની તરફજ આપણને ખેંચી જાય છે, તેને બદલે આપણે તેને ઇશ્વરની તરફ વાળવી જોઇએ. માયાનો નાશ કરવાનું આપણું કામ નથી પણ તેને પ્રભુમાં લગાડવી એજ આપણું કામ છે. માયાના પ્રવાહને અટકાવવાની આપણામાં શક્તિ નથી અને એમ કરવાની કાંઇ જરૂર નથી; પણ તેના પ્રવાહને ફેરવી નાખવો એ આપણાથી બની શકે તેમ છે અને એજ આપણું કામ છે.

માયાનો પ્રવાહ કે જે ફોકટ સમુદ્રમાં ચાલ્યો જાય છે, તે પ્રવાહની આડો જો બંધ બાંધી લઇએ, તો બહુ મોટી ખેતી કરી શકાય અને લાખો ફળો ઉત્પન્ન કરી શકાય. માયાનો પ્રવાહ હમણાં માયાના સમુદ્રમાંજ નકામો ચાલ્યો જાય છે. નકામો ચાલ્યો જાય છે, એટલુંજ નહિ પણ ઊલટી ખરાબી કરતો જાય છે; પણ જો તેને ભક્તિનો બંધ બાંધી દીધો હોય, તો એ પ્રવાહ પ્રભુ તરફ વળી જાય છે અને તેનું જળ પ્રભુપ્રીતિનાં ખેતરોમાં ફેલાઇ જાય છે; તેથી આ દુનિયામાં અને સ્વર્ગમાં કામ લાગે એવાં ઉત્તમમાં ઉત્તમ ફળ થાય છે; માટે ભાઇઓ ! માયાને તજવાની ખોટી હઠ છોડીને માયાને પ્રભુમાં લગાડવાની તજવીજ કરો.

૨૭૯–પ્રભુ પાસે કરેલી પ્રાર્થના વ્યર્થ જતી નથી, પણ તેની તરફથી મળતી અલૌકિક ખૂબી આપણે સમજતા નથી માટેજ બબડયા કરીએ છીએ

એક તીર્થની જગ્યામાં કોઇ સુરદાસ બેઠો બેઠો ભજન ગાતો હતો ને ભીખ માગતો હતો. તેને કોઇ કોઇ લોકો કેળાં, પેરુ,

ચોખા ને પાઇ કે પૈસો આપતા જતા, તેથી એ સુરદાસ ખુશી થતો હતો. એ પછી ત્યાં કોઈ એક ગૃહસ્થ આવી પહોંચ્યો, તે સુરદાસના ભજનથી બહુ ખુશી થયો, તેથી તેણે પાંચ રૂપિયાની નોટ કાઢીને તે સુરદાસના હાથમાં આપી. સુરદાસ બિચારો નોટથી અજાણ્યો હતો. તેણે પોતાના ગરીબ ગામડામાં કોઇ દિવસ નોટ જોઇ–સાંભળી નહોતી અને કાગળના કટકાથી રૂપિયા મળે એમ તેને ખબર નહોતી. તેમજ નોટમાં શું લખેલું છે,તે કાંઇ તે જોઇ શકતો ન હતો; તેથી કોઇ શેઠે પોતાના હાથમાં કાગળનો કટકો આપ્યો છે, એમ જાણીને તેને દિલગીરી થઈ. નોટ આપનાર શેઠે તેની પાસે બે ત્રણ ભજન ગવરાવ્યાં હતાં અને એ ભજનનાં તથા સુરદાસની ગાવાની ઢબછબનાં તેણે વખાણ કર્યાં હતાં, તેથી સુરદાસને આશા હતી કે, આ શેઠ જરૂર બે ચાર પૈસા આપશે. તેથી જ્યારે તે શેઠે ઊઠતી વખત કહ્યું કે, ‘ સુરદાસ, લો ’ ત્યારે સુરદાસનું મોં મલકાવા લાગ્યું ને હરખથી લાંબો હાથ કર્યો; પણ જ્યારે તેના હાથમાં નોટ આવી, ત્યારે કાગળનો કટકો સમજીને તે દિલગીર થયો. તેને લાગ્યું કે, વાહ વાહ, વાહ વાહ કરીને મફતનાં ભજન સાંભળી ગયો ને ઊલટો જતી વખત મારા જેવા આંધળા માણસની મશ્કરી કરી ગયો. આ કાગળના કટકાને હું શું કરૂં ? મેં તો જાણ્યું કે, બે ચાર પૈસા આપશે, પણ એ તો સાવ ધોયેલો મૂળો નીકળ્યો ! ઊલટો મશ્કરી કરી ગયો.

એમ બબડતો બબડતો ચાલ્યો. મોઢું બગાડીને તે નોટ ફેંકી દેવા લાગ્યો. એટલામાં પાસે બેઠેલા બીજા કોઇ ભલા માણસે કહ્યું કે, ‘સુરદાસજી ! એ કાગળનો કટકો નથી; એ તો પાંચ રૂપિયાની નોટ છે.’ સૂરદાસે રૂપિયાનું નામ સાંભળીને પૂછ્યું કે, ‘શું છે ? તમે પણ મારી મશ્કરી કરો છો કે ?’ ત્યારે તે ભલા માણસે કહ્યું કે, ‘નહિ નહિ, તમારા જેવા અપંગની મશ્કરી હોય કે ? જેનો દિવસ ફર્યો હોય તે તમારા જેવાની મશ્કરી કરે. એ તો નોટ છે; એને સાચવી રાખો. એના પાંચ રૂપિયા આવશે.’ સુરદાસે કહ્યું કે, ‘ નોટ એટલે શું ? ભાઇ સાહેબ ! મને કાંઇ નોટબોટની ખબર નથી.’ ત્યારે તે માણસે કહ્યું કે,‘ એ સરકારી કાગળ છે. સરકારના રાજ્યમાં જ્યાં જાઓ ત્યાં એના રૂપિયા મળી શકે.’ એ સાંભળીને સુરદાસ બહુ રાજી થયો અને તે નોટને ધોતિયાને છેડે બાંધી પાંચ સાત ગાંઠો પાડતાં કહેવા લાગ્યો કે, ‘ હું તો બેચાર પૈસાની આશા

રાખતો હતો, પણ એ શેઠ તો બહુ ભલો, પાંચ રૂપિયા આપી ગયો. ઓહો ! એવા પણ દુનિયામાં પડ્યા છે ને ! તમે પણ બહુ મહેરબાની કરી, નહિ તો હું એને નકામો સમજીને ફેંકી દેત.'

ભાઇઓ ! આપણી પ્રાર્થનાઓથી રાજી થઇને પ્રભુ પણ આપણને ઘણુંય આપે છે, પણ આપણે પેલા સુરદાસના જેવા આંધળા છીએ, અજ્ઞાન છીએ, એટલે પ્રભુ જે અલૌકિક વસ્તુ આપે છે, તેની કિંમત આપણે સમજી શકતા નથી. પ્રભુ આપણને બીજું કાંઈ પણ ન આપે, પણ પાપથી બચાવે ને અંતરની શુદ્ધિ આપે એ શું થોડું છે ? પૈસાનાં ત્રણ ચાર મળે તે કેળાં કે પેરૂ જેવાં દુનિયાદારીનાં સુખ તે આપણને ન આપે અને તેને બદલે હૃદયની શુદ્ધિ આપે કે જેથી પ્રભુનું જ્ઞાન મેળવાય, એ શું ઓછું છે કે ? તથા પાપની માફીરૂપી નોટ આપે કે જેથી નરકથી બચાય, એ શું થોડું છે કે ? માટે યાદ રાખજો કે, આપણી પ્રાર્થનાઓ કદી પણ વ્યર્થ જતી નથી, પણ ઊલટું આપણી માગણીઓ કરતાં ઘણું વધારે આપણને મળે છે; છતાં આપણે આપણા દુનિયાદારીના સ્વાર્થમાં એટલા બધા આંધળા બની ગયા છીએ કે, પ્રભુની એ અલૌકિક બક્ષિસની કિંમત આપણે સમજી શકતા નથી. માટે ભાઇઓ ! વિના કારણ પ્રભુનો વાંક નહિ કાઢતાં આપણા પોતાનાજ દોષ સમજતાં શીખો.

૨૮૦–અહીંની મોટાઇ કાંઈ સ્વર્ગમાં કામ નહિ આવે

આપણને સૌને મોટાઇ બહુ ગમે છે અને તેને માટે રાતદિવસ તરફડિયાં મારીએ છીએ. કોઇને ધનની મોટાઇ ગમે છે, કોઈને અમલદારપણાની મોટાઇ ગમે છે, કોઇને પટેલાઇ કે શેઠાઇની મોટાઇ ગમે છે, કોઇને રૂપની મોટાઇ ગમે છે, કોઇને કુળની મોટાઇ ગમે છે, કોઇને પંડિતાઇની મોટાઇ ગમે છે, કોઇને બળની મોટાઇ ગમે છે, કોઇને વેપારની મોટાઈ ગમે છે, કોઇને હુન્નરકળાની મોટાઈ ગમે છે અને કોઇને કાંઇ પણ ગુણ વિના તથા કાંઇ પણ કારણ વિના 'હમ બી નવાબ ભરૂચ કે' બનવું બહુ ગમે છે. આ પ્રમાણે સૌને મોટાઇ ગમે છે, એમાં કાંઇ શક નથી, પણ એ મોટાઇ ખરી મોટાઈ છે કે ખોટી ? અને એ મોટાઇ ક્યાં સુધી કામની છે ? તેનો કોઇ વિચાર કરતું નથી, પણ આપણે સમજવું જોઈએ કે, આપણે તો આ દુનિયામાં બે ચાર દિવસના

મુસાફર છીએ. એ પછી તો આપણને અવશ્યમેવ બીજા મુલકમાં જવાનું છે. જ્યાં જવાનું છે, ત્યાં એ મોટાઇ કામ આવશે કે નહિ? એ વિચાર કરવો ઘટે છે. જો ત્યાં એ મોટાઇ કામ ન આવે, તો આપણી બધી મહેનત અને આપણું બધું ડહાપણ પાણીમાં ગયાં સમજવું. એને માટે પંડિતો દાખલો આપે છે કે,

એક મોટો શેઠ બહુ પૈસાવાળો હતો, તે જાત્રા કરવા નીકળ્યો. ફરતો ફરતો તે એક નાના ગામડામાં રાત રહ્યો. એ વખતે તેણે પોતાનાં માણસોને કહ્યું કે, 'જાઓ, ગામમાંથી સીધુંસામાન લઇ આવો.' મુનિમ સીધું લેવા ગયો, ત્યારે ગામડાના વેપારીએ કહ્યું કે, 'પૈસા લાવો.' મુનિમે નોટો કાઢીને આપી, ત્યારે તે વેપારીએ કહ્યું કે, 'એ કાગળના કટકાને અમે શું કરીએ? અમારા રાજ્યમાં તમારી એ નોટફોટ કાંઇ ચાલેબાલે નહિ. અમને તો રોકડા પૈસા જોઇએ.' મુનિમે કહ્યું કે, 'અરે ભલા માણસ! તું વેપારી થઇને આમ કેમ કરે છે? આ પૈસા છે, તું જો તો ખરો, એ ગવર્નરની સહિ-વાળી છે.' ગામડાના વેપારીએ કહ્યું કે, 'તમારી એ બધી વાત સાચી, પણ તે અમારા રાજ્યમાં ન ચાલે. અમને તો અમારા દેશમાં ચાલે એવાં નાણાં જોઇએ.'

ભાઇઓ! છતે પૈસે પાસે નોટોના થોકડા ને થોકડા છતાં પણ તે શેઠને એ દેશનાં નાણાં વિના બજારમાંથી સીધું મળ્યું નહિ. આવીજ રીતે આપણી મોટાઇ, આપણા ખિતાબો ને આપણી તિજોરીઓ એ બધું મૂઆ પછી સ્વર્ગમાં કાંઇ કામ આવે તેમ નથી. ત્યાં તો બધે ચાલે એવું પ્રભુના નામનું રોકડું નાણું જોઇએ છે. માટે ભાઇઓ! ખોટી મોટાઈમાં નહિ પડયા રહેતાં ધર્મનું સાચું ધન મેળવો; પ્રભુના નામસ્મરણરૂપી રોકડું નાણું મેળવો.

૨૮૧–પંડિતાઇના ઝઘડામાંજ ફસી પડાય અને અંતર ખાલી રહી જાય, એમ થવા દેતા નહિ

જે વાસણ ખાલી હોય તેમાં બીજી કાંઇ પણ વસ્તુ જલદી ભરી શકાય છે, પણ જે વાસણ ભરેલું હોય તેમાં બીજી વસ્તુ ભરી શકાતી નથી. તેમજ મૂર્ખાઓ છે તે ખાલી વાસણો જેવા છે, એટલે તેમના મનમાં કોઇપણ સારા માઠા વિચારો જલદી પેસી જાય છે; પણ જે પંડિતો છે તેઓના મનમાં પંડિતાઇની અને દુનિયાદારીની ખટપટની આડીઅવળી બહુ વાતો ભરેલી હોય

છે, એટલે તેઓ ઈશ્વરી સત્ય જ્ઞાન જલદીથી લઇ શકતા નથી. તેઓ પોતાના મમતમાંજ રહી જાય છે, અને ' આ પંડિતે આમ કહેલું છે, ન્યાયમાં આમ કહેલું છે, યોગમાં આમ કહેલું છે, કર્મકાંડમાં આમ કહેલું છે અને મનુસ્મૃતિમાં આમ કહેલું છે, પણ આમ કરીએ તો આમ થાય ને આમ કરીએ તો આમ પણ થાય.' એવી રીતે કલ્પનાની જાળમાં ને અક્કલની ઉજાણીમાં તેઓ રહી જાય છે. ગામડિયા ભોળા લોકો શ્રદ્ધાથી ને સરળતાથી જેમ પ્રભુના રસ્તામાં સીધી રીતે આગળ ચાલી શકે છે, તેમ પંડિતો ચાલી શકતા નથી, તેઓ તો પોતાના ડહાપણમાં ને શબ્દોની વડાઇમાંજ રહી જાય છે.

ભાઈઓ ! આપણને સૌને પંડિતાઇ બહુ ગમે છે; તેથી પંડિતાઇના ઝઘડામાંજ ફસી પડાય અને અંતર ખાલી રહી જાય એમ ન થાય, એ સંભાળજો. અમે જોયેલું છે કે, ઘણાએ શાસ્ત્રીઓ માત્ર વાતો કરવામાંજ કુશળ હોય છે; પણ તેઓનાં અંતર પ્રભુ તરફ એટલાં બધાં શુષ્ક હોય છે કે, જો તેઓની અંદરની વર્તણુંક આપણે જાણીએ, તો આપણને ગ્લાનિ ઉપજ્યા વિના રહે નહિ. વિદ્યા કે જે આપણને તારવા માટે છે, તે આપણને નરકમાં લઈ જનારી ન થાય એ સંભાળજો અને જે પંડિતાઈથી પ્રભુથી વિમુખ થવાય, એવી પંડિતાઇ કરતાં હે પ્રભુ ! જેમાં હૃદયની સરળતા હોય ને આત્મિક વિશ્વાસ હોય એવા મૂર્ખજ અમોને રાખજે.

૨૮૨–ધર્મ સંબંધી કોઈ પણ ખોટો ખ્યાલ મગજમાં ન ઠસી જાય એ સંભાળજો

કોઈ યુરોપિયન મુસાફર બીજા લોકોનો ધર્મ શીખવા માટે પારકા મુલકમાં ગયો. ત્યાંના એક લુચ્ચા ધર્મગુરુએ તે મુસાફરને પોતાના ધર્મને નામે જૂઠી જૂઠી કાંઇ ભળતીજ વાતો શીખવી દીધી. એ મુસાફરને કાંઇ ખબર નહોતી કે, આ સાચું શીખવે છે કે ખોટું ! એ તો શ્રદ્ધાથી શીખતો હતો, તેથી તેણે એ બધી વાતો સાચી માની લીધી અને પોતાના મનમાં એમ સમજવા લાગ્યો કે, આ લોકોનો ધર્મ આવો છે. એ પછી કેટલીક મુદ્દતે તે મુસાફરને કોઇ ભલો માણસ મળ્યો. તેની સાથે ધર્મ સંબંધી વાતચીત થતાં તે ભલા માણસે કહ્યું કે, ' તું માને છે એ બધું ખોટું છે.

અમારો ધર્મ કાંઇ એવો નથી. ખરો ધર્મ તો આ પ્રમાણે છે.' એમ કહીને તેણે સત્ય ધર્મ બતાવ્યો; પણ એ મુસાફરના મનમાં પ્રથમ જૂઠા ધર્મના જે સંસ્કાર ઠસી ગયા હતા, તે ઘણા વખત સુધી ગયા નહિ; તેમજ આપણા મનમાં પણ સારા કે માઠા ધર્મ સંબંધી જે વિચારો ઘૂસી જાય છે તે સહેલાઇથી નીકળતા નથી. માટે ધર્મ સંબંધી કોઇ પણ ખોટો કે વહેમી વિચાર ન ઠસી જાય એ સંભાળજો.

વિદ્યા–હુન્નરના, ધંધા–રોજગારના, કળાકૌશલ્યના કે સુધારાવધારાના જે જે વિચારો આપણા મગજમાં આવે છે, તેમાં પાછો જલદી સુધારો થઇ શકે છે; કારણ કે એ બાબતમાં કાંઇ ખાસ આપણો આગ્રહ હોતો નથી અથવા એ માનવાની આપણી ઉપર કાંઈ ખાસ ફરજ હોતી નથી; પણ ધર્મના વિચારો માનવાની તો આપણી ખાસ ફરજ છે અને વળી એ બાબતમાં આપણી હઠ પણ બહુ જબરી હોય છે, એટલે આપણા મનમાં ધર્મના જે વિચારો પ્રથમથી ઠસી ગયા હોય તે જલદીથી બદલી શકાતા નથી; માટે જેમ બને તેમ ધર્મ સંબંધી–ઇશ્વર સંબંધી કોઇ પણ ખોટો વિચાર આપણા કે આપણાં બચ્ચાંઓના મનમાં ઠસી ન જાય એ બહુજ સંભાળજો.

વિદ્યા–હુન્નરમાં કે ધંધા–રોજગારમાં આપણે બીજાના વિચારો પણ લઇ શકીએ છીએ, પણ ધર્મની બાબતમાં પરધર્મીઓના બીજા વિચારો એટલા સારા હોય; તોપણ તે આપણે કદી પણ કબૂલ કરતા નથી. આવી રીતે ધર્મની બાબતમાં આપણા સૌના મનમાં થોડોઘણો પણ ખાસ પક્ષપાત છે; માટે ધર્મ સંબંધી કોઈ પણ ખોટા ખ્યાલ આપણા મગજમાં ન ઠસી જાય તે સારૂ જેટલું બને એટલું સંભાળવાનું છે. જો એવા કોઇ પણ નકામા વિચારો ઠસી ગયા તો આ ભવ તો બગડશેજ, પણ તે પછીનો અવતાર પણ એ ખ્યાલોને કાઢી નાખવામાંજ ખોઇ દેવો પડશે. એમ ન થાય માટે હજી પણ હાથમાં વખત છે;તો ચેતો, ચેતો અને ભૂલભરેલા ખ્યાલોમાં પડ્યા ન રહો, પણ પવિત્ર ઈશ્વરનાં સત્ય વચનોમાં મસ્ત રહો.

૨૮૩–ધોવા આણેલાં કપડાં પહેરીને ધોબી કાંઈ મોટો માણસ બની શકતો નથી, તેમજ પંડિતાઈ માટે ગોખી રાખેલા વિચારો કાંઈ સ્વર્ગ અપાવતા નથી

સોનીને ત્યાં જેમ દાગીના ઘડાવવા માટે લોકો સોનું આપી જાય છે, પણ એ સોનું જેમ સોનીનું નથી અને ધોબીને જેમ લોકો કપડાં ધોવા માટે આપે છે, પણ એ કપડાં કાંઇ ધોબીનાં નથી, તેમજ પંડિતો બીજા લોકોના અને શાસ્ત્રોના વિચારો ભેળા કરે છે, પણ તે વિચારો કાંઇ તેના પોતાના નથી; એટલે જેમ ધોબીને ત્યાં આવેલાં રાજાનાં લૂગડાં ધોબીના ઉપયોગમાં આવતાં નથી; તેમજ ભક્તિ વિના પંડિતોના મગજમાં ગયેલા શાસ્ત્રોના રૂડા વિચારો પણ તે બિચારા બોજા ઉઠાવનારને કામ લાગતા નથી; કારણ કે પ્રભુના નામની લગની લાગ્યા વિનાના જે ઉપરચોટિયા પંડિતો છે, તે તો બોજો ઉઠાવનારજ છે. એવાઓ તો મફતના વિવાદમાં, શબ્દોની લડાઇમાં, માનમરતબાની હોંશમાં અને ચેલાચેલી કરવામાંજ રહી જાય છે. એવાઓ માત્ર ગધેડાંની પેઠે કોઇક બીજાઓના વિચારોના નાહક ભાર ઉપાડે છે, પણ તેની કાંઇ સાર્થકતા કરી શકતા નથી. જો પ્રભુમાં પ્રેમ લાગે, પોતાનાં આચરણો સુધારે અને પોતાનાં ભાઇબહેનોને કોઇ ને કોઈ રીતે પણ મદદગાર થાય, તોજ પંડિતાઇની સાર્થકતા છે. જો એવું કાંઇ ન થાય ને માત્ર ફોકટની હોશિયારીમાંજ રહી જાય, તો એવી પંડિતાઈ કરતાં તો ગામડિયા લોકોનું જંગલીપણુંજ સારૂં છે, કે જેઓ ભૂખ્યાઓને ખાવાનું આપે છે અને રાતે ભેળા થઇને ઝાંઝપખાજ અથવા તંબૂરો ને મંજીરા લઇને પ્રેમપૂર્વક પ્રભુનું ભજન કરે છે.

ભાઇઓ ! યાદ રાખજો કે, પંડિતાઇ એ કાંઈ ફેંકી દેવાની વસ્તુ નથી. એ મોટો ગુણ છે, એ પ્રભુની કૃપાનું ફળ છે, પણ તે જો પ્રભુને સાથે રાખીને હોય તો; પ્રભુપ્રેમ વિનાની પંડિતાઇમાં તો લુચ્ચાઇ છે–રાક્ષસીપણું છે. આપણને સૌને પંડિતાઇ બહુ ગમે છે, પણ એવા રાક્ષસીપણામાં ન ફસી પડાય એ સંભાળજો.

૨૮૪–મોજ ઉડાવતી વખત બહુ મજા પડે છે; પણ હિસાબ ચુકાવતી વખત તેની ખબર પડશે

ચાર દોસ્તો હતા. તે સહેલ કરવા માટે નીકળ્યા. એ પછી એક સુંદર શહેરમાં આવીને ત્યાંની એક ફક્કડ વીશીમાં ઊતર્યા અને વીશીવાળાને કહેવા લાગ્યા કે, 'આજે અમારે માટે દૂધપાક પૂરી બનાવ.' થોડીવાર થઇ ત્યારે કહે કે, 'ચા લાવ.' એ પછી કહે કે, 'ભજિયાં લાવ.' એ પછી કહે કે, 'ફ્રુટ લાવ.' એ પછી કહે કે, 'આઇસ-ક્રીમ બનાવ.' એ પછી કહે કે, 'કૉફી બનાવ.' એમ ઉપરાઉપરી ઘણી ચીજો તેઓ માગવા લાગ્યા અને વીશીવાળો તે આપવા લાગ્યો. ગમતમાં ને ગમતમાં ત્રણ દિવસ ત્રણ કલાકની પેઠે પસાર થઇ ગયા. એ પછી જ્યારે તેઓ જવા લાગ્યા, ત્યારે તે વીશીવાળાએ રૂપિયા પચીશનું બીલ તેઓના હાથમાં આપ્યું. પચીશ રૂપિયાનું બીલ જોઇને તેઓ તો અજબ થઇને ઊભા રહ્યા. એ પછી જરાવાર રહીને તેમાંથી એક જણે પૂછ્યું કે, 'ત્રણ દિવસના એટલા બધા રૂપિયા?' ત્યારે તે વીશીવાળાએ કહ્યું કે, 'તમારી મરજી પડે તેમ માલ ઉડાવતા હતા, એ કાંઇ મફતનો હતો કે? હુકમ કરતી વખત તો પાછું વાળીને જોતા નહોતા અને હવે બીલ ચુકાવતી વખત કેમ વિચાર કરો છો?' તે મોજીલા દોસ્તો પાસે એટલા પૈસા નહિ હોવાથી વીશીવાળાએ ફરિયાદ કરીને તેઓને કેદમાં નખાવ્યા.

ભાઇઓ! આપણે પણ પ્રભુને વિસારી દઇને દુનિયાદારીની ખોટી મોજશોખ ભોગવવામાં કાંઈ બાકી રાખતા નથી. એ વખતે આપણું શું ગજું છે, તે આપણે તપાસતા નથી, પણ જ્યારે એનો હિસાબ પ્રભુને આપવો પડશે, ત્યારે આંકડો બહુ મોટો થઈ જશે હો; અને જો એ આંકડો નહિ ચૂકવાય તો જરૂર જેલમાં જવું પડશે. એમ ન થાય માટે પહેલેથીજ જરાતરા વિચારજો; કારણ કે અહીંની દયાળુ અંગ્રેજ સરકારના જેવી હવા અજવાળાવાળી ને બાગબગીચાવાળી જમની જેલ નથી; પણ ત્યાં તો બ્રહ્માંડોને પિગળાવી નાખનારો અગ્નિ અને ન ખમી શકાય એવાં તથા જેનું વર્ણન કરતાં પણ ત્રાસ છૂટે એવાં ભયંકર દુઃખો છે; માટે આ દુનિયાની ઘડીક વારની લૂખી મોજમજા સારૂ લાખો વરસ સુધી નરકમાં ન પડી જવાય એ સંભાળજો

મનહર છંદ

મોજ ભલે માણો જ્યાં સુધી લખાણો દાણો પાણી,
દાણો પાણી ખૂટે જવાનું છે તે તો જાણો છો;
તત્ત્વ તણો તાણો વાણો તુટશે અજાણ્યો જ્યારે,
રાખે કોયે! રાણો એવું અંતરમાં આણો છો;
તાકે છે શિચાણો* પંખી જાળમાં ઝલાણો તોય,
લોભમાં લેવાણો એવી વ્યવસ્થા વખાણો છો!
કોટે બાંધ્યો પાણો એ ઉખાણો ખરો જાણો ખુદ.
શોધો શાણો સંત ખાલી તંત શીદ તાણો છો.
(દલપતકાવ્ય)

૨૮૫–લૂગડાં ને ઘરેણાં બચાવવા સારૂ તમારા આત્માને ડૂબવા દેતા નહિ

એક શેઠે નોકરની સાથે પોતાના છોકરાને તળાવમાં નાહવા માટે મોકલ્યો. નાહતી વખતે શેઠે નોકરને કહ્યું કે, 'જો ડ્રેસ મજાનો છે હો, કોઇ ઉપાડી જાય નહિ; બરોબર સાચવજે.' નોકરે કહ્યું કે, 'જી સાહેબ.' એ પછી છોકરો તળાવમાં નાહવા ઊતર્યો, ને તે જંગલી નોકર તેનાં કપડાં સાચવીને બહાર બેઠો. એ પછી પાણીમાં રમતે રમતે થોડી વારમાં છોકરો પગથિયું ચૂકયો ને તે ડૂબવા લાગ્યો. નોકરે એ જોયું, પણ તે નિમકહલાલ નોકર પોતાના શેઠના હુકમનું અપમાન કેમ કરે? શેઠે કપડાં સાચવવાનું કહ્યું હતું, તે છોડીને એ નોકર છોકરાને બચાવવા કેમ જઇ શકે? જરા વારમાં એ છોકરો બિચારો ડૂબી મૂઓ. પ્રભુ! પ્રભુ!

આ વાત સાંભળીને આપણને બહુ દિલગીરી લાગે છે અને આપણે એ નોકરની મૂર્ખાઇ ઉપર ધિક્કાર વરસાવી છીએ; પણ ભાઇઓ! આપણે પોતે શું કરીએ છીએ, એ તો તપાસો? આ વાત તો બની હોય કે ન પણ બની હોય અને કોણ જાણે ક્યારે બની હશે; પણ આપણે તો એ પ્રમાણે હમણાંજ કરીએ છીએ. આપણાં ઘરેણાં ને લૂગડાં આપણે સાચવીએ છીએ; આપણા ચાવીના ઝૂડા તથા આપણાં ખટપટિયાં કાગળિયાં આપણે સાચવીએ છીએ અને આપણા આત્માને આપણે ડુબાવી નાખીએ છીએ! ઉપલી અસલી વાત ઉપરથી આપણે દિલગીર થઇએ છીએ, પણ તે પ્રમાણે આપણે પોતેજ હમણાં કરીએ છીએ તેનું શું?

* બાજપક્ષી

ભાઇઓ ! નિખાલસ દિલથી પ્રાર્થના કરો કે, હે પ્રભુ ! દુનિયાદારીના પદાર્થોનો અમારો મોહ ઓછો કર અને અમારા પવિત્ર આત્માના કલ્યાણ સારૂ તારૂં સ્વરૂપ સમજાય એવી અમને બુદ્ધિ આપ. રોજ રોજ ખરા દિલથી આવી રીતે પ્રેમપૂર્વક પ્રાર્થના કરશો, તો દયાળુ પ્રભુ જરૂર તમોને મદદગાર થશે. એની મદદ વિના–એની કૃપા વિના એ મોહ–એ માયા છૂટી શકે તેમ નથી અને પુરુષાર્થ વિના એટલે કે લાગુ રહ્યા વિના પ્રભુકૃપા મેળવી શકાય તેમ નથી; માટે લૂગડાં ઘરેણાં સારૂ તમારા આત્માને ડુબાવી ન નાખો, ડુબાવી ન નાખો; પણ આત્માના કલ્યાણ સારૂ પ્રભુમાં લાગ્યા રહો–પ્રભુમાં લાગ્યા રહો.

૨૮૬–ભકતોમાં પણ ઢોંગીઓ તો ભળશેજ, પણ તેઓ ઓળખાઈ આવ્યા વિના રહેશે નહિ

મુંબઇમાં પાલવા, બેન્ડસ્ટેન્ડ કે ચોપાટી ઉપર તમે ફરવા ગયા છો ? ત્યાં ઘણાએ આબરુદાર ગૃહસ્થો ને બાનુઓ સાંજ-સવાર હવા ખાવા જાય છે. માત્ર આબરૂદાર ગૃહસ્થોજ ત્યાં ફરવા જાય છે એમ નહિ, પણ ઘણાયે ડોળઘાલુ લુચ્ચાઓ અને વેશ્યાઓ પણ ત્યાં ફરવા જાય છે. એમાં કેટલાક તો ખાસ ખિસ્સાકાતરુજ હોય છે, કેટલાક બૂરી નજરથી ત્યાં આવવાવાળા હોય છે; અને કોઇ કોઇ તો ખાસ સોનેરી ટોળીવાળા પણ હોય છે. એ બધા લોકો ઘણું કરીને બહારનો ભપકોસપકો કરીનેજ ત્યાં જાય છે. એ ઉપરથી કોઇ અજાણ્યાઓ કદાચ છેતરાય કે, આ બધા પૈસાવાળા સુખી લોકો છે ને આબરુદાર ગૃહસ્થો છે, પણ અનુભવીઓ તેમ છેતરાતા નથી. તેઓ તો જાણતા હોય છે કે, આ ફરનારાઓમાંથી કોઇના ઉપર તો ઘરના ભાડાવાળાઓની ટાંચ આવવાની હોય છે, કોઇએ તો પોતે પહેરેલા ડગલાના હજુ સુધી પૈસા પણ ચૂકવેલા હોતા નથી, તેથી દરજી ઉપરાઉપરી ફેરા ખાઇને તેના નામની પોક મૂકતા હોય છે, કોઇએ તો ચોરબજારમાંથી ચોરાઇ આવેલા બૂટ ખરીદેલા હોય છે ! કોઇએ તો પોતાના ઘડિયાળ ઉપર મારવાડી પાસેથી પૈસા કઢાવેલા હોય છે અને કોઈના ઘરમાં તો હાંડલાં કુસ્તી કરતાં હોય છે ! તોપણ તેઓ બધા કાંઇ લાભેલોભે અથવા ઇશકને ખાતર ફરવા જાય છે; પણ રીતભાતમાં, ચાલચલગતમાં, બોલીચાલીમાં અને ચહેરામ-

હોરામાં એવા-લોકો:ખરા ગૃહસ્થોથી જુદા પડી ગયા વિના રહેતા નથી. તેમજ જે ખરા ભક્તો છે તેની સાથે પણ ઉપર ઉપરથી બહુ બહુ માળાકંઠીવાળા, બહુ બહુ તિલકછાપાવાળા અને બહુ બહુ જોગોપાળ કરવાવાળા પણ અંતર ભીંજાયા વનાના-ભગવદ્રસમાં ડૂબ્યા વિનાના ઢોંગી ભક્તો મળ્યા વિના રહેતા નથી; પણ તેઓ પેલા લુચ્ચાઓની પેઠે થોડીજ વારમાં ઓળખાઇ જાય છે. એવું વેષધારીપણું કાંઈ હમેશાં નભી શકતું નથી; ઊલટી પોતાની કિંમત હલકી થઇ જાય છે. માટે ભાઇઓ ! વ્યવહારમાં કે ભક્તિમાં તમારામાં ઢોંગ ન આવી જાય એ સંભાળજો; કારણ કે એક તો ઢોંગ જાતેજ ખરાબ છે અને તેમાં પણ પ્રભુની સાથે ઢોંગ કરવા એ તો પાપનું પણ પાપ છે, માટે તમારી ભક્તિમાં ઢોંગીપણું ન આવી જાય એ બહુજ સંભાળજો.

૨૮૭–ઉપદેશકો કરતાં હરિજનોમાં વધારે જ્ઞાન હોય છે

સારા ચિતારાઓ ઘણીયે વસ્તુઓનાં અને માણસોનાં તથા જનાવરોનાં આબેહૂબ ચિત્ર ચીતરી શકે છે, પણ એ ચિતારાએ જેનું ચિત્ર ચીતર્યું હોય તે વસ્તુના કે તે માણસના પૂરેપૂરા-ગુણ-દોષ તે જાણી શકતો નથી; તેમજ જે ઉપદેશ કરવાવાળા છે, પુસ્તક લખવાવાળા છે અને જાહેરસભાઓમાં મોટાં મોટાં ભાષણો આપનારા છે, તેઓ પણ એ ચિતારાના જેવાજ છે. ચિતારો જેમ ચિત્ર ચીતરે છે, તેમ તેઓ પોતાના બુદ્ધિબળથી અને અભ્યાસથી બધી વાતો કહી જાય છે, પણ પોતે જે કહ્યું હોય તેનું ખરૂં રહસ્ય તેઓમાંથી કોઇકજ સમજે છે અને તે કોઇકમાંથી પણ કોઇકજ તે અનુભવી શકે છે; પણ ધાર્મિક માણસો-હરિજનો-ભક્તો તો તે દરેક વાતો પોતે જાતે પાળતા હોય છે અને દરરોજ તેનો અનુભવ લેતા હોય છે,એટલે બહારથી બહુ વાતોડા પણ અંદરથી કોરાધાકોર રહી ગયેલા ઉપદેશકો કરતાં આપણને મૂર્ખ જેવા લાગતા ભક્તોમાં વધારે જ્ઞાન હોય છે; કારણ કે ધર્મના ઉપદેશકો માત્ર ધર્મની ને પ્રભુની વાતો કહી શકે છે, પણ ભક્તો તો એ વાતોને પોતાની ચાલુ જિંદગીમાં ભોગવી શકે છે. કહેવું અને ભોગવવું એ બન્નેની વચ્ચે જેટલો ભેદ છે, તેટલો ભેદ પૌરાણિકો અને ભક્તોની વચ્ચે છે. ઉપદેશકો કહે છે કે, હવે જમવું જોઇએ, પણ હજી સુધી તેઓ પોતે ભૂખ્યા છે; અને ભક્તો તો જમીને-

પેટ ભરીને બેઠેલા છે. માટે ભાઇઓ! બહારનું ઘડીકવારનું માન મેળવવા સારૂ વાતોડા થવા કરતાં અંદરનો ઈશ્વરી આનંદ લૂંટવા સારૂ ભક્ત થવાનું પસંદ કરો અને ભક્તને મૂર્ખ ન સમજો; પણ મૂર્ખ તો આપણે પોતેજ છીએ; કારણ કે ધર્મને અર્થે-આપણા આત્માને અર્થે અને પ્રભુને અર્થે જે કરવાનું છે, તે હજી સુધી આપણે કર્યું નથી, પણ ભક્તો તે કરવા લાગેલા છે; માટે વધારે નહિ તો એક પગથિયું પણ તે આપણાથી આગળ નીકળી ગયેલા છે. એટલા તેઓ આપણાથી શ્રેષ્ઠ છે. માટે ભાઇઓ! તેઓને માન આપો અને તેવા થવાની કોશિશ કરો.

૨૮૮–કથાકારો અને ભકતોના જ્ઞાનમાં ભેદ

અંગ્રેજ અને બીજા યુરોપિયનો જ્યારે હિંદુસ્તાનની મુસાફરી કરવા આવે છે, ત્યારે પાલવા બંદરે ફક્કડ સ્ટીમલોંચમાં ઊતરીને પહેલા નંબરની હોટલમાં ઊતરે છે. પછી બે ત્રણ દિવસ મુંબઈમાં રહી એકાદ ભાષણ આપી, થોડીક ભેટસોગાદ લઇને કલકત્તે ઊપડી જાય છે. ત્યાંથી મદ્રાસ જઇ મૈસૂરની સોનાની ખાણ જોઈ, નિઝામ સરકારની પરોણાગત ચાખી, આગ્રાનો તાજમહેલ જોઇ, ગંગામાં નાવની સહેલ કરતે કરતે કાશીનો ઘાટ જોઇ અમૃતસરનું શીખ લોકોનું સોનાનું દેવળ જોઇ; દેશીરાજાઓના હાથીઓની સાઠમારી જોઈ, સીમલાનો સરકારી મહેલ જોઇ, સરહદની પહાડી રેલવે અને કરાંચીનો ડક્કો જોઇ, કોઇ અમલદારની મહેરબાનીથી એકાદ મેલાવડો કરી, લોકોની તાળીઓ અને મફતના હુરરેના પોકારો વચ્ચે મહિના બે મહિનામાં પાછા વિલાયત ઊપડી જાય છે અને ત્યાં જઇ હિંદના અનુભવનાં લાંબાં લાંબાં ભાષણો આપે છે, મોટાં મોટાં પુસ્તકો લખે છે અને છાપાંઓમાં મોટી ધામધૂમ મચાવી દે છે.

પણ એ બધું ઉપરછલું છે. આપણા સાધુઓ કે જેઓએ પોતાના પગે ચાલીને સેંકડો ગામડાંઓ જોયેલાં છે, દરેક ગામડિયાઓના ઘરમાં ભિક્ષા માટે ગયેલા છે અને દરેક કોમના લોકોના રીતરિવાજ તથા તેઓના આચારવિચાર જોયેલા છે, તેઓના જેવો આપણા દેશનો અને આપણા લોકોનો ખરો અનુભવ એ યુરોપિયન મુસાફરોને થાય નહિ; તેમજ આપણા કથા વાંચનારા વ્યાસો અને ભક્તોની વચ્ચે પણ સમજવાનું છે. કથા

વાંચનારા શાસ્ત્રીબાવાઓ ધર્મના નિયમો પાળવાની બાબતમાં અને ઈશ્વરી માનસિક આનંદ અનુભવવાની બાબતમાં, ટ્રેનમાં મુસાફરી કરીને આખાં બે પખવાડિયાંમાં હિંદુસ્તાનનો અનુભવ લઇ ગયેલા અને વિલાયતમાં જઇને પોતાને હિંદુસ્તાનના અનુભવી તરીકે ઓળખાવનારા યુરોપિયન મુસાફરના જેવા છે; અને ભક્તો તે હિંદુસ્તાનના અનુભવી સાધુઓના જેવા છે, કે જેઓ પ્રભુના માર્ગમાં રમણ કરે છે અને પોતાનાં હૃદયમાં શુદ્ધ પ્રેમથી પ્રભુને ધારણ કરે છે. યુરોપ, અમેરિકાના લોકો કે જેઓ હિંદુસ્તાનની ખરી સ્થિતિ જાણતા નથી, તેઓ એ મુસાફરોની વાતોને માને તો ભલે, પણ હિંદુસ્તાનના ઘરઘરના ભોમિયા સાધુઓ કાંઇ એવા ટ્રેનમાં બેસીને ચાર દહાડા ફરી ગયેલા માણસોની વાત માને નહિ; તેમજ વ્યાવહારિક લોકોમાં ભલે એવા વ્યાસો મોટા થઇને ફરે, પણ ખરા ભક્તોની પાસે તેઓની કાંઇ પણ કિંમત નથી. માટે ભાઇઓ ! બહુ વાતોડા થવાની નહિ, પણ પ્રભુનાજ પ્યારા ભક્ત થવાની ભાવના રાખો, એમાંજ કલ્યાણ છે.

૨૮૯–યોગ્ય અધિકારી હોય તેનેજ ઉપદેશ કરવો

કાંઇ ધંધોરોજગાર કરવા માટે ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાંથી એક ભૈયો મુંબઇમાં આવ્યો. એ ભૈયો ઘણી જાતની મીઠાઈ બહુ સારી રીતે બનાવી જાણતો હતો. મુંબઇનો તે અજાણ્યો હોવાથી તેણે પોતાની ઓળખાણવાળા કોઇ માણસને સલાહ પૂછી કે, 'મારે મીઠાઇનો ખૂમચો લઇને ફેરી કરવી છે, માટે કયે ઠેકાણે મારો માલ બહુ ખપશે ? તમે જયાં કહો ત્યાં હું જાઉં.' ત્યારે તે માણસે કહ્યું કે, 'પાલવા ઉપર ને બૅન્ડસ્ટેન્ડ ઉપર સાંજને વખતે તું જા. ત્યાં બહુ મોટા મોટા શેઠિયાઓ આવે છે, માટે ત્યાં તારા માલનો ઠીક ઉઠાવ થશે.' એ પછી તે મીઠાઈના ખૂમચાવાળો પાલવા ઉપર ને બૅન્ડસ્ટેન્ડ ઉપર જવા લાગ્યો, પણ ત્યાં કોઇ શેઠિયાઓ તેની મીઠાઈ લે નહિ, તેથી રાત સુધી વાટ જોઇને નિરાશ થઇને તે બિચારો ખાલી ખિસ્સે પાછો ઘેર જાય. એમ ચાર પાંચ દિવસ સુધી કર્યું, પણ ત્યાં કાંઇ મીઠાઇ ખપે નહિ. પછી તે મીઠાઈવાળાએ એ વાત કોઇ બીજા માણસ આગળ કહી, ત્યારે તે ડાહ્યા માણસે કહ્યું કે, 'તને સલાહ આપવાવાળાની ભૂલ છે. જેને મુદ્દલ ખાવાની જરૂર ન હોય તેની પાસે ખાવાનું લઇ જાય તેમાં શું વળે ?

પાલવા ઉપર ફરનારા જે શેઠિયાઓને માટે તું મીઠાઈ લઇ જાય છે, તે શેઠિયાઓને ભૂખજ ક્યાં લાગે છે? જો તેઓને સરખી રીતે ભૂખ લાગતી હોય, તો ત્યાં હવા ખાવા જાયજ શા માટે? તેઓના પેટમાં પડેલા માલ પચ્યા નથી, તે પચાવવા સારૂ તેઓ હવા ખાવા જાય છે. તે તારી મીઠાઇને લઇને શું કરે? તેઓના ઘરમાં ક્યાં મીઠાઈની ખોટ છે કે, તારી પાસેથી લઇને રસ્તામાં ઊભા ઊભા ખાય? પાલવા ઉપર શેઠિયાઓ પાસે મીઠાઇનો ખૂમચો લઈ જવામાં તારૂં કાંઈ વળે નહિ. તું જાણે કે, એ લોકો પૈસા-વાળા છે માટે મારી મીઠાઇ ખૂબ ખપશે, પણ તારી મીઠાઇ ખાવા-ની એ લોકોને ભૂખજ ક્યાં લાગે છે? માટે જો મારૂં કહ્યું માને તો તારો ખૂમચો લઇને ગોદીમાં જા, અથવા કોઈ મિલમાં જા, કે જ્યાં મજૂરો શરીર તોડીને પરસેવો ઉતારી મહેનત કરે છે, તેથી તેઓને બહુ ભૂખ લાગે છે, એટલે ગરીબ છતાં પણ પૈસા ખરચી નાખે છે; અને ત્યાં નહિ તો કોઈ નિશાળની પાસે તારો ખૂમચો લઇને જા, કે જ્યાં નિર્દોષ બાળકોને પ્રભુની કૃપાથી બહુ ભૂખ લાગે છે. ભાઇ! જેને ભૂખ લાગે છે તેની પાસે તારો માલ ખપશે, જેનાં પેટ ભરેલાં છે ને જેને ખાધેલું પણ હજી પચ્યું નથી, તેની પાસે જઇને તું શું કરીશ?' એ પછી બીજા દિવસથી તે મીઠાઇવાળો ગોદીમાં મજૂરો પાસે જવા લાગ્યો ને ત્યાં તેનો માલ ધમધોકાર ખપવા લાગ્યો.

ભાઇઓ! આવીજ રીતે એ મીઠાઇવાળાની પેઠે ધર્મનો ઉપદેશ અને પ્રભુના મહિમાની વાતો પણ જેને કાંઇક ધર્મનો રંગ લાગતો જાય છે, તે હરિજનોની પાસેજ શોભે છે, પણ સુધરેલાને નામે ઊલટા બગડેલા ને અરધા વટલેલાઓ પાસે એ ઉપદેશ કાંઇ કામનો નથી. માટે પાત્ર જોઇને–સામા માણસની લાયકાત જોઈને જેમ ઘટે તેમ ઉપદેશ કરો. બધાંને એક લાકડીએ ન હાંકો; કારણ કે તેજી ઘોડાને માત્ર ઇસારોજ બસ છે અને ગધેડાંઓની પીઠ ઉપર વાગી વાગીને ઘણીએ લાકડીઓ ભાગી જાય, તોપણ તેને તેની કાંઇ અસર થતી નથી, માટે ભાઇઓ! ઉપદેશ કરવામાં સંભાળજો. અને ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળવામાં–પ્રભુનો મહિમા હૃદયમાં ધારણ કરવામાં ગધેડા ન રહી જવાય એ સંભાળજો. એ બાબતમાં તો જેમ તેજી બનાય તેમ કલ્યાણ છે.

૨૯૦–દુઃખને વખતે હરિજનોની પ્રભુ સંભાળ લે છે

અમે જોયું છે કે, જ્યાં સારો રસ્તો હોય ત્યાં બાપ પોતાના બાળકને છૂટું મૂકી દે છે અને તેની મરજી મુજબ ફરવા દે છે, પણ જ્યારે ખરાબ રસ્તો આવે છે, ત્યારે તે છોકરાના કહ્યા વિના પણ બાપ તેને સંભાળથી તેડી લે છે. તેમજ જ્યારે આપણે સારી સગવડમાં હોઇએ અને આપણી મરજી મુજબ સહેલાઇથી ચાલી શકતા હોઇએ, ત્યારે પ્રભુને આપણે માટે ઓછી ફિકર રહે છે; પણ જ્યારે આપણે કાંઈ દુઃખમાં આવી પડીએ છીએ, ત્યારે પ્રભુ ખાસ આપણી વધારે સંભાળ રાખે છે. માટે હરિજનોએ દુઃખમાં દિલગીર થવું નહિ ને હિંમત હારી જવી નહિ; પણ એવોજ વિચાર રાખવો કે, આપણાં માબાપો પણ જ્યારે આપણે માટે એટલી કાળજી રાખે છે, ત્યારે દયાળુ પ્રભુ આપણે માટે કેટલી બધી ફિકર રાખતો હશે ? એ ખ્યાલ તો કરો; અને તેમાં પણ હરિજનો માટે તો તેને ખાસ ફિકર હોય છે.

ભક્તજનોનાં ચરિત્ર વાંચવાવાળાઓ અને સાંભળવાવાળાઓ જાણે છે કે, કોઇ પણ સાચા ભક્તને ખરે વખતે પ્રભુએ કદી પણ વિસારી દીધા નથી અને વિસારી દે એમ પણ નથી. માટે પોતાના ધર્મ ઉપર વિશ્વાસ રાખીને પ્રભુના હુકમો પાળતા રહો, એટલે પ્રભુ તમોને દુઃખમાં સહાય થયા વિના રહેશે નહિ; કારણ કે પ્રભુએ આપણને વચન આપેલું છે કે,

न मे भक्तः प्रणश्यति। (ગી૦ અ. ૯, શ્લો૦ ૨૧.)

અર્થાત્ મારા ભક્તનો કદી પણ નાશ થતો નથી.

માટે ભાઇઓ ! ઘડીકવારના દુઃખથી હારી જઇને કદી પણ પવિત્ર ધર્મની રૂડી ફરજો તજી દેશો નહિ. જો ધર્મની ફરજો બજાવવામાં દૃઢ રહેશો, તો પ્રભુ તમોને અવશ્ય મદદ કરશે, ખાસ મદદ કરશે, એ નક્કી સમજજો.

ઠૂમરી

જે જન ઓધા મોહે ન બિસારે, તાહે ન બિસારૂં છિન એક ઘડી રે. (ટેક)
મોકું ભજે ભજું મેં વાકું, કલ ન પડત છિન એક ઘડી રે;
જનમમરણકો સંકટ કાટું, રાખું સુખ આનંદ ભરી રે. જે જન૦
સુમરન કીનો દ્રૌપદી રાની, ચીર બઢાયે પ્રભુ આપ હરિ રે;
મહાભારત ભરવી કે ઇંડા, રાખ લીયો ગજ ઘંટ ધરી રે. જે જન૦

ધ્રૂ પ્રહ્લાદ રેન દિન ધ્યાવે, ગુપ્ત રૂપ સો પ્રગટ કરી રે;
થંભફાડ હિરણ્યકશ્યપુ માર્યો, ભકત પ્રહ્લાદકી રક્ષા કરી રે. જે જન૦
અમરીખ ઘર ગયે દુર્વાસા, ચક્ર પઠાય પ્રભુ સાર કરીરે;
ભજનહાર ભજું તજનહાર તજું, એસી હમરી પરા પરી રે. જે જન૦
પાંચ પાંડવકી રક્ષા કીની, લાખાગૃહમાં સહાય કરી રે;
સૂર કહે ગજરાજ ઓધાર્યો, દયાસિંધુ જદુનાથ હરિ રે. જે જન૦

૨૯૧–વખત આવ્યે પ્રભુને ખાતર આખી દુનિયા મૂકી દેવી પડે, તો તેમાં કાંઈ પણ મોટી વાત નથી

મુસલમાન બાદશાહોના વખતમાં લોકોમાં ધર્મનું બહુ જબરું ઝનૂન હતું. એ ઝનૂનમાં જ્યાંત્યાં તેમના સૂબાઓ બહુ ત્રાસ વર્તાવતા હતા. એ વખતે પંજાબમાં એક હિંદુ ભક્તને કાંઈ વાંકને બહાને ત્યાંના સૂબાએ કહ્યું કે, 'એને ફાંસીએ ચડાવી દો,' ત્યારે લોકોએ બહુ કરગરીને એ સૂબા પાસે અરજ કરી કે, 'એ બહુ ભલો માણુસ છે; એને જીવથી બચાવો ને બીજી ગમે તે શિક્ષા કરો. એવા ભક્ત માણસને મારી નાખવાથી લોકોમાં હાહાકાર થઈ જશે, માટે રહેમદિલથી તેને કાંઈ હલકી શિક્ષા કરો તો સારૂ.' એ સાંભળીને સૂબાએ પોતાની પાસેના કાજી સામું જોયું, ત્યારે કાજીએ કહ્યું કે, 'એના ગુનાને માટે મોત સિવાય બીજી કોઇ પણ શિક્ષા નથી; પણ માત્ર એકજ ઉપાય છે અને તે એજ કે, જો તે મુસલમાન થાય તો તેની જિંદગી બચાવી શકાય.' સૂબાએ તે ભક્તને કહ્યું કે, 'તું મુસલમાન થઈ જા, નહિ તો તને ફાંસીએ ચડાવી દઇશ.' ત્યારે તે ભકતે કહ્યું કે, 'તમારી મરજી પડે તેમ કરો. હું કાંઈ મોતથી ડરીને મારો ધર્મ છોડી દઇશ નહિ.' બધા લોકોએ તેને બહુયે સમજાવ્યો; ને કહ્યું કે, 'નાહકનો કેમ મરી જાય છે? એ સૂબો કાંઈ પોતાનો હુકમ ફેરવશે નહિ. મુસલમાન થવામાં તારૂં શું જાય છે? અંદરથી તારી મરજી પડે તે ધર્મ પાળજે, પણ મોઢે હમણાં તો હા પાડ.' તે ભકતે કહ્યું કે 'નહિ, એમ ન બને; એવી છેતરપિંડી કાંઇ પ્રભુ સાથે ચાલે નહિ. એમ ડરી જવાથી કાંઈ મોત છોડી દેવાનું છે કે? પાંચ દશ વરસ મોડાવહેલું પણ મરવું તો છેજ, ત્યારે આપણા પવિત્ર ધર્મને ખાતર હમણાંજ કેમ ન મરવું?' એ પછી તેનાં બાયડીછોકરાં તેની પાસે આવ્યાં અને કોઇ પણ રીતે તેનો જીવ બચે એવી આશાથી તેની પ્રેમાળ સ્ત્રીએ ચોધાર આંસુએ રડતે

રડતે કલ્પાંત કરીને, કાકલૂદી કરીને કહ્યું કે, 'ભલે તું મુસલમાન થઈ જા, પણ તારો જીવ બચાવ. કાંઇ નહિ તો અમારે ખાતર પણ તું જીવતો રહે.' ત્યારે તે ભકતે કહ્યું કે, 'તમારે ખાતર હું બધું તજી શકું છું. આખી દુનિયા હું તમારા નામ ઉપર કુરબાન કરી દઉં; પણ પ્રભુને ખાતર હું તમને પણ તજી દઉં છું. મારી ભક્તિ છોડી દેવી પડે—મારા પ્રભુને છોડી દેવો પડે તે કરતાં મારાં બાયડીછોકરાં અને મારા દેહને છોડી દેવાનું હું પસંદ કરૂં છું. પહેલો પ્રભુ—પહેલો ધર્મ—પહેલો પોતાનો આત્મા અને તે પછી બીજું બધું.'

અંતે તે ભક્તને એ જુલમી સૂબાએ ફાંસીને લાકડે લટકાવી દીધો, પણ તેણે પોતાનો ધર્મ છોડ્યો નહિ.* ધર્મને માટે અસલ આપણા લોકોમાં આવી દૃઢતા હતી, તેથીજ હજારો આફતોની વચ્ચે પણ હજી સુધી આપણો ધર્મ ટકી શક્યો છે, પણ હવે એ દૃઢતા તૂટતી જાય છે. હવે તો જરા વધારે પગારની નોકરી સારૂ, મલિન વસ્તુઓ ખાવાપીવા સારૂ, સાહેબોની ખુશામત સારૂ, મોજમજા માણવા સારૂ, ગોરી ગોરી બીબીઓ સારૂ ને કટકા રોટલા સારૂ લોકો વટલી જાય છે. એટલી બધી આપણા પવિત્ર ધર્મ ઉપરની આપણી શ્રદ્ધા ઢીલી થયેલી છે; અને જો એમજ ચાલશે તો અંતે શું પરિણામ આવશે, એ વિચારતાં અમોને ત્રાસ લાગે છે. પ્રભુ! એવી અધમ સ્થિતિમાંથી અમોને બચાવ, બચાવ અને અમારા ઉત્તમ આર્યધર્મ ઉપરનો અમારો વિશ્વાસ દૃઢ કરી ધર્મને ખાતર—પ્રભુને ખાતર કદી અમારા ઉપર કષ્ટ આવી પડે તો તે સહન કરવાની અમોને શક્તિ આપ, કે જેથી તારાં મહાન નામ ઉપર અમે આખી દુનિયાને કુરબાન કરી શકીએ.

૫૬

નારાયણનું નામજ લેતાં, વારે તેને તજીએ રે;
મનસા વાચા કર્મણા કરીને, લક્ષ્મીવરને ભજીએ રે. (ટેક)
કુળને તજીએ કુટુંબને તજીએ, તજીએ માને બાપ રે;

---

* અસલના વખતમાં ધર્મને માટે પ્રાણ આપનારા આપણા દેશમાં હજારો ભકત થઇ ગયેલા છે; પણ એ વખતે ઇતિહાસ લખી રાખવાની આપણા લોકોમાં રીતિ નહિ હોવાથી વિગતવાર, સાલવાર ને નામવાર દાખલાઓ મળતા નથી; તોપણ પંજાબમાં ગુરુમુખી ભાષામાં લખાયેલાં શીખ લોકોનાં પુસ્તકોમાં એવા ઘણા દાખલા મળી શકે છે.

ભગિની સુત દારાને તજીએ, જેમ તજે કંચુકી સાપ રે. નારાયણ૦
પ્રથમ પિતા પ્રહ્લાદે તજીયો, નવ તજીયું હરિનું નામ રે;
ભરત શત્રુઘ્ને તજી જનેતા, નવ તજીયા શ્રીરામ રે. નારાયણ૦
ઋષિપત્નિએ શ્રીહરિને કાજે, તજીયા નિજ ભરથાર રે;
તેમાં તેનું કાંઇ ન ગયું, પામી પદારથ ચાર રે. નારાયણ૦
વ્રજવનિતા વિઠ્ઠલને કાજે, સર્વ તજીને ચાલી રે;
ભણે નરસૈયો વૃંદાવનમાં, મોહન સાથે મહાલી રે. નારાયણ૦

૨૯૨–જૂનાં પાપો અને કુટેવો છોડયા વિના ખરી ભક્તિ થઈ શકતી નથી

આપણાં જૂનાં ઘર ઉપર જો આપણે નવું ઘર ચણાવવું હોય, તો પ્રથમ તે જૂનાં ઘરનો બધો સામાન ત્યાંથી કાઢી નાખવો પડે છે. એ જૂનો સામાન ત્યાંથી ખસેડયા વિના કાંઈ એજ જગાએ નવું ઘર બાંધી શકાય નહિ; તેમજ આપણાં અંતરમાં જે જૂના વખતનાં પાપો ભરાઈ ગયેલાં છે અને જે બૂરી ટેવો પડી ગયેલી છે તથા જે ખરાબ સોબતો લાગી છે, તે બધું બદલી નાખ્યા વિના કાંઇ ભક્તિનું નવું મકાન બની શકે નહિ. જૂનો સામાન કાઢી નાખયો, એટલુંજ બસ નથી, પણ તેને બદલે બીજો નવો સામાન લાવવો જોઇએ. અંતરનાં પાપોને બદલે અંતરની પવિત્રતા, બૂરી ટેવોને બદલે સદ્‌ગુણો અને ખરાબ સોબતોને બદલે સત્સંગ તથા હરિજનોની સેવા, એ વસ્તુઓ હૃદયમાં ને મગજમાં આવવી જોઇએ. જો એ નવી વસ્તુઓ આવે તોજ આપણાં હૃદયમાં ભક્તિમાતાનું નવું મંદિર બની શકે અને તોજ તેમાં પ્રભુ આવી શકે. માટે ભાઇઓ ! જો સમર્થ પ્રભુને તમારાં અંતરમાં આણવો હોય, તો અસલના જૂના કચરાને દૂર કરો; અને તેને બદલે ભક્તિના મંદિરમાં પરમાર્થના પથ્થર, સત્સંગનો ચૂનો, દયાના દરવાજા અને પ્રાર્થનાના અવાજોના ઘંટ રાખો, એટલે પ્રભુ આપોઆપ પોતાની મેળેજ એ મંદિરમાં પધારશે.

૨૯૩–પ્રભુને ખાતર સાધુઓને અને ભકતોને તેમની યોગ્યતા પ્રમાણે માન આપો

સર્વ સાધુઓ અને ભક્તો માન આપવા લાયક છે; કારણ કે તેઓએ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પ્રભુને ખાતર આપણા કરતાં પો-

ાાની ઇચ્છાઓનો અને વ્યાવહારિક સુખોનો કાંઈક વધારે ભોગ ખાપેલો છે; એટલુંજ નહિ પણ તેઓ પ્રભુના રસ્તામાં આપણા કરતાં ઘણા વધારે આગળ વધી ગયેલા હોય છે, માટે તેઓ માન ખાપવાને યોગ્ય છે. જો કે સૌ સાધુઓ માનને પાત્ર છે, તોપણ તેઓના ગુણ પ્રમાણે અને તેઓની ભક્તિ પ્રમાણે, તેઓના ત્યાગ પ્રમાણે, તેઓના જ્ઞાન પ્રમાણે અને તેઓની ઉંમર પ્રમાણે તેઓ ચડતા ઊતરતા માનને લાયક છે. જો કે એ બધા રાજાની છાપવાળા સિક્કાના જેવા છે, પણ એ સાચી છાપ છતાં પણ તે દરેક જાતના સિક્કાની કિંમતમાં ફેર હોય છે. જેમકે મહોરની કિંમત વધારે હોય છે, રૂપિયાની કિંમત તેથી ઓછી હોય છે, પૈસાની કિંમત તેથી ઓછી હોય છે અને પાઇની કિંમત તે કરતાં પણ ઓછી હોય છે; તેમ છતાં તે દરેક સિક્કા ઉપર મહારાજાની છાપ હોય છે; તેજ પ્રમાણે બધા સાધુઓને માટે રાજાઓના પણ મહારાજા હોય છે અને તોપણ તેમના ગુણદોષ પ્રમાણે તેઓ વત્તાઓછા માનને પાત્ર હોય છે.

જો કે સાચાં મોતી બધાં મોતીજ છે, તોપણ જેમ પાણીદાર મોટાં મોતીની કિંમત વધારે હોય છે અને નાનાં મોતીની કિંમત ઓછી હોય છે; તેમજ સાધુઓ તે બધા સાધુઓ છે, પણ જ્ઞાનમાં, ભક્તિમાં, અનુભવમાં અને ધર્મ પાળવામાં જેઓ મોટા હોય, તેઓ વધારે માન આપવાને યોગ્ય છે. એવા ભલા સાધુઓને અને ભક્તોને માન આપવું તે પ્રભુને માન આપવા બરાબર છે; કારણ કે તેઓ પોતાના આત્માનું અને જગતનું કલ્યાણ કરનારા છે તથા પ્રભુના હુકમો પાળનારા છે; માટે તેઓ આપણા કરતાં અને બીજી કોઇ પણ વસ્તુ કરતાં પ્રભુને વધારે વહાલા છે. પ્રભુને તેઓ કેટલા બધા વહાલા છે, તે પ્રભુએ પોતેજ કહેલું છે કે,

परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ।
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥

(ગીતા૦ અ. ૪, શ્લો૦ ૮.)

અર્થાત્ સાધુઓનું રક્ષણ કરવા માટે, પાપીઓનો નાશ કરવા માટે અને ધર્મને રૂડી રીતે વધારવા માટે હું યુગે યુગે અવતાર ધરું છું.

ભાઇઓ ! સાંભળજો. આ પ્રભુનાં વચનો ખાસ યાદ રાખવા જેવાં છે. સાધુઓ–ભક્તો–હરિજનો–સત્પુરુષો કે જેઓને માટે

પ્રભુ પોતે ખાસ અવતાર લે છે, તેવા ભાગ્યશાળી સજ્જનોને આપણે કેટલું બધું માન આપવું જોઈએ? અને તેમની કેટલી બધી સેવા કરવી જોઈએ? એનો વિચાર તો કરો! યાદ રાખજો કે, જ્યારે ઋષિ મુનિઓનું ને બ્રાહ્મણોનું એટલે કે વિદ્વાનોનું માન હતું અને જ્યારે તેઓને ખાવાપીવાની પંચાતી પડતી નહોતી, ત્યારેજ હિંદુસ્તાનમાં સત્યધર્મ હતો અને ત્યારેજ હિંદુસ્તાન આબાદ હતું. આજે યુરોપ અમેરિકાનાં રાજ્યો આબાદ છે, તેનાં મૂળ કારણોમાં સત્પુરુષોનું સન્માન, તેમને મળતું ઉત્તેજન અને પોતાનો ધર્મ ફેલાવવા માટે રાજ્યો તરફથી પાદરીઓને મળતી મોટી મદદ એ પણ મુખ્ય છે. માટે ભાઈઓ! સાધુઓનો તિરસ્કાર ન કરો, તેમને ભીખ માગતા લંગોટિયા ન કહો; તેઓને મફતનું ખાનાર ને મસીદે સૂનાર જેવા ન સમજો; પણ તેઓને આપણા ધર્મના થાંભલા સમજી, તેઓને સુધારવાની મહેનત કરો અને તમારી લાયકાત પ્રમાણે તેઓને પ્રભુને ખાતર માન આપતાં શીખો.

પદ

પ્રાણ થકી મને વૈષ્ણવ વહાલા, અહરનિશ એને ગાઉં રે;
તપ તીરથ વૈકુંઠ તજીને વૈષ્ણવ હોય ત્યાં જાઉં રે. (ટેક)
અમરીખ મુજને અતિશય વહાલો, દુર્વાસાએ માનભંગ કીધો રે
જગત ભગતની રક્ષા કરવા, અવતાર દશ વાર લીધો રે. પ્રાણ૦
બેઠા ગાય ત્યાં ઊભો સાંભળું, ઊભા ગાય ત્યાં નાચું રે;
વૈષ્ણવથી ક્ષણ નહિ હું અળગો, ભણે નરસૈયો સાચું રે. પ્રાણ૦

૨૯૪–નકશામાં વિલાયત જોવાથી કાંઇ વિલાયતનો અનુભવ થાય નહિ, તેમજ માત્ર શાસ્ત્ર વાંચી જવાથી ધર્મના નિયમો પાળ્યા વિના કાંઇ ઉદ્ધાર થાય નહિ

નિશાળોમાં નાના છોકરાઓ જ્યારે નકશો શીખે છે, ત્યારે મહેતાજી પૂછે છે કે, 'અમદાવાદ બતાવ, ગંગા નદી બતાવ, કલકત્તા દેખાડ, ઈરાનની હદ બતાવ, લંડન બતાવ, કાબૂલ બતાવ, સહરાનું રણ બતાવ, ચીનની દિવાલ બતાવ, પેરીસ ક્યાં આવ્યું? તુર્કીની રાજધાનીનું શહેર કયું? હિમાલયનું ઊંચામાં ઊંચું શિખર બતાવ.' નાનો છોકરો ઝટઝટ પોતાની આંગળી વડે એ બધું તુરતાતુરત બતાવતો જાય છે, પણ એ છોકરાને એમ

પૂછ્યું હોય કે,'તારા મામાનું ગામ ક્યાં આવ્યું ?'તો એની તેને ખબર હોતી નથી. તેને એમ પૂછ્યું હોય કે,'તારા માસ્તરનું ઘર ક્યાં છે ?' તો એની પણ તેને ખબર હોતી નથી. તેને એમ પૂછ્યું હોય કે,'સિકંદર ક્યાં મરી ગયો ?' તો તે ઠેકાણું નકશામાં બતાવે છે; પણ જો તેને એમ પૂછ્યું હોય કે,' તારો દાદો ક્યાં મરી ગયો ?' તો એની તેને ખબર હોતી નથી. જો તેને એમ પૂછ્યું હોય કે, ' અકબરનો જન્મ ક્યાં થયો ?' તો તે બતાવશે; પણ જો તેને એમ પૂછ્યું હોય કે,'તારા બાપનો જન્મ ક્યાં થયો ?' તો એની તેને ખબર હોતી નથી. જો તેને એમ પૂછ્યું હોય કે, 'નૂરજહાંનું લગ્ન ક્યારે થયું ?' તો તે સાલ બરાબર કહી આપે છે; પણ જો તેને એમ પૂછ્યું હોય કે, 'તારી માનું લગ્ન કયી સાલમાં થયું ?' તો એની તેને ખબર હોતી નથી; તેમજ પેટને ખાતર શાસ્ત્ર ભણનારાઓ પણ બધી વાતો કરી જાય છે, પણ તેમાંનું રહસ્ય તો કોઇ ભાગ્યશાળી સજ્જનજ લઈ શકે છે અને એ પ્રમાણેનાં આચરણો તો કોઇ વિરલા મહાત્માઓજ રાખી શકે છે.

છોકરાઓ નકશામાં જેમ ઝટ લઇને ઈરાનની હદ બતાવી દે છે, પણ ખરા ઈરાનની હદ જેમ એ છોકરાઓએ જોયેલી નથી, તેમ પોથીમાંથી શાસ્ત્રીઓ જિંદગીનો હેતુ કહી જાય છે, પણ તેઓ પોતે જિંદગીનો ખરો હેતુ સમજેલા હોતા નથી. જેમ છોકરાઓ પોતાની હોશિયારી બતાવવા માટે ઝટ આંગળી મૂકીને સહરાનું મોટું ઉજ્જડ રણ બતાવી દે છે, તેમ પૌરાણિક બાવાઓ જગતની ઉત્પત્તિ અને નાશની મોટી મોટી વાતો કર્યા કરે છે, પણ તેઓ પોતે જગતની ઉત્પત્તિ અને લયનો ભેદ સમજેલા હોતા નથી. છોકરાઓ નકશામાં ઝટ લઇને ચીનની દીવાલ બતાવી દે છે, પણ ખરી દીવાલ તેઓએ કદી પણ જોઇ નથી; તેમજ ભટજીમહારાજો આપણને માયાનું મિથ્યાપણું સમજાવે છે, પણ તેઓએ જરા પણ માયાનું મિથ્યાપણું અનુભવેલું હોતું નથી. છોકરાઓ નકશામાં જેમ જાપાનના જ્વાળામુખી પહાડ બતાવે છે, પણ એ પહાડો જેમ તેણે જોયેલા નથી; તેમજ શાસ્ત્ર વાંચી ગયેલા પંડિતો જીવનું સ્વરૂપ બતાવે છે, પણ તેઓ પોતે જીવનું સત્ય સ્વરૂપ સમજેલા હોતા નથી અને જેમ છોકરાઓ એકજ આંગળી વડે એકજ સેંકડમાં હિમાલયનું ઊંચામાં ઊંચું શિખર બતાવી દે છે, પણ એ શિખર જેમ આજ દિવસ સુધી કોઈએ જોયેલું નથી

તેમજ કથા વાંચનારાઓ પ્રભુનાં સ્વરૂપની વાતો કરી જાય છે, પણ તેઓ કદી પણ એ સ્વરૂપ સમજેલા હોતા નથી; કારણ કે કહી જવું એ કાંઇ જુદીજ વસ્તુ છે અને સમજવું એ કાંઇજ જુદીજ વસ્તુ છે. વાતો કરવામાં ને અનુભવ લેવામાં તો જમીનઆસમાનનો ફેર છે; એવા અનુભવી તો ભાગ્યશાળી ભક્તોજ છે, અને પ્રભુના નામની લેહ લાગ્યા વિનાના પંડિતો તો નાનાં બાળકોની પેઠે નકશો જોવામાંજ રહી જાય છે.

આ ઉપરથી એમ સમજવાનું નથી કે, શાસ્ત્રો જાણવાં નકામાં છે; પણ કહેવાનો હેતુ એજ છે કે, માત્ર પેટ ભરવા સારૂ, વાતો કરવા સારૂ, મોટાઈ મેળવવા સારૂ કે વિંવાદ કરવા સારૂ શાસ્ત્રો વાંચી જવાથીજ કાંઇ વળવાનું નથી, પણ વાંચેલું હૃદયમાં ધારણ કરવું જોઇએ અને તે જિંદગીમાં પ્રત્યક્ષ રીતે અનુભવવું જોઇએ, તોજ તે કામનું છે; પણ તે ભક્તિથી–પ્રભુપ્રેમથી થઇ શકે છે, માટે જેમ બને તેમ પ્રભુ ઉપરનો પ્રેમ વધે તેમ કરો. પ્રભુપ્રેમને માટેજ શાસ્ત્રો છે, તે સારૂજ આપણી જિંદગી છે, તે સારૂજ આ દુનિયા છે અને તેમાંજ–પ્રભુપ્રેમમાંજ મોક્ષ છે; માટે ભાઇઓ ! નકશામાં વિલાયત જોવાના જેવુંજ નહિ રહી જતાં ધર્મનાં રહસ્યો કાંઇક અનુભવમાં આવે અને પ્રભુ ઉપરનો પ્રેમ વધે તેમ કરો, પ્રભુ ઉપરનો પ્રેમ વધે તેમ કરો, પ્રભુ ઉપરનો પ્રેમ વધે તેમ કરો.

પદ–કાલિંગડો

સુમરન બિન સુખ નહિ પાવેગા, નહિ પાવેગા નહિ પાવેગા. (ટેક)
ભવસાગરમેં ભટક મરેગા, જો ગુરુ–વાક્ય વિસારેગા. સુમરન૦
ભક્તિ જ્ઞાન બિના શઠ તોકું, જમડા મુખ મહી ચાવેગા. સુમરન૦
કુંભીપાક આદિ નરકમેં, યમકિંકર લે જાવેગા. સુમરન૦
અજપા જાપ નાવ ભવજલતેં, પલમાંહી પાર પહોંચાવેગા. સુમરન૦
ભાવ ધરી ભજ નિર્ગુણ ચૈતન્ય, ફેર જનમ નહિ આવેગા. સુમરન૦
વિમલ વિશદ નિત શ્રીસદ્‌ગુરુકા, દેવકૃષ્ણ યશ ગાવેગા. સુમરન૦

૨૯૫–ભક્તિની ટેકરી ને માયાનો બગીચો

કોઇ સાધુ એક ઊંચી ટેકરી ઉપર નાની ઝૂંપડીમાં બેઠો બેઠો પ્રભુનું ભજન કરતો હતો. ત્યાં મોજશોખની કોઇ વસ્તુઓ મળતી નહોતી. જવુંઆવવું પણ કઠણ હતું. પાણીનો ઝરો પણ દૂર હતો. જરા જરા ટાઢ પણ પડતી હતી અને ખાવાના પણ કોઈ દિવસ ફાકા પડતા હતા. એ ટેકરીની નીચેની ખીણમાં એક સુંદર બગીચો હતો.

તે બગીચામાં મોજશોખ કરવાનાં ભભકાદાર મકાનો હતાં અને ત્યાં દરેક ચીજની સગવડતા હતી. બહુ લોકો એ બગીચામાં મોજમજા કરી રહ્યાં હતાં. ટેકરીવાળા સાધુનો એક ચેલો ઉપરથી આ બધી ધામધૂમ જોયા કરતો હતો, તેથી તે લલચાઇ જતો અને મોજશોખ ભોગવવા તેનું મન થઇ જતું, તેથી કોઈ કોઇ વખત પોતાના ગુરુને કહેતો કે,

'મહારાજ ! નીચે બગીચામાં ચાલોને ! મજા તો ત્યાં છે, અહીં તો ધૂણી સારૂ પૂરાં લાકડાં પણ મળતાં નથી, હું તો ટાઢે ઠરી જાઉં છું. ત્યાં ખાવાપીવાની કેવી મજા છે ! આપ જુઓ તો ખરા કે, ટેકરી ઉપરથી જતાં આવતાં જરાક આમ કે આમ થઇએ, તો ઘડીકમાં બાર વાગી જાય, પણ એ બગીચામાં કાંઈ ફિકર છે ? એવું સુખ મૂકીને તમે અહીં ઉજ્જડમાં તે શું કરવા બેઠા છો ?' ત્યારે ગુરુ મહારાજે કહ્યું કે, 'બેટા ! ઇધર હી અચ્છા હૈ. થોડે દિનમેં ઉનકી મજે દેખ લેના.'

ગુરુજીની વાત સાચી પડી. થોડાજ વખતમાં ચોમાસું આવ્યું બહુ વરસાદ થયો, નદીમાં મોટું પૂર આવ્યું અને તે પૂરમાં તે બગીચો, બગીચાની અંદરના બંગલા અને બંગલાની અંદરના મોજ કરનારાઓ, બધાં તણાઇ ગયાં, પણ ગુરુજીની ભક્તિની ટેકરી ઉપર કાંઇ પૂરનાં પાણી પહોંચે તેમ નહોતું. તે તો ખડાખાંગડા જેવા ને તેવા સહિસલામત રહ્યા. એ પછી તે ગુરુજીએ ચેલાને પૂછ્યું કે, 'કયું બેટા ? મોજ મારનેકું નીચે જાના હૈ ?' ચેલાએ બંને હાથ જોડીને કહ્યું કે, 'નહિ મહારાજ ! મારી ભૂલ થઇ.'

ભાઇઓ ! પાપીઓની મોજમજા તે નદીકિનારાના બગીચા જેવી–ઘડીકમાં નાશ પામે તેવી છે, માટે એથી લોભાઈ જઇને ભક્તિની સલામત ટેકરી–પ્રભુની પ્યારી ટેકરીને છોડી દેશો મા, છોડી દેશો મા.

૨૯૬–ગામમાં રાજા આવવાનો હોય તો કેટલી બધી સફાઇ રાખવી પડે છે ? ત્યારે પ્રભુને હૃદયમાં લાવવા માટે કેટલું બધું પવિત્ર થવું જોઇએ, એ વિચાર તો કરો !

કલકત્તાનો ગવર્નર જનરલ આવવાનો હતો, તેથી મુંબઇમાં શહેર સુધારાની મોટી ધામધૂમ ચાલી રહી હતી, રસ્તાઓ સાફ

થતા હતા, મકાનો ઉપર રંગ અને વાર્નિશ લાગી રહ્યાં હતાં, રસ્તાઓ ઉપર લોકો વાવટા અને તોરણો બાંધતા હતા, કોઈ કાગળનાં ફૂલો ગોઠવતા હતા, કોઇ પોતાની દુકાન પાસે જરીના તાકાઓ લટકાવતા હતા, કોઈ ધજાપતાકા ફરકાવતા હતા, કોઇ સોનેરીરૂપેરી મોટા અક્ષરે 'ભલે પધારો નામદાર વાઇસરૉય સાહેબ' એમ લખતા હતા, કોઇ સુશોભિત કાગળોની ભભકાદાર કમાનો બનાવતા હતા, કોઈ ફૂલપાનનાં રોનકદાર આરકાંઓ ગોઠવતા હતા; અને કેટલાક ઝવેરીઓએ તો પોતાનાં ઘર પાસે મોતીઓની સેરો લટકાવી દીધી હતી. બંદર ઉપર લોકોનાં ટોળેટોળાં મળતાં હતાં અને રસ્તાની બેઉ બાજુએ ભારે દબદબાથી લશ્કર ગોઠવાઈ ગયું હતું; તથા વાઈસરૉય સાહેબના માનમાં તોપોના અવાજ થઇ રહ્યા હતા.

મુંબઇમાં જ્યારે આવી ધામધૂમ ચાલી રહી હતી, ત્યારે કાઠિયાવાડથી એક ભક્ત મુંબઇમાં આવેલા હતા. તે ભક્ત કોઈની ભલામણથી મુંબઇના એક સુધરેલા શેઠિયાને ત્યાં ઊતરેલા હતા. એ શેઠિયો અર્ધો વટલેલા જેવો હતો, તેથી તેને ભક્તની રીતભાત પસંદ પડતી નહોતી, એટલે વાતવાતમાં તે ભક્તની ચેષ્ટા કર્યા કરતો હતો. ભક્ત દિવસમાં બે ત્રણ વખત નહાય, બહુ માળા –કંઠી રાખે, બહુ તિલકછાપા કરે, બહુ વ્રત–ઉપવાસ કરે, બહુ ધર્મની વાતો કર્યા કરે, બીજા ભકતોમાં ભળ્યા કરે અને પોતાની સેવા–પૂજામાં બહુ વખત ગાળે, તે પેલા શેઠિયાને પસંદ પડતું નહિ. તેથી તે કહેતો કે, 'ભક્ત ! તમે ભક્ત થયા પણ હજુ ઢોંગ ન મૂકયા, આ બધા ઢોંગ માંડ્યા છે, એમાં કાંઇ નહિ વળે, પ્રભુ તો અંતરમાં જોઇએ.આ બહારનાં ભગવાં શું કામનાં ?' આમ વાત ચાલે છે એટલામાં તોપ ફૂટી. તોપનો અવાજ સાંભળીને શેઠે કહ્યું કે, 'ભક્ત ! ચલો, ચાલો, જલદી કરો, આજની ધામધૂમ જોવા જેવી છે.' ભકતે પૂછ્યું કે, 'શું છે ?' શેઠે કહ્યું કે, 'અરે ભલા માણસ ! એટલી પણ ખબર નથી ? આજે વિલાયતથી કલકત્તાના ગવર્નર સાહેબ આવે છે!' ભકતે કહ્યું કે,'ગવર્નર આવે છે તેમાં શું થયું ? એમાં આટલી બધી ધામધૂમ શાની ?' શેઠે કહ્યું કે,'એ કાંઇ સવાલ છે ? ગવર્નર આવે તેમાં શું થયું ? તમે ભગતડાઓ તે દુનિયાદારીમાં કાંઇ સમજો છો કે નહિજ ? એવો મોટો હાકેમ આવે તેને માન ન આપવું જોઇએ ? જો એને એના દરજ્જા પ્રમા-

ણે માન ન આપીએ, તો પછી રાજ તરફની આપણી વફાદારી કેવી રીતે બતાવી શકાય?' ભક્તે કહ્યું કે, 'પણ એવી વફાદારી બતાવવાની જરૂર શું?' આ સાંભળીને તે શેઠ ચિડાઈ ગયો. તેણે કહ્યું કે, 'ભગત! તમે સાવ ઢોર જેવા છો. રાજ્ય તરફ વફાદારી બતાવવાની જરૂર શું, એમ તમે કહો છો? એમ કહેનારને તો મુસ્કેટાટ બાંધીને ખૂબ ફટકારવા જોઈએ. જેના રાજ્યમાં આપણે સુખથી રહીએ, જે આપણું રૂડી રીતે રક્ષણ કરે, જે આપણને નવા નવા હકો આપે, જે આપણને ચોરોથી, લૂંટારાઓથી ને પરદેશી લોકોના હુમલાઓથી બચાવે, જે આપણે માટે રસ્તાઓ, પૂલો, દવાખાનાંઓ ને નિશાળો વગેરે બંધાવે, જે આપણા ધંધા-રોજગારોને, ખેતીવાડીને તથા વેપારને ખીલવે, દુકાળ, રેલ, આગ વગેરે આફતોને વખતે જે આપણને મદદ કરે અને જે આપણા ધર્મનું રક્ષણ કરે, તે રાજ્યની તરફ વફાદાર ન રહે અને તેના ભલા હાકેમોને માન ન આપે, એના જેવો નિમકહરામ બીજો કોણ હોઈ શકે?'

ભક્તે કહ્યું કે, 'શેઠ! તમારી બધી વાત ખરી છે, પણ એ ઉપરથી તો સૌથી વધારે નિમકહરામ તમે લાગો છો.' શેઠે કહ્યું કે, 'તમારૂં ભેજું જરા ચસકેલું લાગે છે. હું કેવી રીતે નિમકહરામ છું?' ભક્તે કહ્યું કે, 'ગવર્નરો અને ગવર્નરોના રાજાના રાજાઓ પણ જેના ચરણમાં હજારોવાર માથું ઝુકાવી રહ્યા છે, જેના હુકમથી સૂરજ ઝળકી રહ્યો છે, જેના હુકમથી દરિયામાં ભરતી-ઓટ થયા કરે છે, જેના હુકમથી તારાઓ ફર્યા કરે છે, જેના હુકમથી વરસાદ વરસ્યા કરે છે, જેના હુકમથી ઝાડો ફળો આપે છે; જેના હુકમથી તમે તથા આખી દુનિયા અને અનંત બ્રહ્માંડો પેદા થયાં છે, તે સર્વશક્તિમાન પ્રભુ તરફ તમે બેદરકારી રાખો છો, માટે તમે સર્વ નિમકહરામો કરતાં પણ વધારે નિમક-હરામ છો; કારણ કે બીજા નિમકહરામો તો દુનિયાની તરફ નિમકહરામ હોય છે, પણ તમે તો ખુદ પ્રભુની તરફ નિમકહરામ છો. હવે તમે વિચાર કરો કે, એક હાકેમ આવવાનો હોય તેને માટે પણ જ્યારે આટલી બધી ધામધૂમ કરવી પડે છે, ત્યારે અનંત બ્રહ્માંડના નાથને આપણાં હૃદયમાં લાવવા માટે કાંઇ તૈયારી ન જોઇએ કે?'

ભાઇઓ! ભક્તિનાં બહારનાં ચિહ્ન તે પ્રભુ તરફની વફાદા-

રીની નિશાનીઓ છે અને પ્રભુને અંતરમાં લાવવાની તૈયારીઓ છે; માટે જો પૂર્ણ પ્રેમથી મહાન પ્રભુને અંતરમાં લાવવો હોય, તો શરૂઆતમાં ભક્તિનાં બહારનાં ચિહ્નોની પણ કેટલેક દરજ્જે જરૂર છે.

૨૯૭–ભક્તિનાં બે અંગ–એક પ્રભુ તરફની ફરજ અને બીજી દુનિયા તરફની ફરજ

પ્રભુએ ભક્તિનાં બે અંગ કહેલાં છેઃ–એક પ્રભુ તરફની ફરજ અને બીજી દુનિયા તરફની ફરજ. પ્રભુ તરફની ફરજો બજાવવામાં આપણા દેશના ભક્તો બહુ ધ્યાન આપે છે, પણ દુનિયા તરફની ફરજ બજાવવામાં તેઓ બહુજ બેદરકાર હોય છે, તેથી તેઓની ભક્તિ એકઅંગી અને અધૂરી રહે છે. આપણા દેશના લોકોનું વલણ ખાસ નિવૃત્તિ તરફ વધારે હોવાથી, પ્રભુ તરફની ફરજ બજાવવી આપણને સહેલી લાગે છે; કારણ કે એમાં પોતાના સ્વાર્થનો–અહંકારનો ભોગ આપવાનું બહુ થોડું છે. એ તો અક્કલની ઉજાણી અને બુદ્ધિના વિલાસો છે; પણ દુનિયા તરફની ફરજ બજાવવામાં; એટલે કે ભલાં કામો કરવામાં અને લોકો સાથે ભલાઇ રાખવામાં તો બહુ મહેનત પડે છે. માટે એ અંગ આપણા લોકોએ હાલમાં જાણે છોડી દીધેલું હોય એવું થઇ પડેલું છે.

પ્રભુ તરફની ફરજ બજાવનારા દુનિયા તરફની ફરજ કેવી રીતે નથી બજાવતા, તે માટે અમે જોયેલું છે કે, ઘણા ભક્તો આખો દિવસ ભગવત્સેવામાં રોકાયેલા રહે છે, પણ તેઓ પોતાની પાસે મોટી સમૃદ્ધિ છતાં પણ ગરીબોને મદદ કરતા નથી. અમે જોયેલું છે કે, જેઓ હરિકથા વાંચવામાંજ પોતાની જિંદગી ગાળનારા છે, તેઓ પણ પોતાને ઘેર મોટાં મોટાં મકાનો છતાં ઘડીક વાર પણ મુસાફરોને ઉતારો આપતા નથી. અમે એવા ઘણા માણસોને ઓળખીએ છીએ કે જેઓએ પ્રભુને અર્થે ઘરબાર તજેલાં છે, બાયડીછોકરાં તજેલાં છે, ઘણા પ્રકારનાં સુખો તજેલાં છે અને પ્રભુના નામનો જપ કરવામાંજ પોતાનો ઘણો વખત ગાળેલો છે; પણ તેઓ બીજાઓની નજીવી ભૂલો પણ માફ કરી શકતા નથી અને સહેજ વાતમાં ગુસ્સે થઇ જાય છે. જેઓ યોગવિદ્યાનો અભ્યાસ કરવામાં પોતાનો ઘણો વખત રોકે છે, તેઓનો પણ અમે અનુભવ લીધો છે અને તેમાં પણ એમજ જણાયું છે કે, માણસ–

જાતને મદદગાર થવાની બાબતમાં તેઓ ઢીલા છે અને જેઓનો બહારનો ત્યાગ બહુ મોટો છે, તેઓ પણ દુનિયા તરફની ફરજમાં ઓછું ધ્યાન આપવાથી અંદરથી પક્ષપાતી રહી ગયેલા હોય છે. આમ થવાનું કારણ એજ છે કે, આપણા ભક્તો પ્રભુ તરફની ફરજોનું અંગ સંભાળે છે, પણ દુનિયા તરફની ફરજનું અંગ સંભાળતા નથી. તેઓ તો એમજ કહે છે કે, દુનિયા જૂઠી છે. દુનિયાની અમોને શું પરવા છે? જનસમાજની સેવા કરવાના કામને તેઓ દુનિયાદારીમાં પડયું રહેવું સમજે છે. માણસો તરફની ભલાઇને તેઓ ખુશામત સમજે છે અને પોતે ફક્કડ થઇને ફરવું તથા ગમે તેમ બેઅદબથી વર્તવું એને તેઓ ભક્તિની ખુમારી કહે છે! અને એવી ખુમારી મેળવવા સારૂ એટલે કે પોતાના ભાઇઓ તરફ ધિક્કારની નજરે જોવાનું શીખવા સારૂ તેઓ ગાંજાચડસની મદદ લે છે. પ્રભુ! પ્રભુ! દયા કર! દયા કર!

આવી રીતે ભક્તિનું એક અંગ સંભાળવાથી અને બીજું અંગ તોડી પાડવાથી તેઓ અર્ધાંગ વાયુથી ઝલાઇ ગયેલા રોગીના જેવા થઈ પડે છે; એટલે તેઓનું ગાડું એક પૈડા જેવું અને તેઓનું વિમાન એક પાંખવાળું થઇ પડે છે. એથી તેઓ જ્યાંના ત્યાંજ પડયા રહે છે અને તેઓની મહેનતના પ્રમાણમાં તેઓ ફળ મેળવી શકતા નથી.જેમ આપણા ધર્મમાં એક અંગી ભક્તિ બની ગઇ છે, તેમ આપણા વ્યવહારમાં પણ તેવુંજ છે. પુરુષો બુદ્ધિબળમાં આગળ વધતા જાય છે, પણ સ્ત્રીકેળવણીમાં મીડું છે. તેથી આપણું સંસારસુખ પણ 'ઠકે ગયાં ગાડાં જેવું' અને 'આઠ ઊઠે એટલા' જેવું છે; કારણ કે જેનું અર્ધું અંગ ખોટું પડી ગયેલું છે, એવા રોગી ખરૂં સુખ કેમ ભોગવી શકે? આવું હોવાથીજ આપણે સંસારસુધારો કરી શકતા નથી અને આવું અર્ધાંગવાયુનું દરદ આપણને લાગેલું હોવાથીજ હાલના વખતમાં આપણી ભક્તિ બહુ ફળદાયક થઇ શકતી નથી. અસલના ભક્તોની ભક્તિમાં બહુ ચમત્કારો બની ગયા છે, તેનું કારણ એજ છે કે, તેઓની ભક્તિ બન્ને અંગમાં સંપૂર્ણ હતી; માટે જ્યાંસુધી આપણે ભક્તિની સાથે પરમાર્થને જોડીએ નહિ અને દુનિયા તરફ પ્રેમભાવથી તથા ભલાઇથી વર્તવું શીખીએ નહિ, ત્યાંસુધી યાદ રાખજો કે, આપણી ભક્તિ અધૂરી છે, અધૂરીજ છે અને એવી અધૂરી ભક્તિમાંજ ન રહી જવાય એ સંભાળજો.

૨૯૮—બે પાંખ વિના પંખી ઊડી શકે નહિ, તેમજ એક અંગી ભકિતથી કાંઇ ઉદ્ધાર થાય નહિ

આપણે ઓચ્છવ સમયે વારેવારે અને ઝટપટ દર્શન કરવા દોડીએ છીએ; કારણ કે ત્યાં કાંઇક જોવા જેવી રચના હોય છે. ફૂલના હિંડોળા હોય છે, કાચનાં પારણાં હોય છે, કુંજનો ઠઠેરો હોય છે, રંગ ઊડતા હોય છે, દીપમાળા ભરેલી હોય છે, મહાપૂજા ચડાવેલી હોય છે અથવા હોમ હવન થતા હોય છે. એ બધું જોવું આપણને બહુ ગમે છે. વળી ત્યાં આપણા મિત્રો અને ઓળખાણવાળાઓ આવેલા હોય છે, તેમને આપણું મોઢું બતાવવામાં અને તેમનાં મોઢાં જોવામાં આપણને કાંઈ ખાસ આનંદ આવે છે; એટલે એવે વખતે દર્શન કરવા ઝટઝટ દોડીએ છીએ; પણ આપણું કોઇ સગુંવહાલું મરી જાય, ત્યારે આપણે પોતેજ રોવા કૂટવાનું અટકાવી શકતા નથી. જેમ દર્શન કરવાં એ પ્રભુ તરફની ફરજ છે, તેમ મોહ ઓછો રાખવો અને બહુ હરખશોકને આધીન ન થવું, એ દુનિયા તરફની ફરજ છે. હવે તમે જુઓ કે, પહેલી ફરજ આપણે કાંઇક અંશે બજાવીએ છીએ પણ બીજી ફરજમાં બિલકુલ પાછળ પડીએ છીએ.

કોઇ કોઇ વખત આપણે કથા સાંભળવા જઈ શકીએ છીએ; કારણ કે ત્યાં મજાનું સાંભળવાનું મળે છે, એટલે ગમ્મતમાં વખત જાય છે. જેમકે ગોપીઓની રાસલીલા, રુકિમણીહરણ, રામરાવણનું યુદ્ધ, પાર્વતી સાથે શિવનાં લગ્ન, દ્રૌપદીનાં ચીરહરણ, હરિશ્ચંદ્રની કથા, પાંડવોનો વનવાસ અને શબરીનાં એઠાં બોરની વાતો સાંભળવી આપણને બહુ ગમે છે; એટલુંજ નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણની મધુરી મોરલીના નાદને અને ગોપીગીતને વ્યાસ એવી સરસ રીતે વર્ણવે છે કે, વ્યાસનાં લટકાંમટકાં જોવા તથા તેની ચટકદાર વાણી સાંભળવા માટે પણ આપણને કથામાં જવાનું મન થઇ જાય છે, તેથી આપણે જ્યારે ત્યારે કથા સાંભળવા જઇએ છીએ; પણ કોઇએ આપણું અપમાન કર્યું હોય, અથવા નુકસાન કર્યું હોય, તો તેને આપણે શુદ્ધ અંતઃકરણથી પ્રભુને ખાતર માફી આપી શકતા નથી. હવે જુઓ કે, ધર્મની કથા સાંભળવી એ પ્રભુ તરફની ફરજ છે અને બીજાઓએ આપણા જે વાંક કર્યા હોય તે સર્વે માફ કરવા એ દુનિયા તરફની ફરજ છે; પણ તે બન્ને ફરજ

સરખી રીતે બજાવવાની આપણે મહેનત કરતા નથી, તેથી આપણી ભક્તિ અધૂરી રહી જાય છે.

હોમ-હવન, સંધ્યા-ગાયત્રી કે માળા ફેરવવાનું આપણામાંથી કોઇ કોઇ જરાતરા કરી શકે છે; પણ પાડોશી સાથે નજીવી બાબતમાં કજિયો થાય ત્યારે અથવા પોતાના નોકરોની કે છોકરાંની સહેજ કાંઇ ભૂલ થઇ હોય ત્યારે તેઓ પોતાનો મિજાજ કાબૂમાં રાખી શકતા નથી. સંધ્યા-ગાયત્રી કે માળા ફેરવવી એ પ્રભુ તરફની ફરજ છે અને માણસજાતની ભૂલો તરફ ઉદારદિલે ક્ષમાની નજરે જોવું તથા એવી બાબતો જતી કરવી, એ દુનિયા તરફની ફરજ છે. પહેલી ફરજ પાળવાનું કોઈ કોઈ સજ્જનોથી બને છે, પણ બીજી ફરજ બજાવવાનું સારા સારા સાધુઓથી પણ બનતું નથી, એટલી બધી આપણી ભક્તિ એક અંગી થઇ ગયેલી છે.

રેલવે, આગબોટ વગેરેની સગવડતાથી, મુસાફરીના શોખથી, દેખાદેખીથી, નાણાંની છતથી અને કાંઇક અંદરની લાગણીથી આપણે તીર્થયાત્રા કરી શકીએ છીએ; પણ વેવાણોના વાંકા બોલવાની, દૂધમાંથી પોરા કાઢવાની અને વિનાકારણ બીજાઓની નિંદા કરવાની ટેવ આપણે છોડી શકતા નથી, જ્યાંસુધી આમ છે, ત્યાંસુધી આપણી ભક્તિ ફળીભૂત કેમ થાય ? યાત્રા કરવી એ પ્રભુ તરફની ફરજ છે અને કોઇનો પણ દ્વેષ ન કરવો, એ દુનિયા તરફની ફરજ છે. પ્રભુ તરફની ફરજ બજાવવામાં આપણે કાંઇક ઉમંગ બતાવીએ છીએ, પણ દુનિયા તરફની ફરજમાં આપણે છેકજ મીડું મૂકીએ છીએ. એવી એક પાંખથી આપણું આત્મારૂપી પંખી મોક્ષમાર્ગમાં કેમ ઊડી શકશે, એ વિચાર તો કરો ? અસલના ભક્તો આ બાબતો બરાબર રીતે સમજતા હતા, એટલે તેઓની ભક્તિ ફળીભૂત થઇ હતી અને તેઓ પ્રભુના કૃપાપાત્ર થઇ શક્યા હતા. એને માટે મહાન ભક્ત તુકારામનું ચરિત્ર જાણવા જેવું છે.

તુકારામ એક વખત પંઢરપુર વિઠોબાની યાત્રા કરવા જતા હતા. રસ્તામાં એક ખેતર આવ્યું, તેમાં ચકલાંઓ ચણતાં હતાં, તેની પાસેથી તુકારામ નીકળ્યા, ત્યારે ચકલાંઓ ઊડી ગયાં. આપણે જાણીએ છીએ કે, ચકલાંઓ બીકણ જાત છે. તે પોતાની પાસે માણસોને આવતાં જોઇને ઊડી જાય છે, એમાં કાંઇ નવાઇ નથી; પણ પોતાના જવાથી ચકલાં ઊડી ગયાં, એ જોઇને તુકારા-

મને તો મોટી નવાઈ લાગી. તેમને વિચાર થયો કે, હજી મારામાં કાંઇક પાપ રહેલું છે. હજી મારી ભક્તિ અધૂરી છે. હજી મારામાં સમદષ્ટિ આવી નથી. જો મારામાં સમદષ્ટિ આવી હોય તો ચકલાંઓ મારાથી બીએ શા માટે? જ્યારે ચકલાંઓ પણ મારો વિશ્વાસ કરી શકતાં નથી, ત્યારે પ્રભુ મારો વિશ્વાસ કેમ કરી શકશે? માટે હવે એ ચકલાંઓનો વિશ્વાસ મેળવ્યા પછીજ અહીંથી ખસવું. એમ ઠરાવ કરીને જે ઠેકાણેથી ચકલાંઓ ઊડી ગયાં,તે ઠેકાણે પોતે 'વિઠ્ઠલ–વિઠ્ઠલ–વિઠ્ઠલ,' કરતા ઊભા રહી ગયા. ત્રણ દિવસ ને ત્રણ રાત અન્નપાણી વિના ત્યાંના ત્યાં ઊભે ઊભેજ 'વિઠ્ઠલ–વિઠ્ઠલ–વિઠ્ઠલ,' કરતે નીકળી ગયા. ચોથે દિવસે પોતાની મેળે ચકલાંઓ આવીને જેમ ઝાડ ઉપર નિર્ભય થઇને બેસે, તેમ તેમના હાથ ઉપર, ખભા ઉપર અને માથા ઉપર, રમૂજ કરતાં આનંદથી બેઠાં. એ પછી તુકારામે અન્ન–પાણી લીધું અને યાત્રા કરવા માટે આગળ ચાલ્યા.

જ્યાંસુધી દુનિયા તરફની ફરજ બજાવવામાં આવી દઢતા ન હોય, આપણાથી કોઇને પણ ઈજા નજ થવી જોઇએ, એવી દઢતા ન હોય અને અંતરમાં એટલી ભલાઇ ન હોય, ત્યાંસુધી આપણી ભક્તિ અધૂરીજ છે; અને એવી અધૂરી ભક્તિથી કાંઈ બેડો પાર થઇ શકે તેમ નથી. માટે પ્રભુને ખાતર જેમ બને તેમ એકબીજાના દોષ નહિ જોવાની ટેવ પાડો, એકબીજાને માફ કરતાં શીખો અને એકબીજાને મદદ કરવાનો ઠરાવ કરો, એટલે દયાળુ પ્રભુ તમારી ભકિત મંજૂર રાખશે.

૨૯૯–આપણી સામગ્રી પ્રભુ ક્યારે અંગીકાર કરશે?

બિહાગરો

તજી મસૂરકી દાલ, કથા સુની, તજી મસૂરકી દાલ;
કામ ન બિસરો ક્રોધ ન બિસરો, ન બિસરો મોહ જંજાલ. કથા૦
અભ્યાગત કોઉ આંગન આવૈ તાકો બતાવત કાલ;
ઘરમેં આયે બડાઇ કરત હૈ, કૈસે દિયો હૈ નિકાલ. કથા૦
લકડી ધોકે ચૌકે મેં ધરત હૈં, ચલત માનોં દેત ફાલ;
સૂર કહૈ ઐસે કપટીકો, કૈસે મિલેંગે ગોપાલ. કથા૦

એક ભગવદ્દી બાઈ હતી. તે પોતાના ઠાકોરજીની સેવામાં બહુ ધ્યાન આપતી અને તેને બહુ લાડ લડાવતી હતી. ઠાકોરજી સારૂ

દરરોજ નવાં નવાં આભૂષણો, નવાં નવાં વાઘાવસ્ત્રો અને નવી નવી જાતની સામગ્રીઓ તે બનાવતી હતી. ઠાકોરજી સારૂ તેને ત્યાં એટલો બધો ઠાઠમાઠ હતો અને તેને ઠાકોરજી ઉપર એટલો બધો પ્રેમ હતો કે, એ જોઇને ઘણા લોકો અજબ થતા હતા, એટલું છતાં પણ એ બાઇ બહુ અભિમાની અને પાજી સ્વભાવની હતી. વાત વાતમાં જેની તેની સાથે લડી પડતી અને ધૂળ જેવી વાતમાં પણ પોતાનો જીવ બાળ્યા કરતી હતી. ઠાકોરજીની માળા બનાવતે બનાવતે પણ પોતે જેની સાથે લડી હોય, તેને કેમ હેરાન કરવું તેના વિચારો કર્યા કરતી હતી. ઠાકોરજીને શણુગાર ધરાવતે ધરાવતે પણ માણસોને ધમકાવતી હતી. આરતી કરતે કરતે પણ બીજાઓની તરફ મોઢું બગાડતી હતી અને ભોગ ધરતે ધરતે પણ બીજાઓની સાથે લડવાના મુદ્દાઓ શોધતી હતી.

આ બનાવનું કારણ એ હતું કે, કુટુંબમાં ચાલતી આવેલી રીત મુજબ બાળપણથી તેનામાં પ્રભુપ્રેમના સંસ્કાર બેસી ગયા હતા, એટલે ઠાકોરજી તરફની ફરજ તે બજાવી શકતી હતી, પણ દુનિયા તરફની ફરજમાં તે બિલકુલ સમજતી નહોતી; કારણ કે શ્રીમંતાઈની–શેઠાણીપણાની મગરૂરી તેના મગજમાં ભરાઈ ગઇ હતી; એટલુંજ નહિ પણ નાનપણથીજ શ્રીમંતાઇને લીધે હુકમ ચલાવવાની ટેવમાં, પોતાનું ધારેલું કરવાની ઇચ્છામાં અને બીજાઓની બહુ દરકાર નહિ કરવાની રીતભાતમાંજ તે ઊછરેલી હતી; એટલે પ્રભુ ઉપરનો પ્રેમ મજબૂત છતાં પણ દુનિયા તરફની ફરજમાં તે બહુ પાછળ રહી ગઈ હતી.

એક વખત તે બાઇને ત્યાં કોઇ વૈષ્ણવ આવી નીકળ્યો. તેણે આ બધી રીતભાત જોઇ લીધી. તેથી તેને લાગ્યું કે, આ બાઈને પ્રભુ ઉપર પ્રેમ છે, પણ દુનિયા તરફની ફરજ તે સમજતી નથી, તેથી તેની ભક્તિ નકામી જશે, માટે તેને કાંઇક સમજાવવી જોઇએ; પણ સુધરેલી ફેશનની વાતોથી તે કાંઈ સમજી શકે તેમ નહોતી, માટે તે વૈષ્ણવે વૈષ્ણવોની જૂની રીતે તેને સમજાવવાનો વિચાર કર્યો. પછી તેણે જરા મલકાતા મુખે એ બાઇને કહ્યું કે,

'આજે તો તમારા ઠાકોરજી મારા સ્વપ્નામાં આવ્યા હતા.' એ સાંભળીને અજાયબીથી તે બાઇ બોલી ઊઠી: 'હેં! મારા ઠાકોરજી! તમારા સ્વપ્નામાં? મારા સ્વપ્નામાં તો કોઈ દિવસ આવતા નથી. ભલા તમારાં ધન્યભાગ્ય! શું કહી ગયા?' વૈષ્ણવે કહ્યું કે, 'મને

ઠાકોરજીએ કહ્યું કે, 'હું ઘણા દહાડાનો ભૂખ્યો છું, બહુ ભૂખ્યો છું; માટે તું મને તારે ઘેર લઇ જા.' મેં સ્વપ્નામાં તેમને કહ્યું કે, 'કૃપાનાથ! તમે ભૂખ્યા છો, એ શું વાત! અહીં તમારે માટે રોજ નવી નવી જાતની સામગ્રી બને છે, રોજ છ છ ભોગ ધરાય છે ને તમે ભૂખ્યા કેમ?' ત્યારે ઠાકોરજીએ કહ્યું કે, 'આ ઘરમાં રોજ કુટુંબકલેશ થાય છે; માટે હું પ્રસાદ આરોગતો નથી. એ બાઈના હાથનો પ્રસાદ મને ખપતો નથી; કારણ કે તે મારાં બાળકો સાથે લડીને પછી મને પ્રસાદ આપવા આવે છે; પણ હું કાંઇ એવો ભોળો નથી, કે એમ છેતરાઈ જાઉં.' ત્યારે મેં કહ્યું કે, 'કૃપાનાથ! લડવાનો તો એ બાઇનો સ્વભાવ છે; પણ આપની ઉપર તેનો પ્રેમ કાંઇ ઓછો નથી.' ત્યારે ઠાકોરજીએ કહ્યું કે, 'એ પ્રેમ શું કામનો? એ પ્રેમ તો ફૂટેલા વાસણમાં પાણી ભરવા જેવો. ઉપરથી પાણી રેડતા જાઓ ને નીચેથી તે પાણી નીકળતું જાય, એવો પ્રેમ શું કામનો? જો મારી ઉપર તેનો ખરો પ્રેમ હોય, તો મારે ખાતર તેણે બીજાઓની સાથે ભલાઈ કરવી જોઇએ અને બીજાઓને માફ કરવું જોઇએ. તું કહે છે કે, એનો લડવાનો સ્વભાવ છે, પણ એવો સ્વભાવ રાખીને કોઇ સ્વર્ગમાં ગયું છે? અને એવો સ્વભાવ રાખીને કોઇ પ્રભુને વહાલું થયું છે? જ્યારે સ્વભાવને આધીન થઈને ભક્તો પણ પડયા રહે, ત્યારે પછી તેમની ભક્તિ શું કામની? હું મોટો કે સ્વભાવ મોટો? વૈષ્ણવોએ મારે ખાતર પોતાના સ્વભાવ બદલવા જોઇએ. એવા ને એવા સ્વભાવ રાખીને કાંઈ મોક્ષધામમાં જવાય નહિ. તું એ બાઇને કહેજે કે, હું તારી લાડકી છોકરીને બારીમાંથી નીચે ફેંકી દઉં ને પછી તને મીઠાઈનો ખૂમચો ભેટ આપવા આવું, તો તે ભેટ તું લેશે કે? ને એ મીઠાઈના ખૂમચાથી છોકરૂં ફેંકી દીધાનો બદલો વળશે કે?' મેં કહ્યું કે, 'કૃપાનાથ! આપની વાણી સત્ય છે, એ બદલો એમ ન વળે.' ત્યારે ઠાકોરજીએ કહ્યું કે, 'દુનિયાનાં બધા માણસો એ મારાં વહાલાં છોકરાં છે. તેઓમાંનાં કોઇની પણ સાથે વેર કરીને, તેઓનાં કાળજાં ફફડાવીને મને પ્રસાદ ધરો, તો હું કેમ કબૂલ રાખીશ? મારાં બાળકોને તમે જે દુઃખ આપો છો, તે તમારા મેવામિસરી સારૂ અને તમારી દૂધની લોટી સારૂ હું કાંઇ ભૂલી જઈશ કે? મને મારાં છોકરાંઓ વહાલાં છે; ખાવું વહાલું નથી. સવારમાં વહેલો ઊઠીને એ બાઇને કહેજે કે, પ્રથમ મારાં છોકરાંઓની સેવા કર અને પછી મારી સેવા કર.' મેં સ્વપ્નામાંજ તેમને કહ્યું કે, 'કૃપાનાથ!

હવેથી એ બાઈ આપની આજ્ઞા પ્રમાણે કરશે, પણ આજે તો આપ કૃપા કરીને આરોગો.' ત્યારે શ્રીઠાકોરજીએ કહ્યું કે, 'નહિ, એમ નહિ બને. મને બહુ ભૂખ લાગી છે; તોપણ હજી એ બાઇના હાથનું મને નહિ ખપે.' ત્યારે મેં કહ્યું કે, 'આપની આજ્ઞા હોય તો કાલે આપને હું ભોગ ધરાવું.' ત્યારે શ્રીઠાકોરજીએ કહ્યું કે, 'આ ઘરમાં મને તારા હાથનું પણ ન ખપે; કારણ કે તું ઘણો પવિત્ર છે; પણ સામગ્રી તો એ કજિયાખોર બાઇના ઘરની છે ને ? માટે એ ન ખપે. તારે ઘેર આવું ત્યાર પછી હું આરોગું.' ત્યારે મેં કહ્યું કે, 'મહારાજ ! આપ પધારો એ મારાં તો ધન્યભાગ્ય, પણ એ બાઇ મારે ઘેર આપને પધારવા કેમ દે ?' ત્યારે શ્રીઠાકોરજીએ કહ્યું કે, 'હું કાંઇ એ બાઈનો બંદિવાન થોડોજ છું ? જો મને રાખવો હોય તો પોતાનો સ્વભાવ સુધારે, નહિ તો હું ચાલ્યો જઇશ. હું ભૂખ્યો તે કેટલોકવખત રહીશ ?' મેં કહ્યું કે, 'કૃપાનાથ ! આપ તો દીનદયાળ છો, અમો પામર વૈષ્ણવો ઉપર એવો ગુસ્સો ન જોઇએ. અમારી ઉપર તો આપની કૃપાજ જોઈએ. કૃપાનાથ ! હવે એ બાઇના ઉપર કાંઈ અનુગ્રહ કરવો જોઈએ. તે આપના ચરણમાં પડેલી છે.' ત્યારે શ્રીઠાકોરજીએ કહ્યું કે, 'એ બાઇને કહેજે કે, જેની જેની સાથે તું લડી છે, તે સર્વની માફી માગ અને તેઓને ઘટતો બદલો આપ. એ લોકો તને માફ કરશે, ત્યારે હું તારા ઘરનો ને તારા હાથનો પ્રસાદ લઇશ. બીજું એ બાઇને એ પણ કહેજે કે, તારા કજિયા પ્રમાણે ને તારા ખટપટિયા સ્વભાવ પ્રમાણે તો ક્યારની તારી ખરાબી થઇ હોત, પણ તારા અંતરમાં પ્રભુપ્રેમ છે એટલે આજ દિવસ સુધી તું ટકી રહી છે; માટે હવે જો નહિ ચેતે તો તારા ઘરમાં કે તારા હૃદયમાં હું રહેવાનો નથી.' એમ કહીને શ્રીઠાકોરજી મહારાજ અંતર્ધાન થઈ ગયા ને મારી આંખ ઊઘડી ગઇ.'

વૈષ્ણવના સ્વપ્નાની આ વાત સાંભળીને થોડી વાર સુધી દિગ્મૂઢ જેવી થઇને તે બાઇ બેસી રહી. પછી ઠાકોરજી પાસે ખોળા પાથરીને બહુ માફી માગીને ખૂબ રોઇ પડી. તેને ખરેખરો પશ્ચાત્તાપ થયો; તેથી પ્રભુએ તેની અરજ સાંભળી, એટલે તેના હૃદયમાં નવું બળ આવ્યું. તેનું જીવન તે દિવસથી બદલાયું. એકદમ તેણે પોતાનો સ્વભાવ બદલ્યો. પ્રસંગોપાત્ત તેણે સૌની માફી માગી; અને તે પછી કોઇનું પણ દિલ ન દુખાય એવી રીતે સૌ

સાથે ભલાઇથી વર્તવા લાગી. એ પછી થોડા દિવસમાં તે બાઇને સ્વપ્નું આવ્યું કે, ઠાકોરજી તેના હાથની સામગ્રી બહુ ખુશીથી આરોગતા હતા.

૩૦૦–દુનિયામાં ભક્ત બહુ થોડા છે, તેથી કાંઈ ભકિતને ખોટી કહેવાય નહિ

કોઈ એક લુચ્ચા માણુસે કાંઈ કારણુસર કોઈ માણુસનું ખૂન કર્યું, તેથી પોલીસે તેને પકડયો અને કોર્ટમાં લઇ ગયા. ત્યાં કેસ ચાલ્યો. પોલીસે ચાર સાક્ષીઓ રજૂ કર્યા. એ સાક્ષીઓએ કહ્યું કે, 'એ માણુસે ખૂન કર્યું તે અમે નજરે જોયું છે.' એ સાક્ષીઓની જુબાની ઉપરથી જજે તે ખૂનીને ફાંસીની શિક્ષા કરી. ત્યારે તે ખૂનીએ પોતાના બચાવમાં કહ્યું કે, 'સાહેબ! તમે મને ગેરવાજબી સજા કરો છો, કારણુ કે મને ખૂન કરતાં જોયાનું તો માત્ર ચાર જણુાઓજ કહે છે, પણુ ખૂન કરતાં મને નથી જોયો એવા તો હજારો માણુસ છે. આ કોર્ટમાં સેંકડો માણુસ અત્યારે હાજર છે. તેને પૂછી જુઓ કે, તેમાંથી કોઇએ પણુ મને ખૂન કરતાં જોયો છે? સાહેબ! એ હજારો માણુસની વાત ખોટી માનીને એ ચાર જણુાની વાત સાચી માનો છો અને તે ઉપરથી મને ફાંસીની શિક્ષા કરો છો, એ ગેરવાજબી છે.' જજે કહ્યું કે 'એ તો તારી બોલવાની લુચ્ચાઇ છે. જેણે તને ખૂન કરતાં જોયો તે ચારજ જણુાનું કહેવું બસ છે. તને ખૂન કરતાં નથી જોયો એવા હજારો લોકોની વાત હું માનતો નથી.'

આવીજ રીતે ભક્તિની બાબતમાં પણુ સમજવાનું છે. દુનિયામાં ભક્તો ભલે થોડા હોય, પણુ તેઓ પોતાના અનુભવની વાત કહે છે, માટે તે માનવી જોઇએ; અને ભક્તિ ન કરે એવાં ભલે દુનિયામાં લાખો માણુસો હોય, તોપણુ તેઓની વાત કાંઇ મનાય નહિ; કારણુ કે જેણે જોયેલું છે, તેનું કહેવું માનવું જોઇએ. જેણે પોતેજ જોયું નથી, તેનું કહેલું શું કામનું છે? જેણે શાસ્ત્રોમાં વિશ્વાસ કર્યો નથી, જેણે સત્સંગની મજાઓ લૂંટી નથી, જેણે હલકા પ્રપંચો છોડ્યા નથી, જેણે હરિજનોની ને દુનિયાની સેવા કરી નથી, જેણે અંતરના સંતોષ મેળવ્યા નથી, જેણે ભક્તિના આનંદો અનુભવ્યા નથી અને જેણે પ્રભુના નામની લહેરો લીધી નથી, તેની વાતો તે કોણુ માને? જેણે આવા ઉત્તમ અનુભવો

નથી લીધા, તે અભાગિયા જીવો ભલેને એક તરફ હજારો હોય અને બીજી તરફ જેણે આવા અલૌકિક લહાવા લીધા છે તે ભાગ્ય-શાળી ભક્ત ભલેને એકજ હોય, તોપણ તે એકનીજ વાત સાચી છે અને તેની સામેના હજારોની વાત ખોટી છે, એમ શું તમોને નથી લાગતું ? માટે ભાઇઓ ! આજથી ઠરાવ કરો કે, ભક્ત બહુ થોડા હોય અને ભક્તિ ન કરે એવા માણસો ઘણાં હોય, તોપણ તેથી કાંઈ ભક્તિ ખોટી કહેવાય નહિ ને ભક્તની મહત્તા કાંઈ ઓછી થઈ જાય નહિ, માટે જેમ બને તેમ ભક્તિમાં લાગુ રહો અને ભક્ત બનવાની ઇચ્છા રાખો.

૩૦૧–દુનિયામાં ઢોંગી ઘણા હોય છે, ભકતો કાંઇ ઘણા હોય નહિ

ગાયોભેંસોનાં ધણ હોય છે, પોઠિયાઓની પોઠો હોય છે, ઘોડાઓની હારો હોય છે, ઊંટોના કાફલા હોય છે, ખચ્ચરોની ટુકડીઓ હોય છે, ગધેડાંની વણઝારો હોય છે અને બકરાં-ઘેટાંનાં ટોળાં હોય છે, પણ ક્યાંય સિંહનાં ટોળાં જોયાં નથી. તેમજ દુનિયામાં ધર્મોની નિંદા કરનારી મંડળીઓ હોય છે, ભક્તોને વગોવનારી સભાઓ હોય છે, અસલી ધર્મોને તોડનારી સમાજો હોય છે, બીજાઓને વટલાવનારા–બીજાઓની જિંદગી રદ કરનારા પરમાર્થીઓ પણ હોય છે, પોતાનાંજ શાસ્ત્રો જૂઠાં પાડનારા ફિરસ્તાઓ પણ હોય છે, પોતાને સારૂ ભીખ મંગાવવા માટે ચેલા મૂંડનારા મહાત્માઓ પણ હોય છે અને પોતાનાંજ મંદિરમાં ધર્મને નામે ગોટાળો ચલાવનારા મહાપુરુષો પણ ઘણાયે હોય છે, પણ ક્યાંય ભક્તોનાં ટોળાં હોતાં નથી; કારણ કે ભક્ત થવું કાંઇ સહેલું નથી.

પોતાના સ્વાર્થનો ભોગ આપવો, એ કાંઇ રમતની વાત નથી. પવન અને વીજળી કરતાં પણ વધારે ચંચળ મનને જીતવું, એ કાંઈ ખાવાનું કામ નથી. દુનિયાદારીના મોજશોખ અને લાલ-ચોને પ્રભુના નામ ઉપર તજી દેવાં, એ કાંઈ સહેલી વાત નથી, ઇશ્વરની અલૌકિક માયાને જીતવી એ કાંઇ નાનીસૂની બાબત નથી, વિશ્વાસની અદશ્ય દોરી ઉપર જિંદગી ગાળવી એ કાંઈ હથેળીમાં ગોળ ચાટવાની વાત નથી અને બગડેલી દુનિયાની વચ્ચે રળીને જિંદગીના છેલ્લા શ્વાસ સુધી સ્વર્ગીય ખ્યાલ તથા દેવતાઇ વિચારો

રાખીને પ્રભુના પ્રેમમાં અને પ્રભુના આનંદમાં મહાલવું, એ કાંઈ જેવી તેવી બાબત નથી. એ તો બહુ મોટા ભાગ્યશાળીઓનાં કામ છે. એ તો દેવતાઓને પણ દુર્લભ છે. ભક્તિ આવી કઠિન છે, આવી અલૌકિક છે, માટેજ ભક્તોની મોટાઈ છે અને તે સારૂજ ભક્તોનાં ટોળાં હોતાં નથી. માટે ભાઇઓ ! જો ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે પવિત્રમાં પવિત્ર જિંદગી ગાળવી હોય, ઉત્તમ મનુષ્યઅવતારની સાર્થકતા કરી લેવી હોય અને મોક્ષનાં સુખ મેળવવાં હોય, તો પ્રભુના પ્યારા ભક્ત થાઓ, પ્યારા ભક્ત થાઓ.

૩૦૨–પોતાના ઘરમાં આગ લાગતાં એક નાનો છોકરો બીજાં છોકરાંઓને તેની મજા દેખાડવા તેડી લાવ્યો, તેમ આપણે પણ આપણી જિંદગીને મોજમજામાં બળી જતી જોઇને રાજી થઇએ છીએ

કોઈ એક માણુસના ઘરમાં આગ લાગી. એ આગ બહુ વધી ગઈ એટલે તે માણુસ દૂર બેસીને બહુ અફસોસ કરવા લાગ્યો અને રોવા લાગ્યો. એ વખતે તેનો નાનો છોકરો દોડતો દોડતો ફળિયામાં ગયો અને પોતાનાં જેવડાં સૌ છોકરાંઓને ભેળાં કરીને કહેવા લાગ્યો કે, ‘ચાલો, ચાલો, મારે ઘેર ચાલો. ત્યાં બહુ મજા છે.’ બીજા છોકરાઓએ પૂછ્યું કે, ‘શું મજા છે ?’ ત્યારે પેલા છોકરાએ કહ્યું કે, ‘અમારા ઘરમાં બહુ મોટી આગ લાગી છે, તે જોવા જેવી છે.’ એ સાંભળી સૌ છોકરાંઓ દોડતાં કૂદતાં ત્યાં આવી પહોંચ્યાં અને અજાયબીથી આગના ભભૂકા ને ધુમાડાના ગોટેગોટા જોવા લાગ્યાં. એ જોઇ પેલા છોકરાને બહુજ રમૂજ પડી, તેથી હસતો હસતો તાળીઓ પાડવા લાગ્યો ને નાચવા લાગ્યો; પણ તેને ખબર નહોતી કે આ મારૂં ઘર બળી જાય છે અને એ નુકસાની મારેજ ભોગવવાની છે.

આવીજ રીતે માયાના મોહમાં, મોજશોખના ભડકામાં, પ્રભુનું નામ લીધા વિના આપણી જિંદગી બળી જાય છે; અને તોપણ પેલા બાળક–અજ્ઞાન છોકરાની પેઠે કીમતી જિંદગીને નકામી ચાલી જતી જોઇને–અરે ભસ્મ થતી જોઇને આપણે ખુશી થઇએ છીએ. આનુંજ નામ મોહ છે; અને એવો મોહ આપણે જગતનું મિથ્યાપણું બરાબર રીતે સમજતા નથી, તેથી-

જ થાય છે. જેમ પેલો ઘરધણી પોતાની કિંમતી મિલકતને બળી જતી જોઇને શોક કરતો હતો, તેમ આપણે પણ આપણી જિંદગી અને આપણા ઉત્તમ જુસ્સાઓનો નાશ થતો જોઇને તથા પ્રભુને ભૂલી જવા માટે દિલગીર થવું જોઈએ અને પશ્ચાત્તાપ કરવો જોઈએ; એટલુંજ નહિ પણ હવેથી એમ ન થાય માટે માયાને મિથ્યા સમજી, જગતને ક્ષણભંગુર સમજી, જિંદગીને પાણીના પરપોટા જેવી સમજી, સંબંધીઓને ધર્મશાળામાં ભેળા થઈ ગયેલા મુસાફરો સમજી અને સુખદુઃખને પ્રારબ્ધકર્મના ભોગ સમજી હરખ–શોકમાં ન પડતાં દીનતાથી પ્રભુનું શરણ ધરી લેવું જોઈએ. એ વિના ક્યાંઈ આરો આવે તેમ નથી, એ વિના ક્યાંઇ શાંતિ નથી, માટે ભાઇઓ ! પ્રભુના શરણમાં જાઓ, પ્રભુના શરણમાં જાઓ.

૩૦૩–કોઇ પણ માણસે એમ ન ધારવું કે હું પાપી નથી

મહાત્મા–સાધુઓએ તથા ઋષિ–મુનિઓએ વારંવાર કહેલું છે કે, અમે પાપી છીએ. અમારાં કર્મો પાપથી ભરેલાં છે અને જ્યાંસુધી આ દુનિયામાં છીએ, ત્યાંસુધી પાપનો સંભવ છે. માટે તેઓ વારે વારે પોતાનાં દરેક કામ વખતે પ્રાર્થના કરતા કે,

सर्वपापहरो हरिः

ખુદ પ્રભુએ પોતે પણ કહેલું છે કે,

सर्वारंभा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः ।

(ગી૦ અ. ૧૮, શ્લો૦ ૪૮.)

અર્થાત્ જેમ અગ્નિની સાથે ધુમાડો રહેલો છે, તેમ સર્વ કર્મોમાં દોષ રહેલો છે.

સૃષ્ટિનો ક્રમજ આવી રીતનો હોવાથી હું પાપી નથી, એમ કોઇએ પણ ન સમજવું જોઇએ. હું પાપી નથીજ, એમ માની લેવાથી પાપથી બચવાની દરકાર રહેતી નથી, તેથી કોઈ વખત પાપમાં ફસાઇ જવાનો ભય રહે છે, એટલુંજ નહિ પણ એમ માનવું તેમાં અભિમાનીપણું રહેલું છે; પણ જેઓ એમ માને છે કે, સર્વ કર્મોમાં પાપનો સંભવજ છે, તેઓ પાપથી બચવાની તજવીજમાં રહે છે અને તેઓમાં દીનતા તથા પ્રભુપ્રેમ આવતો જાય છે. એ તો ખુલ્લુંજ છે કે, બેદરકારી કરતાં તજવીજ લાખોગણી સારી છે; એટલે જેઓ એમ માને કે, અમે પાપી નથી, તેના

કરતાં જેઓ એમ માને કે, પ્રભુ સિવાય સર્વત્ર પાપનો સંભવ છે, તેઓને પાપથી બચવાની વધારે તક છે; કારણ કે તેઓ ચેતેલા છે અને અમારામાં પાપ નથી, એમ માનવાવાળાઓ બેદરકાર છે, એટલે તેઓને વખતે પાપમાં પડી જવાનો સંભવ છે. એને માટે એક જાણવા જેવો દાખલો છે કે,

" બે રાજાઓને લડાઇ થઈ. તેમાં એક રાજા હાર્યો; એટલે તેણે મરી જવાનો ઢોંગ કર્યો. એ પછી તે રાજાનાં માણસોએ જીતેલા રાજા પાસે જઇને કહ્યું કે, 'હવે અમે હાર્યા છીએ ને અમારો રાજા મરી ગયો છે; માટે હવે લડાઈ બંધ કરો અને મહેરબાની કરીને અમારા મૂએલા રાજાના શબને તમારા નગરમાં થઇને શ્મશાનમાં લઈ જવાની રજા આપો.' નવા રાજાએ જાણ્યું કે, એમાં કાંઇ અડચણ નથી. આપણો મોટો દુશ્મન-રાજા હતો તે તો મરી ગયો. હવે શું છે ? એમ ધારી તેણે પોતાના શહેરમાંથી એ શબને લઈ જવાની રજા આપી. એ પછી જ્યારે હારેલા રાજાને શહેરની મધ્યમાં રાજમહેલ પાસે લઇ આવવામાં આવ્યો, ત્યારે તે ઢોંગી રાજા બેઠો થઈ ગયો અને પોતાનાં માણસોને કહ્યું કે, ' જોઇ શું રહ્યા છો ? ચલાવો લડાઈ.' જીતેલો રાજા ગફલતમાં હતો, એટલે હારેલો રાજા પાછો જીતી ગયો."

ભાઇઓ ! આ લડાઇ તે દૈવી ને આસુરી સંપત્તિની છે. આસુરી સંપત્તિ હારી જાય છે, ત્યારે તેનો પાપરૂપી રાજા મરી જવાનો ઢોંગ કરે છે, પણ ખરી રીતે તે મરી જતો નથી, તેથી વખત આવ્યે પાછો ખડો થઈ જાય છે. માટે પાપની તરફ બેદરકારી રાખવી નહિ અને અમારામાં બિલકુલ પાપજ નથી, એમ સમજવું નહિ; પણ આપણે એવા સંજોગોમાં છીએ કે જેથી દરેક વખતે પાપનો સંભવ છે એમ સમજી, દીનતાથી હમેશાં પ્રાર્થના કરતા રહેવું કે,

सर्वपापहरो हरिः ।

૫૬

હૌં હરિ પતિતપાવન સુને, (ટેક)
મેં પતિત તુમ પતિતપાવન, દોઉ બાનક બને. હૌં હરિ૦
વ્યાધ ગણિકા ગજ અજામિલ, સાખ નિગમહી ભને;
ઔર પતિત અનેક તારે, જાત કાપૈ ગને. હૌં હરિ૦
જાન નામ અજાન લીને, જાન યમપુર મને ;
દાસ તુલસી શરણુ આયો, રાખિયે અપને. હૌં હરિ૦

૩૦૪–પ્રભુમાં વિશ્વાસ રાખશો તો પ્રભુ દયા કરશેજ

કોઇ એક માણુસની પાડોશમાંજ એક કૂતરો હતો. તે કાંઇ કારણુને લીધે રાતે ભસતો હતો, તેથી એ માણુસને ઊંઘ આવી નહિ. એ સારૂ તે માણુસે એ કૂતરાને ખૂબ માર મારવાનો પોતાના મનમાં નિશ્ચય કર્યો. પછી તેણે સવારમાં ઊઠી લાકડી લઇને ગુસ્સાથી તે કૂતરા ઉપર છૂટી ફેંકી; પણ તે લાકડી બીજે ઠેકાણે અફળાઇ ગઈ, તેથી કૂતરો સહેજમાં બચી ગયો. એ પછી તે લાકડી પોતાના મોંમાં ઘાલીને કૂતરો પોતાને મારનાર ધણીની પાસે લઈ ગયો અને નીચું માથું કરીને તેના પગ પાસે એ લાકડી મૂકી. કૂતરાનો એ વિવેક જોઇને–કૂતરાની એ લાયકી જોઇને–તેને મારવા ઇચ્છનાર માણુસને દયા આવી ગઈ, તેથી તે એ કૂતરાને મારી શક્યો નહિ. તેને લાગ્યું કે, 'જે લાકડીથી હું આ કૂતરાને મારૂં છું, તેજ લાકડી આ કૂતરો પોતાના મોંમાં ઉઠાવીને મારા પગ પાસે મૂકે છે. એ કૂતરાને હું કેમ મારી શકું? તેના ભસવાથી આખી રાત મને ઊંઘ આવી નહોતી, તેથી એ કૂતરા ઉપર હું બહુ ચિડાયો હતો, પણ તેની આવી લાયકીથી હું મારો ગુસ્સો ભૂલી ગયો, દયાની લાગણીથી મારી આંખમાં પાણી આવી ગયાં અને હું એ કૂતરાને મારવાને બદલે પંપાળવા લાગ્યો.'

ભાઇઓ! આધીનતામાં–દીનતામાં આટલું બધું બળ છે, આટલી બધી ખૂબી છે અને આટલું બધું નિર્ભયપણું છે, એમ તેને ખબર નહોતી. એ તો તે એ કૂતરા પાસેથીજ શીખ્યો. ભાઇઓ! માણુસ અને કૂતરા વચ્ચેની આધીનતામાં પણ જ્યારે આટલી બધી ઉત્તમ લાગણી થાય છે, રાક્ષસપણું બદલાઇ જઈને દૈવીવૃત્તિ થાય છે, ત્યારે પ્રભુ તરફની આધીનતામાં કેટલી બધી દયા હશે અને કેટલું બધું સુખ હશે, એ ખ્યાલ તો કરો!

કૂતરાના ભસવાથી જેમ પેલો માણુસ ગુસ્સે થયો હતો, તેમ આપણા લોભથી, આપણા નિંદાખોર સ્વભાવથી, આપણા દંભથી, આપણા અહંકારથી અને આપણા અયોગ્ય રીતના વિષયભોગનાં પાપથી પ્રભુ આપણી ઉપર ગુસ્સે થાય છે; અને ગુસ્સે થવાથી જેમ પેલા માણુસે કૂતરાને મારવા લાકડી ફેંકી હતી, તેમ પ્રભુ આપણી ઉપર જાત જાતનાં દુઃખો મોકલે છે. લાકડી ફેંક્યાં છતાં પણ કૂતરો જેમ દીનતાથી એ માણુસને આધીન થયો, તેમ જો

દુઃખને વખતે પણ આપણે દીનતાથી ભગવદ્ઇચ્છાને આધીન નહિ થઇએ, તો પછી પ્રભુની દયા આપણી ઉપર કેમ ઊતરી શકશે ? યાદ રાખજો કે, આધીનતાથી દયા મેળવી શકાય છે; સામે થઇને કાંઈ ઇનામ મેળવી શકાતું નથી. માટે જો પ્રભુની દયા જોઇતી હોય અને પ્રભુ પાસેથી મુક્તિનું ઇનામ જોઇતું હોય, તો જેમ બને તેમ શુદ્ધ અંતઃકરણથી પ્રભુના હુકમો પાળો અને જેમ પ્રભુ રાખે તેમ આનંદથી રહો.

કાલિંગડો

દયાળુ જગ સરજનહાર રે, દીનનાં દુઃખ હરનાર રે. (ટેક)
તું કારક પ્રતિપાળક તારક, નિર્મળ નિત્ય ઉદાર;
ક્ષમા કૃપારૂપ નેત્રે નિહાળીને, હીણ અધમીને ઉદ્ધાર રે. દયાળુ૦
ક્ષુદ્ર વિષયના ક્ષણિક સુખ સારૂ, કીધાં છલ કપટો નિર્ધાર;
સ્વાર્થે સંતાપ્યા સાધુ સુશીલ જન, તે અપરાધ નિવાર રે. દયાળુ૦
અંત સમય મને અન્ય ન સૂઝે, પ્રભુ તું વિણ કોણ સુખકાર;
કુટિલ કુછંદીને સુમાર્ગ સુઝાડી, ભવસાગર પાર ઉતાર રે. દયાળુ૦

૩૦૫–પાપ કરવું એ બહુ સહેલું છે; માટે પાપથી બચવાની બહુજ કોશિશ કરો

પાપ કરવું એ બહુ સહેલું છે, માટે પાપથી બચવાની સૌથી વધારે ફિકર રાખવી જોઇએ. પાપ કરવા માટે કાંઇ મોટી મોટી મુશ્કેલીઓ ઉઠાવવી પડે તેમ નથી; તે તો ઘરમાં બેઠે બેઠે, સૂતે સૂતે, ધંધોરોજગાર કરતે કરતે અને બિમારીના બિછાનામાં પડ્યે પડ્યે પણ કરી શકાય છે. માટે ભાઇઓ ! પાપથી બચવાની કોશિશ કરો; કારણ કે પાપ કરવું એ બહુજ સહેલું છે, માટેજ પાપથી બચવું બહુ મુશ્કેલ છે. સૂતે સૂતે પણ વિષયના વિચાર કરી શકાય છે, ધંધોરોજગાર કરતે કરતે પણ બીજાને ખરાબ કરવાના વિચાર કરી શકાય છે, જમતે જમતે પણ અદેખાઇના ખ્યાલો આવી જાય છે, રમતે રમતે પણ મગરૂર થઇ જવાય છે, હરવાફરવા જતાં પણ નજર બગાડી શકાય છે અને મોતની છેલ્લી ઘડી સુધી પણ તૃષ્ણા વધારી શકાય છે. એ બધાં માનસિક પાપો છે. એવાં માનસિક પાપોથી બચવું એજ ઉત્તમતા છે ને એનુંજ નામ ભક્તિ છે. એ પાપથી બચવાનો ઉપાય એજ છે કે, હમેશાં શુભેચ્છા રાખવી; શુભેચ્છા એ ઈશ્વરી જ્ઞાનનું પહેલું

પગથિયું છે; માટે કદી પણ બૂરા વિચારો કે મિથ્યા સંકલ્પો નજ કરવા; પણ દરેક પળે એવીજ ભાવના રાખવી કે,

सर्वेऽत्र सुखिनः सन्तु सर्वे सन्तु निरामयाः।
सर्वे भद्राणि पश्यंतु मा कश्चिद्दुःखमाप्नुयात्॥

અર્થાત્ બધા જીવો સુખી થાઓ. કોઈ પણ જીવને કાંઇ પણ દુઃખ ન રહો. સર્વનું કલ્યાણ થાઓ અને કોઇ પણ ઠેકાણે જરા પણ દુઃખ ન રહો. પ્રાચીન આર્યઋષિઓની પ્રાતઃકાળની પહેલી પ્રાર્થના આજ હતી કે, 'હે પ્રભો! સર્વનું કલ્યાણ કરો.' આવી ભલી ઇચ્છાથીજ પાપથી બચાય છે, માટે જો પ્રભુના રસ્તામાં જવું હોય, તો હમેશાં શુભેચ્છા રાખો, શુભેચ્છા રાખો.

૩૦૬–પાપીઓ કોઇક દિવસ પણ રૂડા થશે, એવી ઇચ્છાથી પ્રભુ તેમને તરતજ શિક્ષા કરતો નથી

ઈશ્વર સર્વશક્તિમાન છે; તે ચાહે તો એક પળમાં સર્વ પાપીઓને મારી નાખે. તેની પાસે જેમ બચાવના તેમ નાશના પણ હજારો રસ્તા છે. અતિ વરસાદથી, દુકાળથી, ધરતીકંપથી, જ્વાળામુખી પર્વતના ફાટવાથી, સમુદ્રથી, વીજળીથી, પવનનાં તોફાનથી, અગ્નિથી, હવા બગડવાથી, મરકીથી, કોલેરાથી અને એવાંજ બીજાં હજારો કારણોથી તે ઘડીકમાં મારી શકે; પણ પ્રભુ દયાળુ છે; માટે પાપીઓને પણ એજ વખત શિક્ષા કરવા ચાહતો નથી, પાપીઓ કોઇક દિવસ પણ રૂડા થશે, એવી ભલી ઇચ્છાથી પ્રભુ તેને બચાવે છે. માત્ર બચાવે છે એટલુંજ નહિ, પણ તે દરમિયાન તેમને સુધરવાની તક આપે છે, પણ અફસોસ છે કે, માણસો પ્રભુની એ દયાનો ઊલટો ઉપયોગ કરી પોતાનાજ પગમાં કુહાડા મારે છે, પોતાનાજ રોટલામાં ધૂળ નાખે છે અને પોતાનેજ બેસવાની ડાળ કાપી નાખે છે. પ્રભુની ઇચ્છા તો એવીજ છે કે, જીવો મારી પાસે આવે અને મારા જેવા બને; પણ આપણેજ એવા અભાગિયા છીએ, કે સમર્થ પ્રભુની દયા સમજતા નથી તથા પ્રભુએ આપેલી કિંમતી તકોનો લાભ લેતા નથી અને તેનો ઊલટો ઉપયોગ કરીએ છીએ; પણ યાદ રાખજો કે, પ્રભુને ત્યાં કાંઇ પોપાબાઇનું રાજ્ય નથી. આટલાં બધાં પાપ વચ્ચે પણ આપણે બચીએ છીએ ને મોજશોખ કરીએ છીએ, તે કાંઇ આપણાં પરાક્રમથી નહિ અને આપણાં છળકપટથી પ્રભુને છેતરીને નહિ, પણ પ્રભુની દયા-

થીજ બચીએ છીએ. એવીજ આશાથી–એવીજ ઇચ્છાથી કે આપણે કોઇક દિવસ પણ રૂડા થઇશું; પણ જો અંત સુધી પણ ભલા નહિજ થઇએ–પવિત્ર નહિજ થઇએ, તો પછી આપણે માટે નરક તો છેજ; એમાં કોઇ જોષીને કે ડોશીને પૂછવા જવું પડે તેમ નથી. જેને જે જોઇએ તે લો; ગમે તો દયા ને ગમે તો શિક્ષા.

૩૦૭–પ્રભુની દયાનો માણસ ઊલટો ઉપયોગ કરે છે

આપણે જાણીએ છીએ કે, પ્રભુ કાળનો પણ કાળ છે. એક પળમાં તે આપણો નાશ કરી શકે તેમ છે. માત્ર આપણોજ નહિ, પણ અનંત બ્રહ્માંડોનો એક પળમાં નાશ કરી દે એવું તેનામાં અદ્ભુત સામર્થ્ય છે; અને માત્ર આપણે તેની દયાથીજ બચીએ છીએ; છતાંએ આપણી મૂર્ખાઇ તો જુઓ કે, આપણે પ્રભુની દયાનો કેવો અવળો ઉપયોગ કરીએ છીએ? પ્રભુ જેને ધન આપે છે, તેઓ અભિમાની બને છે; જેને રૂપ આપે છે, તેઓ વ્યભિચારી થાય છે; જેને વિદ્યા આપે છે, તેઓ વિવાદ કરે છે; જેને જોર આપે છે, તેઓ જુલમ કરે છે; જેને સત્તા આપે છે, તેઓ બીજાઓને દબાવે છે; જેને મોટું કુટુંબ આપે છે, તેઓ વધારે કજિયા કરે છે; જેને જુવાની આપે છે, તેઓ દીવાના બને છે અને જેને લાંબું આયુષ્ય આપે છે, તે વધારે પાપ કરે છે. આવી રીતે પ્રભુની કૃપાનો પાપી લોકો ઊલટો ઉપયોગ કરે છે. જેમ બાવળનું ઝાડ મોટું થતું જાય, તેમ તેમાં કાંટાઓ પણ વધતા જાય છે અને જેમ તેની ડાળો મોટી થતી જાય તેમ કાંટાઓ પણ ઘણા થતા જાય છે, તેવીજ રીતે પાપીઓને જેમ જેમ અનુકૂળતા મળતી જાય છે, તેમ તેમ તેઓ વધારે ને વધારે પાપ કરતાં જાય છે; પણ તેઓ જાણતા નથી કે, પાપ એ કેવી બૂરી ચીજ છે અને તેથી આપણી કેટલી બધી ખરાબી થાય છે! અફ્સોસ, કે આપણા દુશ્મનોની સામે લડવા માટે આપણી ઉપર કૃપા કરીને જે દારૂગોળો આપણને આપવામાં આવેલો છે, તેજ દારૂગોળો આપણે તે આપનાર સામેજ વાપરીએ છીએ.

ભાઇઓ! પ્રભુના માર્ગમાં આડે આવનારા કામ–ક્રોધ–લોભ વગેરે દુશ્મનોને જીતવા માટે પ્રભુએ કૃપા કરીને આપણને વિદ્યા, ધન, બળ, સત્તા, આયુષ્ય વગેરે આપેલાં છે. ઇશ્વરી રસ્તામાં નડતા રાક્ષસોને જીતવા માટે એ દારૂગોળો છે; પણ આપણે

નાલાયકી તો જુઓ ને આપણી નિમકહરામી તો જુઓ, કે જે રાક્ષસોની સામે થવા માટે–જે રાક્ષસોને જીતવા માટે–તેની સામે લડવાની શરતે જે દારૂગોળો આપણુને મળેલો છે, તે રાક્ષસોની સાથેજ આપણે મળી જઇએ છીએ અને તે દારૂગોળો આપનાર પ્રભુની સામેજ તે સાધનોનો આપણે ઉપયોગ કરીએ છીએ !!! આ કરતાં વધારે નીચતા બીજી કેવી હોઇ શકે ? પ્રભુએ કૃપા કરીને આપેલી શક્તિનો પ્રભુની સામે ઉપયોગ કરવો, એનુંજ નામ પાપ છે, એમ ન થાય એ સંભાળજો.

૩૦૮–શિષ્યોના પગ ધૂએ એવી જેનામાં નમ્રતા હોય, તે ગુરુ થવાને લાયક છે

એક ભક્ત મહાત્મા હતો. તેને લોકોએ કહ્યું કે, 'તું અમારો ગુરુ થા. તું ગુરુ થવાને લાયક છે. અમારો તારા ઉપર વિશ્વાસ છે.' ત્યારે તે સાધુ મહાત્માએ કહ્યું કે,' હું ગુરુ થાઉં, તે પહેલાં હું ગુરુપણાને લાયક છું,એવી મારે તમોને ખાતરી આપવી જોઇએ.' ત્યારે લોકોએ કહ્યું કે,'એવી ખાતરીની અમોને જરૂર નથી. અમને તારૂં વચનજ બસ છે.' ત્યારે તે જ્ઞાની ભક્તે કહ્યું કે, એમ ન થાય. ખાતરી કર્યા વિના કોઇને ગુરુ કરવો નહિ.' ત્યારે લોકોએ કહ્યું કે, 'તમે કેવી રીતે અમારી ખાતરી કરાવવા માગો છો?' ત્યારે તે મહાત્માએ કહ્યું કે, ' મને તમારા પગ ધોવા દો. જો હું તમારા પગ ધોઇ શકું તો તમારે મને ગુરુ સમજવો. ' લોકોએ કહ્યું કે, 'મહારાજ ! એવી ઊલટી વાત કેમ બને ? અમો–શિષ્યોએ તમારા પગ ધોવા જોઇએ, પણ શિષ્યોના પગ ગુરુ ધૂએ, એવી અવળી વાત કાંઇ બને નહિ.' ત્યારે તે મહાત્મા ગુરુએ કહ્યું કે,

'ભાઇઓ ! જેનામાં એવી દીનતા હોય કે જે પોતાના શિષ્યોના પણ પગ ધોઇ શકે, તે ગુરુ થવાને લાયક છે. જે પોતાના વૈભવના અભિમાનમાં, જે પોતાના જ્ઞાનના અભિમાનમાં, જે પોતાની ભક્તિની ખુમારીમાં, જે પોતાની પવિત્રતાના આડંબરમાં અને જે પોતાના કુળના અભિમાનમાં રહેતા હોય, તે ગુરુ થવાને લાયક નથી. જેનામાં શુદ્ધ અંતઃકરણની ખરેખરી ને પૂરેપૂરી દીનતા હોય અને ચેલાઓને પોતાની બરોબર બનાવવાની તાકાત હોય, તેજ ગુરુ થવાને લાયક છે. શિષ્યોને રસ્તો બતાવવાને માટે ગુરુ છે, એટલુંજ નહિ પણ શિષ્યોનો બોજો ઊંચકવામાં મદદ કરવા

માટે ગુરુ છે.માત્ર માલમલીદા ઉડાવવા ને મનસ્વી હુકમ ચલાવવા માટેજ ગુરુ નથી. એ સૌ ગુરુઓએ બરાબર સમજવું જોઇએ.'

૩૦૯–બીજાનું ભલું કરતાં, સાથે પોતાનું પણ ભલું થઈ જાય છે

હિમાલય જેવા ઠંડા મુલકમાં એક માણુસ ટાઢથી બહુ હેરાન થઇને રસ્તામાં પડી ગયો હતો. તે રસ્તા ઉપરથી એક બીજો માણુસ જતો હતો, તેને પેલા પડી ગયેલા માણુસે કહ્યું કે, 'મહેરબાની કરીને જરા મારા પગ ઘસ, તો મને ગરમી આવે. હું ટાઢથી બહુ હેરાન થયો છું.' ત્યારે તે બીજા માણુસે કહ્યું કે, 'મને પણુ બહુ ટાઢ વાય છે.મારાં આંગળાં પણુ અકળાઇ ગયાં છે.હું તો તારા પગ ઘસી શકું તેમ નથી.' પેલાએ બહુ આજીજી કરીને તથા બહુ સમજાવીને કહ્યું કે, 'ભાઇ ! તું જો તો ખરો, એમાં મજા છે.' પછી તે માણુસ જેમ તેમ કરીને તેના પગ ઘસવા લાગ્યો. જેમ જેમ તે વધારે ઘસવા લાગ્યો, તેમ તેમ પેલા પડેલા માણુસમાં અને પોતાનામાં બન્નેમાં વધારે વધારે ગરમી આવવા લાગી ને અંતે ટાઢ ઊડી ગઇ, તેથી બન્ને જણુા સાથે ચાલી નીકળ્યા અને ધીરે ધીરે એકબીજાના દોસ્ત બની ગયા.

જતાં જતાં રસ્તામાં તે પગ ઘસનારે પૂછ્યું કે, 'મેં તારા પગ ઘસ્યા એમાં મારી ટાઢ કેમ ઉડી ગઇ ?' ત્યારે પેલા ઠંડીથી પડી ગયેલા માણુસે કહ્યું કે, 'એજ ઇશ્વરની ખૂબી છે કે, બીજાનું ભલું કરતાં સાથે પોતાનું પણુ ભલું થઇ જાય છે; પણુ માણુસો તે બરાબર રીતે સમજતાં નથી, તેથીજ પરમાર્થ કરવામાં પછાત પડે છે. ડાહ્યા માણુસો તો એમજ માને છે કે, પરમાર્થ છે તેજ સ્વાર્થ છે. સ્વાર્થમાં પરમાર્થ બહુ થોડો છે, પણુ પરમાર્થમાં સ્વાર્થ ઘણો છે; માટે કાંઇ નહિ તો આપણુા સ્વાર્થને ખાતર પણુ આપણે પરમાર્થ કરવો જોઇએ.

૩૧૦–પ્રભુ કહે છે કે, આખી દુનિયા તમારે માટે છે માત્ર એક પાપને છોડીને બીજું ગમે તે કરો

આપણે માનીએ છીએ કે, ધર્મ પાળવો એ તો બહુજ કઠિન બાબત છે, ભક્તિ કરવી એ તો માથા સાટેની વાત છે અને નીતિ રાખવી, એ તો લાખો માણુસમાં કોઇકથીજ બની શકે

છે. બધાં માણુસો આપણને એમ કહે છે, ઘણાએ ધર્મગુરુઓ પણ એમજ કહે છે અને આપણું મન પણ તે કબૂલ કરી લે છે, પણ પ્રભુ કહે છે કે, એ તમારી ખોટી સમજ છે. માત્ર એક પાપ છોડીને બીજું કાંઇ પણ કરવાની હું તમને ના પાડતો નથી. તમે વરઘોડામાં જાઓ તેમાં મને વાંધો નથી, તમે નવી નવી જાતનું સારૂં સારૂં ખાઓ તેમાં મને વાંધો નથી, તમે રોજ રોજ દૂધપાકપૂરી કે રસપૂરી ઉડાવો, રોજ રોજ મોહનથાળ ને મેસૂરના ઘાણુ ઉતારો, રોજ રોજ ગરમાગરમ જલેબી ઉડાવો, રોજરોજ મસાલેદાર કઢેલાં ગરમાગરમ દૂધ પીઓ, રોજરોજ ખમણુઢોકળાં ને પત્તરવેલિયાં બનાવો, રોજરોજ રાઈતાં ને તીખી તમતમતી ચટણીઓ બનાવો અને રોજરોજ આઇસક્રીમ તથા નવાં નવાં શરબતો બનાવીને પીઓ,તેમાં મને વાંધો નથી. સુંદર કપડાં પહેરો તે પણ મને ગમે છે. કીમતી દાગીનાઓ વાજબી રીતે વાપરો તેની પણ મને હરકત નથી. તમારાં અત્તરો ને સુગંધી તેલોથી પણ હું કાંઇ અભડાઇ જતો નથી. તમારાં છત્રી, રૂમાલ, ને ચશ્મા પણ મને કાંઈ ખૂંચતા નથી. તમારા મોટા છત્રીપલંગો ને નેટની મચ્છરદાનીઓ પણ ભલે રહી. સુંદર નકશીના કોચો ને નવી નવી જાતની આરામ–ખુરશીઓ પણ ખુશીથી વાપરો. તમે સભાઓ ગજાવો અને મંડળીઓમાં માન પામો, એમાં પણ મને અડચણ નથી. તમે લગ્ન કરો ને સંસારનાં સુખ સારી રીતે ભોગવો, એ જોઇને પણ હું બહુ ખુશી થાઉં છું.તમોને તમારાં બચ્ચાંઓ ઉપર પ્રેમ કરતાં જોઈને મને તમારી ઉપર પ્રેમ આવે છે. તમોને નિર્દોષ રમતગમત કરતા આનંદિત જોઇને હું ખુશી થાઉં છું. તમોને રૂડી રીતે ધંધો ચલાવતા જોઇને મને બહુ આનંદ થાય છે; કારણ કે મારા ઉદ્દેશમાં તમે મદદ કરો છો. તમોને એકડે એક ને કક્કો કેવડો શીખતા જોઇને પણ મને આનંદ થાય છે. એવી આશાથી કે, તમે દુનિયામાં વધારે ઉપયોગી થઈ શકશો ને કોઈક દિવસ પણ મને જાણી શકશો. તમારા આલિશાન બંગલાઓ ભલે રહ્યા, તેથી હું કાંઇ નાખુશ નથી. તમારાં ફૂલનાં કુંડાંઓ ને માનીતાં ઝાડોની સુંદર વાડીઓ આબાદ રહો; હું તેથી ખુશી છું. તમારા હોજ ને ફુવારાઓ, તમારા માનીતા પોપટો, કાકાકૌઆઓ, વાંદરાંઓ, પાણીદાર ઘોડાઓ, નિમકહલાલ કૂતરાઓ અને બીજાં પ્રાણીઓ કે જેને જોઇને તમે ખુશી થાઓ ને

મારો મહિમા જાણો, તેને તમારા શોખને ખાતર ખુશીથી રાખો. તમારાં ફોનોગ્રાફ ને બાઇસિકલથી પણ હું કાંઇ વટલી જતો નથી. તમે ગરમાગરમ ચા કે કાવો પીઓ, તેથી પણ હું કાંઇ તમારા ઉપર ગરમ થઇ જતો નથી. તમારા ભભકાદાર ફોટોગ્રાફ, ખિલિચાનની વીંટીઓ, ઝગમગતાં એરિંગો, ફેશનેબલ લોકેટો, લટકતા ઘડિયાળના છોડાઓ ને રબરટાયરની દોડતી ફૈટનોથી પણ હું કાંઈ દિલગીર થતો નથી. તમારી ઉજાણીઓ ભલે વારંવાર થયા કરે અને તમારા વાજબી મોજશોખની નિર્દોષ વસ્તુઓ ભલે રોજરોજ વધે,તે સાથે મને કાંઇ વાંધો નથી. મને માત્ર એક પાપ સાથેજ વાંધો છે. એક પાપને છોડીને બીજી ગમે તે ચીજનો તમે યોગ્ય રીતે લાભ લો. આખી દુનિયા તમારે માટેજ છે; પણ તેમાં શરત માત્ર એટલીજ છે કે, મને તમારી સાથે રાખીને–મને યાદ કરીને–મને તમારા હૃદયમાં ધારણ કરીને પછી તમે બધું ભોગવો. આખી દુનિયા અને તેના બધા વૈભવો તમારે માટેજ છે. તમારે માત્ર એક પાપ વિના બીજી કોઇ ચીજથી ડરવાનું નથી. માટે ભાઇઓ ! પાપને છોડીને બીજું ગમે તે કરો ને ગમે તેમ કરીને પણ પાપને છોડી દો.

૩૧૧–આવો અવસર કાંઈ ફરી ફરી આવવાનો નથી, માટે ચેતો, ચેતો

ભાઇઓ ! યાદ રાખજો કે, આવો ઉત્તમ અવસર કાંઇ ફરી ફરી આવવાનો નથી. આવી ભગવત્કૃપા કાંઈ વારેવારે મળવાની નથી. આ પુણ્યભૂમિમાં–આ ભરતખંડમાં–આ ઇશ્વિરના કૃપાપાત્ર દેશમાં કાંઇ વારેવારે જન્મ મળવાનો નથી. આવો આપણો પવિત્ર–ઉત્તમ આર્યધર્મ કાંઇ ફરી ફરી મળવાનો નથી. આ જુવાની કાંઇ 'સદાકાળ રહેવાની નથી. એ તો જોતજોતામાં ચાલી જશે. ભક્તિ કરવા માટે પ્રભુના ઐશ્વર્યવાળાં પવિત્ર મંદિરો મળ્યાં છે. આપણી ભૂલો સમજાવનારા ઉત્તમ ઉપદેશકો મળેલા છે. આપણને પ્રભુકૃપાથી આરોગ્યતા મળેલી છે. જોઇએ તેટલો સમય મળે છે. જરૂર જેટલું જ્ઞાન મળેલું છે. ખર્ચવાને કાંઇક પૈસા પણ મળેલા છે. દાન આપવા માટે જોઈએ તેવાં પાત્રો પણ મળે છે અને ભક્તિ કરવા માટે આપણાં અંતરમાંથી કુદરતી પ્રેરણા પણ થાય છે; છતાં પણ આપણે કાંઇ પણ કરતા નથી, એ

શું થોડી ભૂલ છે ? આવાં ઉત્તમ સાધનો ને આવો ઉત્તમ અવસર કાંઇ વારેવારે મળવાનો છે કે ? નહિજ. માટેજ ભક્તજનો પ્રેમ-પૂર્વક ગાય છે કે,

બિહાગ

ભજનકો પરિમાન, ઐસો હરિભજનકો પરિમાન;
નીચ પાવે ઊંચ પદવી, જલ તારે પાષાણ. ઐસો૦
ચલત તારા ને ચલત મંડલ, ચલત શશિ ઔર ભાન;
દાસ ધ્રુવકું અવિચલ પદવી, રામકે દીવાન. ઐસો૦
રાવણ કે દશ શીશ છેદે, કર ગ્રહે સારંગપાણ;
વિભીષણકુ લંકા દીની, ભક્ત અપનો જાન. ઐસો૦
નિગમ જાકી સાખ પૂરે, સુનો સંત સુજાણ;
દાસ તુલસી શરણ આયો, રાખિયે ભગવાન. ઐસો૦

૩૧૨–ભક્તિની સાથે યોગક્ષેમનું ઢાંકણ પણ પ્રભુ આપશેજ

આપણે મીઠાઇ લેવા મીઠાઇની દુકાને જઇએ છીએ, ત્યારે જોઇએ તેટલી મીઠાઈ માગીએ છીએ ને તેની કિંમત આપીએ છીએ; પણ એ મીઠાઇ બાંધવા માટે પાંદડાં, કાગળ, સૂતર, ટોપલી વગેરે જે કાંઈ જોઈએ, તેની કિંમત આપણે પૂછતા નથી ને તે માગતા પણ નથી; તોપણ મીઠાઈવાળો મીઠાઇની સાથેજ તેને સાચવવાનો બધો સામાન પોતાની મેળેજ આપે છે ને તેની કિંમત તેની મીઠાઈની સાથેજ ગણી લે છે. એવીજ રીતે આપણે તો માત્ર ઈશ્વર પાસે ભક્તિજ માગવાની છે. ભક્તિને રાખવાનાં સાધનો તો તે ભક્તિની સાથેજ પોતાની મેળે આપશે. એ માગવાની કાંઈ જરૂર નથી; કારણકે ભક્તનું યોગક્ષેમ કરવાને તે બંધાયલો છે. મીઠાઇવાળો જ્યારે મીઠાઈ પણ ખુલ્લી આપતો નથી, ગાંધી જ્યારે દવાનાં પડીકાં પણ બાંધ્યા વિના આપતો નથી અને વિલાયતી કાપડ આવે તે પણ બારદાન વિના આવતું નથી, ત્યારે પ્રભુ નાગી ભક્તિ કેમ આપશે ? અધેલાના અજમાનું પણ પડીકું બંધાય, ભરુચી ભાજીની પણ ઝૂડીઓ બંધાય, એને સાચવવાની પણ કાળજી રહે અને ચીંથરિયા ચોપડીઓને પણ પૂઠું હોય છે, ત્યારે તમે વિચાર તો કરો કે, પ્રભુ ભક્તિને નાગી કેમ આપશે ? ભક્તિને સાચવવા માટે ભક્તનું રક્ષણ કરવું, એ તો ભક્તિનું બારદાન છે;

એમાં કાંઈ ખાસ માગવા જેવું નથી. માટે ભાઇઓ ! પ્રભુ પાસે નિષ્કામ ભક્તિ માગો, એટલે સૌ સારાં વાનાં એની મેળેજ ચાલ્યાં આવશે. નજીવી નજીવી ચીજોની માગણી નહિ કરો.

૩૧૩–ભક્તિનો જવાબ મળતાં વાર લાગે, ત્યારે જાણવું કે, પ્રભુ કાંઈક આપણું વધારે કલ્યાણ કરવાનો છે

આપણી ભક્તિનો જવાબ દેવામાં પ્રભુ વિલંબ કરે, ત્યારે સમજવું કે, આપણું કલ્યાણ થવાનું છે. આપણે ત્યાં કોઈ ભિખારી ગીત ગાતો ગાતો ભીખ માગવા આવે, ત્યારે જો તેનું ગાયન આપણને સારૂં લાગે તો આપણે તેને ભીખ આપતાં વાર લગાડીએ છીએ અને તેનું ગાયન સાંભળ્યા કરીએ છીએ. એ પછી અંતે તેને ખુશી કરીએ છીએ; પણ જો આપણને તેનું બોલવું સારૂં ન લાગે તો 'માફ કર,' એમ કહી દઇએ છીએ અથવા જલદીથી અધીં દુકાની તેની તરફ ફેંકી દઇએ છીએ. તેમજ પ્રભુને પણ જો આપણને વધારે ન આપવું હોય તો કાંઈ થોડું જલદી આપી દે છે; પણ જો કાંઇ વધારે આપવાની તેની ઇચ્છા હોય તોજ તે વાર લગાડે છે. માટે બહુ પ્રાર્થના છતાં પણ ભકતજનોને જ્યારે જરૂરની ચીજ મળતાં પણ વાર લાગે, ત્યારે જરૂર સમજવું કે, પ્રભુની આપણને કાંઇ વધારે આપવાની ઇચ્છા છે; માટે કદાચ ભક્તિનો જવાબ મળતાં વાર લાગે તો હિંમત હારી ભક્તિ છોડી દેવી નહિ; પણ ઉપર મુજબ સમજી ઉત્સાહપૂર્વક દૃઢતાથી વધારે વધારે પ્રાર્થના તથા ભક્તિ કરવી અને સર્વભાવથી ઈશ્વરમય બનતા જવું, તો ઈશ્વર આપણને છોડી દેશે નહિ. યાદ રાખજો કે ભક્તિનો જવાબ તુરતજ મળી જાય તો તો ટૂંકામાંજ પતી જાય છે; પણ વાર લાગે તો વધારે મળવવાની આશા બંધાયલી છે. માટે વાર લાગવાથી નહિ મળે, એમ ધારી ભકતોએ નિરાશ થવું ન જોઇએ.

૩૧૪–બચ્ચાંના કાલા કાલા બોલની પેઠે પ્રભુને પણ આપણી પ્રાર્થનાઓ વહાલી લાગે છે

તમને નાનાં નાનાં નિર્દોષ બાળકો ઉપર પ્રીતિ છે ? તમે માબાપોનો પોતાનાં વહાલાં બચ્ચાંઓ ઉપરનો પ્રેમ જોયો છે ? કાલું કાલું, તોતડું તોતડું બોલતાં બાળકોનો નવો નવો અવાજ તેનાં

વહાલાં માબાપોને કેવો મીઠો લાગે છે, એની તમને ખબર છે? એના એ શબ્દ તે બાળક પાસે વારે વારે બોલાવીને તેનો બાપ અંતરમાં કેવો ખુશી થાય છે, એનો તોલ તમે કરી શકો છો? બાળકના એ કાલા કાલા અધૂરા અધૂરા બોલની પણ તેના બાપના મનમાં કેટલી મોટી કિંમત છે, એ તમે સમજી શકો છો? અને એ બાળકનું કાલું કાલું બોલવું, બાપના હુકમની બહુ દરકાર રાખ્યા વિના સ્વાભાવિક રીતેજ આડુંઅવળું રમવું અને વખતે વખતે બાપ પાસે જવા માટે તરવરાટ કરવો ને ઉતાવળથી હાથ લાંબા કરી 'મને તેડી લો,' એમ અંતરમાંથી ઇચ્છી, મધુરું મધુરું હાસ્ય કરતે કરતે કૂદકા મારવા, એ દેખાવ તમે જોયો છે? એ દેખાવથી તેના વહાલા બાપને કેવો આનંદ થાય છે અને વારંવાર એવા આનંદનો દેખાવ જોવાને તેનો બાપ કેવો ઇચ્છે છે, એ તમે સમજી શકો છો? જો એ સમજતા હો તો તમને ખબર પડે કે, આપણા-પિતા સમર્થ પ્રભુનાં આપણે બાળક છીએ અને આપણી પ્રાર્થનાઓ તે કાલું કાલું બોલતાં નાનાં બાળકોના શબ્દોના જેવી અપૂર્ણ ને અસ્ફુટ છે; પણ આપણા પરમ દયાળુ પિતા–પ્રભુને તે બહુ વહાલી લાગે છે, અને વહાલી લાગે છે માટેતે આપણીપાસે વારે વારે એનું એ બોલાવવા ઇચ્છે છે, માટે આપણે ફરી ફરી એની એ પ્રાર્થના કરતાં થાકી જવું જોઇએ નહિ; કારણકે આપણી પ્રાર્થનાઓ પ્રભુને બહુ ગમે છે; માટે તે આપણી પાસે વારંવાર બોલાવવા ઇચ્છે છે; એટલે એવી પ્રાર્થનાઓ જેટલી વધારે થાય, તેટલાં આપણાં વધારે ધન્યભાગ્ય છે. માટે કદી પણ પ્રભુની પ્રાર્થના કરતાં કંટાળશો મા. એ તો જેમ વધારે થાય તેમ લાભ છે.

૩૧૫–આપણે હોશિયારીનો કેવો ખોટો ઉપયોગ કરીએ છીએ ?

એક જાણીતા હોશિયાર વકીલ પાસે કોઈએક બહુ અગત્યનો મોટો કેસ આવ્યો. એ કેસની ફી દશ હજાર રૂપિયા ઠરી. થોડા દિવસમાં એ કેસનો ચુકાદો તે વકીલના અસીલની તરફેણમાં થયો, તેથી વકીલને દશ હજાર રૂપિયા ફી મળી. એ પછી બીજે દિવસે તે કેસ જીતનાર માણસ વકીલ પાસે આવ્યો. એ વખતે વકીલ પોતાના ઘરમાં પોતાની સ્ત્રી પાસે બેઠો હતો. તેણે તે આવનાર માણસને કહ્યું કે, 'કાલે તમારો કેસ ખલાસ થયો છે, હવે

શું કામ છે ?' ત્યારે તે માણસે કહ્યું કે, 'તમને આ દશ હજાર રૂપિયા આપવા માટે આવ્યો છું.' એમ કહીને તેણે પોતાના પાકીટમાંથી દશ હજાર રૂપિયાની એક નોટ કાઢી. ત્યારે વકીલે કહ્યું કે, 'મારી ફી તો મને કાલ સાંજેજ મળી ગઈ; તમને તે ખબર નથી ?' પેલા માણસે કહ્યું કે, 'તમને મેં ફી મોકલી આપી છે. એ હું જાણું છું, પણ આ દશ હજાર રૂપિયા તો તમારા ઇનામના છે.' વકીલે કહ્યું: 'એટલું બધું શા ખાતે ?' ત્યારે તે માણસે કહ્યું કે, 'સાહેબ ! અમારો કેસ બિલકુલ જૂઠો હતો. એક પણ વાત સાચી હતી નહિ, પણ તમારી હોશિયારીથીજ તેઓના સાક્ષી ઊડી ગયા, તેથી તેઓના વકીલો દબાઈ ગયા અને જજના મન ઉપર તમારા ભાષણની એવી સારી અસર થઇ ગઇ કે, જેથી અમારા લાભમાં ચુકાદો થઈ ગયો. તમારી હોશિયારીથીજ અમે આ સાવ જૂઠો કેસ જીત્યા છીએ, માટે તમને ઇનામ આપવાની અમારી ફરજ છે.' એમ કહીને તેણે વકીલના હાથમાં દશ હજાર રૂપિયાની નોટ મૂકી. આ વાત સાંભળીને અને દશ હજાર રૂપિયાની નોટ જોઇને મનમાં ખુશી થઇને જરા હસતે હસતે તેણે પોતાની બાયડી સામે એવા ભાવથી જોયું, કે, 'જોઇ મારી હોશિયારી ?' એ જોઇને તે ભલી બાઇએ તેને કહ્યું કે, 'તમારી એટલી બધી હોશિયારી જ્યારે ખોટા કામમાં વાપરો છો, ત્યારે તે જો સાચા કામમાં વાપરતા હો, તો તમે કેટલું બધું કરી શકો, એ વિચારો તો કરો ?'

ભાઇઓ ! આપણે બધા પણ એ હોશિયાર વકીલની પેઠે આપણી હોશિયારીને ખોટે રસ્તેજ વાપરીએ છીએ. આપણી યુક્તિઓ, આપણા પ્રપંચો, આપણી દોડધામ અને આપણા ચાળાચસકાઓ ઘણું કરીને ખોટાં કામોને માટેજ હોય છે ને એથીજ આપણે ઈશ્વરથી વિમુખ થઇએ છીએ. તુલસીદાસ કહે છે કે,

દોહરો

જેસી નીત હરામમેં, તેસી હરમેં હોય;
ચલા જાય વૈકુંઠમેં, પલા ન પકડે કોય.

ભક્તિ કરવા માટે—પ્રભુના વહાલા થવા માટે, માત્ર એટલુંજ કરવાનું છે કે, જે પ્રવાહ ખારા સમુદ્રમાં નકામો ચાલ્યો જાય છે, તેજ પ્રવાહને સુંદર બગીચામાં વાળી દેવો; જે વૃત્તિ જૂઠામાં લાગેલી છે, તેને સત્યમાં લગાડવી; જેવી વ્યવહારમાં પ્રીતિ છે તેવી પ્રભુમાં પ્રીતિ કરવી; એનુંજ નામ ભક્તિ છે ને એમાંજ મોક્ષ છે. સર્વ ચતુરાઈની ચતુરાઇ તે એજ છે.

આપણે જ્યારે જૂઠામાં પણ એટલું બધું કરી શકીએ છીએ, ત્યારે સાચામાં કેટલું બધું કરી શકીશું, એ ખ્યાલ તો કરો? માટે ભાઇઓ! સત્યને પકડો, સત્યને પકડો; એજ તરવાનો રસ્તો છે અને પ્રભુનું નામ એજ સત્ય છે; બીજું સર્વ તો ક્ષણભંગુરજ છે. જૂઠાને પકડવાથી તો બહુ મહેનત પછી કદાચ માત્ર થોડા રૂપિયાનુંજ ઇનામ મળે છે, પણ સત્યને પકડવાથી તો અલૌકિક વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે; જેમકે પાપની માફી, અંતઃકરણની પવિત્રતા, સત્સંગમાં પ્રીતિ અને પરમાર્થવૃત્તિ વગેરે વગેરે. માટે જે વૃત્તિ હરામમાં લાગેલી છે, તેને ઈશ્વર તરફ વાળો. એજ સર્વ તત્ત્વોનું તત્ત્વ છે ને એજ સર્વ ધર્મોનો ધર્મ છે.

પદ

ભાવથી પ્રભુ ભજો, પ્રભુ ભજો (૨)
તમે તરકટ કરવાં તજો રે—ભાવથી૦
હાં રે દયા દિલમાં રાખજો દહાડી રે (૨)
તેથી અતિસુખ પામશો અગાડી રે—ભાવથી૦
હાં રે કોઇ પારકાં સંકટ કાપો રે (૨)
ભાવે ભૂખ્યાંને ભોજન આપો રે—ભાવથી૦
હાં રે જે જે દીસે છે તે છે જવાનું રે (૨)
એમાં કંઇ નથી રહેવાનું રે—ભાવથી૦
હાં રે જ્યારે આવશે વેળા છેલ્લી રે (૨)
પ્રભુ વિના બીજો નથી બેલી રે—ભાવથી૦
હાં રે નથી રહેવાનું દલપતરામે રે (૨)
પ્રભુ ભજે તે શુભ ગતિ પામે રે—ભાવથી૦

૩૧૯–લોકોની પેઠે ગુરુઓએ પણ પોતાના ધંધાની તાલીમ લેવી જોઇએ

જેને વહાણ ચલાવવાનું કામ ન આવડે, તે જો વહાણનો કેપ્ટન બને તો જરૂર વહાણને ડુબાવે છે; જેને વૈદકનું કામ ન આવડે તે જો ઊંટવૈદું કરે, તો જરૂર કોઈ માણસને દુઃખી કરે છે; જેને રસોઇ કરતાં ન આવડે ને રસોઈ કરવા જાય, તે જરૂર રસોઇ બગાડે છે; જેને નામું ન આવડે ને નામું માંડે તે જરૂર નામામાં ગોટાળો કરે છે અને જે લડાઇનું કામ શીખ્યા વિના લડાઈ કરવા જાય, તે જેમ પોતાનાજ હાથપગ કાપે છે, તેમજ જે ગુરુઓનાં હૃદય ભક્તિથી ભીંજાયેલાં નથી, જે ગુરુઓનાં હૃદય શ્રદ્ધાથી તરબોળ થયાં નથી અને જે ગુરુઓની વાણી ઉપદેશ વખતે અ-

મૃતની ધારાની માફક–ગંગાના પ્રવાહની માફક છૂટથી ચાલી શકતી નથી, તેઓ પણ પોતાના શિષ્યોને ખરો લાભ આપી શકતા નથી; માટે જેમ સૌ લોકોને પોતપોતાના ધંધારોજગારની ખાસ તાલીમ લેવી પડે છે, તેમ ગુરુઓએ પણ પોતાના ધર્મનો, જનસ્વભાવનો અને દેશકાળના રીતરિવાજોનો તથા આસપાસના સંજોગોનો ખાસ અભ્યાસ કરવો ઘટે છે. એવી રીતે જમાનાને અનુસરતી ધર્મની કેળવણી લીધા વિના તેઓ ફતેહ મેળવી શકે નહિ; કારણકે પોલમપોલ ચલાવવાનો સમય હવે પલટાતો જાય છે, એ વાત દરેક ગુરુઓએ બરોબર રીતે સમજી રાખવી ઘટે છે. જો એવી રીતે સમજીને ગુરુઓ તરફથી કામ લેવાશે, તો તેઓ પોતાના ધર્મની, દેશની અને પોતાના આત્માની ઉન્નતિ કરી શકશે તથા પોતાના શિષ્યોનું કલ્યાણ કરી શકશે; પણ જો તેઓ પોતેજ પોતાના પવિત્ર ધંધાની કેળવણી નહિ લે, તો પછી લોકો તેને નહિ માને તેમાં નવાઇ શું ? પોતાના ધંધાની પોતાનેજ કિંમત ન હોય, તો પછી બીજાઓ તેની કદર ક્યાંથી કરી શકે ? એમ ન થાય માટે ગુરુઓએ જમાનાને અનુસરતી રીતે પવિત્ર ધર્મની કેળવણી લેવી જોઇએ અને શિષ્યોએ તેઓને એ બાબતની ખાસ સગવડતા કરી આપવી જોઇએ.

પદ

જૂના ધરમ લ્યો જાણી, મારા સંતો, જૂના ધરમ લ્યો જાણી હે જી. (ટેક)
નદીકિનારે કોઇ જન ઊભો, તરસ નહિ સમાણી હે જી;
કાં તો આળસુ અંગ એહનું, સરિતા ખરે સુકાણી—મારા૦
કલ્પતરુ તળે કોઈ જન બેઠો, ક્ષુધા ખૂબ પીડાણી હે જી;
નહિ કલ્પ એ બાવળિયો કે, ભાગ્યરેખ ભેળાણી—મારા૦
સદ્‌ગુરુ સેવે શિષ્ય ન સુધર્યો, વિમળ મળી નહિ વાણી હે જી;
કાં ગુરુજી છે જ્ઞાન વિનાના, કાં પાપી એ પ્રાણી—મારા૦
ભક્તિ કરતાં ભય દુઃખ આવે, ધીરજ નવ ધરાણી હે જી;
કાં સમજણ તો રહી છે છેટે, નહિ નામ નિરવાણી—મારા૦
ચિંતામણિ મળી પણ તોએ, ચિંતા નવ હોલાણી હે જી;
નહિ ચિંતામણિ નકી એ પથરો, વસ્તુ નવ ઓળખાણી—મારા૦
મળ્યું ધન તોએ મોજ ન માણી, કહું કરમની કહાણી હે જી;
કાં તો ભાગ્ય બીજાનું ભળિયું, કાં તો ખોટી કમાણી—મારા૦
અમૃત મળ્યું પણ અમર થયો નહિ, પીવાની જુક્તિ ન જાણી;
કાં તો ઘટમાં ગયું નહિ કે, પીવામાં આવ્યું પાણી—મારા૦
ધર્મ કર્મ ને ભક્તિ જાણે, ભેદવિના ધૂળધાણી હે જી;
કહે ગણપત સમજી લ્યો સંતો, પૂરી પ્રીત પ્રમાણી—મારા૦

૩૧૭–પ્રભુ તો દર પળે મદદ કરવાને તૈયાર છે, પણ આપણા પુરુષાર્થનીજ ખામી છે

એક ત્રણ ચાર વરસનો નાનો છોકરો હતો. તે નીચે રમતો હતો ને તેની મા માળ ઉપર કામકાજમાં રોકાયેલી હતી. એ પછી થોડી વારે મા પાસે જવા સારૂ છોકરો ઉતાવળ કરવા લાગ્યો અને 'મા, મા,' કરીને બૂમો પાડવા લાગ્યો, ત્યારે માએ કહ્યું: 'આવું છું.' છોકરો બહુ ઉતાવળ કરવા લાગ્યો, ત્યારે માએ માળ ઉપરથી કહ્યું કે, 'લે દીકરા ! આ રમકડું;' પણ એ રમકડાની દરકાર નહિ કરતાં 'મા, મા,' કરીને તે છોકરો રોવા લાગ્યો. ત્યારે માએ કહ્યું કે, 'બાપુ ! ધીરો પડ, હમણાં આવું છું હો.' એમ કરતાં જરા વાર થઇ ગઇ, તોપણ મા આવી નહિ; ત્યારે મા પાસે જવા સારૂ ઉતાવળ કરીને છોકરો દાદરનાં પગથિયાં ચડવા લાગ્યો. બે ત્રણ પગથિયાં ચડ્યો, એટલે માને ફિકર થઈ કે, રખેને છોકરો પડી જશે, તેથી તે પોતાનું કામ પડતું મૂકીને ઝટઝટ છોકરાની સામે દાદર ઉપર આવી. છોકરો હજુ તો માંડ બે ત્રણ પગથિયાં ચડ્યો હતો, એટલામાં તો તેની મા આઠ દસ પગથિયાં નીચે ઉતરીને સામી આવી અને પ્રેમથી છોકરાને તેડી લઈ છાતી સાથે દાબી, વહાલો કરી, ચુંબન કરવા લાગી.

આવીજ રીતે તે બાળકની પેઠે આપણે આપણા પિતા–પ્રભુની પાસે જવા ઇચ્છીએ છીએ, પણ તે જ્યાંસુધી માત્ર વાતો કરીનેજ પ્રભુને બોલાવીએ, ત્યાંસુધી કાંઇ પ્રભુ આવે નહિ. નાનો છોકરો જેમ પોતાની શક્તિ નહિ, છતાં પણ દાદરો ચડવાની મહેનત કરવા લાગ્યો, તેમ આપણે પણ આપણા દેશકાળ અને આપણી આજુબાજુના સંજોગો પ્રમાણે પ્રભુને પામવા માટે તજવીજ કરવી જોઇએ. જ્યાંસુધી એમ ન કરીએ, ત્યાંસુધી પ્રભુ વિના આપણે રહી શકતા નથી એમ પ્રભુ માને નહિ; અને જ્યાંસુધી એવી ખાતરી ન થાય, ત્યાંસુધી કાંઈ પ્રભુ આપણી પાસે આવે નહિ; કારણ કે મા જેમ પોતાનાં છોકરાંની રોતી સુરત જોવા ઇચ્છતી નથી, તેમ પ્રભુ પોતાનાં બાળકોને નમાલાં જોવા ઇચ્છતો નથી; તે તો આપણી પાસેથી પુરુષાર્થ માગે છે અને પુરુષાર્થથીજ તે પ્રસન્ન થાય છે. આપણે પ્રભુને ખાતર પુરુષાર્થ કરીએ, એટલે તેની મદદ તેજ ઘડીએ તૈયાર છે. તેની મદદને વાર નથી, માત્ર

આપણા પુરુષાર્થનીજ જરૂર છે; માટે ભાઇઓ! આળસ તજીને પ્રભુના રસ્તામાં આવો. પ્રભુના રસ્તામાં આવવા માટે તમારે તો માત્ર બે ત્રણ પગથિયાંજ ચાલવું પડશે, પણ પ્રભુ એવો દયાળુ છે ને તમારી ઉપર તેનો એટલો બધો પ્રેમ છે કે, તે પોતે તો ઘણુંયે પગથિયાં ઊતરીને ખાસ તમને તેડવા માટે સામો આવશે.

૩૧૮–ભક્ત થયા પછી લોભ રખાય નહિ

એક ગરીબ માણુસની છોકરી હતી. તેનું લગ્ન કોઇ મોટા શાહુકારની સાથે થયું. એ શાહુકાર બહુ ભલો ને ઉદાર હતો અને પોતાની વહુ ઉપરના પ્રેમને લીધે તેને રાજી રાખવા ઇચ્છતો હતો. તેથી તે શાહુકાર દર મહિને પોતાની વહુને હાથખરચી માટે ઘણા પૈસા આપતો હતો; પણ એ શેઠાણી ગરીબ માણુસની છોકરી હોવાથી ને બાળપણથી તેનામાં કરકસરથી રહેવાની ટેવ હોવાથી તે વધારે પૈસા ખરચી શકતી નહોતી. પોતે બાપને ત્યાં હતી, ત્યારે મહિને બે ચાર રૂપિયાના ખરચમાં ચલાવી લેતી હતી, એટલે અહીં પચાસ રૂપિયા ખરચવા એ તો તેને મન બહુ વધારે થઇ પડતું હતું.

એક દિવસ તેના વરે પૂછ્યું કે, 'તું કાંઇ પૈસા કેમ માગતી નથી? હું તને મહિને બસો રૂપિયા ખીસાખરચી સારૂ આપું છું, તે પૂરા થાય છે કે નહિ? તારે મૂંઝાવું નહિ. દર મહિને પાંચ સો રૂપિયા સુધી ખર્ચવાની તને છૂટ છે.' ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું કે, 'મને તો પચાસ રૂપિયા પણ વધારે થઇ પડે છે. તમે મને બસો રૂપિયા આપો છો, પણ બાકીના રૂપિયા તો મારી પાસે પડેલા છે. એટલું બધું ખર્ચ તે હું શેમાં કરૂં? મારા બાપને ત્યાં તો હું મહિને પાંચ રૂપિયામાં ચલાવી લેતી હતી.' ત્યારે તે શેઠે કહ્યું કે, 'તારો બાપ ગરીબ માણુસ હતો, અટલે ત્યાં એમ ચલાવતી એ વાજબી છે, પણ મારે ત્યાં કાંઇ એમ ચાલે નહિ. મને તો પ્રભુએ ઘણુંયે આપેલું છે, માટે તેનો લાભ તારે લેવો જોઇએ. મારી આબરૂ પ્રમાણે જો તું ન ખરચે, તો એ મને ખરાબ લાગે. તારા બાપને ઘેર રહેતી તેમ કાંઇ મારે ઘેર રહેવાય નહિ; કારણ કે તે તો ગરીબ માણુસ હતો ને હું તો મોટો શ્રીમંત છું. મારા જેવા શેઠિયાના ઘરમાં આવીને પણ જો તું એવી ભિખારણ જેવીજ રહે તો પછી તારૂં શેઠાણીપણું કામનું શું? મારી મોટાઇને ખાતર

ઉદાર મન રાખીને હવે તો તારે ખૂબ ખર્ચવું જોઇએ. આ ઉપદેશથી ધીરે ધીરે તે બાઇ વધારે વધારે ધર્મ-દાન કરવા લાગી.

ભાઇઓ ! ભક્તો પોતાનો માલ લૂંટાવે છે, તેનો ભેદ હવે તમે સમજ્યા ? તેઓનું લગ્ન પ્રભુ સાથે થઈ ગયેલું હોય છે, એટલે માથે મોટો ધણી હોવાથી બેફિકરપણે તેઓ માલ ઉડાવી શકે છે, પણ આપણે તેમ કરી શકતા નથી; કારણ કે આપણે ખરા ભક્ત થયા નથી, ત્યાંસુધી ગરીબ માણુસની છોકરી જેવા છીએ, એટલે થોડામાં નિભાવી લઇએ છીએ, પણ ધર્મના રસ્તામાં ગયા છતાં જો ઉદારતા ન રાખીએ અને મોટું મન ન રાખીએ, તો પછી પેલીનું શેઠાણીપણું જેમ કંઇ કામનું ન હતું, તેમ આપણી ભક્તિ પણ શું કામની ? શ્રીમંતને પરણ્યા છતાં પણ જો પોતાની આગલી ગરીબાઇના સ્વભાવને વળગી રહે, તો એ હલકાઇજ કહેવાય અને ઊલટું તે શેઠિયાને ખરાબ લાગે, તેમજ ભક્ત થયા પછી-હરિજન થયા પછી-પ્રભુ સાથે લગની લાગ્યા પછી પણ જો સાંકડું મન રાખીએ ને મૂઠી વાળી રાખીએ, તો એ આપણીજ નાલાયકી છે ને પ્રભુને ખરાબ લગાડનારૂં છે. માટે તમારો જીવ ઘડીકમાં ન ચાલે ને તમે થોડામાં ચલાવી શકતા હો, તોપણ તમારા સમર્થ ધણીની આબરૂ સારૂ ને તેના તરફની તમારી પવિત્ર લાગણી સારૂ તમારાં ભાઇબહેનો સાથે તમારે ઉદારતાથી વર્તવું જોઇએ.

૩૧૯-જે કાલની ફિકર કરે, તે ખરા ભક્તો નથી

એક ચેલો તેના ગુરુની સાથે કોઈ ગૃહસ્થને ત્યાં જમવા ગયો. જમી ઊઠ્યા પછી તે શેઠનો માણુસ મૂઠી ભરીને સોપારીના કટકા લાવ્યો ને તે ચેલાના હાથમાં આપ્યા. ચેલાએ તેમાંથી એક બે કટકા ખાધા અને બાકીના કટકા પોતે ઓઢેલા લૂગડાને છેડે બાંધીને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા.

જતાં જતાં રસ્તામાં ગુરુની નજર ચેલાના કપડાના છેડા ઉપર પડી. તેથી તેણે પૂછ્યું કે, 'બેટા ! આ ગાંઠે શું બાંધેલું છે ?' ચેલાએ કહ્યું કે, 'મહારાજ ! સોપારીના કટકા છે.' ગુરુએ કહ્યું કે, 'એ શા માટે બાંધી રાખ્યા છે ?' ત્યારે એ ચેલાએ કહ્યું કે, 'કાલ સારૂ.' ગુરુએ અજબ થઇને કહ્યું કે, 'અરે ! એટલો બધો અવિશ્વાસ ! જેણે તને આજે દૂધપાકપૂરી આપ્યાં, તે કાલે સોપારી નહિ આપે ? જેણે તને આટલાં બધાં વરસ સુધી જીવાડ્યો, તે

તને આવતી કાલે સોપારીનો કટકો નહિ આપે અને કદી સોપારી ન મળે, તોપણ ભગવદ્દઇચ્છા. એની વળી દરકાર શું ? એવી દરકાર રાખે છે, ત્યારે સાધુ શા માટે થયો ? બેટા ! ઘર છોડતાં તને મુશ્કેલી લાગી નહિ, માબાપ છોડતાં તને દિલગીરી થઈ નહિ, બાયડી તજતાં તને વિચાર ન થયો, નાતજાત ને માન-મરતબો છોડતાં તને ફિકર ન થઈ, ધન-દોલતની અને વિષયોનાં સુખોની તેં પરવા કરી નહિ અને હવે સોપારીના કટકાની દરકાર રાખે છે ! ! ટાઢતાપથી ને તીર્થો કરતાં મુસાફરીના થાકથી તું ડર્યો નહિ અને ભૂખતરસની દરકાર છોડીને તારા આત્માના કલ્યાણ માટે તું ભક્ત થયો, તેમ છતાં પણ ભગવદ્દઆશરાનું બળ છોડીને હજી તું સોપારીના કટકા ગાંઠે બાંધે છે ? શરમ ! શરમ ! આવું સાધુપણું તો લોકોને અને પોતે પોતાના પંડને ઠગવા માટેજ હોઇ શકે. ખરા ભક્તો તો કદી પણ ગઇ કાલનો અફસોસ કરતા નથી કે આવતી કાલની ફિકર કરતા નથી. બેટા ! તું જો તો ખરો કે, હરણો પાસે કયાં તિજોરીઓ છે ? માછલીઓને માટે બી વાવવા કોણ જાય છે ? કાકીડાઓ માટે કયાં ખળાંઓ છે ? દેડકાંઓ કોની નોકરી કરવા જાય છે ? કબૂતરોની વખારો કયાં છે ? અને સાપને માટે ખેતરો કયાં છે ? તેઓને માટે માણસોના જેવી કાંઇ પણ સગવડતા નહિ હોવા છતાં પણ તેઓ ભૂખે મરતાં નથી, ત્યારે માણસો કેટલાં બધાં ઉત્તમ છે ? કેટલાં બધાં બુદ્ધિશાળી છે ? કેટલાં બધાં સાધનોવાળાં છે ? અને કેટલાં બધાં પ્રભુનાં કૃપાપાત્ર છે ? એ વિચાર તો કર. એવાં ઉત્તમ માણસો ને તેમાં પણ પ્રભુના ભક્તો ભૂખે કેમ મરશે ? શું એટલો પણ વિશ્વાસ નથી ?'

ગુરુજીનો આ ઉપદેશ સાંભળી શિષ્યે પોતાની પાસેના સોપારીના કટકા ફેંકી દીધા અને એ કટકા બાંધી લેવાની પોતાની ભૂલ સમજી તેને પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો. ખરા ભક્તો આવા નિઃસ્પૃહી હોય છે ને એવું વિશ્વાસી જીવન ગાળનારા હોય છે. એવા મહાન ભક્તોને માન આપતાં શીખો અને બ્રહ્માર્પણ કર્મો કરી એવા નિઃસ્પૃહી થતાં શીખો તથા ભગવદ્દઆશરાનું બળ રાખતાં શીખો.

ઇન્દ્રવિજય છંદ

જો દિન તેં ગર્ભવાસ તજ્યો નર, આઇકે આહાર કીયો તબહીકો;
ખાત હી ભાત ભયે ઇતને દિન, જાનત નાહી ન ભૂખ્યો કહીકો.
દોરત ધાવત પેટ દિખાવત, તું શઠ કીટ સદા અજહીકો;
સુંદર કયું વિશ્વાસ ન રાખત, સો પ્રભુ વિશ્વ ભરે સબહીકો.

૩૨૦–ખરા ભક્તો ગમે તેવી સ્થિતિમાં પણ આનંદમાંજ રહે છે

અસલના વખતમાં કોઈએક ગામનો રાજા મરી ગયો. તેની પાછળ કોઇ હકદાર વારસ ન હોવાથી પ્રધાનોએ ઠરાવ કર્યો કે, 'શહેરના સર્વ લોકોની એક મોટી સભા ભરવી. તેમાં જે માણસની ઉપર હાથણી કળશ ઢોળે તે રાજા થાય.' સર્વ લોકોએ અસલી રીત મુજબ પોતાની ખુશીથી એ વાત કબૂલ કરી. તે પછી એક મોટા ચોગાનમાં શહેરનાં સર્વ માણસોની સભા થઇ ને તેમાં એક હાથણીને શણગારીને કળશ સહિત છૂટી મૂકી. હાથણીએ ઘણી વાર સુધી ફરતે ફરતે અંતે એક સંન્યાસી ઉપર કળશ ઢોળ્યો, ત્યારે બધા લોકોએ તે સંન્યાસીને કહ્યું કે, 'મહારાજ! હવે તમે અમારા રાજા થયા છો, માટે આ કૌપીન ને ભગવાં વસ્ત્ર કાઢી રાજમુગટ ધારણ કરો અને આ વાંસના દંડને બદલે રાજદંડ ધારણ કરો.' સંન્યાસીએ કહ્યું કે, 'મને રાજ્યની જરૂર નથી. હું રાજ્યને શું કરૂં? હું તો મારા વૈરાગ્યથીજ રાજાઓનો રાજા છું. મને કાંઇ રાજબાજની દરકાર નથી. હું તે એવી ઉપાધિમાં શા માટે પડું?' પ્રધાનોએ કહ્યું કે, 'તમને રાજ્યની જરૂર નથી એ ખરી વાત, પણ પ્રભુએ તમને રાજ્ય આપ્યું, માટે તે તમારે ભોગવવું જોઇએ. હાથણીએ તમારા ઉપર કળશ ઢોળ્યો તે કાંઈ મિથ્યા થાય નહિ. ભાગ્યદેવી તમારા ઉપર પ્રસન્ન થઇ છે, તેને તમે કેમ ઉલટાવી શકશો? હવે કાંઇ તમારૂં ચાલે તેમ નથી. તમારે ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થવુંજ પડશે.' બહુ બહુ ના પાડ્યા છતાં પણ લોકોએ તે સંન્યાસીને પોતાનો રાજા બનાવ્યો.

એ પછી ઘણાં વરસો વીત્યા બાદ બીજો કોઇ રાજા ઓચિંતો એ રાજ્ય ઉપર ચડી આવ્યો. તેણે સંન્યાસી રાજાને પકડી ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મૂક્યો, ત્યારે તે રાજાએ જરા પણ દિલગીર નહિ થતાં સંન્યાસ વખતનાં પોતાનાં અસલી કપડાંનું પોટલું બાંધી રાખ્યું હતું, તે કપડાં 'હરહર મહાદેવ' કહીને પાછાં પહેરી લીધાં અને સૌને 'નમો નારાયણ' કરીને ઈશ્વરી લીલાના ચમત્કાર ઉપર હસતો હસતો જંગલમાં ચાલી નીકળ્યો.

પોતાની ઇચ્છાને ભગવદ્દઇચ્છામાં મિલાવી દેવી અને ભગવદ્દ-ઇચ્છાને આધીન થઈ જવું, તેનુંજ નામ સંન્યાસ છે. એવી વૃત્તિ રાખીને પછી પ્રારબ્ધયોગથી જે સુખદુઃખ આવી મળે, તેને પ્રભુને

યાદ કરતાં કરતાં શાંતિથી ભોગવી લેવાં, એજ ભક્તનું લક્ષણ છે, એજ ભક્તની ખૂબી છે, એજ ભક્તિનું રહસ્ય છે અને એજ ભક્તની ઉત્તમતા છે. પ્રભુએ કહેલું છે કે,

अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म करोति यः ।
स संन्यासी च योगी च न निरग्निर्न चाक्रियः ॥

(ગી૦ અ. ૬, શ્લો૦ ૧.)

અર્થાત્ કર્મનાં ફળની ઇચ્છા રાખ્યા વિના, જરૂર કરવાનાં કરવા–લાયક કામ જે કરે છે, તેજ સંન્યાસી છે ને તેજ ખરા યોગી છે. માત્ર અગ્નિને તજી દીધો હોય તથા વ્યવહારનાં કામકાજ કરવાં છોડી દીધાં હોય, તે કાંઇ ખરા સંન્યાસી કે સાચા યોગી નથી.

ભાઇઓ ! પ્રભુનો આવો ખુલ્લો હુકમ છે; માટે બહારના ડોળડિમાકમાં ને ઉપર ઉપરના ઢોંગસોંગમાંજ પડ્યા નહિ રહેતાં ખરા સંન્યાસી ને ખરા યોગી થવું હોય, તો શુદ્ધ અંતઃકરણથી ભગવદ્દઇચ્છાને આધીન થાઓ; એટલે કે જેમ પ્રભુ રાખે તેમ આનંદથી રહો અને ભોગજોગથી જે કાંઇ સારૂંનરસું આવી મળે, તે પ્રભુનું સ્મરણ કરતે કરતે શાંતિથી સહન કરો.

કવિત

ધૂલ જૈસે ધન જાકે શૂલસો સંસાર સુખ,
ભૂલ જૈસો ભોગ દેખે અંત જૈસી યારી હૈ;
પાપ જૈસી પ્રભુતાઇ શાપ જૈસો સનમાન,
બડાઇ બિચ્છુન જૈસી નાગિનસી નારી હૈ;
અગ્નિ જૈસો ઇન્દ્રલોક વિઘ્ન જૈસો વિધિલોક,
કીરતિ કલંક જૈસી સીદ્ધિ સી ઠગારી હૈ;
વાસના ન કોઇ બાકી ઐસી મતિ સદા જાકી,
સુંદર કહત તાહિ વંદના હમારી હૈ.

સવૈયો

કોઉક નિંદત કોઉક વંદત, કોઉક દેતહિ આઈજુ ભછન,
કોઉક આય લગાવત ચંદન, કોઉક ડારત ધૂરી તતછન;
કોઉ કહૈ યહ મૂરખ દીસત, કોઉ કહૈ યહ આહિ વિચછન,
સુંદર કાહુસું રાગ ન દ્વેષ ન, એ સબ જાનહું સાધુકે લછન.

૩૨૧–મનમાં હલકી ઇચ્છાઓ રાખીને સમાધિ ચડાવો, તોપણ કાંઈ વળવાનું નથી

એક રાજાના દરબારમાં કોઇ ભાંડ રમવા માટે આવ્યો. એ ભાંડ દરેક જાતનો વેષ લેવામાં બહુ હોશિયાર હતો. તેની ઍક્ટિંગ

એવી સરસ હતી કે, લોકો તેથી બહુ અજબ થતા હતા. રાજાને રીઝવીને તેની પાસે મોજ ઉડાવવા માટે એ ભાંડ ઘણી ઘણી જાતના ઢોંગસોંગ કરવા લાગ્યો. કાગડાની, કૂકડાની, વાંદરાની વગેરે જનાવરોની બોલી તે બરાબર રીતે જાણતો હતો. સભામાં તેણે કૂતરાનો અવાજ કાઢ્યો, ત્યારે બહાર કૂતરાંઓ ભસવા લાગ્યાં અને કાગડાનો અવાજ કાઢ્યો, ત્યારે સેંકડો કાગડાઓ ભેળા થઇ ગયા. એ પછી તેણે વાંદરાં ચિડાયાં હોય તેવું મોઢું કરી બતાવ્યું. હબસીના જેવા મોટા હોઠ કરી દેખાડ્યા. વાણિયાનું ફારસ કરી બતાવ્યું. બીબીસાહેબનાં નખરાં કરી દેખાડ્યાં. ભેજાફાટેલ ગરમ મિજાજના લશ્કરી અમલદારના સ્વભાવ તથા ચહેરા આબાદ રીતે બતાવ્યા. કુંભારજાનો જુલમ તથા નઠારા ગુરુઓનાં ફારસ કરી બતાવ્યાં અને છેવટે છતાં સાધનોએ માત્ર જરાક બેદરકારીથીજ રાજાઓ કેવા આંધળા બને છે અને કારભારીઓ કેમ લૂંટી જાય છે, તેનું પણ બહુ રસીલું વર્ણન કરી બતાવ્યું. ભાંડની ચતુરાઇથી રાજા પોતે અને આખી સભા બહુજ ખુશખુશ થઇ ગયાં અને સૌ 'શાબાશ, શાબાશ,' એમ બોલવા લાગ્યા, ત્યારે રાજાએ ભાંડને પૂછ્યું કે,' તને ન આવડે એવો કોઈ વેષ છે?' ત્યારે ભાંડે કહ્યું કે,' મહારાજ! પ્રભુકૃપાથી મને ન આવડે એવો કોઇ વેષ હું જાણતો નથી.' રાજાએ કહ્યું કે, 'જે કહીએ તે વેષ તું લેશે?' ત્યારે ભાંડે કહ્યું કે,'હા મહારાજ! જે કહો તે વેષ લઉં. જો તમારા હુકમ પ્રમાણે વેષ ન લઈ શકું તો હું ભાંડ શાનો?'

એ સાંભળીને 'કારભારીઓ કેમ લૂંટી ખાય છે' એ પ્રસંગથી ગુસ્સે થયેલા કોઇ અમલદારે કહ્યું કે, 'મહારાજ! ભાંડ પોતાની ખોટી બડાઇ કરે છે. કાંઇ બધા વેષ તે લઇ શકાય?' ત્યારે ભાંડે કહ્યું કે,' અહીં કાંઇ ઉધારની વાત નથી. મારી પાસે તો રોકડા ચૂકવવાની વાત છે. તમે કહો તે વેષ જો હું ન લઇ શકું, તો આજથી ભાંડપણું છોડી દઉં.' ત્યારે તે અમલદારે રાજાને કહ્યું કે, 'મહારાજ! એને યોગીનો વેષ લેવાનું કહો, એટલે હમણાંજ એની બડાઇની ખબર પડી જશે.' એ સાંભળી રાજાએ ભાંડને હુકમ કર્યો કે, 'યોગીનો વેષ લાવ ને સમાધિ ચડાવ, તો તું સાચો, નહિ તો એટલો કાચો.' ભાંડે કહ્યું: 'એમાં શું મોટી વાત છે? આપના જેવા રાજામહારાજાઓ પાસેથી મનમાનતી મોજ માણવા માટે એ પણ હું શીખેલો છું હો! સમાધિ લેવી કાંઇ મારાથી અજાણી

નથી; એમ કહીને તેણે યોગીનો વેષ લીધો અને સિદ્ધાસન, પદ્માસન, મયૂરાસન, કુક્કુટાસન, દૃઢાસન, વીરાસન વગેરે ઘણી જાતનાં આસનો તથા ઘણી જાતના પ્રાણાયામ અને ઘણી જાતની મુદ્રાઓ કરી બતાવી. એ પછી તેણે એક કલાકની સમાધિ ચડાવી. સમાધિ જોઇને રાજા તથા બીજા સૌ લોકો બહુજ અજબ થઇ ગયા, તેથી સભામાં છૂટથી ભાંડનાં વખાણ થવા લાગ્યાં અને બધા લોકોનું ધ્યાન તેનીજ તરફ ખેંચાઈ રહ્યું. એમ કરતાં કલાક થઇ ગયો. લોકો જાણે કે, હમણાં સમાધિ ઊતરશે,હમણાં સમાધિ ઊતરશે; પણ સમાધિ ઊતરવાનું કાંઈ પણ ચિહ્ન દેખાયું નહિ ને વખત પસાર થવા લાગ્યો. જેમ જેમ વખત જતો ગયો,તેમ તેમ લોકોની અધીરતા વધતી ગઈ. એમ કરતે કરતે બીજો કલાક ચાલ્યો ગયો, તોપણ સમાધિ ઊતરી નહિ. ત્રીજો કલાક ને ચોથો કલાક થયો, પણ સમાધિ ઊતરી નહિ. અંતે કંટાળી જઇને રાજાએ કચેરી બરખાસ્ત કરી, તોપણ ઘણા લોકો તેનું પરિણામ જાણવા માટે ત્યાંજ રહ્યા. એમ કરતે કરતે રાત પડી, તોપણ સમાધિ ઊતરી નહિ. સવાર થયું, બીજો દિવસ ગયો ને ત્રીજો દિવસ ગયો, તોપણ સમાધિ ઊતરી નહિ. વૈદ્યોએ કહ્યું કે, 'મહારાજ! એ તો સ્વર્ગવાસી થઇ ગયો. હવે કાંઈ એ સમાધિ ઊતરવાની નથી. એ તો મોટી સમાધિમાં ચાલ્યો ગયો. કલાકની સમાધિમાં કદી બે કલાક લાગે, પણ કાંઈ ત્રણ દિવસ થાય? મહારાજ! હવે એની આશા છોડો. હવે તો એને ઠેકાણે પાડવાની તજવીજ કરવી જોઇએ.'

રાજાએ કહ્યું કે, 'ભાંડ બહુ વિચિત્ર શક્તિનો માણસ હતો અને સમાધિ લેતાં તે મરી ગયો છે, માટે તેને બાળી નહિ દેતાં સાધુઓની રીતે દાટવો જોઇએ અને બીજું એ કે, આપણી ઉપર ઇનામનો તેનો હક છે. એ ઇનામના પૈસામાંથી તેની સમાધિ ઉપર દહેરી ચણાવવી, એવી મારી ઇચ્છા છે.' સૌ લોકો રાજાના એ વિચારથી ખુશી થયા. પછી નદીકિનારે એક ચોક બંધાવી તેમાં એ ભાંડના શરીરને મૂક્યું ને તે ઉપર દહેરી ચણાવી.

એ વાતને ઘણાં વરસો થઈ ગયાં ને ધીરે ધીરે એ વાત વિસારે પડી. એ પછી બસો વરસ થઈ ગયા બાદ નદીમાં મોટું પૂર આવ્યું, તેમાં દહેરી પડી ગઇ ને ચોક ઉપર માટી પુરાઇ ગઇ. વખત જતાં એ જમીનમાં ખેતીવાડી થવા લાગી. તે પછી ઘણાં વરસે કાંઇ ખોદકામ કરતાં એ ખેતરમાંથી તે ચોક નીકળી આવ્યો.

લોકો અજબ થયા કે, આ શું ? ગામમાં વાત ફેલાઇ કે, ફલાણાના ખેતરમાં ડટાઇ ગયેલું દેવળ નીકળ્યું છે. ત્યારે કોઇ કોઇ કહેવા લાગ્યા કે, તેમાંથી તો દ્રવ્ય નીકળશે. પૈસા નીકળવાની આશાએ હજારો લોકો ત્યાં ભેળા થઇ ગયા. રાજાનાં માણુસો આવી પહોંચ્યાં. તેઓએ બહુ સંભાળથી ખોદકામ ચલાવ્યું. ચોક તોડતાં તેમાંથી યોગીના વેષમાં સમાધિમાં પડેલા ભાંડનું શરીર મળી આવ્યું. એ જોઇને લોકો બહુ અજબ થયા. કોઇ કહેવા લાગ્યા કે, એ તો મડદું છે; કોઈ કહેવા લાગ્યા કે, એ તો સત્યયુગના યોગી છે; કોઇ કહેવા લાગ્યા કે, આ સિદ્ધ પુરુષ નીકળવાથી આપણા દેશનું કલ્યાણ થશે; કોઈએ કહ્યું કે, એવા મહાત્મા પુરુષની સમાધિ તોડી તેઓને છેડવાથી આપણી ઉપર આફ્ત આવશે; કોઇએ કહ્યું કે, એ તો સાક્ષાત્ શંકરનો અવતાર છે. એવી રીતે સૌ લોકો પોતપોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે જેને જેમ સૂઝ્યું તેમ કલ્પના કરવા લાગ્યા. એટલામાં ત્યાં એક સાધુ આવ્યો. તેને સમાધિ ચડાવવા–ઉતારવાનો કાંઇક અનુભવ હતો. તેણે કહ્યું કે, 'આ તો કોઇ મહાયોગી છે, પણ સમાધિ ચડી ગઇ છે, તે પાછી ઊતરી નથી. મારી પાસે સમાધિ ઉતારવાની ક્રિયા છે.' એમ કહી ત્યાં જઇ તેણે એ સમાધિવાળા શરીરની ચોક્કસ નસો દાબીને તાળવા ઉપર જરાવાર ઘી ઘસ્યું, એટલે આંખ ફેરવી, આળસ મરડીને યોગીરાજ ઝપાટાબંધ બેઠા થઇ ગયા અને ભાંડની રીતે પોતાના હોઠ ફફડાવીને બબ્બે હાથે માનપૂર્વક સલામ કરી પગે લાગતાં કહ્યું કે, 'ઘણી ખમા મહારાજાધિરાજ ભૂપસિંહ બહાદુરને ! મોજ માગું, હજૂર, મોજ માગું, કૃપાનાથ ! આજ તો ભાંડને એવી મોજ આપો કે, દુનિયામાં આપનું નામ અમર થઇ જાય.'

લોકો તો આ વાત સાંભળીને અજબ થઇ ગયા કે, આ શું ? ભાંડ શું ? મોજ શું ? ભૂપસિંહ કોણ ? પગે કોને લાગે છે? આ તે છે શું ? કાંઇ ભૂતબૂત થયું કે ડાગળી ચસકી ગઈ છે ? ! લોકો અજબ થતા આમ વિચાર કરે છે, એટલામાં સમાધિ ઉતારનાર સાધુએ પૂછ્યું કે, 'મહાત્માજી ! આપ કોણ છો ને આપની ઇચ્છા શું છે ? અમે આપની અધૂરી સમાધિ ઉતરાવી એ અપરાધ ક્ષમા કરો.' ત્યારે યોગીએ કહ્યું કે, 'મારૂં નામ કાલુડો ભાંડ. મહારાજા ભૂપસિંહ ક્યાં છે ? મને મોજ મળશે કે નહિ? એ પછી પોતાના ખ્યાલમાંથી છૂટતાં આજુબાજુ જોઇ અજબ થઇને બોલી ઊઠ્યો કે, 'આ શું ? હું ક્યાં છું ? આ હું શું જોઉં છું ?' એ પછી અરસ-

પરસ ખુલાસા થતાં જણાયું કે, અઢીસો વરસ ઉપર તેણે સમાધિ લીધી હતી. એટલા વખતમાં તો એ શહેર પણ બદલાઇ ગયું ને રાજ્ય પણ બદલાઈ ગયું હતું અને તોપણ અઢીસો વરસ સમાધિમાં રહ્યા છતાં પણ ભાંડ તો ભાંડજ રહ્યો હતો અને તેની ઇચ્છા તો મોજ મેળવવાનીજ રહી ગઇ હતી.

આમ થવાનું કારણ એ છે કે, પ્રભુએ આપણા શરીરનું બંધારણ એવા પ્રકારનું બનાવેલું છે કે, તેને જેવી સ્થિતિમાં રાખીએ તેવી સ્થિતિમાં અભ્યાસથી રહી શકે છે. માટી ખાઇને પણ રહી શકાય છે, છાણ ખાઇને પણ રહી શકાય છે, ઘાસ ખાઇને પણ રહી શકાય છે, ઝેર ખાઇને પણ રહી શકાય છે, ઉપવાસ કરીને પણ જીવી શકાય છે અને સમાધિમાં પણ રહી શકાય છે; પણ એવી રીતે રહેવાથી શુદ્ધ અંતઃકરણ વિના અને પ્રભુપ્રેમ વિના કાંઈ ઉદ્ધાર થાય નહિ. માટે ભાઇઓ ! યાદ રાખજો કે, આપણા મનની મલિન ભાવનાઓ સુધાર્યા વિના અને પ્રભુ ઉપરના ખરા પ્રેમ વિના યોગ સાધવાથી ને સમાધિ લેવાથી પણ કાંઈ વળવાનું નથી. ઈશ્વરના સત્ય જ્ઞાન વિના–પ્રભુ ઉપરના પ્રેમ વિના અઢીસો વરસ સુધી સમાધિમાં રહેવા છતાં પણ કાંઇ ફળ ન મળ્યું ને ભાંડ તે ભાંડજ રહ્યો, ત્યારે ઈશ્વરના પ્રેમ અને વિશ્વાસ વિના–ભગવદ્ આવેશ વિના આપણાં સ્વાર્થનાં કર્મોથી મુક્તિ કેમ મેળવી શકાશે, એ વિચાર તો કરો ? માટે ભાઇઓ ! બહારના ડોળદમાકમાંજ નહિ પડયા રહેતાં તમારી ઇચ્છાઓ સુધારો અને તમારા અંતરનો પ્રભુપ્રેમ વધારો, એટલે ભલી ઇચ્છાથી થયેલાં કર્મો તથા પ્રભુપ્રેમથી થયેલાં કર્મોને ભગવદાર્પણ કરવાથી તમે થોડામાંથી પણ ઘણું મેળવી શકશો; માટે જેમ બને તેમ શુભેચ્છા રાખો, જેમ બને તેમ શુભેચ્છા રાખો અને પ્રભુ પ્રેમને પકડી લો, પ્રભુપ્રેમને પકડી લો.

૩૨૨–સાચા સંતનાં લક્ષણ

તા૦ ૩૦–૬–૧૯૦૨ ના રોજ સાંજે છ વાગે મુંબઈમાં ભૂલેશ્વર પાસે પરમહંસ પરમાનંદજી સ્વામીજી મહારાજે પોતાના દવાખાનામાં મેસ્મેરિઝમનો પ્રયોગ કર્યો હતો. તે વખતે સબજેક્ટે સંતનાં લક્ષણ માટે પોતાની ખુશીથી જે વાતો બતાવી તે જાણવા લાયક હોવાથી તેનો સાર આ દાખલામાં આપવામાં આવ્યો છે.*

* આવી રીતની જાણવા જેવી ઘણી વાતો દરરોજના પ્રયોગ

પ્રથમ તેણે ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરતાં કહ્યું કે, 'હે સચ્ચિદાનંદ! તારી જય થાઓ. તું સર્વને શાંતિ આપ. સૌને શરીરની, મનની ને અંતઃકરણની શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ. જેમ સમુદ્ર જળથી ભરેલો હોય છે, તેમ દુનિયા શાંતિથી ભરેલી થાઓ. હે પ્રભુ! તારી પાસે આવવાનો રસ્તો થોડાનેજ મળે છે. જેને એ રસ્તો મળે તેજ સંત અને તેજ મહાત્મા છે. એવા સંતોથીજ દુનિયામાં શાંતિ ફેલાય છે; માટે હે દીનદયાળુ ઈશ્વર! આ દુઃખી હિંદુસ્તાન દેશમાં સાચા સંતો ઉત્પન્ન કર અને એવા સંતોનું વર્ણન કરવાની મને શક્તિ આપ.'

એ પ્રમાણે પ્રથમ પ્રાર્થના કરીને પછી કહ્યું કે, 'લોકો પૂછે છે કે, સારા સંત કયે ઠેકાણે મળે છે? ને તેને કેમ પિછાણવા? સાધુઓ તેને જવાબ દે છે કે, ભાગ્યથી ને પ્રયત્નથી સારા સંતો મળે છે અને તેને અક્કલથી પિછાણવા. પ્રભુની વીજળીનું (એટલે ભગવત્કૃપાનું) જે આકર્ષણ કરી શકે છે, તેને સાચા સંત સમજવા. જે એવા સંતો હોય છે, તેને મારૂંતારૂં હોતું નથી. જેના મનમાં સ્વાર્થ ન હોય અને જેના અંતઃકરણમાં ક્રોધ ન હોય, તેને સંત સમજવા. ગાય દૂધ આપે છે માટે તેને પાણી પિવરાવવું અને વાઘને મારવો એવો ભેદ જેના મનમાં ન હોય, પણ ગાય તથા વાઘની ઉપર પણ જેની સમાનદૃષ્ટિ હોય, તેને સંત સમજવા. જેમ સાગરમાં વરસાદના દિવસોમાં નદીઓનું જળ જાય છે, તે ન જાય તોપણ સાગર ભરેલો રહે છે, ને નદીનાં પાણીની આશા રાખતો નથી; તેમ સંતોનું દિલ ભક્તિથી ઠઠાઠઠ ભરેલું હોય છે. તે પ્રભુ સિવાય બીજી કોઈ પણ ચીજની ઇચ્છા રાખતા નથી. એવા સાગરની માફક પ્રભુપ્રેમથી ભરેલા નિઃસ્પૃહી જનોને સંત સમજવા. ચમાર, બ્રાહ્મણ કે ક્ષત્રી એ ભેદ જેના મનમાં નથી, એવા અભેદવૃત્તિવાળાને સાચા સંત સમજવા. જેને સ્તુતિ ને નિંદા બરાબર છે તે સંત. જેમ માણસો શોભાને માટે દાગીના પહેરે છે તેમ જેના મુખમાં પ્રભુના નામરૂપી અલંકાર છે, તેને ઉત્તમ સંત સમજવા. પવન જેમ બધી દિશાએથી આવે છે અને

વખતે થાય છે. છેલ્લાં ત્રણ વરસમાં થયેલા બારસો પ્રયોગોમાંથી અગત્યની બાબતની મેં ઘણી નોંધો રાખેલી છે, તથા મેસ્મેરીઝમને લગતા મારા જાતિઅનુભવની પણ ઘણી બાબતો જાણવા જેવી છે; પણ એવી જાતનાં પુસ્તકોનો હજુ આપણા લોકોમાં બહુ શોખ ન હોવાથી ઘટતા આશ્રય વિના એ પુસ્તક છપાવવું મુશ્કેલ છે.—લેખક

તેને ઘર નથી, તેમ બધી દુનિયા જેને સરખી છે, તે સંત. અભિમાનમાં 'મેં' અને 'હમ' એ બે પ્રથમ શબ્દ છે. જેના ભાષણમાં 'હું' ન હોય તે સાચો સંત. પોતાના બધી જાતના સ્વાર્થનો જેણે પ્રભુને ખાતર ત્યાગ કર્યો હોય, તેને સાચા સંત સમજવા. સૂરજનો તાપ અને વરસાદ જેમ ગરીબ અને તવંગર સર્વની ઉપર એકસરખો પડે છે, તેમ બધા ઉપર જેની સમાન દૃષ્ટિ હોય તેને સાચા સંત સમજવા. ઝાડમાંથી લોકો લાકડાં કાપી જાય છે તેને, પ્રવાસીને તથા તેને પાણી પાનારને પણ જેમ એક સરખી રીતે ઝાડ છાયા આપે છે, તેમ જેની સર્વ ઉપર સમાનદૃષ્ટિ છે, તે સાચા સંત છે. એવા સંતોનાં ઘણાં ચિહ્ન છે. સંતમાં બુદ્ધિ કરતાં સમાનતાની વધારે જરૂર છે. બુદ્ધિ થોડી હોય તો ફીકર નહિ, પણ સમાનતા જોઇએ. બહુ બુદ્ધિ હોય પણ જો અંતરમાં પ્રભુપ્રેમ ન હોય, તો તે સાચા સંત નથી. ટૂંકામાં સાચા સંત તો એજ છે કે જે પ્રભુનું આકર્ષણ કરી શકે છે.

પદ

ધન્ય ધન્ય એ સંત સુજાણને, જેનું ઊલટી પલટયું આપ;
એવા જન હરિ તણા.
આપ ટળી મળ્યા ભગવાનમાં, જેનો આપમાં હરિનો વ્યાપ—એ૦
જેના શીશમાં શીશ છે શામનું, જેના નેણમાં નાથનાં નેણ—એ૦
જેના મુખમાં મુખ મહારાજનું, જેના વેણમાં વહાલાનાં વેણ—એ૦
જેના કાનમાં કાન શ્રીકૃષ્ણજીના, જેના નાકમાં નાસિકાનાથ—એ૦
જેની જીભ્યામાં જીભ્યા જીવનની, જેના હાથમાં હરિનો હાથ—એ૦
જેના હૃદયમાં હૃદય હરિતણું, જેના પાવમાં હરિનો પાવ—એ૦
જેમ હીરો હીરા વડે વેધીઓ, તેમ થયો તે સહજ સમાવ—એ૦
એમ સંતમાં રહ્યા શ્રીહરિ, માટે સંત તે સુખનું ધામ—એ૦
ધર્મભક્તિ વૈરાગ્ય ને જ્ઞાન જો, તેને રહેવાનું સંત છે ઠામ—એ૦
એવા સંતશિરોમણિ ક્યાં મળે, જેણે દેહબુદ્ધિ કીધી દૂર—એ૦
કહે નિષ્કુલાનંદ એને સંગે, ઊગે અંતરે આનંદ સૂર—એ૦

૩૨૩–જ્યાંસુધી પ્રભુને આપણી ઇચ્છાઓ ન આપીએ, ત્યાંસુધી કાંઇ પણ આપ્યું કહેવાય નહિ

ભાઇઓ! આપણી ઇચ્છાઓમાં આખા જગતનો સમાવેશ થઈ જાય છે; માત્ર જગતનોજ નહિ પણ ત્રણે લોકનો સમાવેશ થઇ જાય છે. તે ઇચ્છાઓને છોડીને એ હજારો ઇચ્છામાંથીજ થોડી લઇને, તેમાંથી પણ એક એક ચીજ આપણે પ્રભુને આપીએ,

તેથી પ્રભુ કેમ રાજી થશે, એ વિચાર તો કરો ! આપણે દાન કરીએ છીએ, પણ માનની ઇચ્છા તો બાકીજ રહી જાય છે. આપણે સેવા કરીએ છીએ, પણ ફમાવાની ઇચ્છા તો બાકીજ રહી જાય છે. આપણે ઠાકોરજીને ભોગ ધરાવીએ છીએ, પણ છોકરાંછૈયાંની ઇચ્છા તો આપણા મનમાં રહીજ જાય છે. આપણે ગુરુનો ઉપદેશ સાંભળીએ છીએ, પણ રબ્બરટાયરની ગાડીમાં બેસી ફરવાના શોખની ઇચ્છા તો બાકીજ રહી જાય છે. આપણે તીર્થો કરીએ છીએ, પણ આપણા વેવાઇ સાથેના કજિયા તો બાકીજ રહી જાય છે. આપણે અગિયારશ વગેરે વ્રતો કરીએ છીએ, પણ કામ-ક્રોધની ઇચ્છાઓ તો અંતરમાં હજુ ભરેલીજ હોય છે. આપણે દર્શન કરીએ છીએ, પણ સરકારના ખિતાબ લેવાની ઇચ્છા હજુ આપણે ક્યાં છોડેલી છે ? આપણે ભાજી-રીંગણાં ને બટાટાનું શાક તથા અડદની દાળની અગડ રાખી શકીએ છીએ, પણ નાટકો ને નાચતમાશા જોવાની ઇચ્છાને રોકી શકતા નથી. ભલી બાઇઓ ઠાકોરજીની સેવા કરી શકે છે, પણ કુટુંબકલેશના ઝઘડાઓની ઇચ્છા ક્યાં ત્યજી શકે છે ? પંડિતો ગીતાજીનો પાઠ કરે છે, પણ એ પાઠ કરવા માટેનીજ મજૂરી લેવાની ઇચ્છા તેઓએ ક્યાં છોડેલી છે ? વૈષ્ણવો મરજાદ લે છે, પણ એ મરજાદના અભિમાનની ઇચ્છાને તેઓ ક્યાં છોડી શકે છે ? બ્રાહ્મણો શિવ-પૂજન કરે છે, પણ એ પૂજનનું ફળ વેચી નાખવાની ઇચ્છા તેઓ-માંથી ક્યાં મરી ગયેલી છે ? ગુરુઓ ઉપદેશ આપે છે, પણ વૈભવ ભોગવવાની ઇચ્છામાંથી તેઓ ક્યાં બચેલા છે ? સાધુઓ ઘરબાર અને બાયડીછોકરાંઓ છોડે છે, પણ રિદ્ધિસિદ્ધિની ને નજીવા ચમત્કારની ઇચ્છાઓ ક્યાં છોડી શકે છે ? અને માણસો ધર્મનાં કાંઇ કાંઇ કામો કરે છે, પણ તેના બદલા તરીકે લૌકિક ફળ અથવા સ્વર્ગ માગવાની ઇચ્છામાંથી તેઓ ક્યાં છૂટેલા છે ?

આવીજ રીતે આપણે સર્વ લોકો પ્રભુને ખાતર કાંઈ કાંઈ કરીએ છીએ તોપણ આપણી બીજી ઘણી ઇચ્છાઓ તો બાકીજ રહે છે અને આપણી પાસે આપણી તરીકે બીજી વસ્તુઓ રાખીને આપણે પ્રભુને પામીએ એમ તો કદી પણ બનવાનું નથી; કારણ-કે પ્રભુનો ઠરાવ છે કે, જ્યારે આપણે પ્રભુને સર્વસ્વ અર્પણ કરી દઇએ ત્યારેજ આપણે પ્રભુના થઇ શકીએ; માટે એવી રીતે સર્વસ્વ અર્પણ કરવાનો સહેલામાં સહેલો ઉપાય એજ છે કે, આપણી ઇચ્છાઓ પ્રભુને સોંપી દેવી અને આપણે તો એમજ સમજી લેવું

કે અમે તો ચિઠ્ઠીના ચાકર છીએ, માટે જેમ પ્રભુ રાખે તેમ આનંદથી રહેવું.

૩૨૪–માણુસની કિંમત સમજવા માટે ત્રણ પૂતળીની વાત

ઉજ્જન નગરીનો ભોજરાજા બહુ વિદ્વાન હતો. ગુણીઓનો કદરદાન હતો અને અતિ દાનેશ્વરી હતો; એટલે તેના વખતમાં વિદ્યા–હુન્નરના ને કારીગરીના બહુ બહુ ચમત્કાર બનતા હતા. કારણકે 'યથા રાજા તથા પ્રજા.' આપણા ઘણા રાજાઓ હાલમાં માંડી વાળેલ પાનિયાં જેવા છે, એટલે આપણે પણ પીળાં પાનાં જેવા બની ગયા છીએ. ખેર, એ વાત સાથે હાલ આપણને કામ નથી; હવે આપણે અસલ વાત ઉપર આવીએ. એ ભોજરાજાના દરબારમાં એક વખત સોનાની ત્રણ પૂતળીઓ વેચાવા આવી. એ ત્રણે પૂતળીઓ એવી સુંદર કારીગરીની હતી કે, આખી સભા તેથી છક થઇ ગઇ. પૂતળીવાળાએ રાજાને કહ્યું કે, 'મહારાજાધિરાજ ! તમારા દરબારમાં બહુ રત્ન પડેલાં છે, માટે મારી આ ત્રણે પૂતળીઓની કિંમત કરાવી આપવાની મહેરબાની કરો. હું ઘણા મુલકોમાં ફર્યો પણ કોઇ તેની ખરેખરી કિંમત બતાવી શક્તું નથી. હવે જો આખી દુનિયામાં વખાણાયેલા તમારા આવા મોટા દરબારમાં પણ મારી પુતળીઓની કિંમત નહિ થાય તો દુનિયા જાણશે કે, રાજાભોજના દરબારમાં પણ ખરા પરીક્ષકો નહોતા.'

આ સાંભળીને એક ઝવેરી બોલી ઊઠયો કે, 'લાવ, લાવ, એ પૂતળીઓ અહીં લાવ. એવું તે એમાં શું છે કે કિંમત ન થાય ?' એમ કહી પોતે હાથમાં લઇ પૂતળીઓને તપાસી અને પાસે બેઠેલા માણસને કહ્યું કે, 'છોકરા ! આની કિંમત કરી આપ.' તે માણસ એ ઝવેરીનો નોકર હતો અને ઝવેરાતના કામમાં બહુજ કાબેલ હતો. તેની કરેલી કિંમતમાં કદી પણ ફેર પડતો નહોતો. એ માણસે તે પૂતળીઓ લઇને તેના સોનાનો ઘસારો જોયો. તો દરેક પૂતળીનું સોનું બરાબર સો ટચનું. એ પછી તે દરેક પૂતળીનું વજન કરી જોયું, તો બરાબર એકસરખું વજન; પા રતીનો પણ ફેર નહિ. એ જોઇને ઝવેરીએ તે પૂતળીવાળાને કહ્યું કે, 'બધી પૂતળીની કિંમત એકસરખી છે.' એ સાંભળીને પૂતળીવાળો જરા હસ્યો. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે, 'ઝવેરી ! તમે ભૂલ્યા છો. એની કિંમત એમ ન થાય. જો તોલ ઉપર ને સારા માઠા સોના

ઉપરજ એ પૂતળીઓની કિંમતનો આધાર હોત તો એ પૂતળીવાળો અહીં સુધી આવત નહિ. એમાં કાંઇ ભેદ હોવો જોઇએ.' રાજાનું આવું બોલવું સાંભળીને સૌ દરબારીઓ, સૌ પંડિતો અને સૌ ઝવેરીઓ વિચારમાં પડયા. એટલામાં એક પંડિત બોલી ઊઠયો કે, 'મહારાજ ! સોનામાં ને વજનમાં ફેર નહિ હોય તો ઘાટમાં કાંઇ ફેરફાર હશે.' પંડિતજીની એ સૂચના ઉપરથી સૌ દરબારીઓ અને કારીગરો પૂતળીઓને લઇને ફરી ફરીથી તપાસવા લાગ્યા; પણ કોઈ પૂતળીના ઘાટમાં જરા પણ ફેર છે, એમ કોઇ પણ કહી શકયું નહિ, તેથી આખી સભા ચૂપ થઇને બેઠી. સભાને ચૂપ જોઇને, કોઇથી એ પૂતળીઓની કિંમત થઇ શકતી નથી, એમ જાણીને રાજાએ કહ્યું કે, 'આટલા બધા પંડિતો અને આટલા બધા ઝવેરીઓ મારા દરબારમાં છે, છતાં પણ તે કોઇથી આ પૂતળીઓની કિંમત ન થાય એ તો શરમભર્યું છે.' એ સાંભળીને કાળિદાસ પંડિત ઊઠયા. તેમણે એક સળી મંગાવી અને તે પૂતળીના કાનમાં નાખી, એટલે તે બીજા કાનમાંથી નીકળી ગઇ. કાળીદાસે કહ્યું કે, 'આ પૂતળીની કિંમત ત્રણ બદામ.' પછી તેણે બીજી પૂતળીના કાનમાં સળી નાખી, એ સળી તે પુતળીના મોંમાંથી બહાર નીકળી, ત્યારે કાળીદાસે કહ્યું કે 'આ પુતળીની કિંમત એક રૂપિયો.' એ પછી ત્રીજી પુતળીના કાનમાં સળી નાખી, તે તેના પેટમાં ઊતરી ગઇ. એ જોઇને કાળીદાસે કહ્યું કે, આ પૂતળીની કિંમત સવાલાખ રૂપિયા !'

રાજાએ પૂતળીવાળાને પૂછયું કે, 'કેમ ! તારી પૂતળીઓની કિંમત વાજબી થઇ છે કે નહિ ?' પૂતળીવાળાએ ખુશી થઇને વિનયપૂર્વક હાથ જોડીને કહ્યું કે, 'હા મહારાજ ! એ કિંમત બરાબર છે.' પૂતળીની અંદરની આવી રચના જોઇને અને તે પારખી લેવાની કાળિદાસ પંડિતની ચતુરાઈ જોઇને સભા બહુ અજાયબ થઇ અને ખુશી થઇ. એ પછી રાજાએ પ્રસન્ન થઇને કહ્યું કે, 'પંડિતજી ! તમે ભારે કરી. મારા દરબારનું તમે પાણી રાખ્યું છે. હવે એ કિંમત તમે કેવી રીતે કરી, એનો ખુલાસો કરો.' કાળિદાસ પંડિતે કહ્યું કે, 'મહારાજ ! જેના એક કાનમાં સળી નાખવાથી બીજા કાનમાંથી નીકળી ગઈ, તે પૂતળીની કિંમત ત્રણ બદામની છે; તેમજ જે માણસ પોતાનાં કલ્યાણની, ધર્મની અને પ્રભુની વાતો સાંભળીને આ કાનેથી આ કાને કાઢી નાખે, એટલે કે તેની દરકાર કરે નહિ અને કાંઇ આચાર વિચાર પાળે નહિ, તેની

કિંમત ત્રણ બદામની છે. જે પૂતળીના કાનમાં સળી નાખવાથી મોઢામાંથી નીકળી તેની કિંમત એક રૂપિયો; તેમજ જે માણુસ જ્ઞાનની ને ભક્તિની રૂડી વાતો સાંભળીને એ સાંભળતી વખત રાજી થાય અને તે પોતાને મોઢે બીજાને કહી બતાવે, પણુ પાછ-ળથી પોતે તેમાંનું કાંઇ કરે નહિ, તેની કિંમત માત્ર એક રૂપિયો છે; અને જે પૂતળીના કાનમાંથી પેટમાં સળી ગઈ, તેની કિંમત સવા લાખ રૂપિયા છે; તેમજ જે માણુસ ધર્મની અને પ્રભુની વાતોને પોતાના હૃદયમાં ધારણુ કરે છે અને તે પ્રમાણે આચાર રાખે છે, એટલે કે ભક્ત થાય છે તેની કિંમત સવાલાખ રૂપિયા છે.'

વાંચનાર ભાઇઓ અને બહેનો ! હવે તમારી મરજી પડે તે કરો. ગમે તો બેધ્યાનપણે મનમાં ગમે તેવા વિચાર કરતાં કરતાં આ દાખલાઓ વાંચીને આ કાનેથી પેલે કાને કાઢી નાખો. ગમે તો '**સ્વર્ગના વિમાન**' ના દાખલાઓ બહુ સારા છે, એમ અરસપરસ વાતો કરીને ચાર દિવસમાં તે ભૂલી જાઓ અને ગમે તો તેનું રહસ્ય હૃદયમાં ધારણુ કરીને–તે પ્રમાણે આચરણુ કરીને દુનિયામાં આનંદથી રહીને, મનને શાંતિમાં રાખીને અને પ્રભુના શરણુમાં રહીને અંતે 'સ્વર્ગનું વિમાન' મેળવો. જેમ તમારી મરજી પડે તેમ કરો. આપણી કિંમત આપણાજ હાથમાં છે. કાળિદાસ પંડિતે રાજા ભોજને કહ્યા પ્રમાણે આપણે ત્રણુ બદામના પણુ બની શકીએ તેમ છીએ અને સવા લાખ રૂપિયાના પણુ થઇ શકીએ તેમ છીએ. કેવા થવું, એ આપણી મરજી ઉપર છે; માટે ભાઇ-ઓ ! અમારી ખાસ વિનંતિ એ છે કે, તરત ને તરત સવાલાખ રૂપિયાની કિંમતના ન બની જવાય તો ફિકર નહિ, પણુ ત્રણુ બદા-મના ન બની જવાય, એટલી તો આપણા પવિત્ર આત્માને ખાતર અને સમર્થમાં સમર્થ ઈશ્વરને ખાતર જરૂર સંભાળ રાખજો.

પદ

વિઠ્ઠલ વિશ્વાધાર, પ્રભુ તું વિઠ્ઠલ વિશ્વાધાર;
આ જગનો સરજનાર, પ્રભુ તું વિઠ્ઠલ વિશ્વાધાર. (ટેક)
બ્રહ્મ ઇન્દ્રાદિક દેવતા, જેને નમે છે આજ;
તે પરમેશ્વર સર્વના, પૂરો મનનાં કાજ. પ્રભુ તું૦
લક્ષ્મીજી પણુ જેહના, ચરણુ સેવે છે નિત;
તે પ્રભુજીના પદવિષે, ચોડી રાખજો ચિત. પ્રભુ તું૦
ગૌતમ, અત્રિ, વસિષ્ઠથી, જેના પદ સેવાય;
એવા દેવ ભજ્યા થકી, પાપ આપણાં જાય. પ્રભુ તું૦

ધ્રુવ પ્રહ્લાદાદિક ભક્તથી, ભજન જેહનું થાય;
પુરુષોત્તમ સેવ્યા થકી, કોટિ યજ્ઞ ફળ થાય. પ્રભુ તું૦

૩૨૫–ખાંચામાં ભરાઈ ગયેલું ગાડાનું પૈડું મોઢાની વાતોથી નહિ પણ ટેકો આપવાથીજ નીકળશે

મુંબઇની હનુમાન ગલીમાંથી એક ખટારો જતો હતો. એટલામાં સામેથી એક દોડતી વિકટોરિયા આવી, તેથી ખટારાવાળાએ બેલને બાજુએ ખેંચ્યા પણ બેલ જરા તોફાની, રસ્તો સાંકડો, ગાડીવાળો કાંઇક બેદરકાર અને સામેથી આવતો વિકટોરિયાવાળો ઉતાવળો, તેથી ખટારો જોઇએ તે કરતાં વધારે દૂર હટી ગયો અને તેનું પૈડું બાજુની ગટરમાં ભરાઈ ગયું. એ પછી ખટારાવાળો ઘણુંએ જોર કરે પણ કાંઇ ગાડું ચાલે નહિ; એટલામાં ત્યાંથી એક વાણિયો નીકળ્યો. તેણે ખટારાવાળાને કહ્યું કે, 'બેલને મારે છે શું ? એમને છોડી નાખ ને પૈડાંને હાથ દે એટલે ગાડું નીકળશે.' ખટારાવાળાએ તેમ કર્યું પણ ગાડું નીકળ્યું નહિ. એ પછી ત્યાં એક પારસી આવ્યો, તેણે ત્યાં ઊભેલા લોકોને કહ્યું કે, 'આ ઘરવાળાને નોટીસ કાંઇ નહિ આપતા ? મ્યુનિસિપાલિટીવાલા બી આંધલા છે ! આ જાહેર રસ્તા ઉપર એવી ખરાબ ગટર કાંય રહેવા દે છે ?'

એટલી પ્રસ્તાવના કરીને પછી તેણે ખટારાવાળાને કહ્યું કે, 'તું પણ મૂરખ જેવો છે. એ બેલથી ગાડું નથી ખેંચાતું તે હાથવતી કેમ નીકળશે ? બેલ જોતરીને ગાડું જમણી બાજુ ફેરવ, એટલે પૈડું નીકળશે !' ખટારાવાળાએ તેમ કર્યું, પણ ફસાઇ ગયેલું પૈડું નીકળ્યું નહિ. એટલામાં ત્યાં સિપાઇદાદા આવ્યા; તેણે આવીને ખટારાવાળાને એક બે લાત ઝાડી કાઢી અને ઊલટો દમ ભરાવ્યો કે, 'કસાલા રસ્તા રોકલેલા હૈ ?' ખટારાવાળાએ કહ્યું કે, 'આ પૈડું ફસાઈ ગયું છે તે નીકળતું નથી.' ત્યારે તે સિપાઇદાદાએ કહ્યું કે, 'તે મધી કાય ? બૈલાલા ધરૂન દોન ચાર ચાબુક લાવ, અતા નિગેલ' ગાડાવાળાએ એ ઉપાય પણ અજમાવી જોયો ! ગરીબ બિચારા બેલને વિના કારણ ખૂબ માર માર્યો, પણ કાંઈ ગાડું ચાલ્યું નહિ. એટલામાં ત્યાં એક ભટજી મહારાજ આવ્યા. તેમણે ગાડાવાળાને કહ્યું કે, 'બેલને માર્યાથી કાંઇ નહિ વળે. જા, બે બે ચાર દોઢિયાં આપીને પાંચ સાત પાટીવાળાઓને બોલાવી લાવ, એટલે હમણાં પૈડું નીકળશે.' ગાડાવાળાએ કહ્યું કે,

'મેં હમણાંજ ખટારો જોડેલો છે. મારી પાસે પૈસા નથી.' આમ વાત ચાલે છે એટલામાં ત્યાં એક તાતિયા સાહેબ આવી લાગ્યા. તેમણે ખટારાવાળાને કહ્યું કે, 'બાજીરાવની પેઠે મનસૂબો શું કરે છે? બેલને ભડકાવ, એટલે તે ખૂબ જોર કરશે તેથી પૈડું નીકળી આવશે.' ખટારાવાળાએ કહ્યું કે, 'મારા બેલ ભૂખ્યા છે, તે ભડકે એમ નથી. જેને રાતબો મળતી હોય તે ભડકે. ભાડૂતી બેલ બિચારા બોજો ઉપાડીને મરી ગયા હોય તે ભડકે ક્યાંથી?' ત્યારે ચિડાઇને રાવ સાહેબે કહ્યું કે, 'એ બધો વાંક સરકારનો છે.' પાસે ઊભેલા કોઈ માણસે પૂછ્યું કે, 'ગાડાનું પૈડું ખાંચામાં ભરાઇ જાય તેમાં સરકારનો શું વાંક?' ત્યારે તાતિયાજીએ કહ્યું કે, 'સરકારનો નહિ તો બીજા કોનો વાંક? આવી સાંકડી ગલી શું કરવા જોઇએ? આવી એબલગામણી ગટર શું કરવા જોઇએ? આવા બાનકોટીને ગાડી હાંકવાના પરવાના શા માટે આપવા જોઇએ? અને બેલને ઘોડાની લાદ ખવરાવી ખવરાવીને આવા મુડદા જેવા બનાવી દે છે, તેની કોઈ ચોકસી રાખતું નથી એ વાંક કોનો? એ બધો વાંક સરકારનો છે!' આમ બડબડતો મોઢું બગાડીને તે ચાલતો થયો; પણ તેથી કાંઇ ગાડું ચાલ્યું નહિ. એ પછી ત્યાંથી એક સાહેબ ઘોડેસવાર થઇને જતો હતો, તેણે ઘણાં માણસોને ભેળાં થયેલાં જોઇને ત્યાં પોતાનો ઘોડો રોક્યો અને પૂછ્યું કે, 'ક્યા હૈ?' ગાડાવાળાએ કહ્યું કે, 'આ ગટરના પથ્થરમાં પૈડું ફસાઈ ગયું છે, તે નીકળતું નથી.' સાહેબે ઘોડા ઉપર બેઠે બેઠે કહ્યું કે, 'ઓ પથ્થરકુ તોડ દો; કાયકું નહિ તોડતે હો?' એમ કહીને તે ચાલતો થયો. લોકો હસવા લાગ્યા કે, 'મારવો ઊંદર ને ખોદવો ડુંગર' તે આનું નામ. જરા પૈડું ખસેડવા સારૂ કહે છે કે, 'પથ્થરકુ તોડ દો.' પણ પથ્થરને તોડવાનાં અહીં હમણાં ઓજારો ક્યાં છે, તેનો કાંઇ વિચાર કરે છે? એટલામાં ત્યાં એક ભાટિયા શેઠની ગાડી આવી, તે શેઠની સાથે બેઠેલા માણસે રસ્તા ઉપરના બીજા કોઇ માણસને પૂછ્યું કે, 'અહીં શું છે?' ત્યારે તે માણસે કહ્યું કે, 'ગાડાનું પડું ગટરમાં ભરાઇ ગયું છે તે નીકળતું નથી.' શેઠે કહ્યું કે, 'આપણે પંચાતીનું શું કામ?' ગાડી ઉપર હાથ ઠોકતે ઠોકતે કહ્યું કે, 'ગાડી ચલાવ, ગાડી ચલાવ, દર્શન થઇ જશે.' સાથેના માણસે કહ્યું કે, 'રસ્તો બંધ છે, ગાડી ચાલે ક્યાંથી?' એ સાંભળીને શેઠ ગાડીમાંથી ઊતર્યો ને ખટારાવાળાને બે ચાર ગાળો ચોપડી

દીધા પછી કહ્યું કે, 'બેલ છોડીને ખટારાને ઊભો કરી મૂક પછી જોઇએ ત્યારે પૈડું કાઢજે. અમારી ગાડીને તો જવા દે.' ખટારાવાળાએ કહ્યું કે, પછવાડે એટલો નડે છે, તેથી ખટારો ઊભો થાય તેમ નથી.' એ સાંભળીને તે શેઠ ચિડાઈ ગયો ને પોતાની ગાડી ફેરવી બીજે રસ્તેથી ચાલ્યો ગયો.

એક તો ગલી સાંકડી ને તેમાં વળી ખટારો આડો પડી ગયાથી બેઉ બાજુનો રસ્તો રોકાઇ ગયો હતો, તેથી ત્યાં આઠ દશ મિનિટમાં પચાસ સો માણસો ભેળાં થઇ ગયાં હતાં. તેઓ સો દૂર ઊભાં ઊભાં જુદી જુદી યુક્તિઓ બતાવતાં હતાં, પણ તે અટકી બેઠેલું ગાડું એકેય વાતથી ચાલતું નહોતું. એટલામાં ત્યાં બે નવઘણી (મજૂરો) આવ્યા. તેઓએ જોઇ લીધું કે, વાતમાં કાંઇ માલ નથી; જરાક ટેકાની જરૂર છે. એમ વિચારીને ગાડાવાળાને કહ્યું કે, 'વિચાર શું કરે છે ? બળદને હાંક, અમે પૈડું ઉપાડીએ છીએ.' એમ કહી ગાડા પાસે જઇ એક જણાએ પૈડાંને જોર આપ્યું અને બીજાએ ગાડાને પોતાની કેડનો ટેકો આપ્યો, એટલે તરત ગાડું ચાલતું થયું.

ભાઇઓ ! જોયું કે, ખૂંચી બેઠેલાં ગાડાં આવી રીતે જરાક ટેકો આપી દેવાથી ચાલ્યાં જાય છે; પણ દૂર ઊભા રહીને વાતો કર્યા કરવાથી કાંઇ વળતું નથી. પેલા વાણિયાની પેઠે ખોટી દયા બતાવવાથી કાંઇ અટકી બેઠેલાં ગાડાં ચાલે નહિ. પેલા પારસીની પેઠે કાયદાની મદદ લેવા દોડવાથી, અમલદારોનો વાંક કાઢવાથી કે ડાબી જમણી કોર મરડવાથી પણ કાંઈ અટકી બેઠેલાં ગાડાં ચાલે નહિ. તાતિયા સાહેબના કહેવા પ્રમાણે કાંઇ બધાય બેલ ભડકે નહિ અને વાતવાતમાં સરકારનો વાંક કાઢવાથી પણ કાંઈ ગાડું ચાલે નહિ. સિપાઇદાદાના ઠોંસાથી કે માર્શલ્લાથી પણ કાંઇ ખૂંચી બેઠેલાં ગાડાં ચાલે નહિ. ખિસ્સામાંથી દોઢિયાં કાઢ્યા વિના ભટજી મહારાજની પેઠે દોઢિયાં અપાવવાની વાતો કરવાથી પણ કાંઇ ફસાઇ ગયેલાં ગાડાં ચાલે નહિ. પેલા શેઠિયાની પેઠે ગાળો દેવાથી કે ગાડું ઉલાળી નાખવાની સલાહ આપવાથી પણ કાંઇ અટકી બેઠેલાં ગાડાં ચાલે નહિ અને પેલા અંગ્રેજની પેઠે ઘોડા ઉપર બેઠે બેઠે કહેવું કે, 'પથ્થર તોડ દો' પણ એ પથ્થર કાંઇ એમ તૂટે નહિ ને અટકી બેઠેલાં ગાડાં કાંઈ એમ વાતો કરવાથી ચાલે નહિ. એવાં અટકી બેઠેલાં ગાડાં ચલાવવાને માટે તો પોતાના ખભાનો અને પોતાની કેડનો મજબૂત ટેકો આપે એવા નવઘણીઓ જોઇએ છે.

ભાઇઓ ! અમારી પેઠે આવી વાતો કરવાવાળા તો તમોને ઘણાએ મળે છે ને ઘણાએ મળશે; પણ એથી કાંઇ શુક્કરવાર વળે નહિ; કારણકે અનુભવીઓ કહે છે કે, આપણા ડૂબતા જતા દેશને, આપણાં દુ:ખી થતાં ભાઇબહેનોને અને અશ્રદ્ધાના વમળમાં પડેલા આપણા પવિત્ર ધર્મને માત્ર વાતો કરનાર નહિ, પણ ટેકો આપનાર માણસો જોઇએ છે. સેંકડો ભૂલો બતાવવાથી અને હજારો વાતો કરવાથી જે કામ થતું નથી તે કામ જરાક ટેકો આપવાથી સહેજમાં થઇ જાય છે; માટે ભાઇઓ અને બહેનો ! આપણા ગરીબડા દેશને ખાતર, આપણાં દુખિયાર ભાઇબહેનોને ખાતર, આપણા પવિત્ર સનાતન ધર્મને ખાતર, આપણા આત્માની ઉન્નતિને ખાતર અને સમર્થ પ્રભુને ખાતર એકબીજાને મદદ કરો. એમાંજ કલ્યાણ છે, એજ સૌથી સાચો ધર્મ છે અને પ્રભુને નામે એકબીજાંને અરસપરસ મદદ કરવી એજ પ્રભુને સૌથી વહાલું કામ છે. માટે દયાળુ પ્રભુએ આપેલા આપણા સનાતનધર્મને ખાતર અને મહાન પ્રભુને ખાતર જેમ બને તેમ અરસપરસ મદદ કરવાનો ઠરાવ કરો અને આપણા એ ઠરાવમાં બળ આપવા માટે વારંવાર સચ્ચિદાનંદની જય બોલાવો, સચ્ચિદાનંદની જય બોલાવો, સચ્ચિદાનંદની જય બોલાવો અને જગતનો ધણી જે આપણા સૌનો સરજનહાર પિતા છે, તેને દીનતાપૂર્વક આપણા પોતાના તથા સૌના કલ્યાણ માટે હાથ જોડી કહો કે:–

પદ

સૌનું કરો કલ્યાણ દયાળુ પ્રભુ! સૌનું કરો કલ્યાણ. (ટેક)
નરનારી પશુ પક્ષીની સાથે, જીવ જંતુનું તમામ—દયાળુ૦
જગનાં વાસીઓ શાં સુખ ભોગવે, આનંદે રહી આઠો જામ—દયાળુ૦
દુનિયામાં દરદ દુકાળ પડે નહિ, લડે નહિ કોઇ ગામ—દયાળુ૦
સર્વે જગે સુખકારી વધે ને, વળી વધે ધન ધાન—દયાળુ૦
કોઇ કોઇનું બૂરું નવ ઇચ્છે, સૌનું ઇચ્છે સમાન—દયાળુ૦
પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે, સર્વે ભજે ભગવાન—દયાળુ૦

ॐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ ॥

